

KOLIEDAR

SLOVENCA
SLOVENSKEGA DOMA
SLOVENČEVE KNJIŽNICE
DOMOLJUBA
BOGOLJUBA
OBISKA
SVETA

1944

SCHRIFTLITER: — UREDNIKI:

DR. T. DEBELJAK, J. HAENER, M. JAVORNIK, R. JURČEC,
L. KLAKOČER, D. POTOČNIK, INŽ. J. SODJA

»Slovenčeva knjižnica« 7 a

Koledar je izredna izdaja »Slovenčeve knjižnice« in
velja 25 lir za redne naročnike listov:

»Slovenec«, »Slov. dom«, »Domoljub«, »Bogoljub«, »Obisk«
in zbirki »Slovenčeva knjižnica« ter »Svet«.

Za vse nenaročnike navedenih izdaj pa je cena 40 lir.

|| 63431

Herausgeber und Verleger: Konsorzium des »Slovenec«, »Slovenski dom« und »Domoljub«
Izdal in založil: Konzorcij »Slovenca«, »Slovenskega doma« in »Domoljuba«
Druck der Ljudska tiskarna, Ljubljana — Tiskala Ljudska tiskarna v Ljubljani (Jože Kramarič)

PRESTOPNO LETO 1944

ima 366 dni, se prične v soboto in konča z nedeljo.

Praznični dnevi, prazniki in godovi.

Praznični dnevi z vsemi pravnimi učinki:

Vse nedelje.

1. januarja: Novo leto. — 6. januarja: Sv. Trije kralji.
19. marca: Praznik sv. Jožefa. — Kristusov Vnebohod.
— Praznik sv. Rešnjega Telesa. — 29. junija: Praznik sv. apostolov Petra in Pavla. — 15. avgusta: Vnebovzetje bl. Dev. Marije. — 1. novembra: Vsi sveti. — 8. decembra: Praznik Brezmadežnega spočetja. — 25. decembra: Božič.

Za ves čas, dokler traja vojna, se odloži praznovanje drugih prazničnih dni in praznikov, izvzemši zgoraj naštetih.

Premakljivi prazniki in godovi.

Sedemdesetnica (1. predpostna) 6. februarja.

Pepelnica 23. februarja.

Velika noč 9. aprila.

Križev teden 15., 16., 17. maja.

Vnebohod 18. maja.

Binkošti 28. maja.

Sv. Trojica 4. junija.

Sv. Rešnje Telo 8. junija.

Srce Jezusovo 16. junija.

Srce Marijino 17. junija in 23. avgusta.

Angelska nedelja 3. septembra.

Žegnanska nedelja 8. oktobra.

Misijonska nedelja 22. oktobra.

Kristus Kralj 29. oktobra.

Zahvalna nedelja 5. novembra.

1. adventna nedelja 3. decembra.

Med božičem 1943 in pepelnico 1944 je 59 dni ali 8 tednov 3 dnevi. Predpust traja 47 dni. Nedelje po razglašenju so 4, nedelje po binkoštih je 26.

Prazniki (6): svečnica, Marijino oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, Marijino rojstvo, sv. Štefan niso več cerkveno zapovedani, zato te dni nismo dolžni iti k sveti maši in smemo opravljati tako zvana hlapčevska dela. Zapovedanih praznikov je samo 10, nedelj 53, vseh zapovedanih prazniških dni je torej 63, leta 1944, pa samo 62 (ker pade na nedeljo praznik sv. Jožefa).

Posti.

Zdaj po številnih olajšavah razlikujemo tri vrste posta:

1. **Zdržek** (od mesnih jedi), ko ne smemo uživati mesnih jedi, a se smemo večkrat na dan nasititi; ti dnevi so označeni s črno zvezdico (*).

2. **Pritrganje** (v jedi), ko smemo uživati mesne jedi, a se smemo samo enkrat na dan nasititi; ti dnevi so označeni s križcem (†).

3. **Strogi post**, ko je zapovedano oboje zgornje obenem, ko torej ne smemo uživati mesnih jedi niti se več ko enkrat na dan nasititi; zato imajo dnevi strogega posta obojno oznako: zvezdico in križec (*†).

1. Pomladne (postne) kvatre so: 1., 3. in 4. marca.
2. Poletne (binkoštno) kvatre so 31. maja, 2. in 3. junija.
3. Jesenske kvatre (po 14. septembru) so 20., 22. in 23. sept.
4. Zimske (adventne) kvatre so 20., 22. in 23. decembra.

Mrki sonca in meseca.

Leta 1944. bosta dva sončna mrka, mesec ne bo mrknil.

1. Popoln sončni mrk bo 25. januarja, v Srednji Evropi neviden.

2. Obročast sončni mrk bo 20. julija, v Srednji Evropi neviden.

Astronomski letni časi.

Pomlad se prične 20. marca ob 18. uri 49 minut, ko stopi sonce v znamenje ovna.

Poletje se začne 21. junija ob 14. uri 3 minute, ko stopi sonce v znamenje raka.

Jesen se začne 23. septembra ob 5. uri 2 minuti, ko stopi sonce v znamenje tehtnice.

Zima se začne 22. decembra ob 0. uri 16 minut, ko stopi sonce v znamenje kozoroga.

Tako imenovani letni vladar za 1944 je Saturn, za Jupitrom največja premičnica, velik za 760 Zemelj. Od sonca je oddaljen 1426 milijonov kilometrov. Njegovo leto traja za 30 zemeljskih let, dan je za polovico krajši. Saturnova posebnost so velikanski svetli obroči, ki ga obdajajo.

Kratice v koledarskem seznamu.

Pri godovih svetnikov stoji črka, ki pove, kaj je bil tisti svetnik v svojem življenju ali s kakšnim naslovom ga je odlikovala cerkev: a = apostol, c = cesar(ica), d = devica, e = evangelist, f = fundator ali ustanovitelj reda, k = kralj(ica), m = mučenec(nka), o = opat(ica), p = papež, s = spoznavalec, š = škof, u = cerkveni učenik; v = vdova, ž = sveta žena, pr = prerok, pušč = puščavnik, enako se berejo vezave teh črk: ae = apostol in evangelist, pmu = papež, mučenec in učenik itd.

Vremenski ključ.

Po tem ključu lahko vsakdo zve za vreme celega leta naprej, ako vé, kdaj je luna mena (t. j. ob kateri uri nastopi prvi krajec ☾, sčip ☽, zadnji krajec ☾ in mlaj ☽). — Ta vremenski ključ je napravil slavni zvezdoslovec J. W. Herschel. Kadar se izpremeni luna ob določenem času (uri), je verjetno vreme poleti, oziroma pozimi označeno v naslednji tabeli:

O b u r i	od 15. IV. do 16. X.	od 17. X. do 14. IV.
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in sneg ob jugu ali zapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Januar

Prasinec

Teden			Dan v letu
1.	1	S Novo leto, obrezovanje Gospodovo , Odilo o	1
2.	2	N Ned. po nov. letu, Ime Jesus , Makarij o	2
	3	P Genovefa d, Antér pm, Gordij m, Daniel m	3
	4	T Angela Fol. v, Rigobert š, Izabela k	4
	5	S Telesfor pm, Emilijana d, Tebajski m	5
	6	Č Sv. Trije kralji, razgl. Gospod. , Makra dm	6
	7	P * Valentin š, Krispin š, Teodor s, Adrih š	7
	8	S Severin o, Apolinar š, Teofil m, Erhard š	8
3.	9	N 1. po razglašenju, Sv. družina, Vital m	9
	10	P Agaton p, Viljem š, Gregor X. p, Pet. s	10
	11	T Higin pm, Pavlin II. Oglejski š, Honorata d	11
	12	S Alfred o, Ernest š, Tacijana m, Modest m	12
	13	Č Veronika Milanska d, Juta v, Leoncij š	13
	14	P * Hilarij šu, Feliks Nolski s, Makrina ž	14
	15	S Pavel Puščavnik, Maver o, Makarij Vel. o	15
4.	16	N 2. p. r., Marcel I. pm, Berard m, Priscila ž	16
	17	P Anton Puščavnik o, Leonila m, Sulpicij š	17
	18	T Petrov stol v Rimu, Pavel a, Priska dm	18
	19	S Kanut km, Marij m, Pija m, Germanik m	19
	20	Č Fabijan pm, Sebastijan m, Evtimij Vel. o	20
	21	P * Neža dm, Fruktuoz šm, Patrokles m	21
	22	S Vincencij m, Anastazij m, Irena v, Viktor m	22
5.	23	N 3. p. r., Marijina zaroka, Rajmund P. sf	23
	24	P Timotej šm, Felicijan šm, Suran o, Metel m	24
	25	T Pavel a spreobrnjen, Ananija m, Popon	25
	26	S Polikarp šm, Pavla v, Alberik o, Batilda k	26
	27	Č Jan. Zlatoust šu, Vitalijan p, Dativ m	27
	28	P * Peter Nolask s, Neža drugič, Odorik s	28
	29	S Franc Salski šu, Valerij š, Barbea m	29
6.	30	N 4. p. r., Feliks IV. p, Martina dm, Savina ž	30
	31	P Jan. Bosko sf, Ludovika Alb. v, Julij s	31

Meščeve mene in vreme: 2. prvi krajec ob 21.4 (južno, sneg), 10. ščip ob 11.9 (veter, mrzlo), 18. zadnji krajec ob 16.32 (lepo, mrzlo), 25. mlaj ob 16.24 (lepo). Dan zraste za 58 minut.

Vso moderno portretno fotografijo

in tudi vsa druga **fotografska dela**, kakor reprodukcije po vsaki sliki, slike za legitimacije, »Leica« posnetke, amaterska dela itd. vam poceni in solidno napravi

Foto-studio LOJZE MAVEC • Ljubljana
Smartinska cesta 4

Dan v letu			Teden
32	1	T Ignacij Antij. šmu, Brigita Škot. d	6.
33	2	S Svečnica, darovan'e G., očiščevanje M.*	
34	3	Č Blaž šm, Oskar š, Celerina m, Remedij š	
35	4	P * Andrej Korsini š, Raban Maurus š, Evt. m	
36	5	S Agata dm, Genuin in Albuin š, Avit š	
37	6	N 1. predpostna - 70 nica , Doroteja dm, Tit š	7.
38	7	P Romuald of, Julijana v, Rihard s	
39	8	T Jan. Matski sf, Štefan of, Kojinta m	
40	9	S Ciril Aleks. šu, Apolonija dm, Ansbert š ☉	
41	10	Č Sholastika d, Sotéra dm, Silvan š, Viljem s	
42	11	P * Lurška Marija, Adolf š, Deziderij šm	
43	12	S Evlalija dm, 7 ustanovnikov, Melecij š	
44	13	N 2. pp. - 60 nica , Katar. Riči d, Gregor II. p	8.
45	14	P Valentin m, Ivana Valoá žf, Antonin o	
46	15	T Favstin m, Jovita m, Georgija d, Jordan o	
47	16	S Julijana dm, Onezim šm, Filipa d, Selevk m	
48	17	Č Franc Kle m, Silvin š, debeli četrtek ☾	
49	18	P * Simeon šm, Flavijan š, Prepedigna m	
50	19	S Konrad s, Mansuet š, Gabin m, Julijan m	
51	20	N 3. pp. - 50 nica , Sadot šm, Elevterij šm, Leon š	9.
52	21	P Irena d, Maksimijan š, Feliks šm, German o	
53	22	T Pust, Petrov stol v Antijohiji, Marjeta Kort.	
54	23	S * † Pepelnica, Pet. Damijan šu, Romana d	
55	24	Č † Sergij m, Edelbert k, Primitiva m ☉	
56	25	P * † Matija a, Valburga do, Feliks III. p	
57	26	S † Matilda d, Viktor s, Aleksander š	
58	27	N 1. postna - pepelnična , Leander š, Izabela d	10.
59	28	P † Gabriel s, Roman of, Antonija Fl. vo	
60	29	T † Ožbalt š, Cereal m, Just m, Teofil m	

1. prvi krajec ob 8.8 (dež ali sneg), 9. ščip ob 6.29 (dež ali sneg),
17. zadnji krajec ob 8.42 (dež ali sneg), 24. mlaj ob 2.59 (vihar,
sneg). Dan zraste za 1 uro 25 minut.

Teden			Dan v letu
10.	1	S † I. kvatre, Albin š, Svitbert š, Dav. š	61
	2	Č † Simplicij p, Neža Praška m, izvol. Pija XII.	62
	3	P * † Kv., Kunigunda c, Marin m, Marcijan	63
	4	S † Kv., Kazimir s, Lucij I. pm, Efrem šm	64
11.	5	N 2. p. - Kvatrna. Janez od Križa s, Evzebij m	65
	6	P † Perpetua in Felicita m, Fridol. o, Koleta d	66
	7	T † Tomaž Akv. su, Gavgioz s, Teofil š	67
	8	S † Jan. od Boga sf, Beata m, Vincenc Polj. š	68
	9	Č † Frančiška Rim. v, Greg. iz Nise š, Kand. m	69
	10	P * † 40 m, Makarij š, Atala o, Kodrat m ☉	70
	11	S † Sofronij š, Krištof Mil. s, Evlogij šm	71
12.	12	N 3. p. - brezimna. Greg. I. pu, kron. Pija XII.	72
	13	P † Kristina dm, Nicefor š, Arabija m	73
	14	T † Matilda Nemška k, Karel s, Leon šm	74
	15	S † Klemen Dvořak s, Ludovika Marijak žf	75
	16	Č † Hilarij in Tacijan m, Heribert š, Agapit š	76
	17	P * † Patrik š, Jedert d, Jan. Sarkander m ☾	77
	18	S † Ciril Jeruzal. šu, Narcis šm, Edvard km	78
	19	N 4. p. - sredpostrna. Jožef ženin D. M., Kvartila m	79
13.	20	P † Kutbert š, Aleksandra m, Nicet š, Focij m	80
	21	T † Benedikt of, Serapijon š, Filemon m	81
	22	S † Lea v, Katar. Genovska v, Katar. Šved. v	82
	23	Č † Jožef Oriol s, Pelagija m, Oton š, Nikon m	83
	24	P * † Gabriel nadang., Simon otrok, Latin š ☉	84
	25	S Oznanjenje Marijino* , Irenej šm, Dula m	85
	26	N 5. p. - tiha. Emanuel m, Ludgar š, Tekla m	86
14.	27	P † Jan. Damaščan su, Rupert š, Lidija m	87
	28	T † Jan. Kapistran s, Sikst III. p, Guntram k	88
	29	S † Ciril m, Bertold of, Pastor m, Ivana v	89
	30	Č † Jan. Klimak s, Kvirin m, Amadej s	90
	31	P * † Gvidon o, Modest Krški š, Balbina d ☽	91

1. prvi krajec ob 21.40 (ob jugu dež), 10. ščip ob 1.28 (mrzlo, če ni juga), 17. zadnji krajec ob 21.5 (ob jugu dež), 24. mlaj ob 12.36 (dež), 31. prvi krajec ob 13.34 (južno, dež). Dan zraste za 1 uro 41 minut.

Vsem cenj. gostom, prijateljem, znancem in cenj. občinstvu vljudno naznanjam, da sem se **preselil** iz Pri-ojne ulice na Smartinsko cesto št. 22, v znano bivšo gostilno »Poljšak«.

Na razpolago lepi - veliki prostori, balnišče in kegljišče. Se priporočava

JOŽE in PEPCA KOVAČ, Gostilna »Pri Dolenjcu«
Ljubljana, Šmartinska cesta 22

Dan v letu			Teden
92	1	S † Venancij šm, Hugon š, Teodora m	14.
93	2	N 6. p. - cvetna , Franc Pavelski sf, Teodozija dm	15.
94	3	P † Rihard š, Hijonija dm, Pankracij šm	
95	4	T † Izidor Seviljski šu, Celz š, Platon s	
96	5	S † Vincenc Fererij s, Irena dm, Julijana d	
97	6	Č † Vel. četrtek, Sikst I. pm, Celestin I. p	
98	7	P * † Vel. petek, Herman Jožef s, Hegezip s	
99	8	S * † Vel. sobota, Albert šm, Koncesa m ☺	
100	9	N Velika noč, vstajenje Gosp. , Mar. Kleofova ž	16.
101	10	P Velikonočni poned. , Ezekiel pr, Marko s	
102	11	T Leon I. Vel. pu, Antipa m, Filip š, Izak s	
103	12	S Julij I. p, Visija dm, Saba Gotski m	
104	13	Č Hermenegild m, Agatonika m, Karp šm	
105	14	P * Justin m, Domnina dm, Tibureij m	
106	15	S Helena k, Peter Gonzalez o, Bazilisa m	
107	16	N 1. povelikonočna, bela , Benedikt Laber s €	17.
108	17	P Štefan of, Anicet pm, Rudolf m, Robert o	
109	18	T Apolonij m, Jakob Oldo o, Antija m	
110	19	S Leon IX. p, Sokrat m, Galata m, Timon m	
111	20	Č Neža Montepulčanska do, Božidar s	
112	21	P * Anzelm šu, Simeon šm, Silvij m, Krotat m	
113	22	S Soter pm, Gaj pm, Tarbula dm, Apel s ●	
114	23	N 2. pv. , Vojteh (Adalbert) šm, Egidij Asiški s	18.
115	24	P Jurij m, Fidel Sigmarinški m, Bona d	
116	25	T Marko e, Ermin š, Filon m, prošnji dan	
117	26	S Varstvo sv. Jož., Klet pm, Marc. pm, Eksup. d	
118	27	Č Hozana Koterska d, Peter Kanizij su, Cita d	
119	28	P * Pavel od Križa sf, Vital m, Valerija m	
120	29	S Robert of, Peter Šanel m, Tertula dm	
121	30	N 3. pv. , Katarina Sienska d, Zofija dm ☻	19.

8. ščip ob 18.22 (ob jugu dež), 16. zadnji krajec ob 5.59 (dež), 22. mlaj ob 21.43 (ob severu lepo, ob jugu dež), 30. prvi krajec ob 7.6 (spremenljivo). Dan zraste za 1 uro 30 minut.

Teden			Dan v letu
19.	1	P Filip in Jakob a, Berta ž, Žiga km, Grata v	122
	2	T Atanazij šu, Longin šm, Viborada d	123
	3	S Najdba sv. Križa, Aleksander I. pm	124
	4	Č Florijan m, Monika v, Gothard š, Venerij š	125
	5	P * Pij V. p, Irena m, Maksim m, Irenej m	126
	6	S Jan. Latinskih vrat, Benedikta d, Etbert š	127
20.	7	N 4. pv. , Stanislav šm, Gizela ko, Flavija dm	128
	8	P Prikazen nadang. Mihaela, Dionizij š	129
	9	T Gregor Nacianški šu, Geroncij š, Beat s	130
	10	S Antonin š, Blanda žm, Gordijan m, Job pr	131
	11	Č Mamert š, Majol o, Bas m, Gandolf m	132
	12	P * Pankracij m, Nerej m, Ahilej m, Modoald š	133
	13	S Servacij š, Robert Belarmin šu, Glicerija m	134
21.	14	N 5. pv. , Bonifacij m, Pashal I. p, Pahomij o	135
	15	P Križev teden, Zofija m, Jan. Salski s	136
	16	T Križev teden, Jan. Nepomuk m, Ubald š	137
	17	S Križev teden, Pashal Bajl. s, Jošt o, Bruno š	138
	18	Č Vnebohod Gospod. , Erik km, Aleksandra dm	139
	19	P * Celestin V. p, Pudencijana d, Pudent s	140
	20	S Bernardin Sienski s, Plavtila ž, Ivon š	141
	21	N 6. pv. , Feliks Kantališki s, Andr. Bobola m	142
22.	22	P Emil in Kast m, Rita v, Roman o	143
	23	T Jan. Rossi s, Deziderij šm, Bazilej šm	144
	24	S Pomoč kristjanov, Suzana m, Afra m	145
	25	Č Gregor VII. p, Urban I. pm, Bonifacij IV. p	146
	26	P * Filip Nerij sf, Eleverij pm, Kvadrat s	147
	27	S Beda Častitljivi su, Jan. I. pm, Vojslava d	148
	28	N Binkošti , Avguštin š, Viljem o, Senator š	149
23.	29	P Binkoštni pond. * Magdal. Pazzi d, Maksim šm	150
	30	T Feliks I. pm, Ivana Orleanska dm	151
	31	S † II. kvatre, Srednica milosti, Angela df	152

8. ščip ob 8.28 (spremenljivo), 15. zadnji kraječ ob 12.12 (mnogo dežja), 22. mlaj ob 7.12 (spremenljivo), 30. prvi kraječ ob 1.6 (lepo). Dan zraste za 1 uro 13 minut.

Ant. Krisper

Mestni trg št. 26

Na drobno - na debelo

Dan v letu			Teden
153	1	Č Fortunat s, Kaprazij o, Pamfil m	23.
154	2	P * † Kvatre, Marcelin m, Evgen I. p	
155	3	S † Kvatre, Klotilda k, Zdislava d, Oliva d	
156	4	N 1. pobink., sv. Trojica, Kvatr., Fr. Karačolo sf	24.
157	5	P Bonifacij šm, Valerija m, Ferdinand s	
158	6	T Norbert šf, Mehtilda df, Bertrand Ogl. š ☉	
159	7	S Robert o, Ana Garzia d, Pavel šm	
160	8	Č Sv. Rešnje Telo, Medard š, Kaliopa m	
161	9	P * Primož in Felicijan m, Pelagija dm	
162	10	S Marjeta Škotska kv, Bogumil š, Mavrin om	
163	11	N 2. pb., Barnaba a, Parizij s, Feliks m	25.
164	12	P Jan. Fakund s, Leon III. p, Bazilid m	
165	13	T Anton Padov. s, Akvilina dm, Peregr. šm ☾	
166	14	S Bazilij Vel. šu, Digna dm, Metod š	
167	15	Č Vid m, Modest m, Landelin o, Libija m	
168	16	P * Srce Jezusovo, Fr. Regis s, Ludgarda d	
169	17	S Srce Marijino, Adolf š, Nikander m	
170	18	N 3. pb., Mark in Marcelijan m, Marina d	26.
171	19	P Julijana Falkonieri df, Gervazij in Prot. m	
172	20	T Silverij I. pm, Prakseda d, Florentina d ●	
173	21	S Alojzij s, Evzebij šm, Marcija m, Alban m	
174	22	Č Ahacij m, Pavlin Nolski š, Inocenc V. p	
175	23	P * Agripina dm, Ediltruda kždo, Eberhard š	
176	24	S Rojstvo Jan. Krstnika, Neronovi m, Favst m	
177	25	N 4. pb., Henrik Zdik š, Viljem Vel. of	27.
178	26	P Jan. in Pavel m, Perseveranda d, Salvij šm	
179	27	T Ema Krška v, Ladislav k, Krescent šm	
180	28	S Irenej šm, Pavel I. p, Potamijena dm ☽	
181	29	Č Sv. Peter in Pavel a, Marcel m, Benedikta d	
182	30	P * Pavel a, Lucina ž, Emilijana m, Ostijan s	

6. ščip ob 19.58 (lepo ob severu, dež ob jugu), 13. zadnji krajee ob 16.56 (lepo), 20. mlaj ob 18 (lepo), 28. prvi krajee ob 18.27 (ob severu lepo). Dan zraste do 21. za 17 minut in do konca meseca upade za 3 minute.

PRIPOROČA SE
MODNA TRGOVINA

T. EGER

SV. PETRA CESTA št. 2

Teden				Dan v letu
27.	1	S	Jezusova Rešnja Kri, Oliver š, Teodorik s	183
28.	2	N	5. pb. , Marijin obisk, Proces in Martinijan m	184
	3	P	Leon II. p, Trifon m, Mustiola žm, Evlogij š	185
	4	T	Prokop o, Urh š, Berta d, Sebastija m	186
	5	S	Ciril in Metod slovan. aš, Ant. Zaharija sf	187
	6	Č	Bogomila ž, Dominika dm, Riksij m ☺	188
	7	P	* Vilibald š, Benedikt XI. p, Edilburga d	189
	8	S	Elizabeta Portugal. kv, Hadrijan III. p	190
	29.	9	N	6. pb. , Gorkumski m, Veronika do, Brikeij š
10		P	Amalija d, 7 bratov m, Rufina dm, Urh o	192
11		T	Pij I. pm, Olga k, Savin m, Sidronij m	193
12		S	Mohor in Fortunat m, Jan. Gvalbert of €	194
13		Č	Joel in Ezdra pr, Miropa m, Ernest o	195
14		P	* Groznat s, Bonaventura šu, Fokas šm	196
15		S	Henrik I. c, Vladimir k, Ignacij Azevedo m	197
30.		16	N	7. pb. , Karmelska Marija, Rajnelda dm
	17	P	Aleš s, Leon IV. p, Donata m, Vestina m	199
	18	T	Kamil sf, Simforoza m, Marina dm, Arnulf š	200
	19	S	Vincenc Pavelski sf, Simah p, Arsenij s	201
	20	Č	Časlav s, Marjeta dm, Hieronim Emil. sf ●	202
	21	P	* Prakseda d, Julija dm, Angelina v	203
	22	S	Mar. Magdalena spok., Menelej o, Platon m	204
	31.	23	N	8. pb. , Apolinar šm, Liborij š, Romula d
24		P	Kristina dm, Fr. Solan s, Kunigunda kž	206
25		T	Jakob a, Krištof m, Valentina d, Pavel m	207
26		S	Mar. mati Ana, Valent š, Erast šm, Pastor s	208
27		Č	Pantaleon m, Bertold o, Natalija m, Lilij. m	209
28		P	* Viktor I. pm, Inocenc I. p, Nazarij m ☽	210
29		S	Marta d, Feliks II. pm, Urban II. p, Olaf km	211
32.		30	N	9. pb. , Abdon in Senen m, Julita m, Urzus š
	31	P	Ignacij Lojolski sf, Helena Šved. m, Fabij m	213

TRGOVINA
ANTON SFILIGOJ
 LJUBLJANA
 FRANČIŠKANSKA ULICA 1

ima lepo izbiro devocijonalij, šolskih in pisarniških potrebščin.

6. ščip ob 5.27 (dež), 12. zadnji krajec ob 21.39 (ob severu lepo, ob jugu dež), 20. mlaj ob 6.42 (spremenljivo), 28. prvi krajec ob 10.23 (deževno). Dan upade za 50 minut.

Dan v letu				Teden
214	1	T	Vezi Petra a, Makabejci m, Fides m, Ver š	32.
215	2	S	Porcijunkula, Alfonz Liguorski šfu	
216	3	Č	Lidija v, Najdba sv. Štefana, Peter Emar sf	
217	4	P	* Dominik sf, Ija m, Agabij š, Protazij m ☺	
218	5	S	Mar. Snežna, Ožbalt km, Emigdij šm	
219	6	N	10. pb. , Gospod. spremenjenje, Sikst II. pm	33.
220	7	P	Kajetan sf, Donat šm, Favst m, Kasij m	
221	8	T	Avguštin Kazotič š, Ciriak m, Marin m	
222	9	S	Jan. Vianej s, Roman m, Pet. Faber s	
223	10	Č	Lavrencij m, Asterija dm, Domicijan š	
224	11	P	* Tibureij m, Suzana dm, Aleksander šm €	
225	12	S	Klara df, Evnomija m, Herkulan š	
226	13	N	11. pb. , Hipolit in Kasij. m, Jan. Berhmans s	34.
227	14	P	* † Evzebij s, Atanazija v, Demetrij m	
228	15	T	Mar. vnebovzetje. Jedert do, Arnulf š	
229	16	S	Mar. oče Joahim, Rok s, Serena ž, Tit m	
230	17	Č	Hiacint s, Julijana m, Mamant m, Rogat m	
231	18	P	* Helena cv, Agapit m, Krisp s, Flor m ●	
232	19	S	Jan. Eudes sf, Ludovik Tuluški š, Tekla m	
233	20	N	12. pb. , Bernard ou, Filibert o, Manecij sf	35.
234	21	P	Ivana Šantalska v, Bernard Ptolomej of	
235	22	T	Hipolit šm, Timotej m, Antuza m	
236	23	S	Mar. Srce, Filip Benicij s, Teonila m, Cahej š	
237	24	Č	Jernej a, Ptolomej š, Avrea dm, Tacijon m	
238	25	P	* Ludovik k, Lucila dm, Geruncij š, Menas š	
239	26	S	Zefirin pm, Bernard Ofiški s, Abundij m	
240	27	N	13. pb. , Jož. Kalasan. sf, Evtalija dm, Ruf m ☽	36.
241	28	P	Avguštin šu, Hermet m, Pelagij Emonski m	
242	29	T	Jan. Krstnik obglavljen, Sabina m, Sebus k	
243	30	S	Bronislava d, Roza Limska d, Feliks m	
244	31	Č	Rajmund Nonat s, Pavlin Trierski š, Amija ž	

4. ščip ob 13.39 (deževno), 11. zadnji krajec ob 3.52 (vetrovno)
 18. mlaj ob 21.25 (ob severu lepo, ob jugu dež), 27. prvi krajec
 ob 0.39 (lepo). Dan upade za 1 uro 30 minut.

Praktična šola za strokovno, pisarniško in zasebno izobrazbo

Enoletni trgovski tečaj s pravico javnosti • Večerni trgovski tečaj • jezikovni, stenografski in strojepisni tečaji • Specialni tečaji trgovskih predmetov • Prvovrsten pouk nudijo strokovnjaki, profesorji srednjih, trgovskih in strokovnih šol.

Trgovski učni zavod v Ljubljani
 Kongresni trg 2/II.

Teden			Dan v letu
36.	1	P * Egidij o, Verena d, 12 bratov m, Ana pr	245
	2	S Štefan Ogrski k, Elpidij š, Kalista m ☺	246
37.	3	N 14. pb., angel. , Evfem. dm, Mansuet š, Eraz. dm	247
	4	P Rozalija d, Irmgarda d, Roza Viterb. d	248
	5	T Lavrencij Justinijan š, Obdulija d, Bertin o	249
	6	S Zaharija pr, Donacijan šm, Petronij š	250
	7	Č Marko Križevčan m, Melhijor Grodecki m	251
	8	P Marijino rojstvo* , Hadrijan m, Amon m	252
	9	S Peter Klaver s, Gorgonij m, Sergij I. p €	253
38.	10	N 15. pb. , Nikolaj Tolentinski s, Pulherija c	254
	11	P Prot in Hijacint m, Milan š, Teodora ž	255
	12	T Mar. ime, Gvidon s, Avtonom š, Silvin š	256
	13	S Notburga d, Filip m, Mavriliij š, Evlogij š	257
	14	Č Povišanje Križa, Rozula m, Matern š	258
	15	P * Mar. 7 žalosti, Melitina m, Albin š	259
	16	S Kornelij pm, Ciprijan šum, Evfemija m	260
	17	N 16. pb. , Rane Fr. Asiškega, Lambert šm ●	261
39.	18	P Jožef Kupertinski s, Riharda c, Irena m	262
	19	T Januarij šm, Konstancija dm, Evstohij š	263
	20	S † III. kvatre, Agapit I. p, Favsta dm, Filipa m	264
	21	Č Matej ae, Ifigenija d, Aleksand. šm, Jona pr	265
	22	P * † Kvatre, Tomaž Vilanovski š, Digna dm	266
	23	S † Kvatre, Linus pm, Ksantipa ž, Sozij m	267
	24	N 17. pb., kvatrna. Mar. Rešiteljica jetnikov	268
40.	25	P Kleofa m, Tata m, Pacifik s, Firmin šm ▶	269
	26	T Ciprijan m, Evzebij p, Justina dm, Nil of	270
	27	S Kozma in Damijan m, Hiltruda d, Kaj š	271
	28	Č Venceslav km, Lioba d, Evstohija d	272
	29	P * Mihael nadangel, Gudelija m, Plavt m	273
	30	S Hieronim su, Zofija v, Honorij š, Ūrzus m	274

2. ščip ob 21.21 (ob severu lepo, ob jugu dež), 9. zadnji kraječ ob 13.3 (deževno), 17. mlaj ob 13.37 (deževno), 25. prvi kraječ ob 13.7 (deževno). Dan upade za 1 uro 38 minut.

TVRDKA

**Vinko
Cunder**

dela in sprejema vsa
tozadevna popravila!
torbarstvo, sedlarstvo in
lermenarstvo
LJUBLJANA, Igriška ulica 3

Dan v letu			Teden
275	1	N 18. pb., rožnovenska. Remigij š, Maksima m	41.
276	2	P Angeli varuhi, Leodegar šm, Teofil s ☉	
277	3	T Terezija Det. Jezusa d, Evald m, Vilfrid š	
278	4	S Franc Serafski sf, Avrea d, Edvin k	
279	5	Č Placid om, Majnolf s, Gala v, Palmacij m	
280	6	P * Brunon of, Fides dm, Franč. Jez. ran d	
281	7	S Kraljica rožnega venca, Marko p, Sergij m	
282	8	N 19. pb., žegnanska. Brigita Švedska vf	42.
283	9	P Dionizij šm, Ludovik Bertr. s, Publija om €	
284	10	T Franc Borgia s, Evlampija dm, Gereon m	
285	11	S Mar. materinstvo, Filonida ž, Tarak m	
286	12	Č Maksimilijan š, Domnina m, 4966 afr. m	
287	13	P * Edvard III. k, Venancij o, Simpert š	
288	14	S Kalist I. pm, Fortunata dm, Burhard š	
289	15	N 20. pb., Terezija Vel. do, Bruno šm, Sever š	43.
290	16	P Hedvika Poljska kv, Viktor III. p, Gal o	
291	17	T Marjeta Alakok d, Florencij š, Andrej m ●	
292	18	S Luka e, Trifonija ž, Asklepijad šm, Just m	
293	19	Č Peter Alkantarski sf, Etbin o, Lucij m	
294	20	P * Jan. Kancij s, Savla dm, Irena dm, Sindulf s	
295	21	S Uršula dm, Hilarijon o, Malh s, Asterij m	
296	22	N 21. pb., misijonska, Kordula dm, Vendelin o	44.
297	23	P Klotilda dm, Ignacij š, Severin š, Roman š	
298	24	T Rafael nadangel, Armela d, Evergist šm ☽	
299	25	S Krizantin Darija m, Bonifacij I. p, Minias m	
300	26	Č Evarist pm, Demeter Sremski šm, Fulk š	
301	27	P * Frumencij š, Sabina m, Antonija d	
302	28	S Simon in Juda a, Cirila dm, Remigij š	
303	29	N 22. pb., Kristus Kralj. Narcis š, Ida d	45.
304	30	P Alfonz Rodrigez s, Lukan m, Evtropija m	
305	31	T Volbenk š, Krištof m, Lucila dm, Kvint. m ☽	

2. ščip ob 5.22 (dež), 9. zadnji krajec ob 2.12 (hladno, deževno),
17. mlaj ob 6.35 (spremenljivo), 24. prvi krajec ob 23.48 (lepo),
31. ščip ob 14.35 (lepo in prijetno). Dan upade za 1 uro
39 minut).

Tvr dka

FR. BR CAR LJUBLJANA
Kolodvorska ul, 35

priporoča mlinске kamne, kmečke
mline, tehnične potrebščine za
mline in žage, mlinске stroje itd.

Teden			Dan v letu
45.	1	S Vsi sveti, Cezarij m, Cirenija m, Vigor š	306
	2	Č Verne duše, Viktorin šm, Tobija m	307
	3	P * Hubert š, Ida Togenburška ž, Flor šm	308
	4	S Karel Boromejski š, Vital in Agrikola m	309
46.	5	N 23. pb., zahvalna , Zaharija in Elizabeta	310
	6	P Lenart o, Sever šm, Atik s, Vinok o	311
	7	T Jan. Perboar m, Engelbert š, Karina m	312
	8	S Deusdedit p, Bogomir š, 4 venčani m	313
	9	Č Božidar m, Posvečenje Odrešenik. cerkve	314
	10	P * Andrej Avelinski s, Nimfa dm, Trifon m	315
	11	S Martin š, Menas m, Veran š, Bartolomej o	316
47.	12	N 24. pb. , Martin I. pm, Kunibert š, Avrelij šm	317
	13	P Stanislav Kostka s, Nikolaj I. p, Didak s	318
	14	T Jozafat Kunčevič šm, Nikol. Tavelič m	319
	15	S Leopold k, Albert Vel. su, Saloma m	320
	16	Č Otmar o, Jedert Vel. d, Edmund k	321
	17	P * Gregor Čudodelnik š, Dionizij Vel. š	322
	18	S Odon o, Posveč. cerkva sv. Petra in Pavla	323
	19	N 25. pb. Elizabeta Tirinška kv, Poncijan pm	324
48.	20	P Feliks Valoá sf, Edmund km, Agapij m	325
	21	T Mar. darovanje, Albert šm, Kolumban o	326
	22	S Cecilija dm, Filemon m, Pragmacij š	327
	23	Č Klemen I. pm, Felicita m, Lukrecija dm	328
	24	P * Jan. od Križa su, Hrizogon m, Flora dm	329
	25	S Katarina Aleks. dm, Merkur m, Erazem m	330
	26	N 26. pb. , Silvester o, Siricij p, Lenart Port. s	331
49.	27	P Virgilij š, Čudodelna svetinja, Ahacij m	332
	28	T Gregor III. p, Sosten s, Hortulan m, Ruf m	333
	29	S Saturnin šm, Iluminata d, Paramon m	334
	30	Č Andrej a, Justina dm, Mavra dm, Trojan š	335

7. zadnji krajeec ob 19.28 (ob jugu dež in sneg), 15. mlaj ob 23.29 (lepo), 23. prvi krajeec ob 8.53 (dež ali sneg), 30. ščip ob 1.52 (mrzlo, sicer jug). Dan upade za 1 uro 14 minut.

BORIS V. SIMANDL

LJUBLJANA, DVOŘAKOVA 3 - TYRŠEVA 25 - TELEFON 24-07

Specijalna mehanična delavnica za knjigovodstvene, pisalne
— računske stroje in registrirne blagajne »NATIONAL«

Dan v letu

Dan v letu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	Teden		
336	P	S	N	P	T	S	Č	P	S	N	P	T	S	Č	P	S	N	P	T	S	Č	P	S	N	P	T	S	Č	P	S	N	49.		
337																																		
338																																		50.
339																																		
340																																		
341																																		
342																																		
343																																		
344																																		
345																																		
346																																		
347																																		
348																																		
349																																		
350																																		
351																																		
352																																		
353																																		
354																																		
355																																		
356																																		
357																																		
358																																		
359																																		
360																																		
361																																		
362																																		
363																																		
364																																		
365																																		
366																																		

7. zadnji krajeec ob 15.57 (lepo in prijetno), 15. mlaj ob 15.34 (lepo in prijetno), 22. prvi krajeec ob 16.54 (lepo), 29. ščip ob 15.38 (lepo in prijetno). Do 22. dan upade za 17 minut, do konca mesca zraste za 5 minut.

TRGOVINA Z ŽELEZNINO
LJUBLJANA
SCHNEIDER & VEROVŠEK

1944

Janko Moder:

Kmečka kolednica

**Zdaj lanski preglej koledar, o kristjan!
Tu križec, tam zvezda z okorno rokó,
tu packa prsténa, tam kljuka pod njo,
tu ogel odtrgan, tam list pomečkan ...**

**Ta zvezda je rojstvo, smrt zgrbljena stran,
ta packa je toča in sneg to kolo,
ta ogel pet tisoč dolgá — jojme, o! —
in streha razdrta in rod razteptan — — —**

**Minilo je vse ... in že nov koledar
pred nami smehlja se: nedolžni papir
šumí, kaj to leto prineslo bo v dar.**

**Bo suša, bo dež, bo nesreča, bo pir? —
Najtrša nam uima prav malo bo mar,
če Bog bo zapisal v te liste nam — mir!**

+ G + M + B

Svetla noč

STANKO MAJCEN

Žalostne so točilnice po predmestjih, žalostne točilnice v mestu. Stojte v njih ljudje, ki si ne upajo sestiti za mize, da ne bi bili »v krčmi«, če bi jih doma prijele žené, kje da so bili. Niso bili »v krčmi«, če so bili v točilnici. Štedijo in ne vedo s čim; računajo in ne vedo za koga. Točaj in točajka pa jih zaničujeta, ker poznata tajne nagibe takega ravnarja...

Gostje se gledajo nezaupno; vsak ima isto misel v listnici svojega srca; toliko smem izdati, da se ne bo poznalo, tako dolgo smem izostati, da ne bom sumljiv. In trdi so drug z drugim, govorica jim ne steče zlahka, rajši se sprašujejo in si odgovarjajo iz krmežljavih oči, ki pa niso vedno krmežljave...

O, poznam te, pravičnik s Prul, deco pretepavaš zaradi manj dobrega reda v spričevalu, sam pa se ugrezaš v lužo, ki jo ti sam poznaš, ki ti sam zanjo veš...

Poznam te, dedec sivobrađi, s čelom, kot da si profesor primerjujočega veroslovja: tvoj poklic je vohunstvo, tvoja vera denunciantstvo, in kar primerjaš, so tvoja prizadevanja na tem ogabnem torišču z uspehi, ki jih dosezaš. Žena — heroj — se te še ni nažrla. Bog nebeški ji je dal za doto herojski želodec...

Poznam te, sedmi junak izza sedmega ogala, ki mečeš krepelca »nadebudni« družbi pod nože, ker te ni hotela razumeti; namenil si bil svojo hčer »visokemu« življenju, in zdaj je — odklonjena — plen ceste. Le brusí pete, le polni predale policajem, sladka ti noč in vedro jutro — opeharjeni zvodnik!

Prípeljal je bil v to družbo strahopetcev in okrutnikov v eni osebi človek, kaj vem od kod, psico na vrviči, gibko, prijazno stvar s smrčkom, črnim in svetlim ko demant. Kot da se je skotila šele včera. Žival upira svoje svetle oči zdaj v tega, zdaj v onega in — čudo prečudo — mahoma jih vse ogreje zase.

»Lej ga no, še kaj takega je mogoče med nami!«

»Tačke pa kakor srnje...«

»Še liso nosi na zadnjici namesto repa...«

»Krivi se ti v križu kakor prava srna...«

»Laja pa že ne, kako bi lajala, ko je srna...«

Človek z vrvice mora pojasniti, kje je psica rojena, iz katere roke jo ima, od kdaj, koliko je stara, kaj žre, ali je že bila sparjena, in kar je še takih vprašanj, strokovnjaških in nestrokovnjaških, pustih ko sama kinologija.

Zunaj pa mete zima, s sto metlami pometa zimska noč ceste, poti in hodnike, da cestne svetilke kar plešejo. Na enajst gre ura, in še se vejavica ni premislila. Zvezde se skrivajo za mrakom, ki tišči na ulice in trge kakor ogromna vreča, natlačena s strahom in grozo. Snežinke naletavajo iz te vreče in še bodo naletavale, zakaj vreča nima dna.

Srečna, blažena noč: kdor se je sam v sebi našel in umiril, je doma in opravlja, kar mu je naložil Bog še to pozno uro kot bridko ali sladko dolžnost, po točilnicah slone samo ljudje, ki ne vedo kam s seboj in svojo žalostno usodo nosijo popisano na obrazu...

Nedolžna psica jim zmečča poteze, odurne, odbijajoče obraze približa drugemu.

Star prihuljenec, znan po svojih čednih poslih, jo vzame celo v naročje.

»Ampak nekaj ji bo treba dati za pod zobe. Živalca je gladna.«

Sosedje tekmujejo, kdo bo z lepšimi besedami iz kuharice izmamil pest govejih kosti, ki se jih morda drži še vlakno mesa.

Papir je na podu, kost na papirju, in vse gleda, kako si bo žival privoščila poklonjeno večerjo.

»Kdor bi ji zdajle stopil na tace — gneča pa taka — njemu zavijem vrat...«

»Usmiljeni Bog, saj vidíte, da imate živalco pod nogami, ali ste konj?«

Trd rdečenosec se skloni nad pasjo večerjo, ker mu je preveč, da se mora pes iztegovati k tlom; na papirju mu podrži ostanek večerje tik pod gobec. In pripoveduje:

»Na dvorišču smo imeli ščenè, leto staro, z belo liso na prsih, z belimi kosmiči naškropljeno preko smrčka, ušes in vratu... Poginilo je od mraza. Take ljudi bi poslal v Sibirijo.«

»Če bi zopet prišel na svet,« zatrjuje drugi, »bom gojil pse in še sam se bom popsetil. Ne bo me škoda; na boljšem bom, kot sem zdaj. Vsaj rok si ne bom mazal, ne duše skrunil...«

»Koliko dam zanj,« vpraša tretji, »da ga ponese domov in ga posadim sredi sobe na preprogo vsem njim v dar, ki sploh ne vedo, kaj je žival v stvarstvu božjem, da je sosed duši in varuh srca? Dà, to je žival v stvarstvu, to je njeno poslanstvo, in kdor te govornice ne razume, niti ne zasluži, da bi lajal...«

Od zunaj pritiska zimska noč na okna in na vrata, zdi se, kot da ji je zamesti vsa pota in vse sledi človeškega življenja in hotenja na tej zavrženi zemlji. Nebo se niža čedalje bolj, ulice postajajo ožje in ožje...

Komaj so se bila odprla vrata, sta stala pred njimi v točilnici dva, kdo ve, ali med seboj povezana s svetimi vezmi, ali le speta po naključju, kakor se v zimskem vetru snežinka prime snežinke.

On se je tresel od mraza, sploh je bil brez vrhnje suknje, nekako odtrgan, kot da so ga bili neusmiljeni ljudje iznenada pahnili v noč, kakor je bil. Meketal je neumljive besede, pogledoval goste, kot da nekoga išče med njimi, in v nemi bedi sklepal premrle prste. Ona je bila mirna, da ne rečem slovesna; velika ruta ji je zakrivala glavo, rame, roki in visoko naraslo spodnje telo. Se čudno, da je s takim telesom mogla hoditi. Stala je tiha in dostojanstvena, odeta s kraljevim plaščem bližnjega materinstva, in njenih oči pogled je bil tam, kjer so se od čevljev okoli stoječih scejale mlake stopljenega snega v eno samo veliko mlako sredi med njimi.

Vse je umolknilo, še pipe za točilno mizo so prenehale teči, in o psici nihče ni vedel ničesar več povedati.

Nekaj novega, neprijetnega, kakor mraz tam zunaj dušo in srce spreletavajočega, je objelo zagreto družbo.

Nov državljani išče prostora med ljudmi — kdo mu ga bo dal?

Še preden je premražen mož odprl usta — od nje se ni nihče nadejal pojasnila — so vedeli vsi:

Išče se stanovanje — če le mogoče brezplačno, pa najsi bo tudi samo kuhinja ali kot v kuhinji, da žena spravi na svet, kar na svet mora. Kje je srce, ki bi se spozabilo, ki bi se hotelo strmo-glaviti v ta prepad?

Čevljarski mojster Niko je naglo zvrnil ostanek četrtinke:

»Če ju pripeljem k svoji, ki resda imava kuhinjo za dve, pa čeprav je soba

kabineta — me zmlinči in jutri se lahko iščem, če me še kaj bo...«

»Ni treba, da smo brezsrčni, položaj ni zavidanja vreden, ampak naprtiti ženi ob takem času gosta, ko niti ne veš, ali si ji dobrodošel ti sam, bi bilo vendar od sile...«

Tretji je menil dobrodušno: »Posodil bi jima kot, ki ga imam odveč, ampak kaj bo ponoči? Sami smo in kdo bo tekel po babico?«

Nekdo je naročil skodelo čaja za ženo, in ko je bil čaj náred, ji ga je celo ponese k ustom.

»Daj, ogrej se, žena, od koder že si; kako bo dalje s teboj, je v božjih rokah. V trdih pesteh smo vsi, kar nas je tu, privoščimo si samo na oči, kar si privoščimo; doma nas čakajo péstunje, take, ki pestijo, ne péstujejo... Boj se jih, nesrečna žena, kakor se jih sami bojimo. Saj jih poznaš, kakšne so. Nemara si sama taka...«

Žena je popila čaj na dušek, mož se je še dvakrat na mestu prestopil, potem pa sta se obrnila, odprla vrata in prekoračila prag v noč, v viharo zimsko noč drug za drugim, mož prvi, žena za njim...

Čevljar Niko je ustavil sosedovega hlapca sredi najživahnejšega razgovora, ko sta se iz točilnice vračala vsak na svoj dom po skupni, le za silo utrti gazi. Ustavil ga je, da bi si ob njegovi pripalil poslednjo cigareto.

Roka mu je drhtela, glas se mu je ustavljal, in suniti ga je moral skozi grlo, da ga je spravil iz sebe.

»Čuj, Joža, pa ali ni nocoj sveta noč? Močno se mi zdi, da je...«

»Bo, bo, saj imamo dva praznika zapored, in noč pred prvim je sveta noč...«

In — zastrmela sta drug v drugega in nista vedela, zakaj strmita in kaj sta si prav za prav hotela povedati v tem čudnem trenutku.

Veter je zatulil čez strehe in vsipal rešeto snežink po ulici, ponočnjakom za vratove.

»Eh, da se le spi,« je Niko zamahnil z roko, kot da se brani nadležne misli, in je odprl vrata temnega dvorišča.

»Da se le spi, nesrečo pa... zunaj pusti,« se je domislil hlapec nekake rime, nekakega stiha kdo ve od kod in je takisto zavrtel ključ v vratih.

Burja pa ni odnehala, zdelo se je, da narašča od ure do ure...

**Ti, o Marija,
naša Kraljica
Ti besednica
revnih sirot,
k Tebi hitimo,
se Ti zročimo,
Tebe častimo,
polno dobrot.**

Posvetitev slovenskega naroda brezmadežnemu Srcu Marijinemu

Listam po časopisih, brskam po spominu in pregledujem kroniko o vsenarodni posvetitvi brezmadežnemu Srcu Marijinemu in vsesplošni pripravi na to: pobožnosti petih prvih sobot. Koliko tihega in skritega dela je bilo treba, da sta pobožnost in posvetitev izzveneli končno v tako mogočno slovesnost. Koliko molitev, koliko trpljenja, koliko žrtev je bilo darovanih vzvišenemu namenu, da bi ta pobožnost zajela prav vse in zlasti tiste, ki so se v tegobah življenja ali morda v hlastanju po lažnih prividih odtujili Bogu.

Pobuda in začetek.

Pobudo za posvetitev je dal sam škof ljubljanski, g. dr. Gregorij Rožman. Dva nagiba sta se zdela našemu nadpastirju odločilna, da je sklenil posvetiti škofijo Brezmadežnemu Srcu Marijinemu. Prvi je splošno znana Marijina napoved v Fatimi l. 1917 o novi in hujši vojni, če ljudje ne bodo nehali žaliti Boga. Drugi nagib je bila posvetitev vsega sveta, ki jo je dne 1. oktobra 1942 opravil sveti oče Pij XII. Prav tiste dni je bil naš vladika v Rimu. Tam je sklenil, da se naj za vsjo škofijo organizira pobožnost peterih prvih sobot, počenši z januarjem. Pobožnost naj bi bila priprava na posvetitev vse škofije Srcu Marijinemu, ki naj bi se izvršila 30. maja 1943. — Škof dr. Gregorij Rožman je tudi sam že 6. decembra v časopisju pobožnost naznanil, kratko opisal in vernike k njej povabil. Zlasti za Ljubljano je napisal še posebno pismo, namenjeno družinam in posameznikom, v katerem kaže sedanje trpljenje kot posledico številnih kršitev božjega reda, s prošnjo, naj to trpljenje obrnemo v zveličavno pokoro. Takoj ob začetku vseh priprav za pobožnost se je osnoval poseben škofijski pripravljalni odbor, ki je z veliko vnemo poskrbel za potrebno propagando; tiskovine, slike, pridige in organizacijo pobožnosti v Ljubljani in na deželi.

Podrobna priprava v mesecu decembru je priklicala k pobožnosti res veliko število vernikov. Ko je prišla prva sobota 2. januarja 1943 so verniki povsod začeli opravljati pobožnost prvih petkov. V prav velikem številu pa so se je začeli udeleževati zlasti v tistih krajih, kjer so veliko trpeli zaradi razmer in do dna spoznali veličino človeške hudobije in zablode. Povsod so verniki znova zahrepeneli po tistih vzorih, ki so naše ljudstvo skozi stoletja ohranjali pri življenju na tako kočljivem mestu v Evropi. »Marija, pomagaj nam vojskini čas,« se je razlegalo po vseh cerkvah v pokrajini, povsod so doneli vzdih: »Marija, vse ljudstvo ječi, Marija, pomagaj nam Ti!«

Prvi meseci.

Še lepše in ob še večji pobožnosti in udeležbi so minile naslednje prve sobote. V pustu so se v Ljubljani v zvezi s to pobožnostjo začele duhovne obnove za posamezne stanove v štirih skupinah. Vse skupine so imele na veliko sredo v stolnici že skupno posvetitev. Prav tako so bile duhovne vaje za gospe in gospodične po raznih zavodih, v postnem času so imele skoraj vse ljubljanske srednje

šole duhovne vaje in kot sklep posvetitev Marijinemu Srcu. Tudi na deželi so bile številne duhovne obnove kot priprava na posvetitev. Ponekod so se verniki še s posebnim veseljem udeleževali pobožnosti in marsikdaj tudi na zunaj hoteli pokazati svojo ljubezen do Marije. Tako so farani v Št. Lovrencu že januarja 1943 sklenili v zahvalo Mariji postaviti zraven farne cerkve kapelico fatimske Marije. Farani so se hoteli zahvaliti Mariji zato, ker je bila njihova fara skoraj v vsej Dolenjski najmanj prizadeta. Kot začetek so po vaseh postavili 6 križev z vrtiči in dve kapelici Matere božje. Večjo kapelico ob farni cerkvi pa so začeli graditi kasneje in je bila končana in blagoslovljena konec maja. Vse potrebno za kapelo, pesek in opeko so darovali in zastoj navozili farani, nakar so še na svoje stroške opremili zahvalno kapelico.

In prišel je cvetoči rožnik.

V maju so lepo odjeknile v Ljubljani tako na srednjih kakor tudi ljudskih šolah po razredih prirejene Marijanske akademije. Sporede so sestavili večinoma učenci sami. Profesorji in učitelji so jim odstopili samo po eno učno uro. Nekateri zavodi so nastopili še s skupno akademijo, tako zlasti učiteljsiše, ki je bilo pri tej pobožnosti vsem za vzor. Kot zaključna prireditev je bila veličastna akademija vseh srednjih šol v unionski dvorani 30. maja. Tudi Narodno gledališče je z uprizoritvijo primernih del skušalo doprinesiti svoj delež k vsenarodni pobožnosti. Opera je večkrat uprizorila Sattnerjev oratorij Marijino Vnebovzetje, Drama pa je osemindvajsetkrat odprla vrata, ko so gledalci prihiteli gledat Gregorinov »V času obiskanja«. Tudi Frančiškanski oder je privabil mnogo gledalcev s Claudelovim »Marijinim Oznanjenjem«.

Za mesec majnik je ljubljanski vladika zopet napisal poslanico vernikom. Objavili so jo tudi časopisi. »Letošnji majnik je za vsjo našo škofijo prav posebne važnosti, saj imamo namen, da se 30. rožnika vsa škofija posveti Marijinemu Srcu. Ves maj hočemo uporabiti za temeljito pripravo na to pomembno in sveto dejanje,« pravi poslanica, ki nato razlaga misli iz poziva sv. očeta za mesec maj. Vabi vse kristjane, zlasti otroke, naj začno molitveno tekmo, da s izprosijo po presveti Devici od Boga mir. Vsi morajo premisliti in spoznati, da je takšna vojska, ki se zdi, da je največja, odkar svet stoji, le zaslužena kazen žaljene božje pravice. Če smo zašli, se je treba vrniti na pravo pot. Temo zmote moramo premagati z lučjo resnice. Nato sklepa naš vladika, da se bomo vabilu sv. očeta k posvetitvi Marijinemu Srcu radi odzvali, da bomo molitvi pridružili pokoro, za katero je toliko priložnosti kot še nikoli. »V soboto, 29. maja bo spokorni pravni dan, ki naj bo v resnici pravni dan, ko bomo vsi, ki resno mislimo na pravo rešitev našega ljudstva za čas in večnost, položili pred pravičnega Boga svoj dar prostovoljnega premagovanja v zadoščenje za vse žalitve, s katerimi se med nami žali dobri Bog. Bogu najljubša žrtev bo, če v svojih srcih zatremo vsako mržnjo in sovraštvo in si med

seboj odpustimo. K tej notranji žrtvi, ki jo božja zapoved terja, dodajmo ta dan še kakšne zunanje odpovedi na stvari, ki so nam ljube ali katere uživati smo se navadili. — Tekmujmo v molitvi in pokori v mesecu maju, to bo sveta tekma, ki bo imela velikanski pomen za vso škofijo. Marija nam pripravlja za mesec maj izredno velike milosti, če bomo svoje duše pripravili z iskrenim spreobrnjenjem, z molitvijo in pokoro. Storimo mi svoje, potem bo Marija svoje prav gotovo storila.« Tako naš vladika v svoji poslanici za maj.

mišljenje in življenje po nauku Kristusovem. Tako bomo tudi mi vredni, da se spolnijo nad nami obljube, ki jih je Marija dala posameznikom in narodom.«

Sad duhovne priprave.

Za spokorno procesijo se je Ljubljana lepo pripravila. Pripravljalni odbor je dal po časopisju vsa podrobna navodila, ki so bila potrebna. Ker naj bi spokorne procesije izšle izpred vseh ljubljanskih župnih cerkvá in se nato

Procesija Bežigravcev zavija za svojim župnikom in križem z Dolenjske ceste na stadion.

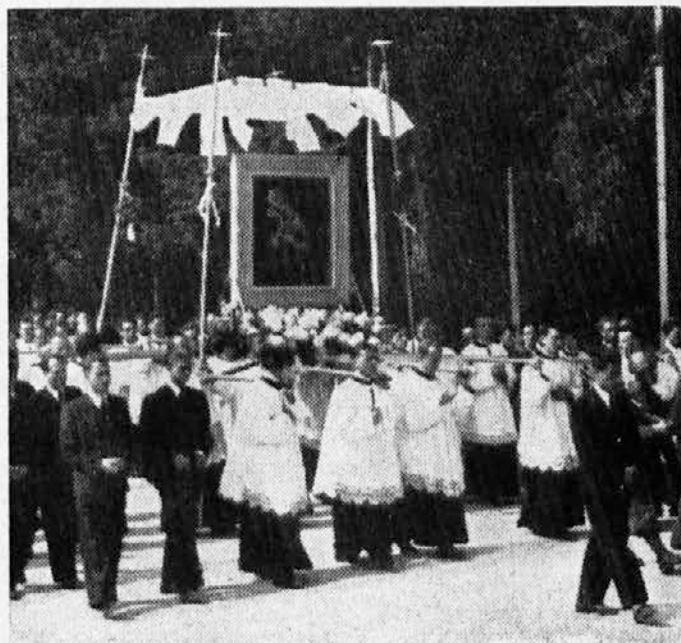
Pripravljalni odbor je povzel vse misli, ki jih je izrek vladika ljubljanske škofije v posebni okrožnici ter dal še podrobna navodila. Med drugimi je bilo v okrožnici tudi povedano glede pravnega dne takole: »Ta dan naj bi ljudje poravnali med seboj vse spore in pomagali drugim do sprave zlasti tam, kjer je videti, da se sprave težko lotijo. Obenem naj bi se prostovoljno postili in vzdržali jedi, tudi tobaka, pijače, kina itd. — Ta post bo lahak tistim, ki pomislijo, koliko trpe rojaki po raznih taboriščih, ki ponekod od lakote umirajo in ki so se morali vsemu odpovedati.

zdužile v veliko spokorno reko, ki naj bi se zlivala po Dolenjski cesti proti Rakovniku, je bilo treba določiti točni red odhoda za posamezne fаре. Odhodi iz farnih zbirališč so bili določeni takole: za Sv. Jakob ob 14.30, za trnovsko farno ob 14.15, za Vič ob 13.30, za stolnico ob 14.30, za Moste ob 13.40, za Sv. Peter ob 14.00, za Bežigrad ob 13.50, za Šiško ob 13.30, za Koseze-Zg. Šiško ob 13.15 in za frančiškane ob 15.00. Ker bi veliko število že napovedanih udeležencev spokorne procesije nikakor ne mogla sprejeti sicer razsežna cerkev na Rakovniku, je

Molitev in pokora.

Tekma v molitvi in pokori je bila v maju res vzpodbudna. Marijina kongregacija duhovnikov je organizirala vse moške redove in komunitete duhovnikov za celonočna češčenja, uršulinke pa so za ves mesec maj enako organizirale vse ženske redovne družine v Ljubljani. Vsaka hiša je prišla dvakrat na vrsto. Prav tako so se za uspeh posvetitve opravljale po vseh župnih cerkvah v vsej škofiji maše. Zadnji teden pred posvetitvijo je zvečer po avemariji zvonilo pet minut z velikim zvonom, da bi se ljudje ob tem spomnili, naj molijo za duhovni prerod Ljubljane in dežele. Na spokorno-spravni dan, dne 29. maja, je bilo po vseh župnih cerkvah v vsej škofiji vsaj nekaj ur izpostavljeno sveto Rešnje Telo, delo je po možnosti ta dan počivalo in službe božje so se vršile kot ob nedeljah.

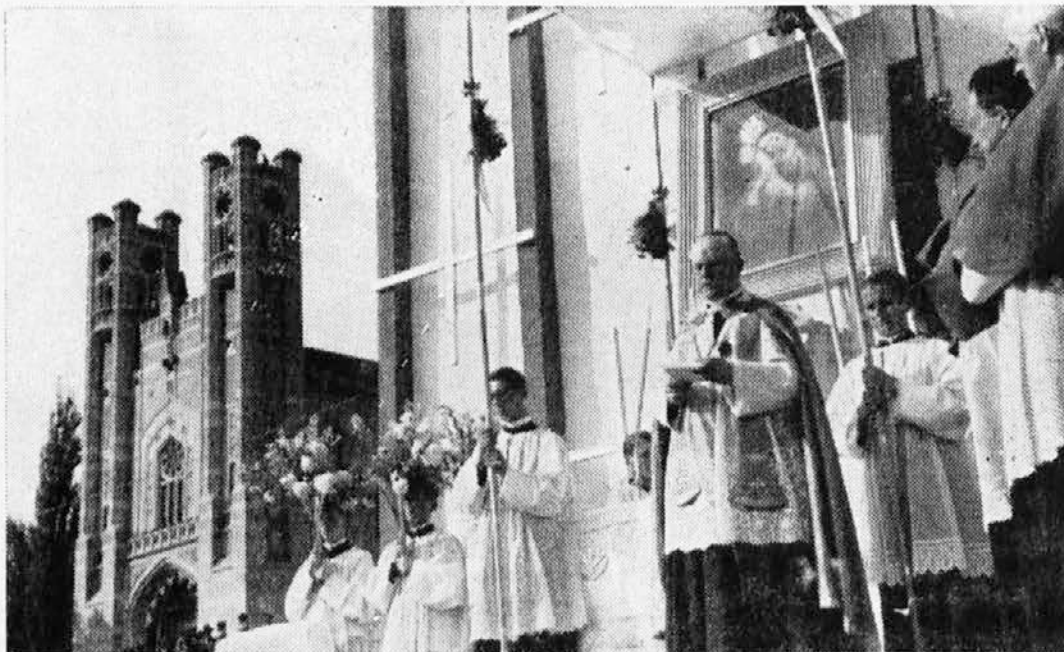
K spravnemu dnevju je spadala tudi spokorna procesija, h kateri je Prezvzišeni s posebnim pismom, objavljenim v dnevnem časopisju, povabil vso Ljubljano. »V procesiji bomo spremljali milostno podobo Marije Pomagaj, vsem Slovincem najbolj priljubljeno in najbolj češčeno. Ob njej se pripravimo za skupno posvetitev, da bomo v smislu tega posvečenja resno in korenito spremenili svoje

Bogoslovci so nesli po ulicah sliko Marije Pomagaj.

bil določen za zbirališče veliki Korotanov stadion pod cerkvijo na Rakovniku. Opera in Drama sta bili ta dan zaprti, kinogledališča pa niso priredila popoldanske predstave. Dan pred spravnim dnevom je bil priobčen v »Slovenca« še poziv pripravljalnega odbora, ki se je glasil: »Za vse udeležence brez izjeme pa velja, da se udeležijo procesije iz lastnega nagiba, v spoštovanju pred tako veliko versko prireditvijo, ki izraža tako močno voljo vsega našega naroda, da se hoče tudi v bodoče oklepati tistih velikih vrednot, ki so mu bile v preteklosti vedno v rešitev! — Kdor pa ni voljan, da se udeleži procesije v tem duhu in mu stvar ni po volji, naj se ne sili z udeležbo!«

Tako je napočil spravni dan. Dopoldne so bile v vseh cerkvah v Ljubljani maše kakor ob nedeljah, Popoldne pa

Škof dr. Gregorij Rožman je po prihodu spokornih procesij iz vseh ljubljanskih fara nagovoril zbrane romarje pred oltarjem s sliko Marije Pomagaj.

je bila že vsa Ljubljana čisto praznična. In bila je lahko, saj je bila spokorna procesija nekaj, kar Ljubljančan res ni pričakoval: Ne tisti, ki je sam korakal med tisoči za podobo Marije Pomagaj — komaj pred nekaj dnevi jo je prinesel sam škof dr. Rožman s Trsata — ne oni, ki je do tedaj stal brezbrizno in hladno ob strani.

Procesija 10 ljubljanskih župnij.

Ze okrog ene popoldne so se začele množice ljudstva zbirati pred svojimi župnimi cerkvami, mladina pa na določenih prostorih ali v šolah, od koder je hitela, da se priključi prošnji procesiji na Rakovnik. Prva procesija je krenila iz Kosez — zaradi velike daljave je bila najbolj zgodnja — in se pomikala po Podutiški, Šišenski, Vodnikovi in Celovski cesti ter se priključila veliki šišenski procesiji, ki se je razvila izpred cerkve in se razvrstila po Mažuranovičevi, Verovškovi, Gasilski cesti, Celovski cesti in pa Miklošičevi cesti, ter se pridružila Bežigradčanom, pomikajočim se po Bleiweisovi, Masarykovi in Miklošičevi cesti na Marijin trg in trimostje čez Pogacarjev in Vodnikov trg, kjer se je priključila šempetrski.

Na drugi strani mesta se je ob določeni uri napotila moščanska procesija, ki se je pomikala po Jakličevi, Ciglarjevi, Društveni, Zaloški in Sv. Petra cesti na Poljansko in Vodnikov trg, kjer se je priključila stolni

procesiji. Na moščansko procesijo se je priključila šempetrska procesija. V procesijah je bilo vse: najmlajši, delavci, možje in fantje brez razlike stanu, med njimi tudi številni vseučiliški profesorji, redovniki itd. Koga ne bi prevzela slika iz šempetrske procesije, v kateri so stopali gluhoonemi? Njihova usta so molčala, z vedrih obrazov pa se je zrcalilo veselje, da so se pridružili častilem Marije Pomagaj. Samo v teh dveh spokornih procesijah se je zbralo okrog 7000 ljudi.

Na stolno procesijo se je sredi mesta priključila kot zadnja še frančiškanska, medtem ko so druge fare prihajale iz druge smeri. Tako se je že zgodaj začela razvijati viška spokorna procesija. Tisoči Vičanov so se zvrstili za svojim župnikom in se pomikali po Tržaški, Zavetiški, Mencingerjevi, Kopalški in Kolezijski cesti za veliko trnovsko procesijo, ki se je razvila izpred trnovske cerkve ob 14.20 in se pomikala po Cerkvni ulici, Krakovskem napsu čez most na trg Sv. Jakoba, od koder je kot prva odrinila proti Rakovniku šentjakobska procesija.

V vseh procesijah so romarji ves čas molili sv. rožni venec, prepevali Marijine pesmi in odpevali litanijam Matere božje, ki so jih vodili pevci cerkvenega zbora. Po mestnih ulicah so se čez trge zlivali mogočni akordi ljudskih Marijinih pesmi in z vseh strani Ljubljane so se zgrinjale tisočglave množice

vernikov v ljubljansko spokorno procesijo. Kamor koli si se ozrl, povsod si lahko videl, kako so v sprevodih stopali za duhovščino v sveti resnosti in v zbrani molitvi ljudje vseh stanov, mladina in tudi onemogli starci ter ženice. Pa ne samo taki, ki obiščejo vsako nedeljo cerkev, ampak tudi številni, ki jim ne moremo očitati, da bi delali gnečo v cerkvah, so se prišli poklonit Mariji.

Stolna procesija s podobo Marije Pomagaj.

Ze pred tretjo uro se je zbrala pred stolnico tja do Vodnikovega trga množica, ki je nestrpno čakala brezjansko Marijo Pomagaj. Dve leti je že ljudstvo ni videlo, dve leti se že ni ogrelo ob lepoti Njenega obraza, ki zna v trenutku spraviti ljudske množice v navdušenje in solze. Točno ob treh se je razvila iz stolnice in izpred nje velika procesija, kateri na čelu je stopal s križem v roki — škof v spremstvu generalnega vikarja Nadraha in dekana dr. Klinarja, za njimi pa številna duhovščina v štiristopih z akademskim stareštvom ob strani. Za reko mož in akademsko mladino so se zvrstili pevci in pevke, za njimi bogoslovci v koretljih. Ko se je procesija že začela pomikati po ulicah, je po ulici Pred škofijo zavalovalo. Šestnajst bogoslovcev je zadelo podobo milostne Matere božje na rame in jo v spremstvu akademikov prineslo iz škofije na ulico. Ganljiv je bil pogled na ljudi, ki so v trumah

Po spokorni procesiji in zaobljubi pod Rakovnikom se je nad dvajset tisoč vernikov poslovilo od Marije Pomagaj z mahanjem robčkov.

klečali ob cesti. Solze veselja so kapljale na tla, ljudje so se smehljali in jokali hkrati. Mati, naša dobra in lepa Marija Pomagaj, se je vrnila med svoje. Na krasni nosilnici je nastopila proti Rakovniku. Mati med svojim ljudstvom, ki se je odzvalo klicu k pokori.

Tisoči so stopali za Njo, tisoči so jo pozdravljali in ji peli hvalnice. Vsakomur so morale solze orositi oči, ko je gledal obraze po cestah, kako hrepenče so čakali nanjo. Ljudje so dvigali roke, nekateri na glas klicali Marijo Pomagaj. Po ulicah pa se je razlegala posvetilna pesem:

»O, Marija, ves slovenski rod
sprejmi v milostno srce.
K Tebi v srčni kličevo bridkosti,
strašno nas teži gorje.
O Marija, o Marija,
močno Tvoje je Srce!
Varuj našo domovino,
Srcu Tvojemu, premila Mati,
posvetimo se zdaj vsi,
rod slovenski za Boga prenovi,
reši grešnih nas vezil!«

In upanje je lilo z milostne podobe, s katere je Mati blagoslavljalna skrušeno ljudstvo.

Od šentjakobskega trga so se množice iz vseh procesij zgrnile v mogočno reko vernikov, ki so se v tisočeriš šestestopih zgrinjali po Karlovški in Dolenjski cesti proti Rakovniku. Mnogo Marijinih častilcev iz vse naše domovine je že romalo po teh ulicah k usmiljeni Materi na Rakovnik, toliko ljudstva iz Ljubljane same kot v spokorni procesiji pa se še ni zbralo nikoli. Od pol dveh, ko se je začela pomikati procesija v Kosezah, pa do tričetrt na 6 (zaključek procesije iz župnije Marijinega Oznanjenja na Rakovniku) so odmevale po ljubljanskih ulicah Marijine pesmi in je donela glasna molitev vernega ljudstva, ki se je zvrstilo za svojim župnim pastirjem s Križanim in duhovščino ter romalo za podobo naše Kraljice po namenu svojega nadpastirja na Rakovnik. V procesiji ni bila samo nešteta mladina vseh ljubljanskih ljudskih, strokovnih in srednjih šol, ne samo dekleta in ženske, spokorne procesije so se zlasti polnoštevilno udeležili moške in fantje, stebri slovenskih družin, akademska mladina, naše vseučilišče in najodličnejši predstavniki našega javnega življenja kakor tudi najskromnejši, toda po srcu in duši najbogatejši — reveži in onemogli. Vse je hotelo

za Marijo, vse je prepevalo in kakor ena sama molitev je donela preko ljubljanskih ulic tja čez ljubljanska polja, čez našo zemljo Marijina pesem: »O Marija, Ti pomagaj nam!« Marija je vabila in od številnih gledalcev na pločnikih so ostali le reveži, invalidi, starci, pohabljeni z varuhi in matere z malčki.

Tudi ti so prišli in se z zaupanjem in z molitvijo klanjali milostni podobi. Hoteli so videti podobo naše Marije Pomagaj! In ko so jo videli, so bili srečni!

Zmagoslavje Marije Pomagaj.

Igrišče na Rakovniku (100 × 120 m — prostora za 40.000 ljudi) so za to priliko posebno lepo uredili. Na zgornji strani stadiona pred salezijanskim zavodom so postavili lep oltar, na katerega je vodilo z igrišča posebno leseno mostišče, zagrnjeno z zelenjem. Na belem oltarnem ozadju je bilo 12 zlatih križev (12 apostolov), navpično pa je krasilo oltar 6 rdečih stebrov. Ves prostor v stadionu je bil razdeljen na odseke za posamezne župnije in druge skupine.

Red v procesiji sami je vzdrževalo 650 rediteljev, med procesijami pa je bilo še 800 pomožnih rediteljev. Na stadionu in tudi na cestah, kjer so se pomikale procesije, so bile sanitetne skupine, vedno pripravljene nuditi prvo pomoč.

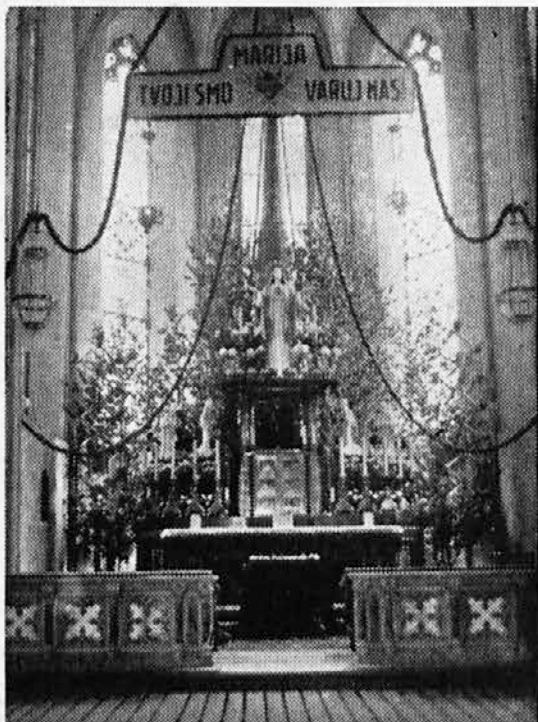
Pet minut pred pol 4 je prva prišla na rakovniški stadion šentjakobska procesija (odhod pri Sv. Jakobu ob 14.45). 150 rediteljev na stadionu jo je takoj razvrstilo. Župniki s križi (10 fará — 10 križev) so se razvrstili v ospredju. Ob 4 se je zbralo na prostoru že toliko ljudstva, da so uporabili ojačevalec in z njimi dajali navodila.

Malo po 4. uri se je bližala Rakovniku stolna procesija, ki jo je vodil škof s križem (odhod od stolnice ob 14.45). Odmevi petja stolnega zbora so oznanili, da prihaja Marija Pomagaj. Zvonovi v rakovniški cerkvi so tokrat vse nekako bolj slovesno zadoneli, preko stadiona pa je iz ljudskih src privrela glasna pesem hrepenenja po Mariji.

Nekaj minut po 4. so bogoslovci prinesli na prostor Marijino podobo. Vsakemu udeležencu bo ostal v nezbrisnem spominu trenutek, ko je ljudstvo zagledalo ljubljeno podobo brezjanske Marije. Vse je poklekalo, iz množice so materne roke dvigale otroke, da bi jih blagoslovila Marija.

Marijino podobo in baldahin, ki ga je zibal lahen vetrič, so nesli na oltar, pred njo je nato molil škof s svojim spremstvom. Med tem so prihajale nove množice, zbrani verniki pa so med ljudskim petjem opravili litanije Matere božje in druge pobožnosti.

Ob tričetrt na 6 se je zbila na zbirališče zadnja procesija iz fare Marijinega Oznanjenja. Vsega skupaj je v spokorni procesiji prišlo na Rakovnik do 23.000 vernikov, do 25.000 pa je bilo zbranih ob 6. popoldne, ko so združeni pevci zapeli Kimovčevo pesem: Marija, Kraljica Slo-

Lepo okrašeni oltar v farni cerkvi v Kranju ob posvetitvi Gorenjcev.

vencev. Prevzvišeni je imel kratek vzpodbuden govor, narkar je množica izpovedala naslednjo zaobljubo:

Marija, pomoč kristjanov!

V času, ko se posvečujemo Tvojemu brezmadežnemu Srcu,

slovesno izjavljamo:

Gospodovih dni ne bomo skrunili s hlapčevskimi deli in grešnim veseljem, temveč jih posvečali, hodili k maši in pridigi —

Bogokletna beseda ne bo prišla iz naših ust. — Z grehi nečistosti ne bomo omadeževali svojih src —

Zahtevam nespodobne mode se ne bomo vdajali, ker nočemo hudo žaliti našega Gospoda —

Zakonsko in družinsko življenje bomo živeli tako, kakor Bog hoče —

Ogibali se bomo grde sebičnosti in nizkega sovraštva, krivičnosti in grehov jezika —

Skrbeli bomo, da izginejo ti grehi iz našega naroda —

Molili bomo vsak dan rožni venec, zlasti po naših družinah —

Zadoščevali bomo tudi naprej Jezusovemu in Tvojemu Srcu s pobožnostjo prvih petkov in prvih sobot —

To bodi vodilo in pravilo našega življenja!

Marija, stoj nam ob strani! Pomačaj nam! Amen.

Po tej slovesni obljubi je bil blagoslov z Najsvetejšim. Nato se je razvila stolna procesija, ki je ponesla Marijino

podobo v stolnico, kjer je sedaj izpostavljena v javno češčenje. Množica na igrišču pa se je ganjena poslovila z mahanjem robčkov.

Spokorne procesije drugod.

Spokorne procesije so bile isti ali naslednji dan tudi povsod po deželi, kjer je to bilo mogoče. Tudi tam so verniki pokazali izreden spokorni duh in globoko vero. Marsikatera fara je ostala zvesta izročilu svojih dedov in je šla na spokorno romanje tako, kakor so hodili naši dedje. Kje so tisti časi, ko so spokorniki bosí stopali za križem po trdi, kamniti poti. In vendar tudi ta spokorni dan leta 1943 ni zastajal za prejšnjimi stoletji vsaj v Žužemberku. Tam je častitljivi starček in dekan Gnidovec na čelu spokorne procesije nosil križ in stopal bos. V isti procesiji so celo odličniki in bogati kmetje po ostri cesti bosí stopali in delali pokoro za svoje in drugih napake. Do smrti nihče od tistih, ki je šel v tej spokorni procesiji, ne bo pozabil nanjo.

Naj kot posebnost iz tujine — kje vse ne najdeš Slovence na širnem svetu — omenimo še spokorno romarsko pot, ki so jo napravili 29. maja Slovenci, bivajoči v Rimu. Ta dan so romali po rimskih bazilikah in se tako pridružili v duhu svojim rojakom v domovini. Ob pol osmih zjutraj so se zbrali v baziliki sv. Petra, kjer je bila najprej sveta maša, po maši pa je mala procesija odšla na spokorniško pot do vseh sedmih rimskih bazilik. Romarje je vodil p. dr. Prešeren. Hodili so od osmih zjutraj do pol petih popoldne in so prehodili peš — po tlaku in asfaltu sicer — kar 35 km. Da ni bila pokora premajhna, je poskrbelo žgoče južno sonce. V vsaki baziliki so romarji zmolili na glas po sedem očenašev.

Pa ne samo ljubljanska pokrajina, tudi naša soseda — sončna Goriška — je izvedla skoraj istočasno, drugod pa vsaj pripravljala spokorne pobožnosti in spokorne procesije. Mnogo zadostilnih pobožnosti pa je bilo organiziranih na Goriškem tako, da je bilo izbrano za glavno točko spokorno romanje k Nebeški Zaščitnici na skalnatem vrhu nad sončno Gorico. Tako so tudi Goričani poromali k svoji zavetnici na skalnati gori in jo prosili pomoči. Največja teh spokornih procesij je bila tista, ki jo je vodil goriški nadškof sam. Na njegovo pobudo so se je udeležili meščani in tudi okoličani. Kasneje so se oglašili pri Mariji verniki iz Kala in Podgore pri Gorici. V nedeljo, 27. junija, pa je na večer odšlo iz goriške severne postaje proti Marijinemu svetišču na Sveti gori kar sedem sto romarjev, ki so se zbrali iz komenske dekanije. Romarje so spremljali vsi dušni pastirji in nosili Križanega. Romarji so premolili vso pot do vrha in v pobožnih premišljevanjih prebdeli vso noč pod Marijinim okriljem. Naslednjo nedeljo je bilo spokorno romanje iz kanalske župnije.

Posvetitev Srcu Marijinemu.

Zaključek vseh pobožnosti je bila posvetitev vse škofije 30. maja. Ni bila na zunaj bogve kako vidna. Večina posvetitev po skupinah in po stanovih je bila že opravljena. Srednje šole so se posvetile pri duhovnih vajah pred in po veliki noči. Ves mesec april in maj so se pripravljala v Ljubljani razna stanovska posvečenja uradnikov, obrtnikov, zakoncev, služkinj, duhovnikov in večjih zavodov. Prvo nedeljo v maju so se v ljubljanski stolnici posvetili vsi Marijini vrtci in vsa druga ljudskošolska mladina. Drugo nedeljo v maju so bile posvetitve vseh ljubljanskih Marijinih družb za dekleta in žene, dalje Marijinih družb fantov in mož, ljubljanskih dijaških kon-

gregacij in vseh Lavantincev. Tretjo nedeljo so se posvetili vsi javni in zasebni nameščenci ter delavci, javne in zasebne nameščenke in delavke, služkinje in tretji red. Četrto nedeljo — 23. maja — je bila posvetitev zakoncev, mož in žena, očetov in mater v vseh ljubljanskih župnih cerkvah.

Posebej bi morali omeniti posvetiev našega vseučilišča Marijinemu Srcu. Že v začetku meseca maja so dokazovali lepi Marijini oltarčki v najrazličnejših seminarjih in predavalnicah, da želi tudi vseučiliška mladina posvetiti svojo bodočnost varstvu Matere božje. Prvi so začeli zgodovinarji, nato so jim sledili slavisti, romanisti, klasični filologi in matematiki. Tako so Ljubljančani v zadnjih majniških dneh, ko so šli mimo našega najvišjega kulturnega zavoda, lahko osupli prisluškovali Marijini pesmi, ki je donela iz odprtih oken. V petek, dan pred spokorno procesijo, so se posvetili tudi tehniki, pravniki in medicinci. V soboto so se v Križankah zbrali slušatelji vseh fakultet k skupni posvetitvi. Po maši, ki jo je opravil vseučiliški profesor, je g. prorektor dr. M. Slavič izročil vseučilišče Marijinemu varstvu.

Ob teh prisrčnih pripravah je prišel 30. maj. Po vseh cerkvah v škofiji se je pri rednih nedeljskih božjih službah slovesno in skupno molila posvetilna molitev. Na ta način je bilo po škofovi želji zajetih ob posvetitvi čim več vernikov. V stolnici je obrede izvršil ljubljanski škof sam. Ob pol desetih je začel s pridigo, kjer je predvsem sporočil blagoslov svetega očeta, ki blagoslavlja prizadevanje Slovencev ob teh Marijinih pobožnostih in naroča, naj se res vsi Slovenci brez pridržka posvete Mariji. Nato je še poudaril, da se na ta dan prav vsa Ljubljanska škofija posveča Marijinemu Srcu. Pri tem je tudi povedal, da bo popoldne istega dne v Kranju posvetitev za ostali del škofije, ki leži izven Pokrajine. — Posvetitev v Kranju je opravil bivši celovski škof dr. Rohrer, ki je bil prav tedaj že imenovan za nadškofa v Salzburgu. Za to posvetilno pobožnost je bila farna cerkev v Kranju lepo ozaljšana, nadvse krasen pa je bil glavni oltar. K posvetitvi so prihiteli Kranjčani in okoličani v izredno velikem številu, iz drugih fará pa so prišla zastopstva. — Ob koncu škofovega govora se je vsa množica v cerkvi posvetila Mariji, nakar je škof daroval slovesno pontifikalno mašo. H koncu so peli »Tebe Boga hvalimo«, ki je privrel iz src vseh navzočnih neprisiljeno kot zahvala za velike milosti, ki jih je bilo vse ljudstvo deležno ob tako lepih pobožnostih.

Brskam po spominu, prebiram kroniko... Rožnik je minil — Ljubljana pa je dobila novo božjo pot. Vsak dan, od jutra do večera, se je zlivala v stolnico neskončna reka človeških src. K Mariji Pomačaj romajo — sredi mestnega vrveža romajo — prihajajo obteženi s skrbmi, zagrenjeni s tegobami, s solzami v očeh...

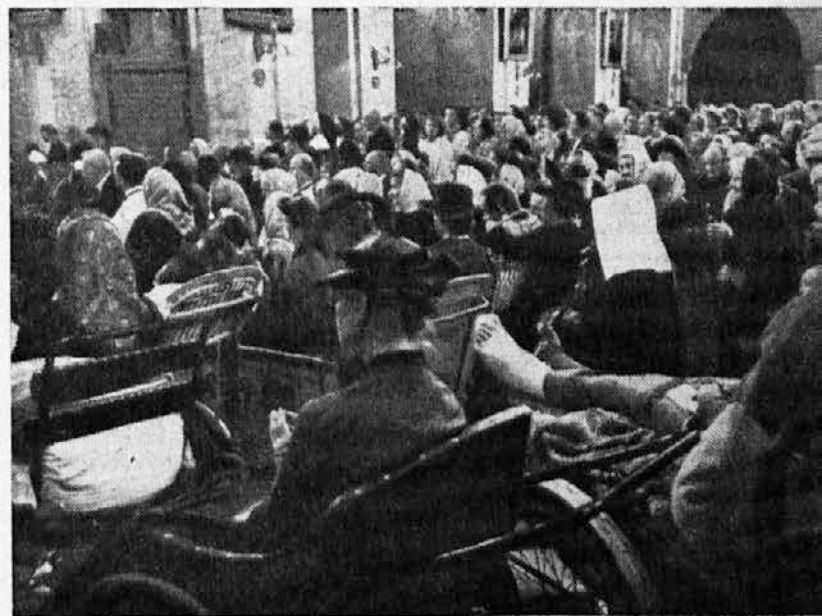
Prihaja tudi brezskrbna mladina z žarečimi očmi in cvetjem v drobnih rokah. Kdo bi pozabil tisto dopoldne konec julija, ko je mimo stolnice priropotalo kar šest lestvakov. Na njih pa glava pri glavi — vsa izžanska mladež, ki je prišla obiskat Marijo Pomačaj. Dve sto štirideset otrok z Iga in iz Iške vasi je klečalo ta dan pred Njenim oltarjem...

Kakor zaključno pritrkavanje po vstajenju se mi zdi praznik Velikega Šmarna, ko so se okrog Njene podobe zgrnili najmanjši. Matere in očetje so jih prinesli v naročju, namesto njih so zmolili posvetilno molitev, nedolžna usteca pa so vriskala in jokala! Dvakrat, ob štirih in ob petih je bila stolnica polna mladeži, ki si jo Ti, Mati, tudi sprejela pod svoje okrilje.

Najmlajši na Veliki Šmaren v ljubljanski stolnici okrog oltarja Marije Pomačaj.

In končno teden kasneje: kakor da čujem vdane vzdihne betežnih in bolnih, ki vsi z gorečimi prošnjami trkajo na Tvoje srce. S svojo boljo vred se Ti posvečajo ter Ti tudi žrtvujejo svoje trpljenje. Priklenjeni na postelje, nosilnice in na vozičke čakajo, kdaj boš spregovorila: »Le vstani, vstani, narod moj!«

V nedeljo, 22. avgusta, so se posvetili v stolnici tudi bolniki — pripeljali so jih na vozičkih in nosilnicah — preblaženemu Srcu Marijinemu.

1. Resfa

Kralj Savel, čigar življenje je ena izmed najsilnejših žaloiger, je v drugi polovici svojega vladanja, bolj in bolj zapuščen od dobrih duhov in preganjan od zlih, pomoril Gabaonce in jim jemal pravice, ki jih je imela gabaonska republika zamahčene po mednarodni pogodbi že od Jozveta sēm. Ta krivda prelite krvi je tlačila še po njegovi smrti nemaščevana njegovo hišo. Srd Gabaoncev je prežal na ugodno uro, da poplača Savlovi družini krivdo prelite krvi, in zla usoda, ki je tiščala razkronano kraljevsko družino, naj se brez nehanja dovrši nad zadnjimi Savliči.

Po Savlovi smrti so prišli Gabaonci h kralju Davidu in govorili: »Ne iščemo ne srebra in ne zlata, ampak pritožimo se zoper Savla in njegovo hišo, tudi ne želimo, da bi bil kdo izmed Izraela umorjen.«

Kralj jim je rekel: »Kaj hočete, da vam storim?«

Gabaonci so rekli: »Moža, ki nas je zatiral in krivično stiskal, moramo tako pokončati, da ne bo niti eden ostal od njegove rodovine. Da naj se nam sedem mož izmed njegovih sinov, da jih križamo.«

In kralj je rekel: »Dal jih bom.«

Kralj je tedaj vzel dva sinova Resfe, Ajeve hčere, ki jih je rodila Savlu, in pet sinov Mihole, Savlove hčere, ki jih je rodila Hadrielu. Dal jih je Gabaoncem v roke, ki so jih križali na gori. Tako je teh sedem naenkrat palo, ter so bili umorjeni v prvih dneh žetve, ko se je začela ječmenova žetev.

Obešeni so bili na skali, ki je ležala tesno ob mestu, da s svojo krvjo poplačajo krvavo krivdo svojega očeta in deda. Tako je zahtevalo strahotno pravo krvne osvete.

Maščevalnost Gabaoncev pa še ni bila sita s smrtjo sedmerih mladeničev. Da bi jim z življenjem vzeli tudi čast in zabrisali njihov spomin, da bi bilo deležno kazni in sramote tudi sorodstvo, posebno žensko, kar ga je ostalo še na kraljevem dvoru, naj trupla obešenih ostanejo nepokopana, da jih zobljejo ptice neba in zveri polja. To je bilo po mnenju onega časa najstrašnejše, kar se more človeku pripetiti. Ne biti po smrti pokopan, je bilo strašnejše ko smrt sama. Kajti dokler nima truplo miru v grobu, dotlej je tudi duh pregnan iz kraja miru. Zato so si kralji zidali grobnice in piramide (Job 3, 14—15), da bi svojemu truplu zagotovili počivališče, ko jim poteče čas zemeljskega popotovanja. Zato niso vedeli preroki zagroziti nobene večje kazni kakor smrt brez pokopa. »Za smrtnimi boleznimi bodo umrli, ne bodo objokovani in ne pokopani in gnoj bodo po vrhu zemlje; z mečem in lakoto bodo končani in njih trupla bodo jed pticam pod nebom in zverinam na zemlji« (Jer 16, 4). »In vrgel bom tebe (faraona) in vse ribe tvoje reke v puščavo; na zemljo boš padel in ne boš pobran in ne spravljeno; zverinam na zemlji in pticam pod nebom te bom dal požreti« (Ec. 29, 5). Izaija je s plamtečimi besedami zaklical babilonskemu kralju, da »bo vržen iz svojega groba« (Iz 14, 19).

V sponah takega naziranja je živela Resfa, ko je slišala o drugi sodbi Gabaoncev nad njunima sinovoma in peterimi vnuki. Resfa je videla v svojem življenju dosti, dosti gorja. Na lastne oči je videla, kako se je zrušila kraljeva hiša, od katere je kot razvalina ostala sama. Prenašala je med nemiri in neuspehi zunanje politike sumnjivo in mračno nprav Savla, svojega kraljevega soproga. Trpela je, ko je bil kralj ubit na gori Gelboe. In sedaj so ji vzeli možje iz Gabaona, ki jim osebno ni prizadejala nič hudega, oba njena sinova, oporo v njenem vdovstvu in

zadnjo nado knežje hiše, in jih pribili na steber sramote. Tedaj je grenka čaša mire prekipela: njeni sinovi naj bi bili brez častnega pokopa prepuščeni jastrebov in hijenam? Resfa ni imela nobene ure več mirne. Dan in noč je poslušala, kako kličejo in prosijo otroci z vislic pri Gabaonu: Mati, pridi in položi nas v grob, kakor si nas, otroke, polagala v zibel! Tedajci prešine njeno dušo na smrt resen načrt, plamteč sklep, kakršnega si more v obupu izmisliti samo materinska ljubezen. Odloči se, da bo varovala sedem trupel, ki jih za zdaj ne sme pokopati, kot stražarka mrličev tako dolgo, dokler se sčasoma ne poleže maščevalnost Gabaoncev in ji izroči trupla.

»Resfa, hči Ajeva, pa je vzela žalno obleko in jo je razgrnila na skali v začetku žetve, dokler ni voda z neba na nje (mrliče) kapala in ni pustila, da bi jih raztrgale ptice podnevi in zveri ponoči.« Epično kratko je sveta knjiga narisala z eno samo vrstico podobo in prepustila bralcu, da si to podoba na smrt pogumne materinske ljubezni naslika do konca. Resfa straži mrliče, edina živa med sedmimi mrtvimi, sama polmrlič na strahotnem kraju smrti. Kakor duh se sprehaja pod sedmerimi vislicami s sedmerimi mrliči, z mečem sedmerih bolečin v srcu, senčna podoba one bridkosti polne matere, ki je na Kalvariji pri Jeruzalemu 1000 let pozneje tudi čula pri mrliču, svojemu Sinu, ki je visel na sramotnem lesu. Podnevi je podila s kamni in palico jastrebe in druge roparice, ki so lačne krakale in obletavale vislice, da bi zgoraj, na glavi, pričele jesti pogrebščino. Ponoči je odganjala s kričanjem in ognjem šakale in druge zverine, ki so lajale in tulile in hotele načeti mrliče spodaj, na nogah. Tako stoji na straži dan za dnem, noč za nočjo, teden za tednom, in šestkrat se je luna premenila v noči brez spanja. »Od prvih dni žetve, ko se je začela ječmenova žetev,« v jeziku našega koledarja od aprila do oktobra, torej šest dolgih mesecev je stražila mrliče. Ni je varovala v tem dolgem času streha proti žgočim žarkom sonca, ni imela plahete za trda kamnita tla, le »svoje žalno oblačilo je razgrnila na skali.«

Kdo si more misliti, kaj vse se je v šestih mesecih podilo po glavi materi pod sedmimi mrliči. Morda se je v svetlih mesečnih nočeh od stiske in lakote in utrujenosti pol blazna razgovarjala z obešenci: »Vidite, kako stoji vaša mati na straži? Rada bi sedemkrat umrla, če bi vas le smela pokopati. Saj, če bi vaš oče, hrabri Savel, še živel! Njegovo truplo je spočetka tudi viselo na jabeškem mestnem zidu, slednjič je pa le našlo grob pod tamarisko pri Jabesu.« Morda je preklinjala dan in uro, ko je te otroke rodila, in si pulila lase, ker je te otroke takrat negovala v zibelki in jih vzrejala za — vislice. Morda je zavidala matere, ki smejo objokovati svoje otroke na častnem grobu. Morda je oprezovala, z roko nad očmi, tja dol na cesto, ali ne prihaja po poti kak prerok, ki bi ji mrtve obudil. Morda je molila, naj pride Oni, ki bo kačo strl, in naj odpravi postavo krvnega maščevanja, in naj ne da umoriti otroke za krivdo očetov. Morda je klicala v nočno nebo: »Stražar ljudi, ti daješ smrt in življenje, ti pošiljaš v deželo smrti in greš spet ponje.« Pa nebo nad njeno glavo je bilo trdo, kakor bi bilo vlito iz bron. Morda je klicala pod vislicami dol v Gabaon: »O, vi vsi, ki greste mimo, ali je kaka bolečina, kakor je bolečina moja!« Pa srca Gabaoncev so bila danes še trda kakor skala pod njenimi nogami. Popotniki so se v širokem ovinku izogibali vislic, kajti po postavi je »obešenec od Boga preklet« (5 Moj 21, 23) in na ravnih stregah v Gabaonu so se otroci boječe stiskali k materam, ko so gledali, kako hodi pod vislicami s palico duhovom podobna postava po gori.

Srd in maščevalnost Gabaoncev, ki jih ni mogla natisniti kri sedmerih mladeničev, sta se uklonila junaštvu materinske ljubezni. Ko je kralj David zvedel, da straži kraljica Resfa mrliče že šest mesecev, je dal z lesa sneti trupla, ožgana in izsušena od sonca, in jih pokopati z vsemi častmi s kostmi njihovega očeta in deda v skupen grob. Resfa je dosegla, kar je hotela, — časten pokop sedmerih princev. Celo več je dosegla, kakor je upala, grobni mir svojih otrok ob strani očeta v skupni družinski grobnici.

Kjer koli se danes oznanja sveto pismo, od sončnega vzhoda do sončnega zahoda, se oznanja tudi to junaštvu materinske ljubezni. Ime Resfa pomeni ogel ali »žerjavka« (živ ogel — razbeljen kamen). Resfa je bila živ ogel serafsko daritvene gorečnosti, razbeljena po daritvenem ognju kakor ogel, ki ga je Seraf s kleščami vzel z oltarja (Iz 6, 6). Materinska ljubezen, duh od Resfinega duha, je živ ogel z oltarja svetega ognja. Dolgo poprej, preden je angleški klasik pribil besede: »Šibkost, tvoje ime je ženska,« dolgo poprej je svetopisemski klasik uklesal besede: »Močna duša, močna do smrti, tvoje ime je materinska ljubezen.«

2. Makabejka

2 Mak 7, 1—31.

Med narodom bolj poznana kakor Resfa je druga mati — mati makabejskih bratov. Kako je bilo ime makabejski materi, nam sveto pismo ne pove. Rekli ji bomo Makabejka. Uvršča se ob stran onim ženam-mučenkam, katerih svetinje so našli v katakombah brez imena. Neznano je ime njenega moža, neznane so tudi njene življenjske prilike. Ker je vsak človek otrok svojega časa in ker moremo predvsem prav razumeti junake v okvirju njihovega časa, bomo za makabejsko mater začrtali najprej zgodovinski okvir.

Po bojih Diadohov, ki so se prepirali po smrti Aleksandra Velikega za njegovo dediščino, je bila prizadeta tudi Sveta dežela kot prehodna dežela, včasih celo kot jabolko zdrahe med Ptolomejci v Egiptu in Selevcidi v Siriji. Ko je končno padla pod žezlo Selevcidov, je započel s krvjo in orožjem preganjanje Judov eden izmed sirskih povzdignencev, Antijoh IV., sirski Neron, čigar načrtna grozovitost spominja na preganjanje kristjanov pod Neronom. Ker je narodna čud Izraelcev nerazdružno zvezana z njihovo versko posebnostjo, ker je bil Antijohov namen izrecno ta, da vpelje Zevsovo češčenje na mesto češčenja Jahveta, so dobili oni boji sami od sebe značaj verskih bojev, katerih izid je pomenil, ali bo razodeta vera še obstajala ali ne bo obstajala.

Judje so se spočetka topo vdali in brundali vase, hote ali nehoti neodločeni, zlasti ker je delovala za Sirce v mestu izdajalska stranka in mešala duhove. Ni bilo, kakor da je v sionskem narodu umrla versko-narodna zavest. Nasprotno, Izraelci so rasli v notranji verski moči od babilonske sužnosti sèm kljub gospodarskem polomu in so si bili svesti svojega verskega poslanstva po šoli v psalmih in Pismu. Za enkrat je pa manjkalo močne roke, ki bi

bila zbrala to skrito udarno silo verske misli. Slednjič je obudil klic časa in klic Gospodov duhovnika Matatija, ki je s svojimi peterimi sinovi započel vojsko za svobodo. Najhrabrejši med temi peterimi, ki je po očetovi smrti prevzel vodstvo, in prav za prav duša vojske, Juda, junak z maziljenim mečem, je dobil v aramejskem jeziku tistega časa priimek maqqba, t. j. kladivo, ker je, Karel »Martel« stare zaveze, kakor kladivo v božji roki razbil sirsko oblast nad Sveto deželo, in od njega je prešlo ime »Makabejci-kladivarji« na vse, ki so se udeleževali teh bojev. Ob ognju Matatije in njegovih sinov se je užgalo navdušenje naroda za štiridesetletno vojno za svobodo (175—154). Bilo je zadnje prebujenje speče verske sile, ob 11. uri stare zaveze, zadnji ogenj onega verskonarodnega navdušenja, ki je ob času

Madijana poklicalo Gedeonove junake iz tal in pod Davidom bilo boje Gospodove in sedaj poslednjikrat dalo svetovni zgodovini obraz naroda, ki hoče dati poslednjo kapljo krvi za najsvetejšo dobrino, za postavo in vero v Boga. Zbirališče onih bojovníkov za svobodo je bil Gospodov oltar in njihovo geslo: »Jahve, moj prapor!«

V ta časovno zgodovinski okvir moramo postaviti Makabejko. Tudi ženske in one družinske člane, ki niso šli na boj, je prijela milost časa, neko na smrt veselo navdušenje za vero. Prva knjiga Makabejcev pripoveduje v širokih potezah, dogodek za dogodkom, štiridesetletno vojno za osvobojenje. Druga knjiga Makabejcev pa dodaje nekaj posamičnih dogodkov iz prvih štiriinajstih vojnih let, da dopolni prvo knjigo. Najznamenitejši teh posamičnih dogodkov je mučeniška smrt 90 letnega starčka Eleazarja, ki je kot mučenec Mojzesove postave »prečastljivo smrti više cenil kakor ostudno življenje« (2 Mak 6, 18—31) in mučeniško smrt makabejske matere in njenih sedmero sinov (7, 1—42).

Sedmero bolečin žalostne matere stare zaveze. Sedem mrtvih je bilo Resfi na skrbi v Gabaonu, sedem umirajočih je bilo na skrbi Makabejki

v Antiohiji. Resfini otroci in varovanci so umrli kot žrtve političnega maščevanja prilično hitre smrti, daleč, da jih materino oko ni videlo, sinovi Makabejke so umrli kot mučenci svojega verskega prepričanja mukepolne počasne smrti pred očmi matere. Resfa je preživela stražo pri mrličih, Makabejka je sama umrla z njimi. Mučeništvo matere mučencev je bilo prav za prav v tem, ker je morala gledati mučeniško smrt svojih sedmerih sinov. Njena lastna smrt kot konec sedmeregga umiranja je bilo odrešujoče dopuščenje, da sme umreti.

Prvi sedmerih, besednik in glasnik družine, ogorčeno odkloni namero Sircev, naj pokaže, da je odpadel od vere očetov, s tem, da zaužije svinjsko meso: »Pripravljeni smo rajši umreti kakor postave očetov prestopiti.« Da bi že kar s prvim druge oplašili, so mu morali rablji jezik odrezati, roke in noge odsekati in ga pustiti, da je umiral na ognju kakor mučenec Lavrencij, vojna šega, ki je vse kakor potrjena po asirskih kamnitnih podobah.

Smerdu Frančišek: Mati-zaščitnica.

Drugi umrje z grožnjo nasilniku: »Vzameš nam pač časno življenje, ali kralj sveta bo nas, ki umrjemo zavoljo njegovih postav, ob vstajenju obudil k večnemu življenju.«

Tretji se smeje mukam kakor nekak svetopisemski Mucij Skevola: »Z nebes imam te ude, pa zavoljo božjih postav jih zdaj zaničujem, ker jih upam od njega spet dobiti.« Kralj, in ki so bili z njim, so se čudili mladeničevi srčnosti, ker ni nič maral zavoljo muk.

Četrty izpove vero v vstajenje: »Dobro je, da po ljudeh v smrt dani imajo upanje v Boga, da jih bo spet obudil.«

Peti daruje kri in življenje v trdnem upanju, da je kri mučencev za narod setev boljše bodočnosti: »Nikar ne misli, da je naš narod od Boga zapuščen, le malo počakaj in videl boš njegovo moč.«

Mrtvaška molitev šestega je priznanje krivde: »Mi to trpimo zavoljo sebe, ker smo grešili zoper svojega Boga.«

Antijoh sedmega ni samo opominjal, temveč s prisego potrdil, da ga bo bogatega in srečnega storil, tudi za prijatelja imel in mu vse službe dal, ako zapusti postavo svojih očetov (7, 24). Vabljava ponudba: ali življenje v zlatu in kraljevi milosti ali smrt v najstrašnejših mukah. Sedmi je volil, kakor so volili njegovi bratje, in pokazal, kako je z brati soroden po duši, s tem, da je v svojem govoru še enkrat povzel misli, ki so jih govorili njegovi bratje. »Kaj čakate?« pravi. »Nisem pokoren kraljevi zapovedi, ampak zapovedi postave, ki nam je bila dana po Mojzesu. Ti pa, ki si izmišljuješ šibe zoper Hebrejce, ne boš ubežal božji roki. Mi namreč to trpimo za svoje grehe. In če ravno se je Gospod, naš Bog, malo nad nami razsrdil, da nas je posyiril in pokoril, se bo vendar spet spravil s svojimi služabniki. Zakaj moji bratje, ko so zdaj malo bolečine pretrpeli, so dosegli večno življenje, ker so postavo spolnjevali; ti pa boš prejel pravično kazen po božji sodbi za svojo prevzetnost. Jaz pa, kakor tudi moji bratje, dam dušo in svoje telo za postavo očetov in prosim Boga, da bi bil skoraj milostljiv našemu narodu, in da bi ti v trpljenju in tepenju spoznal, da je on sam Bog. Nad menoj pa in nad mojimi brati bo jenjala jeza Vsemogočnega, ki je po pravici nad ves naš rod prišla.« Umrj je nedolžni, popolnoma je v Gospoda zaupal.

V tej pretresljivi drami nastopa Makabejka kot vzgojiteljica, kot živa priča in kot rabljevka teh junakov. Iz zadnjih besedi mladeničev bi utegnili slišati odmev onih načel, ki jih jim je v srce z železnim pisalom pisala mati od detinskih let sem. Z dečki je molila psalme in jih učila v visoki šoli verske življenjske modrosti, da je človek, postavi zvest, podoben drevesu ob potokih (Ps 1, 3), da naj pred kralji neustrašeno govori o božjih postavah (118, 46), da grešniki minejo, kakor se raztopi vosek pri ognju (67, 3), da je naša moč v imenu Gospodovem (123, 8), da Gospod ne bo pustil svojim svetim, da bi videli trohno, marveč jim bo pokazal pot življenja (15, 10—11). V šoli psalmov je vzgojila mati sinove za junake, ki se niso ustrašili niti ognja, ko je šlo za njihovo vero. Potem jim je mati pripovedovala iz svitkov svete zgodovine o možeh in mladeničih, ki so za vero rajši umirali kakor za nevero živeli. Dečkom je srce gorelo, ko jim je mati razlagala Pismo in prikazala oni »oblak prič« za vero, ki jih je pozneje naštel apostol narodov v 11. poglavju pisma do Hebrejcev. Tako so postali sinovi po rojstvu kri od njene krvi, po vzgoji duh od njene duha, mozeg od njenega mozga, in njihovo vedenje v smrti je zmagoslavje materine vzgojne umetnosti.

Vse prejšnje življenje je bila pripravnica za uro preskušnje, in zdaj, pri končnem izpitu njene vzgojne umetnosti, je mati posadila kot živa priča krvave igre svojem delu krono. »Krepko in napolnjena z modrostjo je slehernega izmed njih opominjala z domačo besedo, pri čemer je družila žensko srce z moško srčnostjo (7, 21). Vsako mučniško orodje, ki je zadelo

sinove, je rilo v globinah njenega srca. Slehernemu je lahko rekla: »Tvoja muka je moja muka, tvoje umiranje moje umiranje.« In vendar je opominjala vsakega, naj v veri očetov vztraja prav do smrti; skrbelo jo je le eno, da bi kateri ne izgubil krone. Nesla je sinove svojih bolečin, ko so bili stari 40 dni, v tempelj in jih darovala Gospodu. Zdaj obnavlja ono daritveno molitev: s sedmerih oltarjev se dviga daritveni plamen. Z isto skrbjo, ki z njo druge matere izvijajo svoje sinove smrti, opominja ona sinove, naj ne grabijo po življenju iz strahu pred smrtjo. Navzočnost matere, pogled njenih oči in beseda iz njenih ust je utegnila marsikaterega obvarovati, da ni odpadel.

Pri usmrtitvi sedmega junaškega mladeniča je mati še tesneje povezana z vsem dogodkom: Sama postane njegova rabljevka. Da bi imeli vsaj enega odpadnika, so dečku ponudili bleščeco bodočnost v sirske dvorni službi kot Judeževo plačilo za odpad od postave. Mati naj ljubčku svojega srca prigovarja, da sprejme ponudbo. S tem so ji dali v njene roke rabljev meč, in smrtna obsodba nad njenim zadnjim otrokom je kakor daritveni nož v rokah njenega očeta Abrahama. Od njenega »da« ali »ne« zavisí otrokovo življenje ali otrokova smrt. Še enkrat zadrgeta njena duša — sedmi sunek z mečem v srce. Mati se skloni nad sinom in ga prosi: »Ozri se, dete, v nebo in na zemljo in na vse, kar je ondi, in vedi, da je Bog te reči in človeški rod iz nič ustvaril. Nikar se ne boj tega rablja, temveč bodi vreden tovariš svojih bratov in sprejmi smrt, da te po božjem usmiljenju s tvojimi brati vred spet dobim. Moj sin, usmili se me, ki sem te devet mesecev pod srcem nosila in tri leta dojila ter k tej starosti pripravila« (7, 27—29). Materine besede zadnjemu otroku imajo nekaj globok, osební poudarek — »moj sin, usmili se me« — in kažejo, da so jo z Benjaminom njene družine vezale posebne srčne vezi. Materino ravnanje spominja na ono krščansko junaško mater, ki je tekla za vozom z mučniškimi trupli in z lastno roko vrgla svojega otroka na mrtvaški voz, da skupno z drugimi krvavimi pričami prejme mučniško krono. Mesenim očem so take matere znorele ženske, vernim pa svete. Umetnost, svoje najljubše na zemlji, posvetiti smrti s suhim očesom in sam z vriskom na ustnicah umreti, bo modrijanom tega sveta zmerom nenaturnost in blaznost. Le vera, ki obljublja vstajenje v drugo življenje kot bogat nadomestek tostranskega življenja in milost, čigar klic je močnejši kakor glas narave, vzgojita take junake in take junakinje za versko misel.

Zadnja postaja na križevem potu Matere dološose v stari zavezi je njena lastna smrt. Sedmero sinov je umrlo v prepričanju, da pride mati kmalu za njimi. Odkar se je zadnji, ljubček njenega srca, izkazal vrednega matere in svojih bratov, ni imela na zemlji nič več, kar naj bi izgubila, pač pa da dobi vseh sedem v drugem življenju, sedem zvezd svojega neba, sedem biserov svoje krone. Kakor je poljubljala ob zibelki svojih otrok božjo roko, ko je dajala, prav tako je spoštljivo molila ob smrti svojih sinov božjo roko, ko je jemala: »Gospod je dal, Gospod je vzel, posvečeno bodi njegovo ime.« Zdaj more moliti večerno molitev svojega življenja in svojo zadnjo alelujo: »Gospod, tu so, ki si mi jih bil dal, noben izmed njih se ni izgubil.« Svetopisemsko poročilo popisuje smrt sinov na dolgo in široko, o smrti matere ima pa le kratko opombo: »Poslednjič pa za sinovi je bila tudi mati končana.« Kakor da bi junaška mati, ki je že sedmero smrti umrla, kar sama od sebe hitela za svojimi sinovi, ne da bi dala rablju kaj prida opravka.

Ko je šel Kralj veličastva v spremstvu svetnikov stare dobe v nebo, je bila med živimi znamenji zmage, ki so Odrešenika sveta spremljala k prestolu Očeta, tudi Makabejka s svojimi sedmerimi sinovi. S palmami v rokah so šli za Jagnjetom, ki je bilo zaklano, in peli hozana Kralju mučencev.

(Prim.: Faulhaber, Charakterbilder der biblischen Frauenwelt, Paderborn, 1920.)

NA GROBEH

Severin Šali

Kako je, sestre in bratje,
zdaj, ko ste večnosti svatje?
So sanje težke in hude
pod težo prstene grude?

Misliš na grob? Ne obupaj,
dobro je z mrtvimi skupaj,
počasi trhlimo v prah,
živih nas ni več strah.

Ali ste vse pozabili,
ali ste vse odpustili?
Bolišo še rane odprte,
s krsto in zemljo zastrte?

Ne vemo več za spomine,
mrtve so bolečine,
tu v urejenih vrstah
spijo z nami po krstah.

Morda srce zajame
žalost vam kdaj sred jame,
kjer ste ko seména
skriti in brez imena?

Srca so mirna in tiha,
kri jim v zemljo usiha,
strte kosti in ude
srkajo vase grude.

Legli ste tožni med mrtve,
vdani in mirni ko žrtve.
Morda vam bol slovesa
sije v ugasla očesa?

Zemlja prividov nas varje,
duše obsevajo zarje,
še smrt sluti osupla
naša poveščana trupla.

Kdo se k vam sklanja v grobe,
sveti v temo trohnobe?
Tiho je vse okrog ...

Večnost in — Bog!

Ljubljanska pokrajina v luči dogodkov vojnega leta 1942-43

Svetovna vojna se z vso srditostjo, neizprosno in odločnostjo nadaljuje. Iz meseca v mesec, iz leta v leto. Vedno dalje. Gigantska borba svetovnih velikarov. Borba za nov čas, za lepšo bodočnost sveta in posameznih narodov.

In v tej strašni vojni vihri, ki divja vsenaokoli in ki ne prizanaša več prav nikomur, je še prav posebno težka in zgodovinsko odgovorna naloga in odločitev malih narodov, da si modro in pravilno usmerijo življenjsko pot za samoohrambo in samoohranitev. V takem položaju je tudi naš, v sedanji vojni tako težko preizkušeni narod, ki sam sedanjih dogodkov, ki se odigravajo na njegovem ozemlju, nikdar ni hotel, se zanje nikdar ni navduševal, ker je imel pred očmi samo eno edino željo: ohraniti si golo življenje ter si zagotoviti nadaljnji obstoj.

To in samo to je hotela ogromna večina našega trpečega ljudstva. Narod, v svojem jedru zdrav in klen, si je tudi v času najtežjih preizkušenj, ki so se zgri-njale nadenj, izbral pravilno pot, ki bi ga lahko privedla iz vseh sedanjih stisk, trpljenja in gorja z najmanjšimi žrtvami v lepšo bodočnost. Tako je hotel narod, narod, ki čuti v sebi še vso mladostno življenjsko silo, ki ga usposablja, da v zboru ostalih evropskih kulturnih narodov zavzame svoje častno mesto in vrši še nadalje svoje poslanstvo na svoji domači zemlji. Ni pa tako hotela kopiea narodnih izkoreninencev-komunistov, ki je smatrala sedanji čas za najugodnejši za dosego svojih ciljev — za boljše viza-cijo Slovenije. Ko vabljava nacionalistič-na gesla poštenega podeželskega ljudstva in še nepokvarjenega dela sloven-skega razumnštva niso mogla preslepiti

in doseči svojega namena, da bi se ljudstvo oklenilo vsiljenih komunističnih voditeljev, se je nad prelepo slovensko zemljo sprostila komunistična okrutnost in brezsrčnost, kakršne do sedaj naš narod še nikdar ni bil spoznal in na svojem lastnem narodnem telesu občutil. Pričela je teči slovenska kri. Slovenska zemlja je morala piti kri svojih najboljših mož, sinov, hčera in otrok. Na tisoče in tisoče zverinsko mučenih slovenskih žrtev vpije do neba po maševanju. Visoki ognjeni zublji so povrsti uničevali slovenske domačije, vasi in trge. In vse samo zato, ker je tako hotela in želela KPS, češ saj žrtve morajo biti. In tako je OF »osvojeval« slovenski narod in njegovo zemljo. S pokolji, umori lastnih ljudi, požigi slovenskih vasi in domov ter uničevanjem slovenskih gospodarstev.

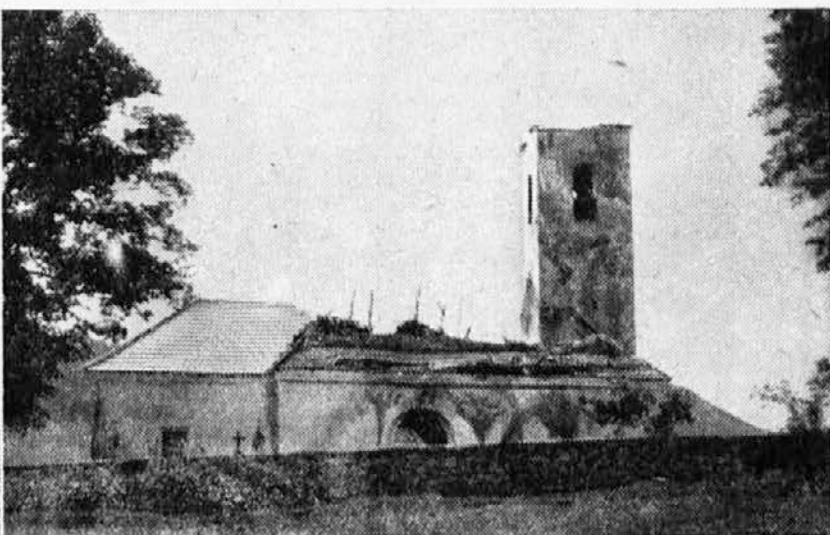
Ob strani pa je brezbrizno stal kra-ljevi laški okupator in z neronsko naslado užival ob tragediji naroda, ki je ostal prepuščen sam sebi, izročen na milost in nemilost komunističnim krvo-lokom, na drugi strani pa hinavskemu okupatorju samemu. Badoglieva vojska je bila to, ki se je vlačila po naši zemlji sem in tja ter se pod prevezo komuni-stične nevarnosti stalno držala v deželi, samo da ji ni bilo treba odriniti na pravo bojišče in tamkaj pokazati svojega toli opevanega »junaštva«. Zato pa tudi od vsega začetka ni hotela iskreno in resnično udariti po komunizmu. Kako tudi, ko ga je pa sama rabila. Na eni strani za opravičilo za držanje toliko divizij na našem ozemlju, na drugi strani pa za načrtno pobiranje in uničevanje našega naroda. Za slepilo javnosti je res upri-zarjala »ofenzivne nastope«. Toda niti eden tolovajev ni zadel v živo. Jasno,

da jih zadeti ni mogel, ker je bila ta vojska že od vseh začetkov z njimi v zvezi. Zato so bili komunisti vedno pravočasno in točno poučeni o nameranih nastopih ter so se zato vedno lahko umaknili na varnejša mesta. Da so komunisti lahko svoje zločine temeljito opravljali, so od iste vojske, ki je bila celo po mednarodnem pravu dolžna vzdrževati red in mir v pokrajini, prejeli vse vrste orožja, hrano in sanitetski material. Zato tudi laške represalije za izvršene komunistične zločine nikdar niso zadevale tolovajev samih, temveč vedno nedolžno ljudstvo, ki je moralo zapuščati svoje domove, se potikati in skrivati kot zverjad po poljih in gozdovih ter v tisočih in tisočih odhajati v številna laška koncentracijska taborišča v Italijo in na Rab. Zločinci so pa ostali doma, da so še nadalje lahko pobijali, morili in požigali slovenske vasi. Njihove hčere so se pa lahko še nadalje vlačugarile v sramoto vsega slovenskega naroda z Badoglievskimi oficirji in vojaki in z raznimi kvesturini ter marešali.

Glede iskrenosti in poštenih namenov badoglievske laške vojske in vseh njenih oblasti na našem ozemlju z našim narodom si pač noben slovenski človek ni delal prav nobenih utvar. Vsak je pač bil trdno prepričan, da bo ta »slavni junak« tudi tokrat ostal zvest svoji zgodovinski tradiciji ter bo svojega zaveznika ob prvi ugodni priliki izdal in mu sramotno skočil za hrbet. To se je tudi zgodilo. Posledice tega podlega dejanja je na lastni zemlji krvavo občutil tudi naš narod. Dva njegova največja sovražnika sta se združila ter skupno udarila po še preostalih nepožganih slovenskih vaseh in krajih. Kjer koli so le mogele, so se badoglievske

Med tolikimi drugimi so požgali komunisti tudi ljudsko šolo na Dolžu pri Stopičah. Šele dve leti je služila narodu in ljudje so jokali, ko je gorela.

To je ostalo od cerkve na Dolžu, podružnice župnije Stopiče. Zažgali so jo komunisti 5. dec. 1942. Od cerkve stoji le še zidovje, streha je zropotala skupaj...

Zalosten pogreb: člani protikomunistične vaške straže odvažajo padle komuniste na pokopališče.

Zalostna telovska procesija: v Begunjah pri Cerknici je bil blagoslov pri hiši, ki so jo jeseni požgali komunisti.

edinice z vsem orožjem pridružile komunistom. Začel se je združen nastop Robottijevih »vitezov komunističnih vlačug« in banditskih oddelkov proti slovenskemu narodu ter mu povsod prizadeval še večje gorje in trpljenje.

Badoglieva izdaja pa je imela za Slovence tudi to posledico, da se je zanje zaključila prva težka in nesrečna doba ter je nastopila nova, ki jim kaže pot v novo razdobje, v katerem bodo Slovenci lahko pokazali, v koliko so zrel narod. Führer velikonemškega Reicha je bil namreč zaradi podlo izdaje italijanske kraljevske hiše in maršala Badoglia prisiljen izdati svoji vojski ukaz, prevzeti našo domovino v svoje močno varstvo in to zaradi obrambe Evrope in varnosti Reicha. Zadevni proglas je izdal pristojni poveljnik nemških čet general Raapke. Nalepljen ni bil samo v Ljubljanski pokrajini, temveč tudi v vseh provincah, v katerih žive Slovenci. Nadaljnji ukrep nemških oblasti obstoji v ustanovitvi slovenske pokrajinske uprave in v imenovanju načelnika pokrajinske uprave. S to odredbo Vrhovnega komisarja v operacijskem področju »Jadransko Primorje« je vsa civilna uprava v slovenskih krajih zopet prešla v slovenske roke. Važen nadaljnji korak v izgraditvi lastne uprave kaže ustanovitev Slovenske domobranske legije. Končno je bila ustanovljena oblast, ki ji načeljuje Oberster Kommissar na operacijskem ozemlju »Jadransko Primorje«; s tem je Gauleiter in Staatthalter dr. Rainer prevzel tudi vso civilno upravo na vsem operacijskem področju »Jadransko Primorje«, katerega tvorijo pokrajine: Trst, Ljubljana, Gorica, Furlanija, Istra in Kvarner vključno s pripojenimi področji Sušaka, Bakra, Čabra, Kastva in Krka.

Sami dogodki so se pa vrstili takole:

1942.

Mesec oktober.

13. X.: V prvih dopoldanskih urah je padel kot največja slovenska žrtev komunistov bivši slovenski ban in voditelj slovenskega naroda dr. Marko Natlačen.

Njegovo tragično smrt smo že omenili tudi ob zaključku lanskega Koledarja.

21. X.: Naredba o preureditvi gasilske službe. Z njo se gasilski zbor Ljubljanske pokrajine podreja neposredno Visokemu komisariatu. Gasilska zajednica in krajevna gasilska društva razpuščena. V vrhovno komisijo gasilskega zbora imenovani člani so le italijanske narodnosti.

24. X.: Razglas poveljnika armadnega zbora generala Robottija in Visokega komisarja o ustrelitvi 8 talcev za umorjenega policijskega komisarja Kazimirja Kukoviča, 24 talcev za pokojnega dr. Natlačena in enega za Lucijo Vauk iz Starega trga.

26. X.: V Ljubljani umre ravnatelj Zavoda za novotvorbe dr. Josip Cholewa, privatni docent zagrebške univerze.

Mesec november.

6. XI.: Objava naredbe o zaplembi imovine upornikov in ustanovitev zavoda za upravljanje in likvidacijo te imovine.

14. XI.: Pod tramvajem v Ljubljani umre glavni urednik »Domovinec« in urednik »Jutra« Filip Omladič; objava predpisov o ureditvi prejemkov biv. jugoslov. oseba države ter drugih javnih in pomožnih ter kakor koli pod državno nadzorstvo postavljenih ustanov, odsotnega s službe.

23. XI.: Naredba o spojitvi občin Črnomelj-mesto in Črnomelj-okolica v občino Črnomelj ter Metlika-mesto in Metlika-okolica v občino Metlika.

24. XI.: Spojitev občin Spodnji Logatec in Gorenji Logatec v občino Logatec.

25. XI.: Združitev občin Kočevje-mesto in Kočevje-okolica v občino Kočevje; za župana v Črnomlju je imenovan Pavel Klemenc, v Metliki pa Ivan Malešič.

29. XI.: Na Suhorju pade s skupino zvestih fantov v boju proti veliki premoči komunistov poveljnik vaške straže Dobrivoj Vasiljevič-Iztok; armadni poveljnik v Ljubljani general Robotti

izda tega dne proglas, v katerem poudarja, da so očiščevalne in policijske akcije, ki so se pričele proti komunistom dne 16. julija, uspešno zaključene. Red in mir, »ki so ju kalili vsem poznani maščevalni uboji, ropi in okrutnosti, ki so jih vršili zločinci z angleškim in boljševiškim zlatom«, je upostavljen. Razglas nadalje navaja, da je bilo v boju ubitih 2654 zločincev, 1625 se jih je pa predalo z orožjem. In kot posmeh letošnjim septembrskim dogodkom zvane nadaljuje Robottijeve ugotovitve in zagotovila: »Slovenci! Oboroženi vojaki Italije, budni varuhi reda in miru med vami, se vračajo na svoja mesta s trdno voljo nadaljevati neizprosni boj proti sodrgi, ki se je postavila izven zakona in skuša zbrati svoje razbite sile, da bi znova sejala strah in trepet med mirno slovensko pre-

Kakor nekoč ob turških vpadih tako so zopet dandanes cerkve zadnje pribežališče ljudstva pred komunističnimi napadalci. Da prav zato še posebno trpe, kaže slika zvonika cerkve v Korinju.

GOSPODARSKO-FINANČNI ODBOR
OSVobodilne FRONTE
IZPLAČA IMETNIKU
TRI MESECE PO POPOLNI OSVobodITVI

5000 Lit

V TEDANJI NARODNI VALUTI

1943.

Mesec januar.

7. I.: Objava naredbe o spremembi naredbe o zaplemi movine upornikov.

8. I.: Aretacija voditelja slovenskih komunistov Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca v Ljubljani.

11. I.: V ljubljanski bolnišnici umre akademski slikar in kulturni delavec Ivan Vavpotič.

14. I.: Naredba o spremembah in dopolnilih naredbe o nadzoru gibanja in bivanja tujcev v Ljubljanski pokrajini.

15. I.: Naredba o podaljšanju začasne vojne doklade biv. jugoslovanskim državnim nameščencem.

16. I.: Naredba o zapori mezd, plač in drugih nagrad kakršne koli vrste.

18. I.: Odobritev proračuna ljubljanske mestne občine s sledečimi postavkami: proračun mestne administracije 42,956.223 lir dohodkov in izdatkov, proračun mestnih podjetij 35,728.073 lir dohodkov in izdatkov in proračun specialnih fondov in posebnih občinskih ustanov 4,065.283 lir.

19. I.: Imenovanje Marijana Polenška za župana v Novem mestu.

20. I.: Šestdesetletnica rojstva slovenskega kulturnega delavca Rudolfa Moleta in sedemdesetletnica univ. prof. dr. Karla Ozvalda.

25. I.: Znani kulturni delavec med beneškimi Slovenci in slovenski pesnik Ivan Trinko-Zamejski praznuje osemdesetletnico svojega rojstva.

26. I.: Priznani slovenski slikar in ilustrator Maksim Gaspari praznuje šestdesetletnico svojega rojstva; v Ljubljani umre istega dne upravnik Pokrajinske šolske založbe Blaž Poznič.

29. I.: Prihod novoimenovanega nemškega konzula v Ljubljani g. dr. Rudolfa Müllerja; objava razglašena Visokega komisarja in poveljnika armadnega zbora Gambare, ki je po odhodu generala Robottija prišel na njegovo mesto v Ljubljano, o ustrelitvi šestih talcev za Antona Martinjaka, katerega so komunisti ubili dne 24. januarja.

Mesec februar.

7. II.: Naredba o spremembi predpisov glede poslušanja radia.

8. II.: Naredba o uvedbi taksnega papirja z vodnim tiskom in taksnih golic za menice in druge trgovinske vrednostne papirje; naredba o prevzemu Potovalnega in turističnega urada v Ljubljani po družbi »Compania Italiana Turismo«.

12. II.: Naredba o ureditvi delovnih pogojev za pomožne osebe v gostinskih obratih.

15. II.: V Ljubljani umre v. sadjarski nadzornik v p. Martin Humek, dolgoletni predsednik in urednik Sadjarja in vrtnarja.

19. II.: Naredba o proizvodnji in potrošnji žganih pijač in likerjev; naredba o pobiranju doklad na neposredne davke za Pokrajinski korporacijski svet.

25. II.: Seja Pokrajinskega korporacijskega sveta.

OSVobodilna
FRONTA
SLOVENSKEGA
NARODA

0122

2 0122

POSODILO SVOBODE

SNOD razpisuje posojilo svobode pod sledečimi pogoji:

1. Vrednost posojila svobode znaša 3000000 Lit.

2. Za to posojilo jamči SNOD ter prevzame za isto jamstvo po osvoboditvi vse davčna med prebivalstva na celokupnem bodočem slovenskem ozemlju.

3. Posojilo se obrestuje 5% letno in se obrsti optokene vsot sedanjih in bodočih davkov in prispevkov.

obrok obrsti se izplača po osvoboditvi. Izredne modalitete se določijo posebej usklađeno.

4. Vplačuje se posojilo svobode v Lit in svet po tečaju 500 Lit za 1000 Din. Vpla posojila se vrši v najmanjšem znesku 100 Lit in se stopnjuje do poljubne višine.

5. Posojilo se vrne tri mesece po popolni osvoboditvi v takrat vspevni naradni valuti.

6. Posojilo je neprenosljivo in se vrne le posojilodajalcu ali v slovanju imitve njegovega dediču.

Boni »Osvobodilne fronte« — sprednja in hrbtna stran. Tiskani so bili v ttribarvnem tisku S takimi boni so plačevali komunisti »rekvirirano« blago takole: blago ali živino so ocenili na 1000 lir in plačali kmetu z bonom za 5000 lir, ker niso imeli »drobiža«. Kmet je moral dati blago in še odšteti 4000 lir v »drobižu« — gotovini.

bivalstvo po mestih in vaseh!« In končno izreka še priznanje slovenski mladini, ki se zaveda pomena tega boja, ter vzklika: »Mi smo veseli, da imamo to mladino ob svoji strani!«

Proglas je izdal general Robotti v Ljubljani, nakar je odšel na višje mesto na Sušak. In ni še bilo minilo niti deset mesecev od tega njegovega razglašanja, ko se je isti Robotti, ki je dal v Ljubljani streljati talce, ker zločincev ni hotel iskati, in bodo njihovi grobovi za večne čase zvezani z njegovim imenom, isti general Robotti, ki je dal po Ljubljani prevažati fante in može v vojašnice kot živino, namenjeno za zakol, ter jih nato po slepi izbiri voditi v koncentracijska taborišča, prav isti Robotti, ki v svojem omenjenem razglasu sporoča vsej javnosti kot svoj veliki uspeh, ki ga je dosegla »očiščevalna in policijska akcija proti sodrgi, ki se je postavila izven zakona«, ta »slavni« general se je z vsemi svojimi edinicami pridružil prav isti »sodrgi« ter je prav s to »sodrgo« dal streljati z laškimi topovi, strojnicami in metaleci granat na »mirno slovensko prebivalstvo in pošteno slovensko mladino«, zaradi katere je vesel, da jo ima ob strani. In prav zato jo je dal isti Robotti pobijati iz lastnih topov ali pa izročiti komunistom v »likvidacijo«, ker je ostala dosledna in se je hotela boriti proti komunizmu še naprej, ker vidi v komunizmu največjo nevarnost, ki preti nadaljnemu obstoju našega naroda ter jo je zato treba z vsemi sredstvi odstraniti.

Mesec december.

1. XII.: V Novem mestu umre v 87. letu starosti Ferdinand Seidl, gimnazijski profesor v pok., dopisujoči član Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani in Hrvatske znanstvene akademije v Zagrebu.

4. XII.: Objava odredbe o povečanju kazni za zločinstva, izvršena iz okolnosti, povzročenih po vojnem stanju.

5. XII.: Poziv ljubljanskega škofa vernikom za pobožnost peterih prvih sobot in posvetitev brezmadežnemu Srcu Marijinemu.

11. XII.: Naredba o predpisih za nadzorovanje gibanja in bivanja tujcev v Ljubljanski pokrajini.

13. XII.: Za župana v Kočevju imenovan Miloš Grabrijan.

23. XII.: Vodstvo protikomunistične akcije v Ljubljani izda proglas, s katerim poziva tudi Ljubljano na borbo proti komunizmu v slovenski prestolnici.

Iz požganih zvonikov so se morali umakniti v zasilna pribežališča. Tako je divjanje OF v Suhi krajini pregnalo zvon pod dreveje...

Mesec marec.

1. III.: V Ljubljani umre šentjakobski župnik Janko Barle.

4. III.: Odobritev proračuna Pokrajinskega korporacijskega sveta za leto 1943 v višini 3,375.372 lir.

9. III.: Ljubljanski škof prevzvišeni g. dr. Gregorij Rožman slavi šestdesetletnico svojega rojstva.

17. III.: Odobritev pravil Zavoda za upravljanje, likvidacijo in dodeljevanje imovine, zaplenjene upornikom v Ljubljanski pokrajini.

24. III.: V Ljubljani umre večdesetletni predsednik in prvi častni predsednik Slovenskega planinskega društva dr. Fr. Tominšek.

26. III.: Naredba o preureditvi dijaških domov: Jegličev akademski dom, Cirilov akademski dom, Dom visokošolk, Akademski dom, Akademski kolegij in Oražnov dijaški dom.

Mesec april.

8. IV.: V Leonišču v Ljubljani umre msgr. Ante Kordin, konzultor skopljanske škofije in bivši generalni provikar pokojnega škofa dr. Gnidovca.

21. IV.: V Ljubljani umre mojster slovenskih umetnikov slikarjev Rihard Jakopič.

22. IV.: Obveznost vpisa vseh motornih vozil pri Uradu za civilno motorizacijo Visokega komisariata in v javni avtomobilski register.

30. IV.: Škof g. dr. Gregorij Rožman izda poslanico za mesec majnik.

Mesec maj.

2. V.: Gabrijel Oblak imenovan za župana v Logatcu.

3. V.: Proslava druge obletnice ustave Ljubljanske pokrajine. Sestanek na Visokem komisariatu.

8. V.: Določbe o ugotovitvi sestava in opreme kmetij v pokrajini.

23. V.: Velika Marijanska akademija ljubljanskih ljudskošolskih otrok.

25. V.: Postavitev Učiteljskega doma pod nadzorstvo; šestdesetletnica gimnazijskega ravnatelja dr. Adolfa Pečovnika.

Notranjost tajne, osrednje komunistične tiskarne v Subičevi ulici v Ljubljani. Odkrili so jo spomladi l. 1943. Tu je bila tudi prava klišarna, tako da so tu tiskali ne le letake in brošure, ampak tudi bone, legitimacije itd. Slike Lenina, Tita in Tomšičeva fotografija (tajnik KPS) dokazujejo, da so v tej tiskarni OF gospodarili izključno komunisti in zato shajali brez kakršne koli nacionalne krinke.

21. V.: Ustanovitev Upravnega sodišča v Ljubljani.

27. V.: Po dolgotrajni bolezni umre v Ljubljani biv. minister, poslanec in senator dr. Albert Kramer.

29. V.: Velika spokorna procesija v Ljubljani. V sprevodu nosijo iz stolnice na Rakovnik milostno podobo brezjanske Matere božje.

31. V.: Univ. prof. dr. Rihard Zupančič imenovan za predsednika stalne izpitne komisije za opravljanje proforskih izpitov.

Mesec junij.

1. VI.: Naredba o prijavi in zaporih goveje živine v pokrajini.

8. VI.: Generalni asistent za slovanške dežele pri Osrednjem vodstvu jezuitskega reda v Rimu p. Anton Prešeren praznuje šestdesetletnico svojega rojstva.

11. VI.: Obnovitev sosveta za Ljubljansko pokrajino; istega dne je objavljen

tudi dekret o premestitvi Visokega komisarja Graziolija za prefekta v Catinijo.

12. VI.: Razglas Mussolinija o pristojnosti za sojenje kaznivih dejanj po naredbah Visokega komisarja v Ljubljani.

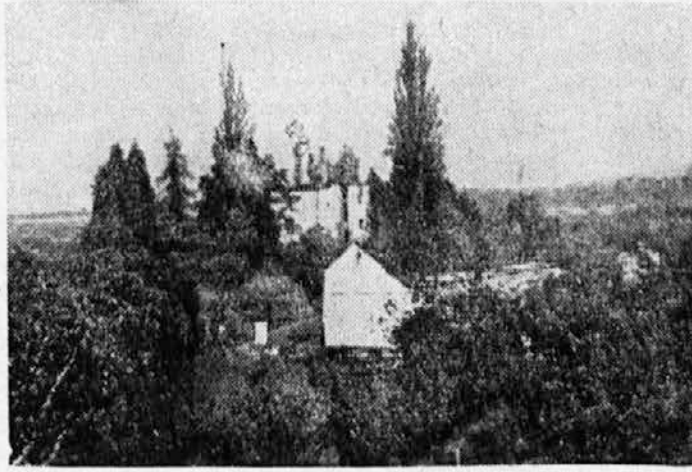
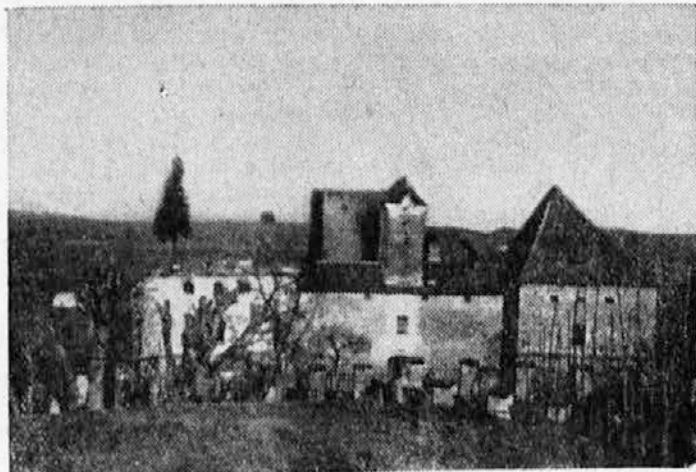
24. VI.: Dr. Giuseppe Lombrassa imenovan za Vis. komisarja v Ljubljani.

Mesec julij.

1. VII.: Ustanovitev Združenih podjetij za elektriko, plin, vodovod in tramvaj v Ljubljani.

3. VII.: V Ljubljani praznuje 75 letnico svojega rojstva največji in najsodobnejši filozof in najmlajši mislec našega časa dr. Aleš Ušeničnik; šestdesetletnico pa slavi urednik »Slovenec« Viktor Cenčič.

11. VII.: Šestdesetletnica, odkar je pričel »Slovenec« izhajati kot dnevnik; istega dne je imel v Ljubljani zlato mašo stolni prošt Ignacij Nadrah.

Dva požgana zgodovinska spomenika iz šentjernejske okolice. Na levi graščina Gracarjev turn pod Tolstim vrhom, na desni grad Vrhovo pri St. Jerneju. V slednjem se je poročil v grajski kapeli l. 1687. baron Ivan Vajkart Valvasor. Oba gradova so komunisti zažgali jeseni l. 1942.

SLOWENEN! SLOVENC!

Der Führer des Grossdeutschen Reiches hat, gezwungen durch den schmählichen Verrat des italienischen Königshauses und des Marschalls Badoglio, der deutschen Wehrmacht den Befehl erteilt, zum Schutze Europas und zur Sicherung des Reiches Eure Heimat in ihre starke Obhut zu nehmen.

Ich richte an Euch alle den Appell, Ordnung und Ruhe zu bewahren und Eure Arbeitsplätze nicht zu verlassen.

Es wird niemandem ein Leid geschehen, wenn er sich den notwendigen Anordnungen fügt.

Jeder hat seiner Arbeit nachzugehen.

Die öffentlichen Verkehrsmittel laufen weiter.

In den Betrieben wird weitergearbeitet.

Das Ausgehverbot von 20 Uhr bis 6 Uhr bleibt aufrecht.

Das Radfahrverbot bleibt aufrecht.

Die Luftschutzbestimmungen sind strengstens einzuhalten!

Plünderungen werden mit dem Tode bestraft.

Die Sicherheitsorgane sind verantwortlich für Ruhe und Ordnung.

Befolgt daher die Anordnungen der Dienststellen der Wehrmacht.

Ihr dient damit am besten Eurer Heimat und bewahrt Euch vor Unheil.

Ljubljana, 10. September 1943.

Der Befehlshaber der deutschen Truppen

gez. **General Raapke**

Vodja Velikonemskega Reicha je izdal, prisiljen po podlem izdajstvu italijanske kraljeve hiše in maršala Badoglio, nemški vojski ukaz, v obrambo Evrope in v varstvo Reicha vzeti Vašo domovino v svoje močno varstvo.

Slavljam Vam vsem poziv, ohranite red in mir in ne zapustite Vaših delovnih mest.

Nobenedu se ne bo pripetilo gorje, ako se bo pokoraval potrebnim naredbam.

Vsakdo mora iti za svojim poslom.

Javna prometna sredstva so naprej v pogonu.

V obratih se dela naprej.

Prepoved izhoda od 20. ure do 6. ure ostane v veljavi.

Prepoved vožnje s kolesi velja dalje.

Določila zračne obrambe se morajo izvesti najtočneje!

Ropanje se kaznuje s smrtjo.

Varnostni organi so odgovorni za mir in red.

Pokoravajte se torej naredbam vojaških službenih mest.

Tako služite najbolje Vaši domovini in se obvarujete pred hudim.

Ljubljana, 10. septembra 1943.

Poveljnik nemških vojnih odredov v Sloveniji

General Raapke, s. r.

Takšen je bil prvi lepak, ki ga je objavila nemška oborožena sila v Ljubljani in pokrajini.

26. VII.: V Ljubljani umre tiskarniški ravnatelj v p. in znani slovenski slikar Srečko Magolič.

Mesec avgust.

1. VIII.: V Ljubljani umre najstarejša slovenska pisateljica Lea Faturjeva.

3. VIII.: V Ljubljani praznuje šestdesetletnico rojstva komtur Nemškega viteškega reda p. Valerijan Učak.

9. VIII.: Za Visokega komisarja v Ljubljani je imenovan namesto Lombrase, ki je podal ostavko na ta položaj, general armadnega zbora Riccardo Moizza, senator.

15. VIII.: Zlata maša dr. Gregorija Pečjaka.

Mesec september.

9. IX.: Objava izdajstva italijanske kraljevske hiše in maršala Badoglia, ki je po državnem udaru dne 25. julija bil na čelu italijanske vlade, nad dotodanjimi zavezniki; armadni poveljnik v Ljubljani general Gambaro izda istega dne razglas o alarmnem in izjemnem stanju, ki določa smrtno kazen za celo vrsto prestopkov tako za poedinca, kakor tudi za cele družine in stanovalce posameznih hišnih poslopij; nemška posadka je v prvih dopoldanskih urah kljub maloštevilnosti z lahkoto in igraje razorožila številne in močne oddelke Ba-

doglieve vojske v Ljubljani. Prav tako v vseh ostalih krajih, kjer so že bile nemške vojaške edinice.

10. IX.: Poveljnik nemških čet general Raapke izda na Slovence proglas v nemščini in slovenščini; proglas vidimo na gornji sliki.

Dodatna naredba mestnega komandanta

1. Kdor je še v posesti orožja kakršne koli vrste, ali si je pridobil orožje od italijanskih oboroženih sil, ga mora nemudoma oddati na mestnem poveljstvu — Tomanova ulica št. 8.

2. Zbiranje več kot 5 (pet) oseb na javnih cestah in trgih je do nadaljnjega prepovedano.

3. Za zborovanja vsake vrste v zaprtih prostorih je potrebno dovoljenje mestnega komandanta.

4. Poslušanje drugih radijskih oddajnih postaj kakor nemških in hrvatskih se kaznuje s smrtjo.

5. Razširjanje neresničnih vesti in letakov vsake vrste, prav tako mazanje sten in hodnikov je prepovedano.

Mestni komandant.

14. IX.: Poveljnik mesta izda naslednji razglas o obvezni zglastvi pripadnikov italijanskih oboroženih sil:

Vse se še v mestu nahajajoče častnike, podčastnike in vojake italijanske oborožene sile z izjemo onih, ki spadajo pod poveljstvo g. generala Nichiarellija, se poziva, da se tekom 48 ur zglase v vojašnici Principe di Piemonte v Ljubljani, Poljanska cesta. Če se temu pozivu ne odzovejo, bodo najstrožje kaznovani.

Prebivalci mesta, ki dajejo pripadnikom italijanske oborožene sile zavetja, bodo takisto najstrožje kaznovani.

15. IX.: Mestni poveljnik izda prepoved vstopanja na gozdno ozemlje. Za prestopke je določena smrtna kazen.

19. IX.: Mestni poveljnik izda sledeče dopolnilo k naredbi z dne 15. IX. 1943:

Objavljena prepoved z dne 16. IX. 1943 o vstopanju do gozdnih objektov velja samo za mestno ozemlje Ljubljane znotraj zapornega področja, in sicer:

1. Za gozdne objekte severovzhodno Rožnika, z izjemo parka Tivoli in parka hotela Bellevue.

2. Gozdni objekti jugovzhodnega dela na Golovcu.

Razen tega so gozdni objekti označeni po plakatih.

Prihod v zaporno ozemlje je, kakor že javljeno, od sedaj naprej samo po: Celovski, Dunajski, Zaloški, Dolenjski in Tržaški cesti dovoljen.

Kdor se zapornemu ozemlju približa na drugih mestih, tvega svoje življenje.

20. IX.: Krajevni obveščevalni častnik objavlja odredbo Radijski prejemniki ljubljanskega prebivalstva so oproščeni plombiranja srednjih valov. Plombiranje dolgih in kratkih valov ostane v veljavi. Plombiranje sprejemnikov morajo izvesti tudi vsi italijanski državljani.

22. IX.: V vladni palači so zastopniki nemške oblasti prebrali vpricho slovenskih časnika razglas državnega namestništva, ki je imenovalo za predsednika pokrajinske uprave Ljubljanske pokrajine divizijskega generala in ljubljanskega župana Leona Rupnika.

Slovenske časnikarje je sprejel v vladni palači dr. Lapper ter je po pozdravu Führerju prečital naslednji razglas Staathalterja o ustanovitvi mesta predsednika pokrajinske uprave Ljubljanske pokrajine ter o imenovanju generala Rupnika za predsednika te uprave:

Pokrajinski vodja in državni namestnik je v svoji lastnosti kot najvišji komisar v operacijski coni Jadransko Primorje s svojim odlokom z dne 20. septembra 1943 za upravo Ljubljanske pokrajine ustanovil mesto načelnika pokrajinske uprave in za predsednika uprave imenoval ljubljanskega župana, divizijskega generala L. Rupnika.

Dr. Lapper je zatem v nadaljnjih svojih izvajanjih pribijal temeljne misli ter navajal okoliščine, zaradi katerih se je nemško državno vodstvo odločilo prevzeti soodgovornost razvoja dogodkov tudi v naši pokrajini.

Po prečitaniu tega razglasa in utemeljitvi tega zgodovinskega dogodka je pozvel besedo general Rupnik ter nagovoril zbrane slovenske časnikarje:

Gospoda moja!

Za posebno zadoščenje cenim, da Vas lahko tu pozdravim prav na ta, za nas Slovence tako pomembni dan.

Izvajanja gospoda dr. Lapperja ste slišali in meni pač ni treba več poudarjati, da se jim pridružujem v polnem obsegu.

Pri sreču pa mi je, da Vam pri tej priložnosti izrečem svojo najiskrenejšo

zahvalo za lojalno mišljenje in pošteno delo, ki ste ga ob mojem županovanju Ljubljani skazovali za koristi in pomoč našemu trpinčenemu slovenskemu ljudstvu. Pri tem niste storili samo dobro delo v listih, prihajajočih v javnost, temveč tudi neslužbeno — s svojim humorjem, s svojo dovtipnostjo, s svojo ironijo in satiro —, ko ste vedno nergavim kritikastrom in vsevednim gobezdačem med ljubljanskimi kavarniškiimi strategi in gostilniškimi politikami, s tem pa tudi našim poglavitim sovražnikom — boljševikom in plutokratom kot orožju za judovsko svetovno nadoblast — prizadejali marsikak krepak udarec in spravili razsodnejše Ljubljančane v smeh in s tem k pameti.

Sedaj Vas pa prosim — gospoda moja —, da v bodoče prav tako spretno, a dosti bolj sproščeno in živo na-

daljujete z delom po sporočenih smernicah, ter da s svojim mogočnim orožjem duha, besede in pisave odločate — da, celo kot napadalna četa sodelujete pri pokončavanju sovražnikov, pri ozdravljenju našega naroda, pri popravljanju vse škode in pri obnovi naše sedaj upostožene, vendar še vedno prelepe in nadvse ljubljene domovine. Pri tem Vas bo spremljala vsa dobrohotnost velikega nemškega naroda in njegovega vodstva, prav tako pa tudi krepka podpora slovenske pokrajinske uprave.

Za prvi začetek sedanjih Vaših velikih nalog Vas pa prosim, da moj oklic našim rojakom, ki Vam ga izročam, objavite še danes v posebnih izdajah ter ga tolmačite v smislu dobljenih navodil po najboljši volji in znanju.

Proglas divizijskega generala Rupnika slovenskemu narodu se je glasil:

SLOVENCİ IN SLOVENKE!

Po ukazu Vodje velikonemške države je Gauleiter in Staathalter Koroške kot vrhovni komisar operacijske cone »Jadransko Primorje« postavljal lastno deželno upravo za Ljubljansko pokrajino ter je nam Slovincem s tem dana možnost, da svojo usodo še med to vojno sami vzamemo v svoje roke ter si z razumom, z marljivim delom, s strogo disciplino, s smislom za socialno požrtvovalnost in z lojalnostjo ustvarimo one pogoje, ki naj slovenskemu narodu v družini narodov nove Evrope zagotove obstoj in srečno bodočnost.

Po neznanskem trpljenju, ki so nam ga prizadeli s sovražniki Evrope tajno zvezani izdajalski, strahopetni Badoglievci in njihovi priskledniki ter domači boljševiški razbojniki in požigalci, bo pač sleherni pošten Slovenec uvidel, da nas bodo k miru, redu, konstruktivnemu delu in k vsakdanjemu kruhu spet privedle samo strpnost z vsemi sosednjimi narodi, trdna bratska vzajemnost v naši lastni narodni skupnosti in pa tudi zaupljivo sodelovanje z nemško vojno silo, ki smo sedaj pod njeno zaščito.

Če bomo vse svoje moči napeli v tem smislu, lahko zanesljivo upamo, da gre slovenski narod srečni bodočnosti naproti v vsej svoji celoti.

Te naše naloge ogrožata samo dva sovražnika: boljševizem, ki nas za judovsko vlado sveta hoče potlačiti do topih robotov brez duše in Boga, z njim pa plutokracija, ki bi nam za judovske blagajne rada ukradla še to bore malo, kar imamo. Proti tema dvema sovražnikoma, ki se z njima ob svojih zaveznikih bojuje nemška vojna sila na evropskih frontah, se moramo mi z vsemi sredstvi boriti v ozkih mejah naše domovine, da si po vzpostavitvi varnosti ustvarimo tak mir, red in delav-

nost, da nam bo zagotovljena obnova in življenje v naši lepi domovini.

Jamstvo za uspeh tega boja in za bodočnost našega naroda, ki bo iz tega boja vzkllila, nam daje genialni vodnik boja za srečo vseh mladih evropskih narodov, ki jim je za čast in obnovo, — Führer velikonemške države Adolf Hitler.

Pokrajinski upravi je poverjena dolžnost, naj vodi prebivalstvo pokrajine tako, da predvsem z lastnimi silami doseže tako trdnost in tak ugled, kakršno si je slovenski narod sam v svojem skoraj štirinajststoletnem življenju v srednjeevropskem prostoru med svojima dvema velikima sosednjima narodoma že pridobil s svojo delavnostjo, s svojo vztrajnostjo, s svojo prizadevnostjo, s svojo nadarjenostjo in s svojo trdno vero v Boga.

Na vseh poljih življenja, zlasti pa pri pokončavanju boljševiških razbojnikov na lastni zemlji, pri priskrbi dela in kruha za vse delavoljne, pri uveljavljanju socialne pravičnosti in pri obnovi naše razdrte domovine bo pokrajinska uprava storila svojo dolžnost. Tako vse Slovence in Slovenke, še posebno pa slovensko mladino, poziva k sodelovanju. Samo tako bo v novi Evropi mogla uspevati in bo prospevala naša slovenska narodna skupnost. Pustite tedaj vse malenkostne, jalove razprtije, ki so nam škodovala tako strahotno, postavite skupno blaginjo pred sebičnost, vrnite se na svoje domove k svojemu delu in pomagajmo si sami, da nam tudi Bog pomaga.

Tiste pa, ki se ne bi ravnali niti po tem mojem klicu, bodo neusmiljeno zadele trde vojne postave za ta del Evrope odgovorne nemške vojne sile.

**Predsednik pokrajinske uprave
div. general Leon Rupnik.**

Razglas des Obersten Kommissars na operacijskem ozemlju Jadransko Primorje o upravljanju Ljubljanske pokrajine:

Na podstavi odredbe Führerja nemške države z dne 10. IX. 1943 odrejam:

Clen 1. V Ljubljanski pokrajini vodi upravo po mojih navodilih šef pokrajinske uprave s sedežem v Ljubljani. V tem svojstvu ima naziv predsednika.

Clen 2. Šefa pokrajinske uprave imenujem jaz in je meni odgovoren. — Za izvrševanje svojih nalog uporablja obstoječe upravne ustanove Ljub. pokrajine.

Clen 3. Šefu pokrajinske uprave dodelim nemškega upravnega svetovaleca.

Dano v Celovcu, dne 20. sept. 1943.

Der Oberste Kommissar:
Rainer,
Gauleiter in Staathalter.

Odredba o postavitvi generala Rupnika za predsednika pokrajinske uprave:

Imenujem župana mesta Ljubljane, divizijskega generala Leona Rupnika po čl. 2 svojega razglasa z dne 20. septembra 1943 o upravljanju Ljubljanske pokrajine za šefa pokrajinske uprave te pokrajine.

Trst, dne 21. septembra 1943.

Der Oberste Kommissar:
Rainer,
Gauleiter in Staathalter.

23. IX.: Slovesno umeščanje generala Rupnika za predsednika pokrajinske uprave. Izvršilo se je ob štirih popoldne v veliki in tako imenovani stekleni dvorani vladne palače. Zbrani so bili najvidnejši in najodličnejši predstavniki

vsega našega kulturnega in gospodarskega življenja. Med drugimi so prišli:

Prezv. knezoškof ljubljanski g. dr. G. Rožman; general policije Brenner, zastopnik višjega načelnika policije in SS oddelkov, polkovnik Oertel, zastopnik poveljnika nemški čet v Sloveniji in Istri; generalni konzul dr. Müller; dr. David in dr. Bisia; hrvatski konzul Salih Baljič; predsednik slovenske akademije dr. Milan Vidmar; rektor vseučilišča dr. Milko Kos; zastopniki ustanov ter višji uradniki in novinarji.

Točno ob napovedani uri je stopil zastopnik des Obersten Kommissars dr. Rainerja koroški Regierungspräsident dr. Wolsegger na govorniški oder in imel naslednji govor:

GOVOR ZASTOPNIKA DES OBERSTEN KOMMISSARS

»Ko se je, kakor tako često v zgodovini, barbarska človeška drhal iz vzhodnega prostora valila proti srednjeevropskemu prostoru — tedaj so to bili Avari — je l. 799. Karel Veliki, ki je prodiral z juga iz Furlanije ob Donavi navzdol, te azijske jezdece odločno vrigel nazaj proti Madžarski.

Tedaj je ta veliki cesar, ki se mu je posrečilo združiti vso Srednjo Evropo, ustanovil mejno grofijo Furlanijo, ki je na jugu segala do gornje italijanske nižine, na severu pa do Drave; severno od nje pa je osnoval vzhodno marko, ki se je raztezala do Blatnega jezera in gor do Donave.

L. 823. je bila mejna grofija Furlanija razdeljena v štiri marke, od katerih je ena obsegala Gorenjsko, druga pa Dolenjsko. Pozneje je bila ta dežela skoraj 500 let razcepljena v veliko število pokrajin, ki so jih vodili grofje Andechs-Meran, Eppensteinovci, Spanheimerji, Babenbergovci, briksenški in freisinški škofje ter cela vrsta drugih manjših oblastnikov. Poslednji Spanheimovec Ulrik III. je podedoval posestvi Babenbergovcev in se je že lahko po pravici imenoval gospod Kranjske.

Ko so Spanheimovci izumrli, je oblast nad Kranjsko prevzel Rudolf Habsburški, ki jo je l. 1282. izročil svojemu sinu Albrehtu. Poslej je bila Kranjska samostojno upravno ozemlje, ki je bilo vedno v okviru starega rimskega cesarstva nemške narodnosti; bila je samostojno upravno ozemlje, ki ga je Rudolf Ustanovnik l. 1364. povzdignil v vojvodino. Od te dobe dalje je vojvodina Kranjska ostala v zvezi z rimskim cesarstvom, dokler je to obstajalo, torej do leta 1806., in je ostala tudi v zvezi s Podonavjem, ki je v tem prostoru nadaljevalo dediščino rimsko-nemškega cesarstva, avstrijske monarhije, dokler ni l. 1918. v novi svetovni nesreči neslutene obsega tudi to srednjeevropsko veliko cesarstvo razpadlo in zapustilo splošno zmedo.

Če vam, gospodje, kličem v spomin te zgodovinske podatke, tedaj delam to zaradi tega, da bi vam pokazal, da je ta dežela že več kakor tisoč let delila usodo Srednje Evrope in da ni nikdar v svoji zgodovini sodila v vzhodni prostor ali k Balkanu. Nasprotno je bila ta dežela mnogo stoletij eden najvažnejših branikov Zahoda, v katerega se je kar naprej zaganjal Vzhod, ter je posebno v turških vojnah za obrambo zahodne omike proti vzhodnim vdorom prelila nezaslišane potoke krvi in večje žrtve kakor večina drugih obmejnih dežel. Vendar pa si je hkrati pridobila in izoblikovala omiko, ki je to deželo dvignila daleč nad vse druge dežele jugovzhoda.

Ne bi se hotel spuščati v dogodke te dežele od leta 1918. do današnjega dne. Saj to dvajsetletje predstavlja samo majhen izrez ogromnega preobrata v evropski usodi, preobrata, ki še ni zaključen.

Včerajšnji in današnji dan začenjata zopet novo poglavje, ki bo odločilnega zgodovinskega pomena v zgodovini tega prostora. Z včerajšnjim dnem je bila usoda Ljubljanske pokrajine zopet izročena v roke in odgovornost domačega prebivalstva, za predsednika pokrajinske uprave pa je bil postavljen sin te dežele in sin slovenskega naroda.

Ko je prebral odlok o imenovanju, je dejal:

»Z današnjim dnem prevzimate, gospod predsednik, vodstvo pokrajinske uprave. S tem ste prevzeli veliko odgovornost v službi naroda, katerega sin ste, in istočasno tudi do nosilca usode Zahoda, Velike Nemčije in do njenega Führerja.

Pri vzpostavitvi miru in reda na področju Ljubljanske pokrajine bo Velika Nemčija v najkrajšem času tudi z vojaško silo odločno priskočila na pomoč, prav tako tudi pri obnovi gospodarstva v tej deželi. Sicer pa bo za varnost in red in za napredek gospodarstva te dežele moralo skrbeti domoljubno prebivalstvo s svojimi silami, naš vpliv pa se bo omejil izključno le na to, da bomo tej deželi zagotovili povezanost z veliko evropsko usodo.

Nimamo namena prebivalce te pokrajine siliti v vojaško službo, ne mislimo niti na nobena preganjanja ali zatiranje, pač pa moramo zahtevati, da ta pokrajina odkrito z vsemi silami podpre obnovo vseh panog gospodarstva, javne varnosti in uprave.

Vam, gospod predsednik, želim pri izpolnjevanju naloge, ki ste jo z današnjim dnem prevzeli, vso srečo in najboljši uspeh, kajti ta naloga je najlepša, kar jih more mož prevzeti, namreč naloga, kako domovino in svoj narod zopet rešiti bede in ju povesti v srenejšo bodočnost.

Kar se pa tiče Vas, uradniškega osebja pokrajinske uprave, pa Vas slovesno vabim, da stojite gospodu predsedniku zvesto in lojalno ob strani. Pokrajinska uprava bo imela skrb, da bo zagotovila odgovarjajoče življenjske pogoje za prebivalstvo, kakor vojne razmere pač dopuščajo. Naloga osebja pa je, da vse svoje znanje in vse svoje sile postavi v službo zopetne prenovitve lastne domovine. Kar od Vas zahtevamo, je zopetna uvedba poštene, jasne in čiste uprave, ki nesebično in pravično služi celoti, takšne uprave, iz katere mora neizprosno in za vedno izginiti sleherna sled pohlepnosti in korupcije, takšne uprave, ki bo vredna tisočletnega izročila naše skupne zgodovine.

BESEDE NOVEGA PREDSEDNIKA POKRAJINSKE UPRAVE:

Po govoru dr. Wolseggerja je novi predsednik pokrajinske uprave spregovoril takole:

Gospod vladni predsednik!
Gospoda moja!

V imenu vseh svojih slovenskih so-narodnjakov Vas prosim, sprejmite globoko zahvalo in jo blagovolite tolmačiti pri Vrhovnem komisarju: za dobrohotnost in izdatno, odkrito pomoč Velike Nemčije — katero ste, gospod vladni predsednik, napovedali slovenskemu narodu v svojem nagovoru.

Genialnemu Führerju nemškega naroda, ki neumorno skrbi in se bori za boljšo bodočnost vseh poštenih in za obnovo Evrope voljnih narodov, se bomo Slovenci zahvalili na ta način, da bomo v naši mali pokrajini napeli vse sile, da obe vojni orodji judovskega sovražnika človeštva, bogataštva in boljše-vizma — ne bosta uničeni le materialno v poštenem sodelovanju z nemško obo-roženo silo, ampak tudi duhovno.

Nato je pozdravil knezoškofa in za-stopnike oblasti in jim dejal:

Ekscelenca gospod knezoškof!
Gospoda moja!

Iskreno Vas pozdravljam in se Vam zahvaljujem za udeležbo in pozornost pri moji umestitvi za predsednika pokrajinske uprave.

Tu navzočim predstavnikom cerkvene oblasti, predstojnikom uradov in visokim uradnikom pokrajinske uprave mi ni treba šele poudarjati pomena na ukaz

Führerja velikonemške države ustanovljene pokrajinske uprave.

Za slovenski narod je to dejanje prvi korak k ozdravljenju vseh ran, ki so mu jih prizadejali sovražniki Evrope in vsega človeštva, k obnovi strahotno raz-dejane domovine, k polaganju temeljnega kamna srečne in lepe bodočnosti, k podvigu duha v zarjo novega časa, ki je že razkrinkal sleparstvo z zlatom ter po-stavil pošteno delo in njegove sadove na prvo mesto, človeštvu bo pa s pra-vičnejšo razdelitvijo dela in tako pri-dobljenih dobrin naposled omogočil srečnejše življenje.

Vsi smo dolžni prizadevati si z vsemi silami za blagor našega naroda in tako tudi za blaginjo sosednjih nam narodov. Navodila za odslej bolj dinamični potek našega dela se bodo razvrstila po po-trebi. V tem smislu Vas prosim, da svoje moči zastavite z vso silo. Za povečanje Vaše storitve s primernim prvim zvišanjem uradniških prejemkov tistih uradnikov, ki do zdaj niso imeli zadostnih prejemkov, sem že dobil ukaze. Za najbližji čas je to povišanje samo pro-vizorij, bo pa kmalu dokončno in pra-vično urejeno za vse.

Slovesnosti svečanega umeščenja na-še lastne pokrajinske uprave hočemo dati izraza s tem, da gremo takoj na delo ter se mu brez ovir birokratske razde-litve časa in brez navajenih nepotrebnih pomislekov posvetimo popolnoma za bla-ginjo slovenske narodne skupnosti.

Upam, da bodo tudi tisti italijanski gospodje, ki imajo namen ostati pri nas, prav tako zvesto izpolnjevali svojo dolž-

nost kakor do zdaj. Enako skrb kakor vsem drugim bo pokrajinska uprava po-svetila tudi njim.

ČESTITKE NEMŠKE VOJSKE

Zatem je zastopnik vrhovnega povelj-nika nemške vojske za Slovenijo in Istri polkovnik Oertel novemu predsedniku pokrajinske uprave čestital takole:

Gospod general! Po nalogu poveljnika nemških čet v Sloveniji in Istri gospoda generala Raapkeja in kot poveljnik od-seka Ljubljana Vam sporočam čestitke nemške obožene sile. Gospod poveljnik posebno pozdravlja dejstvo, da je gospod pokrajinski vodja izbral prav Vas, go-spod general.

Izrekam trdno upanje, da bo iz Va-šega sodelovanja z odgovornimi nemški-mi poveljstvi popolno izpolnjevanje viso-kih nalog, ki so Vam postavljene, zdaj dosegle višek v zadovoljivosti slovenskega ljudstva in v obnovitvi reda in miru.

Dne 23. IX. je družino novoimenova-nega predsednika pokrajinske uprave ge-nerala Rupnika zadela težka družinska nesreča. Pri izvrševanju svoje dolžnosti se je v Ljubljani smrtno ponesrečil do-mobranski stotnik Dejan Suvajdžič, zet g. generala Rupnika.

Istega dne sta v Ljubljani umrla tudi dr. Ivo Benkovič, znana osebnost v pravniških, političnih in gospodarskih krogih, ter zdravnik in pisatelj dr. Anton Breclj.

24. IX.: Ustanovitev Slovenske domo-branske legije. Poveljstvo Slovenske do-mobranske legije izda naslednji proglas:

SLOVENC!

Zaradi izdajstva italijanskega kralja in njegovega zahrbtnega maršala Badoglia je italijanska vojna sila prenehala obstajati. Po sramotni izdaji Badoglieve klike je položaj nedvomno jasen: tudi naša ljubljena sloven-ka domovina naj bi bila s pomočjo anglo-ameriške pluto-kracije izročena boljševizmu. Na področju naše drage domovine naj bi bila po izdajalcih in boljševiških izko-reninjencih izvojevana borba, ki naj bi pahnila naše pridno, delovno in pobožno ljudstvo v trpljenje, nasilstvo, lakoto, rop in umor brezbožnih in brezsrčnih ro-botnikov kakor nečastnih pomagačev v korist židovske svetovne tiranije.

Da se to prepreči, je prišla k nam na povelje Führerja velikonemška vojna sila, ki nas bo ščitila. Nemški vojak in častnik se borita pogumno in hrabro. Hra-brost, čast in zvestoba so zanje sveti pojmi. Nečastnosti in strahopetnosti oni ne poznajo. S svojo močno borbena silo je Nemčija edina trdnjava zoper boljševizem in ka-

pitalizem. Pod vodstvom Nemčije bodo mladi narodi Evrope premagali boljševizem in kapitalizem.

Za obstoj naše domovine vstopajmo v borbo zoper komunistične bandite in roparje. Predsednik pokrajinske uprave, divizijski general Leon Rupnik, je v svoji pro-klamaciji jasno naznačil naše cilje in začrtal naše dolž-nosti. Pod vodstvom naših slovenskih poveljnikov, ki nam bodo poveljevali v našem materinskem jeziku, bomo uničili boljševiške morilce in požigalce v naši deželi, kjer koli jih bomo zasegli. Nemška vojska in policija nas bosta pri tem tovariško podpirala.

Naša dolžnost je: vsak pošten, za borbo sposoben Slovenec od 18. do 35. leta starosti naj se prostovoljno javi za zaščito svoje domovine, za vzdrževanje in ohran-jevanje reda in discipline ter za vzpostavitev razdejanih domov, v slovensko domobranksko legijo.

Slovenci! Javite se na Poveljstvu slovenskih domo-brancev v mestni hiši, Ambrožev trg št. 7 v Ljubljani; na deželi pa pri pristojnih občinskih uradih.

Poveljstvo slovenskih domobrancev.

25. X. Naredba predsednika pokrajinske uprave, po kateri opravlja posle ljubljanskega župana do njegovega imeno-vanja glavni tajnik mestne občine.

Mesec oktober.

1. X.: Razglas des Obersten Kommissars in der Operationszone »Adriatisches Küstenland« o ustanovitvi oblasti Vrhov-

nega komisarja na operacijskem področju »Jadransko Primorje«.

Razglas se glasi: Zaradi izdajstva italijanskega kralja in Badoglieve vlade je bila Nemška država prisiljena, da zavaruje nadaljevanje skupnega boja proti boljševizmu in pluto-kracijam zasedbo italijanskega impe-rija. Zasedeno italijansko ozemlje je ope-racijsko območje nemške vojne sile. Vsi

ukrepi, ki so jih na tem operacijskem območju nemška vojna in civilna oblastva že izdala ali jih še izdajo, imajo namen doseči zmago. To območje potrebuje v ta namen močno povezanost in enotno vodstvo, da se zajamčita javni mir in red, da se preprečijo poskusi motenj po razornih elementih ter da se mobilizirajo vse sile za zmagovito nadaljevanje vojne.

Za območje podrejenega mi operacijskega ozemlja »Jadransko Primorje« odredjam torej sledeče:

Čl. 1. Na operacijskem ozemlju »Jadransko Primorje«, ki ga tvorijo pokrajine Furlansko, Gorica, Trst, Istra, Ljubljana in Kvarner, vstevši priključena ozemlja Sušaka, Bakra, Čabra, Kastva in Krka, izvršujem celotno civilno javno oblast izključno jaz.

Čl. 2. Pravo, ki je veljalo doslej v teh pokrajinah, ostane v veljavi, kolikor ni v nasprotju z ukrepi za varnost tega ozemlja ali pa ga jaz izrečno ne spremenim.

Čl. 3. Vsa oblastva in vsi javni uradi poslujejo po mojih navodilih dalje.

Čl. 4. Moje naredbe se bodo objavljale v uradnem listu »Verordnungs- und Amtsblatt des Obersten Kommissars in der Operationszone »Adriatisches Küstenland««. Naredbe dobe, kolikor ni določeno drugače, veljavnost z objavitvijo.

Čl. 5. Ta naredba ima vzvratno veljavnost od 29. septembra 1943.

Izdano v Celovcu dne 1. oktobra 1943.

Der Oberste Kommissar: Rainer s. r.

Tega dne je bil izdan tudi razglas predsednika pokrajinske uprave o likvidaciji ljubljanske poslovalnice društva »Società degli Autori ed Editori«; razglas o obvezni prijavi vseh na ljubljanskem mestnem področju živečih Italijanov pri Upravi policije; poziv Uprave policije vsem hišnim posestnikom in podjetnikom, da ji morajo v 48 urah sporočiti imena vseh tistih, ki so po 25. juliju zapustili ljubljansko mestno področje.

2. X.: Odredba predsednika pokrajinske uprave, s katero se »Italijanski Rdeči križ« — avtonomni odsek v Ljubljani preimenuje v »Slovenski Rdeči križ«. Dosedanji izredni laški komisar je razrešen svojih dolžnosti, upravni in nadzorni odbor Slovenskega Rdečega križa pa stopi zopet v funkcijo.

3. X.: Prva domobranska prireditelj v Ljubljani.

4. X.: V Ljubljani umre vseuč. prof. dr. Nikolaj Bubnov, dolgoletni dekan univerze sv. Vladimirja v Kijevu.

7. X.: Sprememba predpisov o začasnih vojni dokladi. Uradnikom in vsem drugim uslužbencem bivše jugoslovanske uprave se priznava od 1. sept. 1943 dalje začasna vojna doklada v izmeri 43% prejemkov, ki so jih imeli na dan 11. aprila 1941, uradnikom X. in IX. pol. skupine, kakor tudi uradniškim pripravnikom X. pol. skup. ter vsem ostalim uslužbencem pa od 1. XII. 1941; osamosvojitve Blagajne za rodbinske doklade v Ljubljanski pokrajini.

8. X.: Prenos carinskih poslov v pristojnost finančnega ravnateljstva v Ljubljani.

10. X.: Prvi javni nastop slovenskih domobrancev v Ljubljani. Več sto slovenskih domobrancev je za slovensko zastavo ter ob prepevanju slovenskih domobrantskih pesmi korakalo po ljubljanskih ulicah. Sprevod se je ustavil pred glavno pošto, kjer so vsi poslušali govor slovenskega pisatelja domobrance Stanke Kocipra.

11. X.: Slovenska visokošolska mladina se zbere na vseučilišču. Ob tej priliki je po 14 letih zopet zavihrala na naši najvišji kulturni ustanovi slovenska zastava. Ob tem slovesnem trenutku je mladina prečitala slovenski javnosti svojo poslanico, v kateri se je izrekla za potrebo po združitvi vseh poštenih in zdravih sil v narodu zaradi njegove ohranitve in samoobrambe.

12. X.: Naredba o samostojni monopolski upravi Ljubljanske pokrajine.

13. X.: Obletnica tragične smrti biv. slovenskega bana dr. Natlačena. Po vseh ljubljanskih cerkvah so bile ob sedmih zjutraj slovesne zadušnice zanj in za vse ostale žrtve slovenskih komunistov. V ljubljanski stolnici jo je opravil sam škof prevzvišeni g. dr. Rožman.

14. X.: Sedemdesetletnica, odkar je pričel v Ljubljani izhajati list »Slovenec«; ukinitve nadzorstva nad Slovenskim planinskim društvom.

Der Oberste Kommissar na operacijskem ozemlju »Jadransko Primorje« izda tega dne tudi uredbo o določitvi razmerja med liro in marko. Uredba določa, da ostane na tem ozemlju lira še

nadalje edino veljavno plačilno sredstvo. Do nadaljnje odredbe je določen obračunski tečaj RM 1 = 10 lir.

15. X.: Naredba predsednika pokrajinske uprave o ukinitvi plačevanja normalne mezde ob zgodovinskih obletnicah.

17. X.: Predsednik pokrajinske uprave v Ljubljani general Rupnik je izdal na vsa drž. oblastva, urade in ustanove v Ljubljanski pokrajini ter na vse urade in ustanove pod državnim nadzorstvom odredbo, na podlagi katere se vsi domobranci-dobrovoljci, ki so v državni ali javni službi, morajo smatrati od dne vstopa v eno od domobrantskih edinic pa vse do stopanja v veljavo uredbe o slovenskem domobranstvu, kakor da so na plačanem dopustu. Pripadajo jim vsi dose-danji prejemki v polni meri.

18. X.: Odredba predsednika pokrajinske uprave glede oddajanja stanovanj v Ljubljani.

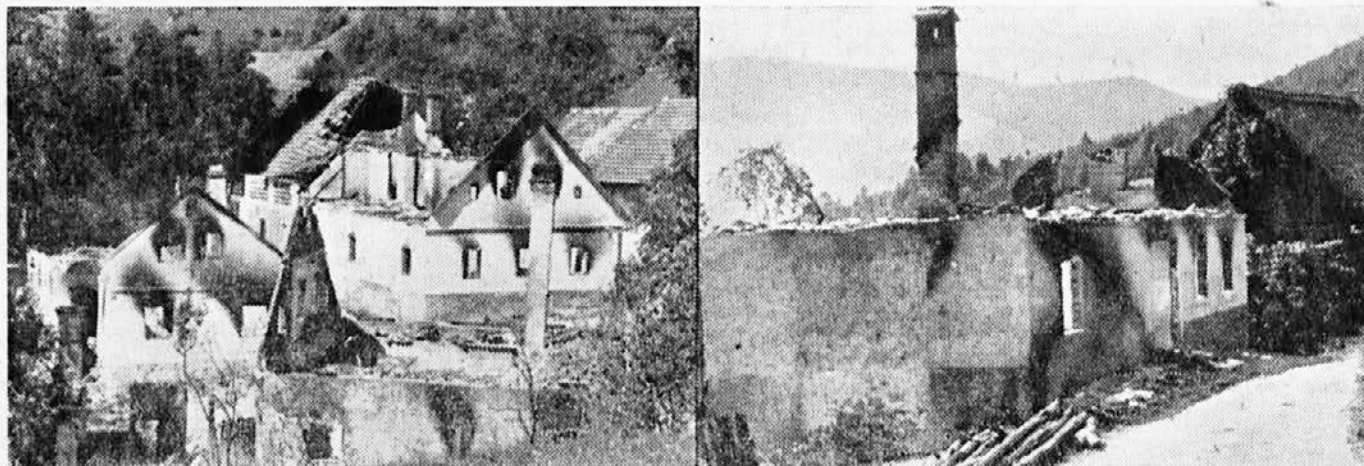
20. X. Sprememba naredbe o začasnih vojni dokladi biv. jugoslovanskim namješčenecem; odredba o zvišanju radijskih naročnin; odločba o imenovanju komisarja-likvidatorja za društvo »Sokol« in za »Družbo za upravo Tabora«.

22. X.: V Ljubljani je preminul ravnatelj učiteljskega v p. Anton Dokler, znan predvsem po svojem Grško-slovenskem slovarju.

23. X.: V Ljubljani umre Cilka Krekova, sestra pok. Janeza Evangelista Kreka.

25. X.: Odredba predsednika pokrajinske uprave generala Rupnika o podaljšanju odmere zgradarine za leto 1944 ter odredba o zaplombi »bajtec« in druge imovine inž. Dušana Serneca.

27. X.: Šestdesetletnica največjega sedaj živečega slovenskega pisatelja dr. Ivana Preglja. Proslava njegove šestdesetletnice je bila tudi na pokrajinski upravi, kjer mu je poleg vezila in čestitk izročil predsednik pokrajinske uprave general Rupnik v znak skromnega priznanja za njegovo veliko kulturno delo med Slovenci tudi odlok o dosmrtni dokladi 1000 lir k vsem njegovim sedanjim in bodočim prejemkom.

Začetek avgusta so komunisti napadli obrobne borovniške vasi in požgali Sabočevo. Slika na levi kaže del sabočevskega pogorišča, slika na desni pa uničeno hišo kmeta Suhadolnika. — Kdo bi prešel naselja in vasi, ki bodo še požgane ali kakor koli uničene do konca zime po zaslugi »osvobodilnega pokreta« komunistov.

Franc Glavač:

Slovenci v ognju revolucije

Leta 1941, 1942 in 1943 pomenijo Slovincem dobo težkih preizkušenj in grenkega trpljenja. V teh letih je namreč na slovenski zemlji divjala krvava borba, kakršne zgodovina našega naroda ne pomni od avarskih in turških časov sem. Po dolgi krizi, čeprav je marsikdo ni opazil, je izbruhnila z vso silo na dan skrbno prikrivana komunistična revolucija in vrgla narod v krvavo medsebojno borbo. Poleg velikega števila ugaslih življenj je ta revolucija povzročila ogromno materialne škode, moralno pa razklala narod v dva tabora, ki se bosta mogla zopet zediniti šele po mnogih krvavih žrtvah.

V letih pred izbruhom velike vojne smo živeli v prepričanju, da komunizma v Sloveniji tako rekoč ni, da je komunistična revolucija pri nas nemogoča. Le bolj daljnovidni možje, med katerimi je treba omeniti predvsem prerano umrlega profesorja Ernesta Tomca, so se zavedeli pomena majhnega, a vendar železno organiziranega in discipliniranega števila komunističnih pristašev. Toda njihov svarilni glas je bil le glas vpijočega v puščavi. Tako je profesor Tomec kot voditelj katoliškega dijaštva že l. 1932. postavil na prvo mesto »mladčevskih obljub« oni tako osporavani in zasovraženi stavek: »Ali se zavedate, da pomeni organizirani komunizem največjo nevarnost sedanjega časa...«, za kar je žel ne samo začudenje, temveč tudi posmeh, celo več, skoraj do konca svojih dni se prav zaradi te svoje daljnovidnosti ni mogel izmotati iz borbe z lastnimi ljudmi. Čuječnost ljudi je bila uspavana in kdor je to spečnost hotel razdreti ter klicati k orožju, je bil zlasti v očeh vladajočih literarnih in kulturnih krogov ozkosrčnež, fanatik in bedak. Na ovitku knjige »Zakaj nismo krščanski socialisti«, ki jo je spisal l. 1937. France Pernišek prav na pobudo in s pomočjo profesorja Tomca, je naslikana goreča vas, spredaj pred vasjo komunistična milica, ki strelja ljudi v masah, zgoraj pa obraz človeka, ki gleda sedaj tako kruto sodobni prizor z zavezanimi očmi in pravi: »Vi vidite vse rdeče, jaz nič!«

»Vi vidite vse rdeče, jaz nič!« To je točen izraz miselnosti, ki je glede komunizma vladala v slovenskem javnem mnenju pred veliko vojno. »Revolucija v Sloveniji sploh ni mogoča!« Toda revolucija je kljub temu izbruhnila z nezaslišano silovitostjo in pustoši slovensko domovino. Kako se je moglo vse to zgoditi?

I.

Okoliščine za razvoj boljševizma na Slovenskem so bile v obdobju med obema vojnama kar se da ugodne. Na političnem polju je stala v ospredju strastna borba med masonstvom in katolištvom, kar se je na zunaj istovetilo z borbo med tako imenovanim jugoslovanskim integralizmom ter med slovenskim avtonomizmom. Komunizem je medtem neopazno, za hrbtom obeh taborov, zasejal seme revolucije. Svobodomiselstvo je izgubilo svojo notranjo idejno opravičenost kmalu po svetovni vojni ter začelo iskati novih miselnih oblik za svojo opredelitev. Trumoma se je začelo oklepati marksizma in toniti v vrstah aktivnih pristašev komunističnega naziranja. Tudi med pristaše — čeprav maloštevilne — nekaterih katoliških ustanov, zlasti delavskih in inteligenčnih, je vdrla

miselnost boljševizma in si jih osvojila. Dočim je na zunaj še vedno grmela borba med raznarodovalnimi nameni unitarizma ter med avtonomistično pojmovano slovensko zavestjo, se je v ozadju že zbirala kompaktna in sfanatizirana masa pristašev revolucije, v mirnem zavetju izdelovala svoj program ter jeklenila svoje člane. To zbiranje je pospeševal vedno večji vpliv kulturnega boljševizma, ki je skoraj v celoti zamenjal svobodomiselno ideologijo in se razpasel v nekaterih kulturnih krogih in prosvetnih ustanovah, na splošno med delom inteligence in inteligenčnega naraščaja. Na univerzi so si sledile stavke druga za drugo, komunistična dijaška društva so rasla kakor gobe po dežju; književne založbe so širile boljševizem med širše mase, literarne revije pa ga plodile med intelektualci. Večina predvojnih knjižnih založb je bila v rokah kulturnega boljševizma, ki so razkrajale moralno tradicijo ljudstva in ga neopazno uvajale v komunizem.

Tudi na organizacijskem področju je ob spečnosti in brezbriznosti drugih komunizem osvajal postojanko za postojanko. Medtem ko smo svoje energije trošili v borbi za golo priznanje, da smo Slovenci narod in ne pleme, so se delavskega sloja polastile komunistične organizacije, ne izvzemši »Jugoslovanske strokovne zveze«, ki je na zunaj veljala sicer za organizacijo krščanskih delavcev. Nekaj podobnega se je godilo tudi po drugih delovnih stanovih, če izvzamemo kmečkega, kjer je bil odpor proti komunizmu najbolj kompakten. Pri inteligenčnem naraščaju smo komaj rešili večji del katoliško usmerjene mladine, dočim je svobodomiselno dijaštvo v večini utonilo v poplavi kulturnega boljševizma.

Med tako pripravljeno in razrahljano maso ni bilo težko razviti bojne komunistične organizacije, zlasti ko so vodstvo komunistične stranke prevzeli mlajši in potisnili ob stran starejše predstavnike, zagovornike »razbojniškega« komunizma.

Ti mlajši so se nekateri izšolali v Moskvi in se tam navzeli vse tiste spretnosti, ki jih je pozneje odlikovala, ko je revolucija nastopila svojo pot. Bili so to predvsem: Kardelj, Kidrič, Baebler, Kuhar, Leskošek itd. Preobrat v vodstvu komunistične organizacije datira torej nekako v leto 1935/36, ko se je uveljavila »moskovska mladina«.

Od takrat naprej se začenja čutiti v delovanju komunistov nov zagon, neprimerno bolj prekanjena taktika, ki jo v glavnem odlikujejo te-le poteze: taktika indirektnega in legalnega delovanja, taktika zbiranja vseh levičarskih sil pod vodstvom komunistične stranke, pridobivanje kulturnih krogov in ustanov, sistematično šolanje komunistične udarne elite in od l. 1938. priprava za dejanski nastop komunističnih borcev.

L. 1935. je bil namreč v Moskvi poleg drugih znamenitih kongresov tudi kongres zveze komunistične mladine (SKO). Ta kongres pomeni prelom v zgodovini komunističnega delovanja zlasti na Balkanu. Na kongresu so bile izdelane direktive za ostvaritev organizacij komunistične mladine, ki so se potem z vso doslednostjo izvajale tudi pri nas. Že v teh direktivah stoji navodilo za pripravo oborožene vstaje pod vodstvom komunistične stranke.

Polnomočje za Slovenijo je dobil Edo Kardelj, bivši ljubljanski učiteljskičnik, moskovski »pravovernik«, ki še

35.000 lir delavskega denarja je veljal nastavek za prapor tako imenovanega Tomšičevega udarnega »bataljona«. Prapor je bil zaplenjen v Kočevskem Rogu poleti 1942. Jasen dokaz, v čigavem znamenju je bilo vse gibanje OF.

danes dejansko vodi vso akcijo komunizma ne samo v Sloveniji, temveč na vsem ozemlju prejšnje države. S svojim kadrom, prežetim s fanatizmom, se mu je posrečilo reorganizirati pokret komunizma in ga postaviti na proučen sistem, ki je takoj začel kazati vidne učinke. Članstvo se je pomnožilo, tako da je komunistična stranka štela ob izbruhu vojne, to je okrog l. 1940., že kakih 8000 članov, sposobnih za borbo z orožjem. V resnici odgovarja to število številčnemu stanju komunistov v juniju l. 1942., ko je bil komunizem v dobi do italijanske kapitulacije na višku svoje moči.

Učinki nove smeri v komunističnih pripravah niso ostali. Komunistično delovanje se je nekako legaliziralo in dobilo zakonit videz. Tako pišejo »Direktive srednješkolskega komiteta Skoja« l. 1936.: »Oblika masovnega dela mora biti legalna... treba je zavzeti taktiko indirektnega upora... prekiniti z dosedanjo taktiko nelegalnega delovanja in svoje misli izražati v legalnih člankih in v legalnih dopisih...« S to novo taktiko se je vrgla komunistična stranka na delo.

L. 1938. se je pri nas že začrtala oblika bodočega nastopa revolucijskega delovanja. Takrat so dobili zastopniki komunizma navodilo, da začno pripravljati oboroženo vstajo, ki naj se izvede ob izbruhu sovražnosti med Nemčijo in boljševiško Rusijo. »Osvobodilna fronta« se je v jedru osnovala že torej najmanj tri leta pred dejanskim nastopom. Ko je izbruhnila vojna med Nemčijo in boljševiško

viško Rusijo, je pripravljene organizaciji bilo treba dati le znak za začetek udejstvovanja.

Kako se je mogla komunistična organizacija v predvojni Jugoslaviji, ki je veljala za strogo antikomunistično državo, razviti do take učinkovitosti? Vzrokov je veliko, naštejmo jih nekaj.

Predvsem je bila napaka v tem, ker se je preganjalo le direktno rovarjenje komunistov, dopuščalo pa se je indirektno. Komunistična stranka je uvidela to slabost, si privzela metodo indirektnega delovanja ter na ta način neovirano pripravljala pot revoluciji. Komunistični tisk je bil prepovedan, dovoljeval pa se je marksistični. Komunizem je bil na državnem indeksu, marksizem pa se je smel svobodno širiti. Lenin se ni smel hvaliti ali razlagati, Marx in njegovi učenci pa so se smeli poveličevati. Boljševizma nisi smel širiti, lahko pa si širil kulturni boljševizem. Prav tako nisi smel širiti komunizma, pač pa si smel neovirano govoriti ali pisati o dialektičnem materializmu. Borba proti komunizmu se je torej sprevrгла v neučinkovito burko, medtem ko si je boljševizem osvajal postojanko za postojanko.

Po l. 1935. se je središče komunistične organizacije premaknilo iz delavskih vrst v inteligenčne kroge. Nositelji komunistične ideje so postali intelektualci. Zatiranje komunizma od strani države pa se je še vedno izvajalo po zastarelih metodah, ki so pobijale prejšnji, a sedaj že preživeli »razbojniški komunizem«. Intelektualci so bili nedosegljivi tem bolj, čim višji položaj so imeli v državi. Malo je pomagalo izolirati navadne člane, medtem ko so voditelji bili nedotakljivi. In vendar je sedanjí poskus revolucije sad boljševiške inteligence in ne delavskega proletariata!

Ni treba omenjati, da je boljševizem silno pospešila laizacija javnega življenja, ki so jo v predvojni Jugoslaviji netili zlasti centralistični režimi. Ta je imela za posledico boljševizacijo mladine. Zlasti srednješkolska mladina se je kar zakonito uvajala v boljševiško ideologijo.

Slovenski katoličani, ki so bili v prvi vrsti poklicani, da izvedejo odpor proti revolucijskim namenom komunizma, so bili takrat paralizirani od treh silnic. Najprej so v velikem delu podlegli nekemu nezdravemu spiritualizmu in bili mnenja, da je organizacijsko delo s stališča pravega krščanstva zgrešeno. To mnenje se je izoblikovalo v križarskem gibanju in v strujah, ki so se pozneje razvile iz tega gibanja. Posledica je bila, da smo se predajali nestvarnemu spiritualizmu, zanemarjali pa organično zbiranje in izpopolnjevanje. Seveda je bila ta miselna zmeta le voda na mlin komunizma, ki je že spravil v pogon silovitost svoje organizacije in na svojem pohodu zaradi organizacijskega razkroja med katoličani ni našel sebi enakovrednega nasprotnika. Kar je bilo še organičnega, je bilo zastarelo in spričo modernih organizacijskih metod komunizma neučinkovito. Dalje je preprečilo uspešen odpor iskanje srednje poti, ki je zajelo zlasti del katoliških intelektualcev. To stremljenje in prizadevanje po spravi med komunizmom in krščanstvom je v korenini zamorilo antikomunistično udarnost, obenem pa poglano marsikoga v objem komunizma samega. Dokazovanje, da sta si komunizem in krščanstvo nespravljiva nasprotnika, je bilo zaradi trmoglavosti ali včasih celo zaradi politične preračunanosti nosilcev te pogubne ideologije kakor udarec v prazno. Kot praktičen in najbolj viden zaključek tega je bila poleg splošne ohromitve spojitve pristašev srednje poti s komunisti ob nastopu revolucije (Kocbek, Zarjani, Jugoslovanska strokovna zveza itd.).

Končno je onemogočal uspešen odpor proti komunizmu razkroj enotnosti v razne frakcije in legalizacija tega raz-

kroja tako na narodnem kakor na idejnem področju. Ob strnjeni, enotni in disciplinirani akciji komunistične stranke so bili katoličani »zakonito« razcepljeni v razna gibanja in pokrete, ki so v medsebojnih borbah trošili vse tiste energije, ki bi se bile morale uporabiti proti skupnemu sovražniku.

To je nekaj najbolj vidnih vzrokov, ki so olajšali porast komunistične moči ali pa mu odprli vrata na stežaj v nasprotno vrste pred veliko vojno.

II.

V začetku revolucije konec junija 1941 pa je nastopil še eden, najvažnejši činilec, ki je odločilno vplival na razvoj komunizma. Ta činilec je bila italijanska vojaška okupacija. Politika italijanske kraljeve vojske v Sloveniji je namreč najprej načrtno dopuščala organiziranje komunističnega gibanja, pozneje pa stopila z njim v prikrito zvezo.

Dogodki, ki so značilni za čas od 22. junija 1941 pa do danes, so bolj ali manj znani. Takoj po vstopu Sovjetske Rusije v vojno se je začela po Sloveniji, zlasti po Ljubljanski pokrajini, na široko organizirati »osvobodilna fronta«. Snovali so se razni tajni odbori, nabirali pristaši, delili letaki in brošure, ki so vsi pozivali na borbo proti okupatorju v okviru in pod vodstvom »osvobodilne fronte slovenskega naroda«. Nihče ni vedel, kdo prav za prav predstavlja vodstvo tega gibanja. Če si o tem koča vprašal, je odgovoril, da pač nevarnost ne dopušča, da bi smela biti znana imena voditeljev. Toda razne okoliščine so že v začetku razodevale, da je Osvobodilna fronta le zunanji izraz komunistične stranke. Da bi si naredili čim večji videz nacionalnega gibanja, so komunistični voditelji pritegnili v tako imenovani vrhovni plenum častihlepne ljudi iz raznih političnih skupin, medtem ko so dejansko vodstvo imeli sami. Mnoge je premamila sijaj propagande in pa nacionalni plašč Osvobodilne fronte, ko so se ji pridružili. Kmalu so komunisti proglasili za narodnega izdajalca vsakogar, kdor bi nasprotoval njihovem gibanju. Osvobodilno fronto so slovesno razglasili za edinega narodnega predstavnika Slovencev. Dočim so se nositelji javnega življenja v prejšnji državi postavili na pravilno stališče lojalnosti nasproti okupacijskim oblastem, je Osvobodilna fronta proglašala lojalnost za izdajstvo ter hujskala ljudi na aktiven upor. Ze to je bil najboljši dokaz, da je gibanje bilo le krinka komunistične stranke. Središče vsega delovanja je bila Ljubljana. Od tu so voditelji komunizma razpredali svoje mreže po vsej Ljubljanski pokrajini ter na ozemlje, ki je bilo pod nemško okupacijo. Vse to so še vedno delali pod pretvezo narodnoosvobodilnega gibanja, da bi ljudem vrgli pesek v oči in jih čim več privabili v svoje vrste.

Komunistična akcija je bila v prvih mesecih živahna zlasti v Ljubljani. Na deželi so se istočasno pojavile oborožene jedrne skupine, ki so zbirale orožje in sprejemale rekrute. Orožja je po razsulu jugoslovanske vojske ostalo veliko. Skoraj vsega so nakopičili po svojih tajnih skladiščih pristaši komunizma.

Tako Ljubljano kakor deželo je od 22. junija dalje zasula povodenj propagande. Najprej se je ta propaganda trudila, da bi vzela ugled vsem dosedanjim voditeljem javnega življenja: bivšim politikom, duhovščini, vodilnim intelektualcem, županom in sploh vsem tistim, ki so v javnosti kaj pomenili, a niso podlegli vplivu Osvobodilne fronte. S tem je dosegla, da so ljudje zamrzeli tiste predstavnike, ki so jim prej izročali svoje zaupanje, ter postali voljno gnetivo v rokah komunističnih voditeljev. To je bila prva faza komunistične propagande. V naslednji fazi je bila agitacija

Zaplombirani telefoni: ena od številnih nadlog, ki so jih uvedli badoglivci, da bi dokazali, kako vsepovsod preganjajo — komunizem.

za vstop v Osvobodilno fronto, v tretji, od zgodnje pomladi dalje, pa za vstop med »partizane«, borce na terenu. Propagando so izvajali s tiskom, ustno in nekaj časa tudi po tajni radijski oddaji. S tiskom so preplavili Ljubljano in deželo. Vodilno glasilo je bil »Slovenski poročevalec«, na ciklostil razmnožen list, ki je veljal za uradni časopis Osvobodilne fronte in ki je bil že pred vojno glasilo komunistične stranke. Dalje je širila komunistično propagando še vrsta drugih podtalnih časopisov in množica letakov, ki so jih komunisti trosili po ulicah in vežah, po pisarnah in uradih, po kavarnah, gostilnah in po privatnih stanovanjih. Po deželi so jih razširjali tajni komunistični kurirji ali pa oboroženi partizanski oddelki.

Dobro je služila komunizmu tudi ustna propaganda, ki so jo znali spretno organizirati zlasti v Ljubljani. Prirejali so se predavateljski krožki in tečaji, ki so vežbali pristaše, obenem pa širili propagando. Vsa Ljubljana je bila preprejena s tem propagandnim omrežjem, po deželi pa so kljub ogromni množici italijanskega vojaštva hodile partizanske tolpe od kraja do kraja, tako rekoč neovirano, zbirale ljudi nasilno h komunističnim mitingom ter jih poučevale v komunistični ideologiji.

Istočasno s propagando se je izvajala velika prispevalna akcija za namene Osvobodilne fronte. Pristaši komunizma so nabirali kakor nekaj davek denar pri vseh slojih prebivalstva, pri bogatih in pri revežih, in če ni šlo zlepa, so izsiljevali z grožnjami. Prav tako so izsiljevali razno blago, kakor obleko, odeje, čevlje, hrano, zdravniški material ter vse to pošiljali v tajna komunistična skladišča.

S tako propagando je komunistična stranka dosegla, da so se s svojimi simpatijami pridružili Osvobodilni fronti mnogi, ki sicer za odkrit komunizem ne bi bili navdušeni.

K pripravi komunistične revolucije je spadala tudi odstranitev vplivnih nasprotnikov. V jeseni l. 1941. so se začeli atentati in umori, ki so se na spomlad razširili iz Ljubljane na deželo. Umori so se začeli takrat, ko je komunistična propaganda prepričala ljudi, da je vsakdo narodni izdajalec, ki nasprotuje Osvobodilni fronti. V Ljubljani so komunisti izvršili 49 umorov, na deželi se število zahrbtno ubitih še ne da oceniti; sega pa v tisoče. Med bolj znanimi žrtvami v Ljubljani so: Franc Emmer, Avgust Praprotnik, Jaroslav Kikelj, Franc Župec, prof. dr. Ehrlich, Ivo Peršuh, Fortunat Majdič, Kazimir Kukovič, ban dr. M. Natlačen. Poskušena sta bila atentata tudi na se-

Badoglijevski oklopni avtomobil pod rdečo zvezdo in vodstvom slovenskih komunistov je hitro doigran. Razbit in sežgan leži ob cesti, nedaleč od Cerknice že od oktobra 1943.

danjega predsednika pokrajinske uprave generala Rupnika in na upravnika policije dr. Hacina, a nista uspela.

V zgodnji pomladi l. 1942. je komunistična stranka dala povelja za širšo mobilizacijo svojih borcev. Ti so se nabirali predvsem iz Ljubljane ter iz večjih podeželskih središč, kakor: Novo mesto, Ribnica, Višnja gora, Trebnje, Cerknica itd. Zelo močno so bili zastopani begunci iz Štajerske in Gorenjske. Mobilizacija se je izvršila zato, ker so komunistični voditelji pričakovali za konec l. 1942. odločilno zmago Sovjetske Rusije. Kmečki element se je tej mobilizaciji najmanj odzval. Največ je bilo inteligence, polinteligence in delavstva, tako da je partizanska revolucija v Sloveniji plod in delo predvsem ljubljanskega izobraženstva. Ko se je komunistična organizacija na terenu izpopolnila, to je v začetku poletja 1942, je revolucija zadrževala z vso silovitostjo po Ljubljanski pokrajini.

III.

Vse, kar se je od takrat naprej zgodilo, je javnosti precej znano. Slovenci so bili prepuščeni na milost in nemilost na eni strani podivjanim komunističnim tolпам, na drugi strani pa krutim represalijam italijanske kraljeve vojske, ki se je hote znašala nad nedolžnim prebivalstvom. Namesto da bi preganjala komunistične tolpe in zopet uvedla mir v deželo, je začela z masovnimi internacijami mirnega prebivalstva. V Ljubljani je ob prazniku sv. Petra in Pavla 1942 polovila okrog 5000 mladih ljudi in jih odpeljala v neznosna koncentracijska taborišča v Gonarsu, v Padovi, v Reniciju, na Rabu. Znano je že sedaj, da je komunistična stranka bila obveščena o aretacijah nekaj dni prej, tako da so se mogli njeni pristaši poskriti. V vojašnici, kjer se je vršila izbira, so stali ob strani kraljevim karabinjerjem komunistični zaupniki in izločali svoje ljudi. Tako je bila v koncentracijska taborišča odpeljana skoraj vsa antikomunistična ljubljanska mladina, ki je nato hiralala in umirala v internaciji. Pozneje se je ugotovilo, da je to podlost kraljeva italijanska vojska naredila načrtno in sporazumno z vodstvom komunistične stranke. Podobno je bilo na deželi. Medtem ko so v masah padali naši najboljši možje in fantje od komunističnih krogel, je kraljeva vojska pod poveljstvom izdajalskega generala Robottija po drugi strani praznila vasi in odganjala na tisoče mirnega prebivalstva v Italijo — lakoti in smrti naproti, nasproti komunistom pa bila v glavnem le v rahli defenzivi.

Kako se je mogla zgoditi ta nezaslišana mednarodna podlost? Zakaj ni italijanska kraljeva vojska po svoji dolž-

nosti skrbela za red in varnost v deželi, temveč jo prepuščala revoluciji? Morda zaradi tega, ker so italijanski generali že takrat računali na izdajo zaveznika ter zato pospeševali revolucijsko delovanje v zasedenih deželah, ki naj bi pozneje zaposlilo zaveznikove sile. Brez dvoma je bil to glavni motiv pri poveljniku armadnega zbora Robottiju in njegovem vsemogočnem in korumpiranem zapniku kapitanu Tornariju, ki je bil Robottijeve izvedenec za slovenske zadeve. Že ob začetku okupacije je kraljeva italijanska varnostna služba storila glede komunizma potezo, ki je spravljala ljudi v začudenje. Tedaj so se namreč komunistični voditelji vrnili iz svojih skrivališč v Ljubljano. Bila je edinstvena prilika, da se odreže komunizmu glava. Italijanska varnostna služba je res v eni noči polovila okrog 30 glavnih voditeljev, med njimi oba Tomšičeva, Borisa in Sergija Kraigherja, Feda, Lea in Oskarja Kovačiča, Leskoška, Ocepek Angelo itd. Toda takoj nato so bili izpuščeni prav vsi. Brž ko so prišli na svobodo, so se ponovno poskrili in začeli mrzlične priprave za revolucijo. Dokazano je tudi, da so višji zastopniki kraljeve vojske in varnostne službe delali že od začetka roko v roki z vodstvom komunistične stranke. Najbolj tipičen za to je primer poveljnika kr. karabinjerjev v Ljubljani majorja D'Amata, ki je bil najtesneje povezan z vodstvom Osvobodilne fronte preko Emilije Krepsove, žene načelnika komunistične obveščevalne službe dr. Vita Kraigherja. Emilija Krepsova je bila torej žena načelnika komunistične obveščevalne službe ter istočasno najboljša znanka poveljnika italijanske varnostne službe! Večje ironije si ne moremo misliti. Nič čudnega torej, če je z masovnimi internacijami v Ljubljani kraljeva italijanska oblast odstranila večino antikomunistične mladine, saj je aretacije pripravilo in vodilo poveljstvo kr. karabinjerjev! Podobne razmere so bile tudi pri drugih vojaških ali vojaško-policijskih funkcionarjih, kakor recimo pri načelniku OVRE Onisu, ki je imel najboljše zveze z ženo znanega vodilnega komunističnega funkcionarja in trgovca Romana Goloba je bila istočasno v dobrih zvezah z višjimi oficirji iz Robottijevega štaba in posredovalka med komunističnim štabom in italijansko kraljevo vojsko. Kapitan Tornari, Robottijeve zapnik in svetovalec, je bil obdan z mladimi komunističnimi zaupnicami ter neutrudljiv ljubavni gost v razvpitih komunističnih družinah, istočasno pa je bila njemu podrejena slovenska antikomunistična milica. Tornari je bil član italijanske špionažne službe, v kateri je aktivno sodeloval do konca Jugoslavije tudi voditelj komunizma — Lovro Kuhar. Razumljivo torej, zakaj se je Lovro Kuhar tako svobodno kretal po Ljubljani in zakaj je general Robotti brez vsakega spremstva pohajal po ljubljanskih ulicah, medtem ko so Slovenci padali pod komunističnimi krogli. Še bolj očitno je bilo sodelovanje med komunisti ter med italijansko kraljevo vojsko na deželi, zlasti na področju okrog Novega mesta. Tu so dobili komunisti določeno cono, kjer so se smeli svobodno nastaniti in kjer jih niso smeli Italijani nadlegovati, in kamor ni smela tudi protikomunistična milica. Duša vsega sporazuma s partizani v okolici Novega mesta je bil general Cerrutti in njegovi vojaški sodelavci.

Tako je italijanska kraljeva vojska ne samo zamenjala svojo dolžnost glede varnosti in reda v okupirani deželi, dolžnost, ki ji je pripadala po mednarodnem pravu, temveč se celo zavestno zvezala s socialnimi prekucuhi ter pahnila deželo v revolucijo. Proti komunistom je povzela samo eno večjo ofenzivo, ki se je končala z razbitjem komunistične glavnine na Kočevskem Rogu meseca avgusta 1942. Toda te zmage ni izkoristila. Šlo ji je samo

za to, da zmanjša zdaj že preveliko komunistično moč, ne da bi jo uničila. Njeno stališče se je izrazilo dosti jasno že v pozni jeseni 1941, ko so se začeli v Ljubljani atentati na vplivne Slovence. Takrat so badoglijevske oblasti prepustile prebivalstvo komunističnemu terorju, ne da bi resno posegle vmes in ne da bi prebivalstvu pustile pravico samoobrambe. Za morilci ni bilo ali sploh nobenega poizvedovanja, ali pa je bilo samo navidezno. Ko je bil ubit Franc Emmer, je prišel karabinjerski brigadir le pogledat stanovanje, poizvedbe za morilci pa ni izvršil nihče, ne takrat, ne pozneje. Slično je bilo pri drugih atentatih. Ko je pokojni ban dr. Natlačen zahteval od generala Robottija, da je vendar treba zatreti komunizem in če ga kr. italijanska vojska ne misli, naj oboroži domače prebivalstvo, mu je Robotti cinično odgovoril, naj ljudje s palicami preženo komuniste.

Toda ko je vest o strahovladni komunistov v Sloveniji napravila škandalozen vtis v Rimu in ko je domače javno mnenje vse bolj zahtevalo pravico samoobrambe, je general Robotti popustil in začel oboroževati domače prebivalstvo. To je bilo sredi poletja 1942, nekako konec junija in v začetku avgusta. Še prej se je pojavil na bojišču oddelek idealnih fantov, ki je kljub sovražnemu stališču kraljevih Italijanov začel borbo proti komunistom in imel tudi velike uspehe, kljub temu, da je bil postavljen med dva ognja. Bili so to junaki, ki so se z brezprimernim idealizmom žrtvovali za vero in dom. Večina od njih je zdaj že med mrtvimi. Ko se je ta samoobramba legalizirala, so kr. italijanske vojaške oblasti takoj razbile vse protikomunistične čete v majhne oddelke, ki običajno niso po številčni moči moštva presegali 100 mož, in jih oborožili z malo uporabnimi puškami. Tudi jim niso dovolili večjih ofenzivnih nastopov, največkrat prav nobenih, tako da so se komunisti še naprej svobodno kretali po Sloveniji. Šlo je celo tako daleč, da jim na najbolj izpostavljenih točkah niso dajali več ko po 30 nabojev, ki so jih morali izstreljene pokazati kraljevemu zveznemu oficirju. Začetni uspehi, ki so jih protikomunistični oddelki imeli nasproti komunistom, so zato kmalu izostali in v drugi polovici l. 1943. je mogel tajnik komunistične Osvobodilne fronte Boris Kidrič zapisati, da je »bela garda« v razkroju. V razkroju sicer ni bila, bila pa je do skrajnosti onemogočena

in zvezanih rok. Bila je razbita na kakih sto majhnih oddelkov, ki so bili brez medsebojne zveze, brez enotnega poveljstva in do skrajnosti slabo oboroženi. Že vnaprej je bilo videti, da bi v primeru kakega pretresa ti oddelki ne bili kos bolje oboroženim komunističnim krdelom, — ki so bili dobro povezani med seboj in stali pod organiziranim in enotnim poveljstvom — kar se je pozneje res zgodilo.

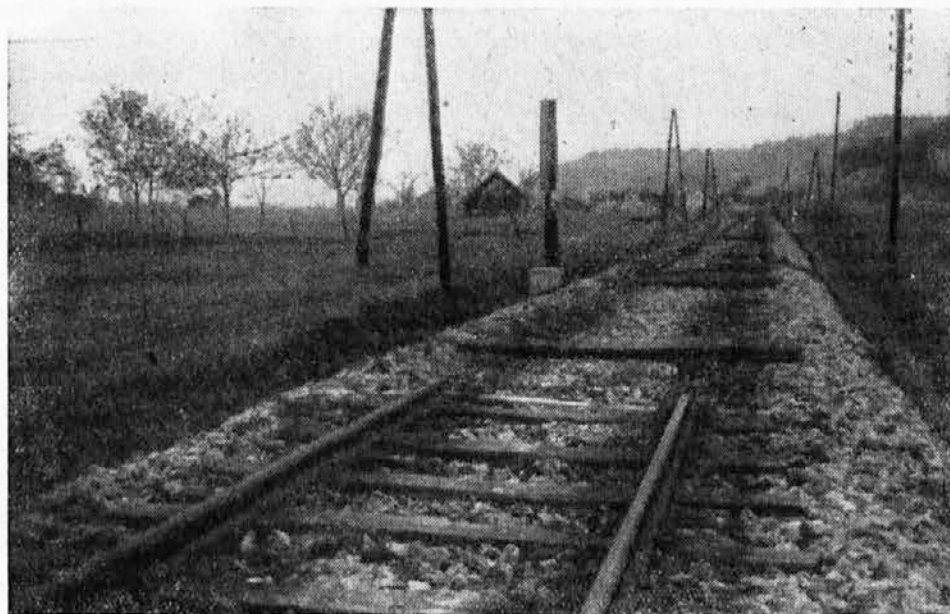
Razvoj komunistične borbe na deželi je šel v glavnem po naslednjih stopnjah:

Čas od začetka poletja 1941 pa do zgodnje pomladi 1942 pomeni dobo rekrutiranja jedrnih skupin. Ta čas sovpada z dobo intenzivne propagande v zaledju, zlasti v Ljubljani. Na splošno so se komunisti v tej dobi vzdržali ofenzivnih ali zasedbenih akcij, bolj so skrbeli za notranjo organizacijo in čakali ugodnega zunanjepolitičnega položaja, da začno z napadalno borbo.

Spomladi l. 1942. so mislili, da je ta čas prišel. Izvedli so tajno prostovoljno rekrutacijo v Ljubljani, na deželi pa prisilno. Kmalu za tem so se začele kraljevske čete umikati v večja podeželska središča, deželo samo pa prepustile komunistom, ki so povsod uprizorili masovno klanje nezaščitenih in brezbrambnih nasprotnikov. V kratkem času so imeli v oblasti vso deželo razen krajev ob železniških progah.

To stanje je trajalo v glavnem vse do ustanovitve protikomunističnih oddelkov. Šele takrat so se komunisti umaknili iz zasedenih krajev zopet v hribe in se porazdelili v nekaj večjih skupin ali brigad. Njih število je v juniju 1942 štelo okrog 8000 mož. Ob neprestanih udarcih, ki so jih dobivali od protikomunističnih oddelkov, je to število do spomladi 1943 padlo pod 4000. Brez dvoma bi bil komunizem v Sloveniji uničen, če bi kr. italijansko vojaško vodstvo dalo slovenskim protikomunističnim oddelkom možnost večjih grupacij, svobodo ofenzivne akcije in predvsem enotno vodstvo. Tako pa so komunisti ostali v pomembnem številu vse do poletja 1943, ko so začeli z novimi prisilnimi rekrutacijami po Primorskem in na ta način zopet okrepili svojo številčno moč.

Prišel je 8. september 1943 in z njim kapitulacija kraljeve italijanske vojske. Vodstvo komunistov je bilo od izdajalskih kraljevih vojaških funkcionarjev o tem obveščeno in že v pripravnem stanju, da prevzame od kraljeve vojske orožje. To se je v resnici izvršilo. Komunisti so prevzeli od kraljeve vojske topništvo, oklepna in motorizirana sredstva ter ostalo orožje in tako mnogo bolje oboroženi skupno z badoglijevci navalili na zbirališča protikomunističnih oddelkov, jih razbili, zajeli ali pa prisilili na umik v Ljubljano ali pa čez mejo. Čez noč so postali gospodarji vse Ljubljanske pokrajine, razen Ljubljane in dela Notranjske. Znova se je začelo klanje, ki se je končalo šele, ko so v pozni jeseni 1943 nemške čete razbile komunistično silo in upostavile red v deželi.

Se ena posledica izdajalske badoglijevske zveze s slovenskimi komunisti po 8. septembru 1943. Na mnogih mestih je razdrta dolenska proga. Koliko lokomotiv leži ob progi? Koliko vagonov? — Kdo bo vse to moral popravljati? Kdo bo plačal stroške? — Mil

Ustvarjal je dom trpečemu delavstvu

Iz časov, ko je nastajalo delavsko naselje v Rožni dolini.

Po srečnem naključju sem se te dni seznanil z upokojeno tobačno delavko odnosno prejemalko v tobačni tovarni gdč. Jožefo Srakarjevo, ki ima med ostalimi delavskimi družinami tudi sama prijeten domek v Rožni dolini. Zanj sem se že nekaj časa zanimal, ker sem bil opozorjen na njene dobre zveze in stike s pokojnim dr. Janezom Evangelistom Krekom. Dogovorila sva se za sestanek v Konzumni kleti.

V prijetnem in živahnem razgovoru mi je gdč. Srakarjeva opisovala neznosne in obupne razmere, v katerih je pred dobrimi petdesetimi leti moralo živeti delavstvo v ljubljanski tobačni tovarni. Zaslужek je bil tako sramotno nizek in beraški, da ni bilo prav nič čudno, če je bil delavski stan v tem podjetju do vzeten za razne marksistične nauke. Socialni in družbeni položaj nameščenstva tobačne tovarne je bil tak, da se je ostalo ljudstvo o njem izražalo skrajno prezirljivo in zaničljivo ter ga je smatralo za socialno in družbeno najnižje stoječi sloj, ki ni imel dostopa v boljše lokale.

Tako je bilo vse dotlej, dokler se za te trpine ni pričel zanimati sam pok. dr. Krek. Prišel je mednje, pričel zbirati okoli sebe najboljše, najdelavnejše ter najbolj požrtvovalne in z njimi pripravljati in utirati pot v lepše življenje. Tako je bilo na dr. Krekovo pobudo ustanovljeno katoliško društvo za tobačne delavce in delavke, ustanovljeno stanovsko glasilo »Glasnik«, v katerega je stalno dopisovala tudi gdč. Srakarjeva pod imenom »Katra s cekerjem«. Sama se še danes z veseljem spominja tistih lepih dni, polnih bojev ter ustvarjanja trdnih temeljev za strokovne organizacije katoliškega delavstva. Pravi, da je v svoj »ceker« spravila marsikaterega rdečkarja, ga spreobrnila in privedla v katoliško društvo. Društvo se je pričelo takoj lepo razvijati. V začetku njegovega delovanja so ga sicer spremljale vse mogoče ovire in težkoče. Toda odločnost, mladostna borbenost in tesna povezanost ter privrženost idejam pokojnega Evangelista je premagala vse. Poleg zaščite delavskih pravic je društvo gojilo tudi družabnost, petje, gledališke nastope. Vse to je pripomoglo, da je pričel ugled »cigarerc« vidno rasti ter so sčasoma tobačne delavke lahko nastopile kar sredi Ljubljane, v reprezentativni unionski dvorani.

Gdč. Srakarjeva je bila že v prvem društvenem odboru tajnica. Kot taka je imela stalne stike s pok. dr. Krekom. K njemu je hodila po nasvete, z raznimi

prošnjami za govore in sestanke, za posredovanje v tej ali drugačni zadevi. In pok. dr. Krek je bil društvu ves vedno na uslugo. Z izrazi vidne hvaležnosti mi je pripovedovala o številnih dr. Krekovih poteh, ki jih je storil tako v Ljubljani kakor tudi na Dunaju za tobačno delavstvo, o njegovih sestankih in govorih ter predavanjih, ki jih je imel med tobačnimi delavci in delavkami. In vse samo zato, da bi jih dvignil tako kulturno kakor tudi socialno. Njegova velika tozadevna prizadevanja so delavstvu tobačne tovarne prinesla in rodila popolne uspehe. Gmotni položaj tega delavstva se je bil tako zboljšal kakor malokje drugje. Pomisliti je treba, da so imeli po dr. Krekovi zaslugi tobačni delavci pred prvo svetovno vojno po pet kron na dan. Pokojnina tobačnega delavca odnosno delavke s polnimi službenimi leti je pa znašala mesečno 80 kron.

Za prvim katoliškim društvom za tobačne delavce in delavke je pok. dr. Krek ustanovil še »Podporno društvo za tobačno delavstvo«. Gdč. Srakarjeva je bila tudi v tem društvu tajnica. Tudi tej organizaciji je stal dr. Krek krepko ob strani. Prihajal je na seje, sestanke, dajal nasvete, delavstvu predaval, pisal in sestavljal razne prošnje in spomenice, jih pošiljal na razna pristojna mesta ter se na vso moč trudil, da bi delavstvu lajšal in olajšal trdo življenjsko pot.

Da bi delovnim slojem omogočil tudi lastna družinska ognjišča in domove z vrtički, je pok. dr. Krek šel še korak dalje z ustanovitvijo »Delavskega stavbnega društva«, ki je na kupljenem prostoru v Rožni dolini, v Mostah in na Kodeljevem pričelo zidati in graditi delavske hišice. Predsedstvo društva je prevzel dr. Krek sam.

Za zidanje svojega doma se je odločila tudi gdč. Srakarjeva. Bilo je to leta 1902. Čeprav je imel pok. dr. Krek dela in skrbi čez glavo, je vendar najtežje breme te stavbne akcije slonelo na njegovih ramah. Skrbno je nadziral gradbena dela, se zanimal za vse mogoče podrobnosti v posameznih hišicah, vedno pripravljen ustreči vsaki želji prizadete delavske družine predvsem glede notranje ureditve in razporeditve stavbnih in stanovanjskih prostorov. S tako prošnjo se je nanj obrnila tudi gdč. Srakarjeva. Svoje želje glede razporeditve notranjih prostorov mu je napisala kar na listič papirja, ker ga osebno ni marala nadlegovati. Istočasno mu je poročala tudi o reakciji, ki jo je izzval zadnji dr. Krekov nastop med tobačnim

delavstvom. Omenila mu je na kratko tudi spor, ki ga je imela s pok. Moškercem.

Dr. Krek je na stavljena vprašanja odgovoril s sledečim pismom, ki ga je lastnoročno napisal v Ljubljani dne 8. septembra 1902:

Draga Pepa!

Pa pismeno, če je tako boljše!

Po svoji previdnosti oddajte prvo stanovanje komurkoli; prepričan sem, da ne bo društvu vsled tega nobenih sitnosti. Če želite takoj kuhinjo v prvem prostoru, tudi ni ovir. Danes sem bil gori in sem z mojstrom govoril; pred tednom bo imel vse dovršeno; potem pošarita še pečar in mizar, pa bo kletka narejena. Bodi Vam srečna in viške sape naj Vam prineso zdravja in veselih uric!

Shodov vpliv me silno veseli. Zdravilo deluje; to spričuje reakcija. Zvedel sem o tem tudi ob današnjem komisioniranju po viških mavtah.

Ni Vam treba težkih sanj zavoljo M. (Moškečevega, op. p.) dogodka. Morda mu redno življenje ob strani energijske, ljubljene žene uravna vse, kar je dozdej bilo vegastega.

Proletarska zakonska zveza ima svojo lepo poezijo. O dass sie ewig grünen bliebe — die schöne Zeit — — —

Morda pride prilika, da o tem razgovoriva modro, za naše javno delovanje važno filozofsko besedo.

Do takrat pa zdravi!

Vam udani

Dr. Krek.

Lj., 8. IX. 02.

Gdč. Srakarjeva mi pripoveduje, da se je kmalu nato pok. Moškerc res tudi poročil. Za ženo je vzel delavko iz tobačne tovarne. Sama je pa storila točno tako, kakor ji je svetoval pok. dr. Krek. Vsa ginjena še danes zatrjuje, da mu je še danes iz dna srca hvaležna za vse, kar je storil ne samo njej, temveč tudi za vse njene tovariše in tovarišice v tobačni tovarni! Po njegovi in edino njegovi zaslugi se je sonce nasmejnilo topleje tudi tem revežem ter je marsikatero delavsko družinsko življenje našlo svoj varnejši in srečnejši kotiček in zavetišče v lastnem domu, obdanem z zelenim vrtilčkom.

Draga Pepa!

Pa pismeno, če je tako boljše!
Po svoji previdnosti oddajte prvo stanovanje komurkoli; prepričan sem, da ne bo društvu vsled tega nobenih sitnosti. Če želite takoj kuhinjo v prvem prostoru, tudi ni ovir. Danes sem bil gori in sem z mojstrom govoril; pred tednom bo imel vse dovršeno; potem pošarita še pečar in mizar, pa bo kletka narejena. Bodi Vam srečna in viške sape naj Vam prineso zdravja in veselih uric!

Shodov vpliv me silno veseli. Zdravilo deluje; to spričuje reakcija. Zvedel sem o tem tudi ob današnjem komisioniranju po viških mavtah.

Ni Vam treba težkih sanj zavoljo M. dogodka. Morda mu redno življenje ob strani energijske, ljubljene žene uravna vse, kar je dozdej bilo vegastega.

Prva stran pisma

Proletarska zakonska zveza ima svojo lepo poezijo. O dass sie ewig grünen bliebe — die schöne Zeit — — —
Morda pride prilika, da o tem razgovoriva modro, za naše javno delovanje važno filozofsko besedo.
Do takrat pa zdravi!

Vam udani

Lj. 8. IX. 02.

Druga stran pisma

Faksimile dr. Krekovega pisma. Pismo je posneto v naravni velikosti, čeprav se na prvi pogled zdi nemogoče, da bi dr. Krek tako drobno pisal

Mladostna liturgična doživljanja

V moških letih je treba pisati programe, v starih letih pa spomine. Na stara leta se vračajo v spomin doživetja iz mladosti s posebno jasnostjo in razločnostjo. A bojim se, da ne tudi z objektivno točnostjo.

Posnetek originalnega Koroševega rokopisa, pisanega z barvnim svinčnikom.

V moških letih je treba pisati programe, v starih letih pa spomine. Na stara leta se vračajo v spomin doživetja iz mladosti s posebno jasnostjo in razločnostjo. A bojim se, da ne tudi z objektivno točnostjo.

Neka otroška milina jih obdaja. Človek jih uživa z dopadljivostjo.

Mnogokrat premišljam, kako sem doživljal in pojmlil kot mlad dečko, preden sem odšel v srednje šole, svete obrede naše cerkve. Vzbudila se mi je želja, da to tudi napišem ter, ako smatrate, gospod urednik, za umestno, predam tudi javnosti.

Kot najstarejši spomin nosim v svoji duši spomin na Telovo in na vse priprave za ta čudoviti praznik. Tu mi je Bog prvikrat pokazal krasoto svoje prirode, prvič sem videl cvetje na tratah, livadah in njivah, prvič sem ga privijal k svojemu licu in svojim ustom, srkal njegove vonjave v svoje prsi ter stegal svoje prste po njem, da ga nabereš za liturgično uporabo.

Važnejšo vlogo so imele pri nas na ta dan deklice, kajti one so bile belo oblečene. Imele so venčke na glavi ter trosile pisano cvetje pred Najsvetejšim. In ker sem imel sestro približno iste starosti, zato sem skakal ž njo po biserjanskih ravninah in nabiral božje cvetje za pot evharističnega Kralja. Zdi se mi, da modriž ni več tako moder, kakor je bil takrat, kokolj ne tako rdeč in marjetice ne tako bele, kakor v moji mladosti. Vse so se mi smehljale, vse so me prosile, da jih utrgam za vence nedolžnim deklicam, za trosenje in posipanje pred Bogom v sv. hostiji, za okras na oltarjih, kapelah, oknih. Še danes jih vidim, kako se mi smehljajo in me prosijo; na stotine jih je bilo, v pisanih oblekah, rdeče, modre, bele... saj nimamo imen za vse barve; zdele so se mi domače kot sestre in prijateljice. Kadar mislim na sv. Frančiška, kako je v božjem stvarstvu gledal samo sestre in brate, se spominjam na mlada leta, kako sem gledal naravo božjo pred Telovim.

Prvič sem zapazil na Telovo pri procesiji sv. Rešnje Telo v zlato blesteči monštranci, videl duhovnika v krasnih liturgičnih oblekah, čul ne-

prestane cincin glasove ministrantovih zvončkov in občutil v srcu nežno in polno prazniško blaženost.

In deklice so šle pred Najsvetejšim, med njimi tudi moja sestra, bele v oblekah, rdeče v licih, kakor jablanovi cvetovi. Kadilo se je kadilo iz kadilnic, zvončki ministrantov so neprestano peli svoj cin-cin, možje v rdečih togah so nosili nebo in svetilke, nove, dišeče obleke so šumele, tisočeri koraki skromno in skrušeno stopajočega naroda so tihotno odmevali iz procesije, narod je hodil v vrstah pred nebom in za nebom, molil, pel. Vse, kar je gledalo oko in kar je čulo uho, vse to je veljalo Najsvetejšemu. Sreča in veselje sta mi polnila srce, občutil sem in se zavedal, da je med nami nošen, čaščen, moljen, veličan neizmeri Bog.

Pri sv. maši sem v rani mladosti prvo in najbolj pazil na memento, ki ga duhovnik opravlja za mrtve po povzdigovanju. Ali sem zvedel med drugo deco, ali pa med odraslimi, da duhovnik pri tem mementu vidi duše (!) mrtvih. In zaradi tega sem s posebno pozornostjo opazoval, kako se odražuje vse to, kar vidi, na njegovem obrazu.

Da je Najsvetejše nekaj, kar je vsega čiščenja vredno, sem zgodaj spoznal, ko se je med največjo pobožnostjo dajal blagoslov z monštranco in ko je narod pri povzdigovanju pokleknil in se v skromni vdanosti trkal na prsi. Vsa nadaljnja spoznanja mi je dala že šola.

Bolj kot pri sv. maši, sem se zavedal pričujočnosti božje, kadar se je dajal, kakor je to vsako nedeljo navada v moji rojstni župniji, pred in po sv. maši sv. blagoslov in sem ga videl v monštranci. Orgle so zadonele v vseh svojih visokih in globokih, močnih in tresočih glasovih, gorele in trepetale so mnogoštevilne svečke in lučke, kadilo se je v gostih vijugah dvigalo pred oltarjem, ljudsko petje je odmevalo in napolnjevalo poslednji kotiček. Naenkrat pa so orgle utihnile, zvončki so zazvonili, narod se je začel klanjati in trkati na prsi...

Bog v monštranci nas je blagoslovil.

J. Krošelj:

SPOMINI NA DR. KOROŠČA

Naš pokojni voditelj ni pisal spominov. Jih tudi ni napisal in zapustil. Nihče ga ni mogel pripraviti k temu, da bi se bil lotil tega dela. Ni jih pač maral pisati. Samo ob trenutkih izredne razpoložnosti, močnega notranjega zadovoljstva nad uspehom po kakem ostrem boju in napornem delu za narodove koristi in pravice je svojim najbližjim sodelavcem, če je razgovor že na to nanesel, povedal kak odlomek iz svojega bogatega in plodovitega javnega udejstvovanja. Samo za trenutek se je pomudil ob kaki svoji življenjski postaji.

Za veliko srečo smatram okolnost, da me je poklicno delo zadnjih dvanajst let spravilo in privedlo v njegovo bližino. Tako sem lahko od blizu gledal in opazoval njegovo snovanje velikih zamisli, spremljal njegovo neprestano skrb za koristi naroda in njegovo budno čuječnost nad vsemi narodovimi dobrinami, moral izvrševati njegova najrazličnejša navodila, naročila in ukaze. Zato sem tudi marsikaj videl in zvedel, česar drugi niso mogli. In tako sem tudi lahko z njim ponovno govoril o njegovih spominih. Posebno zadnja leta njegovega življenja, ko me je z njim po tolikih letih vsakodnevnega občevanja in spremljevanja vezala že neka intimnost, ki jo je sam dopustil. Seveda do določene meje, preko katere pač nihče ni smel in mogel.

Prijeten in topel je bil Koroščev dom v zadnjih letih. Stanovanje v ulici Kralja Milutina si je bil dal sam na svoje stroške popraviti, urediti in moderno opremiti. Poprej, ko ga državni posli niso toliko vezali na dolgotrajnejše bivanje v Beogradu in ko je še zahajal bolj med družbo, je bila njegova sobica bolj podobna stanovanju gimnazijca, kakor pa sobi ministra, narodnega poslanca, politika, državnika. V tesni sobici je bila ob steni čisto navadna železna postelja, njej nasproti so bile razvrščene tri omare, druga ob drugi, vmes je bila še majhna pisalna miza in ob postelji polica s knjigami. Ta sobica je bila prav za prav njegovo stanovanje. Pravico je pa imel še do uporabe salona, ki je bil takoj zraven sobice s starimi, že preperelimi fotelji, od katerih je imel že marsikateri tudi polomljene noge. V predsobi je bil telefon in obešalnik za obleko in površnike. Od tu so vodila vrata v sobo, v kateri sta spala stari Sremac, sorodnik istoimenskega srbskega dobrega književnika, in njegova žena, hodnik ob tej sobi pa vodi v kopalnico. Koroščev hišni gospodar je v letih Koroščeve internacije umrl. Hiša je ostala njegovi ženi, ki jo lahko uživa do svoje smrti, nato pa postane po volilu last beograjske trgovske mladine. Na dvorišču je še manjša hišica s kuhinjo in dvema sobama in potrebnimi pritklinami. V to hišico je pokojni Korošec po dolgotrajnih pogajanjih spravil svojo gospodinjo, tako da je imel potem na razpolago sam prvo hišo. Vse prostore je dal najprej temeljito očistiti, nato pa preurediti po svojem okusu. Iz sobe, kjer je imel prej spalnico, omare za knjige, pisalno mizo in omare z oblekami, je dobil lepo delovno sobo s kaminom, salon je ostal salon, dobil je samo novo pohištvo, nove fotelje in omare, iz prejšnje predsobe je nastala lična obednica, prejšnjo gospodarjevo spalnico si je pa dal preurediti v skromno spalnico z omaro za perilo in belo železno posteljo.

Prijetno stanovanje je bilo. Nič razkošja, toda vse lepo okusno opremljeno. V njem pokojni Korošec ni

bil ne predsednik senata, ne minister, ne kak drugačen državni funkcionar, temveč človek. S stanovanjem je bil močno zadovoljen, saj je tedaj lahko sprejemal važne obiske tudi doma, kar prej skorajda ni mogel. Gotovo je tudi stanovanje precej vplivalo nanj, da se je v zadnjem času držal precej doma in je rajši klical znance na pogovor in kozarec vina in mrzel prigrizek na svoj dom, kakor bi pa zahajal z družbo v javne lokale. Človek bi ne verjel, za kakšne malenkosti se je ob takih prilikah zanimal. Na ulici je n. pr. opazil tega in tega. Zdelo se mu je, da ga tare težka skrb. Poizvedeti je bilo treba že naslednjega dne, kaj je z njim. In otroci! Ti so bili vedno Koroščeva velika skrb in ljubezen! Ugotoviti je bilo treba, če ima ta in ta družina, ki je imela več otrok, doma zadostno prehrano, potrebno perilo za otroke, obutev in knjige za šolo. Kako bo kaj z obdaritvijo siromašnih slovenskih družin in otrok za Miklavža in za Božič? Kako deluje kaj društvo, kaj je s prosvetnimi predavanji, društvenimi prireditvami, kako posluje knjižnica? Po kateri knjigi ljudje najbolj segajo, zakaj v knjigarni še vedno ni dobiti te ali te knjige, koliko naročnikov ima Mohorjeva? Zakaj je bil dnevnik nekaj minut pozneje v trafiki kakor prejšnjega dne, zakaj je v listu ta novica na tem in ne na drugem mestu, zakaj list še nima te ali one novice? Z eno besedo: človek je moral biti na vse pripravljen in odgovarjati ter dajati pojasnila. Političnih vprašanj sploh ne omenjam, ker so tvorila vedno važnejši del vseh razgovorov.

Ob takih prilikah je povedal marsikaj, česar drugače nikdar ne bi bil storil. Če je opozarjal na kako važno stvar, na katero je bilo treba paziti in jo skrbno zasledovati ali zaupno o njej poizvedovati, je dostikrat pol v šali, pol zares zapretil, da me bo izročil upravniku mesta Beograda v varstvo za nekaj dni, če bi vsebina takih zaupnih naročil ali opozoril prišla v javnost. Dostikrat sem se mu zasmejal in dejal: »Zakaj mi potem sploh pravite te zaupne stvari, če se bojite, da o njih ne bom znal molčati?«

»Zato, da se boste vedeli pravilno ravnati in ne boste delali kakih neumnosti! In kakor sem dejal... jeziki za zobe!«

Doma je bil navadno vedno zelo dobro razpoložen. Tu in tam so ga kaj razjezile ženske, gospodinja ali služkinja. Njenim nerodnostim se je navadno rajši smejal, kakor pa jezil, ker jo je smatral skupno s seboj pred gospodinjo za »tlačeni narod«. In kadar v zadnji hišici ni bilo kaj v redu in je bilo ozračje bolj viharno, je Lizika vedno dobila od njega dobro nagrado s strogim naročilom, da tega gospodinja ne sme prav nič vedeti.

Take prilike sem večkrat izkoristil in mu sporočil stvari, katerih bi drugače ne mogel. S svojimi stvarmi ga nikdar nisem maral nadlegovati. Dobro sem se zavedal tega, da ga z raznimi lastnimi osebnimi prošnjami ne smeš nadlegovati, če hočeš biti v njegovi bližini in uživati njegovo zaupanje. Kdor tega ni vedel ali ni hotel razumeti, je bil pri njem samo enkrat. Lahko si govoril za vse, lahko si prosil za vse in od njega vse tudi dobil, samega sebe si moral zatajiti. Je pač tako bilo pri njem. In ob takih razgovorih doma sem ga večkrat nagovarjal tudi sam, kakor so to delali tudi drugi, da bi naj opisal dobo, ki jo je politično,

gospodarsko in kulturno oblikoval. Dejal sem mu: »Poglejte, gospod predsednik, tako velik kos naše politične zgodovine je najtesneje, naravnost nerazdružno povezan z Vašim imenom. Sleherno važnejšo politično akcijo ste vodili, vsaki borbi za pravice naroda ste bili na čelu, doživljali ste toliko uspehov kakor nihče med Slovenci, povzpeli ste se na položaje, kakršnih pred Vami še ni zavzemal noben Slovenec, in prizaneseno ni bilo tudi Vam ter Vas je marsikateri udarec zadel prav v sredino srca. Dostikrat tudi s strani, od koder ste to najmanj pričakovali in zaslužili.«

Sedel je v svojem naslonjaču ob desni strani okrogle mizice. Vijoličastosivkasti kolobarji dima dišeče havane so se vzpenjali pod lesteneč. Molčal je in poslušal, nato je pa hitro odvrnil:

»Zakaj ne pijete?«

»Saj pijem, gospod predsednik!«

»Nikar se ne delajte lepšega in svetnika pred mano, ko Vas pa poznam tako kot svojo srajco. Ko boste pa odšli od mene, boste obredli še vse gostilne do doma!«

Navadno sem krepko izpraznil kozarec dobre smederevke s slatino ali pa stare francoske črnine, ki jo je močno obrajtal zaradi sladkorne bolezni. Dostikrat je imel v zalogi tudi izvrsten cviček. S temi dobrinami je gostu lahko vedno postregel.

»Tako je. Kaj bi se človek le pretvarjal!«

Natočil sem zopet oba kozarca. Ugnati se pa le nisem dal, čeprav sem vedel, da me bo zopet ob prvi priliki odpihnil kot nadležno muho. Pa sem kljub temu nadaljeval:

»Velik greh si nalagate sami, če ne boste tega storili. Če ne boste spominov napisali Vi, se bo pojavil kdo drug in bo zopet v čisto potvorjeni luči prikazal našo najzanimivejšo in najvažnejšo dobo.«

»V redu, v redu. Zato je še vedno čas. Ne vem, kaj se le vsi tako zaganjate v mene. In vsi bi radi bili moji varuhi in mi odkazovali delo. Saj nisem še star ded. Niti malo se ne čutim starca. Mlajši sem po duhu kakor vi vsi skupaj.«

»Priznam. Priznam.«

In res sem si v srcu moral priznati, da je duhovno mlajši od nas vseh in da nam je odmerjal delo ter nas pošiljal na pota kot mladec, sam seveda vedno med najdelavnejšimi za zgled vsem ostalim.

»Zaradi tega se ni treba prav nič razburjati. Za spomine je še vedno čas.«

Vedel sem takoj, da jih ne bo nikdar napisal. Če že ne iz globljih razlogov, že zaradi tega ne, ker si sam ne bo hotel nikdar vzeti časa za to. Vendar je pa sam nadaljeval pogovor o tem vprašanju in dejal:

»Vsi vedo, da jih ne pišem. Na dvoru, politiki in vojska. Veste, ne pišem jih, ker preveč vem.«

Nič več mu nisem mogel ugovarjati. Dejal sem mu samo še to, da pač on sam najbolje ve in pozna razloge, da tega ne stori. Za trenutek je obmolknil, nato je pa izpregovoril samo še tole:

»Ne vem, kaj bi že bilo z menoj, če bi ne ravnal tako, kakor delam!«

Razumel sem tedaj, zakaj so mu bila tako široko odprta vrata in vse poti do vseh najglobljih tajen in skrivnosti. Sam je bil kot grob, kamor je pokopaval vse, kar je smatral, da je in mora za vse večne čase ostati tajna.

Bil sem zopet pri njem. Najprej me je malo oštel, zakaj mu še nisem bil pregledal pisalne mize in pobral že prebranih knjig in časopisov. Ob takih prilikah se je dobrovoljno jezil: »Ne razumem, kako more biti mlad človek tako brezbrizen.«

Izgovarjal sem se, da ne morem vedno brskati po njegovi mizi, toda zagovor je malo zalegel. Kmalu se je »potolažil« in je bil zopet dobrodušni gospod predsednik in se je kmalu zanimal zopet za vse. Za take razgovore je seveda moral biti človek dobro pripravljen, ker je to moral biti res razgovor in ne vpraševanje. Ko sem odhajal, mi je dal rokopis z besedami:

»To je lahko Vaše.«

Bila je spominska črtica »Mladostna liturgična doživljanja«. Dragocen spomin, ki ga imam od njega in na katerega sem se spomnil ob tretji obletnici njegove smrti. Nič ne bom zagrešil proti njegovi volji, če ga sedaj sporočim slovenski javnosti. To tem manj, ker danes ni več živ in se ni treba več držati njegovega strogega naročila, da je mogoče poročati o njegovi osebi, njegovem delu in gibanju samo to, kar dovoli on sam.

»Po smrti pa lahko delate z mano, kar hočete.«

Sedaj se bliža že tretje leto, kar ga v našo največjo nesrečo ni več med nami, kar ne čutimo več varne in zanesljive roke, ki bi nas vodila in branila. Za objavo spominske črtice torej ni nobene ovire.

Gotovo spada med najlepše stvari, kar jih je zapustil, ker je, kolikor se spominjam, edini spomin na njegova mlada leta, ki ga je opisal sam, spomin na telovsko procesijo pri Sv. Juriju ob Ščavnici v letih, ko je še brezskrbno tekal po biserjanskih ravninah in še ni bil odšel v srednje šole v Ptuj in Maribor. Napisati ga je moral v zadnjih letih svojega življenja. Skoraj gotovo pred kongresom Kristusa Kralja v Ljubljani leta 1959. Vrgel ga je na pisemski papir, ki ga je uporabljal kot minister za notranje zadeve, deloma pa na polo navadnega pisarniškega papirja. Za članek je bil, kakor sem zvedel te dni od g. p. Metoda Turnška, naprošen od urednika »Božjih vrelcev«. Dr. Korošec je obljubil, da ga bo napisal, pozneje se je pa opravičil, da ga zaradi prezaposlenosti ne more. Pozneje ga je kljub temu napisal, ne pa tudi odposlal. Vsaj uredništvu tega lista ne. Kolikor poznam dr. Korošca, ga tudi ni dal prepisati. Na pismu in pisarniškem papirju namreč ni zaznamoval strani, kar je vedno delal pri govorih in člankih, katere je sam napisal, da se je strojepiska spoznala in strani ni zmešala. Kolikor sem sam zasledoval in po zatrjevanju njegovih osebnih prijateljev gg. dr. Lukmana in dr. Slaviča, kakor že tudi omenjenega g. p. Metoda Turnška, ki je bil z dr. Korošcem tudi v stalnih prijateljskih stikih, spominska črtica še ni bila nikjer objavljena ter je dragocen prispevek za spoznavanje tega izrednega slovenskega moža.

Črtica dr. Korošca predvsem prikazuje kot globoko vernega in otroško pobožnega moža. Samo tako je mogel prikazati ves čar telovske procesije na deželi ter naslikati razpoloženje preprostega, nepokvarjenega ljudstva, ko spremlja svojega Boga v procesiji po polju. In dr. Korošec je bil resnično zelo pobožen človek. S pobožnostjo se sicer nikdar ni razmetaval, nikdar ni z njo licitiral drugih, da bi se s tem prikupil ljudem, kakor so to delali marsikateri tisti, ki so dr. Korošču zamerjali kako »posvetnost«. Dr. Korošca je bilo treba opazovati samo pri maševanju. K oltarju je pristopal vedno tako zbran in pobožen, vse molitve je opravljal

s tako otroško pristrčnostjo in zbranostjo, da je dostikrat pozabil na petje in je na vprašanje, če je bil s petjem zadovoljen, odgovoril:

»Sploh ne vem, kakšno je bilo petje. Pri molitvi sem bil zbran in se nisem oziral na petje.«

Saj ni čudno, ko je pa že v rani mladosti »občutil in se zavedal, da je med nami nošen, moljen, veličan neizmerni Bog«.

Molitev mu je bila res pogovor z Bogom. Z njo je pričel sleherno delo. V stanovanju je imel precej lepih umetniških slik, Bog je med njimi zavzemal vedno častno mesto. V svoji spalnici je imel nad posteljo obešen samo križ, nad zglavjem pa lepo Marijino sliko, gobelin, ki ga je dobil v darilo za god od prijateljske družine. In rožni venec ga je spremljal na vseh potih. Na potovanjih, na vsakdanji poti v ministrstva ali pa na poti na dvor. Prav povsod. Skrbno je vedno pazil, da mu ga je strežnik za gotovo spravil v žep obleke, ki si jo je izbral za dotični dan.

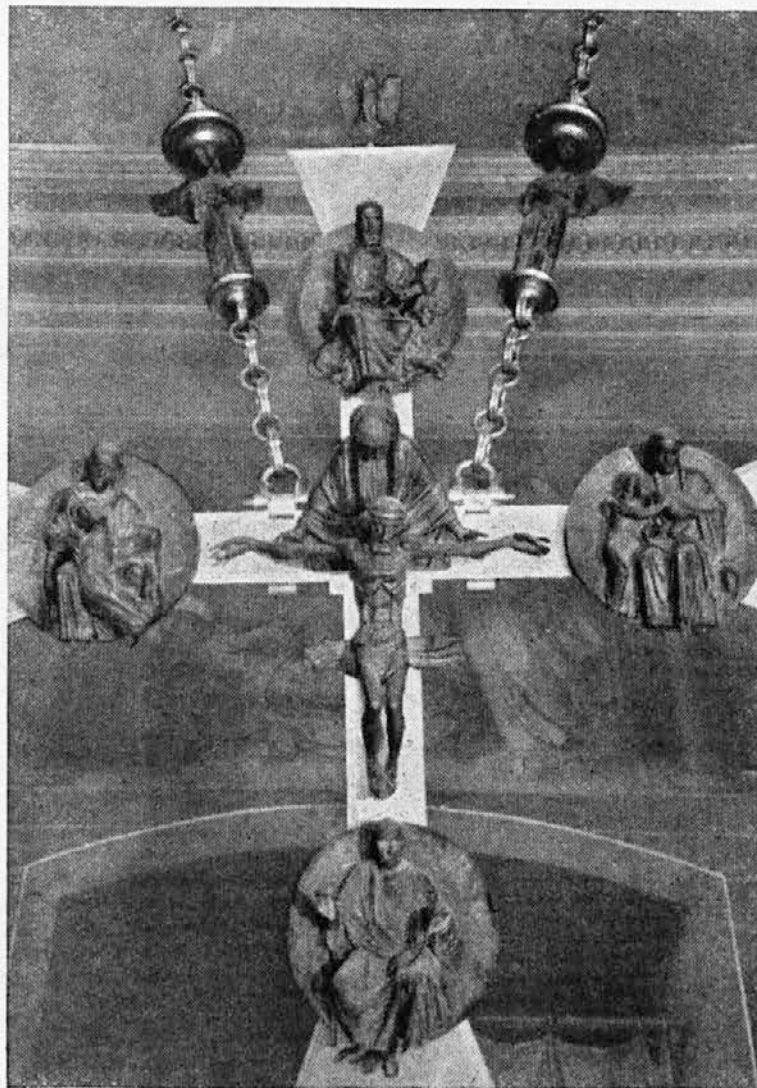
Zelo značilen za dr. Korošca je tudi spomin na smrt, na »memento, ki ga duhovnik opravlja za mrtve po povzdigovanju«. Spomin na smrt, ki je ostal pri njem živ od najnežnejše mladosti pa vse do zadnjega dneva in noči, ki jih je še preživel na zemlji. Čeprav o smrti ni rad govoril, je vendar nanjo vedno mislil. Mislil v trenutkih, ko je bil sam s seboj in je razmišljal o minljivosti in varljivosti vsega. Tako slave, moči, hvaležnosti ter vdanosti. Zato je imel sam s seboj vedno vse račune poravnane. Vsak trenutek pripravljen za odhod na večno potovanje. Posebno pa še v zadnjem času, ko je nekako že sam slutil, da se mu smrt vedno bolj bliža in ko se je ob večernih in nočnih urah že sklanjala nadenj in ga opozarjala, naj še hitro izkoristi preostali čas, da s svojimi deli pokaže svojemu narodu pot, po kateri naj hodi, da ne bo zabredel v pogubo in nesrečo.

In zvesti služabnik svojega naroda je svojemu ljudstvu, ki ga je nenehoma ljubil z vročo, globoko ljubeznijo, v delu, trpljenju, samoodpovedi preizkušenega moža, pa čeprav mu je bil za vse dobrine, za vse politične, kulturne, socialne in gospodarske pridobitve hvaležen ali ne, z odločno besedo dal še zadnji program, naj služi Bogu, narodu in domovini vedno in povsod!

Sredi tega nesebičnega, požrtvovalnega, z brezmejno ljubeznijo do vsega, kar je slovenskega, prepovedanega dela, je omahnil in nas za vedno zapustil. Preden je pa odšel, je kot nesporni voditelj naroda svojemu ljudstvu hotel v kratkem času dati še vse to, česar mu pozneje ne bo več mogel. Bil je delaven, iniciativen kakor sredi najboljših moških let. Nobena stvar mu ni bila pretežka, nobena ovira tako velika, da bi ga bila mogla zadržati, da ne bi začetega dela dokončal, nobeno ugodje tako prijetno, da bi mu rajši podrejal skrb za svoj narod. Vse svoje sposobnosti je izkoristil, vse svoje bogate življenjske izkušnje je moško in krepko zastavil, samo da bi narodu zagotovil

mir, slogo, srečo in blagostanje. In ga je povzdignil na tako višino, kakršne pred njim še nikdar ni bil dosegel. Pri tem ga je vodila samo ena želja, da bi se na tej višini, pri tej moči tudi obdržal potem, ko njega več ne bo, in si koval še lepšo bodočnost. Da bi nam pa bila pot do nje čim lažja, nam je zapustil tako bogato politično dediščino kakor pred njim še nihče med Slovenci.

In ko sedaj ob tretji obletnici zremo na razdejanje pri nas in okoli nas, bi bila dolžnost vsakogar, ki je bil na ta ali oni način pozvan v službo narodu, da poroma na njegov grob in pred njim, pred mrtvim voditeljem, položi račun o svojem delovanju ter o opravljanju dediščine, ki smo jo vsi od njega prejeli in smo vsi pred narodom in pred zgodovino zanj tudi odgovorni!

Nagrobni križ za grob dr. Korošca na Navju. Križ naj bi visel z obokanega stropa nad grobnico. Izdelan je bil po načrtu profesorja mojstra Plečnika.

VSESVETARICE NA GROBU PESNIKA SILVINA SARDENKA

Iz njegovih rokopisnih pesmi v zapuščini v ciklus sestavljene za njegov god med vernimi dušami

MISEL VSESVETNIŠKA:

misel pol mrliška,
pol nebeško domotožna.
Kakor da bi pala zviška
ptica v smrt zadeta:
kakor za pogrebom
pod večernim nebom
ranjena nad domom leta.

Vse Posavje vabi božja njiva,
kot da vsem so mater zakopali.
Vsakemu se toži misel živa:
saj smo lani
skupno še sejali
sémena po njivi razorani.
Letos sam kot zrno tu počiva.
Spavaj! Kakor zrno zopet vstani!

▼

NEKJE ŠE URE ČAKAJO TE MILE —
nikar prijatelj se ne boj gomile!
Nekje še brate, sestre najdeš srečne —
nikomur izmed mrtvih več ni sile.
Nikar koraku steze k njim ne brani —
noge se bodo le pri njih spočile.
Očem ne brani gledati pokopa —
resnice zarja sije kraj gomile.
Vsi mrtvi večno sanjajo resnico,
skrivnostno v zemlji so speljane žile,
po vseh gomilah isti mir se zliva,
čeprav različne rože z njih bi klile.

▼ ▼ ▼

JAZ JIH LJUBIM — TE GOMILE

in samotne križe,
saj teko jim dnevi moji
vedno bliže.

Mnogokdaj me misel moja
v tihi grob ponese
in nad grobom trepetajo
mi ciprese.

In kako je zemlja lahka:
več me ne utruji,
kakor takrat, ko sem hodil
sam po grudi.

Sladki upi spe v gomili
in buditi jih pride
duša, kadar se s telesom
večno snide.

▼

PRIJATELJI, DA BI POSLEDNJA

bila beseda naša sveta
in polna višjega poleta,
čeprav je zadnja ura bedna

In preden, to je želja vedna,
bo iz telesa duša vzeta,
iz duše vstan: misel vneta,
ki vseh bo naših misli vredna.

In bodi tista pesem vdana
poslednja naša sladka hrana —
stoji v Kempčanu: „dulcis esus“...

Gospa, ko pojde h koncu z nami,
Ti stori, da se v srcu zdrami
pozdrav in up poslednji: JEZUS!

▼ ▼

DOLGO BRODIL SEM, BRODAR,
zmagal zadnji sem vihar.
Ta ki Milost in Srce
njeno sladko je ime:
Morska Zvezda, iz valov
dvignila me je domov.

▼

IME MI TVOJE NI BILO ŠE ZNANO HARMONIJA,

hodila že si v tibi duši z mano,
harmonija.
Bila ni težka vera, da smo bratje,
vse stvarstvo mi bilo je petje vbrano,
harmonija,
Nikjer sovraštva nisem videl brezen,
povsod srečaval sem ljubezen vdano,
harmonija,
V spominih lepih lep se up poraja:
Nekje nad nebom poje neprestano
harmonija.

Srce je našlo, kar je v njej iskalo;
zavist ne sega v dušo vzradovano,
harmonija.

▼

GROB BO MOJ V POSAVSKEM POLJU.

Vanj nasujte lilij betih,
sodni dan iz njih si duša
naredi vstajenja kelih.
Rož ob grobu nasadite
šipkov divjih in bodečih,
vedno bili so mi v tugi
lep spomin in up trpečih.
In še v eno zadnjo prošnjo
toplo zliva se srce mi:
Ah! Zvonarju zapovejte:
Pritrkavaj z vsemi tremi!

▼

KRIŽ SAMOTEN V POLJU STOJI.

Širi rame v štiri strani:
kdo je tako mrk in teman,
da od mojih ne bi se ran
svetil kakor žar za goro,
kjer se strne svet in nebo?

V Ljubljani 8. in 9. septembra 1943

Zadnja leta bodo vso svetovno zgodovino dobro založila s spominskimi dnevi, veljavnimi ne samo za posamezne dežele ali narode, ampak kar za cele celine in ves svet. Taka zgodovinska dneva sta bila tudi 8. in 9. september 1943. Kar ves svet je zardel 8. septembra zaradi izdajstva, ki ga mu ni parati v 32., 33. in 34. spevu »Pekla«, kjer je že veliki Dante zbral vse pravzore izdajalcev. Dne 9. septembra je že odjeknil odgovor Nemčije. Temu odgovoru bo zaradi njegove izredne naglice in učinkovitosti priznala zgodovina še vse pomembnejšo veličino kakor pa ogromnost edinostnemu izdajstvu.

Za Ljubljano so po zadnjih letih dnevi okrog prve tretjine meseca vedno odločilni. Spomnimo se le na 11. april 1941. Pa kaj hočemo, v dvjem diru dogodkov hitro pozabljamo najvažnejše dneve, ki bi morda v drugi dobi dali kronistom dela za celo leto. Poleg tega pa živimo še v največji vojni, v vojni, ko se prvič bijejo med seboj celine in ko se odločajo vse druga vprašanja kakor v prejšnjih vojskah. Vojna poročila beremo vsak dan sproti; ugibamo, kaj bo jutri, in si mislimo, saj nam ni treba pisati dnevnikov: vse, kar bo važnega, bomo že zvedeli. Ob takih mislih se nam kar čez noč izgublajo iz spomina dogodki, ki so se nam spočetka zdeli res važni in ki so tudi bili dogodki odločilnih, zgodovinskih dni.

Ali še veste, kako je preživela Ljubljana 8. in 9. september. Dneva, ki sta z izdajstvom prizadejala ne le en, ampak kar dva velika naroda in še mnoge druge, ki so živeli v njihovem sklopu. Hitim, da ne pozabim, in pišem, kar sem slišal in videl. Upam, da je bilo še nekaj takih, ki so ta dva dneva imeli več časa, zasledovati dogodke, in ki so imeli tudi žilico, ki jih je prisilila, da so prijeli za pero — —

Na praznik popoldne sva šla z ženo na sprehod. Lep, sončen dan je bil 8. september v Ljubljani. Bilo je dokaj toplo in na kamnitnem pobočju Ljubljanice na Prulah so se celo nekateri trdoživi kopalci še sončili. Po sprehodu do bloka na Dolenjski cesti sva prišla na večer nazaj pod Grad in krenila na obisk k znancem. Komaj smo se dobro pozdravili, že nas je prestrašil en samcat strel iz topa. Ustrelil je z Gradu; zakaj in čemu, tedaj pač nihče ni vedel. Prav gotovo pa je bil ta strel v zvezi s prav tedaj objavljeno kapitulacijo Italije. — Ker dandanes res ne moreš oprezovati, kaj devajo v lonec pri sosedovih, sva jo mahnila še pred večerjo domov. Bilo je okrog pol osmih.

Ko sva stopila iz hiše, je šla mimo nas skupina, ki je živahno razpravljala, krilila z rokami in se menila,

kot da bi bila na semnju. Tudi če ne prisluškuješ, ujameš v takem primeru posamezne stavke ali pa vsaj besede. Priznam, da sem že po prvih stavkih, ki sem jih čisto slučajno doumel, kar nategnil ušesa in prisluškoval, kar se je dalo. Tako sem zvedel od neznanih ljudi, ki so korakali pred menoj osem do deset korakov, za kapitulacijo Italije. Najbolj glasni med neznanci je celo trdil, da je to slišal pri radijski oddaji radia Ljubljane tam okrog šestih popoldne. Skratka, dobil sem vtis, da stvar vendarle ni raca in da velja tudi v tem primeru stari: Ljudski glas, božji glas. Na poti proti domu sva srečala kar veliko število veselih družb. Oprostite mi, ne morem se ubraniti vtisa, da sva srečavala prve, ki so si ga zaradi kapitulacije že privoščili, češ, sedaj bo pa takoj konec vojne. Kasneje v noči je bilo res precej take dobre volje in podobnega na ta račun in kot kronist tudi tega preranega veselja ne maram prikrivati.

Ko sva prišla domov, sem kar planil k radijskemu sprejemniku. Odprl sem ga — klobuk sem še imel na glavi — in rinil z ušesi proti zvočniku. Kako dolge so bile sekunde, preden se je prejemnik toliko ogrel, da je začel nalahno brneti, znamenje, da bo v kratkem že slišati prvi glas. Sprejemnik je bil nastavljen na Ljubljano. Ura je bila osem proč. Vedno bolj nestrpen sem postajal, ko sem videl, da se nič ne oglasi. Premor je bil že vse predolg. Zabliskalo se mi je — Ljubljana ne oddaja. Torej bo nekaj vendarle res! Hitro sem zavrtel aparat. Toda, kaj hočeš, šele komaj pred tremi tedni je bil zaplombiran in nisem mogel dalj kakor v Innsbruck, pa še košček slabe budimpeštanske oddaje sem lahko ujel. Obe postaji sta oddajali vsaka svoj spored, toda nič takega, da bi mogel iz tega sklepati na velike dogodke. Prav ta večer so skoraj povsod, kjer so imeli radijske sprejemnike — bili so seveda vsi zaplombirani — ščipali plombe, da je bilo veselje. So pač že vedeli za veliko novico in si njej odgovarjajoče odpirali svobodno pot v eter. Seveda so bili večinoma vsi razočarani, saj so bili pri vseh aparatih kratki in dolgi valovi še posebej v notranjosti sprejemnikov strokovno odklopljeni, tako da so kljub vsemu mogli poslušati le srednje valove. Kaj so pa na teh mogli zvedeti o izdajski kapitulaciji Badoglieve vlade, ne vem, najbrž ne mnogo.

Žalosten sem obsedel ob nemem aparatu. Naravnal sem ga tako, da sem medlo slišal koncert, ki ga je oddajala postaja v Innsbrucku. To oddajo bi seveda močno morala prepviti Ljubljana,

če bi začela oddajati. Tako sem potrpežljivo vztrajal in končno tudi dočkal. Mislim, da je bilo okrog pol 11, ko se je kar na lepem oglasila ljubljanska oddajna postaja s prenosom sporeda iz Rima. Oddajala je pozdrave vojakov svojcem na zasedeni Siciliji. Ta oddaja se je vlekla nekako do 11. Ob njenem zaključku pa se je oglasil rimski napovedovalec in brez posebnega opozorila prebral Badoglievo sporočilo o kapitulaciji in kraljeve besede italijanskemu narodu. Torej je bilo res!

Nisem bil edini Ljubljančan, ki je ostal ob sprejemniku to noč do poznih ali bolje zgodnjih jutranjih ur. Slišal sem še nemško posebno sporočilo, ki je že vedelo povedati, da je nemško politično in vojaško vodstvo od tistega dne, ko je bil zvijačno odstranjen Mussolini od državnega krmila, računalo tudi s takimi možnostmi in zvijačami Badoglievega režima. Prav zato da so tudi že v teku protiukrepi nemške vojske. To mi je bilo popolnoma razumljivo, saj sem sam videl, kako so v velikem številu hitele že dobrih 14 dni, začevši s 26. avgustom, nemške čete iz raznih smeri skozi Ljubljano in naprej proti jugu v Italijo, kjer je bil južni konec polotoka v nevarnosti. Boji na Siciliji so namreč tedaj ponehaval in pričakovati je bilo že tedaj poskusov izkrcanja na polotoku samem. Nisem pa seveda mislil, da bomo tudi v Ljubljani lahko videli protiukrepe nemške vojske in da bodo prav ljubljanski protiukrepi nekakšen vzorec za nastope nemških vojaških enot po vsej tako razsežni italijanski kraljevini. —

Šele zgodovina bo znala pravilno preceniti vso pomembnost Badoglieve kapitulacije. Zgodovina bo tudi pravilno ocenila siloviti uspeh bliskovitega protiudarca nemške vojske, ki je bila povprečno po vsej Italiji v izredni manjšini, največkrat v razmerju 1:10 do 20. Ta protiudarec je bil tako uspešen, da ga bo vojna zgodovina najbrž imenovala, potem ko bo precenila sile na eni in moči na drugi strani, za največji vojaški uspeh v sedanji vojni. Ta zmaga, ki jo bo posekala le še zadnja odločilna zmaga ob koncu vojske, je namreč v nekaj dnevih omogočila, da je nemška vojska zavladata skoraj v celoti nad Apeninskim polotokom z okroglo 40 milijoni prebivalcev!

Dokaz za to je med drugimi tudi Ljubljana. Dne 8. septembra je bilo v Ljubljani v vojašnicah, šolah in drugih z vojniki zasedenih stanovanjskih prostorih vsega skupaj nastanjenih približno 12.000 kraljevih vojakov vseh vrst orožja. Nemške oborožene sile skoraj ni bilo v Ljubljani. Vsega skupaj

Tako je dal izdajalski general Robotti poleti l. 1942. pregraditi ceste v »dokaz«, kako preganja komuniste, ki jih na terenu ni hotel poiskati. Večina ljubljanskih cest je bila za prehodni vozni promet sploh zaprta, saj so še pešci imeli le ozko zagato ob kozah, ki so segale daleč v hodnik, kakor vidimo na sliki, ki kaže Igriško ulico. Koze so bile iz težkih hlodov in z verigami privezane druga na drugo. Nekatere so bile še posebej priklenjene na železne, pol metra dolge kline, ki so jih do ušes zabili v cesto. Šele general Gambaro je dal v februarju 1943 koze odstraniti.

se je tiste dni ustavilo nekaj sto nemških vojakov s pratežem vred v Marijanišču na Poljanski cesti. Tam jih je tudi dohitel osmi september.

Na usodni dan je bilo v Ljubljani tudi pri kraljevem vojaškem poveljstvu izredno stanje. Kakor znano je bil v Ljubljani sedež 11. italijanske armade in njen poveljnik je bil general Gastone Gambaro, ki pa je prav tedaj bil odsoten iz Ljubljane. Italijansko armadno poveljstvo v Ljubljani je bilo torej v rokah nekega namestnika. Po objavi kapitulacije je moral dobiti ta namestnik še iz Rima dodatna povelja, ki so mu dobesedno narekovala izdajstvo nad dosedanjim zaveznikom in

badogliovski postopek nasproti nemški oboroženi sili. —

Vse kaže, da je badoglievsko poveljstvo v Ljubljani že v zgodnji noči skušalo preprečiti vsak protiudarec maloštevilnih nemških vojakov, ki so bili nastanjeni v Marijanišču. Marijanišče je bilo s Poljanske ceste pod nadzorstvom. Ne daleč proč pa je bila še nekdanja domobranska vojašnica, v kateri je bilo vse živo samih badoglievcev. Na večer 8. septembra in še dolgo v noč so bile vse ljubljanske vojašnice pozorišča nabolj burnih in za vsakega človeka, ki le malo ljubi svojo domovino, nerazumljivih in žalostnih prizorov. Po vseh vojašnicah se je novica

o kapitulaciji Italije raznesla z bliskovito naglico. Vojaki so jo sprejeli kot objavo zmage. Po dvoriščih je odmeval en sam krik: »Fi-nal-men-tel« Čepice, bisage, čutarice in druga posoda so letele v zrak, puške so grmele po tleh, naboji so se raztresali in le kijantarice so romale od ust do ust in se praznile z bliskovito naglico. Sem in tja se je še oglasila kitara ali pesem ali celo vsi — v čast in slavo Badogliu. Čim bolj kasna je bila ura, tem bolj razigrano, tem bolj nevojaško je bilo veselje in razgrajanje po vojašnicah. Tudi zaloge in železne rezerve so najbolj podjetni že začeli odpirati. Skladiščeniki so tudi brez ključev znali odpreti skladišča, vsak si je vzel, kar si je sam hotel. Bilo je pravo — razsulo.

Ne smemo pa misliti, da je izdajalsko poveljstvo v Ljubljani dovolilo prav povsod tak semenj. Ne, z najbolj izbranimi četami je skušalo zavarovati Ljubljano pred kakršnim koli presenečenjem s strani tako maloštevilnih predstavnikov nemške oborožene sile. Najbolj nevarna je bila seveda peščica nemških vojakov s pratežem na marijaniškem dvorišču in vrtu. Da ta ne bi mogla iz Marijanišča, je bilo dobro poskrbljeno. Straže in opazovalci so previdno opazovali, če bi se nemški vojaki slučajno hoteli odpraviti po Poljanski cesti v mesto. Edino drugo nevarno točko v mestu so našli badoglievci v hotelu Miklič. V tem so stanovali deloma uradniki nemškega konzulata, deloma organi carinske in obmejne službe, kakor tudi nemške varnostne policije, ki je že zaradi bližine meje v Ljubljani imela svoje predstavnike. —

Kaj se je godilo na ljubljanskih cestah v temni noči za časa policijske ure, kronist danes še ne more točno povedati. Posamezne drobce pa je zvedel. Naj postreže s tistimi. Prvi je prav gotovo dvakrat zanimiv, saj ima že zgodovinsko inačico, v kateri sta igrala glavno vlogo tudi dva znana in ugledna Slovenca. Bilo je pozimi l. 1958 ali pa 1959. Kakor tolikokrat, je rajni dr. Anton Korošec prispejel v Ljubljano in kakor po navadi obiskal tedanjega bana, danes tudi že rajnega dr. Marka Natlačena. Beseda je dala besedo in dr. Korošec je pobaral dr. Natlačena, če mu lahko pove, kje vse je hodil že ta dan po Ljubljani. Menda vendar je bil kratki odgovor, saj ban vendar mora vedeti, kaj dela minister, če pride v njegovo območje; saj končno njegova policija odgovarja za vse, kar bi se zgodilo. No, in dr. Korošec je vztrajal, da mu pove, kje že vse je hodil in kje je bil. Po desetih minutah je ban postregel z natančnimi podatki. Bili so seveda točni — kako ne! Dr. Korošec se je zasmeljal in dejal:

»Seveda, mene prav lahko nadzoruješ, ker se pač pustim. Toda, kaj bi pa bilo, če tega ne bi maral in se hotel izmakniti nadzorstvu policije.«

»Kaj hočeš, potem bi te morala policija proti tvoji volji nadzirati. Izmakniti se ji gotovo ne bi mogel!«

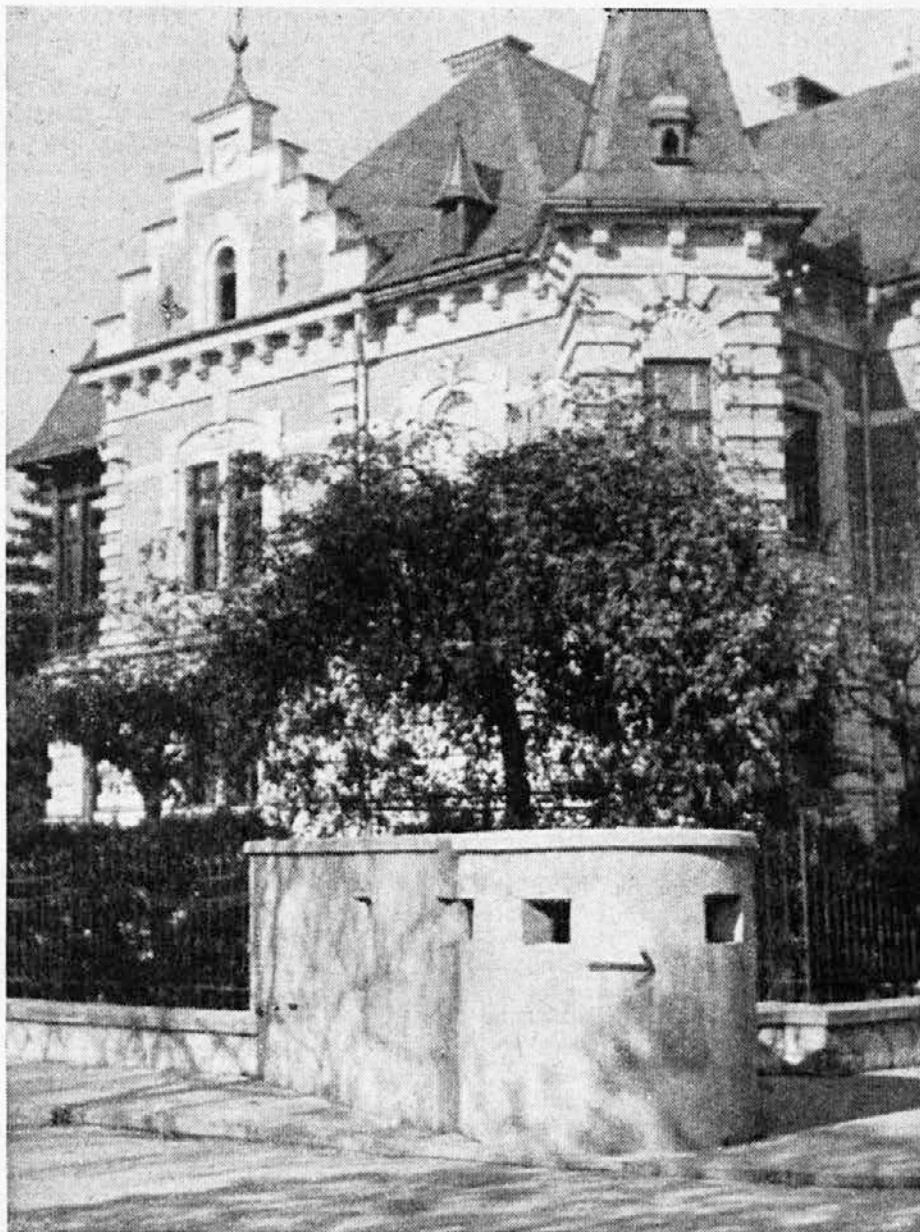
»To praviš ti! Kaj staviva, da ti jutri uidem. Tebi in tvoji policiji. Da ne boste preveč težko lovili, ti povem vnaprej: Popoldne bom šel iz Marijanišča, zvečer bom pa večerjal s tvojo ženo in še nekaj prijatelji v neki ljubljanski gostilni, torej v javnem lokalu. Pa me ne boste našli.«

Kdo ne bi sprejel take stave, saj je bila dobljena! Prišel je drugi dan, minilo je poldne. Seveda ban ni hotel s tako enostavnim vprašanjem nadlegovati policije. Par znancev je stalo na straži. Vse pa je bilo dobro urejeno, da dr. Korošec neopažen ne bi mogel uiti. Malo po kosilu je prišla k dr. Korošču na obisk banova gospa in še nekaj znancev. Stražarji, ki so stali na straži, so opazovali vsa vrata v Marijanišču. Menda so bili celo v Marijanišču samem, tako da bi lahko nadzirali že sleherni Korošecov korak. Nekaj pred tretjo je dr. Korošec kar razoglav šel s svojo družbo malo na vrt. Sprehajali so se med gredicami, razgovarjali in smejali. Počasi so prišli do velike žične ograje, ki loči ves marijaniški vrt od sosednjega travnika, ki že meji nekoliko naprej na odprto cesto. Kar iz tal je zrastel tedaj pred Koroščem marijaniški hlapec in z velikimi kleščami začel ščipati in rezati žico v ograji. Kakor bi trenil, je zavezala znatna luknja in vsa družba je stopila iz vrta na travnik in od tod odšla naprej na cesto. Ležal je sneg in zato je družba vstopila v sani, ki so, ob točno določeni uri seveda, pripeljale tam mimo.

Stražarji so se hitro zavedli, da jim jo je dr. Korošec popihal. Bili so dobro organizirani. Napravili so le eno napako. Lovili so avtomobil. Tega pa ni bilo. Dvakrat, trikrat je avto z zasledovalci prehitel, oziroma srečal sani, ne da bi se kdo zmenil za tako zanikrno prometno sredstvo. Ali naj povem še to, da do sedmih zvečer niso našli dr. Korošča in njegove družbe. V neki gostilni na robu Ljubljane so večerjali in končno je dr. Korošec naročil naj po telefonu banu sporoče, kje da je, da ga ne bi zastonj iskali še naprej. —

In skoraj prav tako je bilo v noči od 8. na 9. september. Prijatelj, ki stane nedaleč od Lichtenturnovega zavoda, se je zbudil sredi noči. Skozi odprto okno je donelo udarjanje krampa in lopate v spalnico.

»Ej, zlomka!« si je mislil. »Ta je pa dobra neroda. Najbrž skriva zalogo, pa jo sredi noči zakopava. Pri tem pa niti ne ve, da se vsak udarec v nočni tišini sliši presneto daleč.« Stopil je k oknu, da vidi modrijana. Bilo je okrog pol štirih zjutraj. Ni mogel dobro razločiti, vendar je videl, da dela več ljudi tam ob ograji Lichtenturnovega zavoda. Kaj, ni mogel ugotoviti. Bilo je pretemno. Stvar se mu je zdelo čudna. Pa je ostal na oknu in gledal. Dejal bi,

General Robotti, ki je znal lepo podpisovati odloke o streljanju talcev, je prikazoval Ljubljančanom komunistično nevarnost tudi s številnimi bunkerji, ki jih je dal zgraditi sredi Ljubljane. Cemu naj bi služil na primer bunker v eni najlepših ulic v Ljubljani, na Bleiweisovi cesti, ob križišču z Nunsko ulico, nekako v sredi med policijskim poslopjem in vladno palačo? Take in podobne bunkerje je postavljala kraljeva vojska pred vojašnicami in šolskimi poslopji, ki jih je zasedla. V šolah in vojašnicah je celo zazidavala okna in pustila le ozke strelne line. Tako na zunaj. V notranjosti vojašnic pa je pokurila celo okenske okvirje...

da so tatovi, če ne bi bili malo preglasni. Prav počasi se je navadil na nočno temo, včasih je nastala tudi večja tišina in tako je polagoma spoznal, da stoji na vrtu Lichtenturnovega zavoda cela kolona. Kolona ljudi, kolona vprežnih in motornih vozil. Posvetilo se mu je. Nemška vojska bo, saj so že nekaj dni v Marijanišču. Bog ve, kaj delajo tako zgodaj?

Spanec ga je minil, ostal je na oknu. Štiri je že odbila. Kar naenkrat sliši, pa tudi vidi, kako se s hreščanjem nagibajo leseni stebri izpodkopane zavodske ograje, ki je oklepala veliki vrt Lichtenturnovega zavoda. Komaj je padla ograja, že je kolona mož v hitrem

koraku začela odhajati z vrta na cesto, po cesti naprej, za njo pa ves pratež, vsa motorna vozila. Šla je — opazovalec na oknu se ni mogel ubraniti vtisa — na bojni pohod. Pri tem pa je bilo vse narejeno in izvedeno tako, da je bilo slišati čim manj šuma, čim manj ropota. Konjske vprege niso skoraj nič žvenketale, brnenja motorjev skoraj ni bilo čuti. Kmalu je izginila kolona izpred njegovih oči. Kam je šla, lahko samo ugibamo. Kako je šla, vemo: Na Poljanski cesti je čakala badoglievska zaseda, zatorej je krenila obkoljena peščica z marijaniškega dvorišča na vrt Lichtenturnovega zavoda in od tod na travnik in cesto.

Kam je šla, bi nam lahko povedalo rano jutro 9. septembra. Tedaj sem nekaj čez sedmo prišel skozi Gradišče na Kongresni trg. V Gradišču in tudi ob vhodu na Kongresni trg so stali na cesti nemški vojaki po trije in trije v polni bojni opremi, nekoliko nižje pri znani mlekarni na Kongresnem trgu, »Pri Tončki«, je stal na betonskem tlaku majhen topič. Dejal bi, da je bil protitankovski, in s svojo razmeroma kratko cevjo je gledal proti Kazini. Za njim so stali trije, štirje vojaki, vsi nared. Niže doli po Kongresnem trgu so sem in tja še stale skupine nemških vojakov, prav tako ob začetku Wolfove ulice in ob izlivu Šelenburgove ulice. Z nekaj možmi nemške vojske je bila obkoljena Kazina, sedež badoglievskega poveljstva v Ljubljani. Prav tedaj — bilo je nekaj pred pol osmo — so začeli snemati italijansko zastavo s savojskim grbom. Izdajalsko poveljstvo je bilo torej že — ujeta.

Prav nasprotna slika pa je bila ob tej zgodnji uri 9. septembra pred hotelom Miklič. Tam je bila vsa bližnja in daljna okolica hotela zastražena z več vrstami badoglievskih vojakov, ki so bili večinoma vsi oboroženi z avtomatskimi brzostrelnimi puškami. V jutranjih urah je Ljubljana že doumela izdajalsko igro kraljevske vojske, razumela pa tudi silno kočljivi položaj, ki je nastal po tem, ko je nemška vojska prehitela italijansko poveljstvo, italijanska vojska pa na drugi strani obkolila ne sicer vojake, ampak civilne uslužbenke in nameščence nemške države. Seveda je bilo res težko prerokovati, kakšen bo izid. Toda že dejstvo, kako se je znala obkoljena nemška vojska izviti iz obkolitve na marijaniškem vrtu in izvesti protiudarec proti izdajalskemu armadnemu poveljstvu v srcu mesta, je kazalo, kako se bo iztekla zadeva pred Mikličem. In res, na lepem sta pridrvela dva motocikla s prikolicami. Menda sta prišla z Resljeve ceste na Masarykovo in se pognala naprej proti obkoljenemu hotelu Miklič. Z vsake prikolic je štrlela mrzla cev nemške strojnice in se nalahno pozibavala sem in tja. Vse badoglievske vrste so še mirno stale pred Mikličem, ko sta motociklista že začela pozivati: »Roke kvišku!« če ne bo zaregljalo! In kakor da bi ti drzni poedinci že zdavnaj pretipali badoglievskim izdajalcem obisti in jetra, tako je že pridrvelo pred hotel Miklič tretje vozilo, težak tovorni avtomobil, iz katerega je izstopil nemški vojak in z uslužno kretinjo povabil obkoljevalce hotela Miklič, ki so že polagali brzostrelne puške pred dvema samcatima strojnicama, naj vstopijo. Blokada hotela Miklič je bila končana. Štirje možje, dve strojnici in nekaj tovornih avtomobilov so pospravili nekaj sto sijajno oboroženih badoglievcev brez strela.

Čez dan je badoglievsko vojaštvo ostalo v vojašnicah, ki so jih že po posameznih možeh vzeli v nadzorstvo

predstavniki nemške oborožene sile. Par sto nemških vojakov je na ta dan storilo vse potrebno, da okrog 12.000 badoglievskih vojakov ni napravilo nobene zmede in nobene škode. Par sto vojakov jih je tudi razorožilo. Razoroženi so ostali spočetka zaprti v vojašnicah, nad katerimi so se temeljito, prav badoglievsko znesli. —

Ta dan se nemška vojska ni utegnila meniti za razne malenkosti. Zato so ostali vsi bloki in vseh izhodih mesta brez straž in nezavatovani. Po dolgem času so Ljubljančani lahko v lepem sončnem vremenu šli mimo barikad ob blokkih, ne da bi jih kdo pobaral, od kod in kam. Joj, to je bilo veselje! Marsikdo je šel samo zato čez blok, da je potem lahko doma povedal, da je tudi on bil zunaj, čeprav ni imel tam ničesar iskati. Tega seveda ni povedal, da ga je gnala, o, ja presneta radovednost! Tudi kolesarji so hitro skočili na svoje konjiče in odbrzeli mimo blokov, eni ven, drugi noter. Bogu bodi potoženo, če jih mnogo ni šlo v pravo smer. — Razsulo kraljevske vojske seveda ni ostalo brez posledic ne za bloke, ne za vojašnice, ne za skladišča. Deloven človek sem in tudi 9. septembra sem zjutraj moral po običajni poti s trebuhom za kruhom, popoldne pa zopet. Pa mi le ni dala žilica miru, da ne bi šel pogledat odprtega bloka. S tramvajem sem se potegnil do remize. Kasno popoldansko sonce je toplo gredo. Mimo tramvaja so ves čas vozili številni tovorni in osebni avtomobili z značkami RE. Poedini nemški vojaki so jih odpeljavali, potem ko so jih zaplenili badoglievcem. Od remize je le kratka pot do prave trdnjave na cesti. Blok je bil zapuščen in prazen. Na levo je stala majhna hišica. Tam so preiskovali in pregledovali tiste, ki so šli čez blok. Včasih so jih temeljito pretipali. Iz tiste hišice čujem čudno razbijanje in butanje. Grem bliže: »Činž!« se sesuje šipa v najbližjem oknu.

»Čemu to?« Nekdo razbija šipe od znotraj navzven. Okna stražnice se sesipajo drugo za drugim. Pogledam skozi razbito okno. Mlad paglavec stoji sredi sobe, v levici ima polno prgišče kamenja, z desnico pa meri na še redko posejane cele šipe v oknih. Pri vratih se muči drugi: s težkim kamnom tolče po medenasti kljukki, da jo bo odlomil z vrat. V bližini zvonko poje kovina. Nekdo nabija s kladivom! Stopim k majhnemu okencu z razbitimi šipami. Oh, glej ga zlomka, svoj radovedni nos sem vtaknil v WC! E, pa ne zastonj! Sedaj vem, od kod čudno kovinasto nabijanje. V ozkem prostoru čepi na tleh možakar, samo umazano čepico dobro vidim z viška, in nabija po ključu, s katerim odvija vijak, ki drži v cement zalito školjko. Višek podjetnosti in razsula za 9. september ob petih popoldne! —

Nisem se mogel premagati, pa sem šel naprej do meje. Ves čas so hiteli

mimo mene težko naloženi tovorni avtomobili z vojnim plenom iz badoglievskih kasarn. Mikalo me je, da bi povprašal, če grem lahko naprej. Saj veste, da bi svoj radovedni nos rad prinesel še do Št. Vida. Pa sem videl, da so drugi še bolj sitni radovedneži s pobešenimi nosovi šli nazaj, zato sem se obrnil tudi jaz zopet proti bloku.

Kmalu sem vnovič občudoval velika in mogočna bunkerja v bloku. Tudi ta dva sta bila že izpraznjena. V vsakem sta bili le veliki mizi, na katerih sta bili prej pritrjeni strojnice. Čudili se boste, zakaj so mize ostale. In to dne 9. septembra ob pol šestih popoldne! Tudi jaz sem se čudil. Mislim, da me ne boste obdolžili, da sem mize hotel pospraviti jaz. Ugotovil sem namreč, da so prevelike in da sploh ne gredo skozi vrata. Ker so morale biti zelo trdne, so jih namreč posebej sestavili v bunkerjih. Če so bile kljub temu v bunkerjih še 10. septembra, ne vem.

Prav podvomil bi, če upoštevam to, kar sem videl ob povratku v mesto. Na vrhu najvišjega bunkerja, okrogle trdnjave, prekrite s kupolo, je stal bosopet paglavec. Držal je v roki kabel, ki je visel z droga z električno napeljavo. Po tem kablu je bila napeljana elektrika v bunker. Mulec je potegoval in potegoval kabel z vso silo, da bi ga odtrgal. Pogledam naokrog po sosednih drogovih z električno napeljavo. Krog in krog žične ograje, ki tvori blok, s katerim je zajeta Ljubljana, je namreč napeljana tudi elektrika po drogovih, kjer so žarnice za nočno razsvetljavo. In, viž ga zlomka, pri belem dnevu so na vseh teh drogovih žarnice — gorele. Vod je bil torej pod napetostjo. Pa sem ga opozoril: »Čuj, kaj se nič ne bojiš, da bi te ubila elektrika?«

Dvakrat z viška me je pogledal. Sprva se je zdelo, da se mu sploh ne zdi vredno, da bi takemu ušivemu civilistu kaj odgovarjal. Končno se je le odrezal: »Kaj vas pa briga, saj bo mene!«

Kaj hočeš, starina, učiti sodobno mladež. »Prav imaš!« sem tlejal. »Prav! Pa še nič škoda te ne bo!« —

Čim bolj v mesto sem prihajal, tem bolj so ves čas švigali mimo mene avtomobili, vsi v diru proti Gorenjski. Tedaj sem prvič zagledal prav poseben tovorni avtomobil. Njegova RE značka je kazala, čigav je nekaj bil. En sam nemški vojak ga je vozil. Ves ogromni tovornik pa je bil natrpano poln samih badoglievcev. Z bisagami na hrbtu, z nabrbtniki in kijantaricami so se prvi peljali v »zmagovito« ujetništvo. Prizor, ki ga je zasenčila vsakdanost naslednjih dni, prizor, ki so ga potisnile v pozabo tisočglave kolone badoglievcev, ki so naslednje dni romali po naj-sramotnejši poti: po izdajstvu v ujetništvo izdanega zaveznika. —

Kdo pa bo mogel opisati 8. in 9. september in njegove krvave posledice po vsej slovenski zemlji? Pečar Janez.

1669

Dem Lantze, dem groben Willen Imos,
geb: dem Vallegobannus Staat, funder
für: loben son.

Luff hienmit befehle: Luff mir die
Luff Japusan die Luff alfine die
Luff: unigebotet by die die
Luff in die die die die die die die
Luff die die die die die die die die
Luff die die die die die die die die
Luff die die die die die die die die
Luff die die die die die die die die

Začetek pisma deželne oblasti, poslanega 1. februarja 1669 grofu Thurnu, ki je nepravilno dal zapreti župnika Novaka. Oblast med drugim grozi grofu tudi z globo 1000 goldinarjev, če ne bo ubogal.

so se z različnimi razlogi. Sporočil je ta dan generalni vikar tudi mestnemu sodniku v Kranju, da je bil obdolženi župnik Novak pozvan od škofijstva v Ljubljano, pa da je prišel še pred prejemom poziva in izjavil, da je voljan priti pred sodišče, kolikorkrat bo treba (toties quoties), sodnik pa da se naprosi, naj škofijstvu pošlje še nove dokaze (indicije) za osumnjo, če bi se pokazali, da bo pravici temeljito zadoščeno in zločin kaznovan.

Naslednji dan, 12. januarja, je pozval generalni vikar Terpin duhovske izvedence ponovno na posvet, toda prišel spet ni nobeden: odgovorili so, da je to posvetna zadeva in da pri nji ne morejo sodelovati brez posebnega dovoljenja svetne oblasti; zato naj se reši zadeva uradnim potom (ex officio).

Še isti dan je obvestil generalni vikar tudi župnika Novaka, da se s svojim prostovoljnim prihodom v Ljubljano še ni očistil osumnje čarovniškega sodelovanja, zato se mu naroči, naj si priskrbi ali preklic obdolžiteljice ali pa da se očisti na kakršen koli drug način: drugače se bo postopalo proti njemu po predpisih sv. kanonov.

Dne 15. januarja 1669 je prišel župnik Novak v Kranj, da ga konfrontirajo s čarovnico Slaparico. Izvršili so pa konfrontacijo takó, da so stopili pred žensko trije duhovniki hkrati: prvi je bil kranjski župnik Mihel, v sredi župnik Novak in tretji neki duhovnik Rodè. Zdaj je bila Slaparica — da se resnica prav spozna — vprašana, kateri teh treh duhovnikov je čarovnik, in naj s prstom manj pokaže. Pustili so ji tudi dovolj časa, da si jih je ogledala in lahko pravega spoznala. Vprašana je bila, naj pove, ali so ti trije vsi čarovniki, ali le dva, ali le eden, ali nobeden. Pokazala je na prvega: ta je! Vprašana, kdo je to, je odgovorila: župnik iz Mošenj. Drugi da je župnik iz Loke, tretji pa župnik iz Vodice. Izkazalo se je pa, da se ni zmotila le v osebi, ampak tudi glede služb. Pozvana je bila, naj vstane s klopi in si duhovnike še enkrat ogleda ter svojo izjavo ali popravi ali potrdi — ostala je pri svoji izjavi. Pač se je čez nekaj dni — ni bila namreč justifikirana že 16. januarja, ampak šele 24. — nekaj izgovarjala, da že 14 dni slabo vidi in da jo je »srednjic ob prihodu v izbo začaral, saj je videla, da je z desno nogo trikrat zapored stopil na prste in jih obrnil proti nji — ostane pa pri svoji obdolžitvi »tako gotovo, kakor je v nebesih naša ljuba Gospa in sama za svojo trditev tudi rada umrec.

Čuditi se mora današnji človek toliki trdovratnosti. Od kod to trmasto prepričanje, da je nekaj videla, česar v resnici ni videla? Ali jo je vodilo kako maščevanje, ali drugače duševno

ni bila uravnovešena? »Nekateri menijo, da so tedaj cigani razširjali neke omamljive pripravke (preparate) iz kristavca (Stechapfel), ki so povzročali bujne sanje in da so obtoženke izpovedale, kar se jim je zdelo v teh sanjah, za resnične dogodke. Tudi Valvazor priznava, da se, na primer, ježa na metli ali burklah pri marsikateri čarovnici zgodi le v domišljiji, vendar pristavlja: »Imamo pa druge neovrne dokaze, da se omenjeni izhod res zgodi.«¹) Torej tudi on, prosvetljenec, ni bil čisto prepričan, da je vera v čarovništvo le ljudska blodnja.

Zanimivo je, da je bil po Slaparični justifikaciji župnik Novak dne 31. januarja 1669 odveden v radovljiško ječo, in sicer ga je odvedel sam ondotni graščinski gospod grof Oton Henrik Thurn. Župnik Novak se je iz ječe bridko pritožil nad to nasilnostjo, ker je njegova duhovska hiša privilegirana in on v prvi instanci podložen le duhovski sodnji. Graščinska oblast pa je trdila svoje: če se je moral očistiti zločina pred sodnijo v Kranju, se mora tudi pred sodnijo, kateri je zemljiško podložen. Vmes je pa posegel škof Rabatta in deželna oblast (Landesstelle) je poslala 1. februarja 1669 grofu Thurnu strog ukaz, naj župnika Novaka takoj izpusti (alsobaldt auff freyen Fuas stölln), drugače se bo to izvršilo na grofove troške (als widrigen Falls zu dem ende ein geschwornen Überreiter auff dess herrn aigenen Unkosten abgeordnet werden solle).

Dne 1. februarja je izdal generalni vikar župniku Novaku dekret, v katerem navaja, kar je Slaparica v Kranju izpovedala zoper njega, in mu naroča, da ta očetek kakor koli spravi s sebe. Dotlej pa — da se odvrne pohujšanje od krščanskega ljudstva — se mu naroči, da kot javen osumljenec (tamquam publice infamis) več ne mašuje in ne opravlja nobenih cerkvenih opravil. Tekom treh dni pa se ima prikazati v Ljubljani v škofovsko palačo, drugače ga bo k temu prisilila svetna oblast (ut secus faciendo iuvante Brachio saeculari te noveris ad obedientiam nostram sistendum esse).

Dne 5. februarja zjutraj je prišel župnik Novak v Ljubljano, se predstavil škofu Jožefu grofu Rabatta, se mu zahvalil za oprostitev iz radovljiške ječe in izjavil, da je voljan podvreči se preiskavi o očitnem zločinu. Iz razloga, ker se je vest o njegovem zločinu že zelo raznesla po škofiji in da se dá pravici zadoščanje, mu je določil škof zapor v Ljubljani dotlej, da se očitka očisti. Ako se mu bo posrečilo, da dokaže

¹ Gruden, Zgodovina slovenskega naroda str. 1082.

12. feb. 1669 je pisal škof Jožef grof Rabatta z Goričan latinsko pismo generalnemu vikarju Terpinu, naj skliče škofijski konzistorij, ki bo odločil, kako je treba v Novakovi zadevi postopati. Začetek pisma je na levi. — Opozarjamo na različne, a slikovite pisave. Ne pozabimo, da so tedaj vsi pisali z gosjimi peresi in s črnolom, ki so si ga izdelovali iz šišk. Zaradi številnih okraskov, svojevrstnih zavojev in čisto osebnih črkovnih spojev je večših celo lepe pisave težko razbrati. Grde in površne pisave pa marsikdaj sploh ni mogoče prebrati besedo za besedo.

*Remitto hic aduocatus libellum Caroli in Moßhnael, et indicio
ophtimū f. p. Na Dio, postquod percipit extractū protestati Crm.
burgensij, conuocauit consistoriū, et cum illo determinet, quid ulter-
rius sit agendum, ut iustitia administratur et ordo seruatur.
Significet michi quid die illa consistoriū poterit tenere, ut possim
Latre Cruxilla ad illud etiam mittere, et putarem conuenienter esse
ut Doctor Kimovitz, cum uno vel altero etiam Doctore interno,*

svojo nedolžnost, bo tudi njegova oprostitev javna; ako pa ne, se bo uvela zoper njega inkvizicija, da pozvane priče povedo, kaj imajo zoper njega (quae habuerint huius Infamiae Indicia).

Dne 9. februarja se je obrnil generalni vikar na kranjskega mestnega sodnika s prošnjo, naj mu pošlje zadnjo izjavo čarovnice, zlasti ono s konfrontacije — sploh vse, kar bi koristilo inkviziciji, da se resnica temeljito dožene.

Dne 11. februarja je predložil obdolženec škofijstvu svoj zagovor (purgatio). Zgrajen je bil na zakonitih utemeljitvah in nedvomno je, da mu je bil avtor praven veščak. Sklicuje se na izreke starih modrijanov (Seneka), cerkvenih očetov (Ambrož), tedanjih veljavnih pravnikov (Prosper Farinacci, Fichardus, Julius Paulus, Jacobus Nouellus, Martinus del Rio i. dr., zlasti pa na Constitutio criminalis Carolina). Najprej poudari, da ni poziv obdolženca pred sodišče utemeljen, ker zanj ni zakonitih domnev. Tudi ni čarovnici verjeti, dasi je dala izjavo pod torturo, saj je v izjavah omahovala in pri konfrontaciji njega ni spoznala. Znano je tudi, da take ženske pogosto obdolže nedolžne. Upoštevati je tudi treba, da je obdolženec prostovoljno prišel pred škofijstvo: ko bi se bil čutil krivega, bi se tudi pozivu ne bil odzval. Širili so obrekljive govornice zoper njega — ne nepristranski ljudje — ampak sovražni, ki so bili na njegovo tožbo kaznovani in po njegovih pridigah prizadeti. Končno treba pomisliti, da je obtožiteljica — čarovnica in da velja zanjo pravilo: Kdor je zagrešil eno hudobijo, se vedno domneva, da je sposoben zagrešiti tudi drugo iste vrste (semel malus semper praesumitur talis in eodem genere mali).

Škof Rabatta — bivajoč v Goričanah — svetuje dne 12. februarja generalnemu vikarju, da bo najbolje, če skliče po prejemu zaprosenega zapisnika iz Kranja škofijski konzistorij, da se na njem določi, kako v Novakovi zadevi postopati, on bo pa pozval p. Cruxilla, dr. Kömonitza in še kakega doktorja, da konzistoriju prisostvujejo; če ne bi hoteli, jih bo prisilil po svetni oblasti. — Zapisnik iz Kranja pa več dni ni prišel. Dne 16. februarja se škof Rabatta čudi, da tega zapisnika še ni in svetuje generalnemu vikarju, naj podreza pri deželnem glavarstvu ali vicedomu. Župnik pa naj se iz zapora ne izpusti, dokler ne izpolni, kar se je od njega zahtevalo (namreč kavecija, da ne bo pobegnil). Če se pa zadeva zavleče, ima sebi pripisati.

Dne 18. februarja je vendar dospel na škofijstvo zapisnik kranjskega sodnika o Slaparični izjavi (depositiones Sagae) in takoj 20. februarja se je sešel škofijski konzistorij, na katerem je fungiral kot sodnik generalni vikar, kot prisedniki (assesores) pa: p. Cromer, p. Cruxilla, lektor frančiškan, dr. Casimir, dr. Pekel in kot zapisnikar dr. Kimovic. Izreklo se je na tej seji, da se župnik Novak s svojim zagovorom ni zadostno opravičil in da se mora podvreči inkviziciji. Bivati ima medtem zaprt v škofijskem dvoreu, ako poda zagotovilo, da ne bo pobegnil; ako pa tega ne bo dal, bo zaprt v ječi, imenovani »Drobnica«, dokler ne bo preiskava končana.

Dne 24. februarja 1669 je pričel generalni vikar Filip Terpin s tridnevno preiskavo (inkvizicijo) v mošenjskem župnišču potem, ko je ukazal na prošnjo škofijstva deželni glavar grof Auersperg dne 22. februarja vsem okoliškim zemljiškim

gosposkam, da imajo pozvati vse svoje podložnike, ki jih bo škofijstvo za preiskanje in dognanje obdolžitve čarovništva (zur erforschung und ergründung der bezichtigten Zauberey) zahtevalo, da pridejo na zaslišanje. Tudi je bilo na vseh okoliških prižnicah oznanjeno, da ima omenjeni dan v Mošnje priti vsakdo, ki v tej zadevi kaj ve.

Prvi je prišel na vrsto Primož Kosem iz Dobrave, podložnik radovljiške graščine, in je izpovedal, da je župnik Novak pred dvema leti na veliko soboto res potegnil botri Jeri Čačevki pri krstu vpričo botra Lorenca Horvata svečo iz rok in jo vrgel na tla.

Za njim je izpovedal Jurij Zupanc z Brezij, podložnik radovljiške graščine, da je župnik Novak isto storil v noči pred Novim letom botri Uršuli Kralj vpričo botra Gregorija Reša in Luka Poharja.

Tudi Janez Justin iz Dobrave, podložnik radovljiške graščine, je videl, da je vzel župnik Novak pred kakimi šestimi tedni cerkovniku po podeljenem krstu svečo iz rok in jo, pokrižavši otroka na glavi, vrgel na tla. Povedal je tudi, da se je pred približno osmimi leti, ko je župnik Novak maševal v Dražgošah pri sv. Luciji, kmalu po njegovi maši usula toča, ker ni dovolil, da bi se bilo proti hudi uri zvonilo. To trditev pa pobija župnik iz Kroke, Peter Tomažin, ki pravi, da je bil takrat tudi navzoč in je tam maševal, in Boštjan Šigan, ki trdi, da je tedaj res pobila toča, ni pa res, da bi bil kdo prepovedal zvoniti, saj se je zvonilo med mašo in zoper hudo uro in oba sta v hiši Matije Kalčiča tudi zmolila molitve zoper hudo uro. To potrjuje tudi Primož Kosem, ki je bil tedaj zraven. Vest o župnikovi krivdi so raznesle neke stare klepetulje: Školastika, žena Fortunata Macola, Eva, žena Matija Macola, in Lenka, žena Blaža Pavliča. Te so tudi govorile, da so videle župnika in gospo Macol v hudournih oblakih, pa so morale na tožbo gospe Macol, pred rudarskim sodnikom (Bergrichter) Janezom Pernerjem zaslišane, ker niso mogle nič dokazati, to obrekovanje preklicati.

Govorilo se je tudi, da so vsi tisti, ki so župnika najbolj obtoževali, v dveh ali treh letih umrli. To so bili: Matevž Reš z Brezij, Jakob Nastran z Brezij, Matija Čarman z Brezij, Jurij Balant tudi z Brezij, Blaž Dušar z Brezij (?), potem Luka Klemen, Gregor Teran, Matija Nastran, vsi trije z Otoka. Iz vasi Gorice pa Juri Muhovec, Lenart Žvagen, Anže Mudnjek. Iz Vrbenj Adam Pogačar, Klemen Kešar pa iz Mošenj.

Glede zvonjenja zoper hudo uro so nekatere priče trdile, da župnik na to ni dosti držal in se je večkrat opustilo, toda vzrok je bil cerkovnik, ki je bil tedaj zaposlen na polju. O vsem tem je izpovedalo dvajset zaslišanih ljudi iz soseske.

Potem je bilo zaslišanih še 14 oseb in vprašanih, ali so kdaj opazili na župniku kako znamenje, da je čarovnik. Odgovor je bil, da niso nič opazile, samo slišale so takó govoriti, češ da je čarovnik. Tako je šel nekoč na romanje k Materi božji v Crngrob in so med potom vsi Bitenjčani za njim vpili, da je naredil točo in da ga bodo pretepli, če še katerikrat pride mimo. Andrej Vargl, Miha Pohar, Tomaž Murnek in drugi izpovedo, da so na enak način za njim vpili ljudje tudi v Kropi in v Selcih.

priča pri krstu — vsi so bili očividci omenjenega župnikovega dejanja. Ko je bila Jera Sušnik botra, je vrgel svečo proti oltarju sv. Stefana, nad čemer so se vsi, ki so takrat pri božjem grobu molili, silno pohujševali.

Ker torej o župnikovih čarovniških dejanjih vsa pričevanja vnanjih ljudi, dasi jih je prišlo prvič 20, drugič 14, tretjič 8 in končno 4 na zaslišanje, niso mogla nič določnega (speciale) navesti — saj spoznajo taka čarovniška dejanja samo taki, ki so pri njih udeleženi (complices) — je bilo treba poklicati na pričevanje le še župnikove domače, ki vse dogodljaje in razmere v župnišču bolje poznajo kot vnanji farani. Obrazložilo se jim je, iz kakega razloga morajo pod prisego razodeti, kar jim je znanega, da se namreč zatre vsako oškodovanje župnije ali celó okrajja, pa tudi zato, da se napravi konec obrekovanju, če je gospod župnik pri čarovništvu nedolžen.

Poklicana je bila najprej Neža Klander, hči Janeza Klander, ki je bil v Mošnjah blizu do 50 let cerkovnik. Neža je ostala samska, je okoli 50 let stara, je bila šest let dekla pri župnikovi materi v župnišču, po njeni smrti je pa že 16 let kuharica. Pomaga pa tudi svojemu bratu Mihi pri mežnariji. Izpove: Nikoli ni količkaj opazila ali slišala, da bi bil g. župnik s čarovništvom škodoval gospodarjem pri živini ali gospodinjim pri molži. Tudi to, da bi bil s čarodejstvom kakega tatu ugotovil ali fanta pri nečistovanju, so prazne marnje: zvedel je pač od drugih. Ob hudi uri ni šel na pokopališče, ampak je zarotovanja molil doma pri oknu. Tudi ni res, da bi bil ob hudi uri kam zginil ali da ga ponoči ni bilo najti doma, razen kadar je šel v Ljubljano ali v Kropo, pa še tedaj je doma povedal, kje ga je dobiti. Prizna pa, da so ljudje o njegovem čarovništvu marsikaj govorili, tudi to, da dene pred božičnimi prazniki vsakrat posodico s pšeničnimi zrni na mizo, dogovorjen s hudičem, da mu jih čez noč spremeni v cekine. Tudi to je laž: ona je sama zmeraj napravljala na mizo in z mize spravljala, prva vstala in šla zadnja k počitku, toda nikoli ni opazila na mizi karkoli podobnega ali vražnega. Vprašana je bila tudi glede sveče pri krščevanju, na kar je odgovorila, da je bila pri krščevanju vedno pôleg, ker je imela to službo, da je vsakrat po krstu povila otroka: opazila pa kake čarovnije nikoli ni. Svečo je imela sprejeti pač botra; če pa ni pazila, jo je vzela ona ali cerkovnik; če pa še ta dva nista pazila, je pač padla na tla. Ni pa v tem videla nikakega znaka čarovnije ali čarovniškega dejanja (signum aliquod vel actum maleficij). To izpove pod prisego.

Za njo je bil poklican cerkovnik Miha Klander, star 38 let, za svojim očetom že 18 let cerkovnik. Vprašan je bil predvsem, kaj je na njegovi besedi, ki jo je izrekel v Kropi pri gospodu Šiganu in njegovimi domačimi: »Ko bi ljudje vedeli, kaj je moj župnik, bi ga sežgali.« Taji, da bi bil kdaj to rekel; če je pa rekel, je le v pijanosti in resnice ni govoril: to si upa vztrajno trditi. Vprašan je bil tudi, ali je kdaj opazil, da se je kdaj komu zgodila škoda pri živini ali pri mleku, župnik jo je pa od sebe odvrnil? Odgovor: Nikoli! Tudi na druga vprašanja odgovori prav kakor njegova sestra. Končno pravi, da dobro ve, kaj mu farani in okoličani očitajo: če pride slana ali toča, jo praznoverni ljudje župniku očitajo, dokaza pa nobenega ne podajo (nullus unquam aliquem actum dixit, per quem hoc factum fuisse certificari posset).

Poklican je bil še tudi cerkovnikov brat Matej Klander, star približno 60 let, zdaj že štiri leta cerkovnikov pomočnik. Vprašan je bil, ali je župnik res nameraval pobegniti? Odgovor: To ni res! Slišal je župnika reči: »Nekateri mi svetujejo, naj pobegnem. Pa čemu bi bežal, če imam mirno vest? Svoje premičnine bom razmetaval po svetu, ko me nihče od tu pregnati ne more.« Tudi ni res, da bi bil župnik kaj svojega blaga pri njem spravil, kakor nekateri trdijo. V ostalem izpove kakor sestra in brat.

Dne 27. februarja je bil zaslišan še Blaž Remić, podložnik graščine Kiselstein, stanujoč pri Sv. Neži ob Tržiču, župnije Križe pri Tržiču. Ta je povedal svojemu župniku, da je slišal onstran tržičskih gor proti Kokri ljudi govoriti, da so videli tega župnika v oblakih —. Zato je bil na pričevanje poklican. Izpovedal je: »Okoli sv. Jurija bo dve leti, kar sem šel preko gorá med Tržičem in Železno Kaplo na Koroškem. Ko sem prišel na planino, mi je dala planšarica skute in mleka. Prišel

je pa tedaj zraven tudi neki lovec v zeleni obleki, ki ga jaz nisem poznal in bi ga tudi danes več ne spoznal, če bi stopil predme. Vprašal me je, od kod sem. »Od Sv. Neže pri Tržiču.« Nato me je vprašal, če poznam župnika iz Mošnj. Rad bi vedel za njegovo ime. »Imam táko molitev zoper hudo uro, toda ta župnik mi hudo nasprotuje,« je rekel. Več pa ne vem in tudi ne vem, od kod je bil tisti lovec in kje biva. Povedal sem pa te besede svojemu župniku, ko sem bil boter pri krstu v Križah in se je govorilo, da je bil mošenjski župnik odpeljan v zapor.

S tem je bilo zasliševanje prič končano.

Dne 2. marca se je spet sešel konzistorij, ki je vzel na znanje izjave prič v inkviziciji in sklenil, da se zdaj župnik Andrej Novak zasliši, njegova izpoved zapiše in on konfrontira s pričami, če se bo pokazala potreba.

Dne 6. marca se je župnik zaprisegel, da bo pri zaslišanju na stavljenja vprašanja govoril samo čisto in jasno resnico brez vsakršnega prikrižavanja ali zahrbtnosti. Priči njegove prisega sta bila dr. Anton Kunstl in mag. Matija Sodar.

Prvo vprašanje, ki mu je bilo stavljeno, je bilo: Ali vé, iz kakega vzroka so ga njegovi sovražniki obdolžili čarovništva? Odgovor: Tisti čas je pobila toča in sovražniki so brž mene obdolžili, da sem točo jaz naredil. Tožil jih nisem zato, ker nisem mogel dognati, kdo je to obdolžitev prvi izrekel. — Ali se spominja, da se je nekje bahal: eden mojih sovražnikov noče priti k moji maši, pa bo mrtev prišel? Odgovor: Pod prisego izpovem, da v krščanski ljubezni molim za svoje sovražnike — katerih je 14 glavnih — naj jim Bog njih zločine milostno odpusti. — Ali je res, da so tisti napadalci vsi v enem ali dveh letih pomrli? Odgovor: Na to nisem pazil. Toliko pa vem, da jaz vzrok njih smrti nisem bil, kakor nisem bil vzrok jaz, ampak kriva prisega zoper mene, če je Bog mojemu podložniku Lenartu Muleju, ki je druge hujskal, dva zoba izbil. — Ali je res kdaj maševal v cerkvi sv. Lucije (v Dražgošah) sam in med mašo prepovedal zvoniti? Odgovor: Sam nikoli nisem bil tam in tudi prepovedal nisem zvoniti. Pač sem bil nekoč tam v družbi g. Boštjana Šigana in dveh drugih duhovnikov (Petra Tomažina in kaplana iz Sele). Ko se je jelo temniti nebo in je cerkovnik začel zvoniti zoper hudo uro, sem cerkovnika opozoril, naj z zvonjenjem med povzdigovanjem preneha, ker imajo ljudje navado, da na polju pokleknejo in Najsvetejše počaste, če vedo, kdaj je povzdigovanje. Po končanem treh mašah smo šli v hišo in tedaj je začela padati toča; s tovariši pa sem opravil običajne molitve (exorcismos) zoper hudo uro in prosil božje usmiljenje za odvrnitev, ne pa za povzročitev nesreče po hudi uri. Da je to res, lahko potrdijo moji spremljevalci. — Ali je res s tem, da je z nogo napravil križ, začaral svojo obtoževalko Slaparico, da ga ni mogla spoznati? Odgovor: Takega križa nikoli nisem storil in takega začaranja tudi ne poznam. — Končno še vprašanje glede sveče, ki jo je baje v noči na Novo leto ob delitvi sv. krsta vrgel na tla. Odgovor: Pri tistem krstu v noči na Novo leto so mi ob besedah »accipe lampadem ardentem...« »vzemi gorečo svečo...« padli naočniki na tla in se razbili, iz nevolje sem pa vzel botri svečo iz rok in jo vrgel na tla, kar se je res še dvakrat potem v cerkvi zgodilo, pa ne iz slabega namena, ampak iz razloga kakor prej (ex principio eodem ut supra); morda se je pa isto že tudi prej kdaj zgodilo, pa se ne spomnim.

Dne 7. marca 1669 so se spet sešli na sejo izvoljeni sodniki: p. Cromer, p. Cruxilla, dr. Casimir in dr. Pekel. Zapisnikar je bil dr. Kimovic. Sklenili so, da nedolžnost župnika Novaka še vedno ni dovolj jasno dokazana. Da se odpravi vsakršno osumnjenje, da je čarovnik, je potrebno, da izreče pred izrekom razsodbe še zapriseženo prekletbo in stud nad slehernim čarovništvom.

To je župnik tudi storil: Da popolnoma zatrem razširjeno mnenje, da pripadam čarovništvu, poleg pismenega zagovora, sodne preiskave in okolnosti, da sem se stavil sodišču na razpolago, jaz Andrej Novak, župnik pri sv. Andreju v Mošnjah slovesno prispežem na sveti božji evangelij, da nisem imel nikdar kakega dogovora (pactum), ne izrecnega ne neizrecnega, s hudobnim duhom, in posebe še, da nikoli nisem bil v družbi čarovnic, ne na Grintovcu, ne kje drugod na njih shajališčih. Nikoli nisem povzročil toče ali slane, niti škode ali smrti lju-

Shlahetni gošpodni delouni polhtuani moškiga inu shenfkiga Ipola Itari inu mladi leté fare Ivetiga Andreja Iveté Matere Catholifhke zerque inu nafhi v Chriftoflu duhouni otróci, Mir vam bodi inu nafh ozhetni shegan.

Na nafhe mnogatere pred nafš, inu druge po Itráni, duhoune inu dasheljske polspode, pèrnefséne toshbe, fkaterimi Ite se pèrtoshuali inu sháluali, da sopr valfiga od cefarske Majestéti imenuaniga inu Lublianfkimu fhkoffu kokár valfimu duhounimu firfhtu inu uifhimu uafhkih dufhiz pastirju inu zerquenimu Gospodu, naprei daniga gori vsetiga inu potèrieniga Fajmoštra gospóda Andreja Novaka, nemorete vflifhani biti, da bi na njega meftri eniga drugiga mogli dobiti, hkaterimu kokár kenimu ljubimu duhovnimu ozhetu bi valhe sárza inu vefti odpèrli, inu per njemu valhe duhe potrebah saupanje inu pomozh ifkali. So predláfku Létu nekatere gróсне dela napreiprnefhéne, ali po redu te praudne pravize nefso bilé sadofiti dovishne, dabi bil mogel odftauljen od fare flovo imeti: savoljo nedofitiga douishanja od praudniga derfhanja, nikar od tega soper njega prnefseniga dianja is pofebniga pomifhalka nih Cefarfke Majestéti kokr leté valhe fare inu fajmoštra patrona je bil fvoij flushbi inu zhafti povernjen, inu pofebei opomiminam to fvoje fpraviti inu sdoobrim imenam od fare odftopiti: Dokler pak nafhe ozhetnu opominanje doflega mal ni mefta imelu, inu nesaupliuoft vezhi nu vezhi pèrhaja, da nekateri v ftrahu ftoje, inu se bojé, da bife v zerquenih fakramentih kei potrebna ne opuftilu katéru na njih dufhah k' svelizhanju bi ijm moglu fhkoditi nekateri Letno fpoved inu Obhailu, kateru bi fizer vezhkrat v Letti Itarili, opuftio, ali fpreprofhine ali ftrahu, ti katéro v potrebi fturiti nefmejo zelo kokr bi imela biti, dopouniti tudi iz nafhe Skofie fkarbi fmo doushni vfo svelizhanju foprno neuarnoft od nafhe fkoffie vernih fuestú oduerniti inu valhe zelle fare duhouniga prida bolje ifkati, kokr famimu gospod Andreja Nouaka potalefsnemu Dasheljskemu Nuzu flushiti. Satega voljo smo pred enim Mezam v Ljublano poklizali toko vfe famimu vprizho ftojezhimu naprej nefsi fvesto koko se enimu ozhetu fpodobi fvetuati od fare odftopiti, ali enimu drugimu toifto srozhiti. Dokler pak na enu Letu je fprosil fkozi eniga duhovniga pomozhnika (kateriga njemu dati fmo nafhi fkoffij oblafhi sahranili) tej fari flushiti inu utako vifho vfi nezaupliuofti fuoijh farmanov proti priti, kateru fmo tudi mi na enu Letu prvofili keni fkulhni zhale bode moglu utako vifho tej fari sadofiti flushiti.

Sato fmo vam poflali inu vam pofhlemo inu fkozi Gospoda Mihela Wonzlaja fajmoštra pred Cranjem Nameftrnika vam naprei poflavimo, kenimu duhounimu valhe fare vfih duhounih opravilah Nameftrniku, tega vprizho ftojezhiga dobru vzheniga gospuda Ansha Zhapmana, trinupetdefset let ftariga, trinudvajfseti lett mafhnika, vpridigah inu vfeh zerquenih opravilah fkulheniga gospoda, kateriga favoljo fuoje kruljofiti, katero ni mogel vezh ifhanfke fare Hribam flushiti, fmoiga odvfele, inu na valhe fare ravnoft preftauili, sdoobrim faupanjam, da koko je sveftu vifhanfki fari, fbfefedo inu dianjam fueftu inu dobru flushil, da leta njega kruljofit, katera od fhtirih let femkaj se mu je pergodila, ga nebode mudila vfvojih opravilah, dapo valhkih Ravnah mu bode mogel fadosti fturiti. Naloshenu je gofpodu Fajmoštru, da bode Letó Lettu doushan Gofpodu fkushno kokr fuojemu duhounimu Nameftrniku miffo dati, inu faboréd fpotrebno fpendio ga ofkerbeti, prebivanje ta zhas v Meznarij perprauti, da se bode mogla ena pofhtena sa eniga Mafhnika Hifhiza fturiti. Kar fhtola nefse, bodi od poroke, od mafhe, od pogreba, od karfta, od fpovedi ali obhaila ali pofledniga olja teh Bounikou, od zerquene Raitinge, od oklizou, pomnenja vpaljivanja sate Mashne opravila fe fpodobi dati, tobode Nameftrniku fhifhhalu. Kar pak vfvaroufhki Vrbar ali dashelfkú Prihodifhe tega faroufha fhifhiti, to ufe inu fheharnu gospodu Fajmoštru ima zello inu popounima oflati.

Letó fmo mogli fturiti, da bi uafhe nesaupliuofti pohuifhanje s' póta fe vzignila inu Iveté zerque fakramenti fpodobnim faupanjem bi fe prejimali inu obflushili, inu po chriflianfkim katolifhkim fhanu bi vfi inu fheharni obilnoft imeli, vfeh inu fheharnih kvezhnimu svelizhanju potrebah. Bog tega Miru inu krotkiga pokojniga strmenja bodi s vami,

hkaterimu Vam damo nafh fkoffij ozhetni duhouni shegan v' Jmeni Boga ozheta, fyna inu Ivetiga duha. Amen.

Stare listine kažejo, da je prišel za duhovnega pomočnika (coadiutor in spiritualibus) v Mošnje Boštjan Bisant in ne Janez (Anže) Čapman, ki je bil prvotno določen. Dne 10. marca 1670 je sporočil generalnemu vikarju, da ga je župnik Boncelj mošenjskim vernikom predstavil, jim škofijsko poslanico prebral, da pa on ob sami štolnini ne bo mogel živeti, zlasti ker hrane pri župniku ne bo imel, kaplanska bira je pa več ali manj izgubljena. Priporoča se: če ne bo mogel dlje kot leto dni tu živeti, naj pri škofijstvu nanj ne pozabijo. Generalni vikar ga je na to pobodril, naj vztraja: čim več bo pretrpel, tem več zaslug si bo pridobil pri škofu. — Toda preteklo je samo nekaj tednov, pa je prišla pritožba od pomočnika Bisanta, da mu župnik noče izročiti urbarja, iz katerega bi razvidel, kake dohodke, davke in katere podložnike ima farna cerkev. Tudi noče izročiti urbarja cerkve sv. Križa, sv. Vida, ne oklicne knjige — sploh je pomočnik tu, kakor da nima nikake oblasti. Ob takem sporu med duhovnikoma ni bilo čudno, če so spet župnikovi sovražniki dobili pogum. Dne 7. avgusta 1670 so poslali škofu prošnjo, naj župnika Novaka iz župnije odstrani, češ da farani z njim skupaj ne morejo živeti: »Ni ne enega človeka v fari, ki bi bil z njim zadovoljen.« Ako bo ostal tu, se zna zgoditi nesreča, ki naj jo škof prepreči... Škof jim je odgovoril, da župnika odstraniti ne more, ker je imenovan in zakonito potrjen od cesarja; škof bi ga mogel odstraniti le, če bi imel zoper njega kanoničen razlog, ki ga pa pritožniki niso navedli.

Najbrže se je čutil tudi župnik Novak napram svojim protivnikom dovolj trdnega v sedlu in je zato jel nastopati prav neobzirno. Pomočnik ni dolgo vzdržal; že naslednje leto je škofijstvo obnovilo v Mošnjah kaplanijo. Toda tudi kaplan je imel pri Novaku težke dni. Župnik mu je prepovedal deliti sv. zakramente, da bi bili župljani prisiljeni le pri njem opravljati svoje verske dolžnosti. Kdor je za prišel predenj, se je nad njim znesel; celo robóto, ako jo je kdo zanemaril, mu je na svetem mestu očital. Škofijstvo ga je pač opominjalo, naj se zaveda svojega žalostnega stališča, da je pri vernikih na najtežji način osumljen in bi pri njem le neveljavno ali vsaj z nezaupanjem prejemale svete zakramente.

Dne 13. avgusta 1670 je pač pisal Juriju Pokornu, duhovniku v Kamni gorici, če želi priti k njemu za kaplana, toda slutiti je, da je ostal na splošno zagrenjen trmež: za razmere slep in za opomine gluh.

Kakšne so bile razmere med župnikom Novakom in mošenjskimi farani leta 1671, nam odkriva poročilo generalnega vikarja Terpina z dne 17. oktobra 1671. Tam pravi: »Kar se pridiganja tiče, je reč nad vse žalostna: sam nikoli ne pridiguje, kajti kakor hitro stopi na prižnico, gre večina ljudi iz cerkve, drugi pa ropotajo v klopeh, kakor je navada na veliki teden. To leto, ko ima kaplana, je šel samo enkrat na prižnico, pa je moral brž z nje, ker so šli ljudje iz cerkve ali pa so v klopeh ropotali. Kaplana bi pač radi poslušali, toda župnik ga ovira in mu noče dati slovenskega evangelija, da bi ga bral pred začetkom pridige; ko si je pa svojega kupil, mu ga je župnik večkrat vzel, in da ne bi šel na prižnico, se je župnik sam izpred oltarja obrnil k ljudstvu in bral evangelij; ko je pa še govoriti hotel — največ o tem, v čemer se je čutil razžaljenega — je imel isto poslušalstvo: izhod iz cerkve in ropot po klopeh...«

In tako gre ta popis boja med pastirjem in čredo v raznih premenih dalje. Posledica zagrizene blodnje o čarovništvu! In trme.

Župnik Andrej Novak je umrl v Mošnjah l. 1676. Rojen je bil v Kranju, od svojega 32. leta duhovnik, posvečen na naslov kranjskega mesta. Služil je 7 let v Škofji Loki, okrog leta 1645 pa prišel v Mošnje.

Zanimivo je, da si je Marija prav dve sto let kasneje to župnijo izbrala za svoj milostni prestol. Iz let 1863—1867 so znana prva čudežna ozdravljenja.¹

¹ P. H. Damiš, Marija Pomagaj na Brezjah str. 16.

Ljubljana pred sto leti in sedaj

Ljubljana je danes mesto z okoli sto tisoč prebivalci in je tako vstopila v vrsto velikih mest, na kar smo seveda Ljubljančani ponosni. Da je Ljubljana prišla do sedanje stopnje velikega mesta, je morala prehoditi dolgo razvojno pot. Poglejmo samo, kakšna je bila Ljubljana pred sto leti?

Tabele k statistiki avstrijske monarhije, trinajsti letnik 1840 (obenem s pregledi za zadnje desetletje), vsebujejo posebno poglavje, v katerem je po zgledu drugih nekdanjih avstrijskih mest podanih nekaj zanimivih statističnih podatkov o Ljubljani obenem z veliko dvostransko karto tedanje Ljubljane. To poglavje ima naslov: »Statistični pregled pokrajinskega glavnega mesta Ljubljane v letu 1840«. Primerjava tedanjih podatkov o Ljubljani z zadnjimi leti nam daje naslednji pregled razvoja Ljubljane v zadnjih sto letih.

Prebivalstvo in površina.

Leta 1840 je znašalo število prebivalstva Ljubljane 15.920, po ljudskem štetju leta 1941 pa je imela Ljubljana 92.523 stalno naseljenega prebivalstva. Tako leta 1840 kot leta 1941 ni bilo upoštevano pri številu prebivalstva vojaštvo. Prevladovala so leta 1840 kot leta 1941 ženske, saj izkazuje statistika za 1840 le 7.494 moških in 8.426 žensk. Leta 1941 pa je bilo 42.325 moških in 50.198 žensk, tako da se je razmerje žensk napram moškim znatno okrepilo v korist žena. Prebivalstvo Ljubljane je tedaj stanovalo v 944 hišah, in sicer je bilo 3.238 strank. Konec leta 1942 pa je bilo v Ljubljani 6.916 hiš z 22.551 stanovani. Povprečno je imela ena hiša leta 1840 3.43 strank, dočim je prišlo leta 1942 na eno hišo 3.26 stanovanj. Nadalje nam kaže primerjava, da je prišlo leta 1840 na eno hišo v Ljubljani skoraj 17 stanovalcev, dočim je prišlo konec leta 1942 (če upoštevamo tudi začasno

Lanski »Slovenčev koledar« je prinesel precej obsežen članek, ki je obravnaval razvoj bele Ljubljane od prvih početkov do današnjih dni. Članek je prikazal rast Ljubljane in tudi dobe, ki so oblikovale zunanost slovenske prestolnice. Še danes stoje najrazličnejši spomeniki — zgradbe — ki nas spominjajo tistih davnih dni. Seveda bralci pri tako obsežnem pregledu niso mogli dobiti jasne slike, kako se je Ljubljana razvijala glede na razsežnost in zazidano površino v zadnjem stoletju. Slike iz prejšnjih stoletij in iz početka novega veka so bile varljive. Človek bi mislil, da je bila Ljubljana že tedaj mnogo večja. K temu bi lahko zavedel tudi objavljeni načrt Ljubljane pred dve sto leti. Da temu ni tako in da je bila Ljubljana celo pred sto leti še razmeroma majhno mesto, naj dokaže naslednja primerjava. Priobčujemo tudi natančen načrt Ljubljane leta 1840, za primerjavo z današnjo Ljubljano. Število hiš in način zazidave najlepše kaže, da je bila Ljubljana pred sto leti res še skoraj — dolga vas.

znašala leta 1900 35 km² 33 ha, leta 1910 (obenem s priključeno Spodnjo Šiško) pa 37 km² 95 ha, dočim je l. 1942. po izvršeni inkorporaciji nekaj krajev, odn. njih delov, ki do leta 1941 niso spadali pod Ljubljano, imela površine 77 km² in 82 ha. Tako je prišlo leta 1840 na 1 ha mestne površine v Ljubljani 5.9 prebivalca, konec leta 1942 pa na 1 ha 12.63 prebivalca. To pomeni, da je Ljubljana na ozemlju precej manj pridobila kot na prebivalstvu. Pregled površine pred sto leti kaže, da je imela tedaj Ljubljana samo 65.6 ha gozdov, dočim pravi najnovejša statistika, da ima Ljubljana kar 14 km² in 69 ha gozdne površine.

Razdelitev tal v Ljubljani po najnovejšem stanju je naslednja: nerodovitna zemlja 783.6 ha, vrtovi 433.7 ha, travniki 3140.5 ha, njive 1856.4 ha, gozdovi 1468.9 ha, pašniki 98.7 ha in močvirja 22.8 ha. Da ustrezemo upravičeni radovednosti, povemo takoj: močvirja so v katastralni občini Moste in Št. Vid.

Po katastralnih občinah je slika naslednja: Gradišče: zazidana zemlja in vrtovi; Kapucinsko predmestje isto; Karlovško predmestje: travniki; Krakovo: zazidano in vrtovi; Ljubljana-mesto: zazidano; Poljane: zazidano in vrtovi; Spodnja Šiška: zazidano, vrtovi, njive itd.; Sv. Peter I. in II.: zazidano in vrtovi; Trnovo: travniki; Brinje: njive; Udmat: njive in zazidano; Štepanja vas: goz-

stanujoče prebivalstvo v Ljubljani, ne samo stalno naseljeno) na eno hišo samo 14.2 stanovalca. Kaj nam kažejo te številke? Ljubljana je bila tedaj skupaj stisnjeno mesto, dočim je sedaj postala mesto malih hiš, kar je vsakor bolj zdravo in koristno.

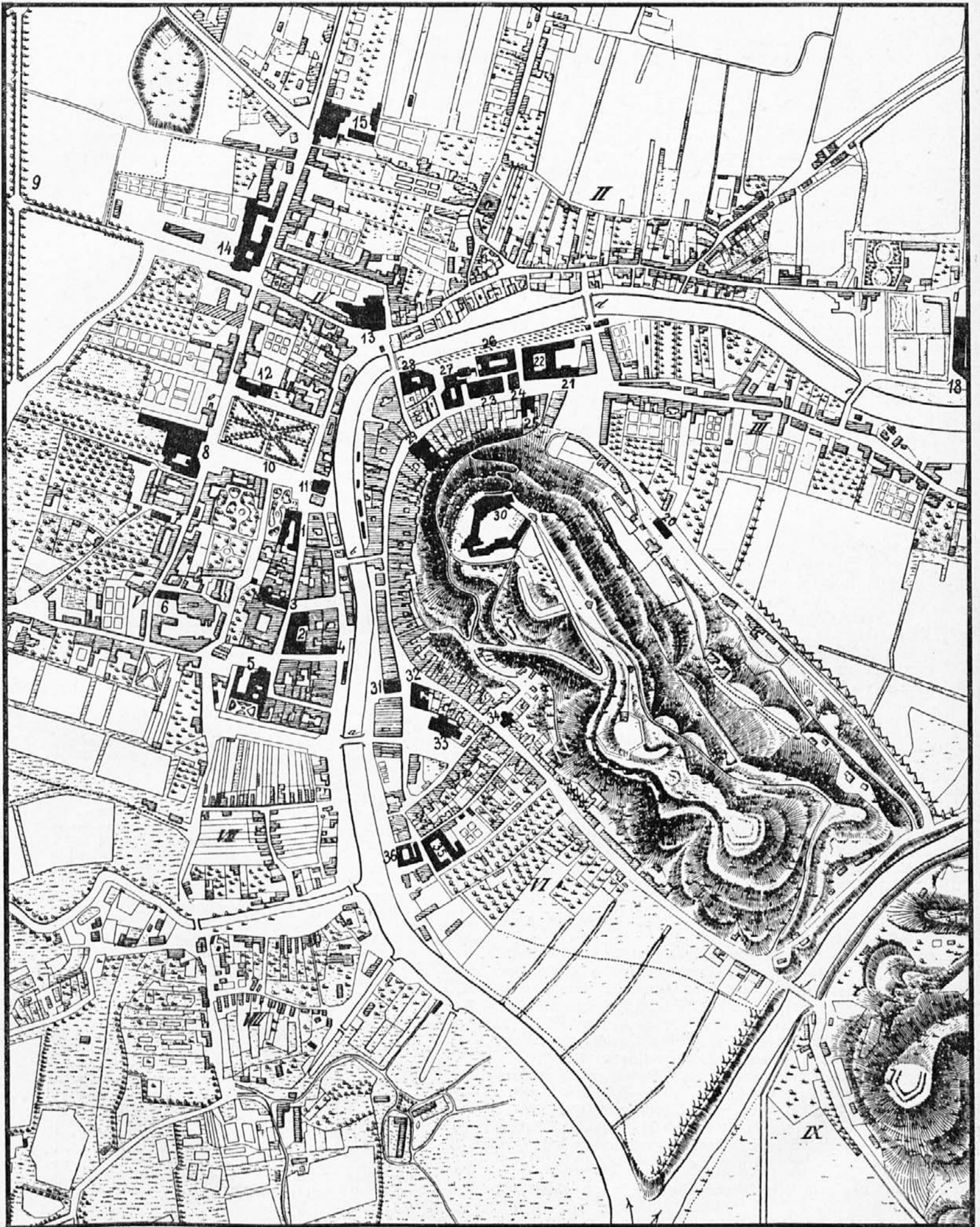
Ne smemo pa v zvezi s temi številkami prezreti še naslednjih ugotovitev: Površina tedanje Ljubljane je znašala, kot je razvidno iz nadaljnjih letnikov že omenjenih avstrijskih statističnih tabel, leta 1840 26 km² in 99 ha, torej približno 27 km², dočim je

Legenda k načrtu Ljubljane leta 1840

1. Deželni dvorec.
2. Hiša deželnih stanov.
3. Poslopje policijskega ravnateljstva.
4. Poslopje glavne carinarnice.
5. Cerkev s križevniškim samostanom.
6. Vojaško mladinsko vzgajališče.
7. Stanovsko plesišče.
8. Uršulinski samostan s cerkvijo.
9. Lattermanov drevored.
10. Zvezda.
11. Stanovsko gledališče.
12. Kazina.
13. Frančiškanski samostan s cerkvijo.
14. Vojaška bolnišnica in vojaška skladišča.
15. Bolnišnica, porodnišnica in norišnica.
16. Šempetrska vojašnica.
20. Strelišče.
21. Glavna vojaška straža.
22. Licejsko poslopje.
23. Stolnica.
24. Stolna kaplanija.
25. Glavna zaloga tobaka.
26. Semenišče.
27. Škofijski dvorec.
28. Nekdanja meščanska bolnišnica.
29. Magistrat.
30. Pokrajinska kaznilnica na Gradu.
31. Stiški dvorec.
32. Reduta.
33. Šentjakobska cerkev.
34. Podružnica sv. Florijana.
35. Inkvizijska hiša.
36. Skladišča in zbirališča ob pristanišču.

- I. Staro mesto.
- II. Šempetrsko predmestje.
- III. Poljansko predmestje.
- IV. Kapucinsko predmestje.
- V. Predmestje v Gradišču.
- VI. Karlovško predmestje.
- VII. Krakovsko predmestje.
- VIII. Trnovsko predmestje.
- IX. Kurja vas.
 - a) most na Bregu,
 - b) Čevljarski most,
 - c) Špitalski most,
 - d) mesarski most,
 - e) vojašnični most,
 - f) most čez Gruberjev prekop.

Javna poslopja so zaznamovana črno, zasebne hiše so črtkane. Njive so označene belo, vrtovi in sadovnjaki deloma z vrisanim drevjem, deloma s črticami. Travniki in pašniki s črticami.

dovi in njive; Dravljje: njive in gozdovi; Zgornja Šiška: gozdovi, travniki, njive; Moste: njive; Vič: travniki, njive; Št. Vid: gozdovi in njive; Glince: gozdovi, travniki in njive.

Rojstva in smrti.

Leta 1840 je bilo 156 porok, 551 rojstev in 523 smrtnih primerov, tako da je znašal naravni prirastek 28 prebivalcev.* Če vzamemo za primero l. 1942, je bilo porok 621 (1941 1231!), rojstev 1218, smrtnih primerov pa 1181, tako da je znašal naravni prirastek komaj 37 prebivalcev (1941 102, 1940 156), torej le malo več kot pred 100 leti pri tako povečanem številu prebivalstva. Vidimo, da mesto prav za prav izumira ali pa le malo napreduje iz lastnih sil, povečuje pa ga kri iz podeželja prihajajočih ljudi, ki dajejo največ prirastka mestu.

Leta 1840 je prišlo na 1000 prebivalcev 34.6 rojstev, čez 100 let pa je bilo na 1000 prebivalcev samo še 12.4. Smrtnih primerov je bilo leta 1840 na 1000 prebivalcev 32.85, leta 1942 pa zopet na 1000 prebivalcev 12.02. Skoraj za eno tretjino se je zmanjšala zadnjih 100 let rodnost v Ljubljani. In Ljubljana je v tem zmanjšanju prednjačila vsej slovenski zemlji!

Obrt in trgovina v Ljubljani.

Da je bila pred 100 leti v Ljubljani zelo razvita obrtna in trgovska delavnost, je razvidno iz dejstva, da je bilo leta 1840 v Ljubljani: 2 tvornici, 111 trgovinskih obratov in skladišč, 665 obrtnih obratov, ki so se pečali z izdelovanjem potrošnih predmetov, 273 je bilo obrtnikov, ki niso izdelovali potrošnih predmetov, temveč druge predmete, in končno je 131 v tej statistiki posebnih poklicev, od tega 15 zdravnikov, 10 ranarjev, 28 babic in 78 raznih drugih svobodnih poklicev. Kaj bi rekli pripadniki svobodnih poklicev, če bi ostali več ali manj pri teh številkah, ko imamo danes v Ljubljani nad 200 zdravnikov, okoli 100 odvetnikov itd.! Skupno smo imeli v Ljubljani sredi leta 1941 106 industrijskih in tvorniških obratov, 1358 trgovin, 408 prostih proizvodnih obrti, 781 obrti, za katere so bila izdana dovolila, dočim je bilo prostih obrti 1829, skupno torej 4482 trgovinskih, industrijskih in obrtnih obratov.

Magistrat.

Leta 1840 je imela Ljubljana poleg župana 4 magistratne svetnike, torej uradnike, s potrebnim osebjem. Izdatki za osebje so bili to leto proračunani na 12.168 goldinarjev tedanje veljave. Delovodnik je tega leta zabeležil 8160 ekshibitnih številke!

Premoženje mesta Ljubljane je bilo tedaj ocenjeno v aktivih na 242.441 goldinarjev, dočim so znašala pasiva 110.468 goldinarjev.

Skupni dohodki mesta Ljubljane so znašali 68.763 goldinarjev, od tega za magistrat 12.168 goldinarjev, upravni izdatki so znašali 10.675, ostali izdatki pa 45.620 goldinarjev. Skupno je bilo dohodkov 60.716 goldinarjev, od tega je dal donos mestnih posestev, zemljišč in hiš 7.959 goldinarjev, obresti so prinesle 8 goldinarjev, dočim so znašali drugi dohodki 52.749 goldinarjev.

Po pogledimo v sedanost! Mestni proračun brez podjetij znaša za 1943 42.956.223 lir v dohodkih in ravno toliko v izdatkih, proračun mestnih podjetij 35.728.073 lir in proračuni specialnih fondov in posebnih občinskih ustanov 4.065.283 lir izdatkov in seveda ravno toliko dohodkov.

* Leta 1843 je znašal naravni prirastek celo 126 oseb.

In koliko je sedaj uradnikov, oziroma sploh uslužbencev v mestni službi? Leta 1939 jih je bilo 1298, leta 1942 pa 1695.

Še nekaj zanimivih primerjav.

Ljubljančani so bili že pred 100 leti pridni obdelovalci zemlje. Za leto 1840 navaja avstrijska statistika pridelek žita s 4979 hl, pridelek vina (imeli smo torej vinograde!) s 736 l, dočim so cenili pridelek sena na 17.000 starih stotov (ki so imeli nekaj več kot 50 kg). Živine je bilo tedaj v Ljubljani: 424 konj, 497 glav goveje živine in 17 ovac. Danes po 100 letih, delno tudi po zaslugi sedanje vojne, ko je treba stremeti za čim večjim lastnim pridelkom, so številke še mnogo večje, saj je to tudi razumljivo zaradi dejstva, da se je površina mesta Ljubljane zadnjih 100 let toliko povečala in smo zlasti v zadnjih obdobjih dobili mnogo izrazitih kmetskih pridelov v mestni okoliš.

Glavni pridelki v mestu Ljubljani so znašali l. 1942: pšenica 1536 met. stotov, ječmen 1092, rž 610 in oves 960 met. stotov, nadalje je znašal pridelek koruze 1000 met. stotov, krompirja pa celo 25.950 met. stotov. Vse to so seveda le približne cenitve.

Stanje živine pa je bilo konec leta 1942 naslednje: konji 1455, goveja živina 2136, prašiči 1900, ovce 40, koze 144 in perutnina 10.434 glav, kuncii okrog 20.000.

Da bi bila naša slika bolj popolna, navajamo, da je bila ocenjena vrednost uvoza v mesto Ljubljano leta 1840 na 1.2 milijona goldinarjev tedanje veljave. Za sedanje razmere pa nam žal ni mogoče navesti številke za primerjavo, gotovo pa je, da sega uvoz v mesto Ljubljano v milijonske številke po vrednosti, skoraj gotovo znaša nekaj stotin milijonov.

Pripomba. Za statistične podatke iz najnovejšega časa se zahvaljujemo statističnemu odseku mestnega poglavarstva, ki nam jih je dal ljubeznivo na razpolago.

Načrt, ki ga priobčujemo v koledarju, je bil prirejen po fotografem posnetku načrta, ki je bil z bakrorezom tiskan v »Tabelah k statistiki avstrijske monarhije« v trinajstem letniku leta 1840. Originalni načrt ima v tabelah velikost 37 cm v kvadrat. Priobčujemo le izrez, ki kaže najbolj pozidani del stare Ljubljane. Manjkajoči pasovi imajo po nekaj hiš le ob glavnih dovoznih cestah, sicer pa so na njih le njive, vrtovi in travniki. Če pogledamo zemljevid Ljubljane pred sto leti, nam vzbudi pozornost dejstvo, da je pravo mesto še vedno le med Gradom in Ljubljano od Sv. Jakoba do sedanje Zmajskega mostu. Mestu podoben je še tako imenovani Breg, ki je tudi še prej, ko je mesto imelo obzidje, bil obzidan in spadal k ožjemu mestu. Vsa druga, tedaj tako imenovana predmestja, so pa v resnici le vrste hiš ob glavnih cestah. Le tu in tam so hiše pozidane nekoliko bolj na goso. To velja za Gradišče kakor tudi za kapucinsko in karloško predmestje. Izrazito dolge vasi pa so poljansko predmestje, dalje šempetrsko predmestje, Krakovo, Trnovo in Kurja vas, ki niti vas ni več. Današnja Ljubljana je sto let kasneje neprimerno bolj zazidana, kakor bi mogli to pričakovati od Ljubljane, ki je v tisoč letih do 1840 zrasla tako malo. Pri tem ne smemo prezreti, da je Ljubljana bila skozi dolge dobe važno gospodarsko in prometno križišče.

Izrez iz načrta sega na jugu od tako imenovane »Spicec in do izliva Pražakove ulice na Dunajsko cesto na severu. Na zahodu je nekako v sredi načrta še sedaj trikotnik Borštnikov trg, na vzhodu pa sega izrez do šempetrske vojašnice, ki je na načrtu že deloma odrezana, šempetrske cerkve, ki stoji nekoliko bolj vzhodno, na izrezu ni več. Spodnja kraka Lattermanovega drevoreda sta se umaknila ob graditvi železnice, južno od njih pa teče danes Bleiweisova cesta in ob njej stoji najlepši del današnje Ljubljane, kakor vidimo, na nekdanjih njivah in vrtovih. Silna praznina zeva tudi še v današnjem okraju svetega Jožefa. V velikem trikotu med današnjo Streliško ulico in Poljansko cesto so bile pred sto leti le njive in vrtovi.

Ob 100 letnici Bleiweisovih novic

ki so že l. 1848. pisale o zanimivih pojedinah konjskega mesa v Ljubljani

»Konj je najčistejša in najlepša domača žival. Zakaj bi ne jedli konjsko meso?« tako in slično je pred sto leti modroval in učil dr. Janez Bleiweis, narodni prvak, politik, urednik »Kmetijskih in rokodelskih Novic«, ki so začele izhajati v drugi polovici leta 1845., torej pred dobrimi sto leti. Bilo je objavljeno v tem prvem časopisu mnogo poučnih in zanimivih člankov o užitnosti konjskega mesa sploh in o konju kot domači živali. Dr. Bleiweisove zasluge za politično probujo slovenskega naroda so bile že drugod vsestransko, z raznih kulturnopolitičnih vidikov in ozadij očitane, naj tu le omenimo, da si je dr. Janez Bleiweis kot strokovni pisatelj pridobil precej zaslug za povzdigo in razvoj našega živinozdravništva. Bil je prvi, ki je spisal obširno knjigo »Domači živinozdravniki«, ki so jo pred dobrimi petdesetimi leti še rabili mnogi, starejši, za živinozdravništvo se zanimajoči kovači in kmetje. Rabili so to knjigo svojčas tudi na kmetijski šoli na Grmu pri Novem mestu. Nekaterim kovačem je bila ta knjiga nekako sveto pismo, ki so jo radi prebirali ob nedeljah in ob zimskih dolgih večerih. Kot živinozdravniški strokovnjak se je dr. Janez Bleiweis posebno potegoval za konja, pa tudi za ono dobo nenavadno navdušeno za konjsko meso. V najrazličnejših sestavkih in člankih je skušal dr. Bleiweis v »Novicah« odstraniti med narodom vse predsodke o užitnosti konjskega mesa. Dr. J. Bleiweis je tako rekoč postal velik podpornik gibanja, ki je bilo osredotočeno v tem, da se tudi konjskemu mesu prizna primerno dostojno mesto v ljudski prehrani. V oni dobi je dr. Bleiweis vodil prav za prav veliko propagando za konjsko meso. Kot zagovornik konjskega mesa se je menda v predpustnem času leta 1848. udeležil tudi neke gostije konjskega mesa, tako lahko sklepamo iz poročila, objavljenega nato v »Novicah« omenjenega leta.

Preden preidemo na »pojedine konjskega mesa« pred sto leti, naj omenimo nekaj splošnih podatkov o konjskem mesu.

V Evropi je živel divji konj že prva stoletja po Kristusu. Stari Germani so visoko cenili meso divjega konja. Tudi drugi evropski narodi ga niso zamestali. V prvih časih srednjega veka, ko še ni bilo v Evropi iztrebljeno poganstvo, je bilo kristjanom prepove-

dano zauživanje konjskega mesa. Ta prepoved je v poznejših stoletjih prišla ob veljavo. V Parizu in Kopenhagenu so začeli najprej zauživati konjsko meso. To je prišlo v veljavo tudi pri vseh oblegancih, ki so branili svoje trdnjave in mesta pred sovražnikom. Po raznih velikih mestih Evrope pa so bile že v prejšnjem stoletju ustanovljene klavnice, kjer so klali konje in je šlo njih meso dobro v promet.

Bleiweisove »Novice« naj nam v naslednjem pripovedujejo, kako so v Ljubljani in drugod pred sto leti jedli konjsko meso, kako so ga hvalili in kakšne so bile gostije s konjskim mesom.

Zanimanje za konjsko meso.

»Kmetijske in rokodelske Novice« so že takole leta 1844. in 1847. začele vzbujati zanimanje za konjsko meso s kratkimi članki. Leta 1847. je pretila draginja, ker je bila po mnogih naših krajih letina zelo slaba, zlasti krompir je najslabše obrodil, ko je bil napaden od posebne krompirjeve kuge ali gnjiline, ki je uničevala stebila in ni krompir napravil skoraj nobenih gomoljev. Množile so se takrat tožbe, da so mnogi dobri kmetje jeseni pridelali manj krompirja, kakor so ga bili spomladi vsadili. In »Novice« so porabile priliko, da so začele opozarjati na konjsko meso kot dobro hranivo za vse prebivalstvo. Zanimiv je bil v tem pogledu članek, ki je bil objavljen v letniku 1847. na strani 198. Pisec tega članka pravi najprej, da je konjsko meso zdrava in tečna jed, da so to spoznali med drugimi tudi umni in častiti možje mesta Drezdave (tako je pisec nazival Dresden!), ki šteje več kot 65 jezer (tisoč) ljudi, ko so se pogovarjali o konjskem mesu in sklenili konjsko meso priporočati za živež, ker je konjsko meso zdravo, tečno in dobrega okusa. V podkrepitev trditve o zdravi hrani konjskega mesa so se »Novice« sklicevale tudi na stare vojake, ki so se udeleževali raznih bitk v Italiji. Tako »Novice« pripovedujejo:

»Naši stari vojaki vejo še dobro povedati, kako so v letu 1796. v Mantovi na Laškem konjsko meso radi jedli in kako dobro je bilo. Modri in previdni vojvoda Wurmser je zapovedal na stotine konj poklati, meso dobro nasoliti in ga hraniti in tako je skoro pol leta svojo veliko armado preživljal.«

Ta članek nadalje opozarja, kako je skušnja pokazala, da je konjski jezik boljši od govejega, da so boljšega okusa tudi jetra, obisti in srce. Pisec članka je z vzklikom končal:

»Ko jemo druge živali, zakaj ne bi »narčedniše in narlepše« živali jedli? Če nas bo draginja še za naprej stiskala in če nas naš prijatelj korun zapusti, bo treba na drugo jed misliti.«

Kdo je bil prijatelj korun? Kot že omenjeno, je grozila takrat našim krajem huda draginja, celo lakota. Krompirjeva letina je bila zelo slaba. »Novice« so prva leta za podzemnico rabile izraz »korun« namesto sedaj splošnega »krompir«. Takrat se je bila vnela tudi kratka pravda: »korun ali krompir«. Bleiweisove »Novice« so najprej potegnile s »korunom« in so dosledno rabile ta izraz. Pozneje pa so priznale čast in prvo mesto »krompirju«. Opustile so izraz »korun«, ki je zapadel tudi v splošno pozabljenje med narodom.

Prva pojedina konjskega mesa v Kranju.

Leta 1848. v predpustnem času se je po raznih naših mestih začelo nekako modno zanimanje za konjsko meso. Bila je razvita velika agitacija za konja, takratnim časom primerna. Pod prav originalno rubriko »Urno kaj noviga?« so »Novice« v številki od 25. svečana objavile notico:

»V Kranji in Ljubljani so undan — navajamo vse dobesedno — nekteri gospodje prvo pojedino konjskega mesa imeli, ktero so boje iz Šošperka (sedanjega Čušperka) dobili. Dobro slo, gospodje! (Po našem: Dober tek, gospodje!) Drugo pot prosimo, de bi tudi nas na južino povabili.«

Uredniku »Novic« so Ljubljančani pozneje ustregli in ga povabili na pojedino, ki jo je potem lepo opisal z velikim hvalospevom na konjsko meso.

Že v naslednji številki pa se je oglašil v »Novicah« kranjski dopisnik Primskovski in dne 1. sušca opisal pojedino konjskega mesa v Kranju pod naslovom »Od konjskega mesa«. Najprej takole modruje dopisnik:

»Ljube Novice! Marsiktero vražo ste že iz Slovenskega pregnale in marsiktera neumna vera je šla po vaših jasnih podukih rakam živžgat. Vam gre

tudi zasluga, de konjsko meso ne bo dalje zaničevano ostalo, ampak de se bo, če je scer zdravo in lepo, prihodnje v prid obračalo. Perva pojedina konjskiga mesa je bila v Krajnji 15. svečana. Hvala gospodam, ki so prvi na Kranjskim zastarano neumno misel, de konjsko meso ni za jed dobro, prekucnili in pokazali, de je dobro.»

Dopisnik se je tu mimogrede spomnil stare krajevne prislovice, ki je Kranjčanom očitala naklske konjske koline, češ:

»V Naklem so konja zaklali, v Kranj pa koline poslali.«

Dopisnik pa je to prislovico ob tej priliki skušal preobrniti. Sklicujoč se na dr. Prešerna je veselo in z zadovoljstvom zapisal, da se bo odslej naprej govorilo:

»V Kranji smo konja pobili, v Naklo koline vrnili.«

Dopisnik je tudi izrazil veselo nado, da se bodo sedaj po konjski pojedini mogli Kranjčani in Naklčani mirno pobotati in sprijazniti, ker naj bi bila zadeva o konjskih kolinah na ta način urejena in poravnana.

Ljubljančani na konjski pojedini.

V predpustnem času leta 1848., ko se je na Dunaju bližala z veliko naglico marčna revolucija, je Ljubljana preživljala svojo mestno idilo. Med Ljubljančani so se vrstile veselice, pojedine. V modo so prišle pojedine konjskega mesa. Zivahni so bili takrat razgovori o konjskem mesu, po imenitnih salonih, po preprostih gostilnah in po zasebnih domovih se je sukal pogovor o konjskih gostijah, ki so bile takrat v Ljubljani. Marsikatera vesela šala je bila zbita in napravljena na račun konja in njega mesa. Konjsko meso so dobivali iz čušperške graščine na Dolenjskem. Tam je bila nekaka klavnica. Sprva so časopisi objavljali kratka poročila o konjskih pojedinah, daljše poročilo pa je bilo o pojedini, ki je bila na pustni ponedeljek v neki boljši ljubljanski gostilni. Kje? Viri ne povedo. Kdo se je udeležil te pojedine, kronika molči. Da je njej prisostvoval urednik »Novice« dr. Janez Bleiweis, lahko razberemo iz poročila omenjenega lista samega. Na strani 34. letnika 1848. »Novice« lepo pripovedujejo:

»Pustni pondeljk zvečer je bila v neki gostivnici v Ljubljani druga pojedina konjskiga mesa, h kateri smo bili tudi mi povabljeni. Lep kosič mesa je bil, ki smo ga zopet iz Šošperka (Čušperka) dobili po 5 krajc. funt (stari funt okoli ¾ kg) z vožnino vred.«

In sedaj je začel poročevalec lepo, nazorno opisovati, kako so kuhali in pripravljali to meso. Kuharski umetnik je gotovo napravil dober konjski guljaž, ko poročilo doslovno pravi:

»Pred našimi očmi je na mizi gostivnice nek gospod, mojster kuharske umetnosti, meso na drobne kosce zrezal in ga dobro osolil. Potem je pokuril z vinskim cvetam pod plehasto pokrito posodo, v kateri je po primeri mesa prvič špeha razstopil, v špehu je čebulo zarumenil in potem s turškim popram vred meso v posodo djal in jo s pokrovom pokrnil. Ni četrtinka ure minila in že se je začelo v posodi meso čmariti, de je bilo veselje. Zdej je naš mojster pokrov odkril in meso še enkrat dobro pomešal, katero je bilo čez pol ure gotovo. Obilno dobriga soka se je iz mesa izverlo, katerimu je zvretiga (zaroštaniga) krompirja pridjal in potem z mesam vred v skledi zbranim gostam na mizo postavil.«

Poročevalec je moral biti sila navdušen za ta »konjski guljaž«, kajti vzhičen in ponosen je napisal hvalospjev na konjsko meso in objavil veliko stavo, kratko:

»Sto goldinarjev stavimo na en krajcar — de ne bi nihče tako napravljeniga konjskiga mesa od govejiga razložil. Tako dobro je!«

Članek končuje, da so se pri tej priliki prav živo spomnili na vse pred sodke, ki vladajo o konjskem mesu, in na ljudi, ki se vedno izgovarjajo in so se izgovarjali, da ga ne morejo jesti, ker ga tudi njih očetje niso jedli. Poročilo pa seveda ne omenja, da-li so na tej znameniti konjski pojedini povabljeni gostje primerno zalili ta dobri konjski guljaž s kako kapljico, morebiti s črnikalcem, rebulo ali pa vsaj z dolenjskim cvičkom. To pa si lahko sami mislimo!

Konjsko meso v prehrani Ljubljane.

H konjskim pojedinam naj naposled navedemo še nekaj statističnih podatkov, kakšnega pomena je postalo konjsko meso v prehrani mesta Ljubljane za zadnjih dvajset let. Podatki so posneti po letopisu statističnih tabel, ki jih je sestavil statistični odsek mestne občine ljubljanske, in to na osnovi letnih zapiskov mestne klavnice o zakolu konj, o cenah govejega in konjskega mesa, zbranih od mestnega tržnega nadzorstva. Ako vzporejamo letni zakol konj v mestni klavnici s cenami govejemu mesu v posameznih letih, nalletimo na zanimiv in poučen pojav, kako je dvig ali padec zakola konj v

nekaki povezanosti z dvigom in padcem cen govejemu mesu. Kadar so bile visoke cene govejemu mesu, takrat so gmotno šibkejši sloji raje segali po konjskem mesu, ker niso v tednu zmogli za goveje meso pri vsakdanji hrani. Med prvo svetovno vojno je bil zlasti zadnja leta primerno velik zakol konj, ker je konjsko meso šlo dobro v promet. Podatki mestne klavnice v letopisu statističnega odseka navajajo, koliko konj je bilo zaklanih prva leta po prvi svetovni vojni tja do 1923. Tako so leta 1919. zaklali v mestni klavnici 276 konj, naslednje leto le 189, l. 1921. za 80 glav več, namreč 269, in l. 1922. tudi razmeroma veliko, namreč 296 konj. V naslednjem pa podajamo od leta 1923. naprej pregledno tabelo o zakolu, o cenah govejemu in konjskemu mesu, iz katere je pač jasna in očitna zanimiva krivulja gibanja cen in porabe konjskega mesa.

Leto	Zakol konj	Cene govejemu mesu v din.	Cene konjskemu mesu v din.
1923	302	22.42—19.94	11.56—10.26
1924	308	24.28—21.70	12.48— —
1925	285	20.33—16.67	11.21— 9.05
1926	451	18.00—15.00	8.08— 6.08
1927	515	18.67—14.71	8.00— 6.00
1928	628	18.29—15.71	8.00— 6.00
1929	712	18.45—17.48	9.08— 7.08
1930	519	19.00—17.00	7.64— 5.64
1931	527	15.52—13.64	6.00— 4.00
1932	156	10.57— 8.57	6.00— 4.00
1933	114	10.26— 8.17	6.00— 4.00
1934	95	10.02— 8.17	6.00— 4.00
1935	113	9.00— 7.00	6.00— 4.00
1936	120	10.25— 8.25	4.00— —
1937	137	12.58—10.58	4.00— 3.13
1938	143	13.00—11.00	5.33— 4.00
1939	130	13.00—11.00	6.00— 4.00
1940	313	15.17—12.50	8.00— 6.00
1941	346	17.00—14.38	10.25— 8.00
1942	245	— — —	— — —

Naj pripomnimo, da so bile cene govejemu in konjskemu mesu za l. 1941. upoštevane le do aprila v dinarjih. Iz te tabele lahko vidimo, kako je bilo konjsko meso upoštevano v splošni prehrani Ljubljane, kako se je večal in kako padal konzum tega mesa, ko so se dvigale ali padale cene govejemu mesu. Meso zaklanih konj so do nedavna v Ljubljani prodajali v dveh mesnicah, v zadnjem času v treh. V dobi najhujše gospodarske krize, ki je trajala takole od 1928 do 1931, se je konzum konjskega mesa zelo dvignil, pozneje, ko so se gospodarske prilike počasi izboljšale, pa je znatno padel, kar nam nazorno kaže leto 1934., ko je bilo takrat najnižje število zaklanih konj in so bile cene govejemu mesu primerno nizke.

Meksikajnarji v Ljubljani

Tudi pred 80 leti so se zbirali v Ljubljani prostovoljci,
toda iz vse avstroogrške monarhije

Ne samo v sedanjem stoletju, ampak tudi v minulem je bila Mehika, velika država v južnem delu Severne Amerike, skoraj stalno pozorišče najbolj divjih neredov in borb za oblast. Izredno slabo upravljana država, ki je večkrat premenjala tudi državno obliko, je zašla v posebno stisko sredi minulega stoletja. Tedaj je bila Mehika tudi v hudi denarni zadregi. Ni zmogla več plačevati svojih dolgov, ki jih je napravila v tujih državah. Zaradi zakona o plačevanju obresti, ki ga je Mehika uveljavila sredi meseca julija leta 1861., je zašla v hud spor s Španijo, Anglijo in Francijo. Vse tri države so se dogovorile, da bodo zasedle Mehiko in tako republiko prisilile, da bo izpolnila svoje plačilne obveznosti.

Mehika se je po kratkem času s prvima dvema državama sporazumela, nikakor pa ne s Francijo. Ta je zategadelj zasedla Mehiko dne 10. junija 1863 že z očitnim namenom, ustanoviti po želji svojega cesarja Napoleona III. dedno cesarstvo in postaviti za cesarja nadvojvodo Ferdinanda Maksimilijana Jožefa, starejšega brata tedanjega avstrijskega cesarja Franca Jožefa I.

Carlo Benito Juárez, izza leta 1858. državni predsednik mehikanski, je pred Francozi zbežal v Združene države, od koder je nemoteno opazoval dogodke in tudi podžigal sovražstvo, strasti in nasprotstva v svoji domovini.

Razbesnela je pravcata bratomorna vojna, uvedena je bila splošna dolžnost vojaške službe, h kateri so bili pritegnjeni vsi moški od dvajsetega do petinštiridesetega leta starosti.

Da bi končale brezplodno državljansko vojno so se oprijele domače vplivne osebnosti omenjene zamisli o ustanovitvi cesarstva ter soglasno sklenile, oklicati za mehikanskega cesarja nadvojvodo Maksimilijana. Mehikanski odposlanci so se napotili v Evropo, se izkrcali v Trstu pred gradom Miramarom ter v njem dne 10. aprila 1864 ponudili mehikansko cesarsko krono nadvojvodi. Le-tá jo je po Napoleonovem nasvetu in ko se je odpovedal vsem pravicam, ki so šle članom avstrijskega cesarskega doma, sprejel kot mehikanski cesar Maksimilijan I. Z najboljšim upanjem in poln nad glede srečnega uspeha svojega poslanstva se je vkrcal cesar s soprogo Karlo na ladjo, s katere je stopil dne 29. maja na tla svoje države ter dne 12. junija dospel v njeno prestolnico Mehiko.

A kmalu se je pokazalo, da kot vladar ni in ne bo kos strankarskim sporom. Njegov najhujši nasprotnik Juárez je bil sicer v pregnanstvu, vendar pa je rovaril iz Združenih držav ter z njihovo

pomočjo dosledno in neprenehoma podpihoval vstajo in izpodkopaval cesarjev ugled. Največja opora je bila cesarju francoska vojska s šest tisoč možmi pehote in tri sto mornarji. Poveljeval ji je izza meseca oktobra leta 1863. maršal Francois Ahil Bazaine.

Za Maksimilijana so začele postajati sčasoma težave in neprilike vladanja čedalje znatnejše in zamotanejšje. Nakrat je stal neodločen med domačima nasprotnima strankama, odvisen zgolj od Bazaineja. Naposled ga je pustil na cedilu še Napoleon, ki je odpoklical za voljo pretenj Združenih držav svoje čete iz Mehike. Cesar ni bil proti koncu leta 1866. niti več v stanu, boriti se nadalje proti Juárezu, ki je čedalje bolj pritiskal na Maksimilijanove mehikanske čete ter jih tudi prisilil, da so se umaknile v mesto Mehiko in zasedle bližnje kraje, niti se ni mogel odločiti za povratek. A tudi Bazaine se je zaman trudil, da bi ga pregovoril, naj se odpove cesarskemu dostojanstvu.

Meseca februarja leta 1867. je Maksimilijan zbežal. Z osem tisoč možmi se je zatekel v trdnjavo Queretaro, ležečo ne baš daleč na severozahodu od mehikanske prestolnice. Tam je dne 15. maja, izdan s posredovanjem nekega polkovnika Lopeza, padel v roke in oblast Juárezovemu generalu Escobedu. Obsojen dne 14. junija naglosodno na smrt, je bil dne 19. junija skupno z velikim maršalom Miguelom Miramonom, nekdanjim predsednikom mehikanske ljudovlade, in generalom T. Mejio ustreljen. Njegovo truplo je prepeljal v Evropo admiral Viljem baron Tegetthoff. Z njim je prispel v Trst dne 16. januarja naslednjega leta. Cesarjevi zemeljski ostanki so bili zatem odpeljani po južni železnici z vlakom mimo Ljubljane na Dunaj ter dne 28. istega meseca položeni v cesarsko grobnico kapucinske cerkve.

Toliko o mehikanskih svoječasnih hotatijah in žalogri cesarja Maksimilijana v Mehiki. — Da pomore svojemu bratu v boju z mehikanskimi republikanci, je cesar Franc Jožef I. dovolil razpisati v Avstro-Ogrski priglavljanje in novačenje dobrovoljcev za Mehiko. Kako se je to godilo in končalo, skušajo pojasniti nastopne beležke.

Mehikanske dobrovoljce so novačili prvotno do meseca junija 1864 v Trstu, nato pa se je preselila naborna komisija v Ljubljano, kjer jih je pričela zbirati dne 16. julija. Po daljšem presledku sta se začela zaradi tega v nekdanji sladkorni tvornici ali stari cukrarni na Po-

ljanskem nasipu nenavaden vrvež in razgibano življenje. V prostornem soplepju, in sicer v pritličju, so napravili veliko okrepčevalnico, a v bivšem skladišču tvornice vojaško kuhinjo, katere je mogla oskrbovati s hrano tisoč mož, in obednico. Nadstropja so porabili za častniške sobe in spalnice moštva. Pred to v naglici prirejeno vojašnico, kjer je bilo seveda zmerom kaj živahno, zabavno in veselo, so zavzeli prostor zlasti branjevci in starinarji. Prvi so stregli lačnim in žejnim nabornikom s pijačo in jedačo, drugi pa so od njih kupovali civilno obleko in drugo. Izkupiček za prodane reči so večidel in po navadi vsi kmalu ali sproti pogнали po grlu — nikako čudo, saj je bilo ravno za časa vročih pasjih dni. Pred velikim vhomom v zasilno vojašnico je bila nameščena glavna straža z vrsto pušk, ki so slonele na bradlji, pobarvani zeleno-belo-rdeče, t. j. pleskani v barvah mehikanskega cesarstva. Nad vhomom so vihrale številne črno-rumene, rdeče-bele, modro-bele, a po večini zeleno-belo-rdeče zastave.

Dobrovoljci, sprejeti in uvrščeni v vojaška krdela, so bili zastavne in krepke postave, izrazitih potez in v najlepših letih, nekateri že okrašeni na prsih z odlikovanji, htabrostnimi svetinjami in drugimi znaki za vojaška priznanja. Govorili so seveda jezike vseh narodov bivše avstro-ogrške monarhije, saj so prihajali iz vseh dežel monarhije, zaupajoč v srečno bodočnost. Pod košatimi orehi, ki so rasli nekoč v dolgem drevoredu vzdolž Ljubljaničice, so posedali ter pripovedovali drug drugemu, kaj žene tega ali onega prek velike luže v Ameriko. Njihovi obrazi so jasno razodevali odločnost, neustrašenost in delaželjnost. Vsakdo je nosil brado, če ga je narava le količkaj obdarila s to moško lepoto. Premnogim med njimi ni bilo usojeno, da bi se jim posrečilo vkljub vestnosti, izobrazbi, prizadevanju i. dr. doseči doma ustrezno zaposlitev ali pa zavzeti primerno mesto v družabnem življenju. Dve tretjini sta gotovo prisegli na mehikansko zastavo edinole zato, ker jima domovina ni nudila kruha ter sta ga upali zanesljivo dobiti v daljnem tujem svetu. Marsikdo si je pač upravičeno domišljjal, da si bo mogel ustvariti, ko bo oproščen trde vojaške službe, kar v mehikanski državi domače ognjišče ter se posvetiti svojemu poprejšnjemu poklicu, najsi bo obrtu ali trgovini, ali pa si priskrbeti kakšen drug priložnostni posel. Za podjetne in strokovno izučene ljudi so bila videti namreč tedaj tam izredno ugodna in mikavna tla. Majhen primer glede primanjkanja obrtniških izdelkov v Mehiki naj nudi le

dejstvo, da je tam stal navaden kozarec štiri do pet frankov. Ker so bila poročila iz Mehike nad vse ugodna, si je neredki vroče želel, da bi bil skoraj že tam. Zelo je podžigala ljudi predvsem dospela vest o sila navdušenem sprejemu cesarja Maksimilijana in njegove soproge Marije Karlote (saške vojvodinje, hčere belgijskega kralja Leopolda I., s katero se je poročil v Bruslju dne 27. julija 1857) na meksikanskem ozemlju.

V Ljubljani je štela do dne 5. avgusta zbrana vojska mehikancev ali »meksikajnarjev«, kakor so rekali navadno ljudje tem prostovoljcem, 1700 mož. Ker za to veliko množico v cukrarni ni bilo prostora, so postavili zanj v Trnovem lesenjače, ob sedanji Jegličevi cesti (na prostoru, kjer stoji dandanes velika občinska stanovanjska hiša, kakor tudi na še praznem svetu poleg nje) pa zgradili vzporedno dve dolgi nizki stavbi. Dvoriščna, katere polovica je še ohranjena, je bila zidana, obcestna pa po večini samo lesena. Teh stavb se je oprijelo ime »meksikac«, ki ga slišimo včasih še danes, čeprav že ne vemo več zakaj.

Takrat se je celo govorilo, da bo poslan del borcev spričo nedostajanja zanje primernih poslopij iz Ljubljane v Gorico, kar se ni zgodilo. Pač pa je moralo oditi v tedaj nenaseljeni samostan v Stični štiri sto mož in meseca septembra naknadno še dve sto dobrovoljcev. Vsi ti vojščaki, katerim je poveljeval stotnik pl. Bernhard, so se zelo pripukili stiške-mu prebivalstvu, ki jih je rade volje in kolikor le mogoče podpiralo. Nadaljnje naraščajoče novačenje je povzročilo, da je bilo treba poslati pet sto mož še drugam, tako na Vrhniko, Lesno brdo in v Mekinje pri Kamniku.

Ljubljana je tisto poletje navzlic šolskim počitnicam in tako imenovani mrtvi sezoni zelo oživela, saj si srečaval povsod po mestu prihajajoče in sprehajajoče se dobrovoljce, katerih kajpak niso pogrešali ne v gostilnah in kavarnah ne v prodajalnicah in sploh trgovinskih opravilnicah. Obnašanje dobrovoljcev v javnih prostorih in med družabnimi krogi je bilo vobče dovolj dostojno. Izjemoma pa sta nastala seve tu ali tam tudi prepir in zbadljivo prerekanje, ki so ju povzročile ponajveč vselej nezmerno popite opojne pijače. Tako so se spopadli na primer dne 9. avgusta vojaki ljubljanske posadke in »meksikajnarji« (tako so namreč klicali dobrovoljce Ljubljančani) v šempetrskem predmestju, drugi dan pri Sv. Florijanu in nekaj dni pozneje še v bližini obeh vojašnic (namreč šempetrske in zasilne v cukrarni). V zadnjem primeru so se uprli mehikanci ojačeni obhodni straži (patrulji) kranjskega pehotnega polka s takratnim imenom »Hohenlohec« ter lučali hkrati kamenje na nasprotno stran Ljubljane. Na klic k orožju so prihiteli častniki ter preprečili nadaljevanje nerednosti. Za kazen so morali biti nekaj časa brezizjemno vsi vojak-ki že ob osmih zvečer doma.

Častniški zbor je prirejal tedaj na starem strelišču (v sedanjem Ljudskem

domu) v Streliški ulici družabne večere. Na neki taki zabavi so se sprli avstrijski in mehikanski častniki. Prepir je zaključil dne 17. novembra dvoboj, pri katerem sta bila oba dvobojnika ranjena. Samo ob sebi umevno je, da so rodili takšni neljubi dogodki hudo mržnjo in medsebojno nasprotstvo. Armadno poveljništvo je bilo zatorej prisiljeno veleti, da se mora izkazovati odtlej oficirjem mehikanskih oddelkov čast enako kakor avstrijskim.

Med mehikanci je bil tudi žid Karel Steinhardt, ki se je rodil meseca julija leta 1832. v Eisenstadtu na Ogrskem (pravilneje v glavnem mestu nekdanjega »Burgerlanda«). Ker se je odločil za pristop k rimsko-katoliški Cerkvi, ga je krstil v stolnici dne 19. avgusta 1864 ob desetih dopoldne Karel Heidrich, vikar, stolni zakristan in katehet, pozneje lazarist, ki ga starejše osebe v Ljubljani zbog njegove vljudnosti in ljubeznivosti še dobro pomnijo, saj je umrl šele dne 15. marca 1915. A knezoškof Jernej Vidmar je izpreobrniljenca, kateremu je botroval dr. Etbin Costa, tačas ljubljanski župan, še prav istega dne tudi birmal.

Moštvo mehikanskih dobrovoljcev je imelo enotno obleko iz svetlega dvonitnika (evilha) ter je nosilo začasno, zaradi vročine, slamnike s širokimi okrajci in velikimi peresi za trakovi, drugače pa rdeče čepice s smelimi peresi, kar je bilo videti nekako pustolovsko, tuje, skorajda res že mehikansko. Častniki so bili napravljeni zalo in slikovito. Nosili so modre bluže s srebrnatimi činovnimi označbami in rdeče ali pa modre mahedrave hlače (katere so smeli zamenjati včasih z rjavimi, da so jim ostale predpisane dlje časa nepoškodovane in čedne) in rdeča pokrivala kakor moštvo. Obuti so bili v visoke škornje, nabrane okoli gležnjev liki meh harmonike in imenovane navadno »meksikajnarice«. Njihove sablje so bile prav takšne, kakršne je imela avstro-ogrska vojska, čop na njih (portepé) je bil srebrnosvetel in pretkan z rdečimi in zelenimi prameni v črko M. Vojaškega čina niso označevale zvezdice, marveč proge na rokavih podlahti. Na nadlahtih so imeli podčastniki ozek trakec, ki je bil dolg pri poddesetniku en palec (colo), desetniku dva palca, četovodji tri palce in naredniku šest palcev. Stražnega načelnika je bilo moči poznati po kratkem, a širokem traku. S činovnimi označbami so bile opremljene tudi suknje. Da so se ločili vojaki lahko tudi glede vrst orožja, so bili na ovratnikih bluz majhni našitki (parole). Topničarji so imeli brokatne, pionirji (okopniki) črnorumenene našive, lovci pa so bili brez njih.

V mehikanski vojaški zbor so sprejemali moške, ki so bili v drugem letu rezervne dolžnosti upravičeni zapustiti vojaško službo, in tiste civiliste, ki jih ni vezala vojaška dolžnost. Vsi so morali biti lepega vedenja in trdnega zdravja, če le mogoče še samci in ne starejši od štirideset let. Tirolcev, zavezanih vojaški dolžnosti do petinštiridesetega leta, niso

sprejemali. Trajanje vojaške službe je bilo določeno na pet let. Kogar so vzeli, mu je bil priznan nadav (ara), znašajoč za prideljence pehoti 25, konjici 30, tehničnim krdelom 38 goldinarjev, a narednikom in stražnim načelnikom so izplačevali po 50 goldinarjev. Toda od nadava je dobil vsakdo takoj pri sprejemu v dobrovoljsko službo samo 10 goldinarjev, ostanek pa stoprav pred odhodom iz Ljubljane. Razen odmerka kruha in hrane (menaže) je dobival prostak še 15, poddesetnik 20, desetnik 25, četovodja 30, drugi narednik 35, a prvi 50 krajcarjev na dan.

Za vse, ki bi služili v mehikanski vojski pet ali pa več let, so veljala takale določila: Dosluženeec se sme bodisi vrniti v svojo domovino ali pa prositi za dovoljenje, da more bivati še nadalje na mehikanskem ozemlju. Če se odloči za vrnitev, ima pravico do civilne obleke, proste vožnje do Trsta in zastonjske prehrane med njo. V Trstu prejme nadav kot darilo in potnino do namembnega kraja. Kdor ostane, odnosno se stalno naseli v mehikanski državi, dobi kos rodovitne zemlje, ležeče v zmernem pasu, in potrebno poljsko orodje. Tistemu, ki sklepe po štirih službenih letih novo pogodbo, se zadnje leto spregleda; povrhu mu gre dvojni nadav in prejemki, zvišani za pet krajcarjev na dan, a ko mine čas druge službene pogodbe, se mu prizna še enkrat toliko plodnega sveta, kolikor ga je bil upravičen dobiti, ko je potekla prva njegova službena doba.

Poveljnik mehikanskih dobrovoljcev, grof Franc Thun, je že kmalu po začetku njihovega nabiranja poslal v Mehiko dva častnika pozvedovat glede opreme in preskrbovanja moštva. Odposlanca sta se vrnila ter povedala, da bo moralo oditi moštvo posebno dobro preskrbljeno s perilom in obutvijo, ker je to oboje v Mehiki sila drago, in da bo treba prav tako zaradi prehranjevanja vojaštva marsikaj ukreniti, ker niso življenjske okolnosti tam kar nič ugodne. Po sporočilu obeh častnikov je stal vol sedem dolarjev, a v gostilnah so zahtevali za dušen goveji zrezek (biftek) dolar.

Da se nazorneje vidi, kako je naraščalo število »meksikajnarjev«, naj bo navedenih tu vsekakor nekoliko številok. Do dne 17. septembra je bilo nabranih 2889 mož: 1442 Slovanov, 898 Nemcev, 341 Ogrov, 141 Lahov in 67 drugih. Pozneje se je dvigalo število dobrovoljcev tako, da jih je bilo dne 25. oktobra 4575, dne 22. novembra 5500, dne 5. decembra 5866, konec leta 1864. pa 6000 sprejetih. Ti vojščaki so bili dodeljeni vojnemu štabu, trem lovskim bataljonom, od katerih je vsak imel šest stotnij, huzarskemu polku s štirimi poljskimi in enim skladiščnim eskadronom, po številu mož enako močnemu polku ulancev, nadalje stotniji vojnega staviteljstva ali ženijskemu oddelku in pionirjem, dvema risaničnima štirifuntnima baterijama z oddelkom tehniške artilerije in sanitetnemu odredu. Dobrovoljci so imeli tudi svojo godbo; ta je zmogla kar 62 mož.

Omenjeno bodi tudi to, da so se nekateri sprejeti dobrovoljci premislili ter se skušali kratko in malo izmuzniti obvezi. Pobegnili so in se skrivali, koder se jim je zdelo najbolj prikladno in varno. Poveljništvo je zategadelj naznanilo občinstvu, da prejme vsakdo, najsi bo vojak ali civilist, 24 goldinarjev nagrade, če izsledi begunca in pomaga odnosno omogoči, da ga zopet primejo.

Meksikanski častniki, podčastniki in prostaki so občevali med seboj odkritosrčno, prijazno in tovariški. To so pripisovali predvsem pisani izbori, saj so bili v vrstah poslednjih dveh skupin mnogi, ki so zavzemali poprej v civilnem stanu ugledna mesta in važne službe ter niso gledali omike dosti ali pa kar prav nič zaostajali za pripadniki častniškega zbora.

Dne 15. februarja 1865 je bilo nabiranje dobrovoljcev zaključeno in le z izrecnim cesarjevim dovoljenjem sprejetih pozneje še nekoliko inozemcev.

Prevoz dobrovoljcev v Mehiko je prevzela družba Compagnie Générale Transatlantique v Parizu. Vožnja je trajala od vkrcanja na ladje v Trstu do krajev izkrcanja z njih okoli šest in trideset dni. Ladje so postajale v Gibraltarju, na otoku Tenerifi in na nekem antilskem otoku.

Dobrovoljce so jeli odvažati parniki meseca novembra leta 1864. Poslednji je odrinil proti Ameriki dne 28. marca 1865. Do tega časa je odšlo iz Ljubljane okoli 7000 mož.

Vsako skupino dobrovoljcev, ki je zapustila Ljubljano, sta spremljala na železniško postajo godba in mnogoštevilno občinstvo, navdušeno jih pozdravljaše.

Preden so se poslovile od Ljubljane zadnje čete, zbrane v mesecu decembru, je bila uprizorjena v starem stanovskem gledališču, na čigar mestu ima zdaj svoj dom Filharmonična družba, igra »Meksikanci v Ljubljani«. Gledalcev ni nič kaj posebno navdušila, ker so bile prikazovane zgolj medle, brezvsebne, površne — skokoma sestavljene slike, ki naj bi nazorno kazale veselo življenje in živahno vrvenje pred vojašnico dobrovoljcev ob Ljubljani.

Ko so mehikanski dobrovoljci odšli, je zasedla njihove lesenjače baterija, prispela iz Kranja. V Ljubljani se je odhod dobrovoljcev zelo poznal, kajti iz mesta sta izginila razgibanost in veselje. Velika množica vojaštva je izredno pospeševala več ko pol leta družabno življenje ter dajala zlasti trgovini in obrti obilen zaslužek, ki je znašal na stotisoče goldinarjev. In da so pridobitni sloji vse to prav hudo pogrešali, skoraj ni treba še posebej poudarjati.

Toda nabiranje, novačenje in sprejemanje dobrovoljcev še ni docela prestalo.

Zakaj dan po odhodu zadnjih, to je 29. marca, so pisale »Novice«: »Za gotovo smo zvedeli, da vsako leto se bo iz Avstrije nabiralo po 1000 vojakov za Mehiko in da Ljubljana utegne mehikanska postaja biti. Dobro!« Ljubljane pa je jako potrla vest v istem listu z dne 4. julija 1865, ko so čitali tole: »Mehikancev ne bo več v Ljubljano; prihodnje nabirališče avstrijskih prostovoljcev bode v Pragi, kjer so bliže Hamburga, odkoder odrinejo v Mehiko, in dobivajo veliko kosarno brez plačila.« A to poročilo je bilo vendar preuranjeno, kajti v »Novicah«, izšlih točno tri mesece pozneje, beremo: »Zopet se bojo nabirali vojaki za armado mehikansko in, kakor se sliši, utegne vendar le Ljubljana izvoljena biti za to nabiro.« — In to se je zares zgodilo. Dobrovoljce so pričeli znova sprejemati meseca marca leta 1866.

Dne 9. maja se je že odpeljalo v Trst iz Ljubljane tisoč moških, sposobnih za vojaško službo. Vodnik jim je bil cesarski mehikanski polkovnik Leiser. Vse je povabil, preden so odšli, na obed, katerega so se udeležili župan Costa in mnogi drugi odličniki.

V Trstu je bil pripravljen za dobrovoljce že parnik »Tampico«. Došleci so se vanj takoj vkrcali. Ker pa je zahteval kapitan broda, naj plačajo zastopniki mehikanske vlade za prevoz vojaštva poprej pol milijona frankov, so se začela dolga pogajanja med Dunajem, Trstom in Parizom, ki se navsezadnje niso uspešno končala. In tej nepriliki se je pridružila še druga, obstoječa v tem, da je vlada Združenih držav Severne Amerike ugovarjala temu, da bi avstrijski državljani služili mehikanskemu cesarju, češ da ga ne priznava za zakonitega vladarja v državi Mehiki. Oboje je bilo zadosten razlog, da so se že vkrcani dobrovoljci zopet izkrcali. Poveljnik jih je tudi odvezal prisege mehikanskemu cesarju. Moštvo je osemdnevno čakanje na ladji silo vznejevoljilo, začelo je prodajati, kar je imelo, ter se vdajati pijančevanju in sploh nerednemu življenju. Zaradi tega niso umevno izostajali pretepi in druge nevednosti med njim in pripadniki avstrijske vojske. Kapitan parnika je zaplenil v zastavo za desetdnevno ležarino opremo, obleko in drugo. Mehikance, kolikor niso stopili v avstrijsko vojsko, so poslali z vojaškim spremstvom domov, odnosno v kraje, od koder so bili ali za katere so se pač odločili.

Iz Mehike so pa jela prihajati žalostna poročila. Avstrijske dobrovoljce so dodelili francoskemu poveljništvu, tako da so nehali biti samostojni. Ker so se cesarske blagajne močno izpraznile, so prejemali vojaki mehikanske armade od vsega, kar jim je šlo, polovico manj ko

francoski. Zato so prosili dobrovoljci mehikanskega in avstrijskega cesarja za dovoljenje, da bi smeli zapustiti Mehiko ter se vrniti v Evropo vsi, ki si to žele.

Cesarica Karlova se je napotila za voljo izredne stiske, v katero je zašel njen soprog, meseca junija leta 1866 v Pariz k cesarju Napoleonu III. prosit krepke francoske podpore. Cesar ji je povedal, da francoski vladi ni mogoče prelomiti obljubo, dano glede Mehike in njenih notranjih razmer tako svojemu ljudstvu kakor Združenim državam. Že spoznanje, da se je bila popolnoma zaman trudila in da se je bil sesul ves njen up v nič, jo je gotovo najhuje bolelo.

Ko pa je zvedela čez leto dni, da so ji umorili ljubljenega moža, jo je to tako potrla, da se ji je omračil um. Nadaljnje svoje dni je preživljala nato v Belgiji. Njeno bivališče je bil grad Bouchoute, v katerem je preminula šele dne 26. marca 1925 v veliki starosti 85 let.

Po Maksimilijanovi usmrtitvi so se razkropile mehikanske dobrovoljske čete na vse strani. Tisti, ki so preživeli srečno neštete nevarnosti in težave, združene z bojevanjem, so večinoma zapustili Mehiko ter odšli v svojo domovino. Nekateri pa so vendarle tudi tam našli srečo, ki jim doma ni bila mila, in so za vedno ostali v novi domovini.

Mehikanci, ki so se vrnili, so zanesli k nam med drugim tudi črn mehikanski fižol. Za poskušnjo nasajen v ljubljanskem Krakovem, je tako izvrstno obrodil, da je bil pridelek tisočstošestindesetkrat.

V stari hiši na vogalu Kongresnega trga in Gledališke stolbe, na katere prostoru je bila zgrajena pozneje sedanja nova, je bila pred kakimi sedemdesetimi leti gostilna »Pri meksikancu«. Imel jo je Luka Ažbe, ki se je rodil leta 1829. V Vovčah pri Dolenji Košani ter se je kot dobrovoljec tudi udeleževal bojev, v katere je bil zapleten cesar Maksimilijan v Mehiki. Poročen je bil z Marijano Oblakovo, rojeno dne 22. maja 1831 na Bregu v kranjskem političnem okraju. Njen drugi mož se je pisal Janez Činkole, ki je kupil dne 27. avgusta 1883 hišo v tedanji Vodnikovi ali sedanji Kopitarjevi ulici št. 4 ter odprl v njej gostilno. Za njim so tu gostilničarili Janez Lauter, Ivana Lauter in naposled Jožef Lauter. V septembru leta 1939 je ta znana gostilna za vedno zaprla vrata, njen lastnik pa se je preselil v kupljeno hišo na Poljanski cesti št. 21, kjer ima splošno znano staro gostilno »Pri štrajzelnu« ali »Pri šopku«.

Tako se, čeprav po različnih rodovih in po različnih krajih, nadaljuje gostilniška tradicija, ki jo je začel »Meksikajnar« Luka Ažbe.

NARODNE PRIMERE

KANONIK JOS. VOLC

Pravijo, da je srce naroda njegov jezik, govorica. Kar srce čuti, pa izraža človek na razne načine. Svoje skušnje oblikuje v pregovore, dovtipnost in šaljivke, svoje trditve pa poudarja v primerah. Pregovorov imamo Slovenci že precejšnje zbirke, šaljivk je priobčenih le malo, primer pa zbranih skoraj nič. In vendar so tudi primere važen narodov zaklad. Kažejo, kako narod misli in presoja, kaj odobrava in obsoja, kažejo njegovo duhovno življenje in značaj. Poslušaj kmečkega očanca! Koliko je v njegovih prisposodobah bistrega opazovanja narave (»brez koristi je, kot bi na mavrico zidal«), finega ironiziranja (»svet kot volčji kremplj«), gospodarske preudarnosti (»veliko rabi kot cesarski

konj«), šegavosti in nagajivosti (»neumen, da ne ve, koliko nog gre v en čevljev«) in celo pobožnosti (čist kot milost božja, dober kot duša«)! Ali pa, če bereš knjigo: kako primere poživé pripoved, trditve pribijejo! Ali nam ni Jurčič še posebno ljub zaradi svojih krepkih ljudskih primerov?

Torej imajo res tudi primere svojo pomembnost in vrednost v narodnem življenju. Naslednji skupek primerov je zbran iz ust naroda in iz knjige. Ni popoln — Bog vari! Saj ima domala vsak pridevnik lahko svojo primero — in znabiti ne le ene. Morda pa nagne ta zbirka še koga, da to zbiranje nadaljuje. Zlasti za naše dijaštvo bi bilo tu hvaležno polje.

Bel kot pražnja ruta.
Bel kot sneg.
Bel kot zid.
Beseda mu teče kot sok v v dobu.

Beži kot hudournik.
Beži kot pes, ki je klobaso ukradel.
Beži pred delom kot hudič pred križem.
Beži pred delom kot pes pred burklami.
Blede, da ni ne na konja ne na osla.
Bled kot bi pajke jedel.
Bogat, kadar bo pes rogat.
Bogat kot ose na medu.
Boječ kot zajec.
Boji se kot grešnik spovednice.
Boji se kot hudič grmenja.
Boji se kot hudič križa.
Boji se kot krt dneva.
Brani se kot berač šmarne petice.
Brani se kot jazbec.
Brani se kot mačka sala.
Brani se kot mlad kozel, ki ga na semenj peljejo.
Brani se kot pes klobase.
Brez koristi kot bi dež v sito lovil.
Brez koristi kot bi miš pomolzel.
Brez koristi kot bi na mavrico zidal.
Brezuspešno kot bi vola v roge ščipal.
Brezuspešno kot bi vrano kopal.

Čaka kot grešnik na pokoro.
Čaka kot jud odrešenika.
Čaka kot pes na kost.
Čepi kot iskra pod pepelom.
Čist kot milost božja.
Čisto kot sonce.
Čisto kot zlato.

Črn kot eigan .
Črn kot žuželj.
Čuden kot kresni sneg.

Debel kot bi ga zamesel.
Debel kot polh.
Dela, da se kadi od njega.
Dela kot bi na jajeih sedel.
Dela kot čiška mula.
Delo njegovo je kot pijančeva molitev.
Denarja ima čez ušesa.
Denarja ima kot listja in trave.
Denarja ima kot pečká.
Dere se kot bi jermene z njega rezali.
Divja kot sv. Elija voz.
Divji kot bi ga bili z bobnom ujeli.
Do zobca resnično.
Dober, da bi ga lahko okoli prsta ovil.
Dober kot angel z neba.
Dober kot duša.
Dober kot medena potica.
Dobra sta si kot noževi špici.
Dobre volje kot pes, ki pride zdrav iz cerkve.
Dobri so si kot prsti na roki.
Dobro kot vrabeu v prosu.
Dobro mu je kot biseru v zlatu.
Dobrodošel kot bolha v ušesu.
Dobrodošel kot dim v očesu.
Dobrodošel kot pes pri kegljanju.
Dobrodošel kot pes v kuhinji.
Dobrodošel kot pes v mesnici.
Dobrodošel kot psu klobasa.
Diši mu kot kol na glavo.
Dolg, da bi ga lahko na vatle prodajal.
Dolg kot kresni dan.

Dolgo komaj za očenaš.
Dolgotrajen kot mejaška pravda.
Dolgov ima kot pes bolhá.
Domišljav kot uš na žametu.
Drago kot žefran.
Druzega nima kot žlico.
Drzen kot muha, ki je sedla cesarju na nos.
Drži besedo kot bi lanski sneg obetal.
Drži se kot sveti praznik.
Drži se kot pijanec plota.

Gladek kot jegulja.
Gladek kot krt.
Glazen kot pes ob polni luni.
Gleda, da mu oči ven kapajo.
Gleda kot bi šivanko vdeval.
Gleda kot gos, kadar se bliska.
Gleda kot huda ura.
Gleda kot hudič iz krugle.
Gleda kot hudo vreme.
Gleda kot jelen v praproč.
Gleda kot bik v nova vrata.
Gleda kot kura v dež.
Gleda kot sv. Roka pesèk.
Gleda kot zaboden vol.
Gleda kot zaklano tele.
Gleda kot zolj svetló.
Gluh kot bi na ušesih sedel.
Gol kot netopir.
Gospodari kot pes v konopljah.
Gotov kot amen v očenašu.
Gotovo kot dvakrat dve štiri.
Gotovo kot pribito.
Govori, da bi na skednju ne imelo prostora.
Govori kot bi med rezal.
Govori kot bi orehe stresal.

Govori kot bi otrobe vezal.
Govori kot bi rožice sadil.
Govori kot cigan o žametnih hlačah.
Govori kot čevljar o usnju.
Govori kot kvatrina šema.
Govori kot slepec o barvah.
Grd, da bi ga pes oblajal.
Grd kot noč.
Grd kot smrtni greh.
Gre gladko kot pijanec v krčmo.
Gre kot bi po jajcih hodil.
Gre, da se bliska za njim.
Gre kot bi šel smrti iskat.
Gre kot krogla iz puške.
Gre kot polit pes.
Gre kot ura.
Gre kot veter.
Gre v ravno kot kolesnica.
Grenak kot smrt.
Grenak kot žolč.

Hinavski kot mačka.
Hitro kot mačka na miš.
Hitro kot miš v luknjo.
Hiter kot zajec.
Hitro narejeno kot od dvanajstih na poldne.
Hitro odgovori kot ključovalen otrok.
Hitro opravi kot marčev sneg.
Hodi kot bi imel kol v hrbtu.
Hodi kot mačka okoli vrele kaše.
Hodi kot tat po sejmu.
Hodi nerodno kot pijanec iz krčme.
Hodi okoli kot slab denar.
Hud kot Turek.
Hud kot turški poper.
Hudih oči kot mačeha.
Hudo, da bi beraška palica obupala.
Hudo kot bi v sršenovo gnezdo dregnil.
Hrup, da grmečega Boga ni slišati.
Hrup kot v črni šoli.
Hvali ga kot gospodar krivičnega hišnika.

Ima obilo kot vrag toče.
Ima strah kot žaba na dež.
Ima široka usta, da bi lahko sam sebi na uho govoril.
Izgine kot bi se v zemljo vdrl.
Izgine kot blisk.
Izgine kot kafra.
Izginja kot beli kruh pri peku.
Izgleda, da bi se ga smrt ustrašila.
Izgleda kot bi bil iz jerbasa pil.
Izgleda kot bi bil izpod vislic ušel.
Izgleda kot bi bil z vislic padel.
Izgleda kot bi bil pravdo izgubil.
Izgleda kot bi bil ravnilo požrl.
Izgleda kot bi bil smrti ušel.
Izgleda kot bi bil tri dni v dimu visel.
Izgleda kot bi bil tri dni v grobu ležal.
Izgleda kot bi mu bile kure kruh snedle.

Izgleda kot bi ne znal do treh šteti.
Izgleda kot bolna sova.
Izgleda kot kup nesreče.
Izgleda kot levi razbojnik.
Izgleda kot pečena hruška.
Izgleda kot sedem hudih let.
Izgleda kot skopan maček.
Izžet kot goba.

Jezik ima kot kravji rep.
Jezik ima razklan kot gad.
Jezik mu gre kot mlin.
Joka, da kaplja kapljo pobija.
Joka se in smeje kot vreme v aprilu.

Kislo kot vrisk.
Kolne, da zemlja poka.
Kolne kot Turek.
Kopni kot lojena sveča.
Koristen kot brus brez vode.
Krade, da žebelj v steni ni varen.
Krade kot sraka.
Kratek kot zimski dan.
Kratke pameti kot kozji rep.
Krotak kot ovca.
Krotak kot sv. Jurija konj.
Krvoločan kot komar.
Kuhaj ali peci, nič ne pomaga.
Kvišku sili kot koza.
Kvišku sili kot slak.

Lahak kot pero.
Lahko zaslužil, kakor bi za maslo vzel.
Lahkomišljen kot kobilica.
Lačen, da bi sebe požrl.
Lačen, da se duša v njem lovi.
Lačen, da se skozenj vidi.
Lačen kot volk.
Lačen za deset.
Laže, da se megla dela.
Laže, da parizar ne odpelje.
Laže, da se kadi.
Laže, da se podnevi zvezde vidijo.
Laže, da smrdi.
Laže kot bi mokre svinje palil.
Laže kot bi orehe trl.
Len, da bi v postelj rabil konja.
Len, da ga je zemlja žalostna.
Len, da ne postavi čevlja pred čevlj.
Len, da se ne bi prevalil s sonca v senco.
Len, da smrdi.
Len do konca.
Len kot gnoj.
Lep kot luna zimsko noč.
Lep kot misel.
Lepa, da bi jo cigani ukradli.
Leti kot bi imel semenj zamuditi.
Leži kot pokopan.
Ljub kot oko.
Ljub kot trn v peti.
Ljubi delo kot tat vislice.

Ljubosumen kot berač na svojo malho.
Luč kot bi na upanje pili.

Maje z glavo kot bi imel vodo v ušesih.
Malopriden, da bi pes ne vzel grizljaja od njega.
Manjka mu kot psu bolha.
Mar mu je kot predlanski sneg.
Mara zanj kot pes za česen.
Mara zanj kot vrana za brodnika.
Medel kot ključ.
Mine kot sanja.
Misli od nosa do ust.
Misli, pečeni golobi mu bodo v usta leteli.
Moker do niti.
Moker kot miš.
Moļeč kot grob.
Moļeč kot zvonovi veliki petek.
Moļi kot riba.
Mož, da je moža vreden.
Mrzel kot kača.
Mrzel kot pasja koliba.
Mrzel kot pasji gobec.
Mudi se kot bi voda gorela.

Nadležen kot kamen v čevlju.
Nadležen kot stenica.
Naenkrat kot kragulj z viška.
Nagel kot strela.
Nagel kot veter.
Naglo kot bi bolhe lovili.
Naglo kot bi juhnili.
Naglo zrasel kot goba.
Nag kot črv.
Na kraju, da z eno roko že kljuko večnosti drži.
Na kraju kot buča v zeljniku.
Napihnjen kot žaba mesečno noč.
Narobe kot bi konja za rep vpregel.
Na smeh mu gre kot pastirju, ko pride potica na mizo.
Nataknen kot koklja, ki ima samo enega piščanca.
Natančen, da bi las razklal.
Na tesnem kot arniki v sodu.
Nedolžen kot muha na steni.
Nejevoljen kot tat pod vislicami.
Neklican kot dimnikar.
Nemiren kot muha v ušesu.
Nemirno kot v mravljišču.
Nenasiten kot pijavka.
Neopažen kot kmečka nevesta v mestu.
Neroden kot kmet, ki bi bil rad vljuden.
Neroden kot klada.
Neroden kot krava na ledu.
Neroden kot medved.
Neroden kot otrok, ko prvič hlače zapenja.
Neroden kot slon.
Nestanoviten kot petelin na strehi.
Neugnan kot mlada mačka.

Neumen, da je vredno zanj moliti.
 Neumen, da bi ogenj vagal.
 Neumen, da mu jed škoduje.
 Neumen, da ne ve, kje se kuri jajce
 otiplje.
 Neumen, da ne ve, koliko nog gre v
 en čevelj.
 Neumen, da ne zna do dveh šteti.
 Neumno kot bi potoku gnojil.
 Neumen kot kozlič.
 Neumen kot krava.
 Neumen kot noč.

Obleka mu stoji kot ulita.
 Obljubo drži kot pes post.
 Obrabljen kot star groš.
 Obstanek ima kot maslo na
 soncu.

Očitno kot beli dan.
 Očitno kot opoldansko sonce.
 Obraz dela kot bi bil pajka požrl.
 Obraz dela kot bi jesih pil.
 Obraz dela kot huda ura.
 Obraz dela kot sedmi deževni dan.
 Obraz dela kot vrag sveto noč.
 Obraz dela kot zoboderec.
 Obstanek ima kot kravjek v plohi.
 Obstanek ima kot senca na steni.
 Oster kot nabrušena klina.
 Otresa se kot polit pes.
 Ošaben kot petelin na gnoju.

Pazljivo gleda kot lončar.
 Pazi kot mačka na miš.
 Pijan, da ne more čez bra-
 do pljuniti.

Pijan, da ne vidi lukenj v lestvi.
 Pijan kot čep.
 Pijan kot krava.
 Pije kot božja mavra.
 Pije kot goba.
 Pije kot krava.
 Pije kot luknja.
 Pije na vse duške.
 Pisanje kot razmetan plot.
 Pisano gleda kot modras.
 Plačal bo kot vrabec proso.
 Plete kot bi otrobe vezal.
 Pobit kot mokra kura.
 Pobiljšal se bo o Binkoštih na ledu.
 Pocenil kot bi v gnoju dobil.
 Pocenil kot sneg pozimi.
 Počasen kot bi rake lovil.
 Počasen kot hudo leto.
 Počasen kot laško olje.
 Počasen kot megla brez vetra.
 Počasi kot bi gnoj vozil.
 Poda se mu kot prasicu sedlo.
 Podoben kot jajce jajcu.
 Podoben kot kaplja kaplji.
 Podoben kot klas klasu.
 Podobna sta si kot dan in noč.
 Po dva in dva kot nogavice.
 Pohlepen, da bi iz kamnov olje sti-
 skal.

Pohlepen, da bi ga lahko okoli prsta
 ovil.

Pomaga kot bi v mrzlo peč pihal.
 Pomaga kot peto kolo.
 Pomišlja kot bi si moral dati zob
 izdreti.

Pomore mu kot slepcu sveča.
 Popada kot jazbec.
 Pošten kot mlinar.
 Poti se kot birmski boter.
 Potreben kot luknja v mostu.
 Potreben kot pes v cerkvi.
 Potreben kot peto kolo.
 Potreben kot vsakdanji kruh.
 Potrebno kot slepcu zrealo.
 Potrebno kot trn v peti.
 Potrpežljiv, da bi lahko na njem drva
 klal.

Poveša ustnice kot stara kobila.
 Povsod doma kot polž.
 Povsod rad, samo doma ne kot godec.
 Pozna kot berač dobro hišo.
 Praska se kot pes o kresu.
 Praska se kot voznik, ki je zvrnil.
 Pravičen kot zlata vaga.
 Prazen kot kozolec o Svečnici.
 Prazno delo kot bi črepinje krpal.
 Prazno delo kot bi šivanko v temi
 vdeval.
 Prazno delo, kot bi v stopah vodo
 tolkel.

Prazno kot bi raco polival.
 Prazno kot bi v vodo zapisal.
 Prebrisan, da ve, koliko je duš v vi-
 cah.

Premetava se kot riba v mreži.
 Premeten kot bi bil vse sejme ob-
 lezel.

Prenaša kot mačka mlade.
 Prepasana kot osa.
 Prestrašen kot bi bil iz oblakov padel.
 Pretkan, da bi človek z njim lahko
 konje kradel.

Prevzetan kot konj, ki svate vozi.
 Prevzetan kot pav.
 Prevzetan kot smrdokavra.
 Preži kot pajk na muho.
 Priden kot mravlja.
 Prijatelja kot ogenj in voda.
 Prijatelja kot pes in mačka.
 Prijazen kot deževna nedelja.
 Prijema se kot blato kolesa.
 Priletel je kot bi iz boba skočil.
 Prime se ga vse kot smola.
 Prime trdo kot slepec.
 Prineslo ga je kot po plazu.
 Pripraven kot osel za ples.
 Pripraven kot pest na oko.
 Pripoveduje kot bi bil na preji.

Rabi veliko kot cesarski
 konj.

Rad kot pes lesniko.
 Rad te imam, da bi te v
 žlici vode utopil.
 Radoveden kot taščica.

Raste kot mavrohi maja.
 Raste kot plaz.
 Raste v zemljo kot čebula.
 Raven kot pot v Rim.
 Raven kot srp.
 Raven kot sveča.
 Ravnati s kom kot z ubitim jajcem.
 Razburjen kot petelin, če zvečer kur-
 jice ne najde.
 Rztresen, da ne ve, kje mu glava
 stoji.

Rdeč kot kuhan rak.
 Rdeč kot pirh.
 Redek kot bela vrana.
 Redek kot pošten mlinar.
 Redek kot žafran na kmetih.
 Rejen kot mlinarjeva kokoš.
 Renči kot pes na verigi.
 Rjove kot grajski pes.
 Reven, da bi se Turku smilil.
 Reven kot cerkvena miš.
 Reven kot jara miš.
 Ročen, kakor bi imel dve desnici.
 Ropoče kot mlin na veter.
 Ropot kot v kovačnici.

Sam kot božji volek.
 Sam kot lisica v pasti.
 Sam kot mejnik na cesti.
 Sam kot volk v lozi.

Sam kot žebelj na steni.
 Samoten kot konjederec.
 Sedi kot na britvah.
 Sedi kot na smoli.
 Sedi kot na žerjavici.
 Sestradan kot bi imel zmeraj veliki
 petek.

Sit, da mu v goltancu otiplješ.
 Sit kot boben.
 Sit kot stopa.
 Siten, da bi las v jajcu našel.
 Siten kot komar.
 Siten kot podrepna muha.
 Skače do stropa od veselja.
 Skače kot jelen.
 Skače kot tele na gmajni.
 Skrhan, da bi ga lahko v Rim jezdil.
 Skupaj drže kot raki v cajni.
 Skupaj kot kisló zelje in oblanje.
 Sladek kot med.
 Sliši jih, da mu v ušesih šumi.
 Smeje se kot cigan belemu kruhu.
 Smeje se kot grlica.
 Smrči kot jazbec.
 Smrdi kot kozel.
 Smrdi mu kot hudiču krst.
 Sneden kot koza.
 Sneden kot prešič.
 Sne kot mlatič.
 Sne toliko kot vrabec.
 Sodi kot slepec o barvah.
 Sope kot bi imel v petah pljuča.
 Spada tja kot jastreb v golobnjak.
 Spada zraven kot Pilat v vero.
 Spi kot Adam v raju.
 Spi kot jazbec.

Spi kot na vodi.
 Spi kot polh.
 Spomin ima kot iz jekla.
 Spomin ima kot rešeto.
 Spozna se kot vrana na nedeljo.
 Spremenljiv kot vreme.
 Sram ga je, da bi zlezal v mišjo luknjo.
 Sreca ima kot kamen.
 Srečen kot bi bil v sedmih nebesih.
 Stanoviten kot rja na železu.
 Star kot greh.
 Star kot mah.
 Star kot zemlja.
 Stoji široko kot bi imel kanon pod seboj.
 Stoka, da bi se kamnu smilil.
 Stopa kot petelin, kadar na gnoj leze.
 Stopinje ni vreden.
 Strada, da se goli.
 Strah ga je, da bi na steno zbežal.
 Strah ga je za devet krvavih kač.
 Suh, da ne more zob zakriti.
 Suh kot arnik.
 Suh kot cerkvena miš.
 Suh kot drenov klin, ki je devet let v dimu visel.
 Suh kot gredel.
 Suh kot kajžarska koza meseca sušca.
 Suh kot klobasa v plotu.
 Suh kot kresilna goba.
 Suh kot Krjavljeva koza.
 Suh kot plot.
 Suh kot sama kost.
 Suh kot trska.
 Surov, da bi ž njim lahko mlatil.
 Svet, da bi lahko križ pred njim nosili.
 Svet kot volčji krempelj.
 Svoje glaven kot tisti, ki kape dela.

Uaji kot gad noge.
 Tak, da bi hudiču palico posodil.
 Takrat ko bodo imele kure zobe.

Takrat ko bo imel maček mlade.
 Takrat ko bodo krave po grošu.
 Takrat ko bodo uši po grošu.
 Takrat ko bo v petek nedelja.
 Takšen kot draginja in lakota.
 Tatinski kot sraka.
 Teče kakor po loju.
 Teče kot namazan voz.
 Teče kot pes iz kašče.
 Teče na vse kriplje.
 Teče za žive in mrtve.
 Tekne mu kot jarcu juha.
 Tema kot tam, kjer oves konec jemlje.
 Tema kot v peči.
 Tema kot v rogu.

Temno, da ne vidiš prsta pred nosom.
 Temno kot v mišji luknji.
 Tenak kot lopar.
 Tenak kot pajčevina.
 Težko čaka kot otrok Miklavža.
 Tiho pride kot maček.
 Tiči v nesreči kot klin v zagvozdi.
 Tišči noter kot godec v krčmo.
 Točen kot zidar, ko z delom neha.
 Toliko, kar bolha zine.
 Toliko, kar je za nohtom črnega.
 Trajalo bo en dan čez sveto večnost.
 Trden kot hrast.
 Trd je kot bi bil mrtvičen.
 Trd kot kost.
 Trd kot kremen.
 Trezen kot na veliko soboto zjutraj.
 Trmast kot stara mula.
 Trmoglav, da se s trebuhom jezi.
 Truden kot poštni konj.

Ubija se kot voda od kamna do kamna.
 Uboga kot zajec psa.
 Uči se, da se mu iz glave kadi.

Udari, da olje daje.
 Udari, da še stena toliko da.
 Ugodno kot ribi v vodi.
 Umazan, da bi lahko repo nanj sejal.
 Umazan kot pota o Veliki noči.
 Umen, da sliši travo rasti.
 Umen, da sliši uši kašljati.
 Uren kot jastreb.
 Uren kot podlasica.

Vesel kot cigan, ki sekirico najde.
 Vesel kot otrok.
 Vesel kot netopir luči.

Vesel kot ščinkovec v konopljah.
 Vest ima kot duri na skednju.
 Vest ima kot rešeto.
 Ve toliko kot krava o muškatu.
 Videti ga ne more s krajem očesa.
 Vidi kot ris.
 Vidi kot skobec.
 Vije se kot črv.
 Vije se kot kača.
 Vince kot mleko.
 Vkup drže kot ptiči v gnezdu.
 Vlači se kot deževno vreme.
 Vleče se kot megla brez vetra.
 Vleče se kot tele na konopcu.
 Voħa kot lisica past.
 Voħa kot rokovnjač biriča.
 Voljan kot maček pri mleku.
 Vrača se kot brencelj.
 Vrača se kot slab denar.

Vpije kot ptica v precepu.
 Vreden ni, da ga sonce obsije.
 Vreden ni, da ga zemlja nosi.
 Vreden ni, da pred svojo senco stoji.
 Vreden ni gnile hruške.
 Vreden ni latvice kislega mleka.
 Vreden toliko kot jajčja lupina.
 Vredno kot bi brat bratu dajal.
 Vredno ni piškavega oreha.
 Vreme, da bi psa iz hiše ne spodil.
 Vrgel ga je kot otep slame.
 Vrišče kot v judovski šoli.
 Vroče kot pasje dni.
 Vroče kot v ješi.
 Vsiljiv, da bi bil rad na vsakem loncu pokrov.
 Vsiljiv, da bi bil rad na vsaki kaši.

Začuden, da bi se v grobu obrnil.
 Zadnji kot konjski tat pri spovedi.

Zadovoljen kot mačka na peči.
 Zadovoljen kot miš v slami.
 Zanikrn kot jesenska mačka.
 Zanikrn kot pasja večerja.
 Zaupati mu je kot konjskemu kopitu.
 Zdeha, da bi lahko senen voz vanj zapeljal.
 Zdrav kot riba v vodi.
 Zgoden kot petelin.
 Ziblje se kot raca.
 Zmeraj na potu kot sv. Jurija konj.
 Zmešano kot v Noetovi barki.
 Zmetano kot sračje gnezdo.
 Zmeraj zadaj kot kozji rep.
 Zna kot očenaš.
 Znan kot Pilat v veri.
 Zna več kot hruške peči.
 Zna več kot kruh jesti.
 Zrasel je naglo kot konoplja.
 Zrel kot smrt.
 Zvest kot kukavica svoji materi.
 Zvit kot kozji rog.
 Zvit kot star lisjak.

Zal mu je, kolikor ima las na glavi.
 Žal mu je kot beraču za goldinar.

Žalosten kot mlin, kjer so vsi pomrli.
 Žejen in lačen, da bi morje z ribami požrl.
 Žejen kot kanja.
 Živahen kot mlado žrebe.
 Živi kot grof.
 Živi kot miš v kašči.
 Živi kot miš v polnem mehu.
 Živ kot veriverica.
 Žlobudrav kot sraka.

Slovenščina

mednarodni jezik pred 100 leti

Zanimiva in redka knjižica iz l. 1837

Slovenci smo znani, da se radi učimo in hitro naučimo drugih jezikov, pa tudi naš ljubi slovenski jezik je že zgodaj doživel v svetu priznanje in upoštevanje in to večje, kakor se mi tega sami zavedamo, čeprav nas je v primeri z drugimi evropskimi narodi malo. Naš dar za druge jezike smo Slovenci že ponovno izpričali in prav v drugem letniku »Slovenčevega koledarja« smo brali povest pokojne pisateljice Lee Faturjeve »Če burja trese cvet«, kako so se Francozi čudili, ko so v Ljubljani slišali Ljubljančane, ki so govorili kar štiri, če ne več jezikov, namreč poleg svojega domačega slovenskega še nemški, italijanski in francoski, z lahkoto pa so se sporazumevali tudi s Hrvati in celo — s Turki (namreč z Bosanci). Tudi med prvo svetovno vojno se je marsikateri nemški častnik čudil slovenskim inteligentom, zlasti dijakom, da celo podčastnikom, kako so mogli govoriti in razumeti poleg nemškega vse slovanske jezike, pa še italijanščino in marsikdo je razumel celo madžarščino in romunščino. Še danes dobiš med nami stare, odslužene vojake, ki bi se mogli sporazumeti v vseh teh jezikih. Prav tako smo se Slovenci znašli tudi v novih razmerah in se hitro naučili italijanskega jezika, kolikor ga nismo že poprej znali, prav tako obvladamo v Ljubljanski pokrajini, vsaj starejši, dobro nemški, inteligenti, ki obvladajo po več jezikov, pa dandanes med nami niso več redkost. Mlajši rod pa se poleg teh jezikov še vedno marljivo uči tudi drugih evropskih in svetovnih jezikov.

V mednarodnem svetu je slovenščina dobila prvič priznanje že pred l. 1600. Sloviti nemški učenjak Hieronim Megiser je izdal slovar nemškega, slovenskega, latinskega in italijanskega jezika. Ta učenjak je napisal in izdal še več sličnih del, v

Naslovna stran konverzacijskega slovarčka v madžarščini

katerih upošteva kot enega najvažnejših jezikov tudi slovenski. 50 let za njim je izdal italijanski menih Alasia da Sommaripa slovar v italijanskem in slovenskem jeziku. V 19. stoletju pa smo Slovenci dali svetu dva slovita učenjaka na polju jezikoslovja, namreč Jerneja Kopitarja in Frana Miklošiča, ki nista proučevala samo slovenskega jezika, temveč tudi staroslovenščino, druge slovanske jezike, Miklošič celo ciganščino, romunščino in albanščino. Še danes uživata oba svetoven ugled.

Zanimiv primer poliglota (poznalca mnogih jezikov) iz Kopitarjeve dobe pa predstavlja Anton Mrakič (nemško pisano Mrakitsch). Za tega moža ne vemo drugega, kakor da se je rodil nekje na Kranjskem, neznano kdaj in kje. Okoli l. 1834 je bil zaposlen na Dunaju, najbrž pri cenzuri, ter je mnogo občeval s slovenskimi akademiki in učenjaki. Sam je obvladal celo vrsto jezikov in tedaj se mu je porodila misel, da bi izdal konverzacijski slovar (slovar, ki vsebuje razgovore za vsakdanjo uporabo) v desetih jezikih, med njimi v slovenščini. Mož je znal res teh deset jezikov, najslabše pač slovenščino. To je umevno, ker je živel dolgo časa v tujini, slovensko leposlovje tedaj še ni bilo razvito, slovenskega časopisja pa sploh ni bilo, saj so »Novice« začele izhajati šele devet let kasneje. Mrakič je dal slovenski del pregledat Mažgonu, juristu in jezikoslovcu, ki je tedaj tudi živel na Dunaju. Ta je bil mnenja, da je treba ves slovenski del prečrtati in na novo napisati. Kot vrhovni razsodnik

je odločal pri tem najbrž Jernej Kopitar. Dejstvo je, da je slovenski del v tem slovarčku za tedanje čase kar zgleden in čist. Mažgon je o delu za ta slovar obvestil Janeza Čopa, brata slovitega Prešernovega prijatelja, in tako so za ta slovar zvedeli v Ljubljani že l. 1834, torej prej, preden je bil natiskan. Slovar je v resnici izšel l. 1837 v Kisku na Ogrskem, in sicer z nemškim in madžarskim naslovom.

Ta knjižica je danes že prava redkost in je celo na primer ljubljanska vseučiliška knjižnica do sedaj še ni imela.

Zanimiva knjižica ima obliko žepnega formata, nalašč pripravno za potovanja, tako da jo je mogel imeti lastnik vedno pri roki. Tudi vsa vsebina razodeva, da je bila namenjena v glavnem potnikom, ki so potovali med Dunajem in Trstom, pa tudi drugod, po nekdanjih avstrijskih deželah, po Sredozemlju in obmorskih državah. Vsebina knjižice naj služi potnikom po gostilnah, po prenočiščih in pri potrebnih razgovorih z domačim prebivalstvom kot nekaj splošen priročnik in tolmač. Žepna oblika za slovarje je bila tedaj precej redka, saj so tedanjim besednjaki predstavljali prave foliante, ki potnikom seveda niso mogli biti pripravi. Le zaradi svoje majhne, pripravne oblike je knjižica za tedanje čase prava redkost. Potnik, ki je na primer želel v gostilni juho ali meso, je kar pokazal v svojem jeziku na določeni pojem in osebo je našlo ta izraz v svojem jeziku. Knjižica obsega deset jezikov in je že zaradi te-

Nemška naslovna stran Mrakičevega slovarčka

ga moral tiskar skrajno skrbno in v najmanjšem obsegu izrabiti prostor. Ako bi bile na primer kolone bolj široke, bi knjižica ne mogla imeti žepnega formata, kakor ga ima, namreč 16 krat 11 cm. Da so potniki to knjigo res marljivo uporabljali, nam dokazuje tudi naš, še dobro ohranjen izvod, na katerem se še danes poznajo rdeči madeži od vina in mastne lise od jedil. Pred očmi pa moramo imeti tudi dejstvo, da tedaj še ni bilo v naših krajih železnice in da je na primer potovanje z Dunaja v Trst trajalo več dni, seveda navadno s poštno kočijo ali s kakšnim drugim vozom.

Knjižica ima dve naslovni strani: v nemščini in v madžarščini. To kaže, da je bila izdana za vso tedanjo avstroogrsko monarhijo. V slovenskem prevodu bi se naslovna stran glasila takole:

»Konverzacijski kabinet v desetih jezikih ali izbor razgovorov v družabnem življenju: v latinskem, španskem, italijanskem, francoskem, madžarskem, nemškem, angleškem, holandskem, kranjsko-slovenskem, novogrškem jeziku. Spisal Anton Mrakič. Güns (Kisek), 1837. Založil Karel Reichard, trgovec s knjigami in umetninami.

Zanimiv je tudi uvod, ki navaja najprej kot geslo angleški pregovor in nemški prevod: »Koristiti, to je najbolj plemenito, česar je človek zmožen.«

Nato pa pravi pisatelj tega slovarja (podajamo v dobesednem prevodu):

Ni mogoče tajiti, da je izšlo že več zbirk in različnih uporabnih, razgovorov, za katere bi bilo želeti, da bi imele še kakšen drug ali pa več jezikov, kakor jih vsebuje to delce: toda ne glede na to, da velik del teh zbirk ni brez zasluga in uporabnosti, zlasti če vsebujejo v življenju najbolj uporabljane pojme, vendar pa bi si tisti, ki bi se hoteli v teh jezikih izpopolniti, ali tisti, ki so v njih že nekoliko napredovali, še marsičesa želeti, zlasti če bi radi te jezike med seboj primerjali, to se pravi razsojali o sličnostih in razlikah med njimi in v gotovem obsegu spoznavali njihovega duha.

To me je napotilo tudi k izdaji pričujočega delca, ki obsega toliko jezikov, kolikor jih, vsaj po mojem, še nihče ni objavil skupno. Medtem ko sem upošteval v zaporednosti romanskih na eni in germanskih na drugi strani neki red, pri čemer mi je en jezik zaradi svoje sličnosti služil za boljše poznavanje naslednjega.

Madžarskemu in nemškemu jeziku sta odkazana srednja prostora, ker je knjiga namenjena predvsem tema dvema narodoma in je zaradi tega pregled zanju lažji. Madžarski jezik je na strani romanskih jezikov, ker so mnoge romanske besede še danes ohranjene v madžarski konverzaciji; nemški jezik pa je seveda moral biti postavljen na strani germanskih jezikov.

Nato sledi za nas Slovence zanimivo pojasnilo:

Izmed različnih slovanskih jezikov sem izbral v Nemčiji najbrž najmanj

znani kranjski jezik, in sicer zato, ker je med vsemi sestrskimi jeziki najbolj soroden z najbolj razširjenim ruskim, in pa zlasti zato, ker je važen za avstrijsko pomorsko trgovino in pa ker privablja bogastvo pokrajinskih lepote v alpskih deželah vedno več trgovinskih potnikov in letoviščarjev v južne pokrajine Notranje Avstrije, kjer je doma kranjsko-slovanski jezik, in bo zaradi tega seveda tujcu prav dobrodošlo to konverzacijsko sredstvo.

Tudi sem skušal, da pri teh različnih jezikih ne uvajam dobesednega, v marsičem duha jezika žaljivega neokretnega prevoda, temveč sem se trudil, da ohranim smisel jezika pri obravnavanju enega in istega predmeta kolikor le mogoče.

Težave, ki pri tem nastajajo, bodo jasne slehernemu bralcu, ki je kolikor toliko uveden v študij jezikov, in sem prepričan, da smem računati na uvidevnost, zlasti še, če dodajam zagotovilo, da pri morebitni drugi izdaji svojega delca ne bom opustil morebitnih izboljšav.

Dunaj, januarja 1837.

Pisatelj.

Ta dolgovezni uvod si moremo danes kaj preprosto razlagati: Mrakič je bil nedvomno učen človek, saj je znal vseh navedenih deset jezikov, najbrž pa ni bil filolog in Dunaj je bil tedaj središče evropskega jezikoslovja. Nemara se je bal najbolj strogega Kopitarja, pred katerim se je zavaroval s takšnim uvodom.

Knjižica obsega za uvodom najprej kratek slovarček najbolj navadnih besedi v vseh desetih jezikih, in sicer na prvem mestu glavne števnike, ki jih pisatelj v slovenščini imenuje »Pervo obrasne številca.« Ti števniki se v splošnem ujemajo z današnjimi, le za 1000 navaja danes že pozabljeno besedo »Jesero (Tavshent)«; nato slede imena dni v tednu in mesecev. Za rožnik navaja pravilnejši izraz »Roshenzvet«, za oktober »Kosapersk« in za november »Listovgnoj«, za druge mesece pa iste, kakor jih še danes poznamo. Štirje letni časi so isti kakor dandanes, oznake za dele človeškega telesa so skoraj iste kakor dandanes, prav tako »Imena shlahte«, le za snaho pravi »Setinja«, za nečakinjo pa kar opisno »Bratova ali sestrena hzhic«. Zanimivo je, da uporablja prav iste izraze, kakor jih dandanes mi, tudi za oblačila, za pohištvo, za hišne dele, za živež, za dele mesta, za delitev časa itd.

Na nadaljnjih 142 straneh pa navaja Mrakič v vseh desetih jezikih najbolj običajne razgovore, kakor jih pač človek potrebuje na dolgem potovanju, tako na primer »Sreke perjasnosti«, »Mnoge vprašanja«, »Perkofili«, »Per jeshni«, »Od vremena«, »Od pifanja«, »S' krajzham«, »S' zhrevlarjam«, »S' urarjam«, »Od noviz« (besedo »novice« uporablja za časnike!), »Od jigre«, »Od jesikov«, dalje »Pogovor v kerzhmi«, »Med sdravnikom in bolnikom«, »Od gledalisha«, »Od popotvanja«, »Pogovor v vosi«, »Prigode na poti«, »Na meji« in »Mnoge misli«. Ko človek bere to slovenščino, res ne more verjeti, da je bil besednjak sestavljen pred 106 leti, ko slovenščina še ni bila tako razvita, in ako ne bi bilo v njej nekaterih posebnosti iz bohoričice (dolgi l za naš sedanji s), bi človek mislil, sodeč po slovenščini, da je bila pisana pred kakimi 40 leti. Za čistost slovenskega jezika imata poleg Mrakiča nedvomno največ zaslug Kopitar in omenjeni Mažgon.

Za primer slovenščine tedanjih časov pa navajamo na primer odstavek

Naši bralci bodo seveda razbrali, da se bere dolgi »l« kot sedanji »s«, »lh« kot »š«, tedanji »s« kot sedanji »z«, »sh« kot sedanji »ž«, »z« kot »c« in »zh« kot »č«. Mrakič je v slovenskem besedilu pisal tudi besedni naglas, kar je bilo za tujca v resnici potrebno; mi ga pri besedilih, ki jih navajamo, izpuščamo.

»Od pifanja«:

»Jeft bi rad pisal. — Daj mi, dobrega zhernila. — To zhernilo ni sa nizh. — Tukej imajo boljfhiga. — To je dobro. — Pernefi mi dobriga papirja, papirja sa pifma, peref in pezhatniga voska. — Tukej je vfe, kar shelijo. — Naj mi vkashejo te dve perelji vresati. (Mišljena so seveda gosja peresa!) — Ali snajo peresa resati? — De, snam jih. — Kako jih hozhejo vresane imeti, tanko al debelo. — Jeft imam rad prav tanke. — Kakshne se jim sdiijo te peresa? — Prav dobre. — Al imajo dober peroresiz? Kaj pa de, prezej dober je. — Naj mi dajo en peroresiz. — Tukej imajo eniga. — Naj mi dajo zhernilnizo in peskovnizo. (Sušilni pesek!) — Na misi vfe najdejo. — Naj mi pernefejo eno fvezho; hozhem to pifmo sapezhati. — Kdaj gre poshta v Terit? — Vlaki vtirik in petik. — Kdaj pride poshta? — Vlaki saboto. — Al je ledezh od tukej poshta? — Ni predelezh. — Naj bodo tako dobri, meni tje pot pokasati. —

De, iz ferza rad. — Janes! — Kaj vkashejo? — Nefi to pismo na poshta. — Al hozhem od tega pifma plazhati? — De, to pifmo mora plazheno biti. — Al imafh kaj dnarjov? — Ne, Gofspod. — Na jih tukej nekotliko. — Kolko se mora od tega pifma plazhati? — Stirinaift križnikov.

(Mrakič uporablja tu besedo »križnik« za krajcar, kar je gotovo lepa beseda. Seveda pa piše na drugih mestih »krajcar«. V knjigi dr. Murka »Denar« vidimo, da je ban Jelačić v istem času dal v Zagrebu kovati denar z napisom »križar« za »krajcar«. — Ne mudi te, de pre-

Wörterammlung,

Latine. I.	Español. II.	Italiano. III.	Français. IV.	Magyarul. V.
<i>Quatuor anni tempora.</i>	<i>Las quatro seasons.</i>	<i>Le quattro stagioni.</i>	<i>Les quatre saisons.</i>	<i>Az esztendőnek négy szakai.</i>
Ver.	Primavera.	Primavera.	Printems.	Tavas.
Aestas.	Verano.	State.	Été.	Nyár.
Autumnus.	Otoño.	Autunno.	Automne.	Ősz.
Hiems.	Invierno.	Inverno.	Hiver.	Tél.
<i>De partibus corporis humani.</i>	<i>De las partes del cuerpo humano.</i>	<i>Delle parti del corpo umano.</i>	<i>Des parties du corps humain.</i>	<i>Az emberi test részéről.</i>
Brachium.	El brazo.	Il braccio.	Le bras.	A' kar.
Oculus.	El ojo.	L'occhio.	L'œil.	Szem.
Supercilia.	Las cejas.	Le sopracciglia.	Les sourcils.	Szemöldökök.
Palpebrae.	Los párpados.	Le palpebre.	Les paupières.	Szempillák.
Barba.	La barba.	La barba.	La barbe.	Szakál.
Palatum.	El paladar.	Il palato.	Le palais.	Száj padlat.
Nasus.	La nariz.	Il naso.	Le nez.	Orr.
Ungues.	Las uñas.	Le unghie.	Les ongles.	Körmeek.
Aures.	Las orejas.	Le orecchie.	Les oreilles.	Füleek.
Dorsum.	El espinazo.	Il dorso.	Le dos.	Hát.

Leva stran Primer na 8. in 9. strani odprtega Mrakičevega slovarja. Takoj za uvodom prinaša slovarček zbirko najbolj običajnih in največkrat rabljenih besed.

Unterredung im Gasthause.

Latine. I.	Español. II.	Italiano. III.	Français. IV.	Magyarul. V.
Colloquium in diversorio.	Para hablar en unaposada.	Per parlare in locanda.	Pour parler dans l'auberge.	A' vendégfogadóban való beszélgetés.
Vellem habere dormitorium.	Quisiera un quarto para dormir.	Vorrei una camera da dormire.	Je voudrais une chambre à coucher.	Én alvószobát kívánék.
Viene habere unico lecto instructum?	Lo manda Vmd. con una cama sola?	La vuole con un letto solo?	La voulez-vous à un lit?	Egy ággyal parancsolja Urasagod?
Non, duobus lectis instructum; idque mihi esset gratissimum, si in primo tractu habere possem.	No, quiero uno con dos camas; y me gustaria mucho de tenerlo en el primer alto.	No, ne vorrei una con due letti, ed avrei gran piacere, che fosse al primo piano.	Non, j'en souhaite une à deux lits; et je serais bien aise de l'avoir au premier étage.	Nem, két ággyal kívánnék egyet, és nagyon szeretném, ha azt az első emeletben kaphatnám.
Et quia aegrotus sum, molestum est mihi scandere scala.	Como estoy enfermo subo con mucha pena escaleras.	Siccome io sono ammalato, m'incamodano molto le scale.	J'ai de la peine à monter les degrés parceque je suis indisposé.	Nehezen hágom a' lépcsőre, mert beteges vagyok.
Non mihi placeat habitare in planis.	No me gustan los quartos bajos por	Non vorrei abitare al pian terreno.	Je n'aime pas à être logé au rez de	Nem örömet látok földszint, mert

Leva stran Knjižni molj se je preselil še na mastna vogala, ki ju je okrasil s čudnim ornamentom.

posdno tje ne prideh. — Se bom popfelhil. — Al fi nessel moje pifmo na poshto? Al ni lhe preposdno bilo? — Ne, Gospod. — Al fi ga tudi plazhal? — De, Gospod. — V kolko dneh bom odgovor prejel? — V ofmih dneh. — Al fi mi kaj pifm prenefel? — De, pernefel fem neka-

tere. — Od kod pridejo te pifma? — Dve prideta is Londona in tri is Parisa.<

Prav zanimiv je tudi

»Pogovor v' kerzhmi«:

»Jest bi rad eno fpalnizo imel. — Al jo vkazhejo s' eno posteljo? —

Ne, eno s' dvema posteljama hozhem; in prav rad bi bil, ako bi v' pervim nastropji biti moglo. — Ne hodem rad stopalize, ker fem bolan. — Me ne veseli per semlji stanovati, ker je fkoru vfelej temno in mozherno. — Hozhem mirno jisbo imeti. — Moj brat bo per meni oftal. — Al fe pa is te pezhi ne kadi? — Ne, Gofpod. — Naj odprejo vrata, tukej fe kadi. — Mi je hudo, naj vkashejo sdpravniku priti.<

als Einleitung.

9

Deutsch. VI.	English. VII.	Hollandsch. VIII.	Krájnko. IX.	Γραικιά. X.
Die vier Jahreszeiten.	The four seasons.	De vier jaargetijden.	Shtiri létni sháfi.	Οι τέσσαρες καιροί του χρόνου (αἱ ὥραι).
Frühling.	Spring.	Vaorjaar (lente).	Pomlád.	*Ανοιξ (ἔαρ).
Sommer.	Summer.	Zomer.	Polétje.	Καλοκαίρι (θερος).
Herbst.	Autumn.	Herfst.	Jefén.	Φθινόπωρον.
Winter.	Winter.	Winter.	Sima.	Χειμῶν.
Von den Theilen des menschlichen Körpers.	Of the parts of the human body.	Van de deelen des menschetijhen ligchaams.	Od déleev shlovéshkiga shívóta.	Περὶ τῶν μερῶν τοῦ ἀνθρώπινου σώματος.
Der Arm.	The arm.	De arm.	Nározh.	*Ὁ βραχίον.
Das Auge.	The eye.	Het oog.	Okó.	*Ὁ ὀφθαλμός (τὸ μάτι).
Die Augenbraunen.	The eyebrows.	De wenkbrauwen.	Obérvi.	Τὰ ἐφρύδια.
Die Augenlieder.	The eyelids.	De oogleden.	Trepáviza.	Τὰ βλέφαρα.
Der Bart.	The beard.	De baard.	Bráda.	*Ὁ πώγων (τὰ γένεια).
Der Gaumen.	The palate.	De verhemelte.	Nebó (Golt.)	*Ὁ οὐρανίσκος.
Die Nase.	The nose.	De neus.	Nóf.	*Ἡ μύτη.
Die Nägel.	The nails.	De nagels.	Nóhti.	Τὰ ὀνύχια.
Die Ohren.	The ears.	De ooren.	Vushéfa.	Τὰ αὐτία.
Der Rücken.	The back.	De rug.	Hérbet.	*Ἡ ράχη.

Besede niso urejene po abecednem redu, ampak po smiselnih skupinah. — Črne proge v sredi spodaj so sledovi knjižnega molja.

Desna stran

Unterredung im Gasthause.

115

Deutsch. VI.	English. VII.	Hollandsch. VIII.	Krájnko. IX.	Γραικιά. X.
Unterredung im Gasthause.	Conversation at an Inn.	Gesprek in het logement.	Pogovor v' kerzhmi.	Συνομιλία εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.
Ich wünschte ein Schlafzimmer zu haben.	I wish to have a bed-room.	Ik wilde gaarne een slaapkamer hebben.	Jest bi rád éno fpálnizo imél.	*Αγαπῶσα νὰ λάβω ἕν δωμάτιον.
Weshen Sie es mit einem Bette?	Do you wish to have it with one bed?	Wilt gij dezelve met een bed?	Al jo vkáshejo a' éno posteljo?	Προτιθέτε τὸ μ' εἰς μόνον κρεβάτι;
Nein, ich will eines mit zwei Betten; und es wäre mir sehr lieb, wenn ich es im ersten Stode haben könnte.	No, I would like to have one with two beds; and I should prefer it on the first floor.	Neen, ik wensch er eene met twee bedden, en het zoude mij zeer aangenaam zijn, indien ik dezelve op de eerste etage kon hebben.	Nè, éno s' dvéma posteljama hó-zhem; in prav rád bi bil, ako bi v' pervinu nastropji biti moglo.	*Ὅχι θέλω ἕνα μὲ δύο κρεβάτια; ἀλλὰ με ἤθελεν εἶναι ἐν ἄνω ὀρόφῳ, εἴαν ἦτο εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα.
Ich steige schwer die Stiegen, weil ich unwohl bin.	I am unwell and it fatigues me to go up stairs.	Ik beklim met moeite de trap, daar ik onpafselijk ben.	Nè hodem rád stopalize, ker fem bolan.	Δυσκολεύομαι νὰ ἀναβαίνω τὰς σκελές, διότι εἶμαι ἀνέμποροι.
Ich wohne nicht gerne zu ebener Erde, weil	I dislike dwelling on the ground-	Het bevalt mij niet beneden te wonen,	Me nè veseli per semlji stanovati,	Δὲν ἀγαπῶ νὰ κατοικῶ ἐπὶ ἐπίγειου ἰσοπέδου.

Mrakičev slovarček, odprt na 114. in 115. strani. Tu se začenja „Pogovor v' krčmi“, ki je v celoti priobčen v članku.

Desna stran

Pod naslovom »Od popotovanja« pa priobčuje slovarček tudi razgovor o potovanju od Dunaja do Gorice. Potnik vprašuje med drugim tudi takole: »Skos katere mefta bomo mogli iti? — Skos Gradiz in Ljubljano. — Al fe v teh meftah kaj imenitniga dobi? — De, veliko imenitnih rezhi fe v' taistih najde. — Al fe tudi dobre kerzhme na te poti dobijo? — Dobre ino flabe. — Jel' hozhejo tako dobri biti, meni od teh nar imenitnih snanje dati. — Prav rad.< Nato se razgovor nadaljuje ter se zaključi takole: »V kolko dneh bomo to pot dokonzhali? — V sheft dneh. — Al fe mora postiljonu kaj napivka dati? — Nizh. — Je najemna kozhija proftorna? — Kaj pa de, prav proftorna je.<

Prav lepe so tudi mnoge besede, ki smo jih sedaj že opustili, pa so med ljudstvom ponekod še vedno žive. Na primer »jezero« za tisoč, nekatera že citirana imena mesecev, »sklenica« za našo daljšo steklenico, »stopalice« za stopnice, slabši je izraz »pozemeljska jabolka« za krompir, sicer pa sta obe besedi povzeti po nemškem, prva po »Erdapfel«, druga pa po »Grundbirn«, dalje uporabljata »okrožnik« za naš krožnik, »zeljsnja juha« za našo nerodno »zelenjavno juho«, »murke« za kumare, za našega natararja ima izraz »kletar« itd. Toda tudi drugače je knjižica zanimiv kulturni dokument, saj daje v nekaterih ozirih prav nazoren vpogled v življenje pred dobrimi sto leti, ko je na primer potovanje z Dunaja do Gorice trajalo šest dni s poštno kočijo. Iz nje razberemo, kako izvrstna postrežba je bila v raznih javnih lokalih, kako so pisali, kako se obnašali, zlasti so zanimive razne vlnudnostne oblike in drugo.

Nam pa služi ta knjižica za dokaz, da so bili naši predniki pred sto leti visoko kulturni in civilizirani ljudje in da je bila slovenščina že tedaj upoštevana ter prišteta med znane evropske jezike, kar naj nam bo tudi sedaj v spodbudo! C. K.

Razlaga nekaterih naših krajevnih imen

Viktor Steska

Bilpa.

»Kočevski Slovenec« 5. sept. 1939 piše o vodnih razmerah na Kočevskem (Fr. Uršič). Tu pripoveduje: »Za odvod Rinže in vse vode v času poplave — je važna soteska reke Kolpe. V tej soteski se izlivajo odtoki kočevske vode. Najmočnejši izliv je Bilpa, imenovan tudi Pilpa. Soteska reka Kolpe napravi na vas veličasten vtisk, kaj pa šele izliv — izvir Bilpe, ponovno porojene Rinže. Stopite pred okoli 50 m visoko steno, ki je nagnjena in tvori nad vami strop. V steni zagledate visoko gori dve veliki odprtini in nekoliko niže zopet dve. Iz njih ne teče voda. Vse te odprtine so bivši iztoki Bilpe oziroma Rinže, ko je še pravilno tekla v reko Kolpo. Danes se pa Bilpa ne izliva več, ampak si je v hribu napravila pot pod gladino reke Kolpe in je prisiljena, da zaradi nepropustnih plasti bruha od spodaj navzgor kot iz kakšnega bazena, ki si ga je v teku dolge dobe zelo geometrično napravila v živi skali. Na dnu je malo jezero, ki je do pet metrov globoko. V normalnem stanju jezero miruje. Gorje pa, če je poplava na Kočevskem. Takrat Bilpa dviga in bruha vodo na površini celotnega jezera tudi preko 3 m visoko in to kar po nekaj dni. Pri zadnji poplavi je bruhala v mesecu juniju 1939. celih 15 dni. Veličasten prizor!«

Bilpa ne napravlja vtiska, da bi bila slovenska beseda. Ker je kraj na kočevski meji, lahko slutimo, da je beseda kočevsko-nemška. Poskusimo jo razložiti. Prvi glas v besedi Bilpa je b. Glas b nastane v slovenščini in tudi v kočevščini iz v ali w, n. pr. Wald kočevsko baud, nemški Wirt v slovenski izreki birt. Bilpa bi torej nastala iz Wilpa; po stvarnem pomenu pa lahko sklepamo iz gorenjega popisa, da je to nastalo iz Wildbach — Wildpach — Wilpach — Vilpa — Bilpa. Wildbach pomeni hudournik, kar ustreza popolnoma popisu te vode. Končnica a je prilagojena slovenskemu jeziku, saj so imena rek in potokov večinoma ženskega spola, zato je umljivo, da je soglasnik na koncu onemel.

Groblje — Ebensfeld.

Blizu Domžal je graščina Groblje, nemško Ebensfeld. Poleg graščine je cerkev z znamenitimi freskami slikarja Franca Illovška. Kakšna zveza je med imenoma Groblje in Ebensfeld?

Človek današnjih dni bi sodil, da pomeni Ebensfeld — ravno polje, kar bi se popolnoma ujemalo z resnično lego pokrajine; toda beseda Groblje nas nekoliko moti.

Valvasor je obe imeni razlagal tako: »Graščina se imenuje Ebensfeld, kar pomeni ravno polje. Slovensko se imenuje Groblje, t. j. skupaj nametan kup kamenja, ker imajo tu navado, da zbirajo na njivah kamenje in ga mečejo na kup. Taki kupi se nahajajo tudi pri tej graščini in se imenujejo groblje.

Glede besede Groblje utegne imeti Valvasor precej prav, če ne izhaja ime morda od tu naplavljenega proda, ki ga je ob neki strašni poplavi, o kateri govori ljudstvo, pustila tu Bistrica.

Toda pri nemškem imenu pa Valvasorjevo mnenje bržkone ne bo obveljalo. Nемец je slovensko besedo groblje kar prevel v nemščino. Groblje pomeni danes Schutt ali Steinhauten, v stari nemščini pa Eben, zato je Ebensfeld res Groblje. Nemci so Groblje pravilno prevedli v Ebensfeld, kar oboje pomeni isto, t. j. groblje.

Kaplja vas.

Krajnih imen Kaplja vas je več: pri Kamniku (Komenda), pri Sv. Trojici na Dolenjskem in pri Celju. Človek bi mislil, da je pomen tega imena vsakomu na prvi pogled jasen; toda izkušnja uči, da ga še učenjaki niso vedno prav dognali. Tako se je pripetilo celo našemu sijajnemu razlagalcu krajnih imen

Luku Pintarju. Ta je namreč izvajal ime Kaplja vas iz Jakobova (Jakovlja) vas (Jakobsdorf). Lj. Zvon, 1913, 475.

Prava razlaga pa se mi zdi jasna. Kaplja vas je vas, v kateri stoji kapela v starem pomenu besede. Beseda kapela je nastala v stari Franciji. Tam so posebno častili plašč sv. Martina. V latinščini se vrhnji plašč imenuje capa ali cappa. Pomanjšalna beseda se glasi capella. Za plašč sv. Martina so postavili poseben hram in so ta hram zaradi plašča imenovali kar capella. Duhovnika, ki je varoval ta plašč, so imenovali capellanus, po naše kaplan. Pozneje je ime kapela prešlo na nežupne cerkve, ali kakor jih mi imenujemo, podružnice, in beseda kaplan na župnikove pomočnike.

Kaplja vas je torej kapelna ali kapelja vas. Končnica -j, -ja, -je tvori po Breznikovi slovnici, 1934, § 289. pridevnike sploh, zato je mogoča oblika kapelja. Poudarek je šel nazaj na prvi zlog in tako je v govoru nepoudarjeni e v sredi besede odpadel in se glasi ime namesto Kapelja vas Kaplja vas.

Tudi sama beseda kapela tvori krajna imena, n. pr. Kapela pri Radgoni, Kapela pri Brežicah, Kaplja pri sv. Juriju ob Taboru, (Železna) Kaplja. Ta poslednja se je prej imenovala samo Kaplja. Da so jo pa ločili od drugih krajnih imen istega izvora, so jo začeli imenovati Slovensko Kapljo (Windisch-Kappel). V poznejših nacionalnih časih so Nemci želeli izbrisati besedo Slovenska (Windisch) in so ime prekrstili v Železno Kapljo (Eisenkappel). Ljudstvo pa kraj imenuje samo Kapljo oziroma po svoji govorici Apljo.

Več teh kapel se je pozneje spremenilo v župne cerkve, staro ime »kapelac« ali »Kaplja vas« pa je ostalo.

Krtina — Scherenbüchel

Blizu Domžal leži vas Krtina s starodavno cerkvijo. Zgodovinar Leopold Podlogar je l. 1911. izdal knjižico: »Drobtinice iz zgodovine soseske in občine Krtina v dobski župniji«. Tu skuša na str. 9. razložiti ime tega kraja. Iz navadne krtove krtine se mu razlaga ne zdi prav verjetna, zato omenja razne razlage: da je ime morda nastalo iz nemške besede Garten (vrt) ali (Wein)garten (vinograd), ali iz Kreutfeuer (kresovi ob turških vpadih), ali iz grido (krik) ob časih taborov. Čudno je res, da se mu je neverjetno zdelo verjetno, verjetno pa neverjetno. Navadni zemljani pa izvajamo krajevno ime Krtina iz navadne besede krtine. V Krtini je namreč v sredi griček in na njem cerkev. Zaradi neznatnosti tega griča so mu šaljivi ljudje dali ime Krtine in ime popolnoma pravilno ponemčili v Scherenbüchel, ker pomeni der Scher krtica, isto Schermaus, krtina torej Scherenbüchel. Oba naziva Krtina in Scherenbüchel se nahajata v starih listinah sporedno, n. pr. l. 1606, 1622 (Cartina) in »na Khardtini«. Po tej vasi je dobil ime v starih časih tudi grad Scherenbüchel, Slovenci so mu pa dali drugo ime: Čemšenik. Lastniki tega gradu se že v listini iz l. 1300. imenujejo: die Herren von Scherenbüchel. Iz tega je razvidno, da je grad stal že pred l. 1300. in da je ime vasi Krtine še mnogo starejše in da je po tej vasi dobil grad svoje nemško ime, slovensko pa po najbližjem naselju Čemšeniku.

Lancovo

Je vas v bližini Radovljice. Kaj to ime pomeni? Končnica -ovo nas opozarja na lastninske osebe, kakor Markovo na lastnino ali posestvo posestnika Marka, Lahovo na posestnika Laha, Tomačevo na Tomača ali Tomaža. Kaj pa pomeni ime Lanc brez končnice -ovo?

Lanc je osebno ime nemškega izvora, in sicer pomanjšalno ime. Podobnih pomanjšalnic ima nemščina mnogo, n. pr. Atz iz Adolf, Artz iz Arch = Heinrich, Dietz iz Dietrich, Heintz iz Hintz iz Heinrich, Bentz iz Benedikt, Filitz iz Philipp, Fritz iz Friedrich, Kautz iz Kanut, Kuntz iz Kuno, Lentz iz Leon-

hard, Mautz iz Emanuel, Pertz iz Peter, Lutz iz Ludwig, Waltz iz Walter, Woltz iz Wolfgang, Wiltz iz Wilibald, Goetz iz Gottfried, Seitz iz Seifried.

Prav taka oblika je Lantz za Lambert ali Lamprecht. Ustanovniku Lancovega je bilo ime Lambert ali s pomanjšalno besedo Lanc; njegovemu posestvu pa so rekli Lancovo. Bil je morda kak plemenitnik ali vsaj oskrbnik, ki je dal posestvu svoje ime, ki se je pozneje razširilo na vso vas. Bržkone je zidal tudi cerkev in ji dal za zavetnika svojega patrona sv. Lamberta.

Utegnil bi pa kdo ugovarjati: Če je ime vasi Lancovo iz osebnega imena Lanc, bi se moralo krajevno ime glasiti Lančevo. Po slovnici pač res; toda narod dela včasih izjeme, in sicer zato, da se prvotno ime preveč ne spremeni, ampak ostane kolikor mogoče jasen prvotni naziv. Na to izjemo je že opozoril Luka Pintar in potem dr. Anton Breznik (»Slovenec«, 17. novembra 1939), češ da vedno pišemo Leibnicov ne Leibničev, Horacov in ne Horačev. Take izjeme delamo celo pri domačih imenih: Hrašovec, Bilčoves.

Da pa Lancovo ni dobilo svoje ime od sv. Lamberta, patrona cerkve, ampak od posestnika Lanca, sledi iz tega, ker ime nima pred seboj besede Šent, kakor vsa stara imena, ki se imenujejo po cerkvi: Šent Lambert pri Zagorju ob Savi, Šent Jurij, Šmarje in Šent Marije, Šmarjeta ali Šmarata iz Šent Marjeta, Šturje in Šent Jurje, Štaniel iz Šent Daniel, Števerjan iz Šent Florijan itd. Lancovo, Markovo, Adamovo pa se izvajajo neposredno od osebnega imena Lanc, Marko, Adam.

Rutzing

je gradič pod Šmarno goro. Danes so ga prekrstili v Roeno. Kaj je Rutzing? To je nemško krajevno ime po osebnem imenu Rutz s krajevno končnico -ing. »Ing« je zelo pogostna nemška krajevna končnica, ki pomenja last. Kaj pa je Rutz? Rutz je pomanjšalna beseda od Rudolfa. Rutzing torej pomeni Rudolfovo ali Rucovo (lastnino). Tu velja v bistvu vse, kar smo omenili pri razlagi Lanc in Lancovo.

Ker je Rutz osebno ime, more napravljati svojilne pridevnike le na -ov ali -ji, ne pa na -en; zato je oblika Roeno napačno in bi se moralo krajevno ime glasiti Rudolfovo ali Rucovo.

Mekinje

je vas z župnijo pri Kamniku. Tu sta l. 1300. ustanovila Seifrid Gallenberg in njegova žena Elizabeta samostan klaris ali frančiškank, ki nosijo ime po ustanoviteljici tega reda sv. Klari. V ustanovni listini se imenuje kraj Minkendorf, kar so pozneje vedno pisali Münkendorf. Kaj pomeni to ime? Nedvomno znači to ime toliko, kot nunsko vas. Kakor se imenuje glavno mesto na Bavarskem po menihih, ki so imeli ondi svoj samostan, München, tako je tudi ime Münkendorf nastalo iz Mönchinnen München — Münkendorf.

Morda utegne kdo podvomiti: Če se ime imenuje že v ustanovni listini, je moralo biti starejše, torej ne more biti privzeto po samostanu. Saj je ime lahko starejše, ker so v starih časih delali ustanovno pismo več let potem, ko so začeli z ustanovo. V teh letih se je ime že ustalilo.

Čujem pa ugovor: Ime Münkendorf se nahaja že v listini iz l. 1143—1147, torej 150 let pred ustanovitvijo mekinjskega samostana. Res je, toda ta kraj ni pri Kamniku, ampak pri Stični na Dolenjskem. Omenjena listina je v zvezi s cistercijskim samostanom v Vetrinjah na Koroškem. Tu se kot priča imenuje Viljem iz »Münkendorfa«. Ta je bil bržkone upravitelj pristave Münkendorf pri Stični. (Dr. Fr. Kos: Gradivo, IV, 112, štev. 195.)

Ta pristava je dobila ime, ker je bila pri vasi, ki je bila last cistercijskega samostana v Stični. Pri vasi je bila samostanska pristava, ki so jo imenovali splošno pristava, zato je to ime postalo krajevno ime »Pristava«.

Stiški samostan je bil ustanovljen l. 1136. in je prejel precej zemljišča. Tako zemljišče je gotovo bilo nekoliko nad samostanom, kjer je sedaj vas Mekinje, nemško Münkendorf. Slovensko ime je nastalo iz nemškega München, prav tako

kakor pri Kamniku. Za Mönch (menih) so rabili Nemci več oblik: Mönch, Münch, Mönich, Munich (Weigand: Deutsches Wörterbuch, II, 210). Iz te besede je nastala slovenska beseda Mekine, ki se je prej pisala brez j, kakor jo tudi še dandanes ljudje izgovarjajo. Beseda je torej tuja in nima nič opraviti z mekinami, t. j. z odpadki pri mletvi žita. Saj si ni lahko misliti zveze med selom in žitnimi odpadki. Razlaga iz Münchena je pa popolnoma naravna. Kraja Mekine sta v Sloveniji samo dva in oba sta v zvezi s starima samostanoma v Mekinjah in pri Stični.

Stiška vas Mekine je sredi pota od Stične k cerkvi sv. Lamberta na Pristavi. Iz zgodovine vemo, da se je na Pristavi naselila vdova vojvoda Leopolda III., rojena princesa Virida (Viridis) iz milanske rodbine Visconti. Njen soprog Leopold se je vojskoval za svojo zemljo v Švici. Tu so ga Švicarji l. 1386. pri Sempachu premagali. V boju je zgubil življenje. Zapustil je štiri sinove in tri hčere. Med sinovi nam je najbolj znan Ernest Železni, ki je bil zadnji ustoličen na Gosposvetskem polju. Ker je bila Virida Italijanka, v Gradu, kjer je zadnje čase vladal Leopold III., ni bila posebno priljubljena, zato so ji celo otroke vzeli, da so jih po svoje odgojevali. Vojvodinja se je čutila nesrečno in se je hotela iz Grada umakniti. Kam? Tu ji je stiški opat Peter nasvetoval Stično, in sicer Pristavo. Ta pristava je bila v bližini cerkvice sv. Lamberta na koncu vasi Mekin. Gotovo je to pristavo dal opat lepo prenoviti in čedno opremiti, tako da je bila, če ne veličastno pa vsaj dostojno bivališče vojvodinji in njenemu spremstvu. Ustno izročilo sicer govori o gradu, ki ga je sezidala Virida, toda po vsem soditi je to zmot. Grad se ne sezida kar na hitro, pa tudi ni nikjer niti najmanjšega sledu o njem. Zato je pač verjetno, da se je vojvodinja, ki je želela mir, zadovoljila s samostansko pristavo, zato so jo ljudje imenovali »Gospo s Pristave«. Pod tem imenom je spisal tudi rajni bogoslovni profesor dr. Ivan Janežič povest v »Dom in Svetu« l. 1894.

Ali ta pristava še stoji? Še. Ljudsko izročilo je sicer nanjo pozabilo, toda ne bomo se motili, če trdimo, da je ta pristava ob koncu vasi Mekin, ki so jo po ukinjenju stiškega samostana prodali rodbini, ki jo ima še sedaj v svoji lasti. Hiša je v starinskem oziru zelo zanimiva, zlasti postopi iz nižjih delov v višje. Najbolj znamenita so pa hrastova vrata. To je bil torej vojvodin dvorec; tu je preživela svoja vdovska leta do svoje smrti ok. l. 1414. Tu jo je obiskoval njen sin vojvoda Ernest Železni. Pokopali so jo v samostanski cerkvi v Stični. Njen grob je kazal Viscontijev grb: kača, ki požira otroka. Ta grb je dal povod raznim ljudskim pripovedkam.

Virida je zaradi svoje dobrotelosti ostala pri ljudstvu v blagem spominu, samostan pa jo je štel med svoje največje dobrotnike.

Mišji dol.

Ta kraj leži pod Primskovim blizu Stične. Ni verjetno, da bi imel kako zvezo z mišmi. Kaj naj torej pomeni? Gotovo je le okrajšano ime iz Menišji dol. Kraj je blizu stiškega cistercijskega samostana. Cistercijani so imeli pod svojim vodstvom mnogo cerkva, že l. 1499 do 70. Kraj je v tih dolinici, torej mu gre po pravici ime dol; ker so pa menihi zaradi dušne oskrbe pogostoma tjakaj hodili, je po pravici dobil ime Menišji dol, kar so ali hudomušni sosedi spremenili v Mišji dol, če se že ni ime po naravi okrajšalo, ko se je naglašeni glas »e« izpustil, torej menišji — mnišji — mišji dol.

Menina planina.

Med Gornjim gradom na severu in Tuhinjsko dolino na jugu se razprostira Menina planina. »Menina« je pridevnik ženskega spola, ki se je pritaknil k samostalnemu »planina«. Danes ljudje več ne vedo, kaj v sedanji obliki pomeni; prvotno je morala biti druga oblika. Ker so bili v Gornjem gradu od l. 1140. dalje do ustanovitve ljubljanske škofije menihi, je pač verjetno, da je Menina planina dobila ime po tedanjih lastnikih menihih in se je imenovala Menihna planina in po izpadu glasu »h«, le Menina planina. Seveda bi danes pričakovali »menišja planina«.

Mojstrana pri Dovjem.

Vas je starodavna, kar dokazuje cerkev sv. Mihaela, ki je zidana v romanskem slogu. Krajevno ime se izvaja iz mojster — magister, kar pomeni višji, prednik, predstojnik, upravitelj, v šolah učitelj. Tu je v starih časih gotovo stanoval upravnik večjega posestva, ki so ga imenovali mojster in zato je kraj dobil po njem ime Mojstrana.

Mojstrovka

je gora, visoka 2332 m, v skupini Pišence in je last kranjskega verskega zaklada. V stari dobi je gotovo ta gozd užival ali pa je vsaj tu bival gozdni upravnik — mojster, in po njem je gora dobila ime.

Magistrovka

je travnik, ki je spadal pod gospostvo kartuzijanskega samostana v Bistri, in ga je Barbara Jelovšek volila za mašno ustanovo na Vrhniki. Gotovo je ta travnik nekoč užival magister — upravnik bistrskega samostana. Po njem je tudi po ukinjenju samostana ime ostalo.

Moškrin

se imenuje travnik, ki je last podružne cerkve sv. Janeza Krstnika na Suhi v škofovski župniji. Moškrin je nastalo iz magister, mojster. Glas »k« nas ne sme motiti, saj pravimo tudi mojškra za mojstra. Gotovo je tudi tu užival ta travnik kak bivši upravnik freisinškega škofa.

Windisch-Matrei

na zahodnem Tirolskem je trg z ok. 1800 prebivalci. Svoje ime je dobil kraj od oskrbnitva ali upravnitva slovenskega okraja, ki se je pa v teku stoletij ponemčil. Matrei je toliko

ko magistere. V francoščini imamo besedo maitre, ki pomeni najprej oskrbnika potem tudi učitelja. Dr. Mihael Markič je menil (Etnolog, X, XI, 52), da se mora Matrei izvajati iz matéria = snov, tvarina, stavbni les, les in naposled gozd. Po njem bi bilo torej Windisch-Matrei = Slovenski gozd. Toda matéria ni pomenila nikoli gozda. V matéria je tudi »e« naglašen, v Matrei je pa izpadel zaradi nenaglašenosti. Zaradi teh okolnosti in zaradi pomena ni dvoma, da pomeni Matrei res le oskrbnitvo, upravništvo.

Materija

v Istri se mora enako razlagati.

Majer, majerija, marof, marolt

je pa treba razlagati iz latinske besede maior = višji, predstojnik. Predstojnik pristave je bil Meier = majer. Njegovo upravno stanovanje se je imenovalo majerija ali Meierhof = marof, upravnik pa tudi Meierhold = marolt.

Polom — Ebental.

Marsikomu se čudno zdi, da se kočevska vas Ebental imenuje slovensko Polom; navadno namreč mislimo, da se mora Ebental prevesti v slovenščino v Ravni dol. Toda eben ne pomeni le ravno, ampak pomeni tudi kamen; zato pomeni Ebenholz — ebenovina, les, ki je trd kot kamen. Ker pomeni eben v nemščini tudi kamen, je razložljivo, da so Kočevci kameniti svet v svojem kraju imenovali Ebental, Slovenci pa polom, ker je bil tedaj svet res tak, kakor bi bil prej tam kak polom. Po Pleteršniku pomeni polom lomljenje dreves, razrušitev (das Brechen der Bäume, Zerstörung). Ker beseda Eben pomeni tudi kamen, moramo pri besedi Polom misliti na kamenje, ki v ondotnem kraju resnično iz zemlje štrli in obdelovanje zemlje zelo ovira.

Tolmin s Skrbino in Voglom v ozadju. Dolina Tolminke, ki se na levi strani zajeda med gore, vodi v Zlatorogovo kraljestvo Bogatina. Nizki griček na levi od trga je znameniti Kozlov rob, od koder so vladali goriški grofi in drugi oblastniki tolminskemu ljudstvu. Posnetek je narejen s Kolovrata.

Odpošiljatelj:
France Kremžar

Presvitemu gospodu

Mecenu in piscu

ki ga težko čakamo,
da nam po Valvasorjevem zgledu vnovič opiše čast in slavo naše domovine

Dne 19. kimavca leta 1693 je veliki kranjski zgodovinar baron Janez Vajkard Valvasor skoraj reven umrl v svoji hiši v Krškem, ko je za »Čast vojvodine Kranjske« izdal vse svoje veliko premoženje in iztrpal vse svoje ogromno znanje na vseh poljih znanosti in vede. Valvasor je bil mož globoke izobrazbe in učenosti, ki je prav tako bil sloveč matematik, tehnik, kakor umetnik, risar in pisatelj ter zgodovinar in zemljepisec. Ne bomo navajali, da je on prvi iznašel, kako je treba ulivati kovinske izdelke, kar je dokazal pri kipu Matere božje, ki še danes krasi lepi Trg sv. Jakoba v Ljubljani. Ne bomo navajali, kako je on že pred več ko 260 leti izdelal važen načrt, po katerem naj bi se obe sosedni Kranjska in Koroška zvezali s predorom pod Ljubeljem, kar se uresničuje šele sedaj. Valvasor je imel izdelane že vse načrte in tudi finančne osnutke za tako velikansko delo, ki je celo današnji tehniki v čast in ponos. Da je njegov načrt ostal neizvršen, to ni njegova krivda, marveč je tega kriva najprej strašna kuga, ki je tista leta divjala na Dunaju, kriva pa tudi brezbriznost za take reči.

Pač pa naj danes omenimo nekaj, kar je manj znano: »Čast vojvodine Kranjske« je sicer njegovo največje, ni pa njegovo edino delo. Zaradi svojih velikih znanstvenih zaslug je Valvasor že leta 1687 postal član »Angleške znanstvene družbe v Londonu«. Kakor nekako pripravo za svoje življenjsko delo je Valvasor že leta 1684 izdal zemljevid Kranjske dežele, nakar je leta 1685 izdal zemljevid Koroške dežele, leta 1688 pa zemljevid Hrvaške dežele.

Niso pa to bila njegova prva dela, ki jih je bil izdal. Že leta 1679 je v Ljubljani izšla na njegovem gradu Bogenšperk tiskana knjižica o Kristusovem trpljenju v podobah, katere je v baker vrezal Janez Verex. Ta je dandanes silna redkost. Naš muzej ima menda le en izvod te knjižice, pa je baje še ta nepopoln. Istega leta je izšlo njegovo prvo delo o Kranjski: Topografija Kranjske vojvodine. Tej knjigi je Valvasorjev prijatelj, hrvaški

pesnik in sobojevnik zoper Turke Pavel Vitezovič iz Senja napisal latinsko pesem v pozdrav. Knjiga obsega 316 bakrorezov raznih kranjskih gradov z latinskimi besedilom. Na koncu pa so vsi gradovi (310) imenovani v slovenskem jeziku. To delo je bilo tiskano v Ljubljani. Večina teh podob je kasneje izšla v njegovi »Časti vojvodine Kranjske«, vendar ne vse. Nekatere so v tej izdaji drugače risane. Tako je na primer Vrhnika v tem delu zelo živahno podana, da kar vidiš, kako so stari Vrhničanje takrat živeli. Tudi stari grad v Devinu ob morju, ki je takrat spadal pod Kranjsko, je mnogo bolj živahno podan: pod njim se zibljejo v morju ladje, okoli gradu stopajo mularji s svojimi mulami, na stolpih vidiš tedanje topove in stražnike. Vsekakor je to delo glavna priprava za poznejšo poglobilno izdajo o Kranjski.

Kot zelo izobražen mož se je Valvasor mnogo pečal s starimi klasiki. Takrat so Nemci in Francozi začeli izdajati pesmi starih rimskih klasikov v podobah. Zato se je tudi Valvasor lotil tega dela in je Ovidove »Metamorfoze« izdal v podobah, ki mu jih je po večini v baker vrezal Andrej Trošt. Pod vsako podobo je v razlago natisnjen latinski stih, pod njim pa po dva nemška, ki jih je bržkone Valvasor sam sestavil za razlago.

Že leta 1681 je Valvasor na Bogenšperku izdal »Topografijo Koroške vojvodine« v podobah, ki je bila tiskana v Ljubljani. Istega leta je izšla tudi njegova Topografija Salcburške Koroške, to se pravi tistih koroških krajev, ki so spadali pod oblast salcburških nadškofov.

Naslednjega leta je v Bogenšperku izšla njegova izdaja v podobah in rimani besedi o kugi. Nato je prišla vojska s Turki, katere se je Valvasor udeležil kot poveljnik dolenske pehote, nakar se je ves posvetil svojemu največjemu delu »Čast vojvodine Kranjske«. Vendar je še leta 1688 izdal popolnejšo Topografijo Koroške vojvodine, ki je tudi znamenito delo, dasi se še od daleč ne da primerjati s »Častjo vojvodine Kranjske«, ki je izšla leta 1689.

To delo je nekaj ogromnega, ker se zdi, da presega moči navadnega človeka. Toda Valvasorja ni zlomila teža duševnega dela, ki ga je za to velikansko delo moral opraviti, čeprav je bržkone tudi ta napor pospešil njegovo prezgodnjo smrt. Bolj ga je potrla denarno breme, ki si ga je bil s tem delom za čast svoje domovine pristočno naložil. Kranjski deželni stanovi so mu res odkupili 500 izvodov njegovega dela, mu res nekaj kratov dovolili kako podporo ter mu velikodušno celo črtali zastale davštine. Vendar taka pomoč ni mogla ublažiti njegove denarne stiske, v katero je bil s svojim delom zašel. Zato je moral začeti razprodajati svoje umetniške in znanstvene zaklade, ki so bili nakupičeni na Bogenšperku. Najprej se je moral ločiti od svoje knjižnice, ki je lepšo morebiti imel Turjačan v nekdanjem Knežjem dvorcu v Gosposki ulici v Ljubljani. Toda ta turjaška knjižnica s svojimi prekrasnimi deli se je po potresu leta 1895 morala preseliti v Gorenjo Avstrijo, kakor se je slabih 200 let poprej Valvasorjeva morala preseliti v Zagreb, kjer je postala s svojimi 10.000 knjigami temelj zagrebske nadškofjske knjižnice.

*

Do danes še nismo dobili tega dela v slovenskem jeziku, dasi bi bilo že davno želeli, da bi se našel kdo, ki bi to delo poslovenil in založil. To je doslej največje in najbogatejše znanstveno delo o Kranjski deželi, kakršna je bila takrat, ko je segala do Devina in Štivanja ob Timavi ter do istrskega kvarnerskega morja. Torej je to delo obsegalo velik del slovenske zemlje. Poslej kaj takega vkljub svojim mecenom in množici pisateljev še nismo dobili. Pod banom dr. Nallačenom je izšel »Leksikon dravske banovine«, izšel je krasni »Zbornik Slovenije«, izšlo še nekaj drugih del, ki so v marsičem kajpada mnogo sodobnejša, vendar po obsegu in kakovosti opreme ter v skrbnosti zbranega gradiva Valvasorja doslej še nihče ni niti dosegel, kaj šele, da bi ga bil prekobil. Kajpada je treba reči, da njegovo zgodovinsko gledanje ni v skladu z izsledki moderne zgodovinske znanosti, tudi v naravoslovju je marsikaj, kar danes ne more več držati, toda za tedanje čase je v tem delu zbranega toliko, zlasti narodopisnega blaga, da bi bila večna škoda, ko bi nam ga Valvasor ne bil rešil pozabe. Treba pa je pri vsem tem umeti, da Valvasor razen turjaške in svoje knjižnice ni imel drugih virov in da so mu bili odprti le arhivi kranjske dežele in pa samostanski. Vse drugo pa je moral sam poiskati in sam zbrati. V ta namen je najprej mnogo potoval po drugih deželah, nato pa se je ves posvetil študiju Kranjske dežele, ki jo je na svojem konju prepotoval vso od enega konca do drugega. Ni pa samo zapisoval svojih opazovanj, marveč tudi sam risal, in sicer dobro risal, tako da so nekatere njegove risbe kar umetniške vrednosti. Dandanes bi založnik, ki bi hotel tako delo izdati, potreboval celo vrsto sodelavcev, zraven pa še celo armado fotografov in umetnikov.

Zato smo Valvasorju po pravici dolžni večjo hvaležnost, kakor smo mu jo do danes izkazovali. Predvsem pa bi bilo želeli, da bi njegova dela čimprej izšla v slovenščini.¹

Za poskus se je podpisani lotil podati tukaj uvod v njegovo veliko delo »Čast vojvodine Kranjske«. Iz

¹ Opomba uredništva: Prav značilno je, da se v 250. letu Valvasorjeve smrti v resnici že pripravlja celotni prevod njegovega dela. Še bolj razveseljivo pa je, da se je za to ogromno in drago delo našel tudi že založnik. Ljudska knjigarna v Ljubljani bo izdala monumentalno delo in ga bo opremila s posnetki vseh slik v istem formatu, kakor jih ima original.

Valvasorjevega uvoda in predgovora kakor tudi iz Franciskovih uvodnih besed bo razvidno, kakšen je bil s tem delom Valvasorjev namen in kakšen njegov duševni in znanstveni napor.

Valvasorjev prijatelj in pesnik Sisenčeli je temu delu posvetil tudi prvo slovensko posvetno pesem v čast knjigi, ki naj čast kranjske dežele ponese po svetu:

»Bukve, tedaj pojte,
na vsem svetu stojte,
po vseh deželah letite
in moju čast donesite« ...

To Valvasorjevo delo »Čast vojvodine Kranjske« je resnično po vseh deželah razneslo njeno čast, še mnogo bolj pa čast in slavo Valvasorjevega imena, ki naj mu med slovenskim narodom bo čast in zahvala do konca, nam pa za zgled, kako je treba služiti svojemu narodu in svoji domovini.

VALVAZORJEV UVOD

Premilostljivi, milostljivi, gospodujoči in visokospoštovani gospodje!

Če je častit domoljub časti svoje domovine v vseh prilikah in neprilikah s srcem in krvjo zavezan, prav gotovo svoji domovini nič manj ni zavezan s svojim črnim, da vsekdar in povsod razširja njeno čast. Ta čast, pravim, ne veleva dolžnosti zgolj orožju, ki ga ob svoji strani nosimo, marveč tudi orožju, ki ga za ušesi nosimo, peresu namreč, če oboje znamo sukati. Zakaj ravno ista narava, ki nam je vsadila ljubezen do domovine, je rasti njene slave posvetila vse, kar si moremo misliti, ter nam naložila dolžnost, da ji moramo z vsemi močmi služiti. Zato moramo potemtakem ljubiti in častiti prav tako svojo domovino kakor svoje starše. Še več! Če naj postava visokomodrega Platona kaj velja, bi morala domovina v ljubezni prednjačiti očetu in materi.¹

Zares, mnogo ljudi je to Platonovo sodbo s svojo za domovino prelito krvjo podpisalo. Torquatus jo je oznanil in podpisal z glavo svojega rodnega sinu, katerega je v čast in blagor svoje domovine pod sekiro vrgel, in s tem tako rekoč svoje očetovsko srce žrtvoval vojaški disciplini kot vzdrževalki Rimske države. Mucij, Levičar, jo je podpisal s svojo prižgano in kadečo se pestjo ter je za podpis rabil žareče oglje kakor zlate črke. Tako bodo tudi vsi drugi narodi teh istih misli, da se je vsej zločnosti navkljub za častitost in blagor svoje domovine treba poganjati. Zato ni treba, da bi to neovrženost z novimi dokazi skušali izvojevati.

Tega se zavedajoč, mislim, da moram svojo tako močno čislano domovino Kranjsko ne samo sam zase v čisljih imeti, temveč da moram žarke njene slave v daljo pošiljati. Zlasti zato, ker sem opazil, da je ta tako imenitna vojvodina Kranjska skupaj s svojo slovečo naravo, čeprav je lep dragulj med cesarskimi dednimi deželami, vendarle pri mnogoterih nvanjih ljudeh deležna velikega neznanja, ali pa jo vsaj ne presojajo ter ne cenijo dosti bolj pametno, kakor je tisti abotni Švicar cenil prežlahtni demant mogočnega vojvoda Karola Burgundskega. S tem hočem reči, da sem na svojih popótovanjih strmé moral občutiti, da tam

¹ Platon V. de Ll. p. 847.

daleč zunaj le redkokdo o Kranjski kaj korenitega ve. Saj te plemenite dežele, ki so jo bodisi že mogočni Rimljani, bodisi stari Nemci kar se da poželjivo gledali, ne ena ne druga stran ni imela za drugo kakor za ključ, kateri oba, Italijo in Nemčijo, zapreti zamore. Za tega ali za onega so namreč Alpe te dežele kaj pripravno obzidje, branišče in oklep njegove varnosti. Zatorej so se, postavim, imenovani Rimljani, da bi Panonijo brzdati mogli, na Kranjskem močno utaborili. Potem pa je tudi več rimskih cesarjev to deželo ne le prehodilo, marveč so nekateri tudi radi v njej prebivali. Ne da bi govoril, kako mnogo je spomina in pogleda vrednih znamenitosti, s katerimi so bodisi človeške roke bodisi naravne sile to deželo pred mnogimi drugimi odlikovale, bi jo že samo to moralo vnanjim znamenitnikom priporočiti, kar bi moralo marsikako kraje — ali zgodovinopiščevo pero bolj napolniti. To pa se dosihmal ni zgodilo, ker prav tako Meranova Topographia kakor tudi Megiserova ter druge o Kranjski tako skoparsko govore. Ta misel mi je večkrat moje strmenje mešala z jezo in nejevoljo, da so stari Grki prav tako kakor dandanašnji popotovalci v svojih pismih ali popotnih zapiskih marsikdaj bolj občudovali ter pripovedovali dosti manj vredne stvari, da so pa to deželo, ki bi zares bila ogleda vredna, preleteli ali s kar se da pičlim ali pa celo kar z mutastim peresom (prav tako, kakor žerjavi molče lete čez gorovje Taurus iz strahu pred orli). Pa bi bila Kranjska takim umnim žerjavom vseeno lahko pokazala celo zakladnico od narave ji zaupanih znamenitosti. To dovoljno izpričujejo popotni zapiski Zeilerjevi in Braunovi, čeprav le v nekaj drobcih.

Tega pa ne bom pripisoval kakemu njihovem zoprnemu napuhu ali preziranju, pač pa njihovem pomanjkanju dobre poučenosti. Zakaj drugod s svojimi gledanja in branja vrednimi okoliščinami in opravili takoj hite v tisk ter jih izročajo širokim perutim donečega svetovnega slovesa. Kranjska pa je bila zadovoljna, da je pač bila popisovanja vredna, do česar ji je več bilo, kakor pa do tega, da bi o njej res mnogo pisali, zakaj više je cenila vrednost svoje slave, kakor pa, da bi jo bil kdo povzdigoval. Bolj zlahčna so ji bila dela kakor pa besede. Dasiravno sem namreč v raznih izvirnikih bral o marsikaterem dejanju in početju Kranjcev, je o tem vendarle bilo skoro manj besedi napisanih kakor pa dejanj storjenih.

Kakor me je zaradi tega ta dvojna mera v tako glasu vrednih rečeh ne po krivici nekolikanj pogrela, če glas že ni bil zamrl, je bil pa vsaj hripav, tako se mi je na drugi strani po pravici za malo zdelo, da bi pri znamenitih vnanjih možeh taka skritost in nevednost zasenčila osvetljave vredna kranjska naravna čuda ter druge imenitosti te dežele. To me je tem bolj žalilo, čim bolj sem bil vnet za umetniška naravna čuda, pa sem na tako malo tujih ušes naletel, ki bi me ne bila, če sem z njimi o tej ali oni tuji naravni posebnosti besedoval, na mesto z vero z dvomom odpravila.

Ko sem se nato spet v svojo domovino povrnil in sem tukaj videl prav takšna, pa še večja naravna čuda, me je zamikalo, da bi tujo nevernost in nevednost z natančnim popisovanjem vojvodine Kranjske zatrl, ves v upanju, da bo ne le sedanjemu učenemu svetu, temveč tudi potomcem prijetno ustrezno, če bom prav tako druge okoliščine te dežele kakor tudi v

Slava in čast vojvodine Kranjske
(Po posvetilnem bakrorezu iz Valvazorjevega dela.)

njej skrite naravne umetnine in zakladnice odkril ter tako pregnal senco njenega nepoznanja in mrak njenega dvoma s tem, da razkrijem njeno sonce, s čimer hočem povedati, da na svetli dan postavim čast te vojvodine.

Spočetka sicer, še preden je učeno delo rajnega doktorja Schönlebena, namreč njegova »Carniola antiqua et nova«, na svetlo izšla, sem si namenil, da bom zgolj naša naravna čuda z deželno zgodovino vred popisal in z bakrorezi olepšal. Saj sem že takrat nalašč dal nekaj priličnih bakrorezov napraviti. Ko pa je potem imenovani doktor Schönleben s svojo smrtjo to svoje delo nepopolno zapustil, zlasti še, ker je bilo v latinskem jeziku pisano in po vrhu bolj v tuje kakor v domače stvari zamišljeno, pravim, ker je bolj obravnavalo tuje dežele kakor pa Kranjsko, se mi je pametno zazdelo, ker Kranjska prav za prav pisanja vrednih stvari rajši v preobilju kakor pa v pomanjkanju ponuja, da bralca ne bom odpravljala samo z naravnimi čudesi in zgodovino, temveč da ga bom nahranil s popolnim popisovanjem te vojvodine, njenih petih deželnih delov, rastlinstva, rudnih, rek, živali itd., šeg in navad, vere, svetnikov, škofov, župnij itd., oblastnij, rodovin, deželnih knezov, mest, obmejnih krajev in zgodovine ter tako čast svoje

domovine v nemškem jeziku na dan dvignil ter jo s peresom in s podobo pokazal.

Da bi pa popolni blišč moje domovine morebiti ne bil kaj pomanjšan po nepopolni in neprilичni nemščini, ampak da bo ta imenitna in častita podoba (mislim na prežlahtno vojvodino) tako rekoč v pripravnih barvah živo opisana, sem svoj spisani sestavek, večji del sestavljen po neugnanem raziskovanju in skušnjah, izročil povsod vse naklonjenosti deležnemu ter po svojih spisih izkazanemu peresu meni slavnoznanega in čez vse priporočenega (Tit!) gospoda Erazma Frančiška, da bi ta moj spis v dobro krojenem suknjiču (namreč v čisti nemščini) razločne in čedne govorice nastopiti mogel. Ta je potem ne samo moje popisovanje po svoje uredil in zložil, ampak je tudi z mojim soglasjem dobrohotno opombe dostavljal, včasih dodal tudi primerno pripovedovanje, poleg tega pa je v prvi knjigi doslej skrite častitljive izvirke kranjskega deželnega imena sam do dobrega odkril ter v peti knjigi starodavne prebivalce te dežele obširno popisal.

Kakor pa bi se imenitne ladje kras s slavo vred lahko ob čereh razbil, če bi krmila ne vodil večš Palinur, prav tako bi tudi Čast vojvodine Kranjske ne mogla dolgo obstati, če bi za severnico ali vodilno zvezdo ne imel takih oči, ki svetijo s svojim rodом, dostojanstvom in razumom. Če je tedaj v častitosti in blaženosti predobre vlade moja domovina dandanašnji dosegla visoko stopnjo in redko prednost, da je tako češčena pod svojim v zmagoslavju poveličanim in veličastnim vrhovnim poglavarjem, ter je močno povišana po vladanju in načelovanju Vaše visoke knežje presvetlosti, Vaše milosti, Vas ekscelenc in gospodov ter Vas vseh izvrstni modrosti, se tega močno veselim, ker je ta Čast vojvodine Kranjske (ali Zgodovinsko-krajepisno njeno popisovanje) takrat na svetlo izšla, ko so deželi kot častne zvezde sijale take od rimskega državnega sonca obsevane zvezde ter so tako modro vladajoči utrjevali njeno blaginjo.

Da bi od Vaših častitih žarkov tudi na to moje delo padel lep odsvit, zato si ga predrzнем Vaši visoki knežji presvetlosti, ekscelencam in gospodom pokloniti obenem s stanovitnostjo svoje podložne in preposlušne vdanosti. Obenem prosim milosti in blagohotnosti Vašega visokega zavetništva, saj ne vem, kako naj bi to moje delo doletela večja čast, kakor če njegovo čelo osvetlujejo tako vidne častne zvezde, da bolj krasno niti Kranjska po svojih prečudno visokih alpskih vrhovih ni ovenčana.

Potemtakem upam, da bodo veleslavni deželni in častni stanovi te častivredne vojvodine to mojo predrznost s prirojeno jim prijaznostjo sprejeli, da ne bom deležen nemilostnega pogleda.

Vsem od srca vošči, da bi častitljivi blišč njihovih visokih rodovin nikoli ne ugasnil, vošči njihovim dostojanstvom srečno vladanje in neomejen, ali vsaj na dolgo odmerjen častitljiv tek njihovega življenja, ki naj ga vsekdar spremljata nebeški blagoslov in varstvo, ter se Vaši milosti, naklonjenosti in dobrohotnosti najponižneje priporoča

Dano na Bogenšperku na Kranjskem,
dne 15. aprila 1689.

Udani — najpokornejši, najuslužnejši

Janez Vajkard Valvasor,
baron.

VALVAZORJEV PREDGOVOR

Visokospoštovanemu bralcu.

Častivredni avstrijski nadvojvoda »Albreht s kito« si je za svoje znamenje izbral zvezdno kroglo s temle geslom: »Ni aspicit, non aspicitur«. Kaj je s tem povedati hotel, tega ne moremo prav natanko vedeti. Vendar nekateri sodijo, da je kot velik matematik in zvezdoznanec s tem hotel reči, da človek zvezde ne more gledati, če ta sama izza oblakov nanj doli ne pogleda. Drugim, ki se jim ta razlaga ábotna zdi, je pa tale razlaga bolj všeč: nihče nebeških stvari ne more spoznavati ali razumeti, kogar nebo ni milostljivo pogledalo in z milosti polnimi vplivi napojilo ali ga nebeški duh razsvetlil.

Naj ostane neodločeno, katera razlaga je pravi pomen odkrila in katera ne. Mislim pa, da bi to bistro geslo tega nadvojvoda, kateri je nekdaj tudi Kranjski vladal, lahko prikladno naravnal na marsikatero okoliščino te dežele; in po pravici povem, da te dežele dosihmal še noben tujec ni temeljito spoznal. Zato naj si jo sam ogleda in naj si z neutrudljivo pridnostjo prizadeva, da bo dosegel tisto, česar mu brez njegovega truda nihče ne bo nasproti ponujat prinašal, namreč trdno spoznanje okoliščin te dežele nad zemljo in pod njo. Ker pa si takega truda doslej še nihče ni naprtil, zato smo tudi do današnjega dne videli tako malo popisovanja vojvodine Kranjske, čeprav je vendarle dosti veljavna. Zatorej so nekateri učeni možje, ki so že mnogo sveta prehodili, želeli, da bi kdaj, kakor so druge pokrajine popisane, kdo tudi to vojvodino natanko popisal.

Da bom dosedajšnje pomanjkljivost nadomestil in željo izpolnil, sem zdaj toliko večje delo izdal, da bi v njem natanke okoliščine te dežele na dan pripravil. Zato sem popisal ne le naravne lastnosti njene zemlje, polja, gozdov, rek itd., marveč tudi njenih prebivalcev življenje, obrtnijo, šege, bogoslužje, škofije in duhovništvo, gosposko, stanove, viteštvo, deželnega kneza, mesta, trge, gradove, cerkve, samostane in obmejne trdnjave kakor tudi zgodovino.

To sem s tem bolj nepopisljivo težavo dovršil, čim bolj mi je manjkalo takih, ki bi me bili (tukaj naj izvzamem najprijazneje — uslužno deželno pisarno zaradi nekaterih listin) s primerno tvarino podpirali. Sam sem, kolikor sem mogel, iz različnih piscev poročila pobiral, pa vseeno s tem od teh, ki so v tej tvarini sami revni bili, nisem mogel obogateti. Pač pa, namesto, da bi si bil žejo ugasil, kakor sem upal, je zaradi prepričlega curljanja moja žeja le še rastla, saj o Kranjski še nihče ni nič takega napisal, kar bi mi bilo lahko svetilo.

To me je prisililo, da sem kakor z baklo vse sam raziskal in pregledal, neutrudljivo preiskal vse kote, marsikdaj sem si ogledal tudi kaj takega, česar sonce ne vidi. Precej sem sicer lahko zajemal iz marsikakih izvirnikov, listin in rokopisov, kar v tem delu vsakokrat sproti opomnim. Večino pa sem vendarle iz svoje skušnje zajel. Zato lahko zagotavljam, da tega naklonjenim bralcem ne pripovedujem po kaki lažnivi govorici, marveč iz zanesljivega znanja in pravega vzroka.

Priznati pa moram, da je to delo zoper moje pričakovanje močno narastlo. Vendar upam, da bo ta obširnost zaradi svojih vzrokov, namreč marsikakega ponatisnjenege pogovora, postranskih pripovedovanj

enakih misli, kakor tudi raznih razlag in opomb, s svojo znamenitostjo rajši prijala kakor pa odbijala.

Sicer pa lahko po pravici rečem, da v tem delu namerno in zavestno prav nič ni zapišano, kar bi bilo krivično v kvar kateremu koli duhovskemu ali posvetnemu gospodu, najši že bo kakršnega koli stanu ali službe; če pa vendarle, sem to po prijaznem in natančnem pomenku rad pripravljen spremeniti. Prav tako sem ves teh misli, da v nobeni poli tega dela ni nič takega, kar bi bilo zoper mojo vero. Vendar pa tukaj, dasi je odveč, izpričujem: če bi se mojemu upanju, vednosti in pameti navkljub v tem zgodovinsko-krajepisnem popisovanju našla samo ena vrsta ali beseda, ki bi v najmanjši stvari bila zoper katoliško vero, jo s tem preklicujem. Pač pa ne dvomim, da bo prijazni bralec že sam znal razlikovati med mojim golim pripovedovanjem in navajanjem ter med mojo lastno besedo.

Čeprav mi je to delo, z mnogo bakrorezi osvetljeno, povzročilo mnogo truda in stroškov, mi bo vendarle bralčeva prijaznost in naklonjenost vse to osladila. In svojega vsestranskega prizadevanja se ne bom pokesal, če bralec Časti vojvodine Kranjske ne bo omadeževal s prezirom ali zbirčnostjo, ampak jo bo na mojo vdano prošnjo ugodno presojal. Za to njegovo vljudnost pa mu jaz za protiuslugo dajem svoje udano voščilo, s katerim mu od Najvišjega Boga (kateremu se za srečno dokončano to težko delo najponižneje zahvaljujem) želim čast cvetočega blagostanja, zraven pa tudi sebi čast njegove rajne naklonjenosti.

Predgovor Erazma Frančiška.

Ali v častitosti prednjači hrabri vojščakov meč ali pa razumno sukano pero, o tem si učenjaki niso edini. Obe strani bi se mogli sklicevati na glasove veličanstev. Kaj so nekateri cesarji in kralji o tem govorili, je znano. Mars se baha, češ da je Jupitrov sin, Minerva pa, da je njegova hči ter princezinja ter se po pravici ponaša, da je iz Jupitrove glave izšla, še bolj po pravici pa s tem, da je oboje v sebi združila, modro umetnost ali učenost s hrabrostjo. V to je stari bistri pesnik skrtil misel, katero je rimski pisec Sallustius s temi jasnimi besedami izrazil: »Prius, quam incipias, consulto, et ubi consulueris, mature facto opus est. Ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio eget.« S tem hoče reči, da si morajo telesne in dušne sile, moč, hrabrost, bistroumnost, modrost in znanje druga drugi roke podajati, da se bodo modri nasvet in delo, razum in odpor, izum in izvršitev, misel in dejanje lahko srečno med seboj podpirale.

Tako so tedaj prsi, ki v njih lev prebiva, prav tako dike vredne kakor glava, v kateri bistrovidni orel (razumem: močno bistra misel) gnezditi. Tisti ljudje pa so še bolj čisla vredni, kateri to oboje pod enim klobukom združujejo, namreč pogum in bistrost, bojevitost in znanost. Take paladinske vrste in narave so bili učeni vojskovodja Xenophon, prvi rimski cesar Julij in rimski vojskovodja Paternulus (da mnogo drugih niti ne omenim). Njihova vojaška slava bi morebiti že zdavnaj z njihovim mečem vred rjavela, ko bi se ne bila z njihovim učenim peresom zvezala ter tako bila do današnjih dni podaljšana.

Tako učeno hrabrost in hrabro učenost tudi danes lahko po pravici občudujemo v visokorodnem gospodu Janezu Vajkardu Valvasorju, baronu

Medijskem in Završkem, gospodu Bogenšperškem in Lichtenberškem itd., itd., katerega moramo še tolikanj bolj zaradi tega slaviti, ker je s svojim mečem in s svojim učenim peresom bolj se potegoval za slavo, čast in poveličanje svoje častivredne domovine kakor pa za svojo; čeprav je tudi sam bil v tem večje časti zato deležen, ker je bolj iskal časti one kakor pa svojo, saj se je po oni tudi njegova povzdignila.

Ta gospod svojega častnega prizadevanja ni hotel s tem zadovoljiti, da se je vojskâ slavno udeleževal in je zaradi tega bil za vrednega spoznan biti stotnik dolenske vojvodinske pehote, temveč se je tudi po širnih popotovanjih po deželah, knjigah in učenih znanostih kakor drugi Ulysses izkazal, da bi čast in slavno uslugo ne le svoji čislani domovini ter baronskemu stanu, marveč vsemu učenemu svetu storil, ko je različne vzglede svoje globoke skušenosti v naravnih skrivnostih kakor tudi v matematiki in zemljepisju ali v popisovanju dežela predložil in sporočil.

Krona vseh pa bo po mojih mislih tole prekrasno častno delo, kjer je hvalevredno vojvodino Kranjsko kot svojo ljubo domovino tako marljivo in natančno v vsem popisal večidel po svoji lastni skušnji in svojem poizvedovanju. Pri tem je najpoprej pokazal hvalevredno krepost, ko je, da bi svojo domovino iz sence tujega neznanja na svetli dan dvignil, marsikako temno gorsko zijalko in jamo obhodil, marsikdaj pol noči ali pa vso noč s svojo budnostjo svetil, poleg tega pa je, da bi iz številnih listin in izvirkov ali pa iz tega ali onega učenjaka ali spisa poročila pobral, prav gotovo Herkulsko delo opravljal in vse težave premagal. Po vsem tem je brez dvoma bil enih misli z zgoraj imenovanim Sallustom: »Pulchrum esse, bene facere Reip. etiam bene dicere, haud absurdum.«

Za to njegovo pomenljivo prizadevanje so mu tudi vsi znanstveni duhovi tudi drugod hvalo dolžni, saj bodo v tej knjigi spoznali marsikaj, česar doslej še nikjer niso brali. Zato se mi docela narobe zdi sodba tistih nekaterih, kateri pravijo, da je Kranjska odročeni kraj, da je malo znana in da se zato ne spleča, da bi se z njo kdo obširno ukvarjal. Prav zato namreč, ker je prava podoba in lega te dežele, katero sicer marsikaka zgodovinska knjiga vendarle omenja, doslej tujcem neznana bila, lahko njeno natančno odkritje znanjaželnega znamenitega bralca zdaj toliko bolj lahko zabava in razveseljuje; zlasti še, ker je gospod glavni pisec te knjige svoje delo z mnogo znamenitosti napolnil in je marsikatero umetnino, ki jo je bila narava v nedri kranjske dežele skrila, s svojim peresom na ogled postavil. Ali naj morebiti rubin, demant ali dragocena biserna krona ne bo pogleda vredna zato, ker je poprej skrita bila v jami draguljev, ta pa z morskimi valovi pokrita?

Ta knjiga pa ne bo samo v prijetno kratkočasje, temveč bo tudi v marsičem v pojasnilo in jasnejše poznavanje rimskih in drugih zgodovinskih knjig, zlasti pa bo popisovanja cesarskih dednih dežela od svoje strani prav dobro spopolnila. V njej bodo tudi rodovinoznanci morebiti našli še neznane jim družine in rodovine, saj Kranjska slovi po mnogoštevilnem plemstvu in mnogo ljudeh od stanu. Zaradi tega ne uvidim, zakaj učeno in znamenito oko gospoda glavnega pisca za ta njegov tolike hvale vredni trud ne bi imelo vrednega visoke pohvale in zahvale.

Ker mu pa obilica drugih njegovih opravkov ni dovolila, da bi bil vse, kar je, kakor čebela med iz cvetic, on tako pridno zbiral in s peresom v naglici

spisal, nato sam še jasneje zložil in sestavil, je moje pero tega dela za vredno spoznal, zraven pa me je še milostno zaprosil, da naj tudi druge zgodbe in povesti, če so take vrste, kakor tudi kake opombe v boljše pojasnilo nekaterih stvari včasih dostavim. Nato je marsikaj, kar je pozneje v roke dobil ali zvedel, moral včasih naglo za menoj poslati, kar je moji ureditvi prepustil. To sem tudi, kolikor so mi časovni red za menoj poslanih stvari ter precej številne opombe dovoljevale, kakor upam, srečno in v njegovo milostno zadovoljnost uredil.

To delo, ki je zaradi bogate in obširne vsebine močno narastlo, je razdeljeno v petnajst knjig, te pa spet v štiri glavne dele; izmed teh prvi trije deli obsegajo po štiri, zadnji pa tri knjige.

Prva knjiga si prizadeva, da bi razjasnila prave glavne izvirke imena Kranjska — CRAIN, kakor tudi od kod je pravi pomen imena CARNORUM in CARNUTUM, pri čemer so različna druga mnenja tudi obravnavana in pretresana.

Drugo knjigo je visokorodni gospod glavni pisec napolnil s splošnim popisovanjem in kratkim opisom imen in delov petih delov vojvodine Kranjske ter njenih meja, mest, gradov, trgov, vasi, prebivalcev, zemlje, njiv, polja, travnikov, gorovja, vinogradov, rek, jezer, studencev, jam, pošte, turških kresov itd.; a je včasih vmes dodal še marsikako zanimivost.

V tretji knjigi opisuje ozračje, nevihte, bolezni itd., rastline, k čemur je dodal tudi obširno pripovedovanje o čarovnih zelih in o letanju čarovnic. Nato je popisal rudnine in rudnike, in sicer močno na drobno daleč sloveči rudnik v Idriji, kjer tudi mnogo čudovitega pove o jamskih škratih in o sleparskem delanju zlata. Temu slede dragulji, razne vrste marmorja, živali, zlasti pa drugod malo znani polh, skupaj s povestjo, kako hudič polhe na pašo goni. Nato se vrste ptiči, veliki orli, ki ovce ugrabljajo itd., razna golazen in ribe itd.

V četrty knjigi vodi bralca po mnogoštevilnih in nad vse znamenitih naravnih posebnostih, zraven različnih okamenin mu pokaže nekaj jam, ki jih je bila narava tako imenitno zgradila, da jih ničemur ni moči primerjati. Bralca odvede tudi nekolikanj s Kranjskega v stran v jamo S. Baume na Francoskem, in sicer ga vodi po poti, ki po njej ne le veselo hodi, marveč tudi veselo bere. Ob tej jami sem sicer v dolgi opombi omenil razne bogoslovne sodbe, ki pa sem jih pustil neodločene. Močno branja vredno je nato popisovanje Lueške jame in kako je zadnji Predjamski gospod Lueške rodovine življenje izgubil. Nadalje piše še mnogo čudovitega, o jamah in podobno.

Potem prehaja na razne prečudno tekoče vode, čudovite studence in nekatera jezera neverjetnih lastnosti. Vmes je tudi po vsem svetu sloveče Cerkniško jezero, ki ga nešteti pisci kot kneza čudovitih jezer omenjajo in so ga nemalokrat popisovali. Ker nihče izmed njih natankih okoliščin ni s svojimi očmi preiskal, njihovo poizvedovanje še od daleč nobenega veselja ni bilo deležno, zaradi česar bralcu tudi niso mogli več sporočiti kakor tisto, kar so tako pičlo od drugih slišali. Zakaj to kranjsko jezero notranjosti svojih nedrij ni hotelo razkriti nikomur drugemu kakor kranjskemu gospodu, in sicer takemu, ki se je z neugnanim ogledovanjem in pridnim poizvedovanjem za to potegoval, ter je tako čast svojega popolnega odkritja zgolj samemu našemu gospodu glavne-

mu piscu hotelo prihraniti. Ta je tukaj na več polah vse njegove lastnosti, jame in ribištvo v njem razgrnil in tudi druge, s tem sprožene spomina vredne povesti dodal. Zlasti omenja v 50. poglavju te četrte knjige prečudne lastnosti ježev, kateri v jamah tega jezera žive ter se na določen napev zberejo. Ker se je to njemu naravno, meni pa nenaravno zdelo, je ljubeznivo dovolil, da je moje nasprotno mnenje in vzroke zaslišal ter jih celo milostno v knjigo sprejel. Ker pa kot zelo resen in nad vse razumen gospod, dokler mu je mogoče, vzroke rad v naravi išče, zato je potem v enajsti knjigi, kjer popisuje mesto Cerknico, svojo misel še enkrat zelo bistro branil, nakar sem mu najpokorneje odgovoril, da bi še znamenitejša poročila izvabil iz tega gospoda, ki ima v sebi celo zakladnico različnih skrivnosti. To upanje ni spodletelo. Zakaj, kakor skoro hočem sporočiti, mi je nato poslal svoj Pogovor o »pacto ex« in »implicito«, kjer je mnogo nenaravnih stvari in dogodkov.

V peti knjigi so popisani stari prebivalci. V dvojnem dostavku so končno naznanjena tudi nekdanja mesta te dežele kakor najdeni stari denarji in kamnopolisi.

V šesti knjigi gospod glavni pisec natanko beseduje o jeziku, šegah, svatovščinah, pogrebščinah in drugih navadah Kranjcev, prav tako tudi o kranjskih piscih.

V sedmi knjigi piše o nekdanji poganski in sedanji veri Kranjcev, kakor tudi o vlaški veri. Kako je tudi evangelijska vera na Kranjsko bila zasajena, pa skoro spet izkoreninjena, o tem tudi obširno in natanko poroča.

V osmi knjigi pripoveduje o redovih, svetnikih, patriarhah, škofiji, župnijah itd.

Deveto je zasedel z dostojanstvi, gosposkami, sodišči in rodovinami.

V deseti popisuje deželne kneze.

Enajsta knjiga je poseben Krajepis, kjer mesta, gradove, samostane itd. popolneje popiše, kakor jih je bil v drugi knjigi popisal. V tej knjigi je tudi vzpodbujeni »pactum ex« in »implicitum« v vsej njegovi mnogoternosti razložil, vmes tudi različne nenavadne dogodivščine vpletel, kar bo, kakor upam, ta mali ovinek naklonjenemu bralcu priljubiti moglo.

Dvanajsto napolnjujejo obmejni kraji na Hrvaškem in ob morju.

V trinajsti pripoveduje kranjsko vojno in letno zgodovino pred Kristusovim rojstvom; v štirinajsti letne dogodke po Kristusovem rojstvu do avstrijske vlade; v petnajsti sledeče dogodke do letošnjega leta.

Med temi knjigami sem sicer nekatere na milostno željo včasih z važnimi opravki močno zaposlenega gospoda glavnega pisca jaz sam spisal, da bi njegovo pero v drugih zato tem hitreje napredovati moglo; vendar sem mu vse v pregled pošiljal.

Zato je pravično, če temu tako delavnemu gospodu, ki je s tem svoje slavno bleščče ime v nesmrtnost vklesal, za njegov tolike pohvale vredni trud kot zlahtnemu, krepostnemu svetilu baronskega stanu in učenemu gospodu dolgo let plapolajoč ogenj njegovega življenja voščimo. Tako tudi jaz njemu nadvse lepo uspevajoče blagostanje kakor tudi vse hvale vredni vojvodini Kranjski pod orlovskimi peruti njenega najslavnejšega vrhovnega poglavarja nevenljiv razcvet od srca privoščim.

Viktor
Steska:

Najstarejša slovenska igra „Raj“

Znano je, da je najstarejša slovenska igra »Raj« ali »Paradiž«.

Ljubljanski jezuitski dnevnik (diarium) omenja to igro večkrat. L. 1657. 22. januarja piše: »Rektor je na prošnjo nekaterim učencem dovolil, da smejo igrati igro ‚Raj‘. Igrali so s slabim uspehom.« L. 1659. prvi isti dnevnik: »Prefekt (šolski ravnatelj) je dovolil, da smejo z igro ‚Raj‘ okoli hoditi (circumire). To leto in 1660. so se prav dobro in dostojno vedli (valde bene et modeste); zato zaslužijo nadalnje dovoljenje.« L. 1670. 26. januarja je bilo dovoljeno osmim učencem uprizarjati »Raj«.

V »Dom in Svetu« 1920, str. 308–310 sem pisal o tej igri, pa nisem mogel dognati, od kod izvira prevod te igre. Zdaj upam, da se mi je posrečilo najti sled. Raj ali Paradiž je ljudska igra, ki so jo v prejšnjih stoletjih zelo radi igrali in tudi zadnje čase v nemških alpskih krajih ni še zaspala, ampak jo ljudstvo vedno rado uprizarja.

Nemci to igro imenujejo tudi »Igro o Adamu in Evi«, zato ker sta Adam in Eva glavni osebi te igre. Te igre so sestavljene večinoma v vezani besedi in združene z napevi, zato bi jih danes lahko imenovali operete. Nastopajo pa Adam, Eva, Bog Oče, Bog Sin, Angel, Lucifer, Belial in kača. Kakor v grških dramah spremlja tudi tu igro pevski kor.

Igro je moral sestaviti duhovnik, ki je snov dobro premislil in zelo učinkovito vpeljal alegorični osebi Pravičnost in Usmiljenost.

Nemci so imeli več podobnih iger in igro »Raj« v več raznih prireditvah. V novejšem času so jih začeli zbirati in natiskovati. L. 1891. je izdal dr. Anton Schlossar iz Gradca knjigo: Deutsche Volksschauspile. In Steiermark gesammelt. Na str. 1–31 priobčuje igro »Raj«, ki so jo igrali v Mitterdorfu v dolini Murice na Zgornjem Štajerskem. Tako igro so gotovo dobili tudi jezuiti v Ljubljani in nekdo jo je poslovenil.

Ker piše jezuitski dnevnik, da je prefekt dovolil osmim učencem igrati »Raj«, nehote vprašamo, zakaj samo osmim? Gotovo zato, ker je samo osem učencev prosilo, in zakaj samo ti? Zato, ker je bilo za igro potreba le osem oseb.

Število osem pa nam daje ključ do izvirnika. V igri »Raj«, ki smo jo omenili v Schlossarjevi izdaji, je v bistvu treba osem oseb, zakaj Sv. Duh in Belial se lahko izpustita, ker nimata važnih vlog. Luciferja je pa brezdvomno videl brezoviški kmet, ki je z njegovo pomočjo svojo ženo pijanko sprebrnil, kakor pripoveduje Valvasor (glej Dom in Svet, 1920, 309).

Kdo je to igro v slovenščino prevedel, ni znano. Leta 1920. sem izrazil slutnjo, da je to storil morda Schoenleben, ki je bil l. 1656/57 ravnatelj jezuitske gimnazije v Ljubljani, ali pa o. Josip Zelenič (Sellenitsch), ki je bil pesnik in je spisal latinsko igro »Theodosius junior«, ki so jo dijaki igrali l. 1658. na čast deželnim stanovom kranjskim, ki so na svoje stroške sezidali novo gimnazijsko poslopje.

Slovenski prevod igre je zgubljen. Tu naj sledi po izvirniku kratek posnetek.

Kor pozdravlja poslušalce. Angel napoveduje igro. Bog Oče pripoveduje, kaj je ustvaril. Adamu vdihne življenje. Adam Boga zahvaljuje. Adam zaspi. Kor poje, da je Bog Adamu vzelo rebro in ustvaril ženo. Bog Oče izroča Adamu zemljo v užitek, prepoveduje pa jesti od drevesa spoznanja. Adam in Eva sta srečna. Zavist pa navda Luciferja, Beliala in kačo, da nastopijo proti srečnima človekoma. — Kača pregovori Evo, da ugrizne prepovedani sad in ga dá tudi Adamu. Kača se hvali, da je Luciferjevo zapoved natanko izpolnila, ker je preslepila prva človeka.

Lucifer zahteva od Boga isto kazen za človeka, ki jo mora sam v peklu trpeti. Enako jo izjavlja

Pravičnost. Hudobni angeli so grešili z napuhom, ker so hoteli biti Bogu enaki. Prav tako tudi

Adam in Eva. Obenem pa sta ta dva kradla, ker sta vzela in jedla prepovedani sad. Tudi se ne moreta izgovarjati, da nista vedela za velikost prestopka, saj jima je Bog sam povedal, da bosta umrla, če bosta jedla. Greh pa povečuje okolnost, ker sta vedela, da škodujeta s tem vsemu potomstvu. Iz tega sledi, da nista vredna usmiljenja, ampak zaslužita večno kazen.

Usmiljenost. Tvoje Veličanstvo je s padlimi angeli tako strogo ravnalo, da brez bridkosti ne morem misliti na to. Ali hočeš tudi s človekom tako ravnati? To bi Ti prizadejalo gotovo globoko bridkost. Potem bi bilo bolje, ko bi človeka nikoli ne bil ustvaril. Zato Te prosim, ne kaznuj človeka po njegovi krivdi, ampak odpusti mu greh.

Pravičnost. To ne gre. Bog, Tvoje Veličanstvo, je izreklo besedo: »Če boš jedel, boš umrl.« Te besede ostanejo in se ne dajo spremeniti.

Bog Oče. Res je, kar Bog reče, to ostane.

Usmiljenost. Vsemogočni, pomisli pa, če Adama tako kaznuješ, pogubiš obenem ves človeški rod, na tisoče ljudi zaradi enega samega greha. To bo Tebi in meni povzročilo mnogo bridkosti. Saj je bil človek le od kače zapeljan. Tudi ni mogel misliti, da je že en sam sad tolik greh. Zato Te prosim usmiljenja.

Pravičnost. Bog, če človeku greh odpustiš, bo človek potem še več grešil. Zato treba, da ga kaznuješ, ker bi sicer svet mislil, da sploh ni pravice, če Bog ne poplača in ne kazni po zasluženju.

Usmiljenost. Ne prosim, da bi človek ostal brez vsake kazni, ampak da bi mu bila odpuščena večna kazen.

Pravičnost. S samo časno kaznijo ne morem biti zadovoljna, ker bi ta ne bila primerna Adamovemu grehu. Ker je človek razžalil neskončnega Boga, zasluži neskončno, večno kazen. Pa recimo, da bi se zadovoljila s časno kaznijo, kako more Adam opravičiti sebe in svoj zarod, kako more dati, česar nima, kako more v življenje obujati, kdor je mrtev?

Usmiljenost. Priznavam, da bi se Adam zase in za svoj rod ne mogel nikdar dosti pokoriti, zato pa prosim Boga, naj pošlje svojega angela, ki bo na zemlji zadoščeval za greh in rešil Adama satanovega jarma.

Pravičnost. Ko bi se to zgodilo, bi moral biti človek temu angelu hvaležen kot svojemu Zveličarju in bi mu moral služiti z vsemi silami. Torej bi moral človek bolj služiti angelu kot Bogu.

Usmiljenost. Mislila sem človeku koristiti, pa uvidevam, da ne angel ne človek ne more Bogu zadostiti za Adamov greh. Zato Te Bog na kolenih prosim, da Ti zadostiš za Adamov greh.

Bog Oče. Kako naj Bog zadoščuje za Adamov greh? Gospod za hlapca, sodnik za tatu? To bi bilo gotovo čudno. Adam je s svojim grehom zaslužil hudo kazen. Bog ne more trpeti. Adamu je namenjena časna in večna smrt. Bog pa ne more umreti.

Usmiljenost. Ker Bog ne more ne umreti in ne trpeti, Te pa, Bog, prosim, da bi nase vzel človeško naravo in zadostil za Adamov greh.

Pravičnost. To bi bilo v resnici čudovito. Adam je zaslužil kazen, Bog naj jo pa plača. Tega pač ne morem dovoliti. Ali ni tisočkrat bolje, da človek trpi, kakor da bi Bog moral prenesti najmanjše zlo?

Usmiljenost. Čeprav je to na videz zoper čast Najvišjega, vendar bi mu služilo v največjo slavo. Takisto bi imeli angeli in ljudje povod, da bi Boga hvalili in ga za ta čudež neprenehoma zahvaljevali in

božja pravičnost bi se tem jasneje pokazala, ako bi ljudje spoznali, da Bog rajši sam na sebi greh kaznuje, kakor da bi greh pustil brez kazni. Tudi bi se neskončna ljubezen, dobrotta, modrost in vsemogočnost tem jasneje pokazala, če Bog tak čudež pripusti, ki presega vsako človeško pamet. Vem tudi, da bi ljudje v tem primeru Boga noč in dan zahvaljevali in mu z dušo in telesom služili. Zato usmiljeni Bog sprejmi nase to žrtev v svojo večjo čast in ugodi moji prošnji in spremeni svojo pravičnost v dobrotno usmiljenje.

Bog Oče. Kakor resnično živim, nočem smrti grešnikov, ampak da bi živel in se pokoril.

Lucifer. Gospod Sodnik, Tvojim besedam se protivim. Ker sta Adam in Eva prelomila zapoved, ju zadene maščevanje. Oba sem uklenil v verige in ju ne izpustim.

Bog Oče. Nimaš moči nikogar umoriti, zato ju izpusti iz vezi — — —

Bog Oče. Da nebo in zemlja spoznata moje neskončno usmiljenje, odpuščam nehvaležnemu Adamu greh, da se bo pa božji pravici vedno zadoščevalo, pa dovolim, da ena božja oseba sprejme nase človeško naravo, da zadosti za greh.

Bog Sin. Preljubi Oče! Da pomnožim Tvojo slavo, sem pripravljen sprejeti človeško naravo in zadostiti za človekov greh.

Bog Oče. Drago mi je, ljubljeni sin, da vzameš nase trpljenje in smrt v zadoščenje za človekov greh.

Bog Sin. Zadovoljen sem, če se Tvoja volja zgodi. Tvojo sveto voljo hočem spolniti in božji pravici zadostiti. Čeprav pa vzamem Adamu večno kazen, ga pa ne oproščam časne smrti in trpljenja. Sramujeta naj se svojega greha in iz raja ju spodim.

Bog Oče. Prav je tako. Adam, kje si?

Adam. Bojim se prikazati Tvojemu svetemu obličju.

Bog Oče. Zakaj?

Adam. Ker sem gol.

Bog Oče. Kdo Ti je to povedal. Si mar jedel od prepovedanega drevesa?

Adam. Eva, ki si mi jo dal za pomočnico, mi je dala prepovedan sad in jaz sem ga jedel.

Bog Oče. Kje je ta žena?

Adam. Tu poleg drevesa.

Bog Oče. Zakaj si to storila?

Eva. Kača me je zapeljala.

Bog Oče. Kača, prekleta bodi, na trebuhu se boš plazila in prah žrla vse dni svojega življenja.

Pravičnost. Razjarjena sem. Adamu ne sme kazen izostati. Ponižan mora biti, bežati iz raja na neplodovito zemljo in ves človeški rod mora v ponižnosti živeti.

Bog Oče. Pravica naj se zgodi. Angel Gabriel pridi!

Gabriel. Kaj zaukazuješ, Gospod?

Bog Oče. Vzemi meč in spravi Adama in Evo iz raja.

Gabriel. Pojdita zdaj iz raja, obdelujta polje v potu svojega obraza; Eva, veliko boš trpela s svojimi otroki, dokler se ne povrmeta v prah zemlje, iz katere sta ustvarjena.

Adam. Jaz ubogi človek, kaj sem storil, da sem tako kaznovan. Usmiljeni Bog, usmiljeni Bog, usmili se me in ne kaznuj me večno zaradi enega edinega prestopka.

Bog Oče. Gabriel, pojdi k Adamu in povej mu, da bo eden iz njegovega rodu prišel in odrešil človeški rod.

Dr. France Stelè:

SRCE JEZUSOVO IN MARIJINO V UMETNOSTI

Srce je simbol ljubezni. Ranjeno srce simbol požrtvovalne ljubezni. Mistično razpoloženje poznega srednjega veka se je poleg drugih nabožno vzpodbudnih zamisli oprijelo tudi misli na sedež in simbol najpopolnejše in najbolj požrtvovalne ljubezni, srce Odrašenikovo. Vzporedno s tem pa se je budila tudi misel na materinsko srce Marijino. Iz pobožne misli se je razvilo češčenje obeh najsvetejših src, to pa si je ustvarilo zunanjo pobudo v upodobitvi češčenega predmeta. Kakor se je v teku stoletij širilo češčenje teh src, tako se je razvijala tudi ikonografska, v podobi izražena predstava o Jezusovem in Marijinem srcu, dokler ni v zadnjih stoletjih dobila tiste, danes splošno razširjene in cerkveno potrjene oblike, v kateri jo poznamo iz naših cerkva in stanovanj. Vodilno vlogo pri tem je pa imelo češčenje in upodabljanje srca Jezusovega in se je upodabljanje srca Marijinega razvilo predvsem kot njegov odmev, po tesni notranji zvezi povzročena dopolnitev.

Ker gre v obeh primerih za češčenje pravega, resničnega srca, ne samo njegovega pojma ali znaka, je razumljivo, da je tudi upodabljanje domašljiva nujno iskala resničnostne upodobitve obeh src. Pot k upodobitvi srca Jezusovega vodi preko pobožnosti k peterim svetim ranam Gospodovim, ki se je konec srednjega veka močno razširila, ker so petere rane, med katerimi je po Longinovi sulici Odrašenikovemu srcu zadana rana dobila osrednje mesto, pogosto upodabljali v lesorezih podobnicah. Tudi na rožnovenskih oltarjih, ki so bili priljubljeni konec 15. in v 16. stol., so vpletali med medaljone sv. rožnega venca podobe peterih ran. V 16. stol. se v poljudnih nabožnih knjigah upodablja Jezusovo srce obdano od trnove krone in prebodeno s tremi žebli. Posebno pobudo za širjenje češčenja Jezusovega srca in za končno obliko njegovega upodabljanja ima prikazen plamenečega Odrašenikovega srca leta 1675. francoski redovnici sv. Marjeti Mariji Alacoque. Ni sicer res, da je bila ona sama iznašla ikonografsko obliko podobe Jezusovega srca, ker ni dvoma, da je dotlej že dve stoletji znana, zgoraj omenjena upodobitev našla svoj odmev v viziji. To dokazuje tudi nedvomno v smislu vizije narejena podobica, katero so novinke v samostanu Marijinega obiskovanja v Parélemonialu leta 1685. narisale za god svoji učiteljici sv. Marjeti Alacoque, kakor tudi prva, naslednje leto v kapeli istega samostana na oltarčku skupnemu češčenju izpostavljena upodobitev Jezusovega srca. Obakrat gre za ranjeno, z žebli prebodeno, plameneče srce s križem na vrhu, obdano od trnovega venca.

V 18. in 19. stol. se je češčenje Jezusovega srca naglo razširilo. Leta 1765. je po dolgem prizadevanju širiteljev tega češčenja papež dovolil poljskim škofom in nadbratovščini srca Jezusovega praznovanje posebnega praznika, ki se je kljub nasprotovanju jožefincev, janzenistov in prosvetljencev tako razširilo, da ga je 1856 papež Pij IX. proglasil za vso katoliško cerkev

Srce Marijino. Po načrtu Bare Remčeve vkleklala v čipke gdč. Pelhanova, strokovna učiteljica. 1943.

kot praznik duplex maius. Leta 1875. je sledila posvetitev vseh katoliških vernikov Srcu Jezusovemu, končno pa leta 1900. vsega človeškega rodu.

Med Slovenci so to češčenje širili že ob času svete Marjete Alacoque jezuiti, klarise in uršulinke. Po jožefinski in janzenistovski reakciji pa so se za njegovo širjenje prizadevali posebno frančiškani. V Rušah je bila že 1692 kapela Srca Jezusovega, pri Sv. Frančišku na Stražah je bila 1702 ustanovljena bratovščina; isto leto je bila ustanovljena bratovščina tudi pri klarisah v Ljubljani; izredna priča tega češčenja v baročnem času pri nas pa je l. 1737. zgrajena in po J. Voglu poslikana kapela Srca Jezusovega pri župni cerkvi v Laškem. V novejšem času smo dobili leta 1870. prvo cerkev posvečeno Srcu Jezusovemu v Repnjah; l. 1883. je bila posvečena lazaristovska cerkev Srca Jezusovega v Ljubljani; l. 1941. pa prva slovenska romarska cerkev Srca Jezusovega v Drežnici pod Krnom.

Od skromnega začetka po viziji sv. Marjete Alacoque v duhu nekajstoletnega izročila nadahnjenih prvih upodobitev v Parélemonialu je tudi ikonografija, način upodabljanja srca Jezusovega dozorel do svoje končne, danes splošno veljavne oblike. Podoba srca samega so v teku 18. stol. izpopolnili s tem, da so jo združili z upodobitvijo Odrašenika samega. Prvo pomembno upodobitev srca Jezusovega v dandanašnjem smislu je naslikal l. 1780. italijanski slikar Pompeo Girolamo Batoni za novo, po portugalski kraljici Mariji Frančiški de Braganza v Lisboni postavljeno cerkev Srca Jezusovega. Slika, ki pomeni obenem enega doslej doseženih umetnostnih viškov te vrste upodobitev, predstavlja Jezusa v doprski podobi z žarečim, s trnovim vencem ovitim srcem in križem na vrhu v levici, desna pa izraža kretnjo ponujanja tega srca verniku,

Spominska podobica bratovščine Srca Marijinega v Mekinjah iz srede 18. stol.

v katerega se ljubeznivo upirajo njegove oči. Batoni-jevi podobna je slika Srca Jezusovega Francoza Flandrina iz zač. 19. stol., samo da srce prosto plava pred prsmi. Teji obliki je sledila odslej večina umetnikov. Ta oblika je postala tudi cerkveno obvezna od l. 1877. dalje, ko jo je rimska kongregacija obredov predpisala za upodobitev, s katero so zvezani cerkveni od-pustki. Predpis pravi glede srca samega, da naj ima rano, naj bo obdano od venca žarkov ali plamenov, naj bo vodoravno opasano s trnovo krono, v plamenih nad njim pa naj se prikazuje križ. Dalje je določila ista kongregacija, da upodobitev samega srca, brez podobe Odrešenikove, ni dovoljeno staviti na oltarje; pač pa lahko služijo take upodobitve zasebni pobož-nosti ali za okras oltarnih prtov, antependijev, taber-nakeljskih vrata in pod. Kot cerkvena podoba pa mora biti srce v ozki zvezi s podobo Odrešenikovo tako, da se javlja na nji kot glavni predmet. Srce se lahko nahaja pred obleko na prsih tako, kakor je zgoraj opisano; odlok iz l. 1891. pa izrecno odklanja srce v levi roki, kakor ga je upodobil Batoni. Pri kipar-skih upodobitvah naj se srce ne izrazi samo s slikarijo, ampak naj bo reliefno. Ti strogi predpisi umetniškemu izoblikovanju ideje sicer niso koristili, dosegli pa so to prednost, da se je umetniška domišljija, ki se je dotlej posebno v poljudni umetnosti, predvsem v na-božnih podobicah in ilustracijah izživljala v menja-vanju simboličnih kombinacij, osredotočila na dolo-

čeno obliko. Kakor je zgodovina umetnosti te ikono-grafske vrste doslej pokazala, se je poglobitev tikala predvsem čustvene vsebine ali vizionarne izrazitosti prizora, ako je šlo za intimni pobožnosti namenjene upodobitve; če pa je šlo za monumentalno, v zvezi z arhitekturnim okoljem učinkujočo upodobitev, so iskali naslona na izrazito monumentalne ikonografske formule cerkveno umetnostne tradicije, kakor je n. pr. sedeči Kralj slave ali stoječi Odrešenik; te so v naj-novejšem času preoblikovali predvsem v duhu sodob-nega pojmovanja Kristusa Kralja. Tako je v polkupoli apside cerkve na Montmartru v Parizu upodobljen monumentalni stoječ Kristus s srcem predpisane oblike pred prsmi, ki razprostira svoje z ranami opremljene roke široko v objem vernemu svetu.

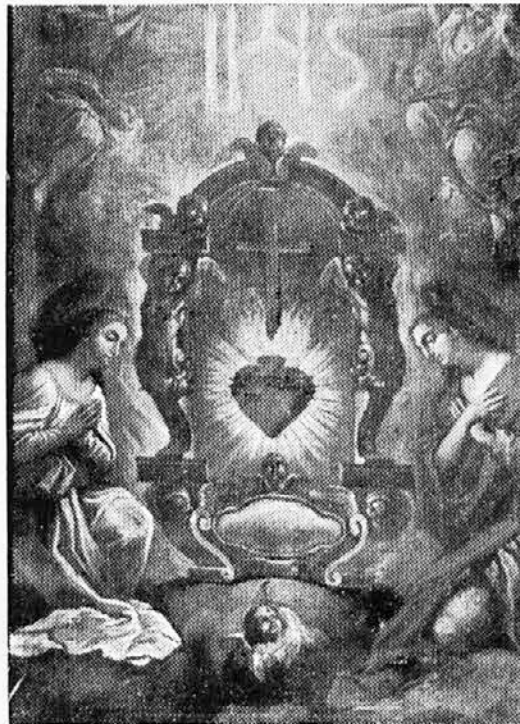
Tudi slovenska umetnost šteje kar nepregledno vrsto upodobitev srca Jezusovega prav od časa svete Marjete Alacoque do naših dni. Od kod pa se je vse netila nabožna domišljija naših ljudi pri te vrste pred-stavah, nam kažejo najraznovrstnejše upodobitve za-misli o Srcu Jezusovem, ki so še do nedavna kot po-dobice krasile molitvene knjižice naših očetov, mater in pramater, svetnih vernikov, duhovnikov, redovnikov

Podoba presv. Srca Jezusovega v ljubljanski stolnici iz okr. 1900.

Stane Kregar: Srce Jezusovo.

Franc Karl Remb, Srce Jezusovo l. 1702. naslikano za cerkev samostana klaris v Ljubljani.

France Kralj: Srce Jezusovo.

in redovnic. Tu najdemo pogosto predpisom ustrezno upodobitev doprsnega Jezusa, ki kaže rane na rokah, pred prsmi pa ima plameneče srce. Našli pa bomo tudi majhnega Jezusa s kelihom, križem in trnovo krono z žarečim srcem pred prsmi. Drugod zopet je upodobljen stolujoči Kristus Kralj s srcem pred prsmi; ali stoječi Odrešenik pa celo Dobri pastir s srcem pred prsmi. Mnogo pa je tudi simboličnih upodobitev, ki prikazujejo Jezusovo Srce na križu, obdano od mučilnih predmetov. Po kmetjskih hišah so bile razširjene tudi slike na steklo s podobo Srca Jezusovega.

Naša likovna umetnost pozna nalogo upodabljanja srca Jezusovega že približno 250 let. Najstarejša taka slika se nam je ohranila pri uršulinkah v Ljubljani; naslikal jo je l. 1702. za cerkev samostana klaris, ki so bile posebno vnete za novo češčenje, Franc Karel Remb. Predstavlja nam od oblakov in častečih angelov obdan oltarček s podobo žarečega Srca Jezusovega, naslikanega v smislu Marjetine prikazni; nad oltarčkom je monogram Jezusovega imena. V taki obliki so pri nas upodabljali srce Jezusovo v 18. stol., kakor o tem pričajo podobice in slike iz nabožnih knjig. Tako ga prikazuje tudi druga v uršulinskem samostanu v Ljubljani ohranjena slika iz zač. 18. stol., ki predstavlja na oltarčku v sredi Srce Jezusovo, nad njim monogram in še više kronanje Marije po sveti Trojici; na obeh straneh pa so v več vrstah svetniki in svetnice, ki kleče časte božje Srce.

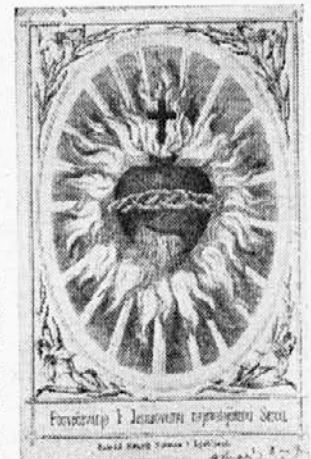
V 19. stol. pa se je tudi pri nas splošno uveljavila nova oblika, ki upodablja srce v zvezi s podobo Odrešenikovo. Tako ga upodablja tudi prva slovenska knjiga o češčenju srca Jezusovega Zlate bukvice od Srca Jezusovega, ki jih je 1842 v Gradcu izdal poznejši župnik pri Sv. Petru pri Mariboru Marko Glaser. V tej novi obliki so ga slikali Janez Potočnik, Matevž Langus, m. Jožefa Štrus OSU, Henrika Langus, Miha Stroj, Pavel Künl, Fr. Kurz Goldenstein, Fr. Pustavrh, Šubici, M. Koželj, L. Grile, Jos. Plank, A. Jebačin, S. Ogrin in nešteti drugi slovenski slikarji. Zraven pa se tu in

tam še vedno uveljavlja tudi držanje srca v levici v duhu Batonijevem. Na navodilu za posvečevanje k Jezusovemu najsvetejšemu Srcu, izdanem v Ljubljani l. 1875., pa je upodobljeno plameneče samo v duhu Marjetinega izročila, v obliki, kakor jo je dve leti nato predpisala kongregacija obredov.

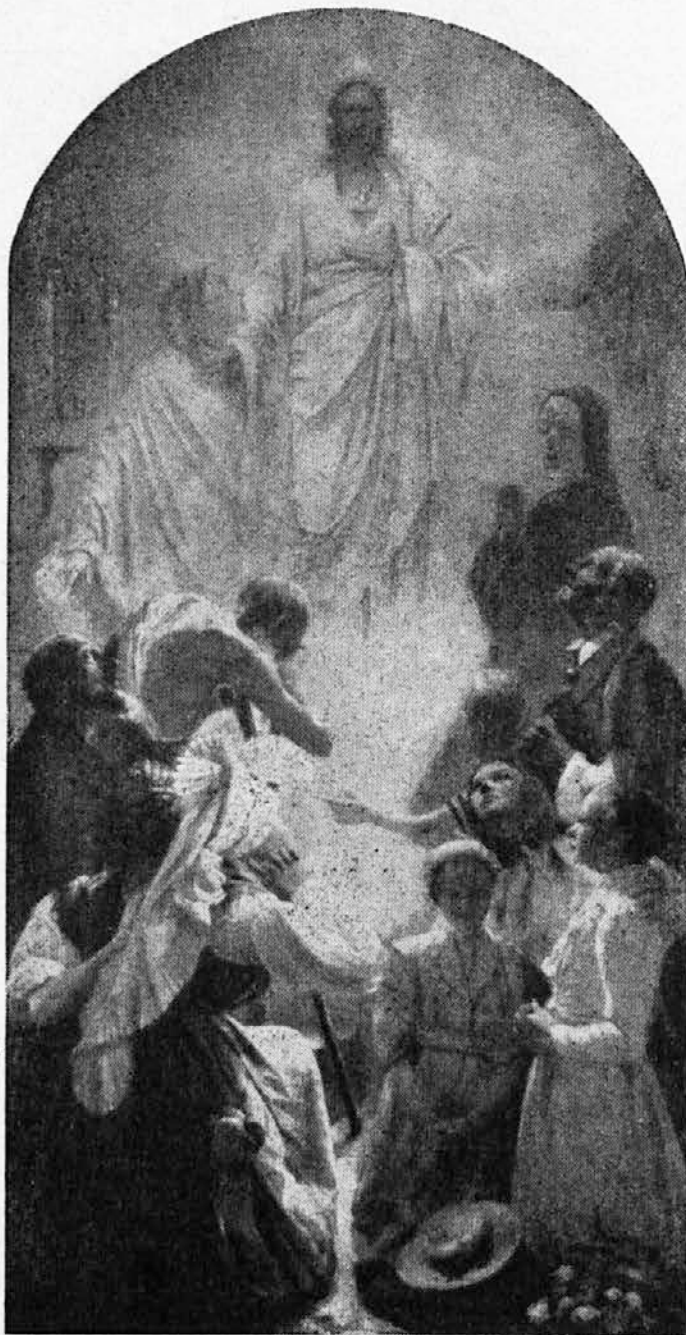
Tudi sodobni slovenski umetniki so pogosto upodabljali srce Jezusovo za privatno pobožnost, nabožno ilustracijo in za javno češčenje. Tako ga je Maksim Sedej upodobil do pasu pred pokrajinskim ozadjem; Stane Kregar dopasno pa tudi v celi podobi; France Kralj pa ga je skušal poglobiti na ekspresionistični način v kipu za pok. župnika Sadarja. Kiparsko sta ga poleg drugih upodobila posebno Božo Pengov in Boris Kalin.

Izmed slovenskih reprezentativnih upodobitev se odlikuje zlasti Srce Jezusovo, ki ga je naslikal Ivan Grohar in se nahaja v škofijskem dvorcu v Ljubljani. Upodobljena je prikazen Srca Jezusovega v družbi Matere božje in sv. Marjete Alacoque zastopnikom slovenskega naroda. Okrog l. 1900. je nastala slika poklonitve dveh skupin vernikov z Ljubljano v ozadju presv. Srcu Jezusovemu, ki je dolgo visela vsak prvi petek in prvo nedeljo v mesecu v velikem oltarju ljubljanske stolnice.

Češčenje in upodabljanje Marijinega srca je nastalo iz istih pogojev kakor češčenje srca Odrešenikovega in se je razvijalo v ozki odvisnosti od tega, tako da je po svoji zgodovini in po svoji umetnostno ikonografski obliki predvsem njegov odsev. Podobno češčenju srca Jezusovega se je tudi

Srce Jezusovo na navodilu za posvečenje iz leta 1875.

Janez Grohar: Posvetitev Srcu Jezusovemu.
(Slika v škofiji.)

češčenje Marijinega srca v sodobnem smislu razvilo v baročni dobi od srede 17. stol. dalje. Takrat so začeli ustanavljati bratovščine srca Jezusovega in Marijinega in je že l. 1669. bila predložena papežu Klementu IX. prošnja za proglasitev praznika Marijinega srca s posebno mašo. In kakor so na čast Jezusovemu srcu začeli postavljati oltarje, so to delali tudi na čast Marijinemu srcu. L. 1805. je papež Pij VII. dovolil p. Salv. Bongiju, generalu kongregacije Matere božje, praznovanje tega praznika; papež Pij IX. pa je končno proglasil praznik Marijinega srca kot festum duplex. Posebno oporo je dobilo to češčenje z l. 1838. v Parizu ustanovljeno nadbratovščino svetega in brezmadežnega srca Marijinega za spreobrnjenje grešnikov. Nove pobude pa je dala temu češčenju najbližja sodobnost, ko je posvetitvi vsega človeštva Srcu Jezusovemu sledila posvetitev škofij, dežel in narodov Marijinemu Srcu s končnim ciljem, da se nazadnje tudi njemu posveti ves človeški rod.

Upodabljanje Marijinega srca kot resničnega predmeta se je razvilo šele v 19. stol. v najožji odvisnosti od vodilnega in pozneje obveznega načina upodabljanja Jezusovega srca. Kakor za to obstajata tudi za Marijino srce dve obliki, podoba srca samega in podoba Marije z njenim srcem. Starejša doba pa je poznala samo srce v zvezi z raznimi samostojno veljavnimi Marijinimi upodobitvami kot simbol njene goreče ljubezni do svojih častilcev, pa tudi častilcev do nje, izražen s tem, da si vzajemno nudijo srca, katera drže v rokah. Primer tega pojmovanja imamo v podobi bratovščine Marijinega srca iz Mekinj iz srede 18. stol. Nad sliko samostana s cerkvijo je upodobljen baročni baldahin, pod katerim stoji v razkošni obleki Marija z Detetom v naročju, na levi in desni pred njo pa sveti Jožef in sv. Klara, ki kažeta nanjo. Vsaka izmed oseb ima plameneče srce v rokah, prav tako angela nad Marijo; s plamenečim srcem okrašen je tudi vrh baldahina. V baročni dobi so priljubljene Marijine podobe pogosto krasili s kovinskimi srci. S kovinskim srcem na prsih okrašena je baročna Marija Kraljica miru pri uršulinkah v Ljubljani; s takimi srci okrašene so bile razne božjepotne Marijine podobe, n.pr. Marija pomagaj na Prtovcu, Marija na Šmarni gori in na otoku na Bledu ali razne podobe loretske Matere božje.

V 19. stol. je končno prevladala upodobitev Marijinega srca kot pendant, dvojniki podobe Jezusovega srca, največkrat v doprski obliki. Tako jo poznamo iz nabožnih knjig, s podobice, s slik na steklu, s slik na oltarjih itd.

Kakor za Jezusovo srce samo, tako se je tudi za upodabljanje Marijinega srca uveljavil enoten način. Upodablja ga z žarečim srcem s plamenom na vrhu, ovitega z vencem cvetic, namesto križa nad Jezusovim srcem je na vrhu lilija, ki poudarja njeno brezmadežnost; srce je prebodeno z mečem, ki označuje njeno materinsko bolečino. Kombinacije z znanimi marijanskimi ikonografskimi tipi so zelo različne. Najdemo jo označeno s srcem na prsih v prizoru podeljevanja škapulirja, pa tudi v prizoru s plaščem Marijinega varstva; njeno srce je s sedmerimi meči prebodeno, če gre za Marijo sedmih žalosti; združujejo srce tudi s podobo Marije z Detetom v naročju, tako da kažeta vsak svoje srce; predvsem pa je upodobitev srca združena največkrat z doprso ali celo, stoječo podobo Marijino. V simboličnih podobah upodablja Marijino srce pogosto pod Jezusovim ali poleg njega v skupnem vencu na križu. V splošnem velja, da srce prosto plava pred prsmi, uveljavlja se pa tudi pod vplivom Batonijevega Srca Jezusovega način, ko Marija z levico drži svoje srce.

V okviru takih kombinacij je tudi slovenska umetnost reševala nalogo upodabljanja Marijinega srca. Večina zgoraj omenjenih in še mnogo drugih, posebno poljudnih slikarjev je upodabljal Marijino srce največkrat kot dvojniki k doprski podobi Srca Jezusovega. Izmed sodobnih slikarjev opozarjamo posebno na dela slikarjev Sta-

Fr. Smerdu: Spominska plaketa na posvetitev Srcu Marijinemu v letu 1943.

neta Kregarja, Mare Kraljeve in Bare Remčeve ter kiparjev Fr. Smerduja in M. Kogovška. Bara Remčeva ga je upodobila v različnih tehnikah; na svojstven, ikonografsko na motiviko nabožnih podobic naslonjen način, tudi kot podobo doprsne bizantinske Hodigitrije (stoječe Marije z Jezusom v naročju), kjer oba vernikom kažeta svoji plamteči srca. Izmed večjih kompozicij je vzbudila posebno pozornost za glavni oltar župne cerkve v Cerknici leta 1943. izvršena slika Al. Perka. Slika prikazuje Marijo s srcem na prsih sredi slovenske vasi, ko tolaži pomoči proseče ljudi in jim ponuja rožni venec. Tako je ta slika nekaj sodobni odmev Groharjevega Srca Jezusovega.

Ko pregledujemo upodobitve Jezusovega in Marijinega srca v zgodovini nabožne umetnosti, nas preseneti najprej, da med slikarji in kiparji, ki so ju upodabljali, ni velikih imen umetnostne zgodovine ter da se večina teh upodobitev razvija bolj v znakovito pomenskem, literarno zgovornem in čustveno ganljivem smislu poljudno umetnostne tvorbe, kakor v likovno umetnostno kreativnih, izrazna sredstva umetnostnih strok osvajajočih zagonih umetnostnega ustvarjanja. Ako se umetnik loti te naloge, se je namreč največkrat ne loti iz lastne, umetniške pobude, ampak zaradi naročila, po pobudi od zunaj. Pri reševanju naloge je dalje vezan po posebnem namenu svojega dela in po uveljavljeni, za odpustke celo predpisani ikonografski obliki zasnutka. V vsakem primeru, naj gre za zasebno nabožni, krasilni ali monumentalni, spomeniško učinkujoči namen, je namen naloge nabožna, razmišljevalno vzpodbudna, čustveno ganljiva ali molilna uresničitev umetniške zamisli, ki je v zgodovini umetnosti dosegla doslej najvišji izraz v bizantinski ikoni. Posebna oblika ikone, versko ali boljše povedano molilno vzpodbudne upodobitve Jezusa, Marije in svetnikov pa se razvija izven naravno posnemajoče in čutno vabljive zakonitosti, po lastni zakonitosti od resničnosti abstrahiranih podob; take podobe ne smejo buditi našega zanimanja kot s čutno resničnostjo tekmujoče prikazni, ampak naj bude samo duhovno zanimanje zaradi idej, katere nazorno izražajo. Stara resnica je tudi, da nabožna umetnost ne stremi po naravno podobnostni oresničitvi, ampak samo po sugestivnem, učinkovitem izrazu, ki ga je zmožna tudi najpreprostejša umetnost, če je iskrena. Slika na steklu in nabožna podobica, ki imata tako velik delež v ikonografiji obeh najsvetejših src, sta idealno-torišče te vrste umetnosti. Ne smemo pa iz tega zaključiti, da bi bila diletantska umetnost najprimernejša za reševanje takih nalog. Diletantska, zaradi zabave vršena umetnost se po svojih zmožnostih in uspehih razlikuje od primitivne umetnosti slik na steklu, pravoslavnih ikon in nabožnih podobic. Ne pozna namreč tistega strogega reda, ki označuje pravo umetnost na vsaki stopnji njenega razvoja, dočim primitivna ima ta red in je deležna pravega in polnovrednega življenja likovne umetnosti. Ob nalogah nabožne, posebno pa molilne umetnosti pogosto spodleti

M. Kogovšek: Družinska spominska plaketa na posvetitev Srca Jezusovemu 1943.

Lojze Perko: Posvetitev Marijinemu Srcu. (Oltarna slika v Cerknici.)

tako visokokakovostnemu umetniku kakor diletantu, ne more pa spodleteti tistemu, ki se iskreno loti svoje naloge. Zato uspeh nabožne umetnine ni odvisen od tehnične popolnosti izdelka, pač pa od iskrenosti doživljanja in sugestivne učinkovitosti izraza dane umetnine. Svoja tehnična in formalna sredstva obvladujoča, umetniško iskrena umetna obrt v takih primerih pogosto bolj ustreže namenu kakor z najvišjo umetniško težnjo vršena visoka umetnost. Ker gre pri upodabljanju najsvetejših src za upodabljanje resničnih src Jezusa in Marije, je prav pri tej umetnostni nalogi spodrsek v banalno, versko vzpodbudno nekoristno resničnost tako lahko mogoč. Strogo otipljivi stvarnosti pokoreči se realisti ne bo našel pravega razmerja do tega motiva, pač pa bosta z njim lahko dosegla najizrazitejše slikarske uspehe versko mistično razpoloženi ekspresionisti in vizionarno nadarjeni impresionisti. Špekulativno razpoloženi idealisti pa bo imel hvaležno polje v oblikovanju simboličnih kombinacij, porajajočih se v pobožnem razmišljanju.

Kulturno slovstveni jubileji v letu 1944

Tine Debeljak

V tradicijo koledarjev spadajo že od nekdaj tudi važni jubileji, ponajveč obletnice rojstva in smrti za slovenski narod pomembnih mož, pa tudi obletnice raznih dogodkov. Za letošnji prilik hočem poiskati v slovenski slovstveni kulturi nekaj jubilejev, ki se mi zde pomembni in vredni spomina v letu, v katerem stopamo, in to za razdobje pet sto let.

500 letnica

Stiškega rokopisa

Česa? Važnega spomenika naše predreformacijske katoliške kulture, dokumenta uporabe slovenskega jezika v cerkveni rabi ter sodelovanja Čehov pri redkih ohranjenih zapisih slovenskih tekstov pred Trubarjem. Mislim na oni del tako imenovanega Stiškega rokopisa, ki ga postavlja najboljši poznavalec predreformacijske kulture med nami prof. dr. Ivan Grafenauer v čas »okoli leta 1440«, poljski paleograf dr. Korzenowski pa v »sredo 15. stol. ali kaj malega prej«. Ker par let sem ali tja ne igra pri razdobju pol tisočletja nobene vloge, lahko govorimo o petstoletnici tega zapisa, ki ga je napisal v stiškem samostanu, tem kulturnem središču ne samo Dolenjske, temveč velikega slovenskega teritorija, češki menih, bežeč pred husiti iz svoje severne domovine v slovenski sorodni samostan, kjer si je zabeležil z nekaterimi znaki češkega jezika nekaj javnih molitev, ki jih je tisti čas nujno moral znati, če je hotel uspešno pastirovati med Slovenci. In tako je zapisal s to pisavo v obledeli zvezek, ki se sedaj hrani v ljubljanski vseučiliški knjižnici, med drugim tudi obrazec glavne spovedne molitve ter začetek slovenske velikonočne pesmi, ki se je tedaj in še pozneje pela v naših cerkvah.

Takole je tedaj molil kesanje slovenski človek (v sedanjem črkopisu):

Ja se odpovem hudiču inu nega dejlam inu vsi nega hofarti inu se izpovem inu dlžan dam našimi gospodi itd.

Ja se dlžan dam, kir sam to prelomil, kar sem oblubil, kadar fam karft priell kyr fam fe od buga obarnyll ynw od nega zapuvidi, kir sem Boga zatajil z mejmi hudejmi dejli inu sem se volnu udal ti oblasti tiga hudiča... itd.

Ja se dlžan dam, kir sim grešil uso to grdobo, ki se more člowik ogrditu inu omrziti pruti Bogu inu nega svetikom, s to sem je čestú inu gostú moje telú inu mojo ubogo dušo ogrdil itd.

Prepis rokopisa črko za črko:

Ya ze ad pouem chudiezu ynu nega deylam ynu vly nega hofarti ynu ze yzpouem ynu dallan dam našimi gospodi etc.

Ya ze dallan dam kyr fam to prelomil kar fam oblubil kadar fam karft priell kyr fam od buga obarnyll ynw od nega zapuvidy kyr fam boga zatayll Smeymi chudeymi deyli ynw fam ze volnw wdall ty oblahti tyga chudieza.

Ya se dallan dam kyr lym greyllill wzo to gardobo kyr se more tflowik ogardity yna omarzity pruty wogu ynw nega fwehtikom Sto fam ye czeftu ynw goftu moye tellu ynw moyo wuogo duheho ogardyll etc.

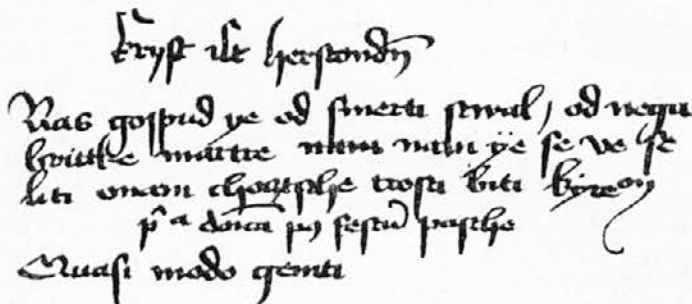
Tako je molil slovenski človek javno kesanje za duhovnikom, ki mu ga je bral z lece v cerkvi ter se obtoževal vseh grehov, tudi da je kriv (dolžan dam), da ni svetil »svete nedelje, svete sobotne večere in svete dni, kakor bi moral, svete kvatre in druge postne dni ni pokore delal, da ni dajal dolžne pokorščine očetu in materi, gosposščini in fajmoštru, duhovnemu očetu in pridigarju, kakor bi po pravdi dolžan bil, da ni dajal desetine in premalo pazil pri pridigah itd.« ter prosil spovednika za odvezo od teh in takih grehov.

Ko beremo to spoved sedaj, občutimo jasno, kako smo po molitvi zvezani prav s početki našega pokristjanjenja pred več ko tisoč leti. In še to: prav kot da je ta molitev za danes, ko vsa domovina prinaša molitev za spravo in žaljenje, ki ga naša domovina v toliki meri s svojim novim poganstvom prizadeva božjemu Odrašeniku, vsem svetnikom in svetnicam božjim, ki naj tudi nam — po besedah stiškega zapisknika — »račijo prositi našega Gospoda, da mi on rači dati odpustek vseh mojih grehov in me rači naprej pred grehi varovati in mi rači po tem životu večni leben dati«. In po tej javni spovedni molitvi za

Članek je sestavljen predvsem iz gradiva, ki ga nudi Slovenski biogr. leksikon, ter po najnovejših monografijah (Grafenauer, Rupelj itd.).

veliko noč pred 500 leti, je tisti duhovnik zapisal tudi staro zmagoslavno velikonočno pesem: »Naš gospud je od smrti vstal od nega britke martre nam je se veseliti on nam hoče k trošti biti — kyrie elejson!«

V tedanji pisavi:

Tryst de gospodny
Nas gospud je od smerti vstal, od nega
britke martre nam je se veseliti
on nam hoče k trošti biti
kyrie eleison

Iz Stiškega rokopisa: pesem Jezus je od smrti vstal... (DS 1916.)

»Naf gofpud ye od smerti vstal od nega britke martre nam ye se veseliti onam choetzsche trošti biti kyrie eleison.«

Ta pesem se je pela po cerkvah, kakor poroča Trubar, od velike noči do binkošti in še za Slomškovega časa je bila živa v cerkveni uporabi.

Tako se ob tej petstoletnici spominjamo tiste predreformacijske katoliške cerkvene kulture, ki je že pred zapisi trisinških spomenikov (okrog l. 1000) od Karla Velikega dalje (814) uporabljala za svoje dušno opravilo slovenščino v cerkvi in pridigi, čeprav ni ohranjeno v današnji čas mnogo pisanih, nič pa tiskanih dokazov. Toda ta krščanska kultura živi v vsej naši duhovni tradiciji.

400 letnica

Leta 1544.?

Ni se rodil ne umrl tedaj nobeden pomembnejši literarni delavec slovenski, toda pomembno je to leto zato, ker se je tedaj izvršila sprememba na škofijskem sedežu v Ljubljani: umrl je škof Frančišek baron Kacijanar pl. Kacenštajnski, ki je vladal ljubljansko škofijo od l. 1437. dalje in se je dal na smrtni postelji (umrl 31. marca) obhajati pod vplivom protestantizma pod obema podobama; s tem, da je imenoval dva protestanta za izvršitelja svoje oporoke, je jasno pokazal svoje nagibanje k novi luteranski veri. (Bil je brat znanega vojskovodje Ivana Kacijanarja, ki ga je v bitki v Kostajnici ob Uni l. 1539. umoril Nikolaj Zrinjski.) Tudi prednik škofa Kacijanarja, škof Ravber, je kazal baje simpatije do novih reform. Za vladanja teh dveh škofov se je začelo v Ljubljani protestantsko gibanje, ki ga je netil še vpliv tržaškega škofa Bonoma, vzgojitelja Primoža Trubarja. Tudi Bonomo se je na smrtni postelji (1547) dal obhajati pod obema podobama v smislu protestantskih zahtev. Naravnost v protestantizem pa je prestopil koprski škof Vergerij. Pravi zarodek slovenskega racionalističnega pojmovanja verskih resnic in reformnega gibanja v Cerkví, ki je pozneje pripeljalo do preloma s Cerkvijo, pa pomeni ok. l. 1535. prihod Trubarjev iz Trsta v Ljubljano za stolnega pridigarja k sv. Miklavžu. Ker je kazal najočitnejši odpor proti zidanju cerkve na Sv. Gorí pri Gorici (1539), ga je deželni glavar pregnal ter je bežal v Trst, od koder je l. 1542. prišel v Ljubljano za stolnega kanonika in začel zbirati okoli sebe ljubljansko protestantsko družino. V njej so bili še kanonika Mertlic in Wiener ter več laikov. Smatrali so se še za člane Cerkve, dasi so — kot našteva lit. zgodovina — že trdili, da sv. maša nima nobene cene niti za žive niti za mrtve; da si z dobrimi deli ne preskrbiš nobenih zaslug; da je božja služba, v kolikor se ne da izpričati iz evangelija, malikovanje; da Mariji ne gre nobeno češčenje, da naj molimo k Bogu in ne k svetnikom; da procesije nimajo pomena; da so vigilije za mrtve nepotrebne; da pri spovedi ni treba navajati imenoma grehov; da so romanja praznoverja; da je že preveč cerkvá ter da je treba deliti sv. obhajilo pod obema podobama. Tak je bil duh te družine,

Bohoričevih Zimskih uric.

Prav tega leta je izšla tudi druga zanimiva in važna knjiga slovenskih protestantov, namreč slovnica slovenskega jezika pod naslovom *Bohoričeve Areticae horulae* (Wittemberg, 1584). To se pravi po slovensko: *Zimske urice...* Je to prva slovenska slovnica, kot slovnica sicer šibko delo, kajti vse prevedč je naslonjena na latinski jezikovni mehanizem, toda važna zaradi tega, ker je z njo slovenski jezik dobil poskus prve ureditve. Zanimiva pa je tedanja slovenska zavest. Ta se kaže predvsem v latinskem uvodu, ki ga je v slovenščino lepo prevel prof. Sovrè in nosi naslov: »Svetlih štajerskih, koroških in kranjskih veljakov sinovom, vsej plemeniti viteškega stanu mladini kratek predgovor.« Tu najprej govori, kako je znanje jezikov splošno koristno in potrebno, nato pa preide na slovenski jezik, da pojasni povod in namen knjižice. Ker je uvod zelo dolg, ponatiskujemo samo glavne odstavke, ki nam lepo označujejo tedanje poznanje slovenskega sveta kakor si ga je Bohorič pridobil v Nemčiji, ter tudi netočnosti tako v etnografskem pojmovanju kakor etimologiji. »Ker nekateri o slovenskem jeziku nespoštljivo sodijo,« bo on zato povedal nekaj več o Slovanih. Takole pravi:

16 DE ORTHOGRA-	
FIGVRA	Nota nom.
Majus, Minus, Cur, Nom., Patej.	
shh	h h Aa Aa
EE	EE Rega Bb
PP	PP Vidil, V consonans.
Zz	Zz Glagole Gg
DD	DD Dobro Dd
EE	EE Ee
SS	SS Shive S. <i>Est propria huius lingua littera, ad quod est videre in dictione, ibens.</i>
SS	SS Selo <i>Nil nisi numerum significat.</i>
SS	SS Semla S <i>com stridens effertenda, qd si ferè Z.</i>
TT	TT tshc. <i>Est nota numeri, 10.</i>

Stran iz Bohoričeve slovnice (l. 1584).
»Zimske urice...«: abecede (glagolska, cirilska, latinska...)
(Iz knjige: Rupel: Prot. pisci.)

»Pod imenom Slovanov jaz ne zaobdržujem nemara kakega v zakotnem kraju skritega, v določnih in to le ozkih mejah zaprtega ljudstva, pod tem imenom razumem in zaobsegam marveč vse pokrajine in ljudi, kateri koli ali slovenski govore ali se jim očitno vidi, da jih veže zbog pretežno ujemaajočega se besedišča bodisi nekako svaštvo bodi krvno sorodstvo s slovenskim jezikom. Vsi pa, ki so dosihmal pisali zgodovino in preiskovali v njej izvor in običaje ljudstev, vsi soglašajo v tem, da so Heneti, Veneti ali Venedi, Vindi, Vandali in Slovani isto ljudstvo ter enega in istega izvora. Zakaj če prideneš temu ljudstvu katero koli naštetih imen, našel boš, da isto pomeni. Vsi ti pridevki jim namreč pripadajo po seliških, ki so jih pogostoma in velikokrat premenili, samo zadnji pridevek Slovanov je dobilo to ljudstvo po zaslugi za slavna dela. Kajti slava pomeni našim ljudem isto, kar glorijska, in od tega se Slovani imenujejo tako rekoč hvalni, častni in slavni. Saj pač prvotnega pomena kaki besedi ne utegne nikjer nihče pravilneje razložiti nego iz lastnega jezika katerega naroda... Jasno je torej, da so prejeli Slovani ime po slavni delih. A to ime pri našem ljudstvu ni bilo puhlo. Kajti občna zgodovina vseh časov izpričuje, da je bil ta narod slaven po svojih vojaških vrlinah in mnogim drugim ljudstvom strah in trepet. Celó oče zgovornosti, Cicero, tega na nekem mestu ne prikriva, ko pravi: »Dalmati so zmeraj sloveli za bojevite.« Saj naroda z enakim jezikom ne ločim od našega.«

Nato govori o starosti Slovanov, ki je »silno stara«. Že v boju za Trojo so prišli Heneti na pomoč svojim grškim sosedom,

in če je bil boj za Trojo kakih tisoč let po vesoljnem potopu, spadajo Slovani gotovo med najstarejše narode. To spričuje tudi črkopis Bosancev, ki je z grškim zelo sličen, pa ga uporabljajo tudi Moskovi in Ruteni (t. j. cirila).

»Kar pa zadeva prostranost slovenskega jezika, ponesimo sedaj oči naokrog, ozrimo se na katero koli stran, pregledimo kraljevstva in nagovorimo narode istih jezikov: pa bomo za (trdno našli, da se razlega slovenska beseda po večjem delu sveta, če že ne po vsej zemlji. Zakaj na jugu so zasedli Slovani ves Jadranski zaliv, ki se ravno zato imenuje Venetski. Tam leži znamenito mesto Benetke (po našem narodu tako imenovano), ki po obsežnosti, blaginji, previdnosti in bogastvu vse stare države, bilo grške bilo latinske (rimsko, nekdanj vladarico sveta, zmerom izjemljem) v tem času daleč presega. V te kraje so namreč pod vodstvom Antenorja iz trojanske vojne najprej prišli. To je za dokaz, da je Padova, najslavnejša akademija v vsej Evropi, ki je poslušna gospodstvu Benečanov, mesto, ustanovljeno in imenovano po Antenorju. Tudi v Afriki sami, kjer so si bili Slovani postavili nekoč sedež in oblast, se jih ne manjka, ki še zmerom slovenski govore. V Aziji, razen meščanov seveda in lahkokruheev, ki nenehoma doma posedajo in z Grki drže — ti govorijo grški — rabijo vsi ostali, tako na dvoru turškega cesarja telesni stražniki, katerim pravijo janičari, tako tisti, ki služijo v vojski, vsi ti, pravim, rabijo naš jezik in pišejo vse z obliko črk, ki sem jo dal v posebni predelnici natisniti in jo imenujem cirilsko. Ta naš jezik je po turškem cesarstvu tako razširjen in navaden, da je s svojo prostranostjo in rabo domovino in jezik Turkov mladane zatemnili. Proti severu in pod samim severom prebivajo Moshi ali Moskovi in Ruteni ter vsi tisti, o katerih piše Ptolomej, da so zasedli Venedski severni zaliv. V sredi med tem Venedskim in Venetskim Jadranskim zalivom pa so Litvanci, Poljaki, Čehi, Lužičani ali Vendi na obeh bregovih Labe, Moravci, Valahi, Raseiji in večidel Bolgari. V Avstriji je bil velik del po trinogu Turkov z domačih selišč pregnan, na tej in na oni strani Donave in obdeluje polja in njive. Na Spodnjem Štajerskem jih je precejšno število: tu se posebej nazivajo Slovence (po domače jim pravijo Bezjake). In malo niže vsa Požega, vsa Kranjska naša in velik del Spodnje Koroške, Kraševci, vsi Istrani, dotikajoč se mesta po imenu Pole, podložnega Benetkam, ki so ga ustanovili Argonavti, kakor piše Strabo.

V vseh teh državah, pravim, in njihovih delih, prebivajo Slovani in govore slovenski, da, od morja do morja se služijo z enim in istim načinom govorice, to je slovenskim... Pa tudi to nemalo pripomaga k priporočilu slovenskega jezika, da so ne toliko zunaj, kolikor znotraj Nemčije nazivi kraljestev, prvakov, starih rodbin viteškega reda, mest, rek in tudi vasi označeni s slovenskimi besedami... pa je naš slovenski jezik zelo razširjen in se razprostira tudi po velikem in poglavitnem delu Nemčije, ne gre grajati tistih, ki porabljajo precejšno mojo truda za to, da bi ta jezik ohranili in razširili, da, tudi jasno njevali. To stvar natančneje pretehtavši, je nekdanj Karel, tega imena Četrtri, kralj Čehov itd. in cesar Rimcev, s posebnim zakonom — pravijo mu Zlato pismo — brez dvoma po zrelem poudarku in soglasnem privoljenju vseh stanov in knezov vsega rimskega cesarstva, odredil, naj se poslej še sinovi volivnih knezov učé med drugimi poglavitnimi jeziki tudi slovenskega. Ta premodri vladar je prav dobro spoznal, da utegnejo sinovi voditelj v znanja slovenskega jezika težko pogrešati, ker imajo pač premnogi med knezi naroda tega jezika za podložnike. Pravilneje se namreč ustvarja sodba in večkrat pravičneje razglasi, če sodnik sam sporno stvar sliši in razume, ko pa če uraduje kdo po tolmačih. Ker pa je isto tudi za oznanjevanje slave božje in širjenje cerkve Kristusove zelo potrebno, kaj vse se bo moralo pač storiti — ne toliko za visoko rojene, kolikor za druge, za ljudi srednjega in preprostega stanu, ki so zato na svetu, da služijo, ne gospodujejo, in sicer ne le na enem in istem in stalnem mestu, temveč kakor pač razmere in čas in slučaj nanese, tudi na nestalnih in različnih krajih!

Dalje ne smemo le-tu nikakor prezreti že omenjenega pre-hvalnega cesarja Karla Četrtega izredne in neumrljive naklonjenosti in ljubezni do slovenskega rodu. Ko je bil namreč poučen, da izvaja češki narod svoje početke od Slovanov, se je predobri ta knez tega s toliko gorečnostjo oprijel in se za stvar s tako brižljivostjo zanimal, da ni miroval, dokler ni posvetil v Pragi cerkve svetemu Hieronimu Stridonškemu, našemu rojaku. In da spomin, da so Slovani in Čehi isti narod, večer bil in ostal, je odredil tudi, naj ondotni Slovani obhajajo in opravljajo službo božjo za vse čase v slovenskem jeziku. Tega velikega vladarja pobožno in previdno naredbo — o, ko bi jo hotelo dandanes več mogočnjakov posnemati, da ne bi našega rodu in Kristusove cerkve s sovraštvom zasledovali, temveč rajši z vso uslužnostjo in ljubeznijo pospeševali, pa bi nam nobene sile ne bilo!

Toda naj sedaj neham o slovenskem jeziku še dalje govoriti. Saj prav nič ne dvomim, da bo tej moji preprosti, vendar resnični pripovedi sleherni rodoljub pritegnil in z menoj vred potrdil, da se mora slovenski narod imeti za zelo starega in po številu zelo močnega, domala po vsem svetu razširjenega, da ga ni imeti za kaj vem kako zanikarnega, ampak da ga je po pravici prištevati med najbolj spoštovane in je poznavanje njegovega jezika prav tako potrebno kakor kateri koli drugega.

Dano v Wittenbergu na Saksonskem, na sam prvi dan januarja 1584.◀

Torej istega dne, kakor je datiran uvod Dalmatinove Biblije.

V potrdilo te svoje slovanske in slovenske orientacije pred 360 leti je dodal tudi glagolsko in cirilsko abecedo ter očenaš v srbohrvaščini (v cirilici, glagolici in latinici), v češčini, poljščini in dolnjelužiščini ter cirilski napis na grobu bosanske kraljice Katarine.

Po kodifikaciji pravopisa, kakor ga vsebuje ta slovnica, se pisava slovenskih protestantskih pisateljev imenuje — boho-ričica, dasi je v bistvu izum Trubarja in Krelja.

*

Ti dve knjigi predstavljata višek slovenske protestantske književnosti ter sta z narodno kulturnega zreljšča izredno visoko pomembno delo, zlasti Biblija. Čuditi se moramo, da je v tridesetih letih prve tiskane slovenske besede napredoval jezik že toliko, da je bil zmožen prevoda celotne biblije. Bohorič pa je slovenskemu jeziku poskušal po latinskih zgledih prvi razložiti, obenem pa opozoril na sorodne zveze Slovencev z ostalimi slovanskimi narodi, seveda po mišljenju tedanje znanosti, ki danes ne vzdrži več kritičnega merila. Je pa dokaz, kako se je začela buditi v nas zavest, da nismo »zanikarn narod«, temveč del velike plemenske skupine. In to že pred 360 leti, davno prej, kakor pa je romantika dvignila narodno zavest na prapor.

300 letnica

Janez Svetokriški.

Za največjega katoliškega pridigarja in cerkvenega pisatelja tega stoletja velja pri nas Janez Svetokriški, za katerega pa ni natančno ugotovljeno, kdaj se je rodil. Ve se namreč, da je umrl l. 1714. — torej pred 230 leti — potem ko je preživel v samostanu 51 let, od leta 1663. Ker se računa, da je pred posvečenjem, od katerega se računajo samostanska leta, bil še novic kaka tri leta, je torej stopil v samostan s kakimi 15 ali 16 leti ter pridemo v leto okoli 1645. oz. 1644., torej v čas — 300 letnice njegovega rojstva.

Če je bilo XV. stoletje katoliško, XVI. protestantsko, je bilo XVII. zopet izrazito protireformatorsko, kjer so gojili književnost predvsem slovenski duhovniki, kapucini. Toda kakor protestantska književnost, je tudi ta bila vsa še v sferi cerkvenega življenja. Z Valvazorjem pa je proti koncu stoletja že dala prvo posvetno pesem in zgodovinski oris slave vojvodine Kranjske (1689). Svetokriški je bil sodobnik Valvazorjev. To je bil čas tridesetletne vojske, ko v slovenščini ni izšla 54 let nobena slovenska tiskana knjiga (od l. 1614.), kajti pisatelji tega časa so pisali večinoma v latinskem in nemškem jeziku, slovenske rokopisne zbirke pa so hranili duhovniki in redovniki doma (Skalar, Kastelic, pasijonske igre). Ob svitu novega XVIII. stol. so predvsem cerkveni govorniki tiskali svoje baročne pridige,

v čemer pomenijo velik napredek od prejšnjega stoletja. In prvi ter največji teh govornikov je kapucin Janez od Svetega Križa, ki je izdal pet velikih zvezkov knjige z naslovom: »Sveti priročnik pridig za posamezne nedelje v vsem letu in za slovenske, še praznike Gospoda Kristusa in B. D. Marije, iz spisov svetega pisma in svetih očetov zajet in z zgodbami starih in novejših avtorjev nič manj marljivo kakor obilno podprt, se na željo mnogih po prečastitem očetu br. Janezu od Svetega Križa, pridigarju iz reda malih bratov kapucinov v slovenskem jeziku sestavljen, v dva dela razdeljen, na svetlo daje.« To je naslov prvega dela, ki je izšel l. 1695. v — Benetkah, kakor tudi drugi del. To sta redki slovenski knjigi, tiskani v Benetkah. Toda tudi pisatelj sam je bil — italijanskega rodu, iz rodbine plemenitih Leonelli. Oče je bil plemič nižje vrste beneškega pokolenja, mati pa Slovenka iz plemenite rihenberške družine. Verjetno je, da je študiral v Benetkah, bil je gvardijan kapucinskega samostana v Trstu, pri Sv. Križu v Vipavi, kjer je bil rojen, v Novem mestu in v Gorici, kjer je tudi umrl. Njemu gre naslov »oče slovenskega cerkvenega govorništva« ter zavzema častno mesto v zgodovini slovenskega slovstva.

Poglejmo za zgled samo njegov govor proti turški nevarnosti, ki je prav tako grozila povlavit vso Evropo, kakor sedaj druga azijska revolucija. Takole je govoril Svetokriški:

»Kej si zdaj, o prevzetni inu grozovitni Turk? Odkod tu pride, de ti s krivavo ino rezbito glavo iz naše lepe, ziahtne Evrope v Turčijo bežiš? Kam je prišla tvoja nekida,na moč? Kej je zdaj tvoja stara srčnost? Kej je tvoje prevzetnu inu grozovitnu najprejvzetje, s katerim si nas strašil inu žugal, de naše žegnane cirkve bodo štale tvojih kojnov ratale? De z našimi mašniki boš naše nive inu zemle oral? De vse naše hribe inu doline boš s kršansko krivjo pofarbal? Inu cilu, de otročtov v materinem telesi se ne boš šonal? Ah, ti panani Turk! Ti si djal in šentoval, de naš precartani Kristus JEZUSU, Odršeniku našimu, kateri je tebe v taisto jamo vrgel, katero si ti nam bil prpravil. Zdaj se vidi, kdu več premore: ali naš Odršenik Kristus ali pak tvoj prekleti Mahomet!...

Zatiga volo imamo uržoh, kakor nekedaj uni srčni inu bogaboječi Mahobejarji, eden tiga drugiga opominat, de Bogu smo dolžni hvalo dati inu per teh svetih procesijah Hlisnu se najti... Inu per le teh svetih procesijah prosimo G. Boga, de bi tudi za naprej gnadlivu nas hotel obvarvat inu pomagat naše sovražnike premagat. Mi spoznamo, o večni Gospud, de smo grešniki inu vredni štralinge, vener spumni, de smo Tvoji otroci (desilih včasih nepokorni), vener Tebe samiga molimo, Tvoje sveto vero držimo, v Tvojim svetem jemu smo kršeni inu s svetim križam zaznamvani. Ti tedaj kakor en usmlen oča nas otepi, kadar smo vredni, za kaj cum iratus fueris, misericordiae recordaberis. Nikar, nikar, Gospud, nas ne pusti v turško oblast pasti!... Mi vener smo Tvoje ovčice, Ti si naš pastir, vari nas pred tem požrešnim Turkam, kateri Tvoje svete cirkve podira, Tvoje svete altarje že ter Tvoje svetu ime sovraži, prevzetnu čez Tvoje vsigamogočnost šentuje. Leva manus Tuas in superbas eorum in finem. Vzdigni Tvoje roke čez Turke inu ponižaj njih prevzetnost inu končaj njih rod, kakor si začel, de po celi Evropi bomo Tvoje svetu ime častili inu nikar tiga Irdameniga Mahometa! Ah! Exurge, Domine, adiuva nos et libera nos propter nomen tuum! Jes vas N. N. zagvišam,

Sv. Križ v Vipavski dolini, kjer se je rodil in živel Svetokriški — pl. Leonelli.

de G. Bug nam bo dalaj pomagal Turke premagat inu iz Evrope pregnat, če nerpopej se bomo poplissali zapuvidi božje držati inu greha se varvat... Nimamo tedaj N. N. se bati Turka, dokler G. Bug je per nas, dokler nam pomaga. Za tuga volo prosimo, de bi per nas hotel ostati... zakaj vse naše upajne postavimo v tvojo milost inu pomoč: Tu es ipse rex meus et Deus meus, qui mandas salutes Iacob. Tebi bodi samimu čast inu hvala zdaj inu vekoma. Amen.<

Ta zgled naj zadostuje za slog in duha tega stoletja ter značaj pridig največjega slovenskega cerkvenega govornika nove katoliške dobe in največjega pisatelja našega baročnega obdobja.

200 letnica

L. 1744. se je rodil Jurij Japelj v Kamniku. Bil je cerkveni pisatelj in jezikoslovec po svojem narodno preporodnem delu, sicer pa duhovnik, ki je študiral v Gradu in Gorici, postal mašnik v Trstu, kjer je bil tudi kaplan pri sv. Antonu, l. 1773. tajnik škofa Herbersteina v Ljubljani, potem pri sv. Petru v Ljubljani, kurat na Ježici in župnik v Naklem, od koder je šel v Celovec za vodjo semenišča. Tu je postal l. 1800. kanonik in poročevalec za šolstvo; l. 1806. pa je bil imenovan za tržaškega škofa. Toda imenovanje ga je dobilo na smrtni postelji in ni bil posvečen.

Cas, v katerem je deloval Japelj, je bil čas reform Marije Terezije in njenega sina Jožefa II.; idejna toka te dobe pa sta bila »jozefinizem« in »janzenizem«. Tedanji ljubljanski škof, katerega kaplan je bil Japelj, je bil njun največji zagovornik v Avstriji. Baročno pridigarstvo predhodnih redovniških pobožnjaških gorečnikov se je umaknilo pametnemu verstvu, racionaliziranemu in rigoroznemu in liberalnemu, če hočemo rabiti to besedo. To je bil čas **prosvetljenstva**, v katerem se je uveljavljala nova filozofija, ki ji ni bila ljuba čustvena romantika verskih slavnosti, romanj in čiščenj, ki jih je smatrala za praznoverja ter je v tem pogledu bila blizu reformatorstvu izpred dve sto let. Škofu Herbersteinu so zaradi nasprotovanja redovnikom in procesijam, pasijonskim igram in romanjem ter Marijinemu čiščenju nadeli ime »luteran« ali »framason«. Odohraval je odločbe cesarja Jožefa, ki se je vtikal v zunanje zadeve vere, zatiral samostane, češ da niso bili koristni, zahteval varčevanje pri cerkvenih obredih, predpisoval število sveč pri maši itd. Škof Herberstein ga je branil v pastirskem listu ter mu dajal cerkveno odobritev. Zagovarjal je predvsem versko toleranco, kar Rimu ni bilo prav ter je njegovo pismo posebno vzel v pretres. Cesar Jožef bi ga rad napravil za nadškofa, papež pa je odlašal. Ko je papež Pij VI. 16. in 17. marca 1781 šel iz Rima na Dunaj, da ustavi cesarja Jožefa v njegovem divjanju proti samostanom, se je ustavil v Ljubljani, pa ne pri škofu, temveč pri Križankah, kjer ga je škof obiskal. S tem mu je papež pokazal neodobravanje njegovega delovanja. In temu škofu, ki se je sicer zelo trudil za izobrazbo svojih duhovnikov ter za njih moralno življenje, ki je pospeševal rigorozni janzenizem, to je — **skrajno strogost** v izvajanju sv. spovedi med verniki in deljenju sv. obhajila, je bil kaplan Japelj glavni sodelavec pri pisanju cerkvenih knjig v slovenskem jeziku. Kajti tudi janzenizmu kakor jozefinizmu je šlo za to, da narod čim bolj bere sveto pismo ter se tako povrne k prvotnemu krščanstvu, ki je hladno spričo baročne čustvenosti. In Japelj je napisal prvi jozefinski katekizem za jozefinske ljudske šole, napisal pridige za vse nedelje v letu v smislu načel škofa Herbersteina, izdal več zbirkerkvenih pesmi (njegova je na primer Pred Tabo na kolenih) itd. Toda glavno njegovo delo je bilo: **prireditve novega celotnega svetega pisma**, L. 1784. — pred 160 leti! — je izšel že ves Novi zakon, torej ravno 200 let po Dalmatinovi Bibliji. Tako smo pod Japljevim predsedstvom dobili **katoličani prvo celotno sv. pismo**, ki danes slovi pod imenom Japljevo, čeprav so pri prevajanju sodelovali drugi sodružniki, ki so mu proti koncu iztrgali iz rok tudi predsedništvo in zadnjo besedo. Japelj je prevajal tudi sodobne tuje pesnike (bil je jako učen poznavalec jezikov) ter napisal dve posvetni pesmi podučno moralizatorskega načina, ki sta ostali v rokopisu in sta značilni izraz tedanjega prosvetljenega časa.

Zanimiva je tudi njegova **slovnica**, ki jo je spisal na pobudo barona Zoisa, v katerega prosvetljenjski krog je tudi spadal. Zanimiva zato, ker se opira na Bohoričovo slovnico izpred dve sto let ter podaja podobno, a novo zamisel vrednosti slovenskega jezika v sklopu slovanskih jezikov. Slovnica je ostala v rokopisu v ljubljanski vseučiliški knjižnici in pove vse že v naslovu: *Slawische Sprachlehre, das ist volständiger Grammatikalunterricht von der krainerischen und windischen Sprache, wie sie in Krain, in dem oest. Littorale, in der Grafschaft Görz,*

SVETU PISMU NOVIGA TESTAMENTA.

Id est:

BIBLIA SACRA
NOVI TESTAMENTI
Adprobatione & Consensu.

CELSISSIMI ET REVERENDISSIMI
DOMINI DOMINI

CAROLI S. R. I. PRINCIP.

AC

EPISCOPI LABACENSIS

E COMITIBUS AB HERBERSTEIN & c.

IN

Slavo-Carniolicum idioma translatum

PER

GEORGIUM JAPEL, Carniolum
Lithopolitanum Foundationis Curatæ Schillingianæ ad S. Petr. in Suburbio Director.
Celsissim. ac Reverend. Principis Episcopi
Labacensis Confortorialem.

ET

BLASIIUM KUMERDEY, Carniol.
Veldenfem Cæf. Reg. Directorum Scholæ
Normalis per Ducat. Carn. ejusdemque
Confiliarium.

PARS PRIMA.

LABACI,

Typis JOAN. FRID. EGGER. 1784.

200 let po protestantski Bibliji katoliško Japljevo Sveto Pismo l. 1784. (Naslovna stran.)

in Steyermark und Kärnten gesprochen wird, oder vielmehr gesprochen werden sollte, dann wie sie von den Kroaten, Dalmatiern, Slavoniern, Böhmen, Polen und Russen leicht verstanden werden kann.

Še zanimivejši pa je rokopisna apologija slovenščine, ki jo je napisal za grofa Franca Jožefa Wurmbanda, deželnega glavarja Kranjske in Koroške, dne 12. decembra 1799: **Beantwortung der Frage: Welche aus den verschiedenen slavischen Sprachen man der Jugend zur leichtern Verständniß der Russischen, Polnischen, Böhmischen, Dalmatinischen, Kroatisehen, Krainerischen und übrigen slavischen Mundarten beybringen sollte?** Odgovor: za ta namen je najbolj primerna »kranjščina«. Ona je — poročam po Biografskem leksikonu — namreč pravi primarni (Hauptsprache, Muttersprache) zaradi 1. svoje starosti; 2. ker se v njej imena stvari najlepše prilagajo naravi teh stvari; 3. ker je enakomerna, kakor najstarejši jeziki sveta, n. pr. grščina, hebrejščina; 4. ker je slikovita in kaže pravi pomen bolj v podobi, ne pa v dobesednem smislu; 5. zaradi neke posebne preprostosti v vseh delih govora. Zato se naj splošno uvede praksa, ki velja že od nekdanj v tržaškem in kranjskem plemstvu, da se naj otroci že v nežni mladosti od slovanskih služkinj naučijo njih jezika in postanejo tako dvojezični. Vladarji pa naj ustvarijo učeno družbo po zgledu Della Crusca, ki bi naj 1. dognala vsem Slovanom umljive skupne besede; 2. izdala univerzalen slovanski besednjak; 3. splošno analitično slovnico slovanskih jezikov; 4. priredila za vse Slovane uporaben, enoten črkopis; 5. izdala diferencialne slovnice slovanskih jezikov, pisane za Slovane. Nato obširno dokazuje, kakšno korist bodo imeli ljudje, ki se bodo na podlagi slovenščine posluževali teh sredstev, na raznih poljih: v znanosti, trgovini in politiki. Zgodovinski dokaz za to niso samo razni Kranjci po tujih deželah (imenuje Voglarja, Lamberge, Erberge itd.), ampak tudi on sam, čigar pridigo so poljski in slovaški huzarji 1797 v Naklem z umevanjem poslušali.

To so zanimivi predlogi prepovedateljskega entuziasta, ki postavlja slovenščino za osnovo vsem ostalim slovanskim jezikom, skoraj da za neke vrste skupni medsebojni občevalni jezik Slovanov.

Da pa so učeni ljudje v Ljubljani spoštovali delo Jurija Japlja, je dokaz to, da je bil član obnovljene Akademije Operozorov, ki jo je kot njen tajnik l. 1781. obnovil v Ljubljani. Bil je član tudi goriške akademije Arkadov ter je za peterburški slovar (1790) pošiljal slovenske besede.

Bil je tudi dober župnik na Ježici, kjer se je trudil za povečanje cerkve, postavil novo župnišče in se mnogo ukvarjal s sadjarstvom.

Bil je velik delavec prosvetljene dobe, nadahnjene z liberalnim janzenizmom in jožefinizmom: duhom, ki je zajel skoraj dva rodova duhovnikov ljubljanske škofije. Kako globoko se je zakoreninil janzenizem, je dokaz to, kako je ta rod preganjal n. pr. Barago, ki se je navzel na Dunaju zopet romantičnega čustvenega cerkvenega duha in se trudil v Šmartnem pri Kranju z uvajanjem pogostejšega sv. obhajila ter opravljanjem takih pobožnosti, kakor so sv. rožni venec, sv. križev pot in procesije. To pa je bil že zopet nov duh XIX. stol., stoletja romantike.

100 letnice

a) STOLETNICI DVEH SMRTI.

1. Jernej Kopitar.

Leta 1814. sta med Slovenci umrla dva navdušena pristaša nemške romantike in Herderja še posebej: **Jernej Kopitar** in **Urban Jarnik**.

Jernej Kopitar je poleg očeta slavistike Čeha Dobrovskega gotovo največji slavist v prvi polovici XIX. stol., naravnost ustanovitelj dunajske slavistike.

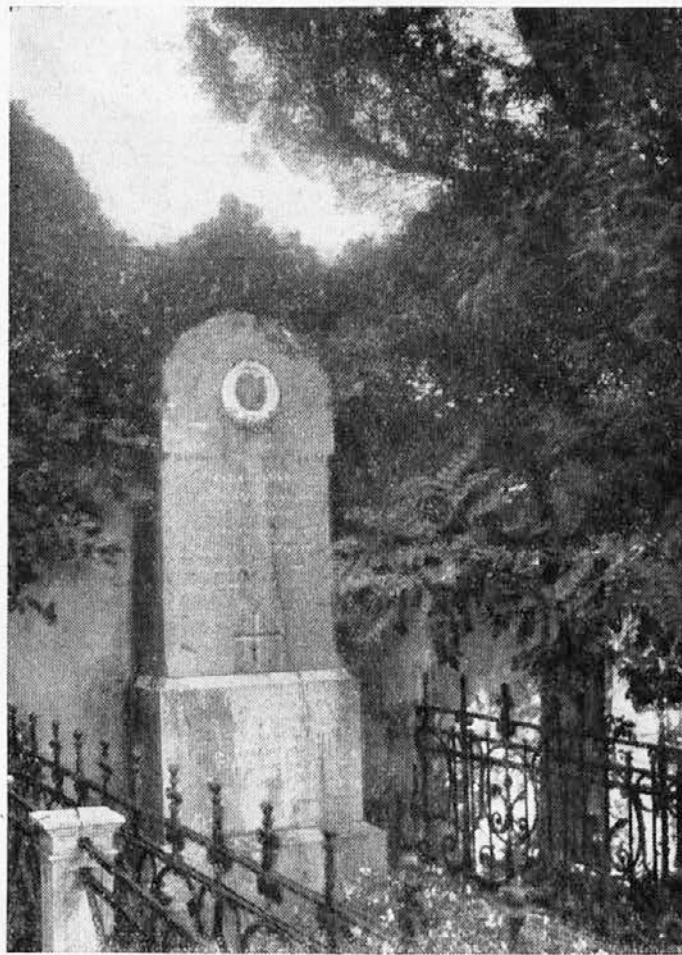
Izšel je iz tistega kroga, v katerem se je gibal tudi Japelj, namreč iz družine največjega slovenskega prepoveditelskega mecena v Ljubljani, italijansko-slovenskega barona Zoisa, ki si ga je že zgodaj izbral za svojega tajnika in varuha mineraloških zbirk. Z njim se je seznanil, ker je poučeval otroke njegove sestre in zanje tudi priredil Kotzebujev igrico »Tinček, Petelinček«, ki pa se ni ohranila. Ko je potem poučeval konteso Belegarde v slovenščini, je prišel na misel, spisati slovensko slovnico, in to v nekaki tekmi z Vodnikom. Še preden jo je končal, je odšel na Dunaj, kamor ga je poslal Zois na pravniške študije.

Že kot Zoisov famulus je bral Herderja in se navdušil za slovenistiko in slavistiko, kakor jo je tedaj gojil Dobrovský, urednik »Slavina«. S priporočilom Zoisovim pa je na Dunaju takoj stopil v stike z vplivnimi slovanskimi učenjaki ter postal s svojo originalno, v več jezikih pisano Korespondenco naravnost živa zveza z vsemi tedanjimi slavisti ter kmalu njihovo središče. Dopisoval si je z Goethejem, s Petrovičem Njegušem, Schleglom in Grimmom ter vsemi slovanskimi učenjaki. Vsem je dajal nešteto pobud za jezikovna in kulturna prizadevanja med svojimi narodi. To svojo plodno iniciativnost in zvezo je lahko vzdrževal in izpolnjeval, ko je dobil mesto uradnika dvorne knjižnice na Dunaju, kjer je ostal do smrti ter postal zadnje leto celo njen prvi kustos in vladni svetnik. Medtem je odšel samo na kratka potovanja; reševal je v Parizu knjige, ki so jih Napoleonovi vojniki oropali iz Dunajske knjižnice; dve leti pa je preživel v Rimu, kamor je šel v Vatikan organizirati starocerkvenoslovansko stolico pri Ukrajinskem zavodu v okvirju Propagande ter je tedaj tam pripravljal za prevzem te stolice našega misijonarja Knobleharja. Medtem pa je izpisoval stare slovanske rokopisne spomenike iz vaticanske knjižnice. Toda iz Rima se je vrnil že bolan ter je umrl l. 1844. na Dunaju, ko je še prej bil okraden po vdovi rojaka advokata Jenka za 20.000 srebrnih goldinarjev. Pokopali so ga na Marksovem pokopališču, mu postavili spomenik, za katerega je še sam sestavil latinski napis, potem pa so prenesli njegove zemске ostanke l. 1897. v domovino s spomenikom vred. Zdaj počiva na Navju med nesmrtniki slovenske kulturne tvornosti in slovenskega imena.

*

Za ta spomin stoletnice smrti naj samo v nekaj potezah podamo njegovo delo in njegov duhovni profil. Njegovo prvo in za slovanski prepoved najvažnejše delo je v nemščini pisana slovenska slovnica iz l. 1819., ki je **prva slovenska znanstvena slovnica na evropski višini**. Njej je dodal tudi pregled slovenskih knjig ter se zavzema za enotno abecedo vseh Slovanov. Slovnica je imela velik pomen za Slovence ter za čistost jezika. S svojo slovnico je podrl vse jezikovne provincializme ter uveljavil enotno ime za Slovence in slovensko (namesto windišeh) tudi v znanstvo.

Še večji pomen za slovanski prepoved je imel Kopitar s svojim pojmovanjem najstarejše slovanske zgodovine ter starocerkvenoslovanskega jezika. Prepričan je bil, da je bila prvotna

Nagrobni spomenik J. Kopitarja na starem pokopališču pri Svetem Krištofu v Ljubljani, kamor so ga prenesli z Dunaja. Latinski napis je sestavil Kopitar sam. Spomenik je sedaj v lepo urejenem Navju.

domovina Slovanov na obeh bregovih Donave, a jezik, ki je ohranjen v liturgičnih knjigah, da se je govoril v sedanji Karantaniji in Panoniji, torej na ozemlju današnjega slovenskega življa; tako je ta jezik smatrati za **staro slovenščino**. To je tako imenovana **karantansko-panonska hipoteza**, ki je danes premagana, pa jo je Kopitar z vsem znanstvenim aparatom zagovarjal. Tedaj je navduševala Slovence misel, da sta sv. Ciril in Metod pisala v stari slovenščini. Tako je v tej zavesti izdal tudi **Brižinske spomenike** (Glagolita doziani 1836) ter jih obdal s komentarjem, ki je bil deloma v Rusiji zaplenjen. Kopitar je bil namreč izrazito — **protirusko** orientiran. Bil je zavesten **avstroslavist**, to je človek, ki je bil prepričan, da je rešitev Slovanov v Avstriji, ki je po večini slovanska. In ta slovanska Avstrija in katoliška povrh naj bi bila protiutež pravoslavni Rusiji; tako bi utegnili pritegniti k sebi in morda celo v unijo še pravoslavni slovanski jug. Tudi naj bi avstrijski Slovani, ki pišejo z latinico, prevzeli enotni alfabet, kar bi jih še bolj povežalo vkup in postavilo proti Rusiji. Hotel je napraviti Dunaj za središče vseh slovanskih znanstvenih prizadevanj ter je zamislil bodočo slovansko akademijo na Dunaju, ki bi imela podružnice v Pragi, Varšavi, v Petrogradu ter v Iliriji. Dunaj bi naj izdajal tudi centralni slavistični časopis, kajti: v mejah bivše Avstrije je pradamovina Slovanov in njihove prve književnosti! Kot skupen slovanski občevalni jezik pa je predlagal staroslovensko (sic: staroslovenščino) ali pa kak drug južno-slovanski jezik, zaradi blagoglasja.

Kot eden najizrazitejših slovanskih romantikov, navdušenih pristašev nemške romantične znanosti, filologije in filozofije, je tudi v religioznem oziru sledil tedanjemu konvertitskemu gibanju na Dunaju, ki ga je vodil p. Dvořak, ter postal navdušen katoličan, česar ni skrival, čeprav je bila njegova duhovna osnova humanistična. Sledil pa je nemškimi romantikom tudi v kultu narodne pesmi, narodopisnega blaga ter narodnega jezika. Zato je zahteval, naj pisatelji jemljejo jezik od kmetov ter je med Slovenci hvalil kot vzornika slovenskega pisanja poznejšega tržaškega škofa Matevža Ravnikarja. S prevelikim

poudarjanjem kmetstva v književnosti je prišel pri nas v nasprotje s Copovim krogom ter mu je Prešeren posvetil Novo pisarijo. Nasprotno pa je našel pri Srbih izpolnitelja svojega poslanstva v samouku Vuku Karadžiću. Kopitar je Srbom dal človeka, ki je zamenjal dotedanji slavjansko-srbski jezik s preprostim narodnim jezikom, ki je spisal slovnico, slovar in začel izdajati časopis Srbske novine, katere mu je celo pomagal urejati. Vuk je idealno rešil fonetično pisavo. Največ pa je storil z izdajanjem narodnih pesmi, ki so Kopitarju pomenile višek umetnosti, tako da je v navdušenju prevel v nemščino polovico I. dela leta 1815. in jo poslal Goetheju, čestilu srbske narodne pesmi (Hasanaginica). Tako je postal **Kopitar preroditelj srbske književnosti po Vuku**, ki je bil najposlušnejši učenec našega velikega učenjaka.

Za vsa slavistiko pa je bil edinstvenega pomena. Izdajal je staroslovanske, staropoljske itd. spomenike s komentarjem, napisal veliko število slavističnih referatov in dal z ogromno mednarodno korespondenco neizmerno pobud v smislu znanstvenega organiziranja; posegal je v življenje vseh slovanskih narodov, pa tudi romunskega, grškega, albanskega itd., ki jih je proučeval in bil njihovim knjigam cenzor. Zlasti Ukrajinci so mu bili pri srcu; njim je pomagal ustanavljati liste, jezikovne stolice itd.

Pri Slovencih je imel manj sreče prav zaradi odpora proti umetni pesmi. Tako je zavrnil Prešernu njegove rokopisne pesmi leta 1825. na Dunaju, da je svoje prvence sežgal. Pozneje je prišel v spor s Čopovo akademijo zaradi »metelčice«, ponesrečenega otroka svojih učencev. Tudi kot cenzor 4. zvezka Kranjske Čbelice, ki mu je bilo premalo moralno. Zato si je Prešeren privoščil v epigramih »velikega gromovnika«.

Pomagal je ustanovljati stolico za slovenski jezik v Gradcu (Primic) in v Ljubljani (Metelko), dajal nasvete za sestavo slovenskega slovarja, zbiral besede, prizadeval si za slovenske šolske knjige in dal pobudo Kmetijski družbi za redno letno pratiko. Imel pa je velik pomen v tem, da je združil vse Slovence pod slovensko ime ter pritegnil v narodno skupnost tudi Rezijane in Prekmurca. Za Slovence je štel tudi kajkavce ter je izrazil mnenje, naj Ilirija združi Slovence tako, da bi bili kajkavci pritegnjeni v slovensko skupnost ter bi slovenska kultura imela dva centra: Ljubljano in Zagreb. To je bil njegov slovenski kulturni politični program, ki je imel garancijo za ustvarjenje samo v Avstriji. Ta njegova trdna vera v Avstrijo in vlogo Dunaja v slavističnem svetu ima danes posebno ime: **avstroslavizem**, katerega apostol je bil Jernej Kopitar, ustanovitelj dunajske slavistike.

Ni bil sicer profesor na univerzi, toda stolico tam je dobil že njegov prvi direktni učenec dr. Miklošič, nekdanji pravnik in poznejši slovenski državni poslanec. Njemu pa so sledili slavisti iz štajersko-zagorskega območja.

Kopitarjevo veliko knjižnico je dobila od države ljubljanska Vseučiliška knjižnica, kjer je še sedaj v spomin na tega velikega jezikoslovca Slovence in posredovalca med slovanskimi narodi, cenzorja dunajske cenzure in največjega našega učenca nemške romantične znanosti, umrlega sto let po rojstvu Herderja, ki mu je zanetil vero v slovansko prebudo.

2. Urban Jarnik.

Kopitarjev koroški učenec je bil duhovnik, pesnik, narodopisec ter jezikoslovec **Urban Jarnik**, ki je umrl nekaj mesecev za njim leta 1844. v Blatogradu nad Vrbskim jezerom. Rodil pa se je pred 160 leti (1784) na potoku pri Štebnju v Ziljski dolini. Studiral je bogoslovje v Gradcu in Celovcu ter nato služil po raznih farah, tudi v Celovcu samem, zadnjih tri in dvajset let pa je prebil v Blatogradu kot eden najboljših duhovnikov krške škofije. Eno njegovih prvih pesmi je prinesel nemški časopis Carinthia (1811, št. 5) z naslovom Na Slovence, kjer pravi: »Zarja lepa se razliva čez slovenji Goratan...« V to Carinthio, ki jo je urejeval koroški nemški pesnik Kumpf, je napisal še več slovenskih pesmi; nekaj od njih jih je prevel Kumpf sam v nemščino, nekaj Kumpfovih pa Jarnik v slovenščino. Tu je Jarnik tudi priobčil in komentiral Herderjevo mnenje o Slovanih iz omenjenih Ideen zur Geschichte der Menschheit. Čeprav spada Jarnik med najboljše pesnike pred Prešernom, se vendar kot pesnik ni globlje vpisal v slovensko književno zgodovino. Njegovo mesto stoji nekje med Vodnikom in Čbeličnim krogom, katerega je previševal za pravo pesniško višino samo Prešeren.

Pomembnejši pa je kot jezikoslovec, narodopisec in mladinski pisatelj. Kot dar za ljudsko-šolsko deo je izdal Zber lepih ukov za slov. mladino (1814), ki je prva slovenska knjiga, prinašajoča tudi prevode iz slovanskih jezikov (češkega, srbskega) in prva slovenska mladinska knjiga sploh. Za kmeto-

valco je v lepi ziljanščini napisal Sadjerejo. Priredil in spisal je več molitvenikov, evangelijskih in pridig ter se tako uveljavil kot izobraževalni in cerkveni pisatelj. Kot narodopisec je v smislu romantike in Kopitarja zbiral folklorne blago iz Zilje in drugod, polemiziral v nemščini s tedanjimi pisatelji o Koroški in jih popravljaj, napisal nemške študije o starih šegah Ziljske doline, o koroških žalikženah, o krajevnih imenih itd. Zbral je mnogo narodopisnega blaga, s katerim je postregel Vrazu ali Šafařiku ter zanj navduševal tudi rojaka Majarja. Posebno razpravo je posvetil razširjenosti slovenskega življa v svoji ožji domovini in označil tedanjo jezikovno mejo. Pisal je o stari koroški zgodovini, o gosposvetem prestolu, pokristjanjenju Karantanije, o fevdnih prisegah. Kot jezikoslovec je nabiral besede iz ziljsčine za Vodnika in slovenski slovar, dogotovil posebni etimološki slovar ter pisal razprave o slovenskem glagolu in slovenskih narečjih. Koroško narečje je opisal za Vraza, kar je prva slovenska dialektološka razprava.

Toda čeprav je bilo vse njegovo delo posvečeno ožji domovini, je vendar imel dobro razvit čut skupnosti ter je tudi v jeziku težil po neki centralni slovenski enotnosti. Zato se je bližal slovenski dolensko-gorenjski tradiciji, kakor jo je učil Kopitar v svoji slovnici. Tudi v boju za črkopis je spočetka sprejemal sicer metelčico, dokler je mislil, da bo ta postala enotno pismo vseh Slovencev, potem pa se je kmalu vrnil k bohoričici, ki jo je pa kmalu zamenjala gajica.

Kot slovenski preporoditelj je imel dobre zveze s tedanjimi slovenskimi in slovanskimi slavisti: s Kopitarjem, Vodnikom, Metelkom, Slomškom, Prešernom, Vrazom, Šafařikom, Sreznjevskim itd. Zato se ni čuditi, da je pri njem v Blatogradu imel Slomšek na binkoštni ponedeljek leta 1838. tisto slavno pridigo o dolžnosti svoj jezik spoštovati, katero smo že tolikokrat citirali in nikdar premalo:

»Stvar, ki nam naj draga in ljuba bo, kakor naše svetlo oko, je naša slovenska domovina, naša beseda materna!... Med vsemi jeziki mora Slovenceam naš materni jezik nar ljubši biti.

Kdor svoj materni jezik zaverže ter ga pozabi in zapusti, je zmedenemu pjancu podoben, ki zlato v prah potepta, ino ne vé, koliko škodo si dela. Slovenji starejši, ki slovenje znajo, pa svojih otrok kar slovenjega jezika neučijo, so nehvaležni hišniki, ki svojim otrokam drago domačo reč, slovenski jezik, zapravijo, ki so jim ga njihovi dedi izročili. Podobni so taki očetje ino matere slabim gospodarjem, ki svoje očetno gospodarstvo predajo, drugo pohištvo kupujejo, posledič pa večdel beraško paleco najdejo. — Kar je oče dobriga od svojih staršev prijel, mora svojemu sinu zapustiti; ino kar se je mati od svoje matere hvale vredniga naučila, bo tudi svoji hčeri zapustila. Materni jezik je nar draži dota, ki smo jih od svojih starih zadobili; skerbno smo ga dolžni ohraniti, olepšati, ino svojim mlajšim zapustiti. Človeški jezik je talent, katiriga je nam Gospod nebes ino zemle izročil, de bi z njim barantali, ino veliko dobička storili. Kdor svoj materni slovenski jezik pozabi, malopridno svoj talent zakople; Bog bo enbart terjal, ino vsi zaničuvaveci svojga pošteniga jezika bojo v vunažno temo potisnjeni. Oj ljubi, lep ino pošten, slovenski materni jezik! z katerim sim prvič svojo ljubeznivo mamo ino dobriga ateja klicat, v katerim so me moja mati učili Boga spoznati, v katerim sim prvo bart svojiga Stvarnika častil; tebe hočem, kakor nar dražji spomin svojih rajnih starejšev hvaležno spoštovati ino ohraniti, za tvojo čast ino lepoto po pameti kolikor premorem, skerbeti; v slovenjem jeziki do svoje posledne ure Boga nar rajši hvaliti; v slovenjem jeziki moje ljube brate ino sestre, Slovence nar rajši vučiti, ino želim, kakor hvaležen sim moje ljube matere, de kakor je moja prva beseda slovenja bila, naj tudi moja posledna slovenja bo.—«

Ob Jarnikovem spominu si obnavljamo tudi to Slomškovo pridigo, govorno v njegovi fari.

b) STOLETNIKA DVEH ZDRAVIC.

Prešeren—Koseski.

Leto 1844! Zanimivo, ker sta se tu srečala prvokrat v istem listu — v Bleiweisovih Novicah — Prešeren in Koseski. Pesnik in pesmar, ki pa je s svojo nabreko frazo navduševal še dolgo časa Slovence. Tedaj je namreč Bleiweis naprosil Prešerna, ki je l. 1836. izdal Krst pri Savici v posebni brošuri, naj ga dovoli ponatisniti širši javnosti v Novicah, kajti »ne posnamo je v kranjskimu pismenstvu lépshi sverstene povésti v versih, kakor je ‚Kerst per Savizi‘... Zhe je ravno prav veliko Slavijanam snana, jih je vunder med bravzi nashih Noviz, ki so po rasnih slavljanskih deshélah rasshirjene, vezh takih, ktéri je she ne posnajo«. (15. VII., nr. 29.) Kmalu nato, v 36. številki,

Jovan Vesel-Koseski.

pa je nastopil v Novicah in v slovenski javnosti Jovan Vesel pod imenom Koseski s pesmijo: »Slovenja presvitlimu, premilostljivemu gospodu in cesarju Ferdinandu Pervimu, ob veselini dohodu Njih Veličanstva v Ljubljano«. Tu so bili znani in nešteto krat citirani verzi

Hrast se omaje in hrib zvestoba Slovincu ne gane!

Ni čuda, da so razvneli takšne verze bralce, ki so bili navajeni Schillerjevih verzov, ko so brali slovenskega Schillerja, opisujočega zgodovino Slovenije ob času rimskih in hunskih napadov z močnimi, čeprav mnogokdaj nerazumljivimi besedami:

Kaj terpela takrat, kaj sem doživela, gubivši
Ustam izreči ni moč, duhu razumiti ni,
Smert je dajala objed neskončno pogubi, obupu,
Save in Drave vode solze so bile in kri,
Zadnjiga, zdelo se je, de bila bo ura Slovenca.

Kakor divji natak serditega morja se vzdigne,
Kadar vihar globočin zemlji se v drobno zbudi,
Brezdnov valove napne, peneče na brege dervivši,
S tminami krije ostrov, ki ga razbiti ni moč,
Sivo pečovje ječi v korenju se tresejo gore. —

Tako, kdo reče zakaj, je vrelo nebrojno narodov,
Vsakega konca sveta meni serdito na vrat,
Moje dobrave so stan jim, klavnica moje domovje,
Grom je beseda njih ust, strela goreči pogled;
Zemlja se moja šibi pod težo železnih vojščakov.
Divjih jezikov hrup zatara mi glase domače,
Misli in djanju na vir vleže debela se noč,
Tri sto me let ino čez mertvaška je groza davila.
Dva samogoltna volka, stoječa na levi na desni
Z ostrim jezikom iz ran gladno mi srkata kri.

Tako je opisovala Slovenja cesarju dobo vpadov dveh volkov: rimskih in hunskih.

Ko prirojena moč razbita je bila na vedno,
Sin je nesreče razpor — brata mi brat ne pozna —
»Vogni se, Horvat si ti! — Iz pota mi Kranjec, Korošec!
Tak malopriden prepir dom ino moč mi drobi.

In tedaj se je Slovenija pridružila vladarju z besedami:

Vzemi ljubezen, o Knez! namesto ginečiga venca
Sere junaških Ti dam tri milione in čez,
Verlo namestvana sem od petkrat pet sto županov,
Moje prisege oglas Donava sliši in Pad,
Donava sliši in Pad slovenskih junakov oblubo:
Hrast se omaje in hrib, zvestoba Slovincu ne gane!

Ta zavest, da je trdno ob vladarju, jo združi:

Stara Emona se zdaj iz prahu digavati začne,
Srednica mojih dežel bila je, biti će zmir.
Kakor na vodjevi glas se združijo v bitvi junaki,
Sestri oživljeni krog stop'jo Slovenke na hip,
Pivka, Metlika hiti mladiti se — bramba nje praga.

Reka se zdrami iz sanj, naslednica slavne Promone,
Desno Albertu poda, z levo mu morje odprè;
Terst Leopoldu in Kras; Frideriku Celeja, Dolenja;
Živa Gorica potem pervimu Maksu se vda,
In polovici moči slovenske trese Mletak se.

Tedaj pa pridrvi Turek, na Kosovem pade Lazar

v morju kršanske krvi ozidje Nikopoljsko plava.

in Slovenja je branik krščanstva Zapadu:

Kje je natoku zajez, kje v zmoti občinski otebta?
Svetu zapadnemu mor, pravdi razbitje grozi,
Jaderno bliža verig rožlanje se, mečošumenje,
Grozomnoživši komet žuga na nebu pogin,
Opominjaje poklic mi moje nekdanje namembe.
Sine navdušene zdaj med borce v prednimu redu
Urno postaviti hitim, vrata jadranske zaprem,
Roko sestrancu podam na Donavi, Tisi in Karki,
Vodju posvetim život, ter se Bogu zarotim,
Moje domovje mejak krivoverstvu de bude gotovo.
Gore slovenske so zdaj od Kope, do Soče, do Drave
V žarku gorečih germađ trombe zapadu za boj,
Persi slovenske jez viharnimu toku divjakov,
Svetu terpečimu varh, trum janičarskih obup,
Meči slovenski pogin tlačivniku vere in pravde.
Duša se strahu ne vda, sercu ne vpade pogum —

tako se bori Slovenja proti krivoverstvu, da

misel se sveti in duh slovenski na zraku Evrope!

S to resnično navduševalnega duha polno odo, prvo večjo pesmijo gromovnika Koseskega, so pred sto leti sprejeli carja Ferdinanda v Ljubljani; s to novo Ilirjo oživljeno je sprejel »Slovenec« 11. julija 1883 (pred šestdesetimi leti) cesarja Franca Jožeta I. v Ljubljani in z njo na čelu je začel izhajati — kot dnevnik...

Po Krstu pri Savici, ta Koseskega oda. Kot odgovor njej pa je takoj nato spesnil Prešeren v distihih pesem V spominj Andreja Smoleta v drugem listu (Illyrisches Blatt, št. 48), kjer je proti optimizmu Koseskega opeval misel

Da ni nesrečen, kdor v grobu leži...

...
V zemlji slovenski, v predragi deželi,
Ki si jo ljubil presrečno ves čas,
V kateri očetje so naši sloveli,
Ktera zdaj ima grob komaj za nas...

Pa to zanimivo srečanje Koseskega s Prešernom še ni končano: proti potrtemu defetizmu te zadnje pesmi, ki jo je napisal

F. Vesel:
France
Prešeren

mrtevemu prijatelju, je to leto nekaj dni za njo napel tudi vsem živim svojo znano Zdravico, ki ji je ob svetem Martinu dal podnaslov »Ob novini leta 1844« in s katero dviga čašo na zdravje naše dežele:

Bog našo nam deželo,
Bog živi ves slovenski svet!

Nato nazdravlja fantom slovenskim in dekletom, kliče na sovražnike grom in nazdravlja bodočemu človečanskemu miru:

Žive naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat' dan,
da koder solnce hodi,
prepir iz sveta bo pregnan,

da rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed nam mejak!

Taki sta bili dve zdravici pri nas pred sto leti, literarni jubilej, ki je vreden spomina...

c) GAJICA.

Vredna spomina tudi zato, ker je Koseskega pesem že tiskana — v gajici, dočim je Prešeren prevzel gajico šele štiri mesece kasneje, 15. januarja 1845. leta. In tega leta je tudi Bleiweis prevzel za Novice izključno novi črkopis, s čimer so se Slovenci pred sto leti tudi jezikovno zedinili. Tako je prenehala bohoričica; deset let prej — po znanem boju Prešernove akademije s Kopitarjem — pa tudi metelčica, kajti z dekretom 2. februarja 1934 — pred 110 leti — je bila vržena iz šol, kar je bilo javljeno šolskim nadzornikom v Trst, Gorico, Celovec in Št. Andraž. Še deset let prej — 1824 — pa je izšla prva knjiga župnika Danjka v — danjščici, ki se je nekaj časa uveljavljala kot pisava Stajercev, pa je že njen izumitelj Danjko leta 1842. pisal z gajico. Tako je bilo leto 1844. zadnje leto životarjenja bohoričice, kakor so jo ustvarili slovenski protestantje in uzakonil v svoji prvi slovenski slovnici Bohorič pred 360 leti, pa so jo potem skušali izpopolnjevati s pomočjo cirilice — šumnike č, ž in š — Popovič in anketa l. 1824. na Dunaju, ki jo je vodil Kopitar. Toda lotila sta se dela Metelko in Danjko tako nesrečno, da je nastala proti njima prava črkarska pravda, ki je »divjala« tri leta med Čopom, Prešernom in Kopitarjem in rodila slavni sonet »o kašič«. Ilirsko gibanje pa je preneslo k nam preko Hrvatov — preko Gaja — češki črkopis, kakor ga imamo danes vsi Slovenci razen — prekmurskega narečja, kakor je sedaj v rabi pod ogrsko krono.

Tudi to pravopisno zedinjenje je važna pridobitev onih dni pred sto leti.

1.

Postéjna si vreden, o kmetijki stán!
Ne z' veliko hvalo potreben si zvan;
O, kaj bi zaqéli na sveti lydjé,
Či né blo bi kméta, ker dela za ňe.
Brez hrane bi qerv te bil, qlovek no vtijq,
Vsi stani na sveti bi prišli na niq;
Kaj koli kom treba, od kmeta dobí,
Od ňega vsa stvár ino qlovek xiví.

Primer danjščice: Odlomek iz Danjkove: Pesmarice.

6. Κοζιφραηα ine volk.

Koza gre iz hléva na pawo, ine zapratí svóji koziφραηε, vrat ne odpréte, dokler je nazaj ne bo. Kóme odide, æe terka volk na vrata, po koze meketá, in koziφραηο kliqe odprét. Ale koziφραηα se spomne máternega povelá, poluka skoze bazen, in zagleda volká. Tebe ne bom odpirala nè, mu reqe: deservavno koziφ glas posnemaq, te vender po tvóji podobe

Primer metelčice: Odlomek iz Metelkove slovnice, Lehrgebäude.

Primer bohoričice (glej na strani 76—77).

č) STOLETNIČI DVEH ROJSTEV.

L. 1844. je rojstno leto dveh velikih slovenskih književnikov: prvega velikéga slovenskega pripovednika, sina naše Dolenjske, Josipa Jurčiča ter največjega pesnika slovenske Goriške, »goriškega slavčeka« Simona Gregorčiča.

1. Josip Jurčič.

Na Muljavi pri Stični se je 4. marca rodil očetu, bivšemu kočijažu stiškega samostana in tedaj priženjenemu na četrto kmetije k Zavojščeku, Josip Jurčič, nesmrtni oblikovalec takih

Slovenski
pripovednik
Josip Jurčič

dolenjskih kmečkih originalov, kakor sta »Deseti brat« ali še izrazitejši Krjavelj, ali kamniški rokovnjač Blaž Mozol. Pisatelj najpriljubljenejših slovenskih povesti »Jurij Kozjak« ali »Sosedov sin« ter roman kakor »Deseti brat«, »Rokovnjač« itd. Jurčič, ki je Levstikov načrt o slovenskem pripovedništvu dopolnil in izdelal, kakor niti Levstik sam ni pričakoval od enega samega pisatelja, je postal naš pripovedni klasik in je še danes bran in z užitkom cenjen naš najpopularnejši pisatelj prejšnjega stoletja, vreden, da bi bil še danes v marsičem učitelj našim mladim pripovednikom. V čem? V karakteristiki vaških značajev, naravnega podajanja njihovega govora, polnega klenih kmečkih prispodob in pogovorov ter domačih besed, pa tudi v opazovanju samem, v opisovanju kraja — na primer Devina ob Jadranskem morju v povesti Lepa Vida — pa tudi v sožitju kmetstva in meščanstva polpreteklega življenja, kar vpliva danes na nas kot lepa idila, ki smo jo že skoraj pozabili.

Jurčič je bil redek pisateljski talent, ki se je že zelo zgodaj uveljavil, saj je že kot četrtošolec v tedanjem celovškem Janežičevem Slovenskem glasniku (1861) priobčil pripovedko o jari kači, kakor si jo je bil zapomnil po svojem nekaj let prej umrlem dedu po materini strani. Ta ded, ki mu je dal snovi za lepo vrsto narodopisnega blaga (Iz spominov na deda), je bil njegov prvi učitelj v pripovedovanju; drugi je bil Levstik, ki mu je nakazal pot s svojim spisom o napakah slovenskega pisanja, predvsem pa z literarnim načrtom v Potovanju iz Litije do Čateža, v katerem svetuje obdelati motive domačih vojaških ubežnikov, desetih bratov, uhajačev, turških napadov itd., z Martinom Krpanom, prvo slovensko umetno novelo, klasično po obdelavi kakor jeziku, pa mu je pokazal pot, po kateri naj-hodi, da doseže začrtani ideal. Tretji pa je bil angleški pisatelj Walter Scott, pisatelj takih zgodovinskih romantičnih romanov, kakor je n. pr. »Ivanhoe«, edini Scottov roman, ki je šele v zadnjem desetletju doživel slovenski prevod (Levstik) in še ilustrirano izdajo (»Slovenec«). In prav Scott ga je navdušil in inspiriral za njegove romantične zgodovinske povesti iz domače preteklosti, kakor je bila prva povest iz Stične XV. stol. »Jurij Kozjak, slovenski janičar«, ki je izšla l. 1864. — torej pred 80 leti! — in je žela do tedaj največji uspeh v slovenskem knjigotrštvu: Mohorjeva družba, ki je imela tedaj 2173 udov, jo je izdala v 2500 izvodih, pa takoj nato je vso naklado še enkrat ponatisnila! Pa saj ni čuda, saj so župniki s prižnice govorili o tej romantični zgodbi greha in kazni, krivde in povračila ter poplačane zvestobe. Tedaj Jurčič še ni bil niti v osmi šoli in tudi še ni končal gimnazije, ko je pisal »Domena«, povest o vojaškem uhajaču, eno svojih najboljših povesti. Tedaj je pisal tudi »Tihotapca« ter danes še posebej zanimive vojaške spomine s pohoda na Moskvo, kakor mu jih je pravil Napoleonov vojak Pajk in jih je Jurčič pripravil za tisk pod naslovom »Spomini starega Slovenca«. Koliko takih opisov bodo brali zanamec o naših časih, če bodo dobili vsaj svoje Jurčiče! Ker je bil že v gimnaziji »narejen literat«, bi ne bilo lepo, če bi se ne poslovil od šolskih klopi z almanahom, ki ga je izdal s sošolcem Marnom in Celestinom: »Slovenska Vila«, ki je bil

prvi tak dijaški almanah, predhodnik še mnogih drugih (Na razstanku..., Majolčica itd.). Po takem delu je napravil maturo l. 1865. in šel na Dunaj, da se posveti filozofiji, slavistiki pri Miklošiču in klasični filologiji.

Na Dunaju, kjer je bil v zvezi s Stritarjem, je izvršil svoja najboljša dela. To so slovenske povesti »Grad Rojinje, Kloštrski žolnir, Hči mestnega sodnika, predvsem pa prvi slovenski roman »Deseti brat«, ki je kljub napakam, kakor mu jih je navedel Levstik, dosegel priznanje najpopularnejše Jurčičeve knjige, k čemer je pripomogla še Mohorjeva družba, ko ga je poslala v lepi Vavpetičevi opremi med najširše plasti; Govekar, Delak, Golja in drugi so ga spravili na deske naših odrov, od koder še vedno vstopajo med občinstvo novi Krjavliji, Kvasi, strici Dolli, Marjance itd. Nato se je lotil romana »Cvet in sad«, ki ga je pa dovršil šele devet let pozneje, pač pa vmes napisal klasično dolensko »Kozlovsko sodbo v Višnji gorici«, ki je na primer navdihnila — po spominu — našega kmečkega risarja v taborišču na Rabu, da jo je po svoje narisal za naš Koledar, kjer jo prinašamo v spomin na Jurčičevo stoletnico in še na naš čas. S Stritarjem sta začela izdajati svoj lastni almanah, h kateremu sta pritegnila še Levstika, »Mladiko« 1868, v katerem je izdal svojo najboljšo kmečko povest »Sosedov sin«, še danes ponatiskovano kot živo knjigo, saj je n. pr. izšla kot prva knjiga po zlomu bivše Jugoslavije pri Akademski založbi s slikami Fr. Kralja.

Ker je tega leta prenehalo tudi slovensko literarno središče v Celovcu, kjer Janežič ni mogel več izdajati ne Glasnika ne Cvetja, je Jurčič šel z Dunaja in stopil v službo kot eden prvih slovenskih poklicnih časnika v k novoustanovljenemu listu »Slovenski Narod« v Mariboru leta 1868. Rešilo ga je to bede, toda njegovo pisateljsko delo je bilo ovirano, kajti ni se mu mogel več posvečati z vsem svojim naporom in voljo. Kmalu pa je pustil »Narod« in ko je Stritar začel leta 1870. izdajati svoj Dunajski Zvon, ki je prevzel slovstveno vodstvo po celovškem Glasniku, se je preselil na Dunaj, da bi dogotovil študije in pomagal Stritarju. Napisal je nekaj povesti, toda kmalu zopet šel v časnikarstvo, sedaj v Sisek kot sourednik nemškega lista »Südslawische Zeitung«, ki je pisal za interese južnih Slovanov v Avstriji ter je bil plod I. shoda južnoslovanskih časnika v Ljubljani leta 1871. Prihodnje leto pa je že prišel na mesto glavnega urednika Slov. Naroda v Maribor ter se leta 1872. preselil z njim vred v Ljubljano. Tu je napisal romane »Cvet in sad«, »Med dvema stoloma«, »Lepa Vida«, »Veronika Deseniška« in tragedijo v verzih »Tugomer« (z Levstikom). Začel je trilogijo o sv. Metodu »Slovenski svetec in učitelj« ter zadnjo povest »Rokovnjači«, katere je dovršil le 11. poglavij, ko je umrl za sušico 3. maja 1881. leta. Pokopan je v pisateljski grobnici na Navju.

Tu je samo v kratkem našteto delo pisatelja Jurčiča, ne pa njegovo izdajanje raznih knjižic (Slovenska knjižica) in listov (Glasnik v Mariboru), še manj pa njegovo časnikarsko delo, ki še čaka obdelave. Ali ga ne bi za stoletnico obdelal kakšen poklicni časnika?

Tako je umrl 37letni pisatelj na višku svojega dela, ko smo Slovenci pričakovali od njega največjih, široko zasnovanih in zrelih romanov in povesti.

2. Simon Gregorčič.

Za vso Goriško, obnovljeno in slovensko, bo to leto pomenilo velik praznik, kajti gotovo bo hotela proslaviti stoletnico rojstva svojega »slavčka«, svojega največjega in izrazito domoljubnega pesnika »planinskega raja«, Simona Gregorčiča, rojenega 15. oktobra 1844 v Vrsnem v Libušnem pod Krnom. Tisti Krn, ki se je nad njegovim grobom pred petindvajsetimi leti tresel od bolečine — kajti dvignila se je pod njim narasla Soča in preplavila bregove, utopila naš čolnič in zamorila slavčkovo petje po deželi — tisti Krn bo sedaj v jasno dvignil glavo in prisluhnil zopetni oživitvi zamorjene pesmi svojega ljubljenca, ki počiva pod njegovim varstvom. In pesnik sam dviga že sedaj roke iz groba pri »svetem Lovrencu, na ražnji ognjenim mučenci«, govoreč:

Le vstani, borni narod moj,
do danes v prah teptan,
pepelni dan ni dan več tvoj,
Tvoj je vstajenja dan!

Lepa stoletnica na zemlji, o kateri se je pesnik bal, da bodo »naši — oh — samo grobovi!« Zdaj vstaja dežela iz groba, da proslavi jubilej trenutka, ko se je rodil njen preroški pesnik boli in žalosti, pa tudi tolažbe in utehe in lepših dni, ki se bude na obzorju. Vsa dežela je prepojena z njegovo srčno krvjo.

Prav Gregorčičeva domoljubna pesem, njegova srčna kri, je grela marsikakšno goriško srce, da je ostalo plamteče za

rod in dom tudi v času, ko je trpelo »na ražnji ognjenim kot mučenec« in gledalo z Gregorčičem za zvezdo, ki je nekoč milo migljala, pa je — ah — za goro vtonila in se skrila za temni gaj. In zdaj se vrača na obzorje in spremlja jo Gregorčičeva zvezda — stoletnica.

Simon Gregorčič! Kaj bi ponavljali njegov življenjepis, ko ga pa vsi poznamo in je življenjepis preprostega, nežnega, čustvenega in na srcu trpečnega duhovnika? Pastirčka iz jasnih višin, ki ga je pot peljala v nižino v šole, postal tam duhovnik, ko je sicer mislil iti na univerzo; šel za kaplana v Kobarid, kjer je doživel svoj najlepši čas, potem pa v Rihenberg v Vipavo, kjer pa ga je že začela napadati srčna hiba, da je mislil na študij na Dunaju; tedaj je odklonil mesto dvornega kaplana pri knezu Windischgrätzu v Planini in mesto tajnika Slovenske matice v Ljubljani, šel pa v začasni pokoj, da je medtem izdal svojo »zlato knjigo« Poezij I. zv. l. 1882., ki je bila razprodana (1800 izvodov) v nekaj mesecih, kar je uspeh, podoben ali še večji, kakor Jurčičevega Kozjaka; v poeziji pa edinstven! Honorar je dal očetu, da je rešil dom. Nastopil je zopet službo vikarja v Gradišču pri Prvačini, kjer si je kupil zemljišče in pozneje postavil hišico na Hrib, kar mu je bilo samo v gospodarsko nepriliko. Ker je zapustil službo prej, kot mu je bila rešena prošnja za pokoj, ni dobil penzije, zato je živel v svoji hišici, urejal pesniški del »Slovana« in šel na pot v Črno goro in Dalmacijo. Pozneje je spet nastopil službo v Gradišču, da si pridobi penzijo, ki so mu jo po dolgi prošnji priznali l. 1899. Odslej je bil »kmet-poet« na svojem posestvu do l. 1901., ko se mu je bolezen poslabšala. Tedaj je prodal hišo in se preselil v Gorico, kjer ga je med sveto mašo zadel mrtvoud in je osem

Gregorčičev nagrobni spomenik pri Sv. Lovrencu v Libušnem nad Sočo.

dni nato umrl 21. nov. 1906 v Gorici. Narod ga je pospremil v veličastnem sprevodu nazaj v planinski raj k Sv. Lovrencu, kjer se mu na nagrobnem spomeniku utaplja naš čolnič, ko on kliče iz groba:

**Brodarjem pomoči nesimo,
naš čolnič pogube otmimo!**

In to rešilno delo je opravljala vsa njegova pesem, njegova budnica in srčno dobra, a žalostna osebna izpoved in odpoved. Kakor Jurčič je tudi on svoje najboljše stvari spesnil še v gimnaziji — v sedmi šoli —, poslal pa jih šele po maturi l. 1864. v Celovec kot ciklus »Iskre domorodne«, ki so bile takoj priobčene (Mojo srčno kri škropite, Dneva nam pripelji žar, Eno devo le bom ljubil, Z vencem tem ovenčam glavo, Ti osrečiti jo hoti itd. itd. To so kot Jenkove Obujanke in so si takoj osvojile občinstvo. Potem je bil glavni pesnik Stritarjevega Dunajškega Zvona, pozneje pa Slovana in Ljubljanskega Zvona. Njegova pesem ni bila več samo domoljubna vzpodbujanka, temveč je dobila tudi otono osebno pobarvano melanholično noto, nežno čustveno odpoved, rahlo sramežljivo erotiko (Njega dni, Rože je na vrtu plela, Planinska roža itd.), pa tudi epično obliko iz svobodoljubnih bojev, legend (Rabeljsko jezero) in filozofskih pesmi (Človeka nikar!). Tako je zorel svoji zbirki, ki je postala resnično »zlata knjiga« in je v letu 1882. zajela narod in ga — razdelila v dva tabora, katerih eden je pesnika napadel z nezasluzeno grajo, drugi pa s pretirano hvalo, ki naj prinesé tudi politični dobiček. Pesnik je tedaj bil na višku svoje moči in slave, ko je katoliška kritika (Kržič, zlasti Mahnič) napadla njegov pesimizem, ki da ni katoliškega izvora, temveč stritarjanskega, to pa da je izraz schoppenhauerskega protikrščanskega svetožalja. Toda miselna dedukcija takega logika kot Mahnič je bila močnejša kot boječnost rahločutnega pesnika, ki mu je bilo že itak ranjeno srce: odslej ni več mogel izraziti svojih čustev tako neposredno, kakor v prvih pesmih. Njegov pesniški navdih in svežina občutenja sta se izgubljala v didaktičnem altruizmu in domoljubnem pesništvu, kar je našlo izraza v drugem zvezku in slabšem tretjem, četrtega pa je po smrti izdal njegov prijatelj Meško; in v tem je zopet zapelo srce v predsmrtnih občutkih in v netiskanih mladostnih osebnih pesmih. Tako so njegovi zvezki Poeziji poleg pesniškega prevoda Jobove knjige in 118. psalma vse, kar je napisal, drobiž iz njegove ostaline pa so pozneje priobčevali njegovi prijatelji večinoma po goriških revijah (Mladika, Koledarji itd.). Tako je Gregorčič ostal po večini pesnik prvega zvezka Poeziji, ki mu je čas odvzel tudi obtožbo nekrščanskega filozofskega pesimizma, priznavajoč njegovo otonost kot melanholijo srea, izviračo iz krščanske žalosti nad propadanjem vzorov in čednosti. Te vidi Gregorčič samo še v preprostem planinskem svetu svoje čiste mladosti. Ta svet je optimističen, izvablja Gregorčiču najlepše verze in »srčna čutila«. In njegova domoljubna pesem? Čeprav je včasih več ali manj retoričnega značaja, je vendar storila ogromno narodno delo: navduševala je našo čitalniško dobo in še danes vžiga pogum in nas navdaja z ognjem, ko beremo:

Náš sveti dom bil strt je v prah,
vsi kamni razmetani;
oh, raslo trnje, rasel mah
po groblji je teptani...

Zdaj solze v stran! Orodje v dlan!
Dom znova vstati mora,
oj dom krasan, tako prostrán,
da bo za vse prostora!

Stoletnica Gregorčičevega rojstva je praznik obnove njegove lepe zemlje, dežele ob Soči, kjer je njegovo srce jokalo, hrepenelo in tožilo, pa tudi molilo za rod in dom. Kjer je gostolel kot slavček v melodioznih verzih, ki so mu lili iz ranjenega srea. Vsa ta leta molka pa njegovo sree ni molčalo: v spevu dekleta v zaprti kamrici je hrepenelo in v pesmih fantov gorelo in iz knjige domoljubov deklamiralo!

Zdaj stopa iz groba, da blagoslovi svoje ljudstvo in ga povede nazaj v čas nedolžnega očesa, v prvotnost nazaj, nazaj v raj!

90 letnica

»Vajec« iz leta 1854.

Spomniti se moramo na vsak način devetdesetletnice ljubljanskih osmošolskih »Vajec«, ki so jih pisali znani sošolci, poznejši pisatelji, znanstveniki in politiki Vaclav Bril, Franc Erjavec, Valentin Mandelc, Valentin Zarnik, Simon Jenko in Ivan Tušek. Manjkala pa sta v tej družbi sošolca Josip Stritar in Kermavner, ki ju — ne vemo zakaj — niso pritegnili. Učitelj slovenščine tem mladim fantom je bil Metelko in vsi so se

zanimali tedaj za pisateljstvo, zlasti še, ko je prejšnje leto prišel mednje z novomeške gimnazije največji pesnik med njimi Simon Jenko. Ko so bili v osmi šoli — 1854 — so dijaki ob priliki cesarjevega godu 4. oktobra priredili javen koncert, katehet Globočnik pa jim je prepovedal peti kaj slovenskega. Zato so se ti narodno zavedni osmošolci šli potožiti tedanjemu slovenskemu narodnjaku in pisatelju Dragotinu Dežmanu.

Obljubil je, da bo sam ustanovil slovenski list, pri katerem bodo lahko javno delovali. Ker pa se ni ničesar lotil in se tudi premislil, so dijaki sami vzeli stvar v roke in si ustanovili na roko pisan časopis — podobnega, kakor so imeli že nekaj let prej Alojzniki »Daničico« — z naslovom »Vajec«, v katere so vpisavali leposlovne stvari, ki so jih prej prereševali ob nedeljah na stanovanju Kranjčana Valentina Mandelca na sedanjem Jurčičevem trgu št. 2. Tako je izšlo kakih šest precej obsežnih zvezkov, ki pa niso vsi ohranjeni. Pisal jih je vsak nekaj pol, razen nastarejšega sočlena Martina Polšeta, ki so ga prevzeli od zunaj ti mladi v svojo družbo.

Omenjena šestorica je tu priobčila svoje pesmi in prozo. Najznamenitejše so bile gotovo Jenkove pesmi, njegov ciklus »Solze Slovencev«, poznejše Obujanke v Glasniku, ki so danes še skoraj vse ponarodele. In predvsem devetdesetletnice teh pesmi se spominjamo tu, kajti kdo ne pozna mogočne: »Buči, buči, morje Adrijsko!«... Ali mogočne himne, svečane tovariške prislege: »Naj čuje zemlja in nebo, — kaj dans pobratimi pojo, — naj se od ust do ust razlega, kar tu med nami vsak prisega: da srce zvesto kakor zdaj, ostalo bode vekomaj!«

Dve pesmi pa ponatiskujemo, ker sta značilni za tisti čas pred devetdesetimi leti:

Solze Slovencev IV.

Ti ravnina, polje laško,
ti si pilo krv junaško,
si pokrilo trupel broj,
ki posekal jih je boj.

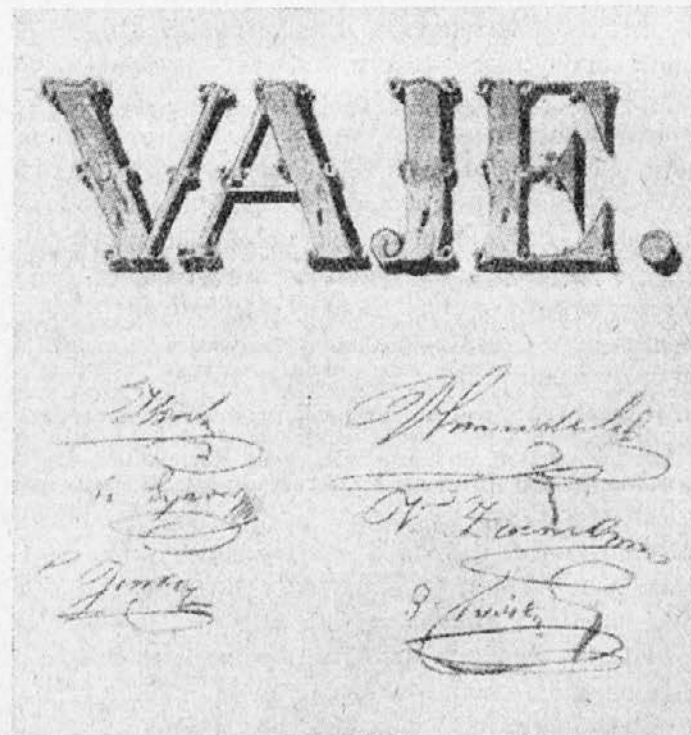
Le odpri mi grobe svoje,
daj nazaj mi brate moje,
i ki tvojo prst gnoji,
daj nazaj jim srčno kri.

Itd.

Angelj tužnih.

Ko obide strah duhá,
angelj pride spod nebá,
pride v hali žalostni,
v hali tamno višnjevi.
V levi čeren vré ima,
ki napolnjen je solzá;
zliiva jih na pota vse,
po katerih človek gré.
Koder solze pádajo,
rož'cam glave sahnejo,

trava hitro se suši,
zemlja pusta ne rodi.
V desni angelj pa ima,
plošo gladko zgol' zlata
pred oči mu jo derži,
kaže v nji pretekle dni
mu v svitlosti jasni spet
kaže čas prihodnih let;
upu sree se odpré
duh otožni zjásni se.

Naslovna stran dijaških »Vajec.
(Iz knjige: Glonar: Zbr. spisi S. Jenka.)

80 letnica

P. Bohinjec — A. Hribar.

Tu bi se morali spominjati že lani jubileja najstarejšega beneškoslovenskega pisatelja J. Trinka-Zamejskega, pa mu na drugem mestu posvečamo poseben članek. Zabeležen pa naj bo jubilej njegovih dveh kranjskih vrstnikov: Petra Bohinjca in Antona Hribarja.

Peter Bohinjec (1864—1919), ki je umrl kot župnik v Dupljah na Gorenjskem, je bil pisatelj kmečkih in zgodovinskih ljudskih povesti ter soustvarjalec prve dominsvetove pisateljske tradicije, kakor so jo z njim predstavljali Jaklič, Trošt, Debevec in drugi. Udejstvoval pa se je tudi kot zgodovinar, zadrugar, pol. delavec, mladinski pisatelj, življenjepisec, govornik in podlistkar, prevajalec in pesnik v najrazličnejših katoliških listih. Njegove znane povesti so: Jarem pregrehe, Volja in nevolja, Zadnji gospod Kamenski, Za staro pravdo, Svetobor, Kako je Svedre zadrugo snoval itd., poleg opisov Velesovega ali zgodovine lare Škocijan pri Dobrovah. Začel je izdajati l. 1913. izbrane spise (Sredozimci), a je pri drugem snopcu prenehal.

Njegov vrstnik je **Anton Hribar**, rojen v Malem Korinju nad Krko, zadnji čas župnik v Zalem logu nad Škofjo Loko, sedaj zlatomašnik doma v Korinju, v vasi, od katere si je vzel ime Korinjski. Se v bogoslovju je bil mnogo obetajoč pesnik. Pravijo, da je v glavnem, zanašajoč se nanj, ustanovil Lampe Dom in svet. In res je njegova prva epična pesem najboljša, kar je spesnil; predvsem krajshe balade in romance. Že svoj čas sem izrazil mnenje (v eseju ob štiridesetletnici Doma in sveta), da bi nekaj tega blaga kazalo rešiti tudi za današnji čas, kajti tedanji čas je bil v načelu nasproten epiki ter je zato naletelo njegovo askerčevsko epigonstvo na odpor. Zda, ko se individualizem vsebolj obletava, bi kakšno njegovo pripovedno pesem utegnili še z užitek brati, nikakor pa ne celotnih Popevčič milemu narodu, še manj pa Zupanovo Micko ali drugih epičnih pesnitev (Knez Ljudevit). Ali bi mu ne blagovolila kakšna založba za osemdesetletnico pokloniti majhnega šopka njegovega najboljšega v novi knjižici, da se osveži njegovo ime, ki je svoj čas spadalo med ustvarjalce in nosilce prve dominsvetove družine.

Naj bo č. g. zlatomašniku na tem mestu zaznamovana njegova osemdesetletnica s čestitkami k zdravju in miru v življenjskem večeru!

70 letnica

Frane Ksaver Meško.

28. oktobra 1874 se je rodil v Ključarovcih pri Sv. Tomažu nad Ormožem kmečki sin Franc Ksaver Meško, poznejši slovenski pisatelj in duhovnik. Kot štajerec je hodil v šolo v Ptuj in v Celje, odločil se za bogoslovje v Mariboru, kjer je bil tri leta. Tedaj je premišljeval, ali bi šel k minoritom v Ptuj ali benediktincem v St. Pavel; odločil pa se je za bogoslovje v Celovec, kjer se je čutil kot pisatelj svobodnejšega. Novo mašo je pel l. 1898. ter nastopil službo kaplana v Škocijanu ob Klopinskem jezeru. Tako se je začela njegova dušnopastirska služba na Koroškem, ki ga je vodila od postaje do postaje: v Žabnico, kjer je oskrboval tudi Sv. Višarje, v Knežo, v Grebinjski kloster nad Velikovcem, v St. Danijel nad Prevaljami do Marije na Zilji pri Beljaku, kjer je bil župnik od l. 1906., vso prvo svetovno vojno, do 1919. leta. Tedaj je bil nekaj časa na Brezjah, potem kaplan v Dravogradu, od 1921 pa župnik na Selah pri Slovenjem gradcu, kjer je bil odlikovan z naslovom monsignor. Z novo svetovno vojno je odšel na Hrvaško, kjer je bil med drugim tudi na Palah pri Sarajevu, v Beogradu in Zagrebu. Sedaj pa je v Stični na Dolenjskem z drugimi štajerskimi gospodi v cistercijskem samostanu.

To je življenjska pot Fr. Ks. Meška, duhovnika krške in lavantinske školije ter gosta ljubljanske.

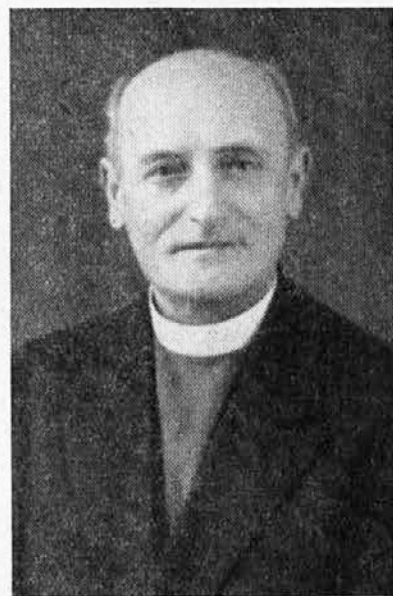
Pisateljska pot njegova pa je prav tako zanimiva, dasi nima tako dramatičnih zapletov in razpletov, kakor mu jih je obilo nudilo življenje, o katerem je mislil, da ga bo v miru preživljal med svojimi farani, razdajajoč vso ljubezen njim in domovini.

Že zelo zgodaj je začutil v sebi pisateljski talent, saj je pisal že v tretjem gimnazijskem razredu — kakor opisuje natančno pokojni prof. Oven v monografiji o njem in tudi Koblar v Biografskem leksikonu — od koder povzemam podatke — kot celjski dijak je pisal v Hribarjevo Domovino listke pod raznimi psevdonimi, med njimi je abiturientska refleksija Ljubezen do domovine, kjer je izrazil svojo osnovno pesniško inspi-

racijo, življenjski motto svojega dela: »V dnevih nesreče in bede, v dnevih, ko mi tare dušo obup, si mi edina podpora, edina tolažba ti, ljubezen svete naše domovine!« Istočasno je začel tudi s pesmimi v Ljubljanskem Zvonu, s črticami pa šele potem, ko mu je urednik Doma in sveta dr. Lampe odklonil l. 1896. črtico »Moj prijatelj«. Tako se je že kot mariborski bogoslopisatelj (psevdonim Dolevec, Carmen, Erik, Orel, Nigrin itd.), kjer je vzbudil zanimanje zlasti s svojim prvim romanom »Kam plovemo?« (1897), ki je pred nekaj leti doživel ponatis v Tiskovni zadrugi. Je to v bistvu naturalistični roman, ki pa ima idealistično miselno kritiko samo neskladno povezanjo na dogodke, razvijajoče se po naturalistični etiki. Potem pa je pisal razne psihološko meditativne črtice v Ljubljanski Zvon, še bolj pa cele cikle v Knezovo knjižnico Slovenske Matice, ki jo je tudi urejal. »Slike in povesti« ali »Iz mojega dnevnika« so črtice, ki pomenijo prehod iz realizma v simbolno meditacijo, ki pa je že pravi značaj poznejših črtic, napisanih po letu 1900. pod vplivom Grivčeve študije v Katoliškem obzorju, ki je pohvalil Meškovo psihologiziranje po načinu ruskih psiholoških realistov ter simbolizma. S temi črticami je vstopil v Dom in svet ter dozorel do dveh knjig, ki pomenita najboljše plod njegove mladosti, »Ob tihih večerih« (1904) in »Mir božji« (1906), knjigi, ki sta izšli l. 1941. kot prvi zvezek Izbranih spisov Fr. Ks. Meška v založbi »Pastir«, ki jo je izdajal pokojni pesnik Ivan Čampa. V teh črticah je svoj slog približal modernemu slogu, predvsem Cankarjevi slikoviti simboliki, toda najbolj se je zatekal v lirično meditacijo, ki je postala iz realistične osnove, cepljena na sentiment. Meško je tedaj plačeval obulus moderni struji v Domu in svetu, kakor ga je poskušal po njegovi maniri tudi Finžgar: le da se je Finžgar otresel prej liričnosti in čustvovanja, kakor pa Meško, ki se je vedno bolj odedoval z njim. Ti zbirki sta bili mnogo prevajani v druge jezike, predvsem v češčino, vendar ni danes vse preneslo nadiha mode secesije. Kmalu nato je pri Matici izdal svoj največji roman v dveh delih »Na Poljani«, kjer je vas Poljano postavil za simbol slovenske domovine ter borbo za Trato alegorijo za propadajočo slovensko posest, ki jo more rešiti samo ljubezen. Ta povest je svoj čas na katoliški strani vzbujala veliko priznanje, predvsem pesniška generacija, ki je pozneje nastopila l. 1914. v Domu in svetu, jo je v Zori študirala in srkala iz nje idealizma in pozitivnega dela za narod ter pozitivnega modernizma (Lovrenčič, Velikonja). Tik pred svetovno vojno je ponovil njen simbol v drami »Mati« (1914), kjer je domovina dobila obličje matere, h kateri se zatekajo zablodeli in od tujine ranjeni otroci. V tem času je napisal tudi nekaj zgodovinskih podob (Črna smrt, Kobilice...), v katerih, se mi zdi, je srečneje združil zgodovino in realizem, kakor pa sodobno snov s svečeniško meditacijo. Toda kjer je bila meditacija zamišljena kot resnična meditacija, tam je uspela; kjer pa je nastala ob tragičnem dogodku, ki naj bi našel realistično oblikovanje, pa je gostobesedna liričnost razbila estetski učinek. Tista leta pred vojno je pri Mohorjevi družbi izdal tudi dva zvezka svojih mladinskih spisov »Mladim sreem«, s katerima je postal eden naših najboljših mladinskih pisateljev. Posebno prva zvezka Mladim sreem sta v Šantlovi ilustraciji žela veliko priznanja ter predstavljata gotovo eno najlepših slovenskih mladinskih knjig po vsebini in obliki.

Po svetovni vojni je Meško še mnogo napisal, tudi najboljše svoje stvari, in to tam, kjer je iz lirizma in mehkojnega čustvovanja prešel nazaj v realistične zgodbe. Tu mislim predvsem na »Dve slike«, ki ju je izdala Leonova družba, pa na »Slike«, ki so izšle pri Slovenski Matici; ali pa tam, kjer je svojemu stiliziranemu slogu našel tudi primerno vsebino, to je — v legendah (Legende sv. Frančiška).

Predvsem pa je bil ploden Meško na področju mladinske

Msgr. F. Ks. Meško ob 70 letnici.

književnosti, saj je izdal celo vrsto mladinskih knjig. Še dva zvezka Mladim srcem, ki pa sta slabša od prvih dveh, Našim malim, mladini, zlasti Volk spokornik, ki je preveden v češčino, pa se je prevajal tudi v lužiško srbsčino ter je izhajal v zadnjih številkah, preden je časopis prenehal (Lužiškosrbske novine!).

Važna tvorba je tudi Meškova dramatika: tako »Na smrt obsojeni«, ki je svojevrstna obsodba narodnostnih razmer. Nato pa »Hraste«, ki je ena naših najbolj naturalističnih dram in je bila igrana svoj čas tudi v ljubljanskem gledališču za šestdesetletni jubilej. Ena zadnjih pa misterij »Gobavi vitez«, ki pa je padel zopet nazaj v čustveni lirizem, ki ni dramatski, le sentiment vzbujajoč.

Meško je napisal tudi več avtobiografskih zbir (Mladost, Listki, Naše življenje), še več pa jih ima v rokopisu, kar bo nekoč še zelo zanimivo kulturno zgodovinsko branje.

Vse to in še več je napisal Fr. Ks. Meško pod geslom: »Ljubezen oživlja, ljubezen zmaguje«. Najlepše svoje besede pa je dobil, kadar opisuje domovino, njeno bolečino, zapuščenost in obnovo. Kaj to, če smo na smrt obsojeni, če propada Trata, če se trga družina — Domovina ima še vedno srce, da sprejme svoje izgubljene otroke in da se pomladi ob njih. Kako lepo pridiga župnik v Na Poljani, kako toplo govori v igri Mati! Kako strašno se nam vtisne tale misel župnika Na Poljani, ko gleda slovensko mladino, ki trati svoje zaklade za nekoristno, v svojo škodo: »...to je najžalostnejše v našem narodnem gospodarstvu, da se izgubi toliko talentov v vagabundstvu. In še proslavlja in s sijajem mučeništva se ozarja ta propalost duš in teles. In najdejo se ljudje, iz najboljšega razumnštva, ki odpirajo pri tem zavzeti oči in vprijo z navdušenjem: »Nedosežno!« In velika tolpa brezmiselnih duš kriči za njimi: »Čudovito!« Namesto da bi se dvignil ves narod proti brezvestnemu zastrupljanju naših duš, naše mladine! — Sicer ni več rešitve za naš narod, ki pljuskajo ob njega valovi sovražnih sil od vseh strani.« Ali ni to kakor obsodba našega časa?

In to Domovino, zapuščeno in potrebno ljubezni, ljubi Meško z besedo in dejanjem, vedno najde zanjo lepe in vzvišene besede, vedno seže v srce, ko govori o njej. Kako sugestivno je opisano trpljenje onih, ki blodijo daleč od domovine, ki so šli iz nje za kruhom ali so bili izgnani, in koprne po njej kakor Cankar po Lepi Vidi. O vseh teh, ki so umrli v tujini, govori župnik v Na Poljani:

Umrli so v tujini, samotni, zapuščeni in pozabljeni... A tik pred smrtjo jih je poklicala domovina še enkrat. Od daleč so zaslišali v tihih noči, ob žalostnem, samotnem dnevu njen klic, ljubezni in usmiljenja poln. Hrepenenje se je zbudilo v srcu isto uro, veliko in močno, da jim je širilo srce in ga napolnilo do vrha. Ah, vstali bi, to uro, sredi neprijazne noči, in bi šli, v temi in burji, peš v domačo vas, peš vso dolgo pot in bi se ne ogledali nazaj vso pot, vso pot bi se ne ozrli ne na levo ne na desno... Domov... v domovino... Vsaj enkrat bi videli še rodno vas, domačo cerkev, križ na zvoniku, lesketajoč se v večernem soncu kakor milosti polno oko božje! Vsaj enkrat bi slišal še domačega zvona pesem, in najsi le od daleč, dol kam daleč v dolino, ogledajoč si jo na desno, na levo, z božajočim, hvaležnim pogledom, radostno in zvedavo, kakor se ozira otrok po cerkvi. Šli bi po znani poti proti cerkvi in bi zavili na pokopališče in bi legli mirno in vdano — saj so videli domovino, slišali so domačega zvona blagoslovljeni glas, videli so blesteti v solncu zlati križ, ogledali so si vas, gozde na hribih, potok ob selu, mlin ob potoku — domovino so videli... Enkrat še! A v resnici ne bo nikoli več...«

In župnik v povesti vidi — »meglo vsepovsodi — kod? Nikjer kažipota, prijaznega vodnika nikjer — kam? Ljubeče duše nikjer... nikjer sočutnega srca... Nikjer moči, darujoče in žrtvujoče se, bodreče... Megla... mrak...«

In kaj naj želimo Mešku za sedemdesetletnico?

Da se dvigne ta megla, da se razdeli mrak, da se pokaže zvonik cerkvice njegove fara, da zablesti zlati križ na njej in da stopi on pred svoje farane in jim, roke šireč v objem, zakliče v pozdrav to, kar je ustvarjal vse svoje življenje z vsem svojim literarnim delom:

»Ljubezen oživlja, ljubezen zmaguje!«

60 letnica

Dr. Ivan Pregelj.

Tolminski rojak dr. Ivan Pregelj je praznoval svojo šestdesetletnico v letu 1943., 27. oktobra, in bi se ga potemtakem moral Koledar spominjati že lansko leto, kakor se je spominjal n. pr. petindvajsetletnice Cankarjeve smrti, ki bo 11. dec. t. l. Toda: razmere so bile take, da smo Pregljevo ime v tem času

dveh let le redko kdaj zapisali, kvečjemu v revijah, v dnevnem časopisju pa ga je cenzura črtala iz enostavnega razloga, ker je nekaj njegovih knjig (Otroci sonca, Božji mejniki, Umreti nočejo) prišlo na politični indeks. In še več takih imen. Zato tudi niso mogli dalje izhajati Izbrani spisi, kakor bi jih založba tudi rada izdajala. Šele Slovenčevi knjižnici je uspelo, da je dobila dovoljenje za nov natis njegove prve široke povesti »Mlada Breda«, za katero je prosila, ker ni v njej goriških krajevnih besed, ki bi se sicer v ponatisu morale spremeniti v italijanske. In Pregljevo tolminstvo z italijanskimi krajevnimi imeni: kdo bi ga spoznal in priznal! Med tiskanjem te jubilejne knjige pa je prišlo do izdajstva badoglijevih čet in prišel je čas, ko sem lahko napisal tudi v zadnjem hipu nekaj besed za uvod v šestdesetletnico. In potem je sledilo priznanje v imenu naroda, ki mu ga je izrekel deželni upravnik general Rupnik z izročitvijo priznavalnine za njegove zasluge za slovenstvo.

Tako je Pregelj, ki ga pred tem dnevom nismo smeli imenovati, postal zaslužen za domovino. Tolminu in tolminstvu je vrnjen slovenski bard in odlikovan, kot se vsaj malo spodobi največjemu sodobnemu pisatelju, predstavniku prvih dveh desetletij po prvi svetovni vojski med letom 1914—1933.

V ta čas pada namreč razmah njegovega pisateljskega talenta, ki se je razvijal vse bolj v globino kakor v širino. Po začetnih njegovih knjigah, kakor so bile »Spominčice na maj 1905«, Romantika, prevodi iz Gregorčiča »Adria-klänge«, trije snopiči Gorenjske knjižnice v Kranju, je napisal 1912. v Idriji prvo veliko povest »Mlado Bredo«, ki bi zaslužila vse večjo pozornost v našem pripovedništvu, kakor jo je. Široka epika začetnih poglavij jo označuje za pravo epično delo slovenskega grunta, toda v drugi polovici se prelomi ter se problem namesto v nakazni širini, razvije v notranjost, v duhovni globini greba in kazni ter vdanosti božjemu očesu. In tu dalje je potem šla njegova pot v religiozno problematiko, v duhovno trenje Boga in Satana v duši človekovi, v tragično bogoskoteljsko duhovno dramo, pa srečno bogonajditeljsko idilo, ne pa več v epično pripovedno širino in opisovanje. Zato so njegovi poznejši romani, kakor »Tolminci«, »Zadnji upornik«, »Plebanus Joannes« in drugi naravnost napete, a v mozaik prizorov razdrobljene drame, so sama baladna pesem, ne epika. Te tri, ki sem jih tu hip navedel, so njegova velika tolminska trilogija, ki jo je pisal v letih 1916—1920 in ki v nekem pomenu pomeni višek njegovega pisanja. Tolminci — mozaična, baročno osvetljena epopeja tolminskega punta. Zadnji upornik Štefan Golja — je prvi upornik proti cerkvenemu nasilju za duhovno podobno sebi, Plebanus Joannes Potrebujč pa duhovnik, ki prebora v sebi Satanove skušnjave, da se utrdi v Bogu, ki ga do dna doživi. Posebno to zadnje delo spada med največja njegova in najbolj skladna, čeprav je svoj čas marsikoga pohujševala zaradi svojega velikega individualizma.

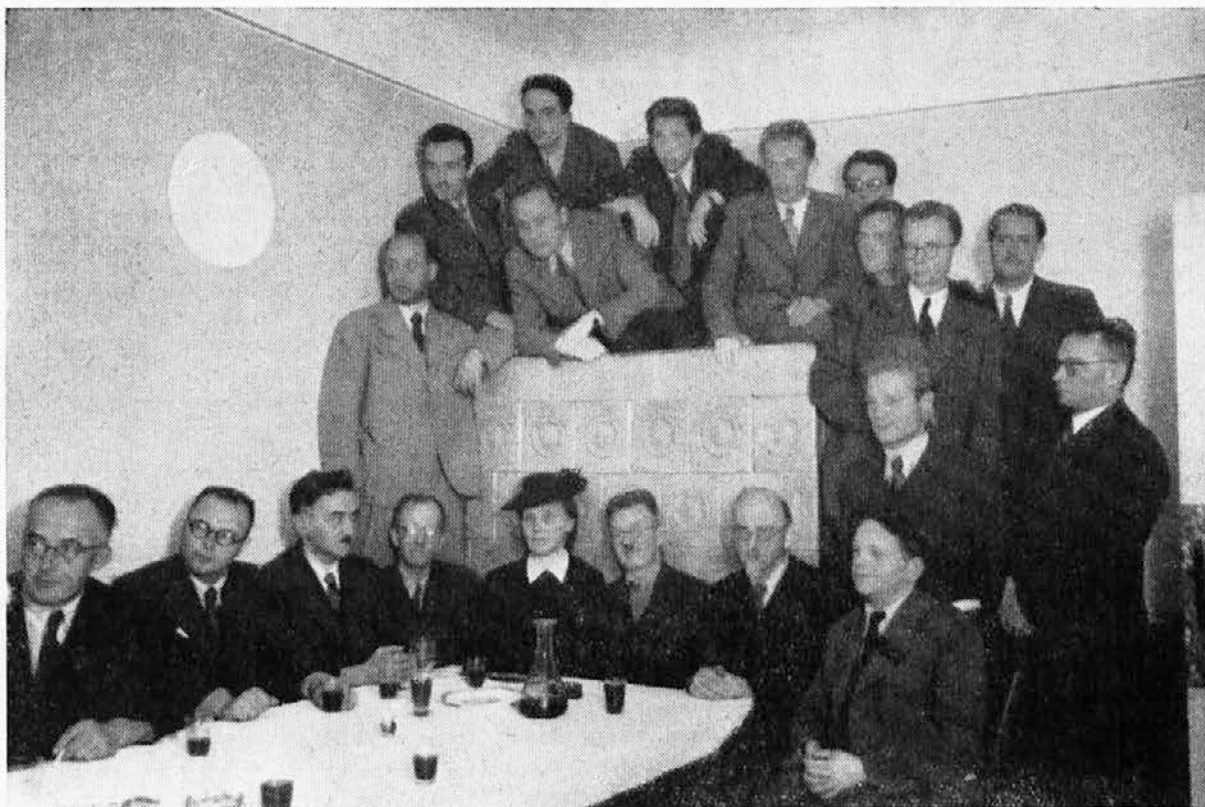
In potem je pisal svoje kratke novele in novelete, ki spadajo med njegove najbolj posrečene stvari, predvsem Tolminske novele (Gospoda Matije zadnji gost, Matkove Tine prečudežno romanje, Runje, Regina Marija, roža ajdovska itd.). Sem spadajo njegovi originalno tolminsko prikazani liki tolminskih župnikov Tomaža Skočirja in drugih, kakor »treh žerjavov na Krasu« itd. Največ goriškega sonca pa je zajel v sočnih zgodbah zdravnika Muznika.

Sam Pregelj pravi, da so mu »pele tri dežele« in misli pri tem na Istro, kjer je začel svojo profesorsko službo; potem Goriško, ki ga je rodila pri Sv. Luciji in Šolala v Gorici, kjer je tudi profesoroval nekaj let; potem pa Kranjska, kjer je služil v Idriji (Otroci sonca!), potem pa v Kranju in zadnjih dvajset let v Ljubljani. Istra, Tolminsko, Gorenjska: to je njegov svet. Istro je opeval v Božjih mejnikih, drugega vedno in povsod, v veselju spomina na mladost in žalosti za izgubljeno deželo, ki so jo ločile neprestopne meje do njega. Tolminsko v vseh svojih delih, razen tistih, za katera je prejel navdih iz Gorenjske. In tu je predvsem zanimivo in zapleteno življenje komendskega župnika Petra Pavla Glavarja, globoko protestantsko sovraštvo bogovca Jerneja Kanflja, potem pa pesem o slovenski pesmi, kakor jo je pel Šmonca Jenko. Še bi lahko navajali njegove balade v prozi, njegove ljudske povesti, kakor Slovenske legende I. in II. del ter Božje poti s Staničem. Na vsak način pa njegove drame: ljubljansko Salve, virgo Catherina ali Ljubljanski študentje, ki je dala snov tudi za Petra Markoviča, ter Azazel, svetopisemsko dramo o Judežu Iškarjotu in Mariji Magdaleni. In še in še je njegovih literarnih problemov, ki jih je reševal v svojih črticah, nešteto lic je upodobil, ki pa nosijo vsi njegovo podobo in njegov duhovni nemir, ki ga je izražal vedno v novi obliki in novem slogu. Neizmerno je študiral za svoje delo, ki ga je jemal izredno resno in odgovornosti polno: zato pa je tudi formalno dograjeno in z muko porojeno. Pregelj jo v nekem pogledu naš Flaubert, tako s preudarkom je obli-

Sede (od leve): pisatelj Janez Jalen, prof. Francé Vodnik, univ. prof. dr. France Stelè, pokr. svetnik Nar-te Velikonja, go-spa dr. Pregljeva, jubilan dr. Ivan Pregelj, profesor dr. Joža Lovren-čič, prof. Fr. Jese-novec.

Ob peči in na za-pečku (od desne): glavni ravnatelj Jože Košiček, dok-tor Stane Mikuz, dr. Jože Krivec, pesnik Severin Sali, prof. V. Be-ličič, cand. phil. Emilijan Ceve, glavni urednik Sl. doma - Obiska, Mirko Javornik, stud. med. Stane Bračko, pisatelj St. Kociper, prof. Janko Moder, pro-fesor Jože Dular in dr. Tine Debe-ljak, urednik Do-ma in sveta.

Pregelj ob 60 letnici v družbi dominsvetovcev.

koval in postavljaj besedo za besedo, da človek čuti ves duhovni napor pri njegovem ustvarjanju. Zato je včasih večji formalist kakor umetnik življenja. Vedno pa je umetnik besede. Naj za njegovo šestdesetletnico ponatisnemo samo njegov slavospev tolminski besedi, kakor jo je napisal v drugem delu Muznika!

»Eee, glej! Ko sem to pot zinil v besedi, ki jo imam po materi in zemlji, kako se mi ogreva srce, kako polje stara kri, kako mi gredo uvele ustnice na smeh in kako prečudno se mi odpira v pameti! Saj kar ne morem, da bi že povedal in po vrsti naštel, kaj sem čudnega doživel na svetu, preden ne rečem besede o tej besedi in tolminski viži, kako mi je ljuba in draga, kako mi kakor evetno polje stoji pred očmi, živi kakor sretna znanih mi lic, prijateljskih sre golč in preglša vsako drugo ljubezen mojega življenja in kakor vélike besede — verba mirifica — pred mojo dušo svetove davno usehlih časov ustvarja, da mi je v spominih hoditi tako živo, kakor da se je véteraj zgodilo in nikoli minilo ni! Beseda materina! O, kolika blagodát človeku od Boga! Slika lica materinega, glej, kadar je v grobu, ugasnila ti je. Toplota, lepota in dobrota materine besede šumi do groba v ušesu in se ne razgubi. Zato, ker je tudi sveto materino obličje le od mesa in mora preiti in ker je le beseda nesmrtna, od duše, ki umrla ne bo. O moj Bog! Kako naj se ne prečudim, da so vendar mojega rodu ljudje, učeni, pošteni, dobri in pametni, pa materino govorico pozabiti morejo, se je sramovati hočejo, pa se s tem svetega spomina rodne matere kakor apostol Peter Učenika svojega zatajiti ne boje...

Bogu hvala in čast! Mene ta in taka slabost vse žive dni ni nikoli obšla. Noben ptič, ne slavec ne kos ne sinica ne čuk svoje viže trdovratneje niso znali, kakor pa sem jaz svoj domači jezik vzljudil, častil, imel in umel in ga le predolgo in premnogo po svetu tako težko kakor domačega testa kruh porušal in stradal.«

In tako je Pregelj ponosen, da je »berač in Tolminec ostal«, kakor je zapel v svoji Tolminski rapsodiji. Največji Tolminec, ki ni nikdar pozabil, da je Mostar in se je vedno in povsod spovaral v svoj kraj, ki ga je proslavil kot njihče pred njim. In — ali ne bi kazalo, da se tudi Tolminci spomnijo jubileja svojega barda?!

Ali bi ne bila to največja nagrada za pesnika, če bi mogel zopet iti tja čez, med svoje, kamor je kopnela vsa ta leta njegova duša in njegova pesem? Tedaj in sedaj, ko hodi — kakor piše — »vsak dan na Šišenski hrib. Od tam se mi odpira raz-gled na kraje, ki sem jih obiskal nekdanj. Od tam potujem v

mislih tja gori na Tosec in Grmado in kar je čez. Čez pa je moja Gorica in Idrija, čez so moji ljubljani tolminski hribi, čez so moje vasi, čez so moje poti. Tam so tudi moji spomini.«

»Kakor ptič iščem in ne vidim, kje je ostalo gnezdo. Toda ljubezen bo našla pot, ljubezen bo pokazala pot nazaj v gnezdo ptiču zaletelmu, bolnemu v jeseni in srečnemu v sanjah o de-želi — otrok sonca.«

50 letnica

V l. 1944. nimamo nobenega izrazitejšega petdesetletnika, kakor so bili zadnja leta najizrazitejši predstavniki Doma in sveta in Ljubljanskega Zvona, iz rodu, ki je nastopil tik pred vojno l. 1914. Zabeležiti pa moramo dva pomembna dogodka: F. S. Finžgar, ki je nastopil že l. 1891., je l. 1894. postal mašnik ter bo v l. 1944. praznoval zlatomašniški jubilej. Oton Zupančič pa je l. 1894. vstopil v javnost v Angelčku, Vrtnu in Domu in svetu ter slavi torej — petdesetletnico svojega pesniškega dela. Petdesetletnici, h kateri slavljenca samo čestitamo.

*

Tako sem skušal s temi glavnimi jubileji, ki padejo v leto 1944. — razen zadnjega jubileja, ki bi ga morali imenovati že lani — podati v prerezu tudi duha slovenskega naroda v pet sto letih in glavne premene duhovnih sprememb. Pogledali smo v katoliško dobo pred reformacijo; bili smo pri prvi prote-stantski revoluciji in prvem katoliškem odporu; zrlji višek protestantske književnosti, pa zopet višek profireformacijskega ljudskega pridigarstva, ko se je že dotikalo s prosvetljenstvom Herbersteinove dobe; ta je z janzenizmom dala katoliški prevod sv. pisma v času, ko je drugod že vstajala katoliška romantika, katero je pri nas predstavljal Kopitar, središčna oseba dunajske slavistike, ki je vzbudila tudi Korošca Jarnika, Slomškovega prijatelja. Srečanje Prešerna in Koseskega pomeni višek slovenske romantike ter prehod v prazen patos naslednje dobe, ki pa je v Jurčiču dala največjega pisatelja dolenskih originalov, v Gregorčiču pa goriškega slavčka. Z Meškom smo proslavili štajersko-koroškega pisatelja, s Pregljev pa največjega sodobnega goriškega »pevca tolminstva«. S Finžgarjem in Zupančičem pa pokazali na dva živa vrha sodobnega pripovedništva in pesništva, ki ju predstavljata — v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Tako smo pogledali z jubileji v vse dobe in v vse dežele in spremljali rast slovenske zavesti, ki nas je v tem poltisočletju zvarila v trdno zaveden narod, ki veruje v svojo bodočnost.

SLOVENČEVA KNJIŽNICA

Visoka kulturna stopnja in veliko kulturno poslanstvo našega naroda je bilo v naši zgodovini že velikokrat izkazano, najbolj pač v zadnjih desetletjih, ko smo se dvignili do svoje akademije znanosti in umetnosti, do narodne galerije, do svojega vseučilišča in do velikega števila knjižnih zbirk. Prav te zbirke so nam v zadnjih letih dale vrsto znanstvenih in leposlovnih knjig, toda zaradi našega majhnega števila so bile knjige zmerom zelo drage. Vodstvo našega največjega katoliškega dnevnika »Slovenca« se je zatorej lotilo najtežjega vprašanja, vprašanja cenene knjige med Slovenci. Pobuda »Slovenčevega« vodstva je tembolj težavna, a tudi hvale vredna, ker se je je lotilo založništvo v težkih vojnih razmerah. Dobili smo novo knjižnico — »Slovenčevo knjižnico« — ki hoče za najmanjši mogoči denar nuditi lepo knjigo najširšim slojem našega naroda. »Slovenčeva knjižnica« se je ustanovila s prvim oktobrom 1941 in sklenila prvo leto izdati vsakih štirinajst dni po eno knjigo, v drugem letu pa že vsakih deset dni. Tako imamo po dveh letih plodnosnega dela pred sabo že tri in šestdeset knjig, vsekakor bilanca, kakršne še ni dosegla nobena knjižna zbirka pred njo!

Seveda se ob takšni zbirki pojavi pred nami mnogo vprašanj vprav zaradi izredne nizke cene posamezne knjige — po pet do osem lir —! Marsikdo bi po pravici zmajal z glavo ob taki nizki ceni in ob tako pogostem izhajanju knjig, češ kaj bo pa s kvaliteto teh knjig, ali bodo na dostojni višini, ali bo mogoče izbirati najboljše tako med izvirnimi kakor med prevodi? Po dveh letnikih »Slovenčeve knjižnice« lahko s ponosom odgovorimo na take ugovore, da je bil naš strah odveč, kajti v resnici je uredniški zbor »Slovenčeve knjižnice« storil vso svojo dolžnost in vsa pereča vprašanja cenene knjige rešil v splošno zadovoljstvo. Kajti vrednost knjig ni prav nič padla, oprema, obseg in jezikovna plat — vse je prav na dostojni višini. Knjižnica se je izkazala kot izrazita ljudska knjižnica, pa kljub temu je tudi naš izobraženelec dobil v nji vsega, kar je od nje pričakoval.

Glede snovnega izbora knjig iz obeh letnikov je treba priznati, da se je uredništvu bolje posrečilo, kakor bi marsikdo pričakoval. V strahu smo namreč bili, da bomo dobili prazne in plehke detektivske povesti ali celo ničvreden šund. Pa nič takega ni bilo: oba letnika skupaj namreč vsebujeta dve tretjini čisto leposlovnih del, deset izvernih in ena in trideset prevodov odlične kakovosti, ljudskih povesti je sedem, mladinskih knjig šest, potopisi trije, detektivskih povesti pa samo pet! Res je, da ponatisi in prevodi prevladujejo in da izvernih del še pogrešamo ter si jih želimo še več, toda obenem se zavedamo, da se ta naša zahteva pri tako ceneni knjigi skorajda ne more rešiti drugače, kakor se je rešila.

Čeprav je dve tretjini prevodov, vendarle moramo tudi pri tem priznati, da je uredništvo »Slovenčeve knjižnice« gledalo na čim večjo pestrost, saj je med enaintridesetimi prevodi zastopanih nič manj kakor sedemnajst narodnosti. Dobili smo prav vidne in odlične kvalitetne knjige tehle književnosti: nemške, italijanske, hrvaške, bolgarske, češke, slovaške, poljske, ruske, francoske, angleške, finsko-estonske, švedske, švicarske, španske, norveške in flamske. Pri vseh tujih, deloma celo pri domačih pisateljih, najdemo v knjižnici na uvodnem mestu slike in karakteristiko znamenitih pisateljev, kar je za ljudsko knjižnico nujno potrebno.

Med domačimi pisatelji smo dobili dela Janeza Jalna, Jože Likoviča, Matije Malešiča, Jože Lovrenčiča, Jožeta Tomažiča, Jožeta Krivca, Jožeta Vovka, Jožeta Dularja, Franceta Levstika in slovenske narodne pripovedne pesmi v priredbi urednika Severina Šalija. Vodilno mesto med njimi gotovo zavzema morda sedaj najvidnejši naš pisatelj Janez Jalen bodisi s svojimi ponatisi, bodisi z novimi izvirnimi deli. Prav po »Slovenčevi knjižnici« so se med ljudstvo razširila dela Janeza Jalna: najboljša lovska povest **Trop brez zvoncev**, najboljša pastirsko planšarska povest **Ovčar Marko** in velika tri-

logija z Barja iz dobe mostiščarjev **Bobri**. Kvaliteta povesti in novel drugih domačih pisateljev sicer ni bila zmerom na popolni umetniški višini, pieteta in še drugi oziri so včasih vidnejši od estetske vrednote posamezne knjige, vendar pa je naše ljudstvo dobilo v roke knjigo, ki jo je zmerom z užitkom prebralo, še posebno zato, ker je bilo delo domače! Svetinje nad barjem, **Dom med goricami** in **Ljudje ob Krki** so tri odlične predstavnice posameznih predelov slovenske zemlje, vse napisane s toplim domačinskim pridihom slovenske vasi na Barju, na Dolenjskem in v Slovenskih goricah! S temi deli smo dobili nove izvorne popise slovenske vasi in našega človeka po imenovanih krajih. Prav v tem je njihova največja vrednost in tudi opravičenost!

V skladu s svojim namenom, dati ljudstvu v roke dobro knjigo, »Slovenčeva knjižnica« v tujih slovstvih ne sega sicer po najvišjih vrhovih, vendar pa smo v obeh letnikih doslej dobili dela izrazito visoke umetniške kvalitete. Med temi hočemo posebno poudariti te-le: Kremžarjev prevod norveškega pisatelja Björnsterneaa Björnsona **Deklice s Prisoj**, klasične povesti z evropskega severa, **Zlato večnega Juda**, delo najboljšega pisatelja latinsko ameriške književnosti Wasta, v odličnem prevodu **Mirka Javornika**; velik in znamenit zgodovinski roman italijanskega pisatelja-romantika Tommasa Grossia **Marco Visconti** pod slovenskim naslovom **Knez Marko**, kakor ga je prevedel pesnik **Joža Lovrenčič**; iz švedske književnosti delo svetovno znane pisateljice Selme Lagerlöf **Dekle z močevja** v prevodu Janeza Skržolca; ljubko, a odlično delce **J. Š. Baara**, češkega pisatelja, **Golobček**, ki prikazuje življenje in delo vaškega župnika, prevedel Alojzij Nemeč; iz ruske književnosti smo dobili v **Terseglavovem** prevodu **N. V. Gogolja**, velikega predhodnika ruskih realistov, delo **Ukrajinske povesti**, osem črtic velikega pisatelja Mrtvih duš in Revizorja; odlično meščansko povest iz slovaške književnosti: **Demokrati**, ki jih je napisal **Janko Jesenski** in prevedel **Viktor Smolej**; globoko pesniško in romantično delo Antonia Fogazzara **Pesnikova skrivnost** v prevodu Janeza Dolana, originalno delo švicarskega pisatelja Henrika Federerja **Pilatus**, ki ga je prevedel Pavel Robič, tesno s poljsko Litvo zvezano delo Marie **Rodziewiczóvne Hrast** — **Devajtis** v prevodu **Domna in Tineta Debeljaka** ter končno izvorno francosko delo pisatelja **Jeana Giona Zetev**, ki jo je prevedel zopet **Janez Skržolec**.

Za založbo, kakor je »Slovenčeva knjižnica«, ki je predvsem namenjena preprostemu ljudstvu, so izrednega pomena tako imenovane **ljudske povesti**. Te sicer še zdaleč ne dosega zgoraj navedenih po umetniški vrednosti, so pa vendarle kaj primerno čtivo za ljudstvo. Pri teh delih ima ljudska založba tudi še to hvaležno nalogo, da ponatiskuje zelo břana dela, ki so na knjižnem trgu že pošla. Tako smo v prvih dveh letnikih »Slovenčeve knjižnice« dobili med izvirnimi slovenskimi deli **Malešičevo povest V zelenem polju roža**, **Rudanove Argonavte**, družinsko zabavno čtivo **Veselja dom** v treh knjigah in v priredbi Miklavža **Kureta** ter **Tomažičeve Pohorske pravljice**. Med prevodi te vrste naj omenimo zabavno berivo bolgarskega pisatelja **Aleksa Konstantinova Baj Ganjo** v prevodu **Žuna Zivana**, **Dolores Vieserjeve koroško povest Podkornoški gospod**, ki ga je prevedel **Janez Pucelj**, **Francesca Perrija Neznani učencec** v **Lovrenčičevem** prevodu, **Jana Haya Pota in zapreke**, ki jih je prevedel **Griša Koritnik**, **Henrya Bordeauxa delo Srce in kri** v **Anžičevem** prevodu, **Blackmoreovo Lorna Doone** v **Koritnikovem** prevodu, **Nicodemijevo Postruško**, ki jo je prevedel **Mijo Goričar**, **Šenoino Zlatarjevo zlato** v **Glavanovem** prevodu, **Salvaneschijevo Sonce v senci**, končno še **Kellerjevo delo Moj jaz na oddihu** v prevodu **Antona Duhovnika** in tudi **Haggardove povesti Dekle z biseri, Roža sveta**.

Ljudskim povestim so glede na zanimanje bralcev zelo blizu različni opisi, potopisi in podobno. Tudi teh »Slovenčeva knjižnica« ni zanemarjala, saj nam je izdala: **Haggardovo**

Družino v ledeni dobi, Ossendovskega delo **Ljudje, živali in bogovi**, Frederica Rouquettea knjigo **Veliki beli molk**, Percivala C. Wrena delo **Trije bratje**, ki nam popisuje življenje v tujski legiji v Severni Afriki, in tudi Rudanove **Argonavte** bi lahko šteli semkaj.

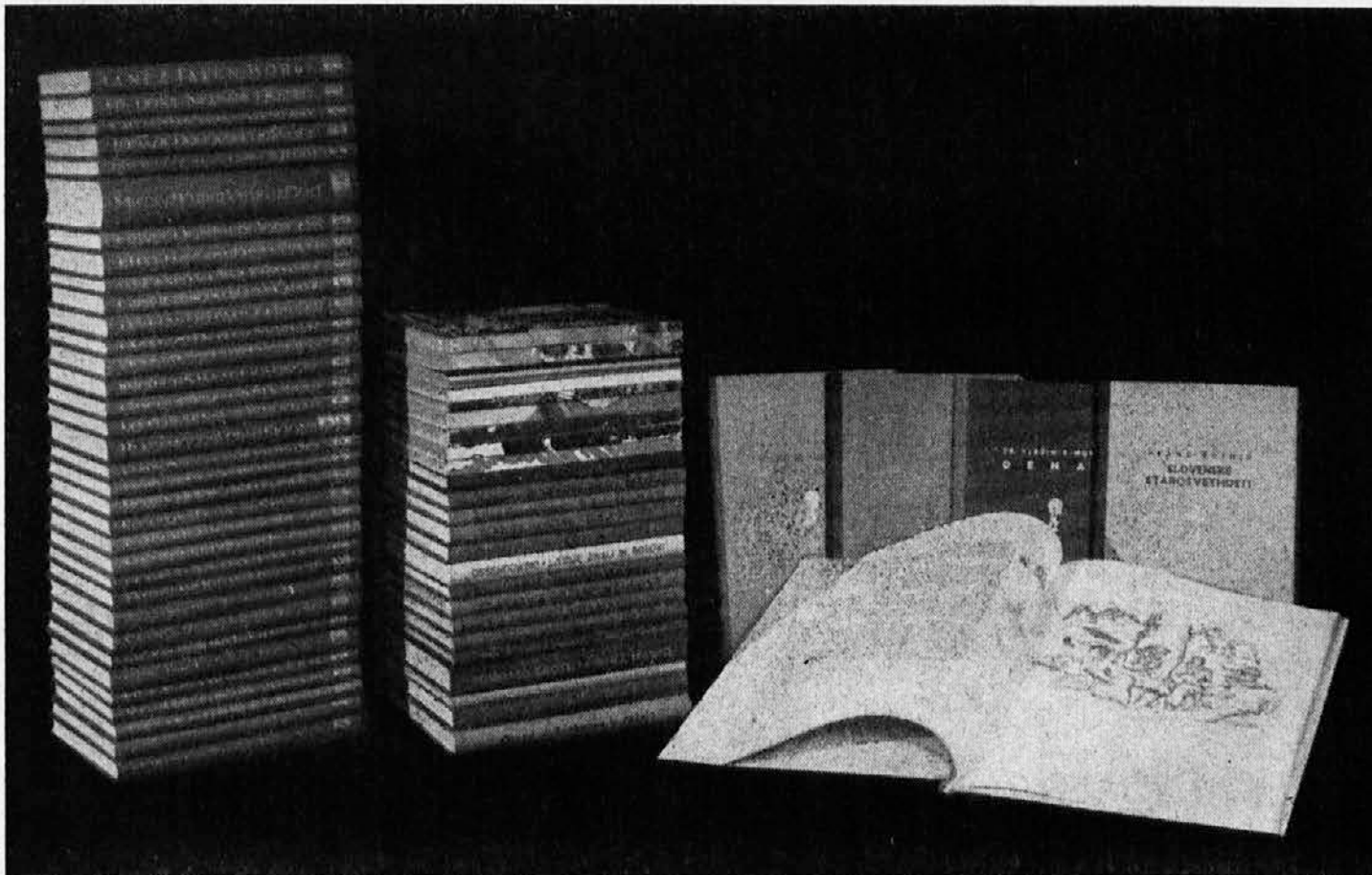
Ker mora vsaka ljudska knjižnica skrbeti za pouk in razvedrilo vseh družinskih članov, mora poskrbeti tudi za našo mladino. Tako tudi »Slovenčeva knjižnica« ni pozabila naših najmlajših in jim je v izvornikih kakor v prevodih dala lepe in zanimive mladinske knjige: že iz Vrta znano **Lovrenčičevo** povest **Tonea iz lonca**, **Vovkovega Bučka**, **Levstikovega Martina Krpana**, **Pravljice Božene Némceve** v dveh knjigah in v prevodu **Tineta Debeljaka**, **Tomazičeve Pohorske pravljice** in tudi **Kuretov Veselja dom** ima posebne oddelke prav za mladinske igre in končno še **Curwoodov Blisk**, življenje in doživljaji psa- volka na severu.

V ljudski knjižnici bi nazadnje kar težko pogrešali detektivskih povesti, ki so sicer kvalitetno manj vredne, vendar zaradi svoje napete in privlačne vsebine zelo priljubljeno čtivo med preprostim ljudstvom, ki se do višjih estetskih vrednot in teže dojemljivih vprašanj v knjigah ne more tako kmalu dvigniti. Prav pa je, da je število takih manj vrednih knjig v zbirki čim manjše! »Slovenčeva knjižnica«, ki je pravilno razumela svoje visoko poslanstvo, dati ljudem v roke **dobrih** knjig, se je pri izbiri detektivskih del omejila in v obeh letnikih izdala samo kakih pet, šest detektivskih povesti. Te bi bile: **Elvestadov Mož**, ki je **oropal mesto** v prevodu rajnkega **Blaža Pozniča**, **Biggersove Zametne copate**, ki jih je prevedel **Jože Kesler**, **Rohmerjevo Skrivnost dr. Fu Mančuja** v prevodu **Avgusta Petrišiča**, **Fergusonovega Slepeca** je prevedel **Griša Koritnik**, delno sodi semkaj tudi **Greyjeva povest Jezdec škrlatne kadulje** v **Koritnikovem** prevodu in **Jacka Londona delo Pustolovka**. Pripomnili pa bi, da tudi te detektivske povesti nikakor niso pisane za hlastanje, marveč so vse na dostojni višini in pisane z veliko ambicijo, tako da nikakor ne delajo sramote naši knjižni zbirki.

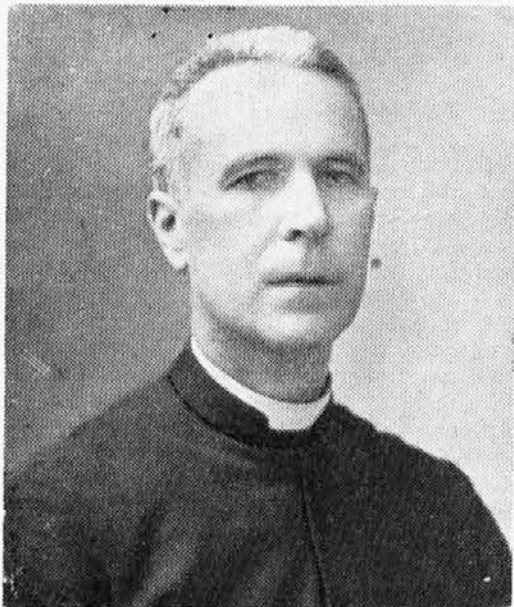
Tudi **zunanje opreme** knjig ni »Slovenčeva knjižnica« zanemarila, saj so nekatere kar razkošno opremljene na zunaj

in lepo ilustrirane na znotraj. Gotovo je, da pri tolikšnem številu — po tri na mesec — niso vse knjige glede zunanje oblike posrečene niti vse na pravi umetniški višini. Prav tako je glede zaznamovanja na hrbtni strani spčetka uredništvo še oklevalo sem in tja in smo tako prav za prav šele v drugem letniku prišli do enotnejše opreme pri zaporednem številu. **Zunanje opreme** so napravili največkrat: **Jože Beranek**, **Jela Vilfanova** in **I. Romih**. Notranje ilustracije so pa mnogo boljše in više umetniško stoječe. Naslikali so jih med drugimi zlasti: **Bara Remčeva**, **France Gorše**, **J. Trpin**, **Lojze Perko**, **E. Sajovic**, **Jože Šenk**, **V. Kremžar** in **Iv. Romih**. Nekajkrat so v prevodih povzete ilustracije kar po izvornikih.

Na splošno bi mogli reči, da je v drugem letniku vse bolj na višku kot v prvem, bodisi izbira del, bodisi oprema knjig, tudi za nagrado smo dobili v prvem letniku samo eno knjigo, v drugem pa dve, in to lepo delo: **Perkovo** ilustracijo **Levstikovega Martina Krpana**. Knjižnica je tako dokazala popolno opravičenost, saj število naročnikov gre v lepe tisoče, kar je pri izrazito znanstvenih in umetniških zbirkah bilo med Slovinci nekaj nemogočega. Zato smo vodstvu »Slovenca« in urednikom »Slovenčeve knjižnice« še posebno lahko hvaležni, da so prišli na posrečeno misel, izdajati knjige za kar najnižjo ceno in tako slovensko knjigo čim najbolj razširiti med naše preprosto ljudstvo in njegove sloje, ki so tako željni duhovne hrane, pa si je za drag denar ne morejo omisliti. Vemo sicer, da pri tolikšnem številu knjig — vsakih deset dni po ena! — ne more biti vse na višku, vendar pa želimo, da bi zbirka ohranila svojo dosedanje pot: da bi izdajala kar največ **izvirnih slovenskih del, najboljših povesti in romane iz svetovne književnosti, dobre ljudske knjige, knjige za mladino, praznih detektivk in živce dražečih napetih zgodb** pa čim manj! Že v prvih dveh letnikih je zbirka dokazala, kako je bila med Slovinci potrebna tudi taka knjižnica, ki skrbi za ceneno knjigo. Lepo je doslej dosegala svoj namen, zato naj ostane med nami in krog svojih bralcev še bolj razširi, kakor se ji je to že spčetka posrečilo! Velja naj geslo: vsak naročnik »Slovenčevega koledarja« bo tudi naročnik »Slovenčeve knjižnice« in še druge bo pridobil. **Francè Jesenovec.**

Knjige Slovenčeve knjižnice: Prvi letnik v sredi, na levo drugi letnik. na desni Krpan in poljudno znanstvena zbirka „Svet“

Pevec pozabljene dežele

Ob 80 letnici
msgr. Ivana Trinka-Zamejskega

Tam za gorami je pravljíčna dežela, so nam pravili stara mati, ko smo samosrajčniki čemeli okoli veselo plapolajočega ognja na ognjišču, na katerem se je v kotlu kuhala polenta, — in smo ji verjeli. Verjeli, da je ta obljubljená dežela tam za Kolovratom, tam za Matajurjem, tam nekje daleč za tolminskimi gorami. Pa smo dorastli in pozabili na pravljíčno deželo, in še smo doraščali, pa je tudi Tolminska postala samo še pravljíčna dežela naših sanj. Kako tudi ne, pravljíčam verjamejo samo otroci!

Tako smo popolnoma pozabili na beneške Slovence in njih prelepo deželico onkraj tolminskih gorá. In pozabljamo nanjo že osemdeset let, od svoje pubertetne dobe naprej. Križ je, da smo jo izgubili, ko smo sami šele začeli doraščati v duhovno spoznanje samorodne biti. V toliko je naš greh manjši, vendar nas to ne odvezuje odgovornosti zdaj, v letih zrelosti.

Samo ob jubilejih se je še spomnimo. In še teh je bore malo, samo dva, ki se ponavljata vsako desetletje dvakrat, žalostni in veselí, obletnica plebiscita leta 1866, in jubilej največjega sinu te dežele msgr. Ivana Trinka. Prav je in lepo, da se spominjamo važnih obletnic, toda to ni dovolj. Potegniti je treba konsekvence in začrtati program, ki nam mora zmerom lebdeti pred očmi in na katerem moramo graditi naprej svojo narodno stavbo.

Bog ni hotel, da bi nam popolnoma odmrla ta sončna deželica. Dopustil je njen žalostni del, pa ji obenem podaril veseliga, da bo nekoč poveličana. V istem desetletju, ko je neuko ljudstvo napačno glasovalo in si s tem napravilo samo žalost in tugo, mu je poslal preroka lepših in veselejših dni, ki je neuko ljudstvo učil in mu kazal pot iz teme v nove zarje, msgr. Trinka, čigar osemdesetletnico smo letos praznovali.

Msgr. Ivan Trinka, s pesniškim vzdevkom Zamejski, je bil rojen 25. januarja 1863 v Trémunu pod beneškim pobočjem Matajurja. Ko je bil tri leta star, so se morali njegovi rojaki, beneški Slovenci, s plebiscitom, določenim v krminskem miru (27. julija 1866), odločiti, kam hočejo, pod Italijo ali pod Avstrijo. Vsi so se izrekli za tedanjó svobodoljubno Italijo proti absolutistični Avstriji, samo eden je bil proti (po novejših raziskavanjih dr. Puntarja jih je bilo proti vsaj 300). Tako je 22. oktober 1866 odločil za dolga desetletja usodo beneških Slovencev.

To odločitev beneških Slovencev je treba razumeti iz nujnosti tedanjega časa in njih zgodovine. Stoletja dolgo od svoje naselitve sem so bili pod nadoblastjo ali v sosesčini Longobardov, s katerimi so bili hude boje za svojo posest, Frankov, oglejskih patriarhov, čedadskega kapitlja in beneške republike in brez vsakih pravih zvez z ostalimi Slovenci. Vendar so v teh stoletjih imeli slike vsaj s sosednimi Tolminci, ki so se zaradi svojih zemljepisnih pogojev tudi bolj nagibali na zahod, dokler niso prišli pod goriške grofe. Beneškim Slovincem pa pod temi oblastniki prav za prav ni bilo hudega, ker so jim v svojo lastno korist (zlasti beneška republika) pustili vse njihove svoboščine,

tako da so imeli svojo lastno upravo (njih soseske in dvanajstije so tvorile prvi parlament v Evropi!), lastno sodstvo, finance in celo vojsko (80 mož na vzhodni meji, torej so bili za beneško republiko nekaka vojaška krajina). To samoupravo so uničili leta 1805. Francozi, pri čemer je ostalo tudi pod Avstrijo, ko je po letu 1815. zasedla to deželo. Sicer so res potem petdeset let živeli beneški Slovenci skupaj z drugimi pod Avstrijo, toda kaj, ko je prav tedaj v Avstriji tlačil vsako svobodno besedo Metternichov in Bachov absolutizem. Nič čudnega ni torej, če so se odločili ob plebiscitu raje za tedanjó svobodoljubno Italijo. To bi kvečjemu govorilo za njihovo zavednost, ko smo Slovenci takrat šele zoreli v politično in narodno samozavest. Toliko v pojasnilo in razumevanje, kako je bil tak plebiscit sploh mogoč!

Msgr. Trinka je torej rasel iz svojih otroških let v velikem času, usodepolnem in odločilnem za njegov narod. Že zgodaj ga je hrepenenje zvalo v svet, saj se Nadižka dolina pod njegovo vasjo odpira v neznane dalje furlanske nižine. Ljudsko šolo je dokončal v Čedadu, nakar je vstopil v nadškofijsko gimnazijo v Vidmu, ki jo je skónčal obenem z licejem leta 1882. Posvetil se je bogoslovnim študijam, da bi ostal med svojim ljudstvom, in bil 19. junija 1886 posvečen v mašnika. Naslednji dan je že pel novo mašo v svojem domačem kraju, kjer »so ga na njegovih »ojceti« počastili s slovenskimi pesmimi, izmed katerih je bilo troje v Vidmu tiskanih«. Zaradi njegovih sposobnosti so ga koj poklicali za prefekta v bogoslovno semenišče v Vidmu, kjer je postal 1889 profesor latinščine in italijanščine, l. 1894. pa profesor modroslovja na liceju.

Za slovenščino se je začel zanimati šele v četrti gimnaziji. Slovensko knjigo je spoznal že prej, toda ni se brigal zanjo, ker ni znal slovensko brati. Doma so namreč hranili stare knjige iz 18. stoletja, pa tudi na knjige Mohorjeve družbe so bili naročeni. V četrti gimnaziji se je lotil branja Mohorjeve povesti »Mati dobrega sveta«, ki jo je prebral šestkrat, dokler je ni razumel. Potem so sledile seveda druge, pri čemer mu je zlasti pomagala njegova mati, preprosta, toda razumna žena. V šestí šoli se je začel načrtno učiti slovenščine, seveda brez slovarjev in drugih pripomočkov. S težavo si je počasi sestavil svoj slovarček. Vztrajnost je zmagała in kmalu je slovenščino tako obvladoval, da je začel v njej celo pesniti. Knjige mu je posojal tudi ronški kaplan Peter Podreka (1822—1889), ki je sam pesnil v slovenščini in pošiljal svoje prispevke Zgodnji Danici, Zori in Soči ter hranil Prešernove Poezije v prvi izdaji kot največji zaklad. Podreka je tudi druge semeniščnike in dijake navduševal za slovenščino in Trinka sam pravi, da je največ pobude našel pri Podreki, pa tudi pri drugih gospodih po beneških župniščih.

V prvem letniku bogoslovja se je prvič oglasil v ljubljanskem »Ljudskem glasu« z opisom svojih rojakov (1883). L. 1884. je poslal »Ljubljanskemu Zvonu« benečanski pripovedki »Vedomec« in »Divje žene ali krivopetec« (»Narodno blago iz Beneške

Furlan in Furlanka.

Slovenije). Ker je tako, kakor sam pravi, prestal prvo preizkušnjo v slovenščini, je naslednjega leta 1885. že poslal prvi dve pesmici »Ljubljanskemu Zvonu« pod naslovom »Pesmi beneškega Slovenca«. V sledečih si letih so objavili »Ljubljanski Zvon«, »Slovan« in »Dom in svet« njegove pesmi pod šiframa »I. T.« ali »D. I. T.«, a največ pod psevdonimom »Zamejski«.

Na pobudo Simona Gregorčiča je izdal leta 1897. v Gabrščkovi »Slovanski knjižnici« v Gorici svoje »Poezije«. Tedanja slovenska kritika je njegove pesniške prvence kaj nemilostno sprejela, s čemer je storila pesniku veliko krivico. Pri »Domu in svetu« so prišle v nemilost, ker je bil pesnik sotrudnik »Ljubljanskega Zvona« (kritik A. Medved), pri »Ljubljanskem Zvonu« pa so prav tedaj mladi metali v ropotarnico Stritarja z njegovim »svetoboljem« vred (kritik T. Doksov-Jesenko). Urednik »Doma in sveta« dr. Lampe se mu je pozneje pismeno opravičil, da je kritika brez njegove vednosti prišla v list. Kritika je prezrla v njem bogonadarjenega pesnika, ki se mu duša vije in trepetava v pesmih ko prenapeta struna, boreč se za svojo svobodo v okovih duha, kakor tudi ni pomislila, da svojemu ljudstvu šele ledino orje na duhovnem polju. Pomislila tudi ni, da preživlja slovensko beneško ljudstvo šele dobo preporoda v svojem Trinku, ki je bila pri nas že zdavnaj za nami. Žal je potem tudi pri tem ostalo, kajti msgr. Trinko še ni našel svojega naslednika, kar je zaradi razmer popolnoma razumljivo.

In še eno: če slovenska literarna zgodovina prizna Stritarju in Gregorčiču mesto v umetnostni nujnosti njune dobe, bo morala priznati tako mesto tudi Trinku, ki v svojem okolju ni slabši od njiju. Kajpak se Trinkovim poezijam pozna vpliv Stritarjev (»svetobolje«), Jenkov, Gregorčičev in Prešernov, vendar so kljub vsemu le njegove, iz boleznega krika trpečega sreča porojene. Pozna se jim tudi vpliv italijanske lirike, zlasti Leopardija, ki je bil njegov ljubljenec. Sam pravi, da niso njegove pesmi niti dobre slovenske niti dobre italijanske, ker je bil pod vplivom obeh literatur. Zaradi italijanskega vpliva dolgo časa ni mogel razumeti duha slovenske poezije, ki je klena ko gruda kraških tal, medtem ko je italijanska elegantna in subtilna.

Kritika mu je zagrenila nadaljnje pesniško delo, dasi je pozneje napisal še več prigodnic, ki jih je posvečal ob novih mašah svojim bivšim učencem in ki so izšle v posebnih knjižicah (Videnje, Ob novi maši itd.). Iz bolečine svojega ljudstva je zapel prenekatero pesem, ki jih označuje posebno preroško videnje. Marsikaj je že ob koncu prejšnjega stoletja zapel, kar se šele dandanes izpolnjuje. — Šele leta 1929. se je spet oglasil v leposlovju, ko je v Goriški Mohorjevi družbi izdal »Naše paglavce«, devet folklornih črtic iz njegovih mladih dni in »slik iz beneško-slovenskega pogorja«, kjer so najzanimivejši stari slovenski benečanski izrazi, ki jih je ohranil pozabljenju. Goriška »Družina« je istega leta priobčila še nekaj podobnih črtic.

Med svojim pesniškim oddihom v letih 1897. do 1929. nas je seznanjal v lepih opisih s svojo ožjo domovino. Svojemu

duhovnemu mentorju Podreki se je ob njegovi smrti (1889) oddolžil s toplim člankom v »Ljubljanskem Zvonu« leta 1890. in ob stoletnici njegovega rojstva leta 1922. v goriški »Mladiki«. Svojega rojaka Jakoba Štelina je opisal v »Domu in svetu« leta 1941. Zgodovino svoje ožje domovine, njene krajevne lepote in barvitost njenega narodopisnega bogastva je opisoval v »Domu in svetu« leta 1898. (»Beneška Slovenija«, prvi obširnejši spis o njegovi domovini), Koledarju Mohorjeve družbe za leto 1905., v potopisu »Hajdimo v Rezijo!« (Dom in svet 1907), v »Jadranskem almanahu« za leto 1923. in še marsikje drugod. Ni mogoče reči, da bi šele njegovi spisi vzpodbudili našega zgodovinarja Simona Rutarja za njegovo temeljito in doslej osamljeno monografijo »Beneška Slovenija«, saj jo je izdal že leta 1899. — že dolgo prej pa leta 1883. spis o »Slovenskih naselbinah po Furlanskem«, ko so se Trinkovi spisi šele začeli pojavljati po naših revijah — vendar najbrž ne bo mogoče odrekati Trinku, da je navdahnil Rutarja z mislijo o monografiji.

In s tem smo se spet dotaknili žalostnega poglavja naše ljube slovenske nemarnosti! Nešteto učenjakov in znanstvenikov je že od tistih dob zapustilo akademska tla in se zarilo v študij raznih najbolj abstraktnih problemov, najbolj bolečega in zares aktualnega pa nihče. Na prste ene roke lahko preštejejo one, ki so se vsaj mimogrede zanimali za zadnje ostenke slovenskega naroda na Benečanskem: msgr. Trinko, ki je domačin, zgodovinar Simon Rutar, ki je iz svoje trpke, uporne Tolminske našel pot v molčečo, svetu odmaknjeno, tiho trpečo Benečijo, Josip Puntar, ki se je v arhive zabil in skušal doumeti tistega edinega, ki je ob plebiscitu proti glasoval, dr. Henrik Tuma, ki je v lepotah gora kakor njegov tovariš Kugy odkril tudi lepote Benečije, Baudouin de Courtenay, ki je poljski jezikoslovec bil, dasi po rodu Francoz, pa se je vendar bolj brigal za beneške Slovence kakor vsi slovenski učenjaki skupaj, saj jim je jezik prerešetal in še celo katekizem v njihovem jeziku napisal, pa še sebi naslednika našel v prof. Ramovšu, ki je sorodnost dognal med koroškim in rezijanskim narečjem, in — nič, ob koncu smo. Še prstov ene roke skoraj ni bilo treba!

Kaj sem rekel, mar nismo zares pozabili te uboge pravljice dežele tam za gorami. Naštel sem jih, ki so se zanjo zanimali, pa še med temi samo tri Slovence, in še ti so večinoma pisali v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Zgodovinarji jo odpravijo v dveh besedah, v stranskem stavku, ko govore o letu 1866., veliko pa imajo seveda iz tistega časa povedati o bojih in nasprotstvih med Avstrijo in Italijo... Mnogi pa je še teh dveh besed ne smatrajo vredno.

In vendar so jih še leta 1910. Italijani sami naštel 52.003! Simon Rutar ve povedati, da jih je bilo še leta 1895. v popolnoma slovenskih občinah 31.778, koliko v mešanih, pa je že tedaj bilo težko ugotoviti, ker italijanska statistika ni upoštevala narodnosti. Italijanska uradna statistika iz leta 1921. navaja, da je na ozemlju Beneške Slovenije, ki je štela 9147 družin

Ter, središče terskih Slovencev, ki se na žalost najhitreje odtujujejo, ker so preveč izpostavljeni tujim vplivom.

s 47.433 prebivalci, govorilo slovensko narečje 6515 družin s 33.932 prebivalci. Po statistiki geografa Canestrellija iz leta 1914. jih je bilo v videmski pokrajini na ozemlju 412 km² 36.178, in sicer v gorati Reziji pod Špikom nad Policami (Montažem) in Kaninom 4671, v južneje ležečem, tudi visokogorskem okraju Tarčent 12.986 terskih Slovencev, v vinorodnem okraju Št. Peter Slovenov ob Nadiži 17.291 šempetrskih ali nadiških Slovencev, ob bivši mejni rečici Idriji pa 1230 idrijskih ali starogorskih Slovencev.

Žal odmirajo leto za letom. Najbolj prodira mednje kompaktni furlanski živelj v terskem okraju, kjer so Slovenci raztreseni po gorskih dolinah. Še najtrdnje se držijo v šempetrskem okraju, kjer so strnjeno naseljeni. Današnja jezikovna meja se začne — če jo od juga proti severu potegnemo — južno od Ibane, vodi skoraj naravnost proti gori Subit in do Nadiže pri Čedadu. Od nadiškega mostu se vleče po nasprotnem robu čez Volovjak na Medla Sjena proti Sv. Lovrencu do vasi Porčinj. Od Porčinja drži meja proti Čarnej v dolino k rečici Karnahiti in čez hribovje do rečice Ter. Tu se obrne proti vasi Podbrdo, dalje na Lanež čez Muščevo sedlo do Kanima, od tu na Lavro in v dolino Rezije. Naprej je meja reka Bela. Priznati jim je treba, beneškim Slovincem, da se dobro držijo, čeprav so sami sebi prepuščeni in se nihče zanje ne briga, kajti v teku stoletij se je njih jezikovna meja le malenkostno premaknila na vzhod.

Zasluga je samo njihova in prav nič naša, ki smo nanje popolnoma pozabili. Le kako smo mogli! Le kako so mogli na te lepe kraje pozabiti celo naši hribovlazci, ko drugače ni kamna ne skale v Kamniških in Julijskih Alpah, kamor ne bi stopila njih noga! Že o Sloveniji pravijo, da je Bog, ko je svet ustvarjal, obnjó otrl vse odenke barv, kar mu jih je še na paleti ostalo, in slovenska Benečija je — miniatura Slovenije. Od najvišjih julijskih gora, ki se lahko merijo s Triglavom, pa do nizkih hribovk z vinogradi in idiličnimi dolin — vse najdeš, kar ti srce poželi. In še nekaj ji je Bog podaril navrh: pogled v prostrane furlanske nižine pod južnim nebom.

Tu živi naš slovenski rod v lepi bratski sosesčini s furlanskim narodom, ki dandanes šteje še kakega pol milijona duš in sega do reke Livenze. Že stoletja delita enako usodo, usodo mejnih drobcev večjih narodov. Saj je že pred sedemdesetimi leti filolog Ascoli v Gorici ugotovil, da so Furlani z Retoromani in Ladini samosvoj narod, ki nima z italijanskimi niti dve sto besed skupnih. Vendar so še na slabšem od naših Benečanov, kajti njih narodna zavest še ni prišla do izraza, kljub temu, da se preprosti Furlan rad ponaša s svojim imenom, jezikom, pesmijo in oblačilom. Edino opat Pirona je pozneje poskušal s časopisi in knjigami v furlanščini dvigniti narodno zavest, toda poskus ni uspel.

Pač pa se na znanstvenem polju Furlani in beneški Slovenci večkrat dotikajo in spopolnjujejo med seboj, zlasti na etnografskem področju. Tako je msgr. Trinko tudi o Furlanih napisal marsikaj zanimivega. Pisal je znanstvene razprave v italijanskem in latinskem jeziku za akademijo v Vidmu, katere član

je bil in ki je izdajala njegova dela. Poglobljaj se je v filozofske, teološke, zgodovinske, jezikoslovne in narodopisne probleme. Občinska knjižnica v Vidmu ima v svojem seznamu zapisanih kakih dvajset Trinkovih znanstvenih razprav: o izvoru Slovencev na Furlanskem, o rezijanščini, o narodnih pripovedkah, o furlanskem modroslovcu De Giorgiju, o naravi teles, o »Največjem problemu sodobnega modroslovja«, ki jo je bral leta 1926. na akademiji v Vidmu, in še mnogo drugih. Njegova zasluga je tudi, da so se na italijanskih vseučiliščih ustanovile slavistične stolice.

Glasba ga je zmerom privlačevala. Izkazal se je kot spreten glasbenik, saj se po Furlaniji poje mnogo njegovih maš. V našem »Cerkvenem glasbeniku« je priobčil motet »O sacrum convivium«, v zbirki »Slava presveti Evharistiji« pa mešani zbor »Molim Te ponižno«. Mnogo njegovih skladb je še neobjavljenih. Napisal je tudi več razprav z glasbenega področja, kakor o starih cerkvenih napevih med Slovenci v Italiji, o J. Tomadiniju in cerkveni glasbi itd.

Msgr. Trinko je tudi upoštevanja vreden risar. Svoje risbe je včasih razstavljal na umetniških razstavah v Vidmu. Precejšna zbirka perorisb se mu je izgubila med avstroogrsko okupacijo v prejšnji vojni.

Italijane je spoznaval tudi s slovensko in slovansko literaturo. Ob Prešernovi stoletnici je prevedel nekaj njegovih pesmi, še prej pa je seznanil italijansko javnost s Stritarjevim »Gospodom Mirodolskim« (Il Signor di Valpacifico). Prevajal je tudi Gregorčiča in Tavčarja. Iz slovanske literature je prvi prevedel nekaj povesti Tolstega, prevel je tudi Gogoljevega »Tarasa Buljbo«, nekaj črtic Turgenjeva, priredil izbor iz Puškina in Nekrasova, iz poljščine pa je prevedel Sienkiewicza in Chlumkega.

Vzdrževal je stike s slovenskimi pisatelji in še hrani pisma Gregorčiča, Funtka, Aškerca, Levca, zgodovinarjev Rutarja in Grudna, dr. Evg. in dr. Fr. Lampeta, dr. Oblaka, prof. Jagića in jezikoslovca Baudouina de Courtenaya. Osebnostno in pismeno je mnogo občeval tudi z odličnimi možmi drugih slovanskih narodov, razen Bolgarov. Tudi še dandanes vzdržuje stike s slovenskimi kulturnimi delavci. Mnogo za splošnost zanimivih pisem se mu je porazgubilo med avstrijsko okupacijo, ko je bil v Padovi kot begunec. Avstrijske oblasti so ga namreč smatrale za avstrijskega ubežnika, ker so našle pri njem mnogo slovenskih knjig in pisem.

V presledku med obema vojnama je razen že omenjenih »Naših paglavcev« spisal skupaj z dr. Musonijem informativen in strogo objektivni spis o bivši Jugoslaviji in leta 1930, iz potrebe svoje šolske prakse — poučeval je namreč bogoslovce pa tudi gimnazijce v slovenščini — slovensko slovnico za Italijane (Grammatica della lingua Slovena ad uso delle scuole), ki je izšla v založbi goriške Katoliške tiskarne. Akademija v Vidmu je leta 1940. izdala tudi obširno knjigo »Storia politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia«. S tem pa še ni izrpana vsa njegova pisateljska delavnost. Obširen pregled njegovih del je izdal dr. Res v članku »K Trinkovi bibliografiji« v »Časuc« leta 1925./26. in Slavko Slavec v Koledarju Goriške Matice za leto 1933. po podatkih Fr. Fatorella »Storia della letteratura italiana e della coltura nel Friuli«, ki je izšla leta 1929. v Vidmu.

Msgr. Trinko se je zmerom živahno zanimal za slovensko kulturno življenje. Pred prejšnjo svetovno vojno je bil večkrat v Ljubljani. Udeleževal se je katoliških shodov pa tudi velikih zborovanj Slovenske dijaške zveze. Svojemu ljudstvu je bil vzgojitelj, vzornik in vodnik. Zato se je tudi politično udeleževal in s tem mnogo koristil svoji ožji domovini. Njegovi rojaki so ga večkrat in ponovno volili v pokrajinski zbor v Vidmu. Še leta 1923. je bil izvoljen v izvršni odbor ljudske stranke (partito popolare). Politično se je dosledno udeleževal kot zvest državlján, kajti le tako je lahko skrbel za dobrobit svojih rojakov.

Tako smo se v nekaj vrstah skušali oddolžiti življenjskemu delu velikega sina Beneške Slovenije, ki je hkrati tudi starosta slovenskih književnikov, in ob enem vsaj na kratko orisati njegovo rodno deželico, pozabljeno ubogo pastorko, ki naj bi ji ta članek, kakor je skromen, pridobil vsaj malec uvaževanja pri dobromislečih ljudeh. S tem bi bilo naše delo obilno poplačano. Bog daj!

JADRANSKO PRIMORJE

Zemljevid na strani 152.

Sredi meseca septembra je bila osnovana operacijska cona »Adriatisches Küstenland« (Jadransko Primorje). To ozemlje tvorijo naslednje pokrajine: Ljubljana, Gorica, Furlanija, Istra in Kvarner, vključno s pripojenimi področji Sušaka, Bakra, Čabra, Kastva in Krka. Na tem ozemlju je Gauleiter dr. Rainer prevzel celotno civilno in javno oblast kot Oberster Komissar na operacijskem ozemlju »Jadransko Primorje«. Vsa oblast in javni uradi tega področja so podrejeni vrhovnemu komisarju.

Te pokrajine so razen Furlanije do leta 1918 tvorile del avstro-ogrške monarhije. Pokrajine: Trst, Gorica, Pulj (Istra) in Reka (Kvarner) so pripadle Italiji leta 1918., oziroma leta 1924. po rapalski mirovni pogodbi, dočim je bila pokrajina Ljubljana anektirana z dekretom-zakonom dne 5. maja 1941, ostala ozemlja poleg Dalmacije pa z dekretom-zakonom dne 18. maja 1941 in so tako do septembra 1945 tvorila del italijanskega državnega ozemlja, pri čemer je bil položaj Ljubljanske pokrajine urejen drugače kot položaj ostalih krajev, ki so bili priključeni z dekretom dne 18. maja 1941, saj je bilo Ljubljanski pokrajini priznано, da ima strnjeno slovensko prebivalstvo in da bo zaradi tega imela avtonomen ustroj. Tako tvori operacijsko ozemlje dejansko tri vrste krajev: prvi so že od leta 1866. pripadali Italiji, drugi leta 1918., nazadnje pa so bile priključene leta 1941. Ljubljanska pokrajina, Sušak itd., med katerimi zavzema ljubljanska pokrajina zaradi že navedenih razlogov poseben položaj.

Tudi v nekdanji avstro-ogrski monarhiji so ta ozemlja pripadala različnim upravnim enotam. Trst je tvoril samostojno mesto, Istra je bila mejna grofija, Goriška in Gradišćanska pa sta tvorili pokneženo grofijo. Reka je pripadala Madžarski, poleg tega je Julijski Benečiji, kakor so Italijani imenovali svoje štiri nove pokrajine, pripadel tudi del bivše vojvodine Kranjske (okraj Postojna v celoti in večji del okrajnega glavarstva Logatec). Z letom 1941. pa je prišel z Ljubljansko pokrajino v Italijo tudi velik del bivše avstrijske vojvodine Kranjske, nato pa še ozemlja, ki so do leta 1918. pripadala državnopravno kraljevini Hrvatski in Slavoniji.

Glavna označba vseh krajev v tej operacijski coni je vsekakor ta, da so to primorski kraji, ki obsegajo obalo od Bakra do Tilmenta, obenem z zaledjem, poleg tega pa tudi spredaj ležeče otoke.

So to porečja rek, ki se izlivajo v Jadransko morje, razen Ljubljanske pokrajine, ki spada v porečje reke Save, ki se izliva v Donavo in potem v Črno morje. Pokrajina je deloma nizka ob morju, delno pa kraški vrhovi ne pripuščajo nobenega postopnega dviga višine in se strmo dvigajo ob morju (v Istri, na otokih in ob Kvarnerskem zalivu, tako da je sestop k morju in prodor od morja v notranjost zelo otežkočen). Ni pa to ozemlje izključno kraško ozemlje, temveč sega visoko gori v Alpe, saj se na njegovi meji nahaja najvišji vrh Julijskih Alp 2865 metrov visoki Triglav.

Podati statistično sliko tega ozemlja je zelo težavno, ker predstavlja za to glavno oviro sedanja in prejšnja administrativna razdelitev ozemlja. Načini ugotovitve statističnih podatkov so bili različni, nadalje so se ugotovitve vršile v raznih letih, tako da primerjava ni mogoča in končno smo za marsikatera področja navezani na različne stare statistike, ki datirajo deset in več let nazaj, tako da se je njihova porabna vrednost zelo zmanjšala. Ovira je nadalje tudi v tem, da se v vojnih časih ne objavljajo več številni statistični podatki iz umljivih razlogov; v kolikor pa so na razpolago, ne gredo v podrobnosti, iz katerih bi bila razvidna jasna slika na posameznih področjih in v posameznih večjih predelih ali pa vsaj slika posameznih pokrajin. Zato je treba naslednje podatke, ki smo jih zbrali po raznih virih, predvsem po podatkih Osrednjega statističnega zavoda v Rimu, vzeti samo kot ctenitve.

Za število prebivalstva in površino so nam za prejšnja italijanska področja na razpolago podatki ljudskih štetij iz let 1936. in 1931. (ljudsko štetje v Italiji leta 1941. se zaradi vojnih razmer ni vršilo), dočim so nam za Ljubljansko pokrajino in nekdanja jugoslovanska ozemlja na razpolago podatki ljudskega štetja leta 1931. Nadalje je treba upoštevati še dejstvo, da se je ljudsko štetje v Italiji vršilo v obeh navedenih letih dne 21. aprila, dočim se je v bivši Jugoslaviji vršilo dne 31. marca 1931. Zaradi lažjega pregleda smo številke večkrat zaokrožili v tisoče.

Površina in prebivalstvo.

Po razpoložljivih podatkih je bila površina in prebivalstvo teh ozemelj naslednje:

Pokrajine:	površina v km ²	kmetijska in gozdna površina v km ²	število občin
Videm	7.165	5.840	171
Gorica	2.725	2.472	42
Trst	1.579	1.154	30
Istra	3.718	3.549	41
Kvarner (Reka)	1.121	1.079	13
Ljubljana	4.545	?	95
Sušak itd.	1.382	?	?

Največjo površino zavzema pokrajina Videm, katere površina je skoraj tako velika kot površina vse Julijske Benečije (ta je znašala 8.845 km², ker smo izločili Zader). Število občin pa je razmeroma največje v Ljubljanski pokrajini, kjer prevladujejo male občine; ta pokrajina je tudi manj gosto naseljena kot pokrajine v Julijski Benečiji.

Pokrajine:	Prebivalstvo (v tisočih)		
	prisotno	stanujoče	stanujoče
Videm	715	722	722
Gorica	208	200	210
Trst	357	351	350
Istra	296	294	303
Kvarner	115	109	108
Ljubljana	.	.	504
Sušak itd.	.	.	79

Pripomba. Ljudsko štetje v bivši Jugoslaviji je navajalo samo podatke o prisotnem prebivalstvu, ne tudi o tam stanujočem. Razen v pokrajini Videm je povsod v bivših italijanskih pokrajinah število prisotnega prebivalstva višje kot število stanujočega prebivalstva v pokrajinah. Za povprečje vse Italije pa ta ugotovitev na velja, ker je število prisotnega prebivalstva na dan ljudskega štetja leta 1936. zaostajalo za številom v Italiji stanujočega prebivalstva za nad pol milijona ljudi.

Da dobimo še boljši pregled o prebivalstvu teh pokrajin, naj navedemo še podatke o gostoti prebivalstva, t. j. koliko prebivalcev pride na km². Ta račun se ugotavlja na osnovi števila v pokrajinah stanujočega prebivalstva (ne prisotnega), razen za ozemlja z bivšega jugoslovanskega področja.

Pokrajine:	Gostota (na km ² preb.)	
	1936	1931
Videm	101	110
Gorica	73	77
Trst	275	274
Istra	79	81
Kvarner	97	96
Ljubljana	.	67
Sušak itd.	.	57

Ta pregled nam kaže dve važni dejstvi, da je bilo prebivalstvo nekaterih pokrajin dejansko v nazadovanju v razdobju od 1931 na 1936. Če primerjamo te številke s podatki za vso Italijo, tedaj vidimo, da v vsedržavnem obsegu ni bilo nazadovanja, pač pa sta izkazovala nazadovanje od 1931 na 1936 le Pijemont in Julijska Benečija, pa zopet ne vse pokrajine v teh področjih. Nadalje nam kažejo te številke, da je bila najmanjša gostota prebivalstva v krajih, ki so pripadli leta 1941. pokrajini Reka, katere na kratko imenujemo Sušak itd. Zelo nizka je gostota prebivalstva v Ljubljanski pokrajini. Nadalje je le malo višja gostota v pokrajini Gorica, dočim je višja gostota prebivalstva v Istri. Znatna je gostota prebivalstva v reški pokrajini, kjer je odločilnega pomena mesto Reka z okolico, še bolj visoka pa je gostota prebivalstva v tržaški pokrajini, kjer se pozna vpliv Trsta kot velikega mesta z nad četrt milijona prebivalcev. Če pa pogledamo še druge številke iz Italije, pa tudi v tržaški pokrajini nimamo najvišjih relativnih številke za prebivalstvo, kar je razumljivo, saj je imela Italija veliko število velemest.

Večja mesta.

Po številkah štetja leta 1936. so bila največja mesta v Julijski Benečiji: Trst približno 248.000 prebivalcev, Reka 54.000, Gorica 47.000 in Pulj 46.000 prebivalcev (vse to so glavna mesta pokrajin), nadalje Tržič s skoraj 20.000 prebivalci, Poreč v Istri z 12.000 in Koper s skoraj 12.000 prebivalci. Mesto Videm kot središče istoimenske pokrajine, je imelo tedaj 63.000 prebivalcev. Ljubljana je imela v mejah in po štetju leta 1931. skoraj 60.000 prebivalcev, kasneje pa se je leta 1935. in 1941. njen obseg povečal, tako da je imela s koncem leta 1942. nad 98.000 prebivalcev.

Površina največjega mesta v področju, katerega opisujemo, t. j. Trsta, je znašala 96 km², Ljubljane pa 77,8 km², tako da je gostota prebivalstva v Trstu znašala 2.725, po številu prebivalstva dne 1. januarja 1942, ki je znašalo 261.387, dočim je bila nekoliko manjša konec leta 1942., ko je znašalo število prebivalstva še 260.478 (gre za prisotno prebivalstvo). Gostota prebivalstva v Ljubljani pa je znašala s koncem leta 1942. samo 1.265, in sicer pri 98.259 prisotnega prebivalstva.

O poklicni razdelitvi prebivalstva v italijanskih pokrajinah imamo na razpolago naslednje številke (iz leta 1936.):

Aktivno prisotno prebivalstvo

Pokrajine:	Akt. prebivalstvo v % vsega prebivalstva	kmetijstvo	industrija promet	trgovina
Videm	47,2	54,2	50,7	6,3
Kvarner	48,1	53,4	55,7	12,8
Gorica	47,3	52,3	28,5	7,0
Istra	43,0	60,1	24,2	5,9
Trst	46,5	14,9	51,3	15,0

Za Ljubljansko pokrajino imamo na razpolago samo nekaj cenitev poklicne strukture prebivalstva, in sicer na osnovi podatkov iz leta 1931., torej tedanjega jugoslovanskega ljudskega štetja. Po enem viru je znašalo kmetijsko prebivalstvo v Ljubljanski pokrajini 51 %, število prebivalstva, zaposlenega v industriji in obrti, 22 %, v trgovini in denarstvu 16 %, 7 % pripada uradništvu, 4 % pa svobodnim poklicem (Mohorič), po drugem viru pa je znašal odstotek kmetijskega prebivalstva 54 %, prebivalstva, zaposlenega v industriji in obrti, pa 18 % (Potočnik). Za kraje, ki so bili priključeni iz banovine Hrvatske leta 1941., nimamo podatkov, bo pa struktura podobna oni reške (kvarnerske) pokrajine.

Iz teh podatkov izhaja, da izkazuje najbolj kmetijsko strukturo Istra, kateri sledita videmska in goriška pokrajina, podobno je sestavljena tudi struktura prebivalstva po poklicih prebivalstva v Ljubljanski pokrajini. Izrazito industrijska je tržaška pokrajina, v kateri je tudi izredno velik odstotek trgovine, zlasti pa pomorskega prometa. Tudi v reški pokrajini je promet zaradi reškega pristanišča izredne važnosti, kar velja tudi za Sušak. Če vzamemo podatke v celoti, vidimo, da je vse področje še pretežno kmetijsko,

vendar nekaj velikih industrijskih in obmorskih mest to sliko bistveno izpreminja, tako da so tudi industrija, zlasti pa trgovina in promet zelo močno zastopane.

Kmetijstvo.

O kmetijstvu v teh pokrajinah imamo na razpolago samo delne podatke, ker je italijanska statistika objavljala podatke po skupinah pokrajin, ne pa po pokrajinah. Le za proizvodnjo pšenice je objavljala podatke po pokrajinah, in sicer za površino in pridelek. Po zadnjih objavljenih podatkih je znašala površina, posejana s pšenico leta 1940., v pokrajinah Videm 25.800 ha, Kvarner 400 ha, Gorica 4400 ha, Istra 18.200 ha in Trst 2.600 ha. V Ljubljanski pokrajini je bilo posejano s pšenico istega leta 14.225 ha. Pridelek je znašal v tisočih met. stotov: Videm 202, Kvarner 3, Gorica 45, Istra 211, Trst 28 in Ljubljana 114. Zelo različen pa je bil tudi pridelek na hektar, ki je znašal leta 1940. (v oklepajih podatki za triletnje 1937-1939) v pokrajinah: Videm 7,8 (18,8), Kvarner 8,3 (14,8), Gorica 9,7 (16,1), Istra 11,6 (12,8), Trst 11,0 (20,7) in Ljubljana 8,2 stota na hektar. K tem številkam je pripomniti, da je bila letina pšenice na splošno leta 1940. slaba, dočim je bila prejšnja leta veliko boljša. Iz statistike je razvidno, da je bil povprečno najboljši pridelek pšenice v pokrajinah Trst in Videm, pa tudi Gorica, dočim je bil povprečni pridelek v Istri, posebno pa v Ljubljanski pokrajini, zelo slab. Tako nam ta statistika tudi kaže, v katerih pokrajinah je bilo kmetijstvo bolj razvito. O pridelku v Julijski Benečiji, ki pa obsega tudi Zader, katerega površina je zelo majhna, imamo še na razpolago naslednje podatke, katere izpopolnjujemo s podatki za Ljubljansko pokrajino (vse v tisočih met. stotov): pšenica 287 v Jul. Benečiji in 114 v Ljubljanski pokrajini, rž 25 in 25, ječmen 45 in 46, oves 28 in 47, kuzuza 529 in 153, krompir 1735 in 998, v Ljubljanski pokrajini je omeniti še znatnejši pridelek zelja (73.000 stotov), korenja, detelje, lucerne, pese in repe, ajde ter vmesnih sadežev. V Julijski Benečiji pa je znatnejši pridelek skoraj istih sadežev kot v Ljubljanski pokrajini. Pridelek vina je znašal v Julijski Benečiji leta 1940. in 1939. približno pol milijona met. stotov, dočim je znašal v Ljubljanski pokrajini pridelek vina 1942 111.000 hl, leta 1941. pa okoli 60.000 hl.

Stanje živine je bilo leta 1940. v Julijski Benečiji naslednje (obenem navajamo tudi stanje živinoreje v Ljubljanski pokrajini) v tisočih glav: konji 8 in 19, osli 14 in 0, goveda 138 in 86, ovce 147 in 4, koze 23 in 2, prašiči 69 in 49 tisoč glav. Živinoreja v Ljubljanski pokrajini je bila torej na splošno, če izvajamo drobnico, bolj razvita.

Rudarstvo.

Rudarstvo je imelo v Julijski krajini več važnih središč, od katerih sta gotovo najpomembnejši Karpan in Idrija. Pregled po pokrajinah nam daje naslednjo sliko: Goriška pokrajina: znameniti idrijski rudnik živega srebra, ki datira že iz preloma srednjega in novega veka in ki je dajal približno 70 % vse italijanske proizvodnje živega srebra. Istra: črni premog v Karpanu, ki ga je svoječasnno izkoriščala Trboveljska premogokopna družba. Premogovniki so bili modernizirani in v središču rudarstva je nastalo novo mesto Arsa iz nekdanje vasi. Letna proizvodnja premoga znaša okoli en milijon ton. Nadalje ima Istra ležišča boksita na štirih važnejših krajih, katere izkoriščajo tri rudarske družbe. Silicij za steklarsko industrijo tudi izkoriščajo nadaljnje tri tvrdke. Končno ima Istra tudi mnogo kamenja za stavbe. Tržaška pokrajina ima v Nabrežini marmor, granit in drugo stavbno kamenje v velikih množinah ter v odlični kakovosti. Najrevnejša pa je na rudah pokrajina Reka. V pokrajini Videm so rudniki svinca in cinka v Rablju, nadalje pa tudi majhna ležišča premoga, železne rude in marmorja.

Industrija.

Najbolj industrijski sta pokrajini Trst in Reka, kjer je osredotočeno večje število industrijskih podjetij. Vsekakor najvažnejša industrijska panoga Julijske Benečije je

ladjedelstvo, ki je osredotočeno v Trstu in zlasti v Tržiču. Ladjedelstvo je na izredno visoki stopnji in je bilo v teh ladjedelnicah izpuščenih v morje izredno veliko število tudi največjih in najmodernejših ladij.

Med ostalimi industrijskimi panogami navajamo še naslednje: rafinerije nafte v Trstu in na Reki za rafiniranje uvožene nafte, od česar je treba še posebej poudariti, da ima Reka, tudi specialne naprave (cracking), ki omogočajo rafinerijo ne samo bencina, temveč tudi pridobivanje drugih proizvodov iz nafte. Zelezarne so v Šklednju pri Trstu (svoječasno last Kranjske industrijske družbe, prvi plavž je zagorel leta 1897.), nadalje se nahajajo v Trstu in Vidmu večje jeklarne. Letalska industrija ima središče v Tržiču (izdelovanje motorjev). Med drugimi panogami industrije omenjamo kemično industrijo ter oljarne, zlasti pa industrijo ribjih, sadnih ter rastlinskih konzerv. V pokrajini Videm so tudi naprave za proizvodnjo celuloze. Nadalje so zastopane v teh pokrajinah tudi tekstilna in usnjarska industrija, industrija tobaka, vžgalic, kemična industrija, industrija cementa, lesa, furnirja itd.

Prekomorska trgovina in promet.

Trst je bil že v nekdanji Avstriji cvetoča trgovinska luka res mednarodnega pomena, tudi Reka je igrala veliko vlogo v trgovini ne samo na Jadranskem morju, temveč tudi s prekomorskimi državami. Po vojni je zaradi priključitve Italiji Trst le počasi obnavljal svojo trgovino, v še manjši meri pa Reka, ker ji je nastal nov tekmeč v naglo se razvijajočem Sušaku. Poleg Genove, Napolija in Benetk je bil Trst največja italijanska luka, ki ni posredovala samo prometa za svoje najbližje zaledje, temveč tudi za sosednje in srednjeevropske države. Naravno je zaradi vojnih dogodkov prekomorska trgovina sedaj v veliki meri zastala, obnovila pa se bo kaj hitro po končani vojni. Trst je imel tudi svoje veliko domače ladjevje, saj je bil tržaški, nekdanji avstrijski Lloyd ustanovljen že leta 1836. in je spadal med velike paroplovne družbe na svetu.

Narodnostna slika.

O narodnostni strukturi Jadranskega primorja nimamo niti točnih novih niti starejših števil. Italijanska ljudska štetja so zadnjikrat ugotavljala te podatke leta 1921. pri tedanjem ljudskem štetju. Za ljubljansko pokrajino nam niso na razpolago celotni podatki ljudskega štetja iz leta 1941. Tako pridemo do dejstva, da je za presojo narodnostnih razmer še najbolj merodajna avstrijska statistika. Kljub temu, da je od tedaj preteklo že nad trideset let, saj je bilo v Avstriji zadnje ljudsko štetje dne 31. decembra 1910, se vendar lahko v veliki meri poslužujemo teh podatkov, saj je znano, s kakšno točnostjo je delala avstrijska statistična služba. Dočim je bivša jugoslovanska statistika imela za kriterij štetja materinski jezik, je avstrijska statistika imela za izhodišče občevalni jezik, tako da se n. pr. podatkov med obema statistikama ne da primerjati zaradi različnosti kriterijev. Seveda je treba v zvezi s tem omeniti, da je avstrijski način ugotavljanja narodnostne pripadnosti naleteval vedno na ostro kritiko, o kateri nam poročajo tudi avstrijski statistični viri.

Kar tiče narodnostnih podatkov za Jadransko primorje, je treba omeniti, da kljub vsemu ti podatki, čeprav so iz leta 1910., lahko služijo za podlago objektivne ocene narodnostnega stanja na tem ozemlju.

Avstrijska statistika iz leta 1910. izkazuje, da je bilo na tedanjem avstrijskem Primorju, ki je obsegal Goriško, Trst in Istro (upoštevani so samo avstrijski državljani), 827.269 prebivalcev, od tega jih je bilo s slovenskim občevalnim jezikom 266.614, s hrvaškim 170.773, z italijanskim 356.495 in nemškim 29.077. V odstotkih je torej bilo: Nemcev 1910 3.51 (1900 2.75), Slovencev 32.23 (29.90), Hrvatov 20.64 (20.16), Italijanov pa 43.09 (46.91) odstotka. V tem desetletju je Italijanom uspelo odstopno vzdržati svoje posestno stanje na Goriškem, kjer se narodnostna meja skozi desetletja ni dosti spremenila, dočim so številčno nazadovali v Trstu in v Istri (omeniti pa moramo, da so bile za Slovence razmere neugodnejše v desetletju 1890—1900). Zanimiva je narod-

nostna primerjava mest Gorice in Trsta v zadnjih tridesetih letih pred prvo svetovno vojno. Slovencev je bilo v odstotkih prisotnega prebivalstva (samo avstrijskih državljanov):

	1890	1900	1910
Trst	20.47	16.34	29.81
Gorica	17.82	20.01	36.84

Absolutno število Slovencev se je v Trstu od 1900 do 1910 več kot podvojilo, saj je naraslo od 24.679 na 56.916, torej za 130.63 %, dočim je znašal v istem razdobju ves prirastek Trsta samo 26.42 %.

V naslednjem navajamo po sodnih in političnih okrajih relativne številke o slovenskem prebivalstvu na Primorskem za leti 1900. in 1910.:

	1900	1910	1900	1910
Trst			16.34	29.81
Gorica-mesto			20.01	36.84
Kanal	99.84	99.44		
Gorica (brez mesta)	95.27	95.00		
Ajdovščina	99.60	99.71		
Skupno pol. okraj Gorica (brez mesta)			95.86	95.58
Komen	98.85	97.48		
Sežana	99.11	98.61		
Skupno pol. okraj Sežana			98.99	98.07
Bovec	98.67	99.19		
Kobarid	99.84	99.91		
Cerklje	100.00	100.00		
Tolmin	99.74	99.17		
Skupno pol. okraj Tolmin			99.66	99.52
Kormin	23.52	23.89		
Gradiška	5.51	2.31		
Skupno pol. okr. Gradiška			15.54	14.86
Červinjan	0.24	0.59		
Tržič	10.15	8.34		
Skupno pol. okraj Tržič			4.13	3.54
Skupno Goriško-Gradiščansko			62.37	61.85
Koper	60.88	57.07		
Bužet	16.77	10.57		
Piran	12.23	18.30		
Skupno pol. okraj Koper			37.67	36.14
Podgrad	82.05	81.62		
Voloska	2.16	10.86		
Skupno pol. okr. Voloska			30.73	33.75
Istra			14.20	14.27
Primorsko			29.90	32.23

V Istri nismo našli okrajev, kjer so bili po avstrijski statistiki v večini Hrvatje, nadalje tudi nismo našli okrajev, kjer je bilo manjše odstotno število Slovencev, kot n. pr. Pulj, Motovun itd.

Če še upoštevamo okraj Postojna, ki je prešel leta 1918. pod Italijo, in dele okrajev Logatec in Lož, ki so delili isto usodo, potem nam je ugotoviti, da so bili ti okraji skoraj stoodstotno slovenski (sodni okraj Postojna 99.50, Ilirska Bistrica 99.78, Senožeče 99.52, Vipava 99.81 in Idrija 99.37%).

Znatno je bilo tudi število Slovencev na Reki, nadalje pa moramo prištevati še znatno število Slovencev v pokrajini Videm (tako imenovani beneški Slovenci). V vseh pokrajinah, ki so se po propadu Avstro-Ogrske dodelile Italiji, ter v Slovenski Benečiji je bilo po štetju leta 1910. skupno 366.000 Slovencev in približno 200.000 Hrvatov.

V desetletju 1910—1921 je število prebivalstva na splošnem naraslo samo v Trstu in okolici, dočim je v Istri, na Goriškem in na Krasu število prebivalstva padlo, delno zaradi izseljevanja v prekmorske dežele, delno zaradi odtoka v mesta. Tudi v naslednjem desetletju se položaj ni dosti spremenil, kar dokazujejo podatki, ki smo jih objavili že prej v tej razpravi. Kljub raznim dejstvom, ki so zmanjševalno delovala na število Slovencev, lahko štejemo, da je na ozemlju Jadranskega primorja, če še prištejemo ljubljansko pokrajino, okoli 750.000 do 800.000 Slovencev. D. P.

Razgled s starodavnega goriškega gradu čez Gorico in okolico.

France Kremžar:

PO SONČNI PRIMORSKI DEŽELI

Od krajev večnega snega do
gorkih in sončnih morskih bregov

Redko kje na svetu boš na tako malem kosu zemlje našel toliko različnosti v podnebnju, zemlji in ljudskem gospodarstvu, kakor jih najdeš, če s skrajnega severa Goriške dežele potuješ proti jugu, da v razdalji komaj dobrih 130 km stopiš na sončna tla od Jadranskega morja obrobjene slovenske obale tam kje pri Devinu, Štivanu ali v Barkovljah.

Ni je mičnejše dežele na svetu kakor je naša Goriška, za nas druge Slovence na severu pa je vse Primorje kakor veliko okno v širni svet, skozi katero more k nam prihajati gospodarska pobuda. To veliko okno je hkrati izhod naših pridelkov in izdelkov v druge kraje. Ta izhod nam je skozi četrto stoletja bil zaprt. Zdaj se spet odpira, zaradi česar ne bomo zamudili prilike, da čimprej pohitimo tja doli. V vsej naši slovenski zgodovini nam Primorska z Goriško vred nikoli ni bila tako zaprta, kakor nam je bila zadnjih pet in dvajset let. Vsa prejšnja stoletja je med slovenskimi deželami na severu in jugu plalo bujno življenje.

Nekaj zgodovine.

V naši skupni zgodovini se je ne le enkrat dogajalo, da smo bili kdaj tudi politično-upravno združeni. Že pred več ko tisoč leti je veliki nemški cesar Karel Veliki (leta 811.) oglejski škofiji, ki je tiste čase in še dolgo potem imela tudi politično oblast, določil njene meje tja gori do Drave. Cesar Oton I. pa je Goriško, Istro, Kranjsko, Koroško in Štajersko združil v eno vojvodino, ki jo je imenoval »Koroška Vojvodina«. Ko je bil ustanovljen slavn oglejski patriarhat, ki je v vsem srednjem veku in še čez bil hkrati državna tvorba, je ta oglejska država obsegala vso Goriško, Istro, Kranjsko in tudi nekaj Štajerske. Meje oglejskega patriarhata so se kajpada spreminjale kakor se je pač spreminjala njegova moč in veljava. Ko so Celjski grofje bili na višku svoje moči, je njihova oblast segala od Padove do Hrvaške ter je bila poleg Kranjske njim podložna tudi Koroška in Štajerska. Tudi kasneje, ko je Avstrija svojo upravo decentralizirala, je ustanovila Notranjo Avstrijo s sedežem v Gradcu, je pod oblast nadvojvode, kateri je stoloval v Gradcu, spadala vsa Primorska s Kranjsko, Koroško in Štajersko. Tudi Napoleonova »Ilirija« je obsegala Goriško, Istro, Kranjsko in del Koroške z glavnim mestom Ljubljano.

V vsej zgodovini vidimo tedaj, da nikoli niso prenehala stremjenja, da bi se iz tega ozemlja ustvarila nekaka skupna državna celota, ker te dežele resnično skupaj spadajo.

Zato po vsej pravici pravi goriški rojak in ugledni zgodovinar profesor Simon Rutar v svojem predgovoru h knjigi »Trst in Istra« takole:

»Da sta Kranjska in Primorska že od prirode zvezani, potrjuje nam najbolj zgodovina. Že cesar Avgust je bil pridružil Kranjsko do Trojan Veneciji in Istri in v srednjem veku je spadalo Notranjsko z Ložem vred pod patriarhat oglejski. Zlasti trgovinske koristi so vezale Kranjsko z Istro in nasprotno, tako da so notranje dežele dobivale od morske strani sol, olje, vino, lepe lončene posode, steklene nakrasnine itd. Ta trgovinska

zveza je bila posebno živahna v prvi polovici srednjega veka, a prenehala seveda ne bode nikoli.«

Tudi upravno je na primer srednja in vzhodna Istra spadala h Kranjski od leta 1374. naprej, Trst pa od leta 1382, do francoske okupacije. Tudi Goriška je bila večkrat združena s Kranjsko, nekateri njeni deli pa so bili celo zelo dolgo kranjski. Tako na primer ves Kras do Devina in Štivanja, v novejšem času do svetovne vojske pa vsa zgornja Vipava in Idrija. Kranjska in Goriška sta na primer leta 1809. imeli skupno črno vojsko. Že za časa Marije Terezije je višje goriško sodišče bilo v Ljubljani.

Ko je z Napoleonovim porazom propadla tudi Ilirija, je Avstrija do leta 1848. obdržala Ilirsko kraljestvo kakor ga je bil ustanovil Napoleon.

Kri ni voda.

Te bežne zgodovinske črtice nam jasno kažejo, kako smo od nekdaj od najstarejših časov bili drug na drugega navezani, ne glede na to, da se je tukaj in tam govoril isti jezik, da so tukaj in tam prebivali ljudje iste krvi in istega rodu. Zato nam je naše zanimanje za Goriško in Primorsko dvakrat dolžnost, kakor je dolžnost slovenskih Goričanov in Primorcev, da se zanimajo za nas Kranjce in druge Slovence sploh.

Slovenska Goriška je pred svetovno vojsko bila najbolj zavedna slovenska dežela. Narodnostna meja na Goriškem se skozi stoletja skoraj nikamor ni premaknila. V laglje razumevanje naj vzamemo za podlago upravno razdelitev Goriške, kakršna je bila pred svetovno vojsko. Prav tako smo glede narodnosti navezani zgolj na številke ljudskega štetja iz leta 1910.

Gorica sama je leta 1910. imela 30.995 prebivalcev, med njimi 10.790 Slovencev in 14.812 Italijanov. To številčno razmerje pa nikakor ni točno, ker je štetje vodil goriški mestni magistrat, ki je bil v rokah italijanskih judovsko-liberalnih strankarjev. Vsekakor je število Slovencev v Gorici že leta 1910. bilo večje, število Italijanov pa manjše, kakor nam ga kaže uradna številka. — Glede šol v Gorici je treba omeniti, da je bila že mnogo let pred prvo svetovno vojno občinska slovenska ljudska šola Pod Turnom. Šolsko društvo pa je v glavnem po zaslugi in delu dr. Antona Gregorčiča vzdrževalo tri otroške vrtee, tri šest- oziroma petrazredne dekliške in deške ljudske šole, enorazredno pripravnico za srednje šole, dvorazredno dekliško pripravnico, trirazredno deško in trirazredno dekliško obrtno šolo. L. 1910. je bila že odprta tudi slovenska državna gimnazija.

Goriška dežela je bila razdeljena v 5 okrajnih glavarstev, izmed katerih so bila 3 slovenska, 2 pa italijanski. Slovenska glavarstva so bila Gorica-okolica, Tolmin in Sežana. Glavarstvi italijanskega, ali bolje furlanskega dela dežele sta bili Gradiška in Tržič (Monfalcone).

Okrajno glavarstvo Gorica-okolica je štele 73.861 prebivalcev. V vsem glavarstvu je bila samo občina Ločnik na

desnem bregu Soče pod Brdi, ki je imela italijansko, prav za prav furlansko večino. Pa še tukaj je bila podobčina Gradišče v veliki večini slovenska, v Ločniku samem pa znatna slovenska manjšina. Občina Ločnik je štela 2760 prebivalcev.

Okrajno glavarstvo Tolmin je štelo 38.239 prebivalcev. To je bilo čisto slovensko glavarstvo brez vsakršne italijanske manjšine.

Glavarstvo Sežana je štelo 30.461 prebivalcev, tudi samih Slovencev.

Glavarstvo Gradiška je štelo 34.155 prebivalcev, med njimi čisto slovenske občine Biljana, Medana, Kožbana in Dolenje, ki so skupaj štela 5081 duš.

Glavarstvo Tržič je štelo 53.038 ljudi, med njimi slovenski občini Devin in Doberdob, ki sta skupaj šteli 1708 duš.

K tej razdelitvi omenimo, da je Goriška dežela že od nekdaj bila razdeljena na dva dela: na goriški, ki je bil zmerom slovenski, in gradiščanski, ki je veljal za furlanskega. Po tem štetju, če bi se bile slovenske občine iz zahodnih Brd priključile h Gorici, kar so stalno zahtevali, in če bi se kraške obrobne občine Devin in Doberdob priključile kraškemu glavarstvu v Sežani, bi statistika takole govorila: Goriški del bi štel, če bi se občina Ločnik priključila Gradiški, 177.585 prebivalcev, gradiški del pa 83.164.

S tem bi bila tudi potrjena **narodna meja**, katere že dolga stoletja teče med Slovenci in Furlani, kateri so oboji ves ta čas složno in družno živeli, nekako takole: od izliva reke Timave v morje tostran Tržiča gre meja v ravni črti na sever do nekdanje južne železnice ter nato ob železnici, ki teče ob vzhodu Krasa, ki ostaja na desni, proti Gorici, kjer nekako pri železniškem mostu prestopi Sočo ter spet ob železnici teče na vzhodu Brd do Kormina, vendar tako, da železnica in vse postaje ostajajo na furlanskih tleh. Nato gre meja mimo Bračana ob reki Idriji — Judriji, katero nato prestopi ter gre dalje v Benečijo, kjer zavzame tudi 40.000 do 50.000 beneških Slovencev, ki so leta 1866. prišli pod Italijo. Ti se dele v tri dele: šempetrske z glavnim krajem Šempeter Slovenov pri Čedadu, tartentske Slovence in Rezijane v kotu Bovškega in Koroškega.

Trst, ki stoji na slovenskih tleh, ki je imel v notranjem mestu sicer italijansko večino, medtem ko je okolica vsekdar bila zavedno slovenska. Po ljudskem štetju iz leta 1890. je štel Trst z okolico 100.000 Italijanov in 30.000 Slovencev — avstrijskih državljanov. Drugih Italijanov je bilo tudi mnogo priseljencev, ti pa so bili italijanski državljani.

Istra je istega leta štela 320.000 prebivalcev, med njimi 142.000 Hrvatov, 118.000 Italijanov in 45.000 Slovencev.

Po novi upravni razdelitvi, ki jo je izvedla po letu 1918. Italija, pa je stvar taka: K tem primorskim krajem in deželam so prišli tudi notranjski deli Kranjske, to se pravi ves okraj Postojna, ki je bil čisto slovenski, od okraja Logatec pa sodni okraj Idrija, ki je bila tudi čisto slovenska. Nova upravna razdelitev Julijske krajine, kakor se imenujejo ti deli, ki so bili leta 1919. priključeni Italiji, je taka, in sicer po italijanskem ljudskem štetju iz leta 1921.:

Goriška pokrajina šteje 159.000 Slovencev ter 21.000 Italijanov. Čisto slovenskega ozemlja je 2369.69 km², mešanega pa le 102.03 km², in sicer kolikor ga spada v mesto Gorico.

Tržaška pokrajina s Trstom vred je štela 120.000 Slovencev na ozemlju, ki meri 875.41 km². Italijanov pa je štela 173.000 na ozemlju, ki je merilo le 128.23 km².

Glede **Reške pokrajine** ne moremo zdaj postreči z natančnimi podatki glede Slovencev, ker se številke nanašajo tudi na Hrvate, ki tukaj prebivajo. Slovencev in Hrvatov v tej pokrajini je bilo leta 1921. po italijanskem štetju 67.000 na ozemlju 991.46 km², Italijanov pa 30.000 na ozemlju 19.57 km².

Puljska pokrajina (večina nekdanje Istre) je štela po tem štetju 166.000 Slovencev in Hrvatov na ozemlju 3127.62 km² ter 134.000 Italijanov na ozemlju 575 km².

Slovenci in Hrvati tedaj prebivajo v teh pokrajinah na ozemlju 7384.18 km², Italijani pa na ozemlju 824.83 km².

Ker Hrvati prihajajo v poštev zgolj v Istri, se lahko reče, da prebiva v teh deželah najmanj 400.000 Slovencev in da je ogromna večina dežele od Slovencev naseljena, ne glede na tistih 40.000 ali 50.000 Slovencev, ki prebivajo še v Videmski pokrajini (Udine). Te številke pa so — to moramo naglasiti — uradne številke italijanskega ljudskega štetja iz leta 1921.!

Ni gradu, ki bi stal severneje na slikovitih obalnih pečinah ob modrem Jadranu kakor Devinski grad. (Po risbi iz leta 1888.)

Podbrdo ima v ozadju cel venec najlepših gora.

V lepi ravnini leži že iz prve vojne znani Kobarid.

Nedaleč od stočja Bače in Idrije se blešči med zelenimi gorami Sv. Lucija.

Pojdimo na Goriško!

Srcu vleče človeka med ljudi, s katerimi je prebil najlepša mlada leta, v kraje, ki ga tako spominjajo na lepe vzore in napore mladeniških let.

Naj mi bralec ne zameri, če ga povabim s seboj na Goriško po poti, katero sem pred tridesetimi leti tolikokratov prepotoval. Najbolj domača se mi je vsekdar zdela pot po bohinjki železnici, ki je stekla ravno leto poprej, ko sem prvokrat obiskal to ljubo in sončno deželo.

Po Tolminskem.

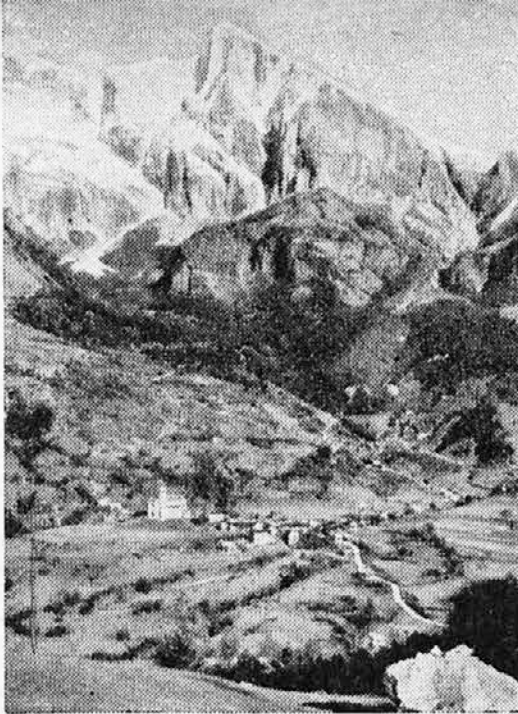
Skozi 6399 metrov dolgi bohinjki predor naju pod goro Kolba vlak z gorenjske strani prenese na goriško stran lepe Črne prsti. Znajdeva se na postaji Podbrdo, ki je sicer čedna, vendar cel kilometer dolga vas. Od tukaj boš, prijatelj, kadar te bo mikalo, naredil prav lep izlet na Črno prst, ki je od goriške strani mnogo bolj pestra in zlasti za naravoslovca mikavna kakor pa od bohinjke. Vlak drdra naprej proti Hudi južni v ozki in dolgočasni dolini, ki je prav za prav le grapa, po kateri teče Bača, polna dobrih postrvi, če jih medtem savojski vojščaki niso že vseh z bombami uničili, kakor so delali pri nas na Kranjskem. Baška dolina ima na obeh straneh visoke in strme bregove, koder tolminski kmetič sicer pridno obdeluje svojo zemljo, vendar z velikim trudom. Hiše se ti zde od daleč kakor bi jih bil kdo tja nalepil. Kosci, ki kosé po teh strminah, si morajo na čevlje navezati posebne krampeže, da ne zdrknejo po strmini navzdol. Huda južna je na desni strani železniškega tira, nad njo pa hribi in med njimi grape, koder je še polno selišč, v katerih so se nekdaj naselili tirolski priseljenci. Ti imajo še zdaj čudno izgovarjavo. Od drugih Tolminec so prevzeli tolminsko govornico ter izgovarjajo črko »b« za »v«, »o« za »a«, »c«. Kadar bi pa možak iz Hude južne moral po kranjsko zakleti in zahudičiti, tega ne bo storil. Pa ne mislite, da so tako pobožni, marveč zato ne, ker črke č sploh ne izgovarjajo, ampak pravijo le e namesto č. Tolminci sploh imajo svoj način izgovarjave, ki se mi je zdel prav blag glasen in lepo pojoč, pa ne tako kakor pri naših Ribničanih, tudi ne tako kakor pri Idrijčanih, dasi so Idrijčani nekdaj dne tudi bili Tolminci. Ko sem dobil v roke prve dopise tolminskih fantov za naš list, sem začuden bral in bral: »Ko je vuku padiral, ga je ana veja aplazila pa glabi, da je le čudna, da mu je ni razvila.« Nazadnje, ko sem vprašal pismouke, so mi povedali, da je fant bukev podiral, pa ga je veja po glavi oplazila, da je le čudno, da mu ni glave razbila. To je tolminska izgovarjava, vendar pa, kakor sem dejal, lepo melodična in prijazna. Še lepše mi je ta izgovarjava donela gori pod Krnom v Drežnici.

Medtem je najin vlak mimo Grahovega že pridrvel v Podmelec, skozi katerega je nekdaj tekla iz Tolmina edina cesta v Baško dolino proti Podbrdu in od to čez Petrovo brdo na Kranjsko. Ti kraji so domovina Pregljevih junakov. Kakršni so bili ti, so njihovi potomci še dandanašnji, saj Pregelj svoje Tolmince tako pozna in jih rad ima.

Medtem pa morava izstopiti, ker sva že pri Sveti Luciji, ki je glavna postaja bohinjke železnice v Soški dolini. Vlak naj brez naju drdra naprej skozi Avče, Kanal v Gorico, midva ostaneva tukaj, da si od blizu ogledava Pregljev rodni kraj. Čez visoki most jo mahneva na ono stran Idrije. Malo pred Sveto Lucijo sta se namreč na koncu Idrijske doline združili Bača in Idrija, ki se tukaj pod Sveto Lucijo spet združita s Sočo. Niže dolj so

Trg Kanal ob Soči.

Drežnica pod Krnom.

Znana Marijina božja pot — Mengore.

zdaj po svetovni vojski napravili velik jez ter obe reki zajezili, da so dobili vodno moč za elektriko. Tako je v globoki idrijski strugi nastalo pravo umetno jezero, ki ga kajpada včasih ni bilo. Prav tako je na oni strani, kjer teče Soča, nastalo še večje jezero, ki sega daleč gori do tolminskega polja.

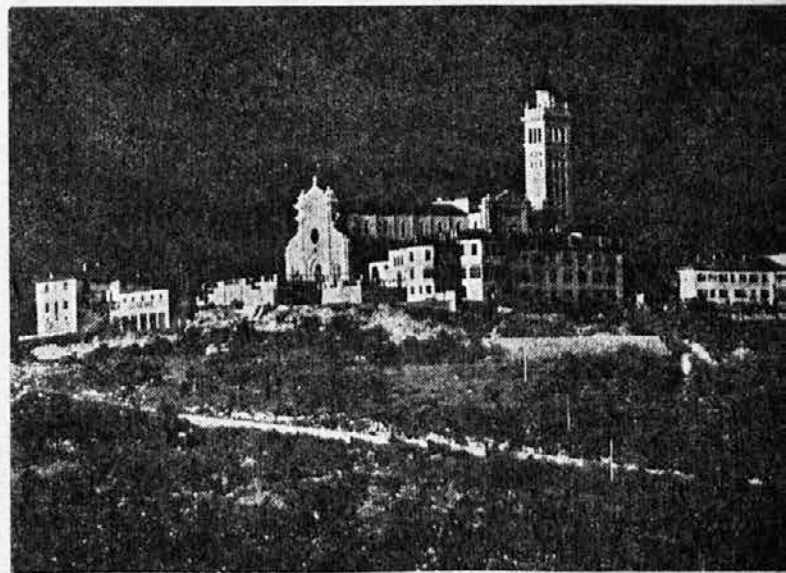
Sveta Lucija ob Soči se dandanes uradno slovensko ta kraj imenuje. Včasih pa so mu rekali »Na Mostu«, zaradi visokega mostu, ki je bil zgrajen čez globoko Sočino strugo. Kraj se imenuje Sveta Lucija šele od tedaj, ko so leta 1857. tukaj ustanovili faro. Ko bi bil živ še rajni tako dobri gospod župnik Fabijan, duhovni oče našega Ivana Preglja, bi ga bilo treba obiskati.

Tu so zgodovinska tla, kar nam pričajo izkopenine na gričku Sv. Mavra, in na levem bregu Idrije, kjer se steka v Sočo. Tukaj so se v 15. stoletju prikazali »skakači«, ki so tedanji gosposki delali velike preglavice. Bila je nekaka kriva in blodna vera blodnih ljudi, ki so skakali, se valjali, si trgali obleke s teles ter kričali, zraven pa govorili, da to delajo po božjem navdihnjenju. S prigovarjanjem in pregovarjanjem teh ljudi ni bilo mogoče ozdraviti, zato je gosposka s silo posegla vmes, nakar je bila ta ločina zatrta. Ali ni zanimivo, kako včasih sicer pametni ljudje ponore, da so kakor bi bili obsedeni od samega zlodja, zraven pa govore, da je ta njihova vera najbolj prava.

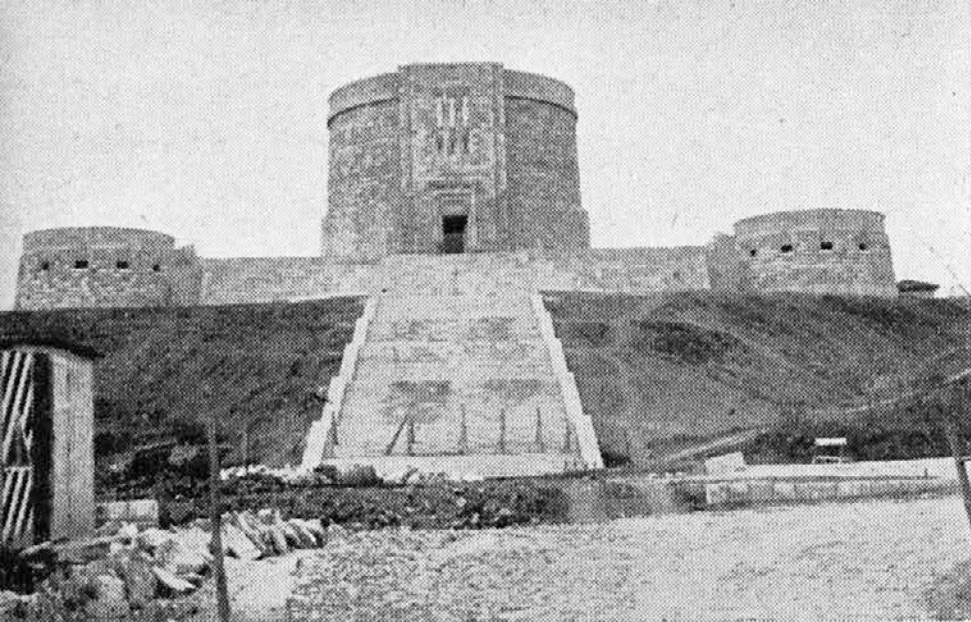
Take verske in npravne zablode v srednjem veku niso bile nič nenavadnega. Že v začetku 13. stoletja so na primer na Francoskem nastopali tako imenovani »albigenzi«, imenovani po mestu Albi, kjer se je to gibanje začelo. Ti so učili, da ni treba ne Cerkve, ne zakramentov, ne lastnine, ne zakona in zakonske zveze, marveč lahko vsak in vsaka živita kar tako, kakor se jima zljubi. Govorili so tudi, da je prisega odveč, da po smrti ni več vstajenja, da ni pekla itd. Bila je to ne le verska, marveč tudi socialna zabloda, ki je postala silno nevarna. Zato so že takrat začeli te pristaše preganjati. Nastale so hude in strašno krvave vojske, ki so trajale dvajset let. Te vojske so na južnem Francoskem iztrebile ponekod cele vasi. Podobne zablode so se prej ali slej pokazale tudi po drugih krajih in deželah. Cerkev jih je pobijala, država pa je s silo zoper nje nastopala. — Kakor vidimo, je v zgodovini bilo že mnogo podobnosti s sedanjim komunizmom, ki je tudi taka duhovna in socialna bolezen. Svetolucijski skakači so bili le toliko bolj nedolžni kakor so današnji komunisti, ker so pač plesali in skakali ter se penili sami sebe pretepajoč, komunisti pa plešejo po truplih svojih nedolžnih rojakov ter v potokih prelivajo kri svojih bratov. Druga razlika pa je v tem, da so skakači kakor poprej »albigenzi« vendarle verovali v Boga, medtem ko komunizem v Boga sploh ne veruje in ga sovraži. Sovraštvo do Boga je pri njih prava obsedenost.

Tako značilna cerkev sv. Ivana v Bovcu.

Svetogorska bazilika v skrivnostni mesečini.

Velikanska kostnica žrtev prve svetovne vojne na Oslavlju.

Črniče v Vipavski dolini.

Pogled na najlepši goriški trg — Travnik.

Mudi se nama. Zato pojdeva po krajši poti skozi Modreje, kjer je v časih Pregljevih junakov bil sedež tega okraja. Ko bi hotela naokoli skozi Volče, bi lahko obiskala še Marijino božjo pot Mengore, ki ni daleč od Mosta. Tolmin, ki je sedež vsega tolminskega glavarstva, je že od nekdanjih časov upravno in cerkveno središče tolminskih Gora. Nad Tolminom se dviga kopasti grič »Kozlov rob«, na katerem je nekdanj stal prvotni tolminski grad. Tukaj so skoraj pred tisoč leti prebivali prvotni tolminski gospodje, ki so nekateri tolminske kmete tako strašno drli, da o njih še dandanes govore, kakšni so bili in kako je enega izmed njih zaradi hudobije zadela kazen božja, da so ga živega uši snedle. Sreča je bila za Tolmince, da so pred kakimi 850 leti oglejski patriarhi postali tolminski gospodje. Pod Tolminsko je takrat spadala tudi Drenkija na beneški strani, prav tako kraja Doblar in Lom, ki sta zdaj v kanalskem glavarstvu. Pod Tolmin je spadalo vse porečje Idrijce globoko na Kranjskem, Nova in Stara Oslica, Leskovca, Davča itd. V imenu oglejskega patriarha pa je deželico upravljal kapitelj v Čedadu, ki je v Tolminu imel svojega zastopnika. Tako je bila dolga stoletja svetna in cerkvena oblast združena v eni roki. Pozneje je cesarski Dunaj imel tukaj svojega grofa, a cerkveno je Tolmin ostal pod Čedadom, dokler ni bila ustanovljena goriška škofija, kar se je zgodilo leta 1751. Zdaj je Tolmin tudi sedež dekanata in drugih uradov. Beneški Slovenci so včasih Tolmincem rekli, da so Kranjci; tudi sami so se nekdanj Kranjce imenovali.

Pripovedujejo, da je v Tolminu leta 1319. nekaj časa na počitnicah prebival tudi slavni italijanski pesnik Dante, ki je menda tukaj zložil del svoje »Božanske komedije«, in sicer tisti del o peklju. Pripovedka pripoveduje, da je Dante noči preživil na tolminskem gradu, kjer so bile veselice vitezov in njihovih gospa, podnevi pa je ždel v »Zalaški jami«, ki ji zdaj pravijo Dantjeva jama, ter pisal. Pripovedujejo, da so ga ljudje večkrat videli, kako je v rdeči obleki sedel pred jamo. Zdi pa se — vsaj tako naglašja goriški zgodovinar Simon Rutar — da je v tisti jami bržkone prebival kak puščavnik, pa so to ljudje vzdeli Danteju. Simon Rutar na podlagi italijanskega pisca Bianchia dokazuje, da je Dantjevo bivanje v Tolminu pomotno prišlo v zgodovino. No, naj bo kakor hoče, dejstvo je, da ima Dante zdaj svoj spomenik v Tolminu in da se Zalaška jama po njem imenuje. Če hočeš v to jamo, moraš kake tri četrt ure daleč pod hribe, kjer prideš nad Hudičev most čez Tolminsko — pa si v Dantjevi jami.

Človek bi rad obiskal kraje in ljudi v Polubinju, Zatoiminu, da bi jo po cesti mahnil tja nazaj čez hribe v Melce, kjer je nekdanje čase povsod cvela katoliška izobraževalna organizacija. Prav tako bi človek rad pogledal, kaj delajo zdaj nekdanji prosvetarji tam v Volarjih na Kamnem. Morebiti bo pa le še kateri izmed nekdanjih fantov in dekličev živ, da bi se obnovilo nekdanje znanje in organizacijska vez. Pa zunaj že brni avto, da naju po cesti, ki po desnem Sočinem bregu drži v Kobarid, popelje v glavno mesto Kobariške dežele in Kobariškega kota. Avto drči po cesti, midva pa se mirno voziva v sene širokega Kolorvata in veličastnega Matajurja. Toč na levi v hribu je leta 1917. tedanji nadporočnik nemške armade kot poveljnik čete sedanji feldmaršal Rommel nekako od Mengorskega grička s svojo četo ob kobariški ofenzivi prečkal te višine ter je prišel mimo Livka pod Matajurjem na ono stran skoraj brez izgub. To vse je mojstrsko popisal v svojih spominih, ki so sicer bolj vojaška učna knjiga, ki pa se bere kakor napet roman.

Skozi prijazno Idrsko avto kar zdrči, da človek niti poprašati ne more, kako se tamkaj imajo. Že sva v Kobaridu. Svojih 14 kilometrov sva hitro minila, da zdaj lahko v naglici pogledava po Kobaridu, kjer je nekdanj kaplanoval Simon Gregorčič. Ogledujeva si, kje je zdaj spomenik slovenskega pesnika Pagliarucija. Nad Kobaridom stoji na prijaznem griču cerkve sv. Antona, kjer je bila nekdanj stara rimska trdnjava, v trgu samem pa postaja. Zgodovino ima tudi ta trg povezano s Čedadom in Tolminom.

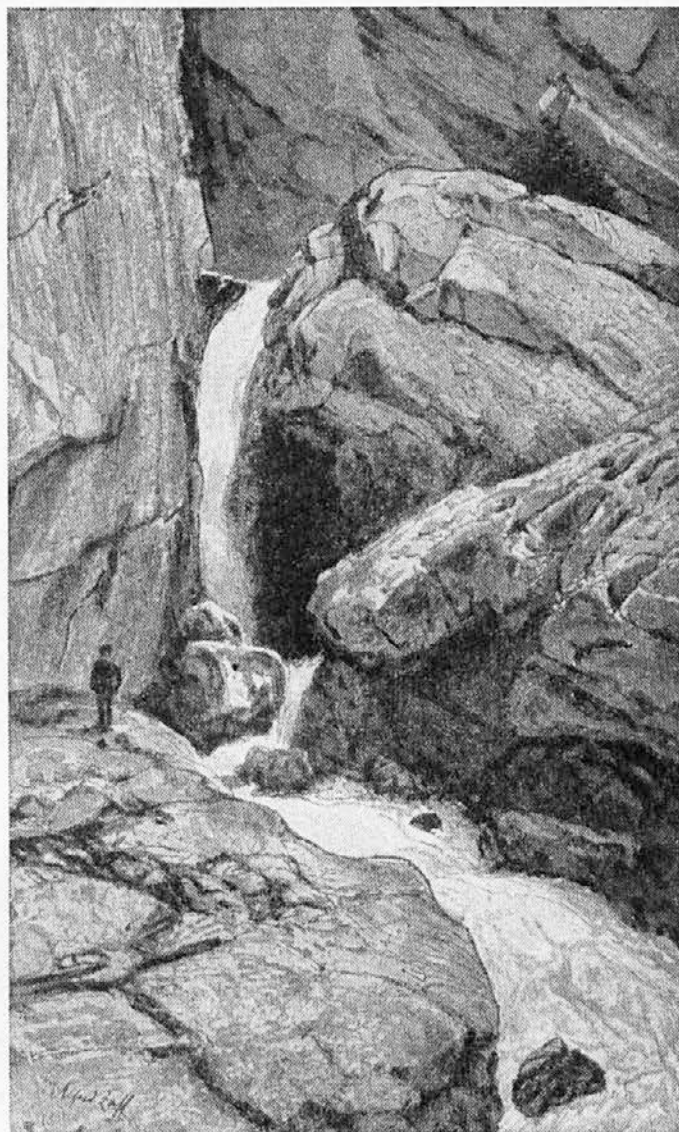
Čez novi most, ki je bil zgrajen po vojni, jo brž mahneva še na Drežnico pogledat, ali tamkaj še živi dobri gospod Kalin, ki je Drežničanom toliko let bil dobron duhovni oče, ki je zgradil tako lepo cerkev presv. Srca Jezusovega. Včasih so Drežničani bili krasni ljudje, nič slabši pa niso bili njihovi sosedge Libušenjci, katere je duhovno vodil tiste čase g. Ivan Leben, ki je zdaj že davno med rajnimi. Tam spodaj je cerkve sv. Lovrenca, kjer počiva Simon Gregorčič, gori proti Krnu pa je vas Vrsno, kjer se je ta slovenski pesnik rodil. Nad vso to divno planinsko okolico pa kraljuje sivi Krn. Tako lep je ta planinski svet, da si ga človek ne more nagledati. In dobri ljudje so tukaj, saj so včasih temu delu dežele rekli »Sveta dežela«, pač zato, ker so ljudje tukaj bili tako dobri in plemeniti. Tukaj je nekdanj bila še domovina starih stricev in starih tet, ki so ostali doma samski ter na rodni zemlji delali in se žrtvovali, medtem ko je gospodar bil drugi brat ali pa že njegov sin. In so pravili, da so taki strici in tete živeli zgledno krščansko življenje ter umirali v znamenju krstne nedolžnosti. Ljubi Bog sam ve, kako je dandanes. Ali mladega rodu ni premotil sovražni svet? Včasih sta bila zvestoba do vere in ljubezen do doma in rodu trdno povezana, kakor nam pričajo podkrnski strici in tete. Kadar bo minila zvestoba do vere, bo izginila tudi druga — in potem pride — konec!

Brž morava nazaj, da si še malce ogledava Kobariški kot, zlasti prijazni Kred, kjer je pojoč pogledal v svet naš Trentarski študent dr. Joža Lovrenčič. Lepo je bilo tisto življenje, ko je mladi dečko prihajal iz Gorice domov na počitnice. Pri taki priliki sem ga obiskal, ko smo imeli v Kredu neko predavanje. Krejci so to že davno pozabili, jaz pa Kreda nisem in ne Kobariškega kota, ne Starega sela, ne Borjane, ne Breginja, ne Robidišča. To je bil za mladega kranjskega Slovenca nov svet, poln čudovitih nagibov, zgodovina je šepetala svojo povest iz vsakega kamna, saj je nekdanj ta del naše slovenske zemlje bil edina vez med Italijo in hribovsko Slovenijo na Tolminskem in Gorenjskem. Tod skozi dolino bistro Nadiže je držala, kakor še dandanes drži, lepa cesta proti Čedadu, ki je vezala tolminske Slovence z nadiškimi. Tja čez Kot pa je držala druga cesta proti Tarčentu, kjer prebiva druga slovenska veja v Benečiji — tarčentski Slovenci. Više gori proti severu, da meje že na Bovško, onstran velikih gora pa prebivajo Rezijani.

Ko sem se pred mnogimi leti mudil v Kredu, sem je mahnil tja po cesti proti Italiji. Takrat še niso bili moderni potni listi za prestop državne meje. Ko sem prišel že globoko doli proti Briščam, sem na samotni cesti srečal 12 letnega fantiča in ga ogovoril. Govoril je tako lepo slovenski, da sem se čudil. Fant je — bilo je okoli poldneva — nesel očetu kosilo v gozd. Pa sva malce pokramljala. Povedal mi je, da hodi v šolo, kjer se uči italijanščine, doma pa da molijo slovenski. Vprašal sem ga, ali je Italijan, pa mi je rekel, da je Italijan. Jaz ga začuden vprašam: »Če si Italijan, zakaj pa potem slovenski govoriš?« On pa mi odgovori: »Kako bom laški govoril, ko pa nisem Lah! Pri nas vsi po naše govorimo, le z Lahji govorimo po njihovo.« Kljub temu, da mali možek niti njegov očetje nikoli niso hodili v slovenske šole, so vendarle ohranili zavest, da pripadajo k »našim« ter govore zato »po naše«.

Dovolj je spominov. V Kobaridu so že nestrpnosti in čakajo. Avto potegne proti Bovški deželici, ki je prav na koncu Goriške dežele med najvišjimi hribi. Mimo Trnovega, ki se je nekdanje dni z Drežničani vojskovalo zaradi paše, hitimo proti Serpenici. Globoko spodaj šumi v tesno strugo uklenjena Soča, ti pa gledaš in se sprašuješ, kako neki more ljudstvo tod živeti.

Malo bolje je, ko se ti odpre bovška kotlina, ki ima vsaj nekaj polja. Bovčani so se včasih mogli le tako preživljati,

Izvir sinje Soče 900 m nad morjem.

da so krošnjariji po svetu. Drugi Tolminci pa so se pečali zlasti z živinorejo, lesom itd. Marsikdo pa je moral v svet v šume in ceste delat. Na desni strani pustimo Čezsočo ter hitimo naprej po Soški dolini. Pri Klužah se dolina razcepi — ena drži naprej v Trento, druga pa po dolini Koritnice proti Logu pod Mangartom. Onstran Loga se začne dvigati Predel, znamenita soteska, ki je nekdanj bila sloveča trdnjava. Tudi v Klužah je bila stara utrdba, ki pa bi danes ne delala nobeni vojski kakih prglavice.

Midva hitiva proti Trenti, kjer je nekdanje čase pasel svoje ovce in koštrune rajni Joza Abram — Trentar, znani naš planinski pisatelj ter prevajalec ukrajinskih pesmi. Trenta je hudo revna dolina, ki se je preživljala včasih od planinskih vodnikov, ko so bili tukaj še dobri časi. Ljudje na revni zemlji pridelujejo zgolj »čompe«, kakor pravijo krompirju, in ajdo. Govedi tukaj ni, pač pa same koze. Brž stopiva, da prideva do izvira Soče, ki izvira pod šnitno nad 900 metrov visoko pod vrhom Mojstrovke. Soča tukaj kar v lepem slapu pridrvi na dan ter pade v trentarsko grapo, kjer se združji s Trento. V Spodnji Trenti sprejme vase še Zadnjico, ki priteče izpod Triglava, nakar šele dobi ime Soča. Pri Žagi pod Bovcem pridere v Sočo Bela iz Rezijske. Soča je nekdanj tekla mimo Kobarida v Nadiško dolino, tako da sta obe ti dve reki bili ena. Zdjaj se Nadiža izliva v Ter ter šele po Teru prehaja daleč doli v Furlaniji spet v Sočo.

Ko sva se vrnila k Sveti Luciji, morava še v Idrijsko dolino, da vsaj vidiva znamenito Cerkno, ki nam je dalo nadškofa Sedeja in slavnega matematika Močnika. Tam čez je

Rižanec leži kakor na preprogi iz polj in njiv.

Miren pri Gorici, pred vojno važno gospodarsko in kulturno središče.

Tudi vas Lozica je pod očakom Nanosom — pravi vrh kaže X.

dosti zvez s Škofjo Loko, s katero so nekdanji bili sila živahni stiki. Ko bi hotela še naprej, bi prišla mimo Otaleža v Spodnjo Idrijo in v slavno Idrijo, od tod pa skozi Godovič v Logatec. Midva pa hočeva po Goriškem ter jo od Sv. Lucije spet z vlakom mahneva proti Gorici. Soča se pod železnico čudovito stiska med ozke bregove, vsa modra je. Ni čuda, da jo je Simon Gregorčič primerjal lepemu dekletu. Na planoti vrh hribov, pod katerimi drči vlak, se razteza Banjška planota, ki delno še spada k Tolminskemu, delno pa ne več. Trdo življenje imajo Banjškarji, pa rešila jih bo le njihova pridnost in odpornost. Tukaj so Avče, ki njihova cerkva, dasi je bila sredi fronte, ni bila razdejana, pač pa je bil hudo razdejan ponosni in nekdanj bogati trg Kanal. Kanal je zdaj docela drugačen, kakor je bil nekdanj.

Mimo Deskel in Plavi zdrčimo po ozki soški pod Sveto goro in Svetim Valentinom pa znameniti Solkanski most — pa smo v Gorici, najlepšem mestu slovenske zemlje.

Iz Gorice v Brda!

Gorica je kakor nevesta med našimi mesti. Vajena ne prehude burje, se navadno vedno smehlja v prijaznem soncu in pestrem cvetju. Njen zrak je opojen kakor vonj resed in rožmarina. Veliko je trpela med svetovno vojsko, pa se še vedno smehlja in te vabi. Njeno slovensko ime doni v zgodovini že leta 949. kot vas, ki so jo bili tukaj naseljeni Slovenci postavili ob griču na levem bregu Soče. Tistikrat je bil Solkan imenitnejši od nje, saj je bil tudi starejši, ker so ga zgradili rimski legionarji. Zdad pa je Gorica sprejela Solkan vase kot svoje predmestje. Okoli leta 1000. je bil sezidan goriški grad, nakar je vasica Gorica pod gradom dobila leta 1210. tržne pravice. Leta 1307. pa je bila povzdignjena v mesto. Kaj kmalu so Goričani začeli misliti na svojo faro. Leta 1298. je v Gorici stala majhna kapelica, leta 1400. pa so že zgradili farno cerkev sv. Hilarija, ki je zdad nadškofijska stolnica. Mesto, ki so vanj hoditi prebivati čez zimo najvišji plemenitaši, je bilo zelo trgovsko mesto, saj je stalo na tako srečnem kraju, da je od vseh strani bilo odprto trgovini. Glavni goriški trg je Travnik, kakor ga ljudstvo še dandanes imenuje. Nekdanj je bil res travnik, kjer pa so plemiči že v 16. stoletju začeli graditi svoje palače, tako da je iz tega travnika postal najlepši trg. Na Travniku so bile važne sodne obravnave in tudi smrtne kazni so tukaj izvrševali. Tukaj so padle glave tolminskih puntarjev. Kaže, da so Slovenci zgradili Gorico na zahodnem in južnem obronku goriškega hriba. Takoj nad Travnikom so se dvigale njihove hiše in kočje, na kar bi kazalo ime »Kočevje«, ki je za ta del mesta nad Travnikom še ohranjeno ter so ga Italijani prekrstili v »Cocevia«. Na trgu svetega Antona, kjer so včasih bili sejmi, je zelo stara kapelica sv. Antona. Da so Goričani sv. Antona močno častili, dokazuje tudi dejstvo, da je pod Kostanjevico še ena cerkev v čast sv. Antonu. Skozi mesto teče potok Korenj, po katerem se imenuje tudi bližnji trg. Više gori proti Solkanu je trg Gorišček, kjer je pred svojo smrtjo živel Simon Gregorčič. Hiša, kjer je umrl, je že podrtá, stoji pa tam spominsko drevo. Nad mestom kraljuje na prelepem griču Kostanjevica s frančiškanskim samostanom. Od tod je lep pogled na vse strani.

Tam doli se dvigajo iz vipavskih tal gmote kraške zemlje kakor nekak neprehojen zid, proti vzhodu valove griči, polni sadja in vinske trte, proti severu se dviga Sveta gora z novo zgrajeno cerkvijo, ker je stara v vojski bila razdejana. Sveta gora je novo ime. Nekdanj so temu hribu rekli

Skalnica. Na Skalnici se je Marija prikazala mali pastirici Urški Ferligojevi ter je od tedaj te naše kraje prevzela v svoje varstvo. Ali smo ji bili za to varstvo hvaležni? Ali smo ji bili zvesti — svoji Varuhinji? Ali mar današnje gorje ni posledica naše nezvestobe Njej, ki je od nekdaj bila naša edina Kraljica in Mati?

Na levi strani Skalnice se dviga mogočni Sv. Valentin-Sabotin, ki je gledal vso grozoto svetovne vojske.

Tja proti zahodu se dviga prijazno gričevje, vse posuto s cerkvicami. To so naša Brda, biser slovenske zemlje. Ko na Kranjskem še tulijo sušičevi viharji, Brda že cveto v vseh barvah, kar si jih je izmislila božja Lepota. Le kar čez Sočo stopiva, pa sva v Pevmi, od koder jo lahko po dolini Grojne pod slavno Kalvarijo pri Podgori zavijeva gori v Št. Ferjan. Ali pa stopiva skozi Pevmo mimo velikega vojaškega pokopališča, kjer počiva toliko naših kranjskih Janezov, ki so padli bodisi na Oslavlju ali na Kalvariji. Koliko naših prijateljev in fantov našega bližnjega rodu krije ta zemlja! Tudi midva imava tukaj svoje drage, kajne prijatelj?

Pa stran žale misli, zakaj zdaj sva v deželi sladkega »brica« in žlahtne briške »rebule«. Kamor koli se ozreš, povsod vinograd, vinska trta, vmes pa češnje, breskve, mandlji in drugo žlahno sadje. To je glavni vir briškega gospodarstva, zakaj zemlja nerada rodi kaj drugega. Kak sirk ali koruzo boš že še videl, drugega pa nič. Le trta in sadje. Bric je podjeten človek. Pred svetovno vojsko si Brica našel kjer koli si hotel — ali na Dunaju, ali v cesarskem Ischlu, kjer je prodajal sadje in grozdje kar na debelo. Marsikdo je ob tem obogatel.

Bric je ali kmet ali posestnik, včasih pa oboje. Posestnik je tisti, ki bi ga pri nas na Kranjskem kmeti imenovali, kmet pa je kolon ali nekak najemnik zemlje. Bric prav za prav ne pravi »kmet«, marveč to besedo izgovarja nekako tako, da se sliši kakor »komet«. Med kmetom in posestnikom je nekako najemniško razmerje. Kmet ali kolon, ki ima tudi kaj svoje zemlje, ima tudi svojo živino. Posestnik mu dá v obdelavo del svojega posestva, od katerega potem mora kmet posestniku odati dogovorjeni del pridelka. Če pa kmet nima nič svojega, mu posestnik dá tudi hišo in vse gospodarsko orodje, poslopa in živino. Zato pa mu mora poleg dogovorjenega deleža v pridelku kmet še z živino in človeško delovno močjo pomagati obdelovati njegovo posestvo. Blagi profesor dr. Andrej Pavlica, brat rajnega sociologa dr. Jožefa Pavlice, se je pred svetovno vojno mnogo trudil, da bi kolonom olajšal njihove razmere.

Včasih je bilo na Goriškem polno kolonov, zlasti vasi okoli Gorice, Št. Peter, Št. Andrež in druge so bile last grofov Coroninijev. Toda pridni kmetje so garali in varčevali ter so počasi od grofa odkupovali zdaj ta kos, zdaj oni kos zemlje. Zdaj so tam skoraj vsi kmetje svoji posestniki in je kolonov — vsaj do leta 1914. je bilo tako — v teh krajih le še malo. V Brdih pa je ostalo še pri starem, dasi se je tudi tukaj mnogo kolonov osamosvojilo. Največji posestniki so pred vojsko bili razni grofi in baroni, domačih veleposestnikov je bilo bolj malo.

Vkljub vsem tem nevšečnostim pa je Bric veselega in šegavega značaja. Tudi narodno so bili vsekdar silno zavedni. Ko se je po Gorikem ustanavljala slovenska orlovska organizacija, je od Št. Ferjana prikoralo v Gorico nad dve sto uniformiranih fantov, da so Goričani kar zijali. In so navdušeno peli slovenske pesmi skozi Gorico, da je odmevalo daleč okoli. No, svetovna vojska je poleg Št. Ferjana in drugih lepih briških vasi razdejala tudi to lepo organizacijo, ki pa je na njej ostal lep spomin v marsikaterem briškem srcu do danes.

Nad Št. Ferjanom se cesta dviga proti Kojskemu, kjer je nekako središče vzhodnih Brd. Nad Kojskim je starodavna cerkva sv. Križa. Od tod je lep razgled daleč okoli. Druge vasi, ki imajo vsaka svojo faro, so Šmartno, Kozana z lepim gradom, Vrhovlje, Gradno, Vedrijan, Dolenje in Gorenje Cerovo, Podsabotin. V zahodnih Brdih je lepa Biljana, ki ima prekrasno vas Dobrovo z lepim gradom grofa Bagerja. Soseda ji je Medana in druga sosedna Fojana. Medanci in Fojanci so se s pomočjo zadruga odkupili od grofovskega kolonata in so zdaj posestniki. Dalje proti zahodu je še Slovrence, Neblo, Hruševje, Kožbana, Mernik in Dolenje. Ta vas je že ob nekdaj mejni reki Idriji. Onstran Prevaljskega močvirja skozi ozko in nizko sedlo prideva v nekdanjo mejno postajo Kormin, ki je že po večini furlanski.

Vipavska dolina sega od Gorice do Razdrtega na Kranjskem. To je celih 40 kilometrov po dolgem. Začne se pri Gorici, tako da Kromberk lahko ob tej priliki obiščeva. Tukaj pase svoje ovce ljubeznivi g. Vinko Vodopivec, sloveči slovenski skladatelj, ki je zložil tudi znano »Orlovsko himno« po dr. Lampetovem besedilu. Zato pa so tudi njegovi fantje bili zavedni Orli. V Kromberku je znamenit Coroninijev grad, ki je v glavnem še ostal. Tudi Coroniniji so ostali ter se odlikujejo po tem, da se imajo, dasi druge krvi in jezika, za poklicane v sreči in nesreči držati z ljudstvom, med katerim so že njihovi slavni predniki živeli in za deželo delali. Eden izmed Coroninijev je bil tudi slovenski državni poslanec. V Krombergu je pred svetovno vojsko rasel čudovit črn »burgundec«, ki se ga je moralo razveseliti vsako srce. Svetovna vojska je to trto tukaj uničila.

Nad Kromberkom se začinjajo hribi: Najprej je Sveti Gabrijel, ki je gledal, kako so umirali tisoči naših mož in fantov ter so v njegovi zemlji pokopana njihova trupla. Više gori je Ravnica, onstran v Grgarski dolini pod Sveto goro je Grgar, višje je Čepovan, gori v hribih pa Lokovec, kjer je nekdanja domača železarska obrt kakor v Kropi. Iz Vipavske doline vidiš Trnovski gozd, ki se potem razteza daleč tja skozi Hrušico skoraj do Logatca. Z višin te gledajo vrhovi vipavskih gora, sivi Čaven, Angelska gora, nazadnje pa ožak Nanos. Na desni strani Vipavske doline se dviga visoki kraški svet. Med to dvojno gorsko pregrado pa se razteza Vipavska dolina, po kateri se vije zelena Vipava, ki izvira prav v vipavskem trgu. Kmalu sprejemlje vase potok Hubelj, ki je do leta 1918. ločil kranjsko in goriško Vipavo.

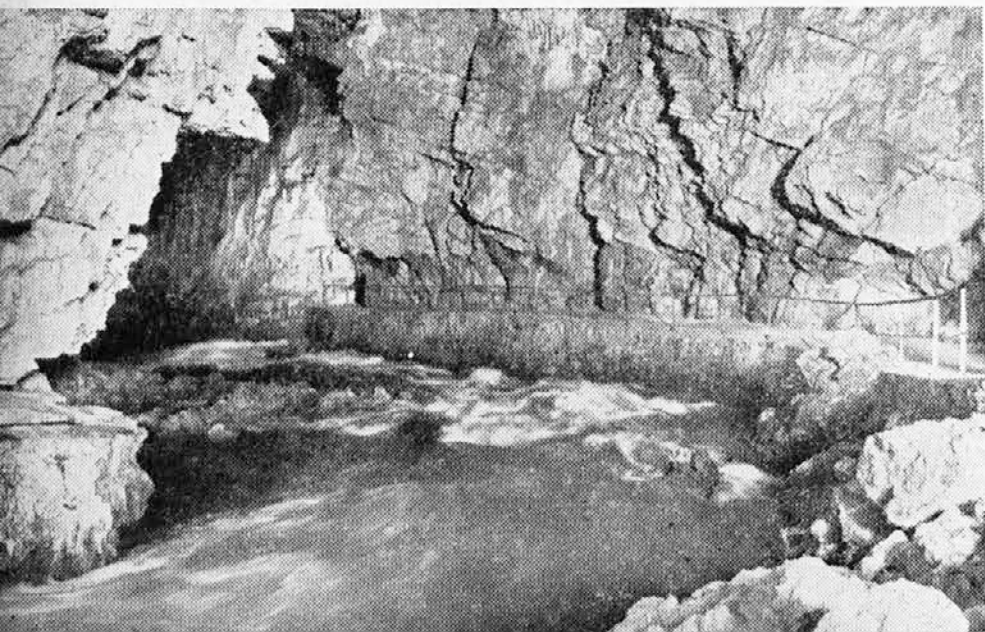
V goriški Vipavi je polno lepih in velikih vasi, ki pa bomo le nekatere obiskali. Ajševica je bila prav za prav del goriškega mesta, ki je tukaj moralo nekdanj vzdrževati slovensko šolo. Od tod ni daleč do Ozeljana, ki tiči pod hribi. Na polju med Ozeljanom in Šempasom je bil tisti sloveči narodni tabor, kjer so goriški Slovenci prvokrat pred kakimi 70 leti povedali svoje zahteve. V Šempasu je dolga leta pasel duše rajni biseromašnik Blazij Grča, po rodu Gorenjec, ki pa se je ves pogoričani in bi bil prav gotovo umrl med svojimi Vipavci, ko bi ga ne bila iz Šempasa pregnala svetovna vihra.

V sosednjem Oseku je tudi fara, kjer pastiruje g. Franc Franke ter skrbi tudi za Marijino božjo pot na Vitovljah, katere gledajo s svoje skale daleč po Vipavski dolini. Dekanija je v Črničah, kjer skrbi za svoje župljane blagi g. dekan Al. Novak. Blizu tam so Batuje, kjer je nekdanj pastiroval blagi in plemeniti g. Nace Leban, ki je ves gorel za čast božjo in za blagor slovenskega naroda. Njegovi Orli so bili vedno vzorni fantje. Prav tako so sloveli dornberški fantje, ki niso bili daleč od batujskih. Malo nižje proti Gorici nazaj je Vogrsko, ki se glede dobrega vina kosa z Dornbergom. Blizu Dornberga je Prvačina, malo vstran pa prijazno Gradišče, kjer je dolgo časa prebival Simon Gregorčič, preden se je preselil v Gorico. V Renčah pod Fajtim hribom, ki je znan iz svetovne vojske, pa so doma znameniti zidarji, ki so tudi Ljubljani dali mnogo dobrih zidarskih mojstrov in stavbenikov. Pod Krasom naj omenimo še Rihemberk, kjer sta se rodila brata dr. Jože in dr. Andrej Pavlica, katera sta že izza Mahničevih časov vneto in z globokim umom posegala v miselni razvoj vsega slovenskega naroda. Na prijaznem gričevju pred Ajdovščino stoji kakor velik grad najmanjše, pa najbolj častljivo slovensko mesto: Sveti Križ. Tukaj je znamenit kapucinski samostan, kjer je živel in deloval sloveči pridigar Janez Svetokriški, ki spada med naše slavne može. Na Ustje ne pojdeva, ker so pogorele, prav tako nama ne kaže, da bi hodila tja čez v hribovske vasi kranjske Vipave, ker je to od rok, čeprav so Manče rodna vas našega dr. Marka Natlačena, Goče pa rodna vas skladatelja Ferjančiča.

Ostanimo na glavni cesti ter skozi Ajdovščino prestopiva Hubelj, da prideva v Šturije, ki so bile že na Kranjskem. Ni več daleč, pa sva v Logu, kjer je sloveča Marijina božja pot. Od tukaj pogledava tja gori v gore, ki se za njihovimi robovi skriva Otlica z Dolom, kjer je trgal svoje prve hlače naš Narte Velikonja.

V strmo kraško pobočje so pozidane Barkovlje pri Trstu.

Mogočna je že reka Pivka, ko drvi skozi Postojnsko jamo.

Ni lepšega pogleda na Trst kakor z obkrožajočih ga pobočij.

Tukaj na tem polju se je bila odločilna zgodovinska bitka med zadnjim mogočnim rimskim cesarjem Teodozijem in njegovim sovražnikom Evgenijem, ki je hotel spet uvesti poganstvo. Bilo je jeseni leta 394. Tri dni je trajal boj. Tretji dan je začela pihati burja Teodozijevim vojakom v hrbet, nasprotnim pa v obraz, nakar je bil Evgenij premagan in ubit. Zdaj smo tako rekoč v Vipavi, ki je srce kranjskega dela Vipave. Lep in prijazen trg, ki ima za ves okraj med drugim to zaslugo, da so modri možje ustanovili tukaj Vinarsko vipavsko zadrugo, ki je z umnim kletarstvom pripomogla, da je vipavsko vino v svetu zaslovelo. Tudi kulturno je Vipava vedno prednjačila drugim trgom. Vipava ima slavno zgodovino in je rodila velike može.

Tod blizu gre cesta na Col in od tod naprej skozi Hrušico na Logatec in Ljubljano. Druga, glavna pa drži naprej skozi St. Vid, čez Rebernice na Razdrto in Postojno.

Po Krasu do morja!

V Gorici s spet vkreava na avtomobil ter zdrkneva z njim po mirenki cesti mimo Roj, kjer je zdaj veliko vojaško letališče, proti Mirnu, nato pa mimo Sovodenj nad Rubijami proti zarezi v Krasu, ki se imenuje Dol. Pred svetovno vojsko je Miren bil središče vse kulturne in gospodarske organizacije na Goriškem. Tukaj so že pred petdesetimi leti bile prve katoliške slovenske organizacije, tukaj sem je rajni dr. Krek najrajši hodil predavat, tukaj so bila celo navdušena protialkoholna zborovanja. Po zgledu kroparske zadruge so mirenški čevljarji ob sodelovanju in pomoči rajnega župnika Rojca ustanovili svojo Čevljarsko zadrugo, ki je iz nje kmalu zrastle velika tovarna — last samih delavcev. Vojne in povojne razmere so to prekrasno socialno in gospodarsko delo uničile. Ostal pa je dokaz, kakor je dokaz kroparska zadruga, da združništvo, kjer je v dobrih rokah, more temeljito spremeniti socialno obličje kakega kraja.

Mnogo lepih spominov veže človeka na ta lep kraj. Pa ni časa niti, da bi stopila na Mirenki grad priporočiti se Materi Mariji. Mirenki grad je namreč Marijina božja pot, ki so jo pred vojsko vodili slovenski lazaristi iz Ljubljane. Med vojsko je mnogo trpela, potem so jo lazaristi obnovili. Midva pa nadaljujeva pot skozi Dol ter pustiva ob strani cesto, ki drži od tod na Opatje selo in dalje na komenski Kras. Tam so Vojščiica, Temnica, Kostanjevica, Komen, Sveto, Gorgansko itd., še dalje Veliki dol, Štanjel, ki je že na oni strani skoraj nad Rihemberkom. Blizu Štanjela je Kobljaglava - Koblj, domovina treh škofov dr. Mahnič, Glušiča in Tkalčiča. Bolj nazaj je Avber, Dutovlje, Tomaj — sami kraji, ki jih lahko imenujemo domovino kraškega terana. Pa danes ni časa, da bi človek obujal skomine po tem najplemenitejšem slovenskem vinu, tudi ne bo mogoče obiskati čudovitih kraških jam, ker naju vabi in kliče — morje.

Ob strani pustiva Vrh sv. Mihaela, kjer je včasih tako cvetelo društveno življenje, hitiva naprej proti Doberdobi. Mimo samih bojišč in slovenskih grobišč: Oj, Doberdob, slovenskih fantov grob! Nad 30.000 mož počiva tukaj — v bratski slogi spe smrtno spanje Slovenci, Italijani, Nemci, Madžari in vsi drugi narodi stare monarhije. Že se nama sveti nasproti Doberdobsko jezero in niže spodaj še dve jezerci. Blizu Jamelj je bil ranjen

nekdanji italijanski korporal Benito Mussolini. Skoraj sva v Devinu. Tukaj je slovensko morje!

Devin ima slavno zgodovino. Tukaj ali pa vsaj v sosednjem Sosljanu so že Rimljani imeli svojo naselbino, ki je slovela po imenitnem črnem vinu — bržkone so stari Rimci že poznali teran. Rimska cesarica Julija Avgusta je trdila, da je samo po tem vinu dosegla visoko starost 82 let. V obzidju devinskega gradu se še pozna rimski stolp. V 10. stoletju je Devin postal središče posebne grofije in devinski grofje so postali slavni. Imeli so svoja posestva tudi na Kranjskem, na primer Prem na Pivki, dalje Kastav, Reko, Moščenice in Veprinac v Istri. Bili so sicer vazali goriških grofov, s katerimi pa so prijateljsko živeli. Devinski grofje pa so se nekaj časa pečali tudi s cestnim roparstvom, kakor je takrat delalo mnogo plemičev, ki so na cestah prežali in plenili popotne trgovce, in sicer tem rajši, če so ti bili podložniki kakega sovražnega grofa. Tako se je na primer tržaškimi trgovcem na cestah mimo Devina vedno slabo godilo. Vendar je predzadnji devinski grof Hugon leta 1382. postal prvi cesarski glavar v Trstu, leta 1386. pa celo glavar dežele Kranjske in Slovenske Krajine. Leta 1587. so devinski grofje izumrli, nakar so njihovo posest podedovali grofje Turni, ki so se poslej imenovali Torre-Hofer-Valsassina. Ko je leta 1849. umrl zadnji moški potomec te rodovine, je Devinsčina prešla v last hčere Terezije, ki je bila omožena kneginja Hohenlohe-Öttingen. Ta rodovina je potem ostala lastnica Devina. Od leta 1528. do leta 1814. je Devin spadal h Kranjski deželi. Ob tem času so z njim vred spadale h Kranjski vse tiste vasi, ki so kasneje spadale pod devinsko dekanijo. Leta 1598. je bil v Devinu ustanovljen samostan servitskega reda, ki mu je pripadal tudi slavni Gregor Alasia da Sommaripa, kateri je leta 1607. v Vidmu izdal italijansko-slovenski slovar. Pozneje so do leta 1782. v tem samostanu bili karmeličani, ki je kasneje v njihovem samostanu bilo nastanjeno tudi župnišče. Devin je bil važna luka, ki je na gradu imela svojo vremensko opazovalnico in signalne naprave, s katerimi so brž ko so začutili, da se bliža huda ura, klicali z morja v luko ribiče, s paše pa pastirje. Do leta 1850. je tukaj bila tudi sodnja, ki pa je potem bila prestavljena v Tržič, nakar je Devin izgubil svojo nekdanjo veljavo.

Ljudje tod težko žive, ker je zemlja trda in skopa. Vendar jih preživlja ribištvo, bližnji kamnolomi v Sosljanu ter nekaj tržaško mesto, največ pa ladjedelnice v Tržiču.

Slovenska obala pa se začenja prav za prav pri Štivanu, tam, kjer se čudovita reka Timava izteka v morje. Štivan je imel najstarejšo cerkev na Slovenskem ter je tukaj sveti evangelij učil baje sam sveti Marko. Še v prvih krščanskih časih je tukaj bila zgrajena cerkev v čast sv. Ivanu. Kasneje so tukaj zgradili samostan ter je tukaj postala sloveča božja pot. Samostan je bil od Obrov sicer razdejan, pa kmalu nato še lepši sezidan. Devinski grofje pa so bili nekaki varuhi samostana in cerkve v Štivanu. Štivan je dobil od cesarske gosposke mnogo predprav, tako na primer pravico tridnevnega sejma ob žegnanju. Štivan je bila tudi dobra luka, od koder so blago prevažali v Italijo in nazaj. Slovenski romarji so se najrajši iz Štivana vozili v italijanski Jakin-Ancono na božjo pot. To pa ni bilo vseč Tržačanom, ki so zaradi tega Štivan večkrat z oboroženo silo napadali in prihajali tudi sejme motit. Ko pa je Marija Terezija Trst razglasila za svobodno luko, je Štivan propadel. Duhovščina se je zdaj preselila v Devin, za njo pa še drugi prebivalci, nakar je Štivan postal navadna majhna vasica, kar je še zdaj. Od Štivana pa se začenja slovenska morská obala, ki mimo Devina, Sosljana, Grljana, Barkovelj, Trsta teče naprej mimo Kopra do izliva reke Dragonje pod Piranom — vsega skupaj kakih 150 kilometrov.

Na robu planote stoji še sloveči Prosek, ki rodi imenitno vino, Sv. Križ, Nabrežina, Kontovelj, Opčine, Bazovica, Škedenj. Vse to so slovenski kraji, ki danes kakor nekaka predmestja oklepajo mesto Trst. V Nabrežini, ki je važno železniško križišče nekdanje južne železnice, lomijo marmor. Tukaj so lomili ta dragi kamen že Rimljani. Blizu Barkovelj stoji znameniti Maksimilijanov grad Miramar, nad katerim teče železnica, ki pa zasanjanega gradu nič ne moti.

Kaj naj zdaj rečemo k Trstu? Prebivalcev šteje kakih 250.000 ter je v zadnjih 25 letih kaj malo napredoval, ker mu

je pač manjkalo naravnega zaledja in so mu vso trgovino prevzemale druge italijanske luke.

Kakšna bo njegova usoda za naprej?

Pogled v slovensko Istro.

Ni mogoče, da bi se po železnici vozila proti Sežani in Divači, ker morava na kratko stopiti v slovenski del Istre.

Ko sem se pred svetovno vojsko z avtom vozil iz Trsta skozi slovenski del Istre, smo marsikje videli, kako je na eni strani glavne ceste na kakem poslopju bilo napisano: »Ljudska šola«, na drugi strani ceste pa je na drugem hribčku stala hiša z napisom »Pučka škola«. Tako pomešani so ponekod živeli Slovenci in Hrvati med seboj.

Glavni slovenski kraj v tem delu Istre je bil trg Podgrad. Blizu Podgrada je Hrušica, kjer je bilo nekdanje središče gospodarske organizacije v tem delu slovenske Istre. Slovenski živelj živi nekako do Buzeta, vendar narodna meja med Slovenci in Hrvati ni natanko določena. Vsekakor je veliki hrvatski buditelj rajni dr. Laginja s slovenskimi buditelji delal ramo ob rami ter se udeležil vseh slovenskih katoliških shodov pred vojsko, na njih govoril in jim tudi predsedoval. Slovenski duhovniki pa so v hrvatskem delu Istre orali kulturno in gospodarsko ledino. Naj bi ta vzajemnost ostala!

Na koncu na Pivko.

Vsa Pivka je do leta 1919. spadala h Kranjski. Pivka v širšem pomenu se začne, če gremo tja od postojnske strani, že pri Senožečah, dasi to ni prava Pivka. Senožeče so velik in lep trg na Notranjskem, ki je imel celo svojo slovečo pivovarno. Tukaj je bilo veliko tržišče in važna postaja, ko so vozniki vozili po cesti proti Trstu. Tukaj se namreč začenja glasoviti klanec Gaberk, kjer je bila potrebna močna pripraga. Gosposki v Senožeče so Pivčani nekdanj nosili davke. — Od Razdrtega proti Ubeljskemu je več predzgodovinskih selišč. Grad pri Šmihelu je bila baje v rimskih časih trdnjava starih Japidov, ki so se tukaj do zadnjega moža branili pred Rimci. Severno od Hrenovic se voda Jamšica ali Lokva izgublja v 123 metrov globoko žrelo, ki so zraven njegove stene štiri jame. V teh jamah je stal glasoviti Predjamski grad, v katerem se je branil zadnji njegov lastnik Erazem Predjamski — Erazem Lueger, ki je bil v tem gradu ubit. Kobenciji so grad na novo pozidali.

Nekateri štejejo k Pivki tudi Postojno. Štejmo jo še mi, da lahko omenimo svetovno slovečo Postojnsko jamo, ki ima kapnike take, kakršnih je malo na vsem svetu. — Velik kraj je Slavina, kjer je fara. Baje je v tej cerkvi shranjen oltar porušene cerkvice Sv. Trojice pri Trnju. Z Vrha pri tej cerkvi je bil baje doma Martin Krpan. — Drug velik kraj je Št. Peter na Krasu, ki je važno železniško križišče. Tukaj se od južne železnice odcepi proga proti Reki. — Najbližja zveza med Ljubljano in Reko je skozi Št. Peter. Od Št. Petra do Zagorja na Krasu je svet močvirnat, ker je tukaj nekdanj bilo jezero. Od Zagorja greš proti Knežaku, kjer se kmalu začno veliki in temni gozdovi. Znani kraji so Šembije in Prem z gradom. Glavna kraja pa sta Trnovo in Ilirska Bistrica. Zdjaj sta oba kraja združena v eno občino, ki šteje kakih 1400 duš. V Trnovem je bila dekanija in uradi, v Bistrici pa Prva Kranjska Tovarna Testenin — Pekatete.

Drugi kraji so Kilovče, ki je železniška postaja proti Reki, Košana, Vreme pod Barko, katera stoji ravno na nekdanji kranjsko-istrsko-goriški tromeji ter je spadala pod Goriško. Omeniti moramo še Jelšane, ki so med zadnjimi železniškimi postajami pred Reko.

Pivka je polna naravnih krasot, ima polno podzemskih jam. Od Krasa jo pa razlikuje gozd, lepo polje in še zadosti vode. Ljudje so pridni in delavni, da malo takih. Vsaj včasih so se Pivčani odlikovali po svoji veri in narodni zavesti. Bog daj, da bi bilo še vedno tako!

*

Naj bi tale sprehod v srcih bralcev obudil zanimanje za te lepe kraje slovenske zemlje, da bi vsi Slovenci z enako ljubeznijo mislili na Goriško, Kras, Trst, Istro in Pivko, kakor mislimo na druge kraje svoje slovenske domovine!

OBRAZI Z JADRANSKEGA PRIMORJA

Slovenka iz Istre (Po risbi Huga Charlemona)

Slovenec iz tržaške okolice (Po risbi H. Charlemona)

Konec prejšnjega stoletja je izšlo na Dunaju obsežno delo »Avstro-ogrška monarhija v besedi in sliki«, ki je posamezne zvezke posvetilo deželam dvojne monarhije. 372 strani je imel zvezek, ki je leta 1891. izšel pod naslovom: »Das Küstenland« in je obravnaval Gorisko, Gradiško, Trst in Istro, torej najvažnejše dele današnjega »Jadranskega Primorja«.

Najmanj nad pol stoletja so stari podatki, zbrani v tem delu, ki dežele lepo prikazuje v zemljepisnem, gospodarskem, kulturnem in narodnostnem pregledu. Iz tega dela posnemamo tudi priobčene obraze in slike, od katerih sta zlasti dve že narodopisna zanimivosti. Poglejmo, kako jo razlaga Tržačan — Italijan, ki piše na strani 191 in naslednjih v nemščini (v sestavku navaja v narekovaju mnogo slovenskih izrazov, ki jih naš prevod označuje z "..."):

»Če smemo verjeti našemu prvemu zgodovinarju fratru Ireneju de Cruce, potem je bilo poseljeno tržaško ozemlje postopoma od 12. stoletja naprej. Najprej so prišli romunski begunci, ki jih zgodovinar imenuje rumieri, nato pa Vendi ali Slovenci. Ti vsi so bili pastirji, zato tudi ime Mandriere, s čemer označujemo kmeta v naši (tržaški) okolici. Ime pa je nastalo iz mandra — čreda.«

Knjiga pravi dalje: »Če so torej prebivalci našega mestnega območja sedaj tudi Slovenci in se poslužujejo slovenskega jezika, tedaj so vendarle zaradi vsakodnevnega občevanja z italijanskimi prebivalci mesta v celoti po šegah in navadah bolj podobni Italijanom kakor pa Slovanom. Tu in tam se sicer razlikujejo od njih. Ker pa groze izumreti njihove stare navade hkrati z njihovo nošo že v današnjih časih, se res izplača, da jih na kratko popisemo.«

»Oglejmo si našega kmetovalca, ali kakor mu navadno pravimo — Mandriere — od bliže. Predvsem je v dno duše globoko veren in pobožen. Če v njegovi fari zavzovni Avemarija ali zaklenka navček, prekine pogovor; vsakdo se odkrije in moli. Mandriere se prekriža, ko zapusti zjutraj hišo; če se bliska, če grmi. Prekriža kruh, preden ga nareže; usta, kadar zazdeha, in zemljo, preden zasadi vanjo plug. Navadni pozdrav domačinom je — 'hvalen bodi Jezus Kristus'. Gospode in tujce pozdravljajo z vljudnimi besedami — 'Dober dan, dober večer, lahko noč', in vedno dodajo še željo — 'Bog daj'.«

Knjiga obravnava dalje navade kmetov iz tržaške okolice v cerkvenem letu, šege ob posebnih slovesnostih, porokah, smrti itd. Dalje pravi knjiga, da okoličan rad roma na Sveto goro pri Gorici. »Dobro pozna tudi predpisane praznike, zlasti — 'sveto rešnje telo' in 'veliko gospo' (Marijino vnebovzetje). Pri tem mu pomagata — 'mala pratika', kmečki koledar in sedaj še mnogo bolj — 'koledar družbe svetega Mohora'.«

Knjiga ve tudi povedati tole: »Naš Mandriere je sicer skromen človek. Ne pritožuje se, četudi je njegova postelja navadna slamnjača — pernic ne pozna. Tudi pri jedeh ni izbirljen.

Med tednom se zadovolji z 'joto', nekakšno fižolovo juho s kislim zeljem, z malo krompirja ali polente. Njegov koledar mu namreč kaže, ob katerih dnevih si lahko privoščijo kaj boljšega: ob krstu, ob poroki, za božič, veliko noč, sv. Rešnje Telo, za cerkveno žegnanje in za sv. Martina.« —

»Zabav pozna pravi Mandriere prav malo.« Omeniti bi bilo kresni ogenj, »čez katerega navadno tudi skače. V predmestnih četrtih Rena Nuova in Pegolotta mu je ta zabava seveda policijsko prepovedana, prav tako kakor tudi spuščanje balončkov.« (Op. uredništva: balončkov z vročim zrakom.) —

»Ob koncu naj še pripomnimo, da Mandriere prav tako, kakor mnogi tržaški mladeniči in mladenke, prihaja ob nedeljah in praznikih na tako imenovani 'liston'. To pomeni, da prihaja od 12. opoldne do 2. popoldne na korzo, kjer se sprehaja gori in doli tako, da lahko vsi občudujejo obleko. Mladi Mandriere prihaja ob nedeljah in praznikih po maši s svojo 'Juze' in 'Juzke' na korzo. Nekoč je bila noša Mandrierov res lepa in slikovita. Na dolgem telovniku so jim bingljali veliki srebrni gumbi. Hlače so bile črne in so segale do kolen ter bile spodaj odprte. Suknjič je bil tudi črn in se je lesno prilegal. Poletji so imeli za pokrivalo širokokrajne klobuke. Pozimi pa so se pokrivali z dragoceno, naslonjaču podobno čepico iz bobrovine, ki je bila imenovana z zaničljivo: caregon (naslonjač). Te kučke so se podedovale od roda do roda. Ženske, ki so jih klicali 'Juze, Juzke', so nosile široka krila s pisanim robom in kratek, težak jopič iz sukna. Glavo so si pokrivalo z belo ruto, ki je visela globoko čez hrbet in bila okrašena z dragocnimi čipkami. Mandrieri so bili varčen, sposoben, pobožen, pošten in delaven kmečki rod.«

Nato knjiga nadaljuje: »Toda — tempora mutantur! Na žalost spada vse to, kar je bilo povedanega o prebivalcih tržaške okolice, v splošnem že v zgodovino. Mladi Mandrieri in Juzke se oblačijo dandanes že kot meščani. Zlasti dejstvo, da snubi Mandriere dekleta navadno na tujem in ne v domači vasi, je mnogo pripomnilo, da so bile spodkopane stare šege in navade kmečkega prebivalstva.«

»Posestev in zemlje ne obdelujejo preveč dobro, zato ne rodi tega, kar bi pričakovali. Ne više več z ljubeznijo na svoji domovini, sicer ne bi prav v današnjih dneh z neodpustljivo lahkomišelnostjo in tako otroško nepremišljenostjo prodajali svojo skromno imovino za to, da bi lahko v neznanj Braziliji kot naseljenci šli iskat srečo, prav za prav le — nesrečo. Med ostalimi mladimi Mandrieri, morda je izvezta le vas škedenj, so le še malo-kateri kmetovalci. Večina jih dela v Trstu kot zidarji, kamnoseki, tlakovalci, da, celo kot fakirji. Vdajajo se tudi pijaci in igri, medtem pa Juze in Juzke prodajajo po našem mestu cvetlice, služijo kot perice ali nas oskrbujejo z mlekom in zelenjavo.«

Časi se spreminjajo.

Kmetica iz koperske okolice z značilno košaro, pločevinasto posodo in mero za mleko (Po risbi Pavla Ivanoviča)

Mandriero (L. Passini)

Mandriera (L. Passini)

Razdelitev najvažnejših dobrin sveta

Orjaška je sedanja svetovna vojna in se bije v Evropi in na ogromni azijski celini. V veliki meri pa je borba za dobrine in surovine. Tako se borijo Nemčija, Italija in Japonska zato, da bi dobile pravičen delež ob delitvi naravnih bogastev, ki jih na zemeljski obli lahko pridelamo in izdelamo, dalje zato, da bi dobile tudi kolonije in del svetovnih trgov. Nič ni čudnega, če so se glavne sopolisnice trojnega pakta prav zato nešteto krat same označile kot države nemaničev v borbi s svetovnim bogatstvom.

Vse do 19. stoletja nam priča zgodovina, da so se narodi največkrat vojskovali med seboj zaradi obmejnih in dednih prepričanj med posameznimi knezi in vladarji. Odkritje novega sveta je oblastilnost in lakomnost zapadnega človeka le še povečalo. Države in narodi, ki so bili ob odkritju Amerike najmočnejši in najpodjetnejši, so si nagrabili ogromna bogastva prek morja in jih prepeljali v Evropo. Zlato, dragulji, biseri, kava in drugo dragoceno blago so omogočili, da so doživele Portugalska, Španija, Nizozemska in Velika Britanija dobo bogastva in razkošja.

S časom pa se je način izkoriščanja prekomorskih dežel spremenil. Z razvojem industrije, z izpopolnitvijo in olajšavami mednarodnega prometa in

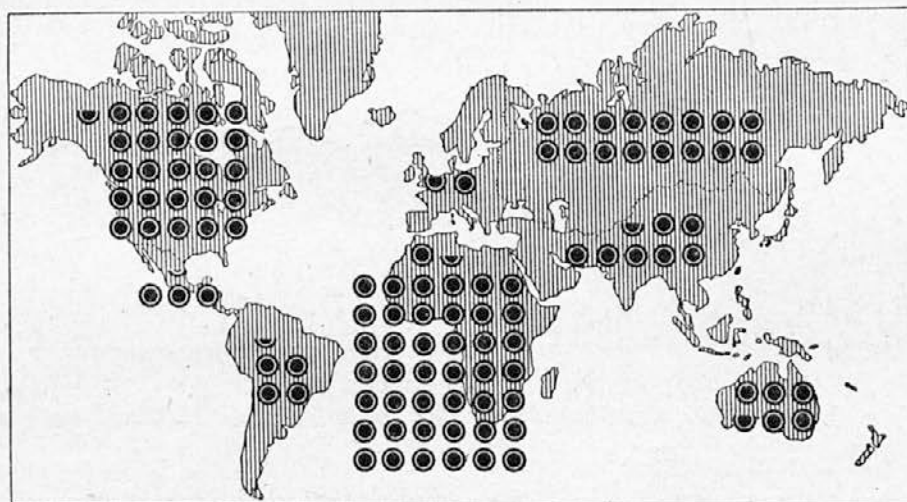
sploh z vsem, kar lahko označimo kot naš stvarni napredek, so se spremenile potrebe ljudi in njihovih državnih in družabnih skupnosti. Prekomorske dežele so kmalu postale dobaviteljice surovin za evropske industrije. Tako so na primer zalagale Evropo z vsemi surovinami, potrebnimi za oblačila vseh vrst, ne samo evropskega, ampak tudi premožnejšega prebivalstva na vseh drugih celinah. Dalje so prekomorske dežele imele znaten in pomemben delež pri prehrani Evrope in pri preskrbi številnih drugih industrijskih surovin, kakor rud, nafte, kavčuka itd.

Prekomorske dežele so morale biti na uslugo najstarejši celini zato, ker so nekatere evropske države imele oblast nad prekomorskimi deželami. Največkrat je bila to politična in vojaška nadoblast, ki je ustvarila tako imenovane kolonije. Kjer pa so ostale v prekomorskih deželah še neodvisne države, so nad njimi skušale bogatejše in močnejše države dobiti vpliv s tem, da so si zagotovile denarno nadzorstvo nad njihovim gospodarstvom. Tako vidimo, da so se konec 19. stoletja že nehale vojske, ki bi nastajale le zaradi dednih prepričanj ali verskih sporov. Vojske ob koncu 19. stoletja so imele za ozadje zahteve po nadoblasti nad surovinami in najvažnejšimi svetovnimi prometnimi zveza-

mi. Vprašanje dostopa do najrazličnejših surovin je postalo marsikdaj glavni razlog za velike vojaške nastope.

Pri teh posegih po dobrinah vsega sveta in pri razdeljevanju vplivnih območij na vseh celinah v prejšnjih stoletjih niso bile upoštevane Nemčija, Italija in Japonska. Ko so vse te tri sile postavile svoje zahteve po pravični razdelitvi surovin in trgov, sta imeli dve državi že v glavnem med seboj razdeljene najvažnejše dobrine in surovine. Bili sta to Velika Britanija in Združene države Severne Amerike. Drugim državam, kakor Portugalski, Nizozemski, Belgiji, je ostala kvečjemu okrnjena zgodovinska čezmorska posest, ki jo je bilo treba marsikdaj varovati s prevejanimi političnimi in gospodarskimi ukrepi.

Za koliko so bile pri enakomerni razdelitvi dobrin vsega sveta prikrajšane zlasti velike države brez kolonij, nam najlepše lahko pokažejo preglednice, ki kažejo razdelitev najvažnejših surovin pred začetkom sedanje vojne. Statistični podatki se opirajo na pridelok v letu 1937 za vse surovine. Preglejmo pridelke zlata, bakra, aluminija, premoga, jekla, petroleja, kavčuka, bombaža, volne, pšenice na vsem svetu in videli bomo, kakšna je razdelitev teh dobrin med državami, ki se bore na eni, in državami, ki se bijejo

● = enako 10.000 kilogramom pridobljenega zlata

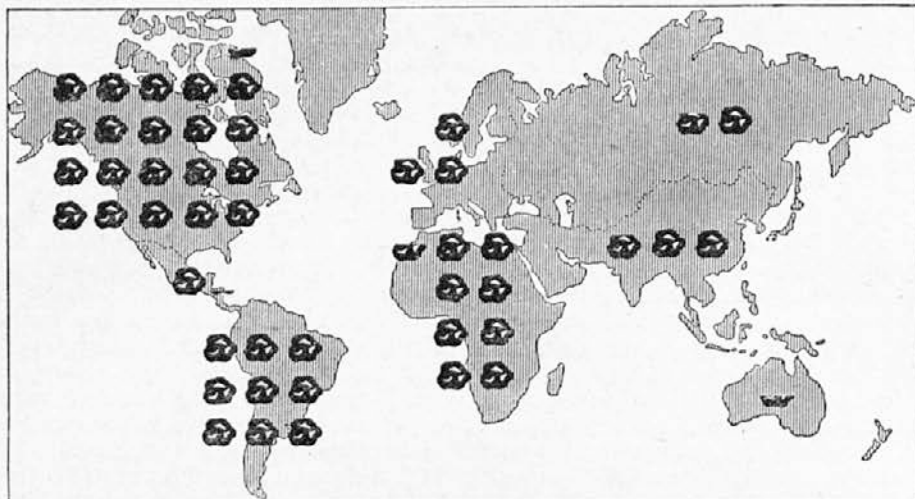
Zlato

V nasprotju z drugimi surovinami in dobrinami zlato kot kovina ni posebno praktično in porabno, pač pa služi že od nekdanj kot stanovitna mera vrednosti v plačilnem prometu, torej pri zamenjavi dobrin. Odkar so državne banke začele izdajati papirnate bankovce mesto zlatnikov, so imele zlato le za kritje, odnosno jamstvo, češ da so pripravljene zamenjati papirnati bankovec za zlato. Stara, tako imeno-

vana zlata podlagal že v prvi svetovni vojni so nekatere evropske države skoraj do dna izčrpale svoje zlate zaloge, največ pa si jih je nakopičila Amerika. Večina vsega zlata na svetu je danes v Združenih državah Severne Amerike, kjer ga imajo spravljene v podzemeljski trdnjavi, tako imenovani zlati trdnjavi Fort Knox. Tudi še danes nakopljuje Afrika, Severna Amerika in Sovjetska Unija večino zlata na svetu. Podpisnice trojnega pakta pridobe na leto vsega skupaj komaj 23.000 kg

ZLATA	
so na vsem svetu l. 1937	
nakopali 1.075.162 kg	
Afrika	433.900 kg
od tega: Juž. afr. Unija	364.986 kg
Juž. Rodezija	25.014 kg
Severna Amerika	256.162 kg
od tega: USA	128.056 kg
Kanada	127.407 kg
Srednja Amerika	31.000 kg
od tega: Mehika	26.326 kg
Južna Amerika	42.000 kg
od tega: Kolumbija	13.755 kg
Azija	78.000 kg
od tega: Japonska	22.500 kg
Filipini	20.753 kg
Indija	10.287 kg
Sovjetska Rusija	160.000 kg
Evropa	17.000 kg
od tega: Švedska	6.010 kg
Romunija	5.465 kg
Nemčija	250 kg
Italija	240 kg
Oceanija	56.400 kg
od tega: Avstralija	42.958 kg

na drugi strani (Nemčija 250 kg, Italija 240 kg, Japonska 22.500 kg). Prav zaradi tega je razumljivo, da se niti Nemčija niti Italija ne zavzemata za tako imenovano zlato podlago.

☉ = enako 50.000 tonam pridobljenega bakra

Baker

Uporaba bakra je v zadnjih desetletjih znatno narasla zlasti zaradi velikega razvoja elektrotehnike. V minulih letih so marsikje zamenjali baker z aluminijem in prav sedanja vojna je nadaljevala v marsičem započete misli, s katerimi je vzbudil izredno pozornost že za časa prve svetovne vojne sedanji predsednik Slovenske akademije

znanosti in umetnosti dr. Milan Vidmar. Prvi je tedaj podrobno obdelal možnosti gospodarske graditve električnih transformatorjev, v katerih so bile v glavnem zamenjane bakrene žice z aluminijastimi. Razen evropske je vsa druga svetovna produkcija v glavnem v rokah angleško-ameriškega gospodarskega kroga. Ker je baker izredno važna kovina pri izdelovanju najrazličnejših zlitin, je samo po sebi razum-

BAKRA	
so na vsem svetu l. 1937 pridobili 2,348.300 ton	
Afrika	424.000 t
od tega: Sev. Rodezija	249.800 t
Belg. Kongo	150.600 t
Severna Amerika	1,012.700 t
od tega: USA	763.800 t
Kanada	240.400 t
Centralna Amerika	58.600 t
od tega: Mehika	46.100 t
Južna Amerika	452.600 t
od tega: Čile	413.200 t
Peru	35.700 t
Azija	140.000 t
od tega: Japonska	87.600 t
Ciper	27.000 t
Sovjetska Rusija	93.000 t
Evropa	148.000 t
od tega: Jugoslavija	39.500 t
Nemčija	30.400 t
Španija	28.000 t
Norveška	20.700 t
Italija	600 t
Oceanija	19.400 t

ljivo, da velja danes za eno izmed najpomembnejših vojnih surovin. Evropska proizvodnja je danes v glavnem vsa na razpolago veliki nemški državi.

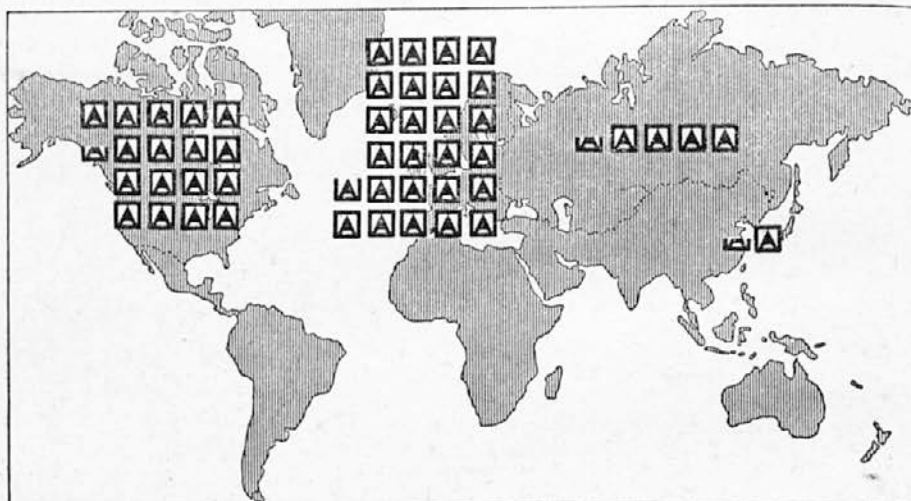
ALUMINIJA

so izdelali na svetu l. 1937 vsega skupaj 493.100 ton

Severna Amerika	174.500 t
od tega: USA	132.800 t
Kanada	41.700 t
Azija (Japonska)	14.000 t
Sovjetska Rusija	45.000 t
Evropa	259.000 t
od tega: Nemčija	127.500 t
Francija	34.500 t
Švica	25.000 t
Norveška	23.000 t
Italija	22.900 t
Vel. Britanija	19.300 t

Aluminij

Ni je važne surovine, ki bi v kratkih letih tako neverjetno narasla v izdelovanju kakor prav aluminij. Poglejmo za primer le Nemčijo, ki je l. 1937 izdelala 127.500 ton aluminija. Štiri leta prej, torej l. 1933, ga je izdelala le 18.900 ton. Leta 1941 pa ga je po približnih cenitvah pridobila že 450.000! Nič manj veličasten razvoj je doživelo izdelovanje aluminija v Združenih državah Sev. Amerike. Tam so ga l. 1934 izdelali 33.600 ton, v pomladanskih mesecih leta 1942 pa so ga vsak mesec izdelali že 35.000 ton. Ob istem času je Japonska vsak mesec izdelala 2500 ton, Italija pa 5000 ton na mesec. Ta razvoj kaže, kako važna vojna surovina je postal aluminij. Saj bi brez njega vojne industrije ne mogle izdelovati cele vrste orožij in orodij.

☐ = enako 10.000 tonam izdelanega aluminija

Letala sedanje kakovosti sploh ne bi bilo mogoče graditi, če ne bi imeli aluminija. Dalje bi bili motorji tankov, oklepni voz, tovornih avtomobilov in ladij znatno težji, kakor so sicer, in zaradi tega tudi bolj nerodni. Pri vsem tem pa ni še upošteto najvažnejše, da namreč manjša teža motorjev, zgrajenih z aluminijem in njegovimi zlitinami, omogoča znatne prihranke na gorivu v vsem prometu. Upoštevati moramo še manjšo obrabo in izrabo strojnih naprav prav zaradi manjše teže motorjev. Kako ogromne količine aluminija gredo samo za potrebe letalske industrije, dokazuje primera, da porabijo v Ameriki za srednje težki bombnik, ki popolnoma izdelan tehta 8000 kg neto, kar 10.500 kg surovega aluminija.

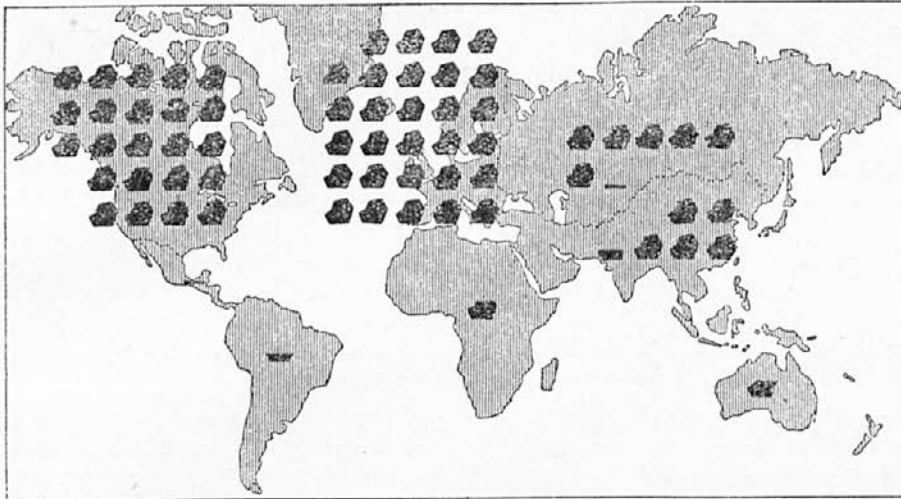
To je torej precej več, kot tehta vse letalo, ki je v celoti iz aluminija.

Aluminij izdelujejo iz očiščenega boksita, nekakšne gline, v električnih pečeh. Prvotna surovina za aluminij je torej boksit, ki pa zahteva istočasno velike elektrarne in iz njih poceni električni tok. Pri sedanjih modernih postopkih potrebujemo približno 4000 kg boksita in 20.000 kilovatnih ur električne energije, če hočemo izdelati eno tona surovega aluminija. Najboljša ležišča boksita so v Evropi: v Franciji, Madžarski, bivši Jugoslaviji in Italiji. Ogromne množine električne energije, ki so bile potrebne za kar pravljični porast produkcije aluminija v Evropi, pa so bile sproščene največ na ta način, da so bili izve-

deni smotrni varčevalni ukrepi pri porabi električnega toka povsod, zlasti pa v hišnih gospodinjstvih in malih gospodarstvih kakor tudi v mali obrti

in industriji. Vzporedno s temi znatnimi prihranki električne energije pa so bile zgrajene tudi velike, nove električne centrale.

= enako 20,000,000 tonam nakopanega premoga

Premog

Severna Amerika in Evropa skupaj nakopljeta nekako štiri petine vsega črnega premoga na svetu. V premogokopni industriji je zlasti položaj Nemčije izredno ugoden, saj je Nemčija že leta 1937 nakopala 184 milijonov ton črnega premoga. Pač pa je zato japonska produkcija bolj majhna, saj je do-

segla le 46 milijonov ton, medtem ko je položaj Italije pri samopreskrbi s premogom res neugoden, saj ni nakopala tedaj niti enega milijona ton. V Aziji je v zadnjem času postalo posebno važno območje Kuznecka v Srednji Sibiriji, kjer so odkrili velikanske zaloge črnega premoga, ki jih cenijo okroglo na 400 milijard ton, torej nekako 300 krat toliko, kakor so l. 1937

ČRNEGA PREMOGA so nakopali l. 1937 na vsem svetu 1.307,445.000 ton

Afrika	17,065.000 t
od tega: J. afr. Unija	15,491.000 t
J. Rodezija	1,029.000 t
Severna Amerika	459,446.000 t
od tega: USA	448,432.000 t
Kanada	11,014.000 t
Srednja Amerika	912.000 t
Južna Amerika	3,189.000 t
od tega: Čile	1,988.000 t
Azija	111,000.000 t
od tega: Japonska	46,000.000 t
Brit. Indija	25,438.000 t
Sovjetska Rusija	122,579.000 t
Evropa	580,000.000 t
od tega: V. Britanija	244,267.000 t
Nemčija	184,513.000 t
Francija	44,319.000 t
Poljska	36,218.000 t
Belgija	29,859.000 t
Italija	964.000 t
Oceanija	13,254.000 t

nakopali premoga na vsem svetu. Sovjetska Zveza je začela izkoriščati ta ležišča premoga v zvezi z rudniki železne rude na Uralu in je ustvarila čisto novo industrijsko središče, takimenovani Ural-Kuzneck-kombinat (UKK), ki je pomemben zlasti zaradi tega, ker je v sedanji vojni ostal izven dosega letalskih bombardiranj.

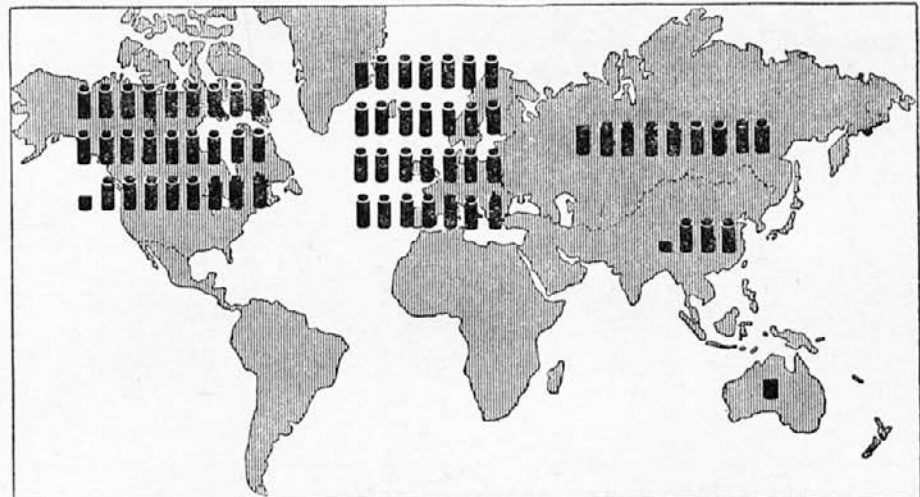
JEKLA

so izdelali l. 1937 na vsem svetu
134,494.000 ton

Afrika	284.000 t
Severna Amerika	52,805.000 t
od tega: USA	51,380.000 t
Kanada	1,425.000 t
Central. Amerika (1936)	136.000 t
Južna Amerika	76.000 t
Azija (1936)	6,580.000 t
od tega: Japonska	5,223.000 t
Sovjetska Rusija	17,825.000 t
Evropa	55,691.000 t
od tega: Nemčija	20,013.000 t
Vel. Britanija	13,192.000 t
Francija	7,902.000 t
Belgija	3,863.000 t
Luxemburg	2,510.000 t
Čehoslov.	2,315.000 t
Italija	2,099.000 t
Poljska	1,467.000 t
Švedska	1,106.000 t
Oceanija	1,097.000 t

Jeklo

Tudi pri tej osnovni surovini je kakor pri premogu evropski izdelek na prvem mestu. Z izjemo Anglije in švedske je v zadnjih letih izključno v nemških rokah. Vse tri sopolpisnice troj-

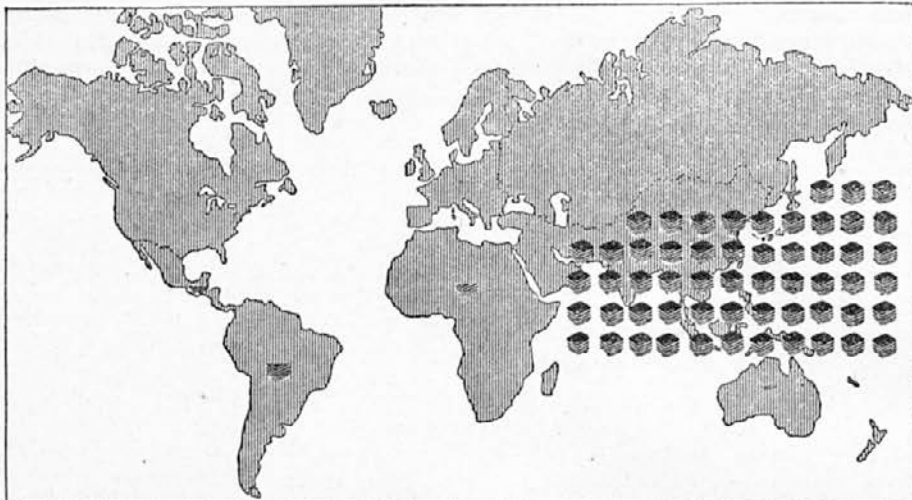

= enako 2,000,000 tonam izdelanega jekla

nega pakta izdelajo po stari statistiki 27,335.000 ton. Vojna je seveda v veliki meri zahtevala vse večjih množin jekla in so bile zaradi tega vse jeklarne znatno povečane. Prav tako je bilo zgrajenih mnogo novih. Za izdelovanje jekla je pa potrebna dobro železna ruda; prav zato je prvi predpogoj za uspešno izdelovanje jekla posest primernih rudnikov ali pa vsaj reden dovoz železne rude iz drugih dežel. Pri izdelovanju jekla potrebujemo tudi

znatne količine starega železa. Za izdelovanje posebnih vrst jekel nam služijo dodatki nekaterih redkih kovin, kakor vanadija (pridobivajo ga iz Tomaževe žilindre), kroma (glavni dobavitelj Južna Afrika, Sovjetska Unija in Turčija, deloma tudi bivša Jugoslavija), molibdena (največ iz Združenih držav Sev. Amerike), mangana (iz Rusije, Indije, Zlate obale, Južne Afrike, Brazilije, Egipta) in zlasti niklja (do 95% iz Kanade).

KAVČUKA	
so l. 1937 pridelali na vsem svetu 1,158.000 ton	
Afrika	11.000 t
Centralna Amerika	3.000 t
Južna Amerika	17.000 t
Azija	1,125.000 t
od tega: Brit. Malaja	477.000 t
Niz. Indija	439.000 t
Ceylon	72.000 t
Fr. Indokina	44.000 t
Sev. Borneo in Sarawak	40.000 t
Tajska	36.000 t
Indija	10.000 t
Oceanija	2.000 t

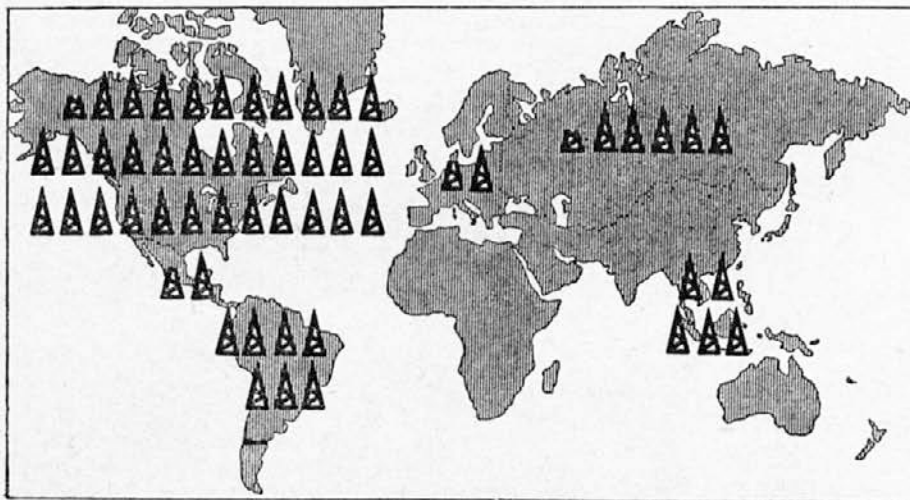
☉ = enako 20.000 tonam pridelanega kavčuka

Kavčuk

Zanimivo pri izdelovanju kavčuka je pač to, da je edini pridelovalec na debelo postala Azija. Vse druge celine na svetu so l. 1937 pridelale komaj 35. del vsega pridelka. Še bolj zanimivo pa je, da ves azijski pridelok kavčuka v ogromni večini odpade na ozek pas. Od 1,120.000 ton, ki jih pridelajo v Aziji, odpade na Britansko Malajo 477.000 ton, na Nizozemsko Indijo pa 439.000 ton. Še v jeseni l. 1941 nobena od teh glavnih dežel ni bila pod nadzorstvom podpisnic trojnega pakta. Ko so pa pozimi 1941/42 Japonci zasedli Filipine, Britansko Malajo in Ni-

zozemsko Indijo, so hkrati tudi postali gospodarji nad vsem svetovnim pridelkom kavčuka. Nemčija, ki je bila že pred svetovno vojno navezana le na uvoz kavčuka iz tujih držav, je zgodaj začela izdelovati sintetični kavčuk, tako imenovani buna-kavčuk. Združene države Severne Amerike, ki so doslej vedno porabile največ kavčuka, imajo sedaj hude skrbi, kako se rešiti neprijetne zagate, ki jim grozi zaradi pomanjkanja kavčuka. Deloma skušajo povečati pridelok v Južni Ameriki, od koder je bil kavčukovec v prejšnjem stoletju tudi prepeljan v Ma-

lajo. Težko je seveda preceniti sedanjo proizvodnjo sintetičnega kavčuka. Za leto 1936 ve statistika povedati, da so ga v Sovjetski Rusiji izdelali okroglo 40.000 ton, v Nemčiji pa 20 do 25.000 ton. Prav gotovo pa je med vsemi vojnimi dogodki v vsem poteku dolge vojne najvažnejši gospodarski dogodek to, da je angloameriška stran, ki je imela ob začetku vojne pridelok vsega kavčuka v rokah, to najvažnejšo surovino docela izgubila, lahko bi rekli, čez noč in jo, hočeš nočeš, morala prepušiti neokrnjeno v roke nasprotni stranki.

▲ = enako 5.000.000 tonam načrpane nafte

Nafta

V svetovnem pridobivanju nafte odnosno petroleja in bencina so se od leta 1937 zgodile znatne spremembe. L. 1937 so vse tri podpisnice trojnega pakta premogle komaj 20.000 ton domače proizvodnje petroleja. V sedanji vojni pa služijo Nemčiji vsi romunski vrelci, ki so dali l. 1937 nadvse upoštevanja vredno količino 7,153.000 ton. Japonska pa si je pridobila nadzorstvo in oblast nad Nizozemsko Indijo, kjer so načrpali v mirnih časih 7,262.000 ton. Daleč pred vsemi državami na svetu

je seveda Severna Amerika. Tudi tukaj igra kakor pri jeklu poleg naravnih ležišč enako važno vprašanje ugodnega prevoza (posebni cevovodi!).

Ker se je z razvojem motorizacije prometa (velikansko število avtomobilov), preureditve ladijskih motorjev in tovarniških naprav na pogon z nafto kakor tudi kurjav z nafto povečala poraba tekočih pogonskih sredstev v četrto stoletje kar za petkratno količino, so vse velike države zadnja desetletja bile v največjih skrbih, da jim ne bi prehitro začelo primanjkovati »tekočega zlata«. Svetovne zaloge

NAFTE	
so l. 1937 na vsem svetu načrpali 279,663.000 ton	
Afrika	173.000 t
Severna Amerika	173,233.000 t
od tega: USA	172,866.000 t
Centralna Amerika	9,068.000 t
od tega: Mehika	6,888.000 t
Trinidad	2,180.000 t
Južna Amerika	35,545.000 t
od tega: Venezuela	27,734.000 t
Kolumbija	2,830.000 t
Peru	2,346.000 t
Argentina	2,330.000 t
Azija	25,472.000 t
od tega: Iran	10,331.000 t
Nizoz. Indija	7,262.000 t
Irak	4,255.000 t
Burma	1,103.000 t
Barent. otoki	1,065.000 t
Japonska	355.000 t
Sovjetska Rusija	27,821.000 t
Evropa	8,351.000 t
od tega: Romunija	7,153.000 t
Poljska	501.000 t
Nemčija	451.000 t
Italija	14.000 t

nafte so namreč v doslej znanih ležiščih v primeri z vsakoletno porabo bencina, petroleja in nafte postale že neznatne. Če v najbližji prihodnosti ne bodo odkrili novih, mogočnih in bogatih petrolejskih polj, potem lahko

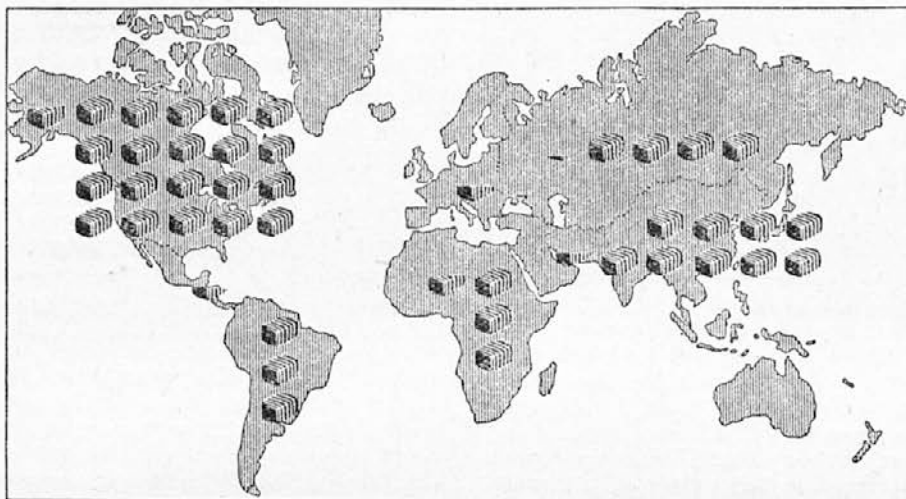
računamo, da bo po 20 letih nafte in bencina zmanjkalo! Kaj to pomeni, si lahko mislimo.

Nafta je bila in je še najhujša skrb svetovnih politikov, zakaj niti trgovske ladje niti oklepne divizije, ne tovorni avtomobili ne letala se ne bi mogla ganiti, če bi zmanjkalo tekočih pogonskih sredstev. Ni čuda, če je že v mirnih časih divjal kar najbolj brezobziren boj za posest petrolejskih polj. V ta boj so posegale razne petrolejske družbe, ki so bile na zunaj le predstavnice izrazito trgovskih strem-

ljenj, na skrivaj pa so te veledružbe zastopale tudi svoje vlade in države. Te so bile namreč marsikdaj soudeležene pri teh družbah tako z denarjem kakor tudi z odločujočimi glasovi. Sedanja svetovna vojna je silno povečala porabo tekočih pogonskih sredstev, zato je prav njihova zadostna proizvodnja postala težišče vseh strateških vprašanj, saj bi končno od tega lahko bila odvisna zmaga ali poraz.

Nemčija je bila svojčas prav pri tekočih pogonskih sredstvih na najslabšem, saj je imela nezatna ležišča

petroleja, ki niso bila niti primerna za izkoriščanje. Zato so prav v Nemčiji najprej načeli vprašanje umetnega izdelovanja bencina: izdelovanja sintetičnega bencina s pomočjo tako imenovanega hidriranja premoga. Ta mlada industrija se je v zadnjih letih silno razvila. Zadnja leta so po približnih cenitvah v Nemčiji že vsako leto izdelali okrog 3.000.000 ton sintetičnega bencina, torej najmanj toliko, kakor ga je potrebovala vsa Nemčija pred to vojno in približno toliko, kakor polovica mirovne romunske proizvodnje.

= enako 200.000 tonam pridelanega bombaža

Bombaž

Številke kažejo, da je Severna Amerika na prvem, Azija na drugem, Rusija na tretjem in Afrika na četrtem mestu. Pridelak Srednje Amerike, Evrope in Oceanije je razmeroma majhen. Le še Južna Amerika pride v po-

šteev: tam se trudi zlasti Brazilija, da bi dosegla čim večji pridelek. Tudi pri tej surovini je pomanjkanje primernih kolonij prisililo podpisnice trojnega pakta, da so začele misliti na izdelovanje sintetičnih vlaken. Ta naj jim zmanjšajo uvoz bombaža, volne in svile in tako odvisnost od pridelovalcev in pridelovalskih držav. Na drugi strani pa je ta osamosvojitve dala tudi primerno in lepo zaposlitev domačemu

BOMBAŽA

so l. 1937 na vsem svetu pridelali 8,277.400 ton

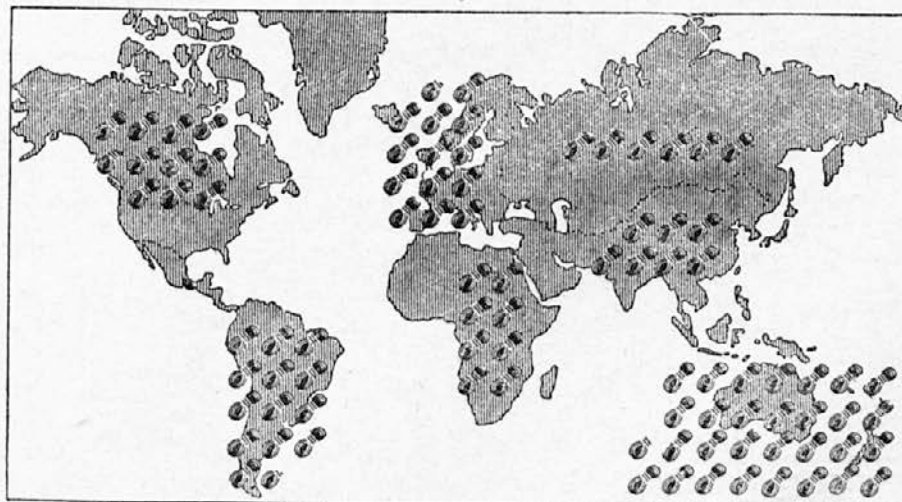
Afrika	710.000 t
od tega: Egipt	494.600 t
Uganda	75.700 t
Sudan	60.200 t
Belg. Kongo	38.000 t
Severna Amerika	4,107.600 t
Centralna Amerika	80.000 t
Južna Amerika	600.000 t
od tega: Brazilija	460.000 t
Peru	81.500 t
Argentina	51.400 t
Azija	1,860.000 t
od tega: Indija	1,048.500 t
Kina	700.000 t
Sovjetska Rusija	820.000 t
Evropa	98.000 t
od tega: Turčija	64.700 t
Oceanija	1.800 t

prebivalstvu. Prav zato so bile Nemčija, Japonska in Italija že v zadnjih letih pred to vojno na čelu vseh držav, ki so proizvajale umetna vlakna. L. 1937 je znašala svetovna proizvodnja umetnih vlaken, pri čemer umetna svila ni upoštevana, 285.690 ton in od tega sta izdelali Os z Japonsko kar 254.150 ton.

VOLNE

so nastrižli leta 1937 na vsem svetu 1,772.500 ton

Afrika	158.300 t
od tega: J. afr. Unija	111.600 t
Severna Amerika	214.900 t
od tega: USA	206.300 t
Centralna Amerika	4.700 t
Južna Amerika	272.900 t
od tega: Argentina	172.400 t
Azija	139.000 t
od tega: Kina	55.000 t
Indija	45.000 t
Sovjetska Rusija	117.500 t
Evropa	272.500 t
od tega: Vel. Britanija	48.500 t
Turčija	29.300 t
Španija	27.200 t
Francija	25.000 t
Nemčija	19.600 t
Jugoslavija	14.900 t
Italija	13.600 t
Oceanija	592.700 t
od tega: Avstralija	458.100 t
N. Zelandija	134.600 t

= enako 20.000 tonam nastrižene volne

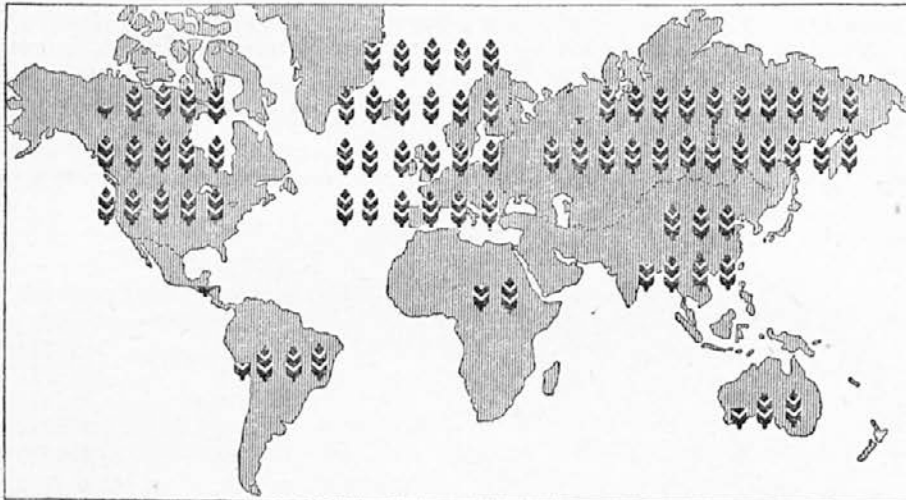
Volna

Tudi tu se nam nudi podobna slika kakor pri nekaterih drugih surovinah.

Glavna območja za pridelovanje volne imajo bogataške države, podpisnice trojnega pakta pa so l. 1937 pridelale

le 33.200 ton. Seveda ne smemo prezeti, da je za pridobivanje volne potrebno ugodno podnebje, ki je n. pr. v Sibiriji, Kanadi, na severu Združenih držav neprimerno bolj primerno,

kakor pa n. pr. v Italiji ali pa celo na Japonskem, kjer je n. pr. narodna surovina za izdelovanje kakršnega koli blaga prav za prav — svila. Namesto volne se že uporabljajo umetna vlakna.

☞ = enako 2.000.000 tonam pridelane pšenice

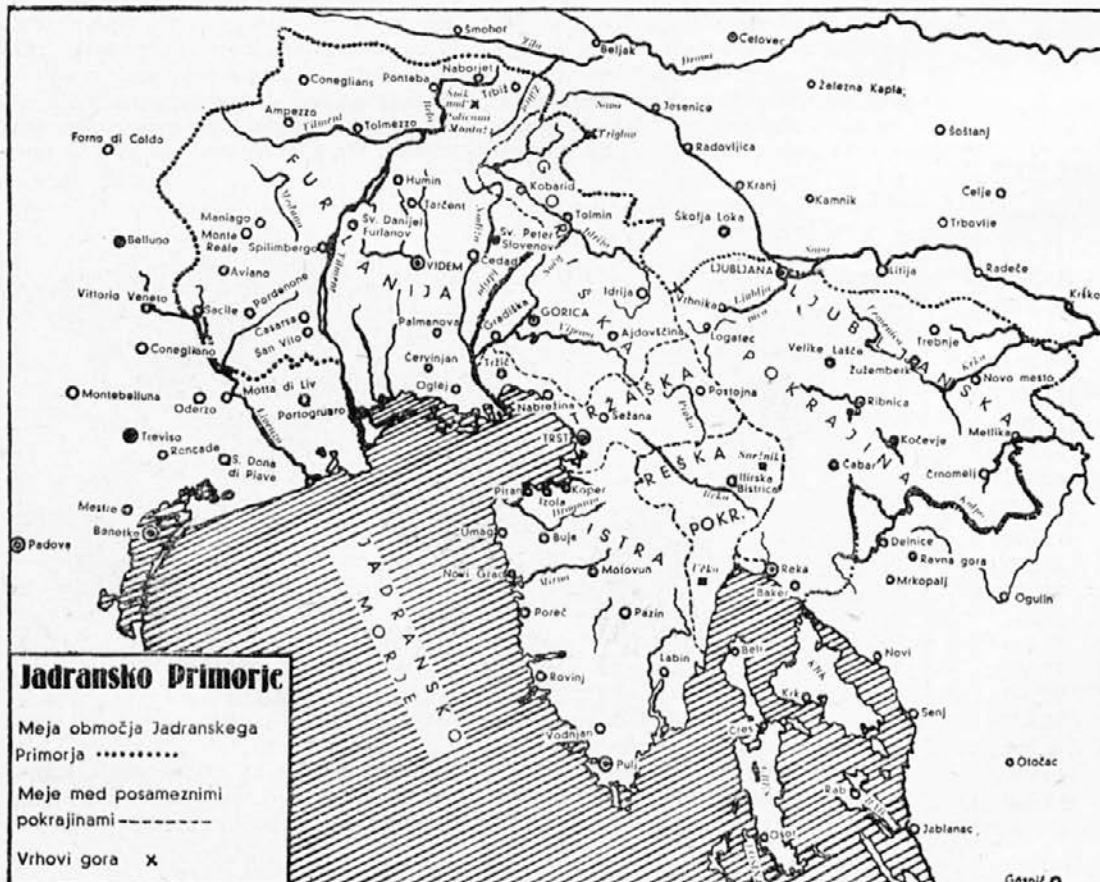
Pšenica

Evropa in Rusija sta pri tej življenjski surovini na prvem mestu. Obe skupaj pridelata več, kakor znaša polovični svetovni pridelek. Z vojnim pohodom proti Rusiji pa je Nemčija dosegla, da ima v rokah ali pa vsaj pod nadzorstvom območje, na katerem je v mirnih časih zrastle ena tretjina vse pšenice na svetu.

Za te osnovne dobrine divja danes boj v Evropi in Aziji. Osvojitev območja, na katerem se v veliki meri prideluje ena od teh surovin, pomenja najmanj toliko, kakor velika zmaga na bojišču. Čim dalj traja vojska, tem bolj postaja odločilno, kdo gospodari nad surovinami, to velja zlasti za nafto in kavčuk, za pšenico, rž in riž, za maščobe, bombaž, volno itd. Če so bila prva leta sedanje vojne v znamenju

PŠENICE	
so v l. 1937 pridelali na vsem svetu	
147.915.000 ton	
Afrika	3.544.000 t
od tega: Egipt	1.235.000 t
Alžir	903.800 t
Fr. Maroko	568.700 t
Severna Amerika	28.737.000 t
od tega: USA	23.832.400 t
Kanada	4.904.600 t
Centralna Amerika	295.000 t
Južna Amerika	6.670.000 t
od tega: Argentina	5.029.500 t
Azija (brez Kine)	13.368.000 t
od tega: Indija	9.908.500 t
Sovjetska Rusija	44.240.000 t
Evropa (brez Ukrajine)	45.800.000 t
od tega: Italija	8.063.000 t
Francija	7.017.300 t
Nemčija	4.466.800 t
Romunija	3.760.100 t
Turčija	3.619.300 t
Jugoslavija	2.347.000 t
Oceanija	5.261.000 t
od tega: Avstralija	5.096.400 t

uničevanja vojne sile nasprotnikov, tedaj so zadnja leta vedno bolj v znamenju ureditve pridelovanja in izdelovanja najvažnejših surovin in dobrin, kakor tudi njihovih umetnih nadomestkov. Od njih in od možnosti njihovega prevoza po suhem in po morju bodo končno odvisne tudi najvažnejše vojaške odločitve ob zaključku sedanje svetovne borbe.

Jadransko Primorje

Površina	
Pokrajina	Površina km ²
Videm	7.163
Gorica	2.725
Trst	1.379
Istra	3.718
Reka	1.121
Ljubljana	4.545
Sušak itd.	1.382
Vsa površina	22.033

Prebivalstvo	
Pokrajina	Prebivalstvo leta 1931
Videm	722.000
Gorica	210.000
Trst	350.000
Istra	303.000
Reka	108.000
Ljubljana	304.000
Sušak itd.	79.000
Vse prebiv.	2.076.000

Velika mesta	
	Prebivalcev leta 1936
Trst	248.000
Videm	63.000
Reka	54.000
Gorica	47.000
Pulj	46.000
Ljubljana 1942	98.000

Svet v četrtem letu vojne vihre

Dr. I. P.

V lanskem »Slovenčevem koledarju« smo zaključili zunanjepolitični in vojaški pregled z novembrom 1942. Ako se ozremo na nadaljnji razvoj dogodkov — in to najprej na diplomatsko področje — potem vidimo, da se je diplomatski svetovni položaj že konec decembra 1942 zelo razčistil. Z majhnimi izjemami so se vse države na svetu opredelile za ta ali oni tabor ali vsaj zavzele jasno stališče do posameznih vojskujočih se držav. Lep pregled tega položaja je objavil znani nemški »Archiv der Gegenwart« z dne 13. aprila 1943. Ker je ta pregled najbolj točen, ga bomo povzeli tudi mi. Pripomniti je, da nastopajo v pregledu nekatere države dvakrat, ker imajo begunske vlade, kar zavezniški tabor navidezno povečuje.

I. Osne države:

A. Države trojne zveze:

1. Nemčija,	} pogodba trojne zveze, sklenjena v Berlinu 27. septembra 1940.
2. Italija,	
3. Japonska,	
4. Madžarska, pristopila k trojni zvezi 20. novembra 1940.
 5. Romunija, pristopila k trojni zvezi 23. novembra 1940.
 6. Slovaška, pristopila k trojni zvezi 24. novembra 1940.
 7. Bolgarija, pristopila k trojni zvezi 1. marca 1941.
 8. Hrvatska, pristopila k trojni zvezi 15. junija 1941.

B. Zavezniške države, ki niso pristopile k trojni zvezi, pa so v vojni na strani držav trojne zveze:

1. Kitajska (Nanking), napovedala vojno Združenim državam in Angliji 9. januarja 1943.
2. Mandžukuo, v vojnem stanju z Združenimi državami in in Anglijo od 8. decembra 1941.
3. Tajska, napovedala vojno Združenim državam in Angliji januarja 1942.
4. Finska, v vojni s Sovjetsko zvezo od 25. junija 1941.
5. Burma, postala samostojna in stopila v vojno z USA in Anglijo 1. avgusta 1943.
6. Filipini, postali samostojni začetek novembra 1943.
7. Indija (Chandra Bose) napovedala vojno USA in Angliji začetek novembra 1943.

C. V območje trojne zveze spadajoče države, oziroma nekdanje države, ki se priznavajo k novi Evropi, katerih emigrantske vlade pa še nastopajo kot »Združeni narodi«:

1. Belgija.
2. Nizozemska.
3. Francija.
4. Grčija.
5. Norveška.
6. Poljska (deloma neposredno, deloma pa posredno kot Generalna gubernija, vključena v veliki nemški rajh).
7. Češkoslovaška (deloma neposredno, deloma posredno kot Češkomoravski protektorat, včlenjen v Veliko Nemčijo, deloma pa kot neodvisna država Slovaška).
8. Luxemburg.
9. Srbija.
10. Črna gora.
11. Albanija (ki je po Badoglijevi kapitulaciji postala samostojna).

Č. Prijateljske države, ki se priznavajo k »Novi Evropi«:

1. Danska (pristopila k pogodbi proti kominterni 25. novembra 1941).
2. Španija (Izjava generala Franca 18. julija 1941; vladna izjava z dne 21. septembra 1942, ki pravi, da Španija ni nevtralna, marveč »nevojskujoča se« država).

II. Zavezniki:

A. Združeni narodi, ki so pristopili k atlantski karti, objavljeni 14. avgusta 1941 v Londonu in Washingtonu:

1. Anglija,	} atlantska karta, ki sta jo sprejela Roosevelt in Churchill 14. avg. 1941.
2. Združene države,	
3. Sovjetska zveza,
 4. Kitajska (Čungking),
 5. Avstralija,
 6. Belgija (begunska vlada),
 7. Kanada,
 8. Kostarika,
 9. Kuba,
 10. San Domingo,
 11. Češkoslovaška (begunska vlada),
 12. Salvador,
 13. Grčija (begunska vlada),
 14. Guatemala,
 15. Haiti,
 16. Honduras,
 17. Indija (Britanska),
 18. Luxemburg (begunska vlada),
 19. Nizozemska (begunska vlada),
 20. Nova Zelandija,
 21. Nicaragua,
 22. Norveška (begunska vlada),
 23. Panama,
 24. Poljska (begunska vlada),
 25. Južnoafriška zveza,
 26. Jugoslavija (begunska vlada),
27. Mehika,	} pristopili 14. junija 1942.
28. Filipini,	
29. Abesinija (pristopila 10. oktobra 1942).
 30. Irak (pristopil 24. januarja 1943).
 31. Brazilija (pristopila 8. februarja 1943).

pristopile z washingtonsko izjavo dne 3. januarja 1942.

B. Države, ki niso pristopile k atlantski karti, pa so prelomile diplomatske stike z osnimi državami, oziroma jim napovedale vojno:

1. Bolivija (napovedala vojno trojni zvezi 7. aprila 1943).
 2. Kolumbija (napovedala vojno Japonski 10. decembra 1941, prekinila diplomatske zveze z Nemčijo in Italijo 20. dec. 1941). Napovedala vojno Nemčiji 29. nov. 1943.
 3. Venezuela (prekinila diplomatske stike z državami trojne zveze 3. decembra 1941).
4. Ekvador,	} prekinile diplomatske stike z državami trojne zveze 27. januarja 1942.
5. Paragvaj,	
6. Peru,	
7. Urugvaj,	

8. Čile (prekinile diplomatske zveze s trojno zvezo 20. januarja 1943).

C. V območje zaveznikov spadajoče države:

1. Egipt (prekinil diplomatske zveze z Nemčijo 4. septembra 1939, z Italijo 12. junija 1940, napovedal vojno Japonski 10. decembra 1941).
2. Iran (iransko-sovjetsko-angleška pogodba 27. januarja 1942, prelom diplomatskih stikov z Japonsko 14. aprila 1942, vojna napoved osnim državam poleti 1943).
3. Liberija (sodeluje z Združenimi državami od 4. decembra 1942).
4. Saudova Arabija (prekinila diplomatske odnose z Italijo 23. februarja 1943).
5. Islandija (zasedena po ameriški vojski od julija 1942).
6. Francoski »narodni odbor«, priznan od Anglije, Združenih držav in Sovjetske zveze poleti 1943).

III. Nevtralne države:

1. Afganistan.
2. Argentina.
3. Irska.
4. Liechtenstein.
5. Mongolska republika.
6. Portugalska.
7. Švedska.
8. Švica.
9. Turčija.
10. Vatikanska država.

Na ameriški celini v zadnjem letu ni prišlo do pomembnih diplomatskih sprememb. Vendar pa tudi tam ni šlo vse gladko, kar nam dokazuje primer Argentine, ki je navzlic najhujšemu pritisku ostala nevtralna in je ohranila diplomatske odnose z državami trojne zveze. Pri puču, ki ga je 4. junija 1943 izvedel general Ramirez, je ostala argentinska zunanja politika nespremenjena.

Do večjih sprememb in do polnega razčiščenja je prišlo na evropski celini. Kakor je znano, je uživala poražena Francija med vsemi evropskimi premaganimi državami veliko naklonjenost Nemčije in držav trojne zveze. Nemške čete so nadzirale tri petine njenega ozemlja v skladu z določili o premirju, nezasedena Francija pa je ohranila svojo vlado in svojega državnega poglavarja. Pri tej vladi so bili akreditirani celo diplomatski zastopniki obeh vojskujočih se taborov in tudi države zmagovalke so občevala z njo po posebnih zastopnikih, seveda v skladu z določili o premirju. Francija je imela še vedno lastno armado, skoraj neokrnjeno mornarico in velike kolonije, tako da je ohranila značaj velesile. To pa se je moralo nujno spremeniti po 7. novembru 1942, ko so se s sodelovanjem nekaterih Vichyju nezvestih generalov in admiralov (Darlan!) izkrcali Angloamerikanci v Francoski Severni Afriki. S tem je Francija sama prelomila določila o premirju in 11. novembra lanskega leta so zato osne čete vkorakale v nezasedeno Francijo. Vendar pa je Francija tudi po tem dogodku ohranila svojega državnega poglavarja ter svojo vlado, razpuščena pa je morala biti njena dotedanja armada. Dne 27. novembra so nekateri izdajalski Francozi potopili velik del francoske vojne mornarice v Toulonu in vsi ti dogodki so seveda izbrisali Francijo iz seznama evropskih velesil.

Na koncu moramo omeniti še veliko izdajstvo, ki sta ga zagrešila do Nemčije in drugih dotedanjih italijanskih zaveznikov kralj Viktor Emanuel in maršal Badoglio, ki sta dala 25. junija zvižajno zapreti Duceja, prevzela sama vso oblast in iskala takoj stikov z dotedanjimi anglosaškimi sovražniki, s katerimi sta končno 3. septembra 1943 podpisala sramotno kapitulacijo ter s tem na najsrამotnejši način izdala Nemčijo in ostale zaveznike. Kapitulacija je bila objavljena 8. septembra in s tem dnem se je položaj temeljito spremenil tako v Italiji

kakor na Balkanu in v tistem delu Francije, kjer so bile italijanske okupacijske čete. Vse te kraje je bliskovito zasedla nemška vojska, ki je tudi vzdržala dotedanjo fronto v južni Italiji. V tistem trenutku, ko sta hotela Viktor Emanuel in Badoglio izročiti Duceja Angloamerikancem, ga je Führer rešil. Viktor Emanuel in Badoglio sta pahnila Italijo v nesrečo, ker se je njen položaj zelo poslabšal, Duce pa je ustanovil fašistično republikansko stranko in postal poglavar Italije, ki se nadalje bori ob strani Nemčije, da bi tako oprala svojo čast. Na Balkanu in v Franciji se položaj ni spremenil, ker so nemške čete povsod bliskovito nastopile in prevzele oblast.

Tudi na vzhodnoazijskem prostoru se je v preteklem letu diplomatski položaj zelo razčistil. Japonska oborožena sila je zasedla vse tiste prostore, ki so ji bili potrebni za nadaljevanje vojne in jih nato tudi politično uredila. Prvega novembra 1942 je bilo v Tokiu ustanovljeno novo ministrstvo za vzhodno Azijo, ki naj bi urejevalo razmere v novozasedenih pokrajinah. Japonska je po načelu Azija Azijcem upoštevala pravice malih narodov in priznala samostojnost Francoski Indokini, Narodni Kitajski pod Vančigwejem, kateri je vrnila tudi vse tuje koncesije v Šanghaju ter po drugih kitajskih mestih, nato pa so dobile samostojnost še Tajska, Burma in Filipini. Na ta način Japonska polagoma uvaja novi red blagostanja v veliki Vzhodni Aziji, v katerega so včlenjene vse vzhodne azijske države razen čungkinške Kitajske ter Mongolije, ki je nevtralna.

Vojaški pregled preteklega leta nam nudi zelo pestro sliko. Če se ustavimo najprej pri splošnem pregledu vojaškega položaja, vidimo, da sta za konec leta 1942. in začetek leta 1943. značilni naslednji dejstvi: 1. neprestane sovjetske zahteve po drugem bojišču v zahodni Evropi, ki ga še sedaj po enem letu ni in 2. sile trojne zveze so dosegle vse cilje svoje ofenzive tako v Evropi kakor v Aziji in jih celo prekoračile, tako da so se lahko mirno posvetile obrambi tega, kar so zavojevale in kar za nadaljevanje vojne še potrebujejo.

Pod pojmom drugo bojišče razumevajo boljševiki ustanovitev novega bojišča na kakem strateško važnem odseku v zahodni Evropi. Pri propagandnih zahtevah in debatah pa je bilo popolnoma pozabljeno, da je Nemčija spremenila Evropo v mogočno trdnjavo. Če zahodni zavezniki niti leta 1940., ko so imeli na svoji strani organizirane armade Nizozemske, Belgije in Francije, niso mogli vzdržati mogočnega pritiska nemških armad, kako naj bi to dosegle sedaj, ko varuje Evropo ob Atlantskem morju mogočni obrambni zid? Tega se dobro zavedata London in Washington in zato rajši z besedami kakor z dejanji razbremenjujeta svojega rdečega zaveznika na vzhodu. Zahodne sile so se rajši omejile na teroristično bombardiranje nemških mest, čeprav je več kot jasno, da zgolj letalska ofenziva proti Nemčiji ne bo in ne more prinesiti nikake odločitve, drugo bojišče v obliki letalske ofenzive pa po drugi strani ne zadovoljuje Moskve, kar je razvidno iz tega, da je skozi vse leto venomer ponavljala isto zahtevo: drugo bojišče v zahodni Evropi. Bombardiranje nemških mest je pač povzročilo precej žrtev med civilnim prebivalstvom in je naredilo mnogo škode v civilnih mestnih četrtih, ni pa občutljivo prizadelo ali celo uničilo nemške vojne industrije. Tudi morala civilnega prebivalstva zaradi terorističnega bombardiranja ni padla, pač pa se je povečal srd in odpor proti nečloveškim zahodnim napadalcem.

Pri pregledu vojaških dogodkov zadnjega leta moramo ugotoviti, da je bilo tudi to leto težišče bojev na vzhodnem bojišču, kjer je ves čas z majhnimi presledki divjala orjaška uničevalna bitka. Mussolini je v svojem govoru dne 2. decembra 1942 rekel, da je zanj »sovjetska vojaška moč veliko presenečenje. Že več let sem vedel — je dejal — da je na vzhodu vstala orjaška vojaška moč, ki je imela samo en cilj — z orožjem v roki zanetiti revolucijo po vsem svetu, in zato je prav, da si je os na vzhodu zavarovala hrbet«. O pomenu te orjaške borbe in o silah, ki se bore proti največjemu evropskemu sovražniku — proti boljševizmu, pa je dejal Führer dne 8. novembra 1942: »To ni vojna, ki bi jo vodila Nemčija zase, marveč vojna za Evropo! Samo tako lahko razumemo, da se je našlo toliko prijateljev od severa do juga, ki se borijo deloma v naših vrstah ali pa kot samostojne armade naših zaveznikov, včlenjene v to najstrahotnejšo fronto svetovne zgodovine.«

Konec lanskega leta so v doslej največji premikalni vojni v zgodovini prodrle nemške in zavezniške armade do Volge in globoko v Kavkaz ter zavzele mnogo več ozemlja, kot ga potrebujejo, saj so bile dva tisoč kilometrov oddaljene od nemških vzhodnih meja. Sovjeti so v tem času zbrali velikanske množice vojaštva, tankov in drugega vojnega gradiva ter vse to brez ozira na neizmerne izgube neprestano pošiljali v klavnico. Kljub temu se jim ni posrečilo nikjer obkoliti ali celo uničiti večje nemške skupine razen pri Stalingradu, kjer so imele tamkajšnje nemške in zavezniške sile nalogo, do skrajnosti vztrajati in vezati nase čim večje število sovjetskih armad. Pomen Stalingrada nam najlepše označi nemško vojno poročilo z dne 3. februarja 1943, ki pravi med drugim: »Boj za Stalingrad je končan. Zvesta prisegi svoji zastavi do poslednjega diha je 6. armada pod zglednim vodstvom generalfeldmaršala Paulusa podlegla sovražni premoči in neugodnim razmeram. Njeno usodo so delile ena protitankovska divizija nemškega letalstva, dve romunski diviziji in en hrvatski polk, ki so do skrajnosti izpolnile svojo dolžnost v zvestem bratstvu in orožju s tovariši nemške vojske. Ni še čas za popis poteka bojev, ki so dovedli do tega razvoja. Eno pa se lahko že danes pove: žrtev 6. armade ni bila zastoj. Kot branik zgodovinskega evropskega poslanstva je v več tednih zlomila naval šestih sovjetskih armad. Popolnoma obkoljena od sovražnika je nadaljnjih tedne najtežjega boja priklepala nase v najhujšem pomanjkanju močne nasprotno sile. S tem je nemškemu vodstvu dala čas in možnost za ukrepe, od katerih izvedbe je odvisna celotna usoda vzhodnega bojišča.«

Pri naslednjih bojih na vzhodu se je nemško vodstvo v tem ogromnem prostoru odločilo za sijajno in uspešno taktiko prožne obrambe in za postopno skrajševanje fronte, pri čemer se je sovjetski vojni stroj stalno izčrpaval.

Nemčija je medtem doma in v Evropi začela izvajati totalno mobilizacijo vseh za vojno razpoložljivih sil. Vsi obrati, ki niso za vojno neobhodno potrebni, so bili ustavljeni. O tej totalni mobilizaciji je dejal Führer v svojem govoru dne 21. marca 1943: »Letošnja zima ni spravila nemškega ljudstva v defetizem, marveč k še bolj gigantski mobilizaciji vseh njegovih sil. Mobilizacija se stalno nadaljuje. Izdelava vojnega gradiva neprestano narašča. Na bojišče v milijonih vrejo novi mladi vojaki. Starejši letniki in mladi fantje služijo obrambi v domovini. Stotisoči in stotisoči žena in deklet jih pri tem podpirajo.«

Meseca marca so izvedle nemške čete na vzhodu protiofenzivo in so zavzele mesti Bjelgorod in Harkov. Najvažnejši so bili letošnji poletni boji, oziroma velika poletna sovjetska ofenziva, ki se je pričela 5. julija in ki sredi novembra, ko ta pregled sestavljamo, še traja. Njen namen nam dobro pojasnjuje vojni dopisnik Karel Sedlatzek, ki pravi: »Z ogromno premočjo v orožju in vojaštvu so se bili Sovjeti namenili streti nemško bojno črto in na bojišču samem odločiti vojno. Odločitve na vzhodu pa ni bilo in niti ni prišlo do odločilne bitke, ki bi bila vsaj na enem odseku vzhodnega bojišča zdrobila nemško bojno črto.« Nato ugotavlja pisec naslednji dejstvi: Nemško vrhovno poveljstvo je proti velikim trumam sovjetskega vojaštva postavilo obširnost ruskega ozemlja, drugič pa je nemška vojska spričo preobilice orožja in vojaštva, ki so ga bili Sovjeti pri svoji poletni ofenzivi vrgli v boj, prepustila sovražniku ozemlje, ki ga je bila prej osvojila, in ga je na svojem umiku razdejala. Nima prav, kdor trdi, da bi si Sovjeti to ozemlje zopet nazaj osvojili; osvojila si ga je bila le nemška vojska... Druga zelo važna stvar je čedalje hujši odpor nemških armad, čim bolj se je bojna črta pomaknila proti zahodu.« Pisec na koncu pregleda štirimesečne sovjetske poletne in jesenske ofenzive ugotavlja: »Res je sicer, da so stiske, ki smo jih morali pretrpeti, številne, prav tako pa je tudi res, da bojni duh nemškega borca z vzhodnega bojišča še ni bil nikoli na tako visoki stopnji in nemški vojak ni bil nikoli tako pripravljen na boj kakor je zdaj. Vedno bolj zna izkoristiti svoje sposobnosti. Zato pa bomo tudi dočakali dan, ko sovražnik ne bo mogel več pošiljati v takšnih trumah svojega vojaštva v boj in ko bomo mi lahko spet prešli k zmagovitim bojnim nastopom. Glavno je, da vse naše bojne črte tako na raznih bojiščih zunaj kakor tudi doma v zaledju ostanejo trdne.«

V ta okvir spada še poglavje o letalski in podmorniški vojni. Kakor smo že uvodoma omenili, teroristični napadi na nemška mesta ne bodo in ne morejo odločiti te vojne, škodujejo pa civilnemu prebivalstvu, kateremu so tudi v prvi vrsti namenjeni. O letalski vojni je dejal minister dr. Göbbels v svojem govoru dne 4. junija med drugim tudi naslednje: »Naši sovražniki napadajo civilno prebivalstvo z brutalnim cinizmom, napadajo njegovo imetje in življenje, da bi zlomili njegovo vojno moralo. To tudi odkrito priznavajo. Oni se vojskujejo proti zadržanju našega ljudstva, mrtvijo civilno življenje, starčke, ženske in otroke in se trudijo dati temu sramotnemu letalskemu nasilju še človečansko obleko... Današnji Nemci nismo ljudje, ki bi prosjčili sovražnika, ki nas hoče uničiti. Mi vemo, da obstaja le eno sredstvo proti angloameriški bombnemu terorju: protiteror. Celotno nemško ljudstvo je danes navdahnjeno samo z eno mislijo, povrniti enako z enakim. Nočemo se hvaliti ali groziti, Mi samo registriramo. Vsak angleški glas, ki vidi v bombni vojni proti nemškim ženam, starčkom in otrokom čisto človečansko ali celo krščansko sredstvo za zmago nad nemškim ljudstvom, nam bo nekoč dobrodošla utemeljitev za naš odgovor na te lopovščine.«

Tudi podmorniška vojna se je v preteklem letu uspešno nadaljevala. Angleži in Amerikanci so se več let trudili, da bi iznašli uspešno sredstvo proti nevarnim in pogubonosnim nemškim podmornicam, toda vsa ta prizadevanja so rodila le malenkostne uspehe. Tudi novejša angleška letala za dolge plete, ki krožijo po morjih in prežijo za podmornicami, jih niso mogla prepočiti iz obširnih voda Atlantskega morja ter drugih morij, kajti za vsako orožje iznajde znanost kmalu uspešno protiorožje in tako je bilo tudi v tem primeru. Nemške podmornice so prišle za nekaj časa v svoja oporišča, nato pa so prikrojene novim okoliščinam zopet učinkovito odšle na svoje delo, kjer jim zelo pomagajo tudi letala, kar lahko stalno zasledujemo v nemških vojnih poročilih. Nemška letala uničujejo angloameriške vojne in trgovske ladje zlasti v Sredozemlju, v Egejskem morju in tudi v Jadranu. Lepo poročilo o podmorniški vojni je zopet podal minister dr. Göbbels, ki je dne 4. junija med drugim dejal: »V tej vojni je bilo do konca maja leta 1943. potopljenih nad 26 in pol milijonov ton sovražnega ladijskega prostora. Kaj to pomeni, lahko spoznamo, če si predstavimo, da so nemške podmornice v prvi svetovni vojni potopile v letih 1917. in 1918. le 12 milijonov ton. To so priznali seveda šele po končani vojni, dočim so se med vojno bahali o novozgrajenih ladjah prav tako kot sedaj in dvomili o številkah naših potopitev. In kolikor koli že danes sovražnik na novo zgradi, s tem ne more nadomestiti številkih naših potopitev.«

Pri pregledu vojnih dogodkov v Severni Afriki ter na Siciliji in v južni Italiji moramo najprej ugotoviti, da so ti dogodki v neposredni zvezi s političnimi dogodki med begunskimi Francozi ter med badoglievsko kliko v Italiji. Kakor je znano, so se 8. novembra lanskega leta Amerikanci in Angleži izkrcali v Francoski Severni Afriki blizu Alžira. Poleg terorističnih bombnih napadov na nemška mesta naj bi bilo to izkrcanje nadomestilo za toliko zahtevano drugo bojišče. Angleži in Amerikanci so se izkrcali ne v Evropi, kjer bi naleteli na strahoten odpor — kar so spoznali pri Dieppu — ampak pri Alžiru, kjer nemška vojska po določilih premirja s Francijo ni imela svojih vojaških posadk in kjer so jim, kakor se je pozneje izkazalo, pomagali francoski disidentski generali ter admirali, zlasti admiral Darlan, ki je 12. novembra ukazal francoskim četam, naj ustavijo sovražnosti ter je imenoval generala Girauda za vrhovnega poveljnika v Francoski Severni Afriki. Darlan je bil nato imenovan za državnega šefa v teh krajih, a je že 24. novembra 1942 padel kot žrtev atentata. Njegov naslednik je postal Giraud, ki je moral nekaj časa deliti predsedniško mesto z De Gaulleom, dokler ga ni ta 9. novembra 1943 izpodrinil. Osne sile so na angloameriško izkrcanje takoj odgovorile z bliskovito zasodbo Tunisa. Angleži so istočasno nagrađili v Severni Afriki velike količine vojaštva in vojnega gradiva in začeli z ofenzivo od vzhoda. Najhujše so bile bitke pri El Alameinu in pozneje na mareški črti. Kakor je bilo po Badogliem izdajstvu objavljeno, so Angleži pri teh bojih prodrli vedno tam, kjer so bili badoglievski oddelki, ki niso hoteli braniti svojih lastnih kolonij, čeprav so imeli dovolj

vojaštva in odlično pomoč v armadi maršala Rommela. Tako se je zgodilo, da so Angleži vedno skozi badoglivske luknje prišli nemškimi oddelkom za hrbet in jim grozili z obkolitvijo. Posledica tega je bila, da so bili boji v Tunisu brez krivde nemških oddelkov 13. maja 1943 končani in iz prav istih vzrokov je padla 12. junija odlično utrjena Pantelleria, 13. junija pa še Lampedusa. Nekaj časa nato — 9. julija 1943 — je sledil vdor na Sicilijo, kjer se je dogajalo prav isto. Kjer so bili nemški oddelki (Catania!), osma armada do zadnjega ni mogla nikamor prodrati, drugod pa, kjer so bili Italijani, so Angleži in Amerikanci brez resnega odpora napredovali. To je postalo še bolj očitno po kraljevem in Badoglijevem državnem udaru, ko se je badoglivska klika, ki je imela vso oblast v rokah, le še navidezno borila, v resnici pa se je že pogajala z Angleži in Amerikanci o predaji. Dne 17. avgusta so bili tako končani boji tudi na Siciliji, kjer so — kakor pozneje v zasedeni južni Italiji — zavezniki izročili upravno civilno oblast posebni ustanovi, ki so jo imenovali »Amgot« (Zavezniška vojaška vlada za zasedena ozemlja). Ta vlada je ostala tudi po Badoglievi kapitulaciji, ko se je njegova »vlada« z Viktorjem Emanuelom vred preselila v zasedeno južno Italijo.

Na Daljnem vzhodu ima Japonska neposredno ali posredno v svoji oblasti, oziroma v svojem vplivnem območju severno Kitajsko, njene obale, Indokino, Tajsko, Burmo, nekdanjo nizozemsko posest ter del Nove Gvineje. V njeni oblasti je tudi velikanska večina ogromnega tihomorskega otočja. V preteklem letu so izvajali Amerikanci ofenzivo na Aleutih, na Salomonskem otočju in na Novi Gvineji. Pri tem so imeli velike pomorske in letalske izgube. Največje pomorske izgube so imeli v štirih bitkah pri salomonskem otoku Bougainville. Japonske kopenske sile so skoraj ves čas ofenzivne na meji med Burmo in Indijo, zlasti pa v čungkiški Kitajski. Na splošno pa je treba ugotoviti tudi na Daljnem vzhodu, da je Japonska dosegla vsa potrebna področja za svojo obrambo, ki jih sedaj organizira ter izkorišča njihove neizčrpane vire za vojaške potrebe.

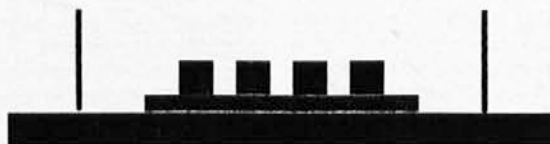
V orjaški borbi, ki sedaj že peto leto divja po vsem svetu, si stojita nasproti dva tabora: tabor mladih narodov, ki si žele tako v Evropi kot v veliki Vzhodni Aziji svoj življenjski prostor, ki jim po naravi pripada, na drugi strani pa imamo nenaravno zvezo med boljševiskim vzhodom ter bogataškim zahodom. Prvi tabor vodi v Evropi Nemčija, v Aziji pa Japonska. Blok med mladoevropskimi in mladoazijskimi narodi je trden in idejno enoten. V nasprotnem taboru imajo tako Anglija kot Združene države in Sovjetska zveza različne idejne poglede in vsaka se bori za svoje posebne cilje. Dokaz temu so velika trenja, ki smo jih preteklo leto opažali med Angloamerikanci na eni in Sovjeti na drugi strani. Še sedaj nimajo enotnih vojnih ciljev, temveč morajo imeti njihovi voditelji od primera do primera vedno posebne sestanke, pri katerih so bili doslej — razen sestanka v Moskvi — Sovjeti vedno odsotni. Tako sta se morala Churchill in Roosevelt januarja 1943 sestati v Casablanci, maja je bil Churchill v Washingtonu, kjer je ostal dva tedna in avgusta 1943 zopet na šesttedenskih posvetih v Washingtonu in Quebecu. Vsi ti razgovori niso dovedli do končnih zaključkov, ker so se jih Sovjeti na vso moč izogibali, to pa zato, ker niso hoteli sprejeti nikakih obveznosti do zahodnih zaveznikov in ker bi radi sami uredili svet po svojem boljševiskem receptu. Končno je v drugi polovici oktobra 1943 le prišlo do že več kot dve leti pričakovanega sestanka treh, vendar se ga niso udeležili Roosevelt, Churchill in Stalin kot vrhovni predstavniki svojih držav, marveč le zunanji ministri omenjenih treh držav. Sklepi, ki so bili sprejeti v Moskvi, niso zadovoljili ne Angloamerikancev, ne Sovjetov. O najvažnejših

vprašanih se sploh niso pogovorili, ker niso mogli doseči soglasja.

Naš pregled bi bil zelo pomanjkljiv, če bi ne omenil še dveh dejstev, ki sta imeli velik odmev po svetu: odkritja pokolja poljskih častnikov v katinskem gozdu in dozdevnega razpusta komunistične internacionale.

Že pred odkritjem 12.000 grobov od GPU pobitih poljskih častnikov je vladala med poljsko begunsko vlado v Londonu in med Sovjetsko vlado precejšnja napetost. Tako je begunska poljska vlada že 24. februarja 1943 vložila pri sovjetski vladi protestno noto zaradi sovjetskih zahtev po vzhodni Poljski. Nota je očitala moskovski vladi, da ne spoštuje ozemeljske nedotakljivosti Poljske, marveč dovoljuje na svojem področju stremjenja, ki imajo namen, priključiti vzhodno Poljsko Sovjetski Zvezi. Dva dni nato je objavila poljska begunska londonska vlada posebno izjavo o poljsko-sovjetskih odnošajih in je sklicujoč se na Atlantsko karto glede poljsko-sovjetskih meja zahtevala status quo iz 1. septembra 1939. Sovjetska agencija Tass je nato 2. marca odgovorila, da poljska begunska vlada ne zastopa želja poljskega prebivalstva in da ne priznava pravic Ukrajincev in Belorusov. Dne 13. aprila 1943 pa je objavil DNB poročilo, da so bili blizu Smolenska v katinskem gozdu pod vodstvom ravnatelja instituta za sodno medicino in kriminalistiko na breslavski univerzi profesorja dr. Buhtza v navzočnosti visokih nemških častnikov in zastopnikov v Berlinu akreditiranih dopisnikov tujih listov odkriti množični grobovi, v katerih so počivali ostanki 10.000 do 12.000 poljskih častnikov, ki jih je leta 1939. pobila sovjetska GPU. Pri odkopavanju grobov je sodeloval tudi nemški Rdeči križ, ki je prosil za sodelovanje tudi Mednarodni Rdeči križ v Svici. V zvezo z Mednarodnim Rdečim križem je stopila tudi poljska begunska vlada v Londonu in ga prosila, naj pomaga ugotoviti, kako so bili pobiti poljski ujeti častniki, obenem pa je 19. aprila sporočila, da se je tudi Poljski Rdeči križ obrnil s podobno prošnjo na Mednarodni Rdeči križ v Ženevi. Sovjeti k temu niso mogli molčati, marveč so rekli, da gre za »nemški zločin«, in 26. aprila 1943 je sovjetski zunanji komisar Molotov sporočil poljskemu poslanku v Kujbiševu, da je Sovjetska zveza prekinila diplomatske stike z begunsko poljsko vlado v Londonu. S to noto je Sovjetska zveza očitno priznala svojo krivdo. Če bi bili Sovjeti pri tem umoru nedolžni, kakor so zatrjevali, bi jim ne bilo težko to nedolžnost dokazati. Sklicevati bi se bili morali na Mednarodni Rdeči križ, ki naj zadevo natančno preišče. Ker pa so bili krivi, so takšno preiskavo odklanjati, marveč so iz užaljenosti kratkoma prekinili diplomatske stike z begunskimi Poljaki.

Velika sovjetska politična igra je bila komedija z razpustom kominterne. V Moskvi so 22. maja objavili sklep izvršnega odbora komunistične internacionale, ki nosi datum 15. maja in ki pravi, da je vodstvo kominterne samo sprejelo sklep, da se kominterna razpusti. Ta razpust je bil velik komunistični propagandni trik, kar se je naslednje mesece po tem »razpustu« že večkrat očitno pokazalo. Razpust kominterne je zadnji člen v verigi poskusov, prevariti svet o bistvu komunizma. Vsi narodi sveta — tudi angleški in ameriški protikomunistični krogi — so videli v tem sklepu zgolj prevaro, čeprav so uradno v razpust verjeli. Sovjeti so imeli pri tem razpustu namen, omogočiti komunističnim strankam po raznih državah, da se lahko oblekle v nacionalne obleke in v tej obleki varale ljudske množice. Komunistična internacionala v Moskvi pa ne le da ni prenehala delovati, marveč je svoje delovanje še pospešila, samo da se je zavila v meglo tajnosti. Kdor pozna komunizem, ga tudi ta zadnja prevara ni premotila, marveč ga je le še potrdila v njegovem odločnem protikomunističnem stališču.

Marjan Juvan: Naš pušeljc po vrtnarsko

Nageljček, roženkravt in rožmarin so tri stare slovenske rastline, brez katerih bi ne smela biti nobena slovenska hiša. Naši dedje in babice so jih skrbno gojili, njihove stare in uvele roke so jim rahljale prst in jih zalivale, da bi se ohranil svet in svež spomin otrokom. In mi? Ali naj odstranimo te tri slovenske rože z naših oken in ubijemo poezijo in simbol slovenske hiše, ki jim ga dajejo prav te tri rože? Nikakor ne! Nageljček, roženkravt in rožmarin bodo tudi nam svet spomin na naše prednike, ki še v grobu ne bi mogli mirno spat, če bi vedeli, da so otroci nehali gojiti njihove ljubljene.

Nageljček

Na južnih Filipinskih otokih in na Molukih raste grm z latinskim imenom *eugenia caryophyllata*. Cvetne popke uporabljamo kot dišavo in jih imenujemo dišeče klinčke ali po domače nageljeve žbice. Od te rastline, ki ni sicer nič v rodu z nageljni, je dobila družina klinčnic svoje znanstveno ime — *caryophyllaceae*.

V družino klinčnic pa ne spadajo samo posamezne zvrsti nageljnov, marveč ji prištevamo še druge cvetice, ki jih v navadnem življenju imenujemo plevel. Med njimi je več zdravilnih rož in industrijskih rastlin. Preden se bomo natančneje pomenili o pravih nageljnih, bo prav, da predstavimo vso družino.

Po vlažnih travnikih se v mesecu maju in juniju odpirajo lepo rdeči, zvezdasti cvetovi kukavičje lučice (*lychnis flos cuculi*), ki so še najbolj podobne nageljnom. Tudi enoletni žitni plevel kokolj (*agrostemma githago*) s škrlatno lilastimi, na dolgih kosmatih pecljih stoječimi cvetovi in njivna smiljka (*cerostium arvense*), ki ima polegla jalova in plodna pokončna stebila z belimi cvetovi, sta dve znani zastopnici rodu klinčkov.

Pokalice ali lepnice (*silene vulgaris*), ki jih spoznamo po močno napihnenih čašah, ki smo jih kot otroci radi stiskali in tako »streljali« na nevidnega sovražnika, so prav tako zastopnice tega rodu.

Rastlina z manj poetičnim imenom »kurja črveca« (*stellaria media*) z drobnimi, zvezdicam podobnimi cveti, ki je znana kot plevel obdelanega sveta, spada tudi h klinčnicam. Prav tako najdemo tu bele in rdeče lučke ali ponočnjake (*melandrium album* in *silvestre*). Kot industrijsko rastlino poznamo iz rodu klinčnic milnico (*saponaria officinalis*), ki se uporablja namesto mila; korenina pa je cenjena tudi v zdravilstvu. Prav tako je svetovno znana zdravilna zel kilovec (*herniaria glabra*), iz katere pripravljajo »hernija čaj«.

Poleg naštetih rastlin iz družine klinčnic rasto po naših krajih še naslednje: slanozori (*heliosperma*), črvinke (*alsine*), požarniki (*sagine*), peščenice (*arenaria*) in še nekaj drugih bolj redkih in manj znanih cvetic.

Kadar govorimo o klinčnicah, si vsi navadni zemljani predstavljamo le prave klinčke ali nageljne. Med njimi je najbolj znan vrtni nagelj (*dianthus caryophyllus*). Znanstveno ime »*dianthus*« pomeni božanski cvet (*dios* = božanski, *anthos* = cvet). Vrtni nagelj smo dobili iz južne Evrope in ga gojimo v mnogih vrsteh po vrtovih in v lončkih. Iz precej močne, razrasle korenike odžene pritlične črtalaste liste in nekoliko vejnata stebila z nasprotnimi listi. Cvetovi so zvezdasti in imajo peterolistno čašo, deset prašnikov in nadrasel pestič z enopredalasto plodnico.

Vrtnarji razlikujejo tri glavne skupine vrtnega klinčka, in sicer: a) navadne vrtno nageljne, b) ponavljaje ali remontantne nageljne in c) lončne nageljne.

Navadni vrtni nageljni so večinoma dve, ali večletni. Sejejo se že zgodaj spomladi, navadno že aprila in začetek maja. Prezimijo na vrtu, prihodnje leto pa zacvetijo. Sem prištevamo znani dunajski nagelj, ki cvete od srede junija dalje v vseh mogočih barvah. Dunajski nageljni so grmičasti in jih moramo v tretjem letu razdeliti, ker se preveč razrastejo. Visoki

so do 35 cm. Granatni klinčki so nekoliko višji (50 cm) in imajo velike in lepe cvetove, ki so posebno primerni za šopke.

K ponavljajem ali remontantnim nageljnom prištevamo pri nas najbolj znane in najbolj cenjene »šabo« nageljne ali francoske remontantke. Svoje ime je dobil ta klinček po svojem vzgojitelju francoskem lekarnarju Chabandu, ki je posrečeno križal znani ljubki marjetni nagelj z drugimi plemenitejšimi remontanti. Združil je v eno rastlino vse dobre lastnosti marjetnega nageljna (hitro, bujno rast in obilno cvetenje) s krasnimi oblikami in bajnimi barvami velikih in polnocvetočih remontantov. Kasneje se »šabo« nagelj izpopolnjevali in do današnje višine pripravili še drugi vrtnarji.

»Šabo« nageljni cveto že v prvem letu. Dobro seme posejemo že konec januarja ali v februarju, če hočemo, da prično bolj zgodaj cveteti. Če je seme dobro, dobimo skoraj 80–90% pitanege cvetja v krasnih, sortiranih barvah. Za vrtnarja je pa najbolje, da kupi v maju krepke sadike od poštenega in vestnega vrtnarja. »Šabo« nageljne lahko posadimo jeseni in lonce, ki jih postavimo med okno. Tako nam cveto prav do božiča. Nekateri, ki nimajo lastnih vrtičkov, pa so ljubitelji lepega cvetja, jih sade v lesene zabojčke za okras oken in balkonov.

Med temi klinčki imamo silno veliko sort. Ločijo se predvsem po barvi in velikosti cvetja, po vonju, rasti in po obliki cvetnih listov.

Najpopolnejši remontantni nageljni so ameriški ponavljajci. Ker rabijo posebno skrbno nego, se v navadnem vrtnarstvu pri nas ne goje. Ameriški remontanti imajo dolge cvetne peclje z velikimi, zlahtnimi in najpopolnejšimi cvetovi. Goje se navadno v loncih, kjer se silijo za zimsko cvetje.

Nageljni so, kot smo videli, eno- oziroma dveletni ali vztrajni. Med njimi pa imamo tudi drevesaste nageljne, katerim so stebila že popolnoma olesenela. V južnih krajih z milimi zimami sade te nageljne v špalirje, kot pri nas hruške in drugo sadje. Zrasto do 1 m visoko in cveto v prav različnih dobah. Tudi pri nas goje nekateri v sobah drevesasti nagelj, ki je bil zelo priljubljena rastlina starih gradov.

K drevesastim nageljnom se nekoliko približuje tudi naš »gorenjec« — viseči ali gorenjski nagelj, ki mu že v nekaj letih oleseni steblo. Gorenjski nagelj, ponos naših vasi, je le posebna zvrst vrtnih klinčkov. Sadi in goji se le v loncih in zabojih. Zelo rad ima čist zrak, jutranje sonce in zavetno lego. Zimo prebije najlepše v sobi ali kleti, kjer ne zmrzuje.

Zelo znan in priljubljen je binkoštni nagelj (dianthus plumarius), ki je pri nas v mestu in na deželi zelo razširjen. Sade ga navadno na obronke gredic, pa tudi v skupine. Rast ima nizko, saj je visok le 30 cm. V mesecu maju razvije ogromne cvetove, bele ali rožnate barve, ki prijetno diše. Za zemljo in nego ni izbirčen in se zadovoljuje tudi z rušo. Našo zimo prenese dobro, le v zimah brez snega pokrijemo binkoštno klinčke s smrečjem.

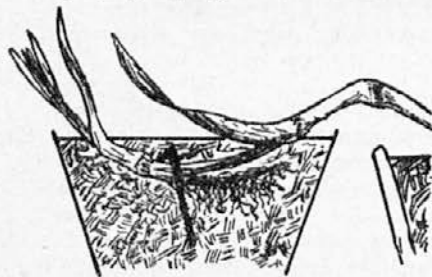
Ako odstranjujemo binkoštnim klinčkom odcvetele cvetove preden se prične razvijati seme, nam polagoma cvete vse leto. Imamo pa tudi že med njimi nekaj ponavljajčev, ki v jeseni zopet polno zacvetijo. Te vrste sadimo tudi v lonce za okras oken in balkonov.

Po kmečkih vrtovih vidimo često turške nageljne (dianthus barbatus) s prav pisanim, drobnejšim in enojnim cvetjem, ki pa je združeno v kobule. Turški nagelj ni prav nič izbirčen, za zimo neobčutljiv in uspeva povsod.

Zelo lepi so tudi kitajski nageljni ali kineški klinčki (dianthus chinensis), ki so enoletni. Cveti so enojni, krasno barvani in sorazmerno zelo veliki. Navadno ima cvet po več močno nasičenih barv. Tudi oblike cvetov pri različnih sortah so različne.

Po naših krajih raste predvsem po planinah zelo veliko ljubkih planinskih klinčkov, ki so vsi vztrajni. Polegla in nizka rast jih varuje pred besnenjem vetrov. Dolge in tanke koreninice, ki so zarite med kamenjem v borno zemljico, so v oporo pred snežnimi plazovi. Poleti, ko se prično odpirati rožnati in rdeči cvetovi planinskih klinčkov, postane pravljica o Zlatorogu resnica. Na najbolj nepristopnih skalah, kjer bi človek ne mogel slutiti nobenega življenja, se kakor pisana nedeljska ruta naših Gorenjk ali kakor umetelno vezena preproga pregrne čez živo skalo blazina cvetočih nageljnov.

O, kako lepe so planine takrat! Po suhih nižinskih travnikih pa se odpira v istem času kartavžar (dianthus Carthusianorum). S svojimi škrlatno rdečimi cvetovi se hitro dviga nad travo, ker se boji, da bi ga ne opazilo kmečko dekle. Šopek kartavžarja se kaj lepo poda na belem nedeljskem prtu.

Razmnoževanje nageljev z grebenicami.

Klinčke razmnožujemo na dva načina: spolno s semeni in nespolno s potaknjenci, grebenicami ali delitvijo.

S semeni razmnožujemo navadni vrtni (kineški klinček, turški nagelj itd.) in marjetni klinček ter »šabo« nageljne. Ostale vztrajne, lončne in žlahne nageljne pa razmnožujemo vedno le na nespolni način z grebenico ali potaknjenci. Le na ta način lahko dobimo polnovredne rastline, ki ohranijo vse dobre lastnosti, ki jih je imela mati rastlina. V semenu, ki je nastalo po oplodbi, se namreč pokažejo več ali manj slabe lastnosti, ki so jih imeli že predniki očeta in matere. Samo ono seme, ki izvira od čistokrvnih in že ustaljenih lastnosti očeta in matere, je do gotove višine stanovitno. Dostikrat pa je sploh nemogoče ustaliti v semenu lastnosti, ki sta jih imela oče in mati. Še najbolj ustajene lastnosti imajo »šabo« klinčki, ki večkrat prekoračijo tudi 90% zanesljivosti.

Lončne nageljne razmnožujemo pri nas večinoma s potaknjenci, čeprav je priporočljivejše in gotovejše delati grebenice. A ker se potaknjenci laže dobe, ko pravilno dolgi in lepi poganjki, ki so edino primerni za grebenice, se je ta način bolj razširil.

Klinčkovih potaknjencev ne odrežemo od matere rastline, kot delamo navadno pri drugih rastlinah, marveč jih odsunjemo iz listnih pazduh tako, da se obdrži na koncu mladike še nekaj kolenčeve lesenine, na kateri se hitreje stvori plastikalus, iz katere zrasto koreninice. Zaradi olesenelega spodnjega konca obdrži potaknjencev dalj časa svežost in se zato tudi raje prime.

Potaknjencev posadimo plitko v lonček, napolnjen z mivko, pomešano z zemljo. Da ohranimo stalno vlago, ki je za zakore-

ninjenje nujno potrebna, vložimo na dno lončka nekaj barskega mahu, ki ga napojimo z vodo. Lahko pa napravimo še drugače. Vzamemo dva lonca. Prvi naj bo precej velik, drugi pa majhen. Slednjemu začepimo odprtino. V večji lonec nasujemo toliko prsti, pomešane z mivko, da sta oba lonca, ko postavimo manjši lonec v sredo večjega, enako visoko. V nastali prostor med loncema nasujemo prsti in jo nekoliko potlačimo. Potaknjencev posadimo v krogu v zemljo, v notranji prazni lonček pa nalijemo vode. Ker je žgana ilovica propustna za vodo, se zemlja vedno sproti vlaži. Notranji lonček pa mora biti vedno poln vode in dobro zamašen.

Jako dobro je, da mlade potaknjencev večkrat orosimo z mlačno vodo. Imamo jih vedno v senci, ker pri višji toploti radi gnijejo. Čez 3—4 tedne so potaknjenci zakoreninjeni in jih lahko posamično presadimo. Tudi presajene nageljne imamo še nekaj časa v senci, dokler se popolnoma ne vrastejo v novo zemljo. Ko so že 10—12 cm veliki, jim poščipamo vršičke, da se razkošatijo. Čas za napravljanje potaknjencev je najbolj primeren spomladi.

Mnogo rajši se ukoreninijo grebenice. Napravljamo jih lahko vse leto od pomladi do začetka jeseni. Med nageljnovimi mladikami poiščimo poganjk, ki je primerno dolg, lepo razvit in zdrav. Nekje v sredi zarežemo z ostrim nožem od kolenca, ki je bližji materi rastlini, do naslednjega kolenca zarezo tako, da se pri zadnjem kolencu grebenice še drži malo manj kakor za polovico starega stebra. Naklano mladiko pritrdimo z ukrivljenim kaveljčkom v zemljo in še nekoliko zasujemo. Če je lonec z nageljnom premajhen, pristavimo v primerno bližino še drug lonček, v katerega vsadimo grebenico. Ko se grebenica prime, kar spoznamo po rasti, in to je navadno po 4 tednih, odrežemo poganjk popolnoma od matere rastline in ga presadimo v nov lonec.

Nekateri, zlasti starejši ljudje, poznajo še tretji način razmnoževanja, ki temelji na »copranju«. V ta namen prekoljejo na potaknjencu spodnji del stebra, vtaknejo v zarezo žitno zrno in vse skupaj vsade, v veri, da bodo koreninice kalečega žita oskrbovale potaknjencev in se čudežno zrasle z njim. Da je tako razmnoževanje najmanj sigurno, ve danes že vsakdo.

S semenom razmnožujemo navadne vrtno nageljne in tudi nekatere ponavljajče. Če sejemo seme zgodaj spomladi (januarja, februarja), cveto nageljni še isto leto. V maju in juniju sejane rastline pa odpro popke naslednje leto.

Najboljša lega za nageljne je na vzhodnem zavetnem prostoru, kjer uživajo jutranje sonce, popoldanska vročina pa jim ne more škoditi. Klinček zahteva čist zrak, mnogo svetlobe, zlasti ob času cvetenja, in nekoliko nižjo temperaturo. Ostri vetrovi, megla in vroče sonce mu škodijo.

Zemlja naj bo redilna in močna, propustna za vodo in zrak, preležana in rahla. Pripravimo jo iz ilovnate travniške prsti, preperelega govejega gnoja, mivke in iz nekoliko apna. Pozimi hranimo nageljne na hladnem in svetlem prostoru in jih le malo zalivamo.

Roženkravt

Daleč vstran od glavnih cest, mest in trgov, kjer še najdemo pristne slovenske vasi s prijaznimi kmečkimi hišicami, so okrašena okna z roženkravtom. Včasih pa nismo našli hiše v naših vaseh, da bi ne imela te tako izrazite slovenske rože, ki se je skupno z nageljnom in rožmarinom ohranila tudi v narodni povesti in pesmi.

Roženkravt, muškarka, citronka ali žeravec spada v družino krvomočnice — geramiaceae. Sorodniki roženkravta so torej krvomočnice, ki rasto po osojnih peščenih krajih, po njivah in gozdni parobkih. Tudi čapljevci (erodium) se prištevajo k tej družini. Posebno znan je veliki čapljevce, ki s semeni »kaže« vreme. Plod je pokovec in se razdeli na pet plodičev, ki imajo dolge vratove in se zvijejo kot pero. Ker se ti vratovi pri menjavanju zračne vlage odvijajo ali zavijajo, služijo kot preprost vlagomer.

Ponos družine krvomočnic je rod pelargonij, ki jih pač vsak pozna. Ločimo jih v tri glavne skupine: angleške, ki so nastale iz veliko cvetnih pelargonij, navadne pelargonije ali geranije in bršljanke, ki rasto navzdol. V četrto skupino bi

lahko prištelj našo muškatko ali roženkravt (pelargonium radula). Ime pelargonija se izvaja iz grške besede pelargos = štorčja, zaradi dolgovratnega plodu.

Rod pelargonij je doma po večini iz Afrike, od koder so prinesli rastline v Evropo največ zaradi lepih cvetov in za pridobivanje olja, ki se rabi v zdravilstvu in parfumeriji. Tako so v začetku 19. st. pričeli na veliko vzgajati pelargonije v južni Franciji, Španiji in Korziki, iz katerih so pridobivali s pomočjo vodne destilacije dragoceno olje.

V zdravilstvu, posebno v ljudskem, je zelo znan divji roženkravt ali smrdljiva krvomočnica (geranium roberticum), ki je zaslovel zaradi zaustavljanja krvavenja vsake vrste. Od tod tudi ime krvomočnica. Sem spada tudi trobelikolistni čapljevec (erodium cicutarium), ki je znan enoletni plevel peščenih njiv in je bil že večkrat predmet zdravniških sporov.

Sedaj, ko poznamo dobre in slabe lastnosti družine našega roženkravta, si oglejmo še njega. Pozna ga vsakdo ali pa bi ga vsaj moral poznati. Roženkravt je vedno zelena pollesnata rastlina ali grmič z velikimi, malce nakodranimi, močno dlano narezanimi, hrapavimi in temno zelenimi listi, ki močno diše. Cvetovi so svetlo do temno vijoličasti, drobni in neznatni. Goje ga zaradi vedno zelene barve, lepe rasti, prijetnega vonja in kar je za nas najbolj važno, zaradi spomina na naše babice, ki so prav roženkravt imele posebno v čišlih.

Zakaj je ravno roženkravt prišel do take veljave pri naših prednikih, je težko dognati. Največ je pač k temu pripomogel prijeten vonj, saj so polagale naše stare matere v pisane slovenske skrinje vedno med narodno nošo in perilo liste roženkravta. Kot rožmarin prav tako je tudi roženkravt simbol zvestobe, saj je veljalo pravilo, da tam kjer »se roženkravt na oknu suši, v hišo (družino) nesreča hiti«. Roženkravt so z nageljnomo pripenjala slovenska dekleta fantom, ko so šli k vojakom. Prvi jim je govoril o zvestobi, drugi pa o ljubezni deklet, ki so jih zapuščali. Pa še na nekaj ne smemo pozabiti, da je roženkravt veljal in velja še danes kot dobro zdravilo za srčne bolezni. Roženkravtovo listje, trdi vraža, prežene vse slabosti srca, če ga navežemo zvečer na srčno stran.

Gojitev roženkravta je kaj preprosta, ker ni rastlina prav nič izbirčna. Lepo uspeva na oknih obrnjenih na vzhod, ker nima rad prehude vročine. Če ga zalivamo redno in presadimo vsaj vsako drugo leto, nas bo z bujno rastjo kmalu prepričal, da se mu dobro godi. Zemlja naj bo mešanica težke travniške prsti in humozne zemlje, pomešane z mivko. Razmnožujemo ga večinoma s potaknjenci. Za potaknjence vzamemo enoletne poganjke, velike 6–10 cm. Pod zadnjim kolencem prerežemo steblo popolnoma gladko, odstranimo najnižji listič in potaknjence vsadimo v zemljo. Čez nekaj tednov se okorenini, nakar ga presadimo v večji lonec.

Rožmarin

Rožmarin je zelo stara rastlina in kot taka vredna časti, ki jo ima skoraj pri vseh narodih na stari zemlji. Loret pripoveduje, da je našel Prosper Alpinus, botanik in zdravnik že v 16. stol. vejice rožmarina pri egiptovskih mumijah. Tudi Rimljani so poznali rožmarin, saj so ga vezali v vence. Pri Grkih so rabili rožmarin za krasitev boginje ljubezni. Pri nas Slovencih je v navadi, da se kitijo z njim neveste.

Rožmarin (rosmarinus officinalis) je značilna rastlina sredozemskega področja. Najbujeje se razvija rožmarin pri nas v Dalmaciji, na otokih Jadranskega morja, v gornji Italiji in na gričastih predelih Francije. Povsod drugod je rožmarin prinesen in je kasneje podivjal. Kot vedno zelen grm raste do 2 m visoko, z mnogimi zelo razraščeni in v mladosti skoraj štirioglatimi vejami. Listi so ozki, temno zeleni, spodaj sivkasti, usnjati, mehko dlakavi in na robu zavihani. Cveti so majhni, modrikasto beli in v navideznih vretencih združeni. Listi zelo močno in prijetno diše, a imajo nekoliko trpek okus. Vsebujejo do deset odstotkov eteričnega olja.

Ime rožmarin je nastalo po latinskem imenu rosmarinus, ki pa se lahko tolmači na več načinov: Tako nekateri razlagajo besedo rosmarinus z marinus ros, kar bi se po naše reklo morska rosa, ki edina prehranjuje po skalnatih bregovih rastoči rožmarin. A beseda ros pomeni tudi balzam in marinus

je lahko slabo prevedena grška beseda myrinos, kar zopet pomeni nekaj kot balzam.

Rožmarin spada v zelo veliko družino usnatic. Njegovi sorodniki so vse mrtve koprive, kadulje, žajbelj, majaron, materina dušica, skrečniki, vredniki, sivka, meta itd.

Rožmarin je zelo skromna rastlina, vendar ni odporna proti mrazu in ga prezimimo v prostoru, kjer ne zmrzuje. Čez zimo ga zalivamo prav malo, da ne prične gniti. Spomladi presadimo rožmarin v dobro težko zemljo in ga polagoma privadimo na zunanjo toploto. V maju presadimo rastlino na prosto.

Rožmarin razmnožujemo s potaknjenci, ki jih odrežemo od že nekoliko olesenelih enoletnih mladice. Vršičkom odrežemo spodnje listke, a pazimo, da ne ranimo očesc. Vsadimo jih 5 cm globoko. Pri rožmarinu imamo dve vrtnarski vrsti, ki ima ena belkasto, druga pa rumeno pisano listje.

Kakor roženkravt, tako se je tudi rožmarin pri nas udomačil največ zaradi prijetnega vonja. Menda ni slovenske kmečke hiše brez te rastline, saj se rabi pri treh najvažnejših dogodkih človeškega življenja: rojstvu, poroki in pri smrti. Z njim skazemo prvo čast novorojenemu človeku, ko pokadimo z rožmarinovo vejico sobo porodnice, da se osveži zrak; pri poroki nosi nevesta venček, ženin in svatje pa šopke rožmarina v gumbnici; po smrti pa zopet najdemo rožmarinovo vejico v kropivčku z blagoslovljeno vodo. Tako spremlja rožmarin človekovo življenje od zibeli do groba, govori o ljubezni deklice, zvestobi žene, nazadnje pa mu skaže poslednjo čast, ko rosi blagoslovljeno vodo na njegovo truplo.

Rožmarin je zelo stara rastlina, saj so ga poznali že stari Egipčani, ko so polagali njegove vejice mumijam v krste. Zato ni čudno, da se je tudi med našim narodom spletlo okoli rožmarina toliko narodnih pesmi, še več pa vraž (glej Slovenščev koledar 1943 »Zdravilne zeli v starih rožah« str. 150!), ki govorijo skoraj vedno o ljubezni in smrti.

»Dekle, daj mi rož rdečih,
dekle, rožmarina daj,
da bom sanjal o pomladi,
da bo moj mladostni maj...«

tako prosi fant v pesmi pod oknom drage deklice, ki mu v pesmi odgovarja:

»nageljček, fajgelček, rožmarin,
iz tega ti pušelj nardim.«

Ves vesel si pripne šopek za klobuk in zapoje:

»... rožmarin ima svoj duh
naj bo zelen al' pa suh.«

Saj mu prav vejica rožmarina nepristano s svojim vonjem pripoveduje o zvestobi ljubljence, ki nikoli ne mine, prav tako kot rožmarin — ta simbol ljubezni in zvestobe ne izgubi svojega vonja.

Kadar pa ostane deklica samo in zapuščeno, spet potoži svojemu zvestemu prijatelju:

»Rasti, rasti rožmarin,
ti deviški drag spomin...«

Še pogosteje kot v pesmi srečujemo rožmarin v vražah, ki so skoraj vse povezane z ljubeznijo. Če se rožmarin posuši, je to prav slabo znamenje. Slovensko deklica preizkuša ljubezen svojega fanta tako, da vsadi vršiček rožmarina. Če se prime, potem je zvest in se ga velja oprijeti. Nesrečen zakon tudi sklene deklica, če ji kot nevesti pade rožmarinova vejica ali venček na tla.

Rožmarin se goji pri nas tudi zaradi zdravilne vrednosti. V znanstveni medicini rabijo rožmarin, oziroma njegovo olje kot aromaticum carminativum in stimulaus, dočim je v ljudski medicini mnogo bolj priljubljen. Zaradi snovi, ki jih vsebuje, žene na vodo in pot, jači želodec, pospešuje rast las, zdravi kronični katar želodca, slab tek, bolezni jeter in ledvic, živčne in srčne bolezni ter vodenico. Listje se mnogo uporablja kot začimba raznih pečenok in kot dišava.

Svetovno znana sta rožmarinova kolonjska voda in olje, ki se pridobivata s parno destilacijo mladih listov. Rožmarinovo olje je zelo zdravilno in antiseptično. Zelo znano je tudi rožmarinovo vino, zobni prašek in razna mazila.

Izkušnja in znanost o vremenu

Vreme je od nekdanj zanimalo našega človeka. Saj je bil največ kmetovalec in bil prav zato navezan na usodo, ki mu jo je podelilo nebo. Naša zemlja je vremensko zelo različna, poleg tega pa zemljepisno na izrazito vremensko prehodnem ozemlju, tako da imamo v splošnem dokaj nestanovitno ali — če hočete — marsikdaj nagajivo vreme. Naš kmet je že od nekdanj z bistrimi očmi opazoval naravo, posebno vestno pa lovil vse vremenske muhe, saj so bile življenjske važnosti zanj. Še danes ima skoraj vsaka vas svojega vremenarja, ki se spozna na to poniglavo vreme tako kot nihče drugi, spozna v resnici in za čuda tako, da se le malo kdaj ureže.

Na kaj vse pazijo taki že starejši in izkušeni opazovalci! Na vse tiste pojave, ki jih znanstveno vremenoslovje upošteva, pa morda na še kaj več. Seveda nimajo za ugotavljanje znanstvenih naprav, služijo jim drugi, vse bolj enostavni — domači — pripomočki. Največkrat pa jim kar zadošča, da le prisluhnejo žitju narave in najrazličnejšim dogajanjem v njej, pa že lahko napravijo za svoje razmere in kraje pravilno napoved.

Da, naši domači vremenarji se spoznajo na vreme zato, ker se razgledujejo, ker gledajo, prisluskujejo in — če hočete — tudi vohajo. Dolgoletna izkušnja jim potrjuje pravila. Toda to še ni vse. Pravi vremenarji se ne zadovolje le s svojimi izkušnjami, čeprav so jih vestno zbirali dolga desetletja. Oni izkoriščajo tudi izkustva davnih rodov, ki so živeli pred nami. Ta izkustva so se ohranila po ustnem izročilu od rodu do rodu. Vsak nov vremenar je dodal že izkušenim pravilom svoje dopolnitve in popravke in tako je nastala cela razsežna snov o vremenskih opazovanjih, ki je še danes deloma ustaljena v številnih vremenskih pregovorih, rekih in verovanju, da ta ali oni svetnik določa za daljšo ali krajšo dobo vreme. Nihče ni še nikdar načrtno zbiral po vseh krajih v ustnem izročilu ohranjena vremenska določila zato, da bi tako zbral osnovo domačega vremenskega napovedovanja. Bilo bi to tudi silno težko delo, danes pa je itak že zamujeno. Kakor vse drugo narodno blago, tako tudi ta ljudska

modrost, izraz izkustev davnih rodov, pada v pozabo. Le ostanki — drobci — žive še med našimi očanci, starimi koreninami, ki izhajajo še brez toplomera, barometra in podobnih učenih novotarij.

Odkar je prišlo v naše kraje krščanstvo, je v veljavi enoten koledar. Pratika je že od nekdanj po svetnikih določala okoliščine, ki naj bi ustvarjale vreme. V podrobnem, večstoletnem, da ne rečemo tisočletnem opazovanju je bilo ustaljeno jedro izkustev, ki so se po ustnem izročilu o vremenu in vremenskih razmerah ohranila do danes. Ker niti večina teh izrekov ter modrih in resničnih misli, v kolikor še žive med našim ljudstvom po raznih krajih, ni zapisana in zbrana, zato jih tudi ne moremo znanstveno preizkuševati, če in koliko drže. Morda pa se da znanstveno preizkusiti, če kateri koli določeni datumi res kaj pomenijo za vreme in pod kakšnimi pogoji pomagajo določati vremenske okoliščine? Da, znanstveno se to da preizkusiti in prav ta preizkus je bil z obsežnim znanstvenim delom in ob upoštevanju vremenskih razmer pri nas že storjen, ker je bilo zbrano in ohranjeno potrebno znanstveno gradivo. Devetdeset let se v naših krajih vreme že opazuje. Za vso to dolgo dobo so se za vsak dan sproti zapisovali najvažnejši podatki o vremenu in okoliščinah, ki vplivajo na vreme. Treba je bilo le lotiti se pregleda in primerjave vremenskih zapiskov za vso devetdesetletno dobo in ugotavljati, če imajo posamezni datumi morda res kake redno se ponavljajoče vremenske posebnosti. Izsledki tega znanstvenega dela so ustvarili znanstveno izkustveno osnovo, ki nam bo lahko služila kot merilo pri preizkusu vseh naših vremenskih pregovorov in izrekov.

»Slovenec« je že v minulem poletju, ko je bilo kmetovalcu kaj koristno vedeti, kakšno bo vreme naslednji dan, prinašal vremensko napoved, ki jo je zgolj po znanstvenih in zaradi vojnih razmer zelo maloštevilnih podatkih določal strokovnjak. Bralci »Slovenca« so z zanimanjem to vremensko napoved nadzirali in kdor jo je zasledoval dalj časa, ji je z veseljem priznal, da res dobro drži. Celobolj kakor pa nekdanje napovedi,

ki jih je »Slovenec« dobival od priznanih vremenskih opazovalnic, katerim so bila odprta vsa obveščevalna pota vremenske službe. Isti strokovnjak, ki je »Slovencu« poleti postregel z vremenskimi napovedmi, se je lotil primerjave datumov za vso minulo devetdesetletno dobo in tako sestavil znanstveni podnebni koledar. Ta koledar velja le za naše kraje in ugotavlja največ le datume, ki so važni za spremembo vremena. Pove torej v znanstvenem jeziku to, kar nam vedo povedati tudi naši vremenski pregovori in izreki, seveda z razliko, da se opira le na zapiske, ki obsegajo dobo zadnjih devetdesetih let. Pregovori in izreki se sicer opirajo na izkustva dolgih stoletij, vendar s tem večja natančnost še ni zajamčena, saj so se ohranila le po ustnem izročilu in bila dognana večinoma na svojski, da ne rečemo neznanstveni način.

Ko imamo tako za Slovenijo prvič sestavljen znanstveni podnebni koledar, se nam ob njem zadnjič nudi najlepša priložnost za dve nad vse pomembni opravili. Vsakdo ali pa vsaj vsak vremenar bi lahko v svojem kraju začel zbirati vse vremenske pregovore, izreke ter vremenske napovedi, ustaljene v domačem ustnem izročilu. Pri starih kmečkih ljudeh je tega blaga gotovo še marsikaj najti in prav sedaj bi bil zadnji čas, da ga otmemo pozabi. Drugi del naloge pa bi bil ta, da bi vsaj nekateri vremenarji skušali zasledovati resnično vreme v letu 1944 in ga primerjali s tem vremenskim kažipotom, ki ga nam nudi podnebni koledar. Pri tem delu bi morali seveda vremenarji v krajih z različnim podnebjem vztrajati več let, nakar bi gotovo našli za posamezne kraje potrebne in veljavne popravke, ki bi temu splošnemu podnebnemu koledarju za tamošnje kraje dali še večjo veljavo.

Prepričani smo, da bo »Slovenčev koledar« s podnebnim koledarjem ustregel prav vsem bralcem. Prav tako pa tudi upa, da bodo vsaj nekateri čez leto ali dve sporočili koledarju svoje izkušnje s tem, vsekakor zanimivim znanstvenim poskusom, prodreti v tajnost starodavnega ustnega izročila o določanju vremena.

Klimatski (podnebni) koledar za Slovenijo

Sestavil dr. Vital Manohin.

Uvodne pripombe.

Navedeni koledar nima nič skupnega z onimi neznanstvenimi koledarji (n. pr. stoletna pratika itd.), ki vsebujejo vremensko napoved za celo leto. Take napovedi so zaenkrat nemogoče in zato tudi omenjeni koledarji le varajo lahko-vernici del občinstva.

Objavljeni klimatski koledar obsega seznam in opis značaja onih tako imenovanih vremenotvornih datumov in časovnih razdobj, obsegajočih tudi po več dni, ko se vreme prav pogostokrat menja. Pri tem imajo navedena daljša časovna razdobja to lastnost, da se v njih odloča usoda splošnega vremenskega značaja večje, torej daljše dobe. Na podlagi vremenske spremembe v takem odločilnem razdobju lahko sklepamo na splošni značaj zime, pomladi itd., kar je bistvene-nega pomena za poljedelstvo in tudi mnoge druge gospodarske pa-noge. Tudi vremenotvorni datumi

znatno soodločajo o splošnem vremen-skem značaju daljše dobe, zato nam tudi ti omogočajo precej dobro razpoznavanje v vremenu. Vreme-notvorni datumi pa so odvisni od dobe, ki nastopi! Tako n. pr. če se je vreme ustalilo (bodisi deževje, bodisi lepo vreme), potem mnogi od prvih naslednji vremenotvorni da-tumi kar na lepem odpovejo. Kako to? Torej vremenska sprememba tam izostane. V takem primeru sme-mo napovedati, da se bo dotično vreme držalo vse skozi vsaj do onega datuma, ki je naveden v ko-ledarju, kot posebno učinkovit vremenotvorni datum, oziroma vremenotvorno razdobje. Naš koledar torej direktno ne napove-duje vremena, ampak igra vlogo nekega svetilnika, oziroma kažipota v temni in zamotani neznatnosti vremenskih dogajanj!

Vse kar vsebuje ta koledar, je strogo znanstvenega značaja in se naslanja na proučitev 90 letne opa-zovalne dobe.

Seznam in opis vremenotvornih datumov in razdobj

Januar.

Vremenotvorni datumi (datumi, kadar se vreme pogostokrat menja) so: 5., 7., 9., 12., 16., 19., 23., 26., 30.

Januar ima dve vremenotvorni razdobji (to je razdobje, kjer se odloča splošni vremenski značaj daljše dobe). Prvo je med 6. in 10. in drugo med 30. januarjem in 1. februarjem.

Ako med 6. in 10. januarjem pri-tisne mrzli val, ki žene skozi vse dneve omenjenega razdobja tem-perature navzdol, potem je to znak, da bo vsa preostala zima huda.

Ako pritisne proti 10. januarju odjuga, potem je huda zima že končana. Če pa je pri tem pred 10. januarjem bila dalj časa trda zima, potem bo marca ali aprila še za več tednov prav mrzlo vreme z nočnim mrazom in močnimi mrzli-mi vetrovi podnevi.

Ako pa se med 6. in 10. januar-jem najprej dviga toplina, a proti 10. pada, potem je to znak spre-menljivega značaja zime. Isto velja za primer, kadar v začetku navede-nega razdobja pritisne mrzli val, ki proti 10. januarju nekoliko po-pušča.

Upoštevati moramo dalje, da v razdobju med 6. in 10. januarjem

prav pogostokrat sneži, in sicer, najpogosteje 7. ali 8. januarja. S tem se odloča splošni značaj pada-vinskega režima celotne zime, nam-reč: če zapade le malo snega in poleg tega sledi proti 10. izboljša-nje vremena, potem imamo pred se-boj suho zimo, to pomeni pretežni del zime bo jasen oziroma brez pa-davin. Ako pa zapade mnogo sne-ga, ali pa se vrši poslabšanje vre-mena proti 10. januarju, potem je to znak zime, ki bo bogata na pa-davinah. Najbolj padavinske zime nastopajo takrat, kadar skozi vse razdobje (začenši s 6. ali 7.) vse do 10. in še čez sneži oziroma dežuje ob povečavanju količine padavin proti 10. januarju.

V razdobju med 30. januarjem in 1. februarjem se odloča usoda vremenskega značaja februarja: kako se tukaj zasuka vreme, tak-šen bo v splošnem februar.

Februar.

Vremenotvorni datumi so: 4., 8., 11., 16., 20., 24. in 28. Tukaj se me-nja vreme zelo pogostokrat.

Omembe je vredno zlasti raz-dobje med 11. in 15. februarjem, ko pogosto pritiska prav huda zima z rekordnim mrazom.

Sneg pada najpogosteje 8. in 11. februarja.

Značilno je tudi, da suhemu februarju sledi deževen maj ali junij in obratno, deževnemu ozi-roma padavin bogatemu februarju sledi suh maj ali junij.

Marec.

Vremenotvorni datumi: 4., 8., 11., 16., 20., 24. in zlasti 27.

27. III. mnogokrat prinaša sneg, ki nastopa takrat, kadar je zazna-moval pretekli september pri-bližno okoli 27. močno ohladitev z dežjem. Čim večja je bila ohladi-tev okoli 27. septembra in čim bolj je pri tem deževalo, tem močnejše se bo shladilo okoli 27. marca in več snega bo zapadlo!

Usoda splošnega vremena marca pa se odloča okoli 4. in okoli 11. marca: ako okoli 4. pritisne mraz s snegom, potem je to jasen znak, da bo marec v splošnem mrzel, ve-troven in mnogokrat bo snežilo. Če pa okoli 4. pritisne topel deževni val, potem je to znak, da bo marec deževen in topel. Ako pa je vreme okoli 4. marca brez padavin, potem se odloča značaj meseca marca šele okoli 11.: Kako se spremeni vreme okoli 11. marca, takšen bo v sploš-nem celotni marec.

Marec nam tudi napove splošni značaj avgusta! (Gl. avgust!).

April.

Vremenotvorni datumi: 1., 4., 8., 11., 15., 21., 24., 28.

Sneg najpogosteje pada 4., 8., 19. in 24.

Splošni vremenski značaj mese-ca aprila se določa po značaju zime in meseca marca. Ako je bil janu-arja hud mraz, ki se je umaknil odjugi proti 10. januarju in če je bilo pri tem meseca marca še toplo vreme, potem bo pritisnil v aprilu hud mrzel val z močnimi vetrovi in nočnim mrazom (event. tudi s sne-gom), ki se bo držal 3 do 4 tedne. Ako pa je bil pri zgoraj navedenih pogojih (do 10. jan. mraz, a po 10. januarju milo vreme!) že meseca marca trajen mrzel val, potem že začetkom aprila naglo sledi topel val, ki prinaša pravo pomlad. Ves april je v tem primeru v sploš-nem pod toplim vplivom! Mrzlemu marcu sledi mrzli april le takrat, ako je celotna zima po 10. januarju bila huda.

April nam tudi nekaj pove o značaju prihodnje zime: ako med 3. in 6. aprilom nastopa silen mrzel

val, potem bo zima mila, ako pa topel val, potem bo vsaj eden od zimskih mesecev (dec., jan., febr.) mrzel.

Huda zima (vsaj en zimski mesec bo mrzel!) sledi, ako med 5. in 6. aprilom pritiska toplo vreme in obratno: sneg ali mraz v času med 5. in 6. aprilom je znak mile zime.

Maj.

Vremenotvorni datumi: 5., 7., 11., 15., 20., 22., 26. in 30.

Revolucijske spremembe splošnega vremenskega značaja so najbolj pogoste okoli 5. in okoli 11. maja. Tako n. pr. deževnemu in hladnemu aprilu lahko sledi suh in topel maj, in sicer se mora izvršiti sprememba na suho vreme le okoli 5. ali okoli 11. maja.

Drugače se določa splošni značaj maja glede na splošni značaj februarja in aprila, namreč: suhemu aprilu in suhemu februarju sledi pretežno deževen maj, deževnemu aprilu in februarju pa sledi suh maj. Ako je bil februar suh, a april deževen, potem je navadno del maja deževen (nekako prva polovica, torej do 11. maja), drugi del pa suh. V primeru mokrega februarja in suhega aprila je maj navadno suh, junij pa zelo deževen.

Junij.

Vremenotvorni datumi: 3., 6., 7., 10., 14., 18., 22., 26. in 29.

Splošni vremenski značaj junija pa se določa takole: ako je februar suh, marca ali aprila pa so močni mrzli navalni, maja pa deževno, potem ima junij suho vreme. Če pa februar in pomlad vred z majem suha in brez bistvenih in trajnih mrzlih navalov, potem je junij silno deževen. Tudi pri normalnih razmerah, to pomeni v primeru suhega februarja in spomladi počasi naraščajočega deževja, ki se že maja dobro uveljavi, imamo deževen junij. Suhemu maju sledi suhi junij le takrat, ako je izkazal februar in prva polovica pomladi mnogo padavin.

Junij in maj sta važna za napoved splošnega vremena v septembru (gl. september!).

Julij.

Vremenotvorni datumi: 5., 7., 11., 15. ali 16., 18., 21., 23., 27. in 30.

Najbolj zanesljiv je 21. julij, ker so takrat skoraj vsako leto nevihte. Vihar in toča pa grozita večkrat 15. ozir. 16. julija in 30. julija.

Splošni značaj julija se določa

po juniju in maju: deževnemu maju in deževnemu juniju sledi suhi julij. Pač pa suhemu maju in deževnemu juniju sledi navadno deževni julij. Suhemu maju in suhemu juniju sledi suhi julij. Deževnemu maju in suhemu juniju sledi julij normalnega značaja. Normalni julij tudi nastopa, če sta bila maj in junij normalno deževna.

Av g u s t.

Vremenotvorni datumi: 5., 6. ali 7., 10. ali 12., 15., 21., 24., 27. in 30.

Toče in viharji groze zlasti 10., odnosno 12. avgusta. Naslednji dan (11., odnosno 13. avgusta) sledi nevihti lepo vreme.

Splošni vremenski značaj avgusta je odvisen od splošnega vremenskega značaja julija in tudi marca! Če je bil marec deževen in topel, potem bo avgust deževen. Ako je bil marec suh in mrzel (nočni mraz je zaznamovan skoraj vsak dan, podnevi pa pihajo severni hladni vetrovi), potem bo avgust suh. V ostalih možnih primerih (n. pr. mrzel, a obenem moker marec; ali pa suh, toda topel itd.) pa imamo povprečne in običajne vremenske razmere v avgustu. Glede na julij pa se določa vreme v avgustu takole: ako popušča množina in pogostost padavin od začetka proti koncu julija, potem smemo pričakovati suh avgust, v nasprotnem primeru pa deževen.

S e p t e m b e r.

Vremenotvorni datumi: 5. ali 4., 10., 12., 15., 18., 21., 25., 27. ali 28.

Mnogokrat začeni z 18. ali 21. traja močno deževje vse skozi do 24., temu pa sledi lepo in toplo vreme z jutranjo meglo od 25. septembra, ki traja vse do začetka oktobra. Ako pa je doba okoli 21. septembra suha, potem nastopa večje deževje okoli 27. septembra. Mnogokrat tukaj (27. septembra) pritisne pravi jesenski hlad, ki prinaša po nizkih hribih sneg, po visokih gorah pa snežne zamete. To razdobje (okoli 27. septembra) je silno važno za napoved vremena okoli 27. marca! (Gl. marec!)

Splošni vremenski značaj septembra se ravna v glavnem po maju in juniju: deževni maj z junijem prinašata suh september in obratno. Če je samo maj ali samo junij deževen, potem se ravna september po avgustu (suhemu avgustu sledi suhi september in obratno).

Nevarnost povodnji na Ljubljanskem barju in ob rekah je naj-

večja med 18. in 27. septembrom. Zlasti 21. in 27. septembra sta za silno deževje najbolj nevarna.

O k t o b e r.

Vremenotvorni datumi: 5., 6. ali 7., 10., 12., 15., 19., 22., 27., 30.

Precejšnja verjetnost za sneg je 22. in 27. oktober. Viharji so pogosti okoli 15. in zlasti okoli 30. oktobra, ko se vreme naenkrat popolnoma drugam zasuka, kot bi pričakovali!

Splošni značaj oktobra se v glavnem ravna po maju, juniju in septembru: deževnemu maju in juniju ter suhemu septembru sledi deževen oktober. Suhemu juniju in suhemu ali normalnemu septembru sledi suh oktober. V drugih primerih pa ima oktober običajni značaj, to pomeni, da deževje zelo stopnjuje v primeri s septembrom.

N o v e m b e r.

Vremenotvorni datumi: 1., 4., 7., 11., 15., 16., 19., 22. ali 23., 27. in 29.

Borba vremena za usodo splošnega novembrskega vremena se vrši med 5. in 5. novembrom: zmaga južnega vremena pomeni, da bo ves november v splošnem južen in obratno (prav tak sklep velja tudi za padavine).

Borba za decembrsko vreme se vrši med 27. novembrom in 2. dec.: kako se zasuka tukaj vreme, takšen bo splošen značaj decembra.

D e c e m b e r.

Vremenotvorni datumi: 1., 5. ali 4., 7., 11., 15., 19., 23., 27. in 30.

Jug 1. decembra je znak toplega decembra. Okoli 15. decembra pa pogostokrat (in tudi v primeru mitega decembra!) pritiska za več dni ali celo ves teden prav huda zima. Tudi prinaša 27. december pogosto rekordne mrazove. V primeru hudega decembra pogosto mraz zelo narašča okoli 11. decembra.

Mnogo snega pogosto pada okoli 15. in med 19. in 23. decembrom.

*

V normalnem primeru vsak mesec se uveljavi okoli 75% naštetih datumov. Ako se uveljavi več od 75%, potem je to znak silno nestalnega vremena, če pa manj od 75%, potem bolj stalnega vremenskega značaja. Stopnja stalnosti oz. nestalnosti pa se določa z ozirom na odstotek vremenotvornih datumov, ki so prinesli spremembo vremena.

Preglednico o normalnem vremenu glej desno!

KRAGULJKA

STRAH VSE SOSESKE

Astra je bila kraguljka, ki bodo o njej v zimskih večerih še leta in leta govorili po kovačnicah in kmetijah vse dotlej, dokler ne bodo pomrli tisti ljudje, ki so doživljali grozote njene oblasti. Otroci, ki se na klopi pri peči igrajo z lešniki in orehi, vsi plašni prisluškujejo besedam o njenih zločinih, in če nato brž brž stečejo čez dvorišče v »tisti kraj«, pa menijo, da slišijo plahutanje njenih kril, medtem ko je to vendarle samo veter, ki pošumeva v golih brezah ob skednju.

Takrat me je povabil prijatelj Tone k sebi. Čeprav sva bila prijatelja, pa me brez dvoma ni povabil samo zavoljo tega, da bi me bil videl, ampak je imel tudi svoj namen. Od njegove številne perutnine je v poslednjem času zdaj pa zdaj obležala kaka kura ali petelin v kotu v hlevu, in jaz naj bi bil dognal, počemu se to dogaja. Toda vse se je drugače obrnilo. Toneta so trle kmalu vse hujše skrbi.

Začele so se s tem, da je Lovrenc, njegov hlapec, dva-, trikrat prišel domov z napol razmesarjenimi kurami, ki jih je bil tu pa tam našel pod samotnimi drevesi na travnikih. Tone je zvečer, ko je vse spalo na gredah, preštel glave »svojih dragih«, in glej, manjkalo jih je kar osemnajst! Zopredoma so osumili pse, lisico, ježa, dihurja, podlasico in celo vrane, do-

kler ni Tone nekega dne planil ven, ker se je zunaj oglašalo neznansko vpitje in kokodakanje. Pa je utegnil le še videti ptico roparico, kako je, s kokošjo v krempljih, nerodno letela proti gozdu. Tone je pograbil pištolo, edino orožje v hiši, in je stekel kar vprek čez travnike za njo. Lej, tam ob grčavem borovem deblu je čepelo nekaj temnega! Tone se je počasi bližal in je ustrelil. Dosegel je vsaj to, da je kragulj izpustil svojo žrtev na tla, in smo imeli za večerjo kurjo obaro. Krog in krog drevca na obronku gozda pa si mogel videti ostanke perja več ko ducat kokoši. Človek bi bil kar tulil od jeze!

Odslej je prihajala pošast vsak dan kar na dom na dvorišče. Nič več ji niso zadoščale kokoši na travnikih. Tonetovi petelini so bili na straži, koj so dvignili glavo postrani in začeli svariti, čim se je na nebu komaj pojavila kaka pičica. A tako kragulj ni prihajal. Letel je nizko nad tlemi, le trideset centimetrov visoko, živa duša ga ni mogla opaziti, nato se je dvignil nad streho ali bezgovo grmovje, in ko so se kokoši že razkropile, je pa že zdavnaj odletel s kako žrtvijo.

Tone si je kupil lovsko puško. Bil je na preži in jaz sem bil na preži. Toda ura ima tri tisoč šest sto sekund in dan ima spet štirinajst ur. V eni sami sekundi od teh petdeset tisoč se-

Na njeno glavo je bila razpisana nagrada dva tisoč lir. Pa jo je znala ta stara kraguljka drago prodati, kakor izvemo iz tega članka.

kund, v eni nepredvideni sekundi je ropar spet napadel. Pa zmeraj tako naglo, da je bilo že veliko, če sva utegnula za njim enkrat ali dvakrat ustreliti.

Tonetova kurnica se je praznila bolj in bolj. To je opazil že po jajcih, ki jih je vsak dan oddajal. Za zlodja, saj ta žival vendar ni bila noben orell! Človek ne bi verjel, da more stati toliko denarja ptič, ki je dolg pol metra in mu meri razsežnost kril komaj meter! Tone je odšel h gozdarju. Pri njem so tekale kokoši, pa še same bele, kar tako sem in tja po travi krog hiše. Še nikoli mu ni kragulj niti ene odnesel.

»Seveda boste rekli, da je kragulj napravil pogodbo z nami gozdarji proti vam, kmetom. Pa ne! Ta ima svoje gnezdo nekje v moji bližini. Te barabe večkrat tako ukrenejo, da ondi, kjer gnezdijo, nič ne lovijo.«

Lov za kurjim tatom.

Gozdar je imel drugega dela čez glavo. Razvažal je žlindro po gozdnih potih. A vsak dan je prišel kak kmet k njemu, ki je tožil ali pa preklinjal. Nekateri pa so rekli, da ne bodo več prihajali z vprego pomagat, če jim ne spravi kurjega roparja z grbe.

Zatorej se je moral — hočeš-nočeš — odpraviti in poiskati gnezdo. In zares je kmalu zaslišal kjav, kjav kragulja, medtem ko mu je drugi odgovarjal gigigig. Gozdar je čim bolj brezbrizno stopal po stezi proti kraju, od koder je slišal pogovor kraguljeve zakonske dvojice. Toda bili sta — ti reč ti, taka! — dve nesramni šoji, ki

Pod normalnim vremenom razumemo tako zvano povprečno vreme, ki se izraža z naslednjimi številkami (za dobo 1851—1940).

Temperatura.

Meseči	Jan.	Febr.	Marec	April	Maj	Junij	Julij	Avg.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
Povprečna toplina	-2,0	-0,1	4,4	9,4	14,2	17,7	19,7	18,6	14,8	10,2	4,1	-0,3
Povprečna jutranja toplina	-5,2	-4,5	0,4	3,9	8,8	11,9	13,7	12,7	10,0	5,7	1,3	-2,4
Povprečna popoldanska toplina	0,3	3,5	9,2	13,7	20,0	23,3	25,6	24,7	19,4	13,4	6,9	2,3

Padavine.

Meseči	Jan.	Febr.	Marec	April	Maj	Junij	Julij	Avg.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
Množina v mm	79	63	99	113	112	139	126	134	150	169	157	103
Število dni s padavinami	10	8	14	14	14	15	13	12	11	14	15	11
Snežnih dni	6	4	4	1	—	—	—	—	—	1	3	5

Opomba: Sneg je bil zabeležen tudi maja, in sicer na 100letno dobo pride nekako 7 majske dni s snegom.

Število dni z nevihtami.

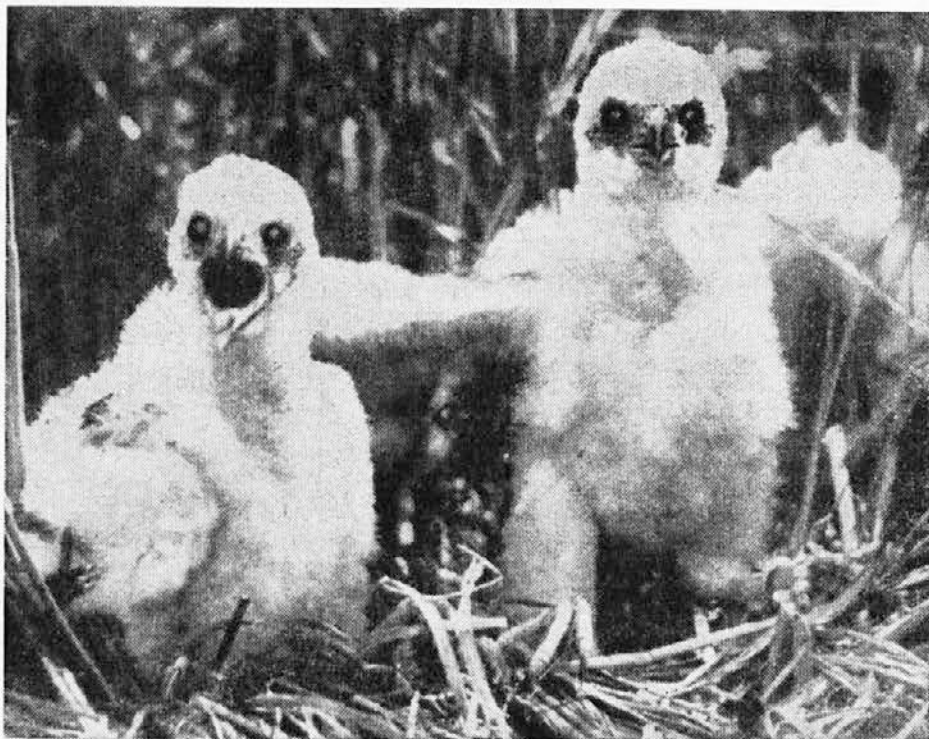
Meseči	Jan.	Febr.	Marec	April	Maj	Junij	Julij	Avg.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
Število dni	0,9	0,1	0,3	1,2	3,8	7,5	8,1	6,3	3,3	1,5	0,7	0,2

Povprečna oblačnost: 0 — pomeni popolnoma jasno,
5 — pomeni na pol oblačno,
10 — pomeni popolnoma oblačno,

Meseči	Jan.	Febr.	Marec	April	Maj	Junij	Julij	Avg.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
Oblacnost	7,6	6,5	6,3	6,5	6,0	5,6	4,8	5,0	6,5	7,1	8,1	8,1

Število dni z meglo (tudi jutranja upošteta).

Meseči	Jan.	Febr.	Marec	April	Maj	Junij	Julij	Avg.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
Število dni	10,1	7,6	5,6	3,1	3,6	5,2	6,2	10,4	13,4	10,3	9,9	10,2

Takole je hlapec Lovrenc zagledal Astrine otroke v gnezdu. Ali naj bi se človeku zasmilili in naj bi jih pustil, da bi nastalo še več kurjih tatov?

sta oponašali klice kraguljev! Seveda, saj je bilo zaman, da bi iskal kragulje! Toda gnezdo se bo pa vendarle dalo najti. Na ducate lišajev, na ducate gostih omel v vejevju ga je opeharilo, a slednjč je le odkril visoko zgoraj na borovcu, na robu zapuščene jase, tik ob deblu temno trdnjavo roparskega viteza. Drugo jutro je gozdar, komaj da se je zdanilo, prežal v grmu tik pod gnezdom in je puško pripravljeno za strel', naslonil med dvoje vej. O, saj je dobro vedel, da ne bo niti utegnil dvigniti puške, saj je vedel, da ni karsibodi ustreliti starega kragulja!

Zgoraj prodirajo sončni žarki polagoma skozi vejevje na trdnjavo iz dračja. Gnezdo je, bržkone zaradi slepila spričo vran, ki kradejo jajca, pokrito po vrhu s svežimi, zelenimi vejami. Na jajcih sedi kraguljeva samica. Glava se ji je v spanju povescila do roba gnezda, tako da je viden svetlosivi puh med nasršnim perjem na vratu. A ko tam po poti priropota voz, se zbudi in se ozre tjakaj. Nič hudega sluteč žvrgoli ščinkavec tik nje na veji svojo ljubezensko popevko, a ždeča smrt se ne zgane; v gnezdu zdaj niso razpoloženi za boj. Nato pa je nenadoma odletela, tako da je videl gozdar spodaj komaj senco, kako je šinila mimo. Čez deset minut nato švigne samec kakor strelca od spodaj navzgor in prav tako naglo izgine v varni trdnjavi. Gozdar je postal kar trd od jeze. Saj ni zato, ker se kmetje pritožujejo, nikakor ne! Toda on mora na vsak način dobiti ta dva tam zgoraj! Že zavoljo časti mu je! Dva dneva je na preži in polagoma opazi, da

imata ta dva tudi v zraku svoja posebna pota, kakor jih imajo zajci v žitnih njivah. Ondi, med dvema vrhovoma, odletita in letita dalje prav nad jaso. Zdaj ve, kdaj bo ta ali oni ptič nadomestil svojega pajdaša, in zdaj nič več ne cilja v rob gnezda, ampak malo bolj v stran, v »zračno pot«.

V soboto pride domov z ustreljenim kraguljem. Manjši je in to je samec. »Zdaj imajo kmetje, kar so želeli! Toda prostovoljno se ne bom nikoli več podal na streljanje kraguljev!«

V nedeljo plane Tone pri kosilu od mize, da se šklopotaje razbijeta dva kroznika z juho vred po kamnitih tleh. Vse se je vršilo mnogo hitreje, kot morem to popisati zdajle. Kokoš, ena najstarejših in največjih, prihiti glasno kričeč skozi vežo v sobo. Na njenem hrbtu pa velik, sivorjav ptič, ki skuša divjji beg ovirati z razprostrtimi perutnicami. Kremplji ene noge so zasajeni v kokošji hrbet, s kremplji druge se skuša kako obdržati in vleče s seboj po sobi slamo za brisanje čevljev izpred vrat. Glasno lajajoč besni pes za njima. Tone zadegá v razburjenju kroznik na kragulja, ta spusti kokoš, se požene proti oknu, šipa se ubije, on pa ven in proč!

Stara kokoš pa še zmeraj stoji sredi sobe in na vso moč vpije. Pusti se prijeti, ne da bi zganila z nogo. Še zvečer je bila vsa zmešana. Kamor smo jo postavili, ondi je obtičala.

Ivan, ki je bil precej zoologa, nam je predaval o kragulju, z latinskim imenom *Astur palumbarius*, nakar je hlapec Lovrenc krstil staro kraguljko za »Astro«. In s tem imenom jo je kmalu vsa soseska nazivala. Kaka ži-

val, ki živi svoje divje življenje, se mora s svojimi dejanji že jako izkazati spričo drugih živali, preden dobi od ljudi svoje posebno ime. Ta dejanja so zdaj Toneta vsak dan bolj v živo zadevala. Vprav nad njegovo glavo, dva metra proč od njega, mu je Astra kradla golobe s strehe. Prav nič več se ni zmenila, ali je bil kdo od nas zunaj. Lovrenc je dejal, da je to maščevanje zavoljo njenega ustreljenega »moža«, in vsi so to verjeli, čeprav je Ivan upravičeno povedal, da mora zdaj kraguljka zato tako nesramno ropati, ker mora sama skrbeti za svoje otroke.

»Teh skrbi jo bom pa že jaz rešil!« je zabrundal Lovrenc. Od nekega delavca pri brzojavu si je izposodil par krampežev, vzel vrečo in gorjačo s seboj in se je odpravil proti kraguljevemu gnezdu. Ali ga divja kraguljka Astra ne bo napadla, mu razcefrala obraz, mu ranila oči? Pa ne! Kričaje je odletela. Lovrenc je ubil tri mladiče, četrtega pa je živega prinesel domov. Imel je svoj načrt, kako bo obvladal staro kraguljko.

Ingo, kakor ga je Tone krstil, je bil brez dvoma štirinajst dni star in je bil še ves puhast, a na hrbtu mu je že odraščalo sivo perje. Tone mu je naredil gnezdo in ga je vsak dan krmil. Ingo je bil majhen, požrešen ostudnež, ki se je v prvih dneh kar na hrbet vrgel in se je skušal s kremplji braniti. Nekako čez štiri tedne nato, ko je znal Ingo baš letati, se je nekega dne zateklo pišče v sobo. Preden je pristopicalo do mize, ga je Ingo že zgrabil in je z že umorjenim plenom sedel na mizi, pa to vse tako naglo, da ni bilo moči niti z očmi slediti.

Toda Lovrenčev, prebrisano zasnovani načrt, se ni obnesel. Postavil je bil Inga kot vabo na steber in je krog

Takle je bil Ingo, ki je svojo mater Astro šele čez več mesecev zagledal. Kako se je vedel pri ljudeh, bomo zvedeli kaj hitro.

njega razpel mrežo na poteg. Tone ni vedel, ali bi bil vesel, ko je Lovrenc tako potrpežljivo, z vrvice v roki čepel za skedenjskimi vrati, ali pa naj bi se bil jezil, ker ni šel na njivo na delo. Astra je drug dan tik zraven mreže umorila mladega petelina. Za svojega otroka Inga se še zmenila ni.

Z njim tudi ni bilo več varno česjenj zobati! Samo z zakritimi rokami si se mu mogel še približati, tako naglo je kavsnil po njih. Če je bil kremplje ene noge zasadil v roko in si se ga hotel z drugo roko oprostiti, je zgrabil to s kremplji druge noge in bil si ves v bolečinah ujet, zakaj ostra bodala so prodirala do kit in kosti. To je bil zares pravi otrok Astre! Še dobro, da ti ni čavsnil po obrazu, pač pa po nogah, kjer ti je zasadil kremplje skozi hlače v meča. Če si prišel v njegovo kamrico z mrtvim piščetom ali zajčkom, nisi utegnil tega plena nikdar zadosti naglo dati Ingu; kot bi trenil, ga je pograbil in zgrabil še za tvojo roko hkrati.

Zagonetna pošast.

Toda Astra je ostala še nadalje strahotna uganka. Gozdar je pripovedoval, da je ubila in požrla celo postolko, ki ji je bila hotela iztrgati plen. Njen plen so razen kokoši in golobov tvorili še zajci, kunci, veverice in dalje škranjčki, srake, kosi, čuki, ščinkavci, žolne, grlice in dalje poljske miši, pa taščice in kobilarji. Če lahko ubije zajca, so dejale kmečke matere, ali ne more potem napasti tudi naših otrok? Saj tudi niso dosti večji ko zajčki! Drug dan je pa že pritulil petletni fantek, češ da ga je zasledoval velik, črn ptič!

Ta pošast nam odnaša živino, dela nam škodo, da homo ubužali, in zdaj niti naši otroci niso več varni pred njo! Zaskrbljene matere niso svojih malčkov nič več pustile v bližino gozda.

Ali si se že kdaj ponoči sam vozil skozi kak samotnen gozd? Pravkar si še sedel v svetli krčmi, si pripovedoval, popil nekaj šilcev žganja, in zdaj sedijo drugi še tam in govorijo, ti pa si čisto sam in boš kmalu pri breznu, kjer je bil pred desetimi leti ustreljen debeli vinotržec. In potem se mahoma sključiš, vzameš bič v roke, zakaj konji se plašno odmikajo v stran, proč od visokega drevesa. Tamle se plazi proti tebi nekaj temnega, veka ko otrok, kakor človek, kakor duša mrtvega vinotržca, in ti brž udariš po konjih in se nič več ne ozreš in slišiš le, kako šumi za teboj in kako plahutajo krila.

Ko so potem prišli konji vsi potni na dvorišče kmetije in je moral Lovrenc prej tri šilca slivovke zvrniti vase, preden je začel govoriti, so ljudje vsaj zvedeli, zakaj ni moči ujeti hudobne Astre: obsedena je bila! Nihče drugi ko sam peklenšček je bil to, ki si je nadel živalsko obliko! Zdaj je bival v stari Astri. Od take peklenške živali

Uharica je bila usoda Astre. A kako da jo je sovražila, ko ni še nikoli nobene videla?

utegneš pričakovati vse hudo in vso zlobo; saj to ni več kragulj, to je močnejše ko kak orel ali medved...

Kaj je potem zaleglo, če je občina razpisala na glavo Astre nagrado dva tisoč lir! To je bilo nabito na tabli na občinskem uradu.

Ko je potem letoviščnik Žugaj prebral razglas o nagradi zastran Astre, si je zažvižgal pesemco: »Kaj nam pa morejo...«, kar je zmeraj storil, kadar mu je šinila v glavo kaka brihtna misel o dobri kupčiji. In če hoče človek opravljati dobre kupčije, mora imeti tudi dobre domisleke, ki jih je treba znati pravilno zasukati. Žugaj sicer ni vedel, kakšen je kragulj, in tudi ne, kako ga je treba uloviti. Toda nekoč je bil bral, da je moči vrane, kragulje in različne ptiče privabiti z živo sovo-uharico in jih nato postreliti. Neki čudaški možakar pa je imel pri sebi doma živo uharico. Dali smo mu sto lir, če nam jo posodi, in še pravo puško smo dobili pri njem...

Kjer ne bi nobeno človeško oko odkrilo drugega ko mrčavo obzorje, je zagledala stara Astra tolpo vran in se je previdno približevala. A ko je zagledala na stebriu čepeti izrednega, uhatega, puhajočega, s kljunom hlastajočega ptiča, je kar nenadoma izgubila vso previdnost roparskega viteza. Kdo ve, kaj jo je spravilo v takšno divjo besnost? V tisti okolici že desetletja ni bilo nobenih uharic več. Astra ni bila nikoli nobene videla. Ali je morda res vedela, da uharica, pošastna kraljica noči, ubija celo najbolj strahotne krilate viteze svetle luči, da v svoji divjosti celó stare kragulje v

črni temi pomori in požré? Toda glej, saj lahko v valilnicah izvali piščance skozi deset rodov, pa bodo vendar v enajstem rodu svoje lastne otroke z isto materinsko ljubeznijo vabili in jih varovali, kakršne sami niso nikoli doživeli. In kakor ljubezen — tako se pri marsikakih živalih podeduje sovraštvo iz rodu v rod. Ko je Astra zagledala to pošast, ki je odpirala in zapirala oči, je kar koj šinila nanjo. Vrane so sicer delile svojo jezo zdaj na sovo zdaj na kraguljko, a kaj so zalegle spricho teh dveh? Astra je obletavala rjavočrno sovražnico. Ta, ki je bila priklenjena na steber, pa je sukala svojo glavo za njo, dokler ni bil zamišljeni obraz uharice natančno nad njenim hrbtom, da, celó za polovico še dalje nad drugo stranjo njenega trupa. Ko se je hotela Astra vprav spet zagmati nanjo, se je svetlo zabliskalo iz skrivališča, pokritega s travo.

Oh, ti drzna Astra, ki si mogla z enim samim pogledom videti čez jezera in hribe in dežele od gore do gore, kako zdaj poskakuješ in se treseš in se brez moči togotiš po travil! In moraš pustiti, da te prime roka, zavarovana z usnjem, in te za perutnice nese ko kako kokoš v vas in te vtakne v žičnato kletko...

In tu ti je zdaj čepela ta stara, okrutna vladarica in je čakala konca. Že več dni so njene kričeče rumene oči strmele skozi vrste ljudi, ki so jo prišli občudovat in zaničevat. Kdor je še pred dnevi trdil, da je ni moči drugače zadeti ko s srebrno kroglo, ta se je zdaj prepričal, da je to razmehroma majhna, navadna roparska ptica. Kdor se ob nedeljah zvečer zaradi nje ni upal iti sam skozi gozd, ta je zdaj pred kletko barantal za njen meh, ki ga je hotel dati nagačiti in ga obesiti v sobo. O, kako je moči sovražiti te ljudi, ki se znajo spricho razjarjenega tigra v živalskem vrtu pogovarjati samo o plašču iz tigrovega krzna! To so prav tisti ljudje, ki bi si utegnili pri postelji umirajočega človeka šepetaje deliti dediščino.

Ljudem se je zazdelo, da ždi kraguljka preveč dolgočasno na svoji gredi; radi bi se bili malo pozabavali z njo. Zato so šli po Inga, njenega otroka. A tadva sta se spogledala iz oči v oči, nato sta nepremično ždela drug napram drugemu. Čez polovico dneva nato so dobili Astro, kako je s polno golšo sedela na Ingovih ostankih. Tudi po svojem padcu je ostala zvesta sama sebi.

Ko je Astra drug dan pobegnila skozi razdrto žičnato mrežo, brez dvoma nisem bil sam vesel tega, da ji ni bilo treba nagačeni viseti v tobakovem dimu v krčmi »Pri zlati zibelki«. Ali je odletela v kak drug kraj, ali pa jo je nemara, ko je bila že tako utrujena in je težko letala, požrla na novo priseljena uharica, ki je bila takrat ponoči tako prestrašila hlapca? Kdo ve! — Nikoli več je ni nihče videl.

Grem z romarji v goro in molim. Duhovnik božji sem, hvala Bogu, pa se mi hoče zdeti, da je prav moja molitev na tej božji poti najmanj zbrana. To je zato, ker hodim prvokrat in me mika vse, kar vidim: suh brinov grm, kača, ki se je povlekla s poti med kamenje, šum škržatov v nizkem hrastju, rdeča barva kamenitih tal, globoka dolina, nad katero smo se vzpeli in vedno širje in vedno svetlejša nebo, ki se odpira nad nami, čim više smo. O Sveta gora! Veliko gora sem že oblezel. Bolj so strme, bolj so kamnite, pa so prijetne. Tebi pa niso po krivici stari ljudje zdeli, da si Skalnica. Pusta si kakor Kras. Pa mi v glavo noče, kako je Mati Marija prav tebe izbrala, kako si hotela prav vrh tega najbolj vsakdanjega hriba v moji goriški deželici svojo hišo. Ali si sirotno pastirico Uršulo Ferligojevo tako ljubila? Ljubila si jo. V Urški pa si ljubila še vse druge nas. Zato, menim, zato si hotela biti prav na Sveti gori, ker je prav od tu kakor iz srede v krogu odprt pogled na vse štiri vetrove našega sveta: na Tolmince, Cepovance in Trnovčane, na Brda in Vrhovlje, na Pevmo, Gorico in Sovodnje, na Kras do Železnih vrat, do štjaka in Tabra, na Vipavsko mimo Čavna do Hrušice in še do morja in Benetk...

To le premišljam, molim, golčim za glasom trudnih romaric in mi je dobro in hudo. Smilijo se mi žene. Vse so matere, vse me spominjajo moje lastne, moje rajne. Potem pa zopet vidim svojo nebeško Mater. Tam gori v rebri hodi pred nami, sama. Toliko hudega je na svetu. Strašno težko bisago človeških prošenj je zadela, pa nese svojemu ljubemu Sinu, da bo pogledal, uslišal, če je božja volja, pomagal. O Mati! Tudi mojega nekaj je v Tvoji bisagi. Bog ve, če te prav moj del ne teži najbolj...

Hodim z romarji, molim, pa se mi misli trgajo od molitve v stran. Prav tako je, kakor poje pesem; da je šel romar iz Lokovca na božjo pot. Težko je hodil, dolgo je šel, sam Bog mu je stopinje štel. Pa je vstala hudoba, hudoba motljiva in ga plašila: Ne hodi, romar, na goro, na gori se same spake tepo... Kaj tudi meni hudoba noge podstavlja in pazljivo moliti brani? Poberi se v stran, hudoba ti! Meni se k Materi mudi! Ave Mater! Zdrava, mati! Ave Maria Goritiensis! Zdrava, Goriška! V sredi nas sirot si sedla, kakor najubožnejša sirota na najbolj pusti košček našega sveta. Zdrava, nebeška Skromna, zdrava, nebeška

Ponižna, zdrava, vekomaj, večni vzor in lik največjega, najvišjega!

Poklonili smo se nebeški Materi, molili pred Njenim milim obličjem, peli in slavili. Potem je prišla pomoč. Romarji so pospali, jaz pa sem tedaj vstal in šel pred cerkev. Sijajna noč s tisoč nebeških zvezdic je ležala nad zemljo. Veter je rahlo šumel ob cerkvenih vogalih. Daleč in globoko za Trnovskim gozdom je vzhajal mesec. Strmel sem v tihe samote nebes in zemlje. In zdajci se mi je tudi začelo dremati. Misli so se mi zbledle in sem imel čudno sanjo. Zdelo se mi je, da stojim neskončno visoko prav pod obokom božjega neba. Znad oboka pa se mi je zdelo, da slišim čuden pomek, in sem bolj uganil, kako je neki in kdo govori. Svetca božja, svetogorski Materi za stražo ob stran namalana, sem menil v sanjah, slišati. Rekel je Janez Krstitelj in prav po domače je povedal: »Samo dobrot Jo prosijo, da bi jo pa ljubili in ji podobni postati hoteli, o tem ne slišim preveč!« Ugovarjal je dobrotni

Pesem, ki jo je v sanjah po latinsko slišal Balant Stanič, po slovensko zaokrožil, na svitlo dal in svojih ljubih šolarjev peti učil.

»Bratje in sestre! Pesem zapojmo slavilno temu, kar večno v tem svetu in času, v tem žitju in občutju živi: pesem najlepšega, pesem najvišjega, pesem nesmrtnega, pesem neskončnega v mrtvi minljivosti tega sveta in teh dni! Pesem slavnostno zapojmo najvišjemu dobremu v nas! Pesem prve in zadnje lepote v nas, prve in zadnje svetlosti v nas, pesem vse odrešilne ljubezni, pesem nas vseh in za vse, pesem ene skrivnosti: Matere...

Materi našel
Vrela življenj, viri ljubezni
čistih plamenov svete Vestalke
blagoslovljene, Vestalke, vaše ime!
V pušči Hagara sahnoča umira,
z mrtvimi prsmi dete doji;
blagoslovljeno, Hagara, tvoje ime!
Ptica Pelikan je svoje grudi razrila,
v hrano mladim kri prelila;
blagoslovljeno, pelikan, tvoje ime!
Materi...
v solzah umivajo, nedolžne mučenice
težko krivdo očetov in svojih nesrečnih sinov,

sveti Jože! »Kaj boš, poznam jo. Tisti, ki jo prosijo in so Njene pomoči potrebni, najbolj so ji pri srcu.« »Kdo more to biti?« je vprašal jadrljivo sveti Janez. »Ne razumeš?« se je dobrodušno hahljal sveti Jože. »Saj je vendar Mati! Mati vseh mater! Materi pa je tudi Dobrota ime...«

To sem mislil čuti v sanjah, ki se niso pretrgale, le prevrgle. Zdajci se mi je zdelo, da se je nebeški svod odprl. In sem videl vso glorijsko visokih nebes. Prečudna pesem je šumela v nebeščanih, po latinsko je pela, pa sem si jo vendar zapomnil do zadnje besede in jo tu po naše povem. Prej pa naj še rečem, da sam skoraj ne ločim, ali je pesem hvalnica nebeške Matere ali le ničemurna hvala naših ubogih zemeljskih mater. Naj bo kakor kolil V sanjah sem slišal, v latinski besedi in iz nebes. Moja beseda je človeška. Eno pa menda le pove, resnico, ki bom vanjo verjel do zadnjega diha. Za Bogom častimo Marijo najprvo. Za Marijo pa častim po človeško najprvo mater.

krhajo srd, lomijo meč,
še sovražnim gomilam ljubeče odvetnice,
še tujim ranam v smrtni sragi zadnja sladkost...
Bratje in sestre! Pesem zapojmo slavilno, temu, kar večno v tem svetu in času, v tem žitju in občutju živi: pesem najlepšega, pesem najvišjega. Pesem iz sanje in zadnje modrosti naš mož...
Matere, materel!
Troje oznanja in priča vesoljnost Boga:
Luč, Lepota, Ljubavi!
Luč Njegovo? — Imamo nebo!
Lepoto božjo? — Imamo zemljo!
Ljubezen nebes? — Mati zrcali jo!...
Bratje in sestre! Pesem slavnostno zapojmo, pesem najvišjega, pesem najlepšega, pesem iz sanje in zadnje modrosti vseh mož!
Pesem, ki sama sebi odpeva, sama sebe razodeva in kakor Bog sam sama sebe slavi:
Mati!

To sem slišal, jaz skromni učenec ljubljanskega Balanta, jaz Balant Stanič, o materi prepevati sama sveta nebesa, Goriške materel! Na Sveti gori mi je pelo v sanjah. Vaši lepoti, do-

broti in ljubezni naj ta pesem živi! Mimo vsega pa: Ave Sancta Mater Maria Goritiensis! Zdrava nebeška Gospa!

★

Janez Jalen:

Iskre v temi

Ilustriral J. Beránek,

Milena je objemala z levo roko trdno povezane in pokonci postavljene smuči. Ozrla se je okrog sebe. S postaje so hiteli ljudje. Največ je bilo med njimi mladih deklet, ki so se vračale z dela, od pletilnih strojev po tovarnah. Veselje jim je žarelo z obrazov. Saj jutri so sveti Trije kralji in pojdejo, namesto med volno in stroje, praznično oblečene v cerkev k maši.

Smučarja ni bilo nikjer nikogar videti. Izmed množice prijateljev zasnežene zime v gorah sta z Jožam izstopila sama. Mileni je postalo nerodno, podobno kakor v jeseni po maturi, ko je šla z Jožam sama skozi park, se ga držala pod roko in srečala svojega bivšega kateheta. Naglo se je obrnila k Jožu in skoraj zaprosila: »Raje se peljiva naprej in pojdiva na Črni vrh, kamor sva se namenila in kakor sva bila rekla doma.«

Joža je prijel Mileno za roko in jo zadržal. Zbal se je, da se dekleta ne požene nazaj proti poledenelim stopnicam. Če ji spodrsne, bi jo vlak utegnil potegniti pod kolesje. Naglo je ugotovil: »Ne moreva več. Je že prepozno.«

Prav isti hip je stroj zapuhal in potegnul. Iz za zaprtih oken smučarskega voza so tovariši in tovarišice pozdravljali z rokami, se jima navihano smejali in jima želeli srečno pot. Podjetno razigran je odzdravljval Joža. Milena je pa nekako prisiljeno dvignila roko in pomahala v slovo. Ovit v gost oblak dima in sopare, je vlak odpeljal navkreber in izginil v predoru.

Joža in Milena sta zadela smuči na ramena in odšla s postaje. Bila sta zadnja izmed došlih potnikov. Joža je podvizal, Mileni se pa kar nič ni mudilo. Zaskrbljeno se je ozirala po gorah naokrog. Vrh Triglava so zagrinjali oblaki. Za Babjim zobom v Bohinju je že snežilo. Stol pa je mrko gledal izpod sive kučme.

Milena je spet začela pomišljati: »Daleč je na Zelenico. Za dne ne prideva. Kaj, ko bi šla pod Belščico, do kamor drži zvožena pot?«

»Bodi no, bodi,« je bil skoraj nejevoljen Joža: »Pod noč vzide polna luna. In midva bova daleč naokrog sama. Ali ni dokaj lepše kakor pa prerivati se med truščem in praznimi pogovori?«

»Žeee. Samooo —?«

Obstala sta in si pogledala v oči. Mileno je minila plahost. Jožu se je pa pričelo muditi:

»Kar brž si naveži v smuči, da dospava čimprej v samoto gora.«

»No le.«

Razvezala sta jermenje in zasadila palice v sneg. Trdo so padle smuči na steptano pot. Sklonila sta se in zategnila stremeni. Kar oba hkrati sta se spet zravnila, podrsala na kratko z vsako smučko zapored, copotnila še ob tla in se preverila, da čevlji dovolj trdno tiče v jermenju. Odbrzela sta na cesto in prepodila vrano. Lačna je razbrskavala konjske odpadke. Vozila sta vštric in se veselo pomenkovala. Po klancu navzdol je Joža zdrknul naprej.

Na zavitem kamnitnem mostu sta postala. Završnica je bobnela pod njima. Voda je vrtela mlinsko kolo in se penila nazaj v globoko strugo. Visoko nad njima so zadoneli ob deske votli koraki. Čuvaj je bil prišel iz predora in je enakomerno stopal prek železniškega mosta. Na greben Peč se je pravkar povzpел lovec s puško prek rame. Milena je kakor sama sebi povedala: »Čudno se pne v tej tesni življenje iz globine v višavo.«

Onkraj mosta sta zavila s ceste ob vodi navzgor. Trdo zvožena pot je postala kaj kmalu prestrma. Pred žago sta morala smuči odvezati in iti peš po klancu navzgor. Zgoraj se je odprla pred njima poševno viseča planjava. Kraj poti so vodile smučine prek nje. Joža in Milena sta se jih razveselila. Zadršala sta v nje, se kaj kmalu ogrela in pozabila na mrzel veter, ki je vlekel s Stola navzdol. Jez, ki ustavlja Završnico

v jezerce, je bil okovan v led. Za krajem zamrznjeno, na sredi pa talno jezerce, se je oziralo proti mračnemu nebu kakor zaskrbljeno veliko oko.

Joža in Milena sta dospela z odprtega sveta v odraščajoč gozd. Drevje ni bilo gosto pa tudi visoko ne. Veje smrek so se nizko upogibale. Težil jih je sneg, ki je bil na debelo primrznil na temnozeleno igličevje. V široko razraščeni gabri je počivkavala jata kalinov. Po oprsju živordeči samčki so se kaj dobro ločili od skromnejše oblečenih samičk. Drobni ptički so se obešali na konce vejic in luščili z debelimi kljuni seme iz porumenelih gabric. Smučarja sta jih preplašila. Preleteli so se v smrečje onkraj Završnice in pričeli znova stikati za hrano. Ne, ni se še poslavljaj dan in gozd se je še bolj razredčil, pa se je vendar hitro temnilo. Pusto sivi oblaki so legali vedno niže na zemljo. Iz njih so priplesale prve redke snežinke. Mileno je spet zaskrbelo: »Nič prida se nama ne obeta.«

»Malo snega. Prava reč.« Joža je brezskrbno zamahnul s palico.

»Pozna bosta in sneg vama bo zapadel...«

Na poti pred njima se je oglasil zvonec. Iz za ovinka je pripeljal v jarem navezan zastaven cikast vol na vlačulje naložene hlade. Z zadnjimi konci je les drsal po tleh.

»Dober večer!« je pozdravil voznik, močan fant.

»Bog daj!«

»Sta namenjena na Zelenico, kaj?«

»Seveda.«

»Pozna bosta in sneg vama bo zapadel. Kar vilo vaju bo.«

»Bova že zmogla. Sva vajena.«

»Pa srečno pot! Hejs!« Fant je zavihel bič in pognal vola.

»Si slišal, Joža,« je opozorila Milena čez čas, ko voznika, vola in hlodov ni bilo več videti.

»Seveda sem. Govoril je, kakor bi hodila peš. Najraje ne zna sam smučati.«

»Ali pa. V gorah se gotovo bolj spozna kakor midva. Se mu je kar na obrazu videlo.«

Joža ni odgovoril. Samo skomignil je z rameni.

Za Zingarsko tesnijo se je začel sneg gosto usipati. Bil je moker in se je prijemal desk. Joža in Milena sta bolj pohitela. Na ovinku pred krniškim mostom sta srečala postarnega drvarja in na pol odraslega fanta.

»Kam pa vidva na noč, mlada človeka?« ju je skoraj ukoril resni možak: »Pa menda nista namenjena v konec Zelenice?«

»Sva.«

»K tisti koči, ki je je bilo prav toliko treba kakor snega o svetem Jakobu? Kaj ljudi je ob nedeljah in praznikih brez maše zavoljo nje. Bodita pametna in obrnita se in pojdita zjutraj k maši, ko so sveti Trije kralji, patroni za modrost. Je bosta še dokaj rabila v življenju. Nadričala se bosta pa lahko do sita čez dan v Rebri.«

»Ne kaže se nama vračati. Sedaj je, kar je,« se je nekako zagovarjal Joža.

»Kar bo, pa šele bo. Privoščim vama sicer ne. Izuči naj vaju pa le.« Možakar je rjavo pljunil v sneg — žvečil je tobak — se spet težko prestopil in fantu govoril nekaj o nevnemarnih starših.

Mileno je zapekla vest. Spomnila se je, kako je mami obljubila, da maše ne bo zamudila. Pri Svetem križu bo jutri od snega ogorel župnik, sam poln zdravja kakor pokrajina okrog njega, s pogrgrajočim koroškim naglasom, spet najraje vneto govoril o lepoti božjega stvarstva, nje pa ne bo zraven. Milena je skoraj zaprosila:

»Joža! Kaj, ko bi se res vrnila.«

»Bodi no otročja. Veš, da ne.«

Onkraj mosta sta kaj kmalu morala smučti spet odvezati. Naglo sta hodila navkreber. Priganjala ju je čimdalje bolj gosta tema. Sneg se je oprjemal obleke. Govorila sta kaj malo. Je imel vsak dovolj opravka s svojimi lastnimi mislimi. Milena je opazila, da je tudi Joža pričelo skrbeti.

Naravnost po poti navzdol je priskakljalo dvoje srn. Prestrašili sta se, za hip obstali in odskočili v goščo.

Noge so postajale čimdalje težje. Milena je udarila s peto ob tla in skušala odbiti sneg raz podplat. Ni se ji posrečilo. Z okovano konico na koncu palice je oprostila čevlje neprijetne težje. Isto je storil Joža. Pa kaj, ko je zaleglo samo za kratek čas.

»Pot utruja,« je potožila Milena.

»Bova kmalu na Jezercih. V planšarski koči se odpočijeva.« Joža je videl, da se je Milena že hudo upehala.

Pod Jezerci je pot postala položna. Spet sta mogla nekaj sto korakov daleč smučati. Na neporaščenem, odprtem svetu je bilo še dokaj svetlo.

Pregreta od naporne poti in mokra od usipajočega se snega sta se ustavila. »Kaj, če je koča zaklenjena,« je zaskrbelo Mileno. »Ne bo. Vozniki in drvarji se ustavljajo v njej,« je prav vedel Joža, pritisnil na mrzlo kljuko in odprl duri.

Znotraj je bilo temno. »Ne vidim nikamor stopiti. Posvetil« je zaprosila Milena.

Joža je otipal v zunanem žepu nahrbtnika svetilko. Žarnica je komaj zabrlela. Spomnil se je, da je na Jesenicah mislil kupiti novo baterijo, v Žirovnici je pa pozabil. Hkrati se je tudi domislil, da mu je že včeraj pohajal v prižigalniku bencin. Zavedel se je, da utegneta z Mileno zaiti v hude neprilike, izdati se pa ni maral. Morebiti bo pa le še šlo. Poiskal je v nahrbtniku kratek konec sveče. Res se mu je posrečilo, da jo je prižgal. Kaj bo pa zanj —?

Koča je bila vsa v neredu. Po tleh je bilo stlačenega vse polno z obutvijo nanesenega umazanega snega. Belega je bilo samo toliko, kolikor sta ga Joža in Milena otepla raz svojo obleko. Med zidovjem je bilo vlažno mrzlo. Joža je posvetil naokrog. Na razkopanem ležišču je našel nekaj dračja. Dolgo se je trudil, preden se mu je posrečilo zakuriti v mrzel štedilnik. Vsa koča se je bila napolnila z dimom, pa si ni upal

Koča je bila vsa v neredu...

odpreti vrat, da bi ne ugasnila sveča. Kdo ve, če bi mogel še enkrat ukresati prižigalnik.

Milena je sedela na klopi. Dim jo je dušil in ji zalival oči s solzami, pa ni marala nič reči.

»Imaš ti kaj vžigalic s sabo?« je kakor mimogrede vprašal Joža.

»Ne. Saj veš, da ne kadim. In doslej si take stvari vedno oskrboval ti. Kaj pa je?«

»O, nič.«

Prav takrat je dimnik potegnil. Jožu je kar odleglo. Odrinil je železne kolobarje, da je plamen za silo svetil tudi po koči, svečo je pa ugasnil. Sedaj šele je odprl vrata, stopil čez prag in prinesel veliko kepo čistega snega, da ga stali in zavre čaj. Pristavil je kopat lonček stlačenega snega, pridelal še na ogenj in prisedel k Mileni: »Kaj trepečeš, ptička moja, če sem jaz poleg tebe.« Nagnil se je k njej in jo poljubil na ustnice. Čutil je, da mu je dekle, kar nevesto bi jo že smel imenovati, poljub komaj komaj in le nerada vrnila.

»Nič se ne boj! Odpočiješ se in okrepečaš. Potem se zapodiva v sneg in burjo. V dobri uri boš pa spet prave volje v gorki koči na Zelenici. In sama sebe boš vesela, da si zmogla dokajšnje težave.«

»Je že res. Samo góri še nisva. Da je ta koča le za spoznanje bolj prijazna, in če bi bilo dovolj kuriva, me ne spraviš do jutra od tod.«

Joža se je tesneje pritisnil k Mileni: »Bi bilo tudi meni všeč.«

Milena se je pa odmaknila: »Da se ti ljubi misliti na norčije.«

Zunaj je završal veter in se zaletel v duri. Joža je prisluhnil. Nič več ni mogel prikriti zaskrbljenosti. Oddrgnil je

oprtnik: »Ne smeva več tratiti časa. Jejva sedaj. Čaj popijeva kasneje.«

»Saj sem pravila.« Milena je prav razumela fantovo skrb. Kar nič več se ji ni ljubilo. Začelo jo je tudi zebsti v noge. Na Joževo prigovarjanje je zaužila nekaj grizljajev prigrizka.

Veter se je oglašal čimdalje bolj pogosto in vedno močnejše. Ob brleči sveči sta naglo popila čaj, pogasila ogenj in stopila iz na pol ogrete kočice v mrzel snežni metež. Koj za kočico je zmanjkalo zvožene poti. Kljub dokajšnji strmini sta morala spet navezati smuči. Samim nogam se je pregloboko vdiral.

Joža je vozil naprej. Gore naokrog, Stol in Begunjščica, Vrtača in Srednji vrh, ki bi jih ob jasnem vremenu čudovito obsevala polna luna, so bile zavite v oblake in zastiral jih je gosto padajoči sneg. Dolino je osvetljevala le medla svetloba. Joža je videl komaj nekaj sežnjev predse. Razločiti pa ni mogel vzpetin in globeli. Zanašati se je mogel samo na smuči, kar je z njima otipal. Previdno se je pomikal naprej in venomer opozarjal Mileno, naj pazi. Kaj, če kam zdrkne in si zviže ali celo zlomi nogo. Za prvo silo bi ji že pomagal, saj bo skoraj dokončal medicino. Samo — kako naj jo sam spravi k ljudem, ki bi ji naprej pomogli. Pa naj je še tako pazil, je večkrat omahnil v sneg in Milena za njim prav tako.

»Joža! Kaj, če zaideva?« Mileni je glas zatrepetal.

»Ne moreva. Pot drži vedno po dnu doline, obe pobočji sta pa strmi. Z zavezanimi očmi bi našel kočico.«

»Ti že. Jaz pa —. Še nazaj bi komaj znala.«

»Ne skrbi po nepotrebnem. Saj sem vendar jaz s teboj.«

»Dokler si,« je hotela odgovoriti Milena, pa ji je spet spodrsnilo, da je padla v sneg. Vstajala je težko kakor danes še nikoli ne. Misel, kaj bo, če se Jožu kaj pripeti, ji je jemala moč. Sama ga sploh nikamor ne more spraviti. Še ljudi bi ne znala iti klicati. In četudi bi se ji posrečilo, bi Joža medtem zmrznil. Najraje bi pa zmrznila oba. Kar gotovo bi o pravem času ne bilo žive duše mimo, ko je tako vreme in jutri praznik. Mileni je bilo žal, da nista ostala v zanemarjeni kočici na Jezercah. Bi že kako prebila noč.

V Bukovi peči je pričelo grmeti, kakor bi se bil razbil močan slap čez visoko skalo. Pod Peričnikom in Savico buči podobno. Joža in Milena sta obstala in prisluhnila. Oba je spreletela groza. Zaprlo jima je besedo. Šele, ko je hrup utihnil, je mogla Milena vprašati:

»Kaj je bilo?«

Joža ni maral Milene še bolj oplasiti. Previdno se je ognil jasnemu odgovoru: »Znabiti je burja zadivjala prek skalovja.«

»Meni se pa zdi, da se plazovi trgajo.« Mileni so se začela tresti kolena.

»Četudi bi se, naju ne bodo dosegli.« Joža je sodil kar prav. Trdno pa ni bil preverjen in glas njegov ni bil prepričevalen.

»O Bog, kam si naju zapeljal. Saj sem vedela.« Mileni je šlo na jok.

»Ne obupuj vendar, ko treba ni. Skoraj bova pri lovskih kočah. Tam se oddahneva.« Joža je bil kar nejevoljen.

Čprav se je strmina dvigala, sta hitela vedno bolj. Sneg se je spremenil v droben pršič. Veter ga je v kolobarjih vrtil, ga otresal raz drevje in ga metal v obraz. Joža si je venomer brisal očala. Pa kaj, ko ni nič izdalo.

Upehana in vsa zasnežena sta se ustavila pod napuščem gosposke lovske kočice. Milena se ni utegnila oddahniti. Nestrpno je pričela trkati na vrata. Najprej na rahlo, potem pa vedno bolj trdo.

Joža od početka ni vedel, kaj dekle hoče. Šele čez nekaj minut se je spreumel: »Kaj misliš, da boš koga priklicala?«

»Lahko ga.«

»Zastonj upaš.«

»Kaj ti veš,« je trmoglavila Milena.

»Kvečjemu bi utegnil biti kdo izmed lovcev v njih kočici.

Pa komaj.«

Joža je zadržal po na pol zapadli gazi proti manjši kočici. In je trkal in klical, oglašil se pa nihče ni. Milena je stala v zavetju za vogalom. Tenko je vlekla na ušesa. »Tihol!« je naenkrat opozorila Joža: »Mislim, da nekdo vstaja.«

Joža je vedel, da se dekle moti, pa se je naredil, kakor bi tudi on poslušal, kdaj se kdo oglasi. Nič in nič. Nazadnje je tudi Milena uvidela, da zastonj upa. Iz strahu pred nadaljnjo potjo je postala drzna. Nasvetovala je: »Udriva v kočico! Nihče nama ne more zameriti. Kasneje se opravičiva in storjeno škodo poravnava.«

»S cepinom bi morebiti uspel. S palicami pa niti poskušati ni vredno. Kvečjemu zlomim jih lahko in naju spravim še v večjo nepriliko.«

Milena ni mogla ugovarjati. Sprevidela je, da ima Joža prav. Nikakor se pa ni mogla sprijazniti z mislijo, da bo treba iti še naprej, še dlje od ljudi. Napore bi že še prenesla. Samo — kaj če se Joža ponesreči. Domislila si je: »Vrniva se nazaj na Jezerca.«

Joža bi pristal na dekletovo zahtevo, čeprav bi morala skoraj vso pot nazaj pregaziti. Pa se je bal, da se mu ne bo posrečilo zakuriti ognja. Noč bi morala prečuti v mrazu in temi. Je pa že bolj prav, da gresta naprej, četudi hodita dve, tri ure. Da ni mogoče in ni mogoče vrniti se, je dopovedoval Mileni, ki je venomer svojo tiščala. »Pa ostaniva do svita v tem zasilnem zavetju,« se je uprla nadaljnji poti.

Veter se je zaleval v kočico, pobiral sneg raz streho in ga nasipal v zatišje okrog Joža in Milene.

»Morava naprej, duša draga. Še zamesti naju utegne. Če le ne bo šlo, pa ostaneva v spodnji pastirski kočici. Pol ure ni več do nje. Vsaj pred vetrom bova varna.«

Pa jo je pregovoril. Pot je bila strma in naporna. Pribijala sta smuči v sneg, stopicala po strani, hodila po gosje in se kaj počasi pomikala vedno više naprej.

Na Spodnji ogelnici sta oba hkrati kakor otrdela obstala. Tik nad njima je v Macesnvcu zagrmelo, kakor bi se Begunjščica podirala. Plaz, ki se je bil odtrgal, je puhnil močan val zraka še daleč preko njiju. Otresel je sneg raz vse drevje naokrog in ju zasul v gost oblak snega.

Hotela je zaklicati, da nikamor več ne more, ko se je oglašil Joža: »Koča!«

»Nič hudega ni,« se je prvi oglašil Joža.

Milena dolgo ni odgovorila. Od navora in pravkar pre- stanega strahu se je vsa tresla. S trepetajočim glasom je vpra- šala: »Kaj je še daleč do tiste tvoje pastirske kočice?«

»Skoraj bova tam. Kar pohitiva.«

Joža se je pognal naprej. V naglici je zavozil na zasnežen rušev grm. Smuči so se mu zamedle v veje. Omahnil je in se ves pogreznil v sneg.

»Marija pomagaj!« se je prestrašila Milena.

Joža ni odgovoril. Premetaval se je v snegu, se skušal opreti na palici in vstati. Pa mu ni uspelo.

»Si si zlomil nogo?« je boječe vprašala Milena.

»Ne. Nič se mi ni zgodilo. Samo smuči moram odvezati, tako nerodno sem zameden.«

»Naj ti pomagam?«

»Ostani, kjer si,« je brž posvaril fant dekle.

V Macesnu je spet zahrumelo. Spodbodlo je Joža, da je bil hitro spet nared. Sedaj ni več prikrival Mileni, da se mudi. Zaklical ji je: »Brž za mano in pazi, da ne padeš!«

»Bom.«

Zagnala sta se navkreber. Svetlo je bilo komaj toliko, da sta se videla izogibati grmovju in drevju. Z Zelenice navzdol je metlo sneg. Ostro je rezal v obraz. Lica so skelela. Mileni je bilo srce, da je čutila vsak utrip v grlu. Že je hotela zaklicati, da nikamor več ne more, pa se je prav isti hip oglašil Joža: »Koča.«

»Hvala Bogu!«

Vrata niti zaprta niso bila. Veter jih je premikal sem in tja. Vsakokrat so zacvillile v tečajih. Joža je nekaj zagodrnjal o brezobzirnih smučarjih, ki poznajo samo sami sebe in puste za sabo vse vnamar kakor svinja govno. Milena je bila med- tem smuči že odvezala in jih prislonila k steni. Joža se je pa obotavljal.

»Kaj razmišljaš?«

»V kočico je nanesenega dokaj snega.«

»Naj bo. Naprej ne grem za vse na svetu ne,« se je od- ločno ustavila Milena.

V resnici sta Joža veliko bolj skrbela luč in ogenj kakor pa sneg. Sneg bi navsezadnje, četudi z rokami, zmetal čez prag. Sedeti pa vso noč v temi in na mrzlem in še na mokrem povrh. Naka. Sam bi že prebil. Kako bo pa prestajala Milena —?

Joža je zamikalo, da bi pokadil cigareto. Pa si ni upal tvegati. Bo že kasneje kadil, če se mu posreči prižgati svečo.

V koči je bilo temno kakor v rogu. Svetilka je umirala. Bolj je otipal kakor pa videl, da zadnja stran ognjišča in nekaj tal za njim ni zasneženih. Mileno je privedel za roko na kopno mesto, in da naj sede, ji je rekel. Sam pa je z nogo razbrskal sneg izpred praga in zaprl vrata. Sedaj —?

Vzel je iz žepa konček sveče in jo držal pripravljeno, da jo hitro prižge. Iskre na prižigalniku so ukresale droben plamenček. Joža se je razveselil. Njegovo upanje je bilo pa kaj kratko. Preden je mogel prižgati zmrzel stenj, je plamen- ček ugasnil. »Na, sedaj pa imava,« je Jožu ušla beseda.

»Kaj pa je?« je hotela vedeti Milena.

»Nič ni.« In kakor bi hotel zgrda prisiliti prižigalnik, naj se vname, je začel naglo vrteti kolesce. Iskre so sršele v njegovih rokah, stenj pa ni hotel zaplemeneti. Milena je slišala skozi temo, da Joža od nejevolje kar piha: »Ne bodi nepočakan. Segrej prižigalnik, da izhlapi bencin, pa se bo vnel.«

»Grejem vruga že od Jezere naprej, skoraj na srcu, bi rekel, pa noče.« Joža ni mogel več prikrivati jeze.

»Kadil bi rad, kajne?«

»Ah, kaj kadil. Zavoljo cigaret me ne bo konec.«

»Tudi tema naju ne bo snedla. Zakuriti pa tako ne mo- reva, ko ni drv.« Milena je govorila mirno. Je bila kar za- dovoljna, da je vsaj v varnem zavetju in pod streho.

»Kurivo bi že poiskal, če bi gorela svetilka.«

»Zakaj si pa oboje pozabil,« je oponesla Milena.

»Pozabil, pozabil, kaj sem nalašč,« je zrastlel Joža.

»Kar oteplje naj se nama. Zakaj pa nisva šla na Črni vrh.«

»Preklete —!«

Mileni je bilo koj žal izrečenih besedi. Ni pomislila, da ga utegne še bolj razdražiti. Ne. Takega se doslej še nikoli ni pokazal. Burja, gorenjska. Zavedela se je, da mu ne sme reči

prav nobene več navzkriž. In kasneje, če bo kdaj njegova žena — seveda bo, saj se imata rada — bo morala tudi marsikdaj obmolkniti, če bo hotela imeti mir pri hiši. Njegovo ponašanje ji je bilo navsezadnje celo všeč, pa sama ni vedela zakaj. Zaželela si je, da bi bil tik pri njej. Skoraj zaprosila je: »Joža! Smuči in palice postavi v kočico.«

»Po čemu? Jih ne bo nihče vzel. Še lisjak v takem vre- menu ne pride iz lisičine.«

Še vedno se je razburjal. Da ga pomiri, mu je pritrdila: »Imaš prav. Pusti vse skupaj in sem k meni pridi.«

Joža je spet pričel kresati iskre, da bi vsaj malo videl. Počasi je pritapal na zadnjo stran ognjišča. Mileni je poskušal posvetiti v obraz: »Te zebe?«

»Ne,« je odkimala Milena.

»Menda te ni strah?«

»Še manj.«

»Kaj pa —?«

»Nič,« ga je prekinila Milena, ga objela in poljubila.

»Lej, kako me ima rada, jaz jo pa spravim v take za- drege,« se je domislil Joža. Pričel se je opravičevati: »Milena! Ne smeš zameriti —«

»Ne govoriva več o tem.« Milena se je tesno pritisnila k fantu. Dolgo sta molčala. Zunaj je žvižgal veter in sejal sneg. V Bukovi peči, v Macesnovcu in Vajnešu in v Srednjem vrhu so se trgali plazovi. Burja se je zalelela v streho, da je za- škripalo sleme. Iztrgala je tudi dekle in fanta vsakega iz svojih misli. Kakor bi se bal, da se utegne kočica podreti, je Joža spet pričel kresati iskre.

»V noge me zebe,« je potožila Milena.

»Tudi meni postaja hladno. Požirek žganja naju poživi.« Joža je poiskal v temi stekleničko, ponudil Mileni in pil tudi sam. Potem sta se prijela za roke in začela cepetati z nogami, kakor bi mela proso. Ogrela sta se in oba postala boljše volje. Spet sta sedla na ognjišče.

»Čudno. Zavonjalo mi je po kadilu, kakor bi kdo blizu nekje kadil v čast svetim Trem kraljem,« se je oglašila Milena v temo.

»Odsev lepih spominov je to,« je skušal razložiti Joža: »Če bi bila pa ti mala deklica, bi ti pa pojasnil ta pojav z lepo pravljico. Recimo — kako palčki pokade in pokrope na vse tri božiče svoje skrite kočice in za zadnjega zaznamujejo vrata s črkami svetih treh modrih,

G + M + B

Letnice pa nič ne napišejo, ko se nič ne starajo in nič ne umirajo.«

»No, daj, povej, svoji mali deklici,« je zaprosila Milena.

»Poskusim.«

Joža je obmolknil. Čez čas pa — rožni venec bi medtem lahko zmolila — je pa začel pripovedovati:

»Metka in Janček sta bila oba dobrih staršev otroka. Rada sta se imela in vedno sta tičala skupaj. Hudobna nista bila, razposajena pa prav precej. Na sneg sta bila vsa mrtva. Če sta le mogla, sta naskrivaj ušla sankat se.

Na delopust k svetim Trem kraljem je Janček Metko speljal na hude klance v gozdu. Deklica se je obotavljala, Janček je pa le silil in silil. Hotel je biti z Metko sam in ni maral, da bi ju kdo opazoval, še manj, da bi ga kdo po- slušal, ko ji razloži, kako in kaj.

Otroka sta se zaverovala v sankanje. Zajel ju je snežni metež in prehitela noč. Zašla sta. Upehana in preplašena sta pritavala v zavetje starih košatih smrek in našla ob dokajšnji skali nekaj pedi kopnjave. Janček je silil naprej. Metka pa ni nikamor več hotela. Pozno zvečer sta zavohala vonj kadila. Najprej deklica, za njo pa tudi fantek. Janček je pobral svetli- kajoč se trhel drver. Posvetil je v lisičini podobno jamo pod skalo, od koder je prihajal vonj kadila. Zagledal je pol pedi visokega možica, ki je pisal na vrata nizke kočice:

g + m + b

Palček je bil gotovo precej zabit in se v šoli ni mogel naučiti velikih črk.

Janček je dregnil Metko in ji molče pokazal, kam naj gleda. Otrokom je kar sapa zastala. Še dihati si nista upala. V tišini zavetja sta zaslišala tenak pogovor.

„Dobro sem ju speljal. Pred našo kočo čepita in zebe ju, se je pohvalil palček, ki je prej pisal s kreda na vrata.

„Zakaj si zagrešil tako porednost?“ je karajoče vprašal z nizkim glasom drug palček. Gotovo je bil kralj.

„Zaslužila sta. Odkritosrčna nista bila doma.“

„Žeee —. Pa če zmrzneta, je bil hud kralj.“

„Naj. Ju nič škoda ni, neubogljivcev,“ je privoščil polpedicelj.

„Kaj ti veš, tepček. Kakor rojena sta drug za drugega in ko odrasteta, si bosta mož in žena in bosta imela veliko otrok v slavo božjo in v rast svojega rodu. Kar brž mi steci po srne, da bodo grele deklico in dečka, dokler ju ne najdejo.“

Pogovor je utihnil, palčki pa so zapeli pesmico. Metka in Janček sta se stisnila drug k drugemu. Še sta videla, kako je stara srna pripeljala svoja na pol odrasla mladiča. Vsi trije so legli poleg njiu. Janček in Metka sta kmalu zaspala.

Svitalo se je že, ko sta se otroka zbudila. Po gozdu so se razlegali zategli klici: „Janček! Metka!“

„Tukaj sva,“ se je oglasil Janček.

Prihitelj je oče, pritekli še drugi. Nič nista bila tepena otroka; še ošteli ju niso. Morala sta pa iti oba še za praznik k maši.

Kasneje sta Janček in Metka res postala mož in žena. Imela sta deset otrok. Včasih je trda predla za življenje. Pa tistih starih smrek pri palčkovi skali gospodar Janez, nekdanji Janček, ni maral posekati, čeprav so ga vsi opozarjali, da so že davno dorasle. Še sedaj stoje, če se niso podrle same od sebe.<

Joža je obmolnil. In veter zunaj je potihnil. Prva je spet spregovorila Milena: „Ali bi ne bilo lepo, če bi bilo tudi najinima prvima otrokoma ime Metka in Janček. V spomin na nocojšnjo noč.“

„Tak si prav razumela pravljico?“

„Sem.“

Spet so se zakresale iskre na prižigalniku. Bledo so osvetlile dvoje mladih obrazov. Milena je položila Jožu roko na rame: „Ne trudi se po nepotrebem. Dovolj je, če srca plamene.“

Skozi špranje se je pričelo svetlikati. Joža in Milena sta stopila pred kočo. Snežilo ni več. V koncu Zelenice je bilo pa že popolnoma jasno.

„Veš kaj, Milena,“ se je razvnel Joža: „Ti kar tu počakaj. Jaz pa pojdem v smučarsko kočo po vžigalice.“

„Te ne pustim za vse zaklade zemlje ne.“

„V pičli uri bom nazaj. Te je mar strah?“ Jožu se je smilila dekle, ki je prezebala.

„Mar nisem že dovolj trepetala nocoj zate. Oba hkrati pojdeva od tod.“

Milena je položila Jožu roko na rame.

Jožu se je kar milo storilo. Ni se mogel več zdržati. Objel je svojo bodočo ženo in jo poljubil.

„Na katero stran je sedaj bliže. V Tržič ali na Breznico,“ je hotela vedeti Milena.

„V Tržič bo malo dlje. Pot je pa lepša.“

„In ni tako samotna. In v Tržiču so smučark v cerkvi vajeni, na Breznici bi me pa vse zijalo.“

Pređen se je jasnina pomaknila do Bukove peči, sta Joža in Milena že spet drsela na smučih po Zelenici navzgor. Polna luna je obsevala zasneženo drevje in gore, Begunjščico na desni, Vrtačo, ki na Koroško meji, pa na levi. Milena se ni več bala za Joža, zase pa še manj. Kar vedela je, da se jima ne bo pripetila najmanjša nezgoda.

V koči sta se ogrela, okrepcala in odpočila. Zjutraj, ko so drobni ptički prileteli pobirat zrnje v krmilnico pred kočo, sta se Joža in Milena spustila v plaz nad Sveto Ano. Drugim smučarjem se je zdelo, da se jima silno mudi. In se jima tudi je, saj sta hotela dobiti v Tržiču še celo mašo. Prišla sta pravi čas. V cerkvi se sicer nista rinila v ospredje, pa sta le vzbudila nekaj radovednosti. Farani namreč niso bili vajeni, da bi gosposka smučarka v cerkvi ves čas pobožno molila in bi je fant poleg nje prav nič ne motil.

Silvin Sardenko:

Delavčev Betlehem

Vi drugi jasli stávíte
za vsako leto sproti;
jaz hranim žive jaselce
vsak dan v podstrešnem kotli.

Dva davna trudna potnika
od mesta zapuščena:
stanujeva v predmestju tam
In jaz in moja žena.

Novorojenček najin, ah!
ubog na bratce gleda;
bi zibelko mu zibali,
da jo ima, seveda.

Pa kaj bi vam našteval vse!
Naj eno rečem k vsemu:
Pri nas je vse do slamice
prav kakor v Betlehemu.

Le enega: Le modrih ni
z darovi od nikoder.
Da eden vsaj bi k nam prišel,
ki bil tako bi moder!

Poslednje pismo

To je najbrže moje poslednje pismo. Zdravnik pravi, da je bolje in da se bom spomladi mogla že preseliti na verando. Obljublja mi véliko noč in binkošti in še snidenje z otroki... Razumem ga tako, da je to zboljšanje pred koncem. Tisto živahnejše vzplapolanje sveče, preden ugasne...

Dobro mi je in prav čudim se, kako lahko mi bo umreti.

Lahko?

Kakor vsak dan je vstopil Gospod nekako o pol petih, ozrl se na polico, kjer spravljam pošto od otrok, in ko se je preveril, da je še vse, kakor je bilo, in da ne leži nič novega na tem kupu zaprašanih papirjev, je sédel na zofo, prekrižal kolena in iztegnil levo roko po slonilu. Ravno sem ga hotela vprašati, kaj je novega v soseski, ko mi je presekala željo in besedo na jeziku:

»Pripravi se...«

»Moj Gospod in moj Bog, pripravljena sem že vso zimo. Potrkalo je — saj veš, kako potrka pri ženah, ki so stare nad sedemdeset let in bolne za neozdravno boleznijo — saj veš, kako potrka na duri, na čelo, na spomin... In pri meni je potrkalo že okrog Martinovega.«

»Pripravi se...«

»Gospod moj, prijatelj moj, ali se ti zdi, da še nisem pripravljena dovolj? Prebrala sem svoje življenje, listje svojega življenja, to nično perjičje, kakor natrebimo solato v skledo na zanikrni njivi. Kedaj že sem bila to storila! Prazna je ta žetev, omleden okus jedi, dokler je ne začiniš z vsem, s čimer treba. Življenje mi je bilo neusmiljeno vsakdanje, izmed tisoč življenj eno, kakor ga je živela in ga še živi ta in ona... Računi so tu, dobri Gospod, tam v zvezkih jih imaš, samo odpri: »Majnik. Prejela 996 kr.; plačala obresti od dolga, stanarino, hranarino za dva dijaka v mestu, strežnici... ostane...« In če se hočeš potruditi, Gospod, in pregledati, koliko smo od prvega do zadnjega v mesecu zajedli, zapili, pokurili, zaživali... samo preglej tisto pusto vrsto števil in njih vsoto, kar verjel boš, da je račun točen, še preden si računal za meno. Taki gospodinjski zvezki so točni do najmanjših malenkosti. Nihče jih ne pregleduje; mož ne utegne, pa tudi noče, ne ljubi se mu in zaupa mi. Otroci bi debelo pogledali, če bi jih povabila, naj mi pregledajo račune. Smejali bi se, in po pravici bi se smejali. Kaj ima mladost opraviti z računi! In vidiš, brez »revizije knjig in skontracije blagajne« so ti naši gospodinjski zvezki — ne le moj, vsi, prav vsi — vzor točnega seštevanja in odštevanja, pred vsem odštevanja. Ne boš našel v njih pomote niti za vinar. In zdaj te vprašam: Komu me gospodinje prav za prav polagamo račune, če se ne zanimajo zanje niti očetje, niti otroci? Ali sebi? Same bi znale gospodinjiti tudi brez teh zvezkov. Tudi ti ne boš pogledal vanje, vem, in če bi jih odprla pred teboj, zaprl bi jih in me pomiril. Ste pač možki vsi enaki...«

»Pripravi se...«

Zares, tako je rekel Gospod že v tretje, in kar verjeti nisem mogla, da čaka na odgovor.

»Mar sem ti še kaj dolžna, preprosta slovenska mati, Gospod vseh gospodov?«

Ponavljam, da ne bo nepotrebnega ugibanja ali krčnega umišljanja: Moj gost sedi na otomani, kakor sem že rekla, prekrižanih kolena, z levo roko iztegnjeno po slonilu in me gleda. Ni mi lahko opisati ta pogled. Znana sva si že dolgo vrsto let, in odkar sem, mati, oropana otrok, obsojena, da sama preživim poslednje dni svojega življenja na krpi zemlje, ki sem na nji spoznala moža in rodila otroke, mi je on edini stalni znanec, do konca zvesti prijatelj in drug v urah, ki so pač tem daljše, čim višja je starost. Ni se zgodilo, da se ne bi bila umela, niti ne da bi bila govorila drug mimo drugega. Če si kedaj naletel na spovednika, ki ti s prvo besedo odpre srce — niti ne potrka nanj, kar odpre ga — ták mož je moj prijatelj na otomani. Vendar mu je roka mila, kretnja blaga, in če bi vprašanje bolelo, raje reče: »Pa jutri, če te danes boli... Jutri ne bo bolelo.«

In tako sedi, nikomur v napoto, sam sebi ravno še toliko potreben, da se odnese drugam, sebe in svoja vprašanja, kadar mu je dovolj, meni pa v neizmerno uteho... Zdravnik ga gleda nekoliko po strani, ker se mu zdi, da mu je tekmeč. Potolažila sem ga in zdaj se več ne vznemirja. Ne moreta biti tekmeča Zdravnik in zdravnik; zdravnik otiplje žilo, obrtka rebra in pogleda v razne posode, potem pa se mu namršči obraz, in kakor se je naučil od svojih učiteljev, pove nekaj ugodnega, nekaj tolažilnega, najde v skupku znakov upanje za zboljšanje kakršno že bodi... Bog ž njim in z vsemi priprošnjiki njegovega stanu! Ko bom mrtva, me ne bo treba več tešiti, tako si misli in potrpi, verni sin Eskulapov...

Gost na otomani pa je drugačen človek. Bolezen ga ne zanima, steklenke in praški na nočni omari so mu v dolgačas, in če bi mu jela čitati recepte, bi nemara še zadremal. Če se pohvalim, da sem dobra, skomizgne z rameni, če potožim, da mi je hudo, se nasmehne vedro, kot češ, kaj veš, čemu ti bolezen, morda se ti kuha v njej druga mladost...

Ostro se pošali, kadar obupujem. Nad čim? vpraša in vprašanju sledi dolg pogled.

O teh pogledih sem hotela govoriti... Glavo nagne po strani, vejice se mu dvignejo, in kakor da bi zaklinal na dno šume, v davno preteklost, v globino let... tako postavi predte spomin življenja, pogled na življenjsko pot od prve zavesti pa vse do tega žalostnega stanja, ko si na posteljo priklenjen, in še se zdi, da te sprašuje: Mar ti je bila pot prekratka, ko je niti pregledati ne moreš sama, brez moje pomoči?

Tihi prijatelj po pol ure, po uro molčeči, kaj prav za prav hočeš od mene? Zaukazal si, naj se pripravim; po-

magaj torej, da bom res pripravljena za tvojo skrivnostno bodočnost, za skrivnost bodočnosti ob tebi...

Prijatelj se nasmehne, in kot bi hotel otresti pepel s cigarete v pepelnik — še nikoli ga nisem videla kaditi — se sproži z otomane proti robu mize, skrije pogled in si da opraviti z resami namiznega prta:

»Žena, niso še poravnani vsi tvoji računi; hočem ti dobro in rad bi, da jih poravnaš tu, kjer se računi poravnajo; tam jih ne boš več mogla.«

Pa začnimo, dém, in se še sama vzpnem na postelji, kolikor morem, da bi ga bolje videla in da bi nama tekkel razgovor brez sence nesporazuma ali nejasnosti.

»Otroke si ljubila bolj, kakor je po božjem načrtu dovoljeno.«

»Lastne?«

»Da, lastne, saj tujih nisi ljubila bolj, kakor jih ljubi vsak tujec.«

»V materinje telo je poleg rodilnih delov vsajena tolika ljubezen do potomcev, da je podobna že ljubosumju; in taka tudi biti mora. Življenje otrok in matere z otroki je borba... ki si jo sam hotel, Gospod, ko si družino ustvaril.«

»Ne zamenjaj zaverovanih in zaljubljenih mater s pametnimi ženami. O onih ne govorim, o tebi govorim, ki se nikoli nisi prerekala s pametjo. In vendar si preveč ljubila otroke, oni te niso tako ljubili... Prav zato te niso, ker se jih ti preveč.«

»In to mi šteješ v zlo, Gospod? Kaj pa tvoja Mati, kaj pa misliš ti, si li jo ti ljubil bolj, ali je ona tebe bolj ljubila? — Ne pokašljuj, Gospod, odgovori po pravici!«

»Ljubila me je, in tudi jaz sem jo ljubil. Toda pred menoj je bila naloga, strahotno težka in odgovorna stvar, in nisem se mogel po nepotrebem zgubljeni v mislih na mater. A kaj je ona imela pred seboj razen mene, razen mojega poslanstva, ki ga je družno z menoj nosila noč in dan, tovorila, vlačila po neznanih potih — in komu v prid? Nasmejanemu človeštvu, ki brez bremena lahkotnega koraka hiti mimo mene, težko obloženega mezga?«

»Pa saj je isto tudi z nami, zemskimi materami. Ali je kaj drugače? Naj ti razložim na manjše in najmanjše dele primer prvega, drugega, tretjega sina... tebi, ki ti je vse to znano in si to in tako usodo hotel, da bi je nikoli ne bil?«

Gospod je odmahnil z roko, kot češ, res je, kar praviš, nepotrebno je... »Vendar bi ti vest morala očitati, da sta si sinom, prvim, drugim ali tretjim, vseeno, premalo iskala večne sreče, prej sta jo iskala v donosnem poklicu, v 'dobri partiji', v mnogo obetajočih zvezah... Vidiš, in to mi ni po volji.«

»Ustvaril si mater, kakor si jo pač ustvaril. Mene nisi vprašal, kakšna naj bo. Imamo jo, tu smo in tvoje smo. Če ti nismo pogodu, sodi nas, obsodi — gospodar si življenja in smrti onstran groba.«

»Prehitro se vznemirjaš, saj še nisem rekel zadnje besede. Ali hočeš pred menoj, brez mene stopiti na oni breg?«

»Nikar, Gospod, za teboj, s teboj... In če bi mi bilo čakati še pol veka, roditi še sedem sinov in še sedmim sinovom oskrbeti življenje in obstanek in pogoje za borbo. Zakaj, kaj delamo me matere drugega, kakor da pripravljamo borcem areno, v kateri ta pade, drugi zmaga, ta se valja v krvi, oni žanje plosk in slavo...?«

»Samo to sem hotel pripomniti tako na splošno, brez kakih posebnih očitkov tebi osebno. Ne želel bi, da me imaš za godrnjača. Jaz — in godrnjač?«

»Ne, ne, Gospod, godrnjač nisi bil nikoli. Kar sem jih okusila in užila, širin srca in svobod vesti — vse je bilo od tebe. Možje, naši možje, niso taki. Zase so širokogrudni, nam merijo platno na centimetre...«

»In vendar sem moral to pripomniti, ker bi sicer slepa odšla na oni svet. Matere po navadi slepe hodijo skozi življenje. In treba jim je — čeprav oprezno — odpreti oči vsaj v zadnjem trenutku. Moraš namreč vedeti, da samo z odprtimi očmi moreš na oni breg. Slepé, ti ne bi svetoval, da prebreds tok...«

»Pa ali sem že tako blizu, Gospod?«

»Čisto blizu. Lesketa se že valovje, ki loči ta breg od onega.«

»Samo kje?«

»Tu, glej, tu...«

»In zdaj — na tem mestu — zahtevaš od mene, da se odrečem otrok in njihov usode, da jih s sebe slečem in odidem naga v tvoje kraljestvo?«

»Ne, žena, nisem tako mislil. Preburna si. Ugovarjal sem, čemur je bilo ugovarjati treba. Že mogoče, da nisi razumela in nikoli razumela ne boš... Zadovoljen sem, če sem v tebi zbudil dvom, strah, pomisleke, da li si ravnala prav. Kaj več komaj morem zahtevati od mater.«

»In tako je zdaj vse dobro?«

»Dobro ni, toda dobro naj bi bilo, če naj...«

»Kaj, če naj...? Ugibaš, ali naj se me usmiliš do konca ali ne, vsaj tako se zdi...«

»Do konca da se te usmilim: kako to misliš, žena?«

»Mislim, da sem si zaslužila nebesa, vsaj zadnji kot v nebesih, tam nekje blizu kuhinje ali shrambe...«

»Ni kuhinj, ni shramb v svetih dvorih mojega Očeta... pa kaj za to, saj boš videla, kako prebivamo. Gre mi samo za to, da si česa nepotrebega ne domišljuješ. Matere so brez izjeme domišljave.«

»Gospod, če zdajle ne nehaš s tem svojim spraševanjem, pokličem za pričo tvojo sveto Mater!«

»Da, tudi jaz sem imel mater...«

»Imel si jo, in kakšno mater! Nič odvečna ti ni bila v svoji skrbi za kruh in mleko, obleko in podplate, suho ležišče in neprepusten krov. Nič preveč ni skrbela, da bi ti bilo v mrazu gorko, v vročini hladno in zlasti da bi imel s čim omočiti jezik, kadar je zapihal — tudi tebi — samum življenja iz puščave...«

»Res je, ves 'preveč', kar ga je bilo, sem sprejel hvaležno, še Bog, da ga je imela kje vzeti.«

»In kje je jemala?«

»To veš ti bolje od mene... No, pa končajva. Saj si ti želela razgovora in zabave z menoj, ne jaz; prihajam zaradi tebe in tvojih želja. — Samoto ti preganjam, mrakove krotim pred smrtjo...«

»Malo prestrog si... Sam si sin in bi že lahko bil drugačen...«

»Oprosti...«

»... Ali si segel po moji roki, ali želiš česa drugega? S čim naj ti postrežem?«

»Samo roko mi daj...«

»Za slovo?«

»Ne, za večno življenje...«

Na Stopah

Prva hiša je pogorela. So pravili, da je njen lastnik kovač imel s samim hudobcem večkrat opravka, nekajkrat da ga je celo ukanil, ali nazadnje se mu je šla hudoba na ognjišče podelat in ta hip je bila kovačija vsa v ognju, kovača pa nikjer več. Pogorišče z zaplato sveta okrog je prevzel neki malinar, Jurman ali kako so mu že rekli, tisti, ki se je priklatil tam z Ogrskega od nekod. Pa ker je mož čez mero moke jemal in kmete pri otrobeh nič kolikrat opeharil, tudi malin ni dolgo ropotal: neke jeseni ga je odnesla povodenj. Jurman je pograbil skrinjico, kjer je skrival svoje krivično prislužene denarce, in izginil iz soseske, nazaj ga ni bilo nikoli več.

Vendar je nekaj pustil tisti Jurman za sabo. Ker so se poprej noč in dan razlegale po vasi njegove stope, so ljudje rekali tistemu koncu »Stope« in ime se je držalo tudi ko o stopah ni bilo ne duha ne sluha več. Podrtijo je vzel lectar Gažnik. Pa komaj se je dobro pripravil, da si bajtica za silo pozida, že ga je nanagloma pobrala smrt. Zapustil je sinka edinca — žene nihče ni poznal, če jo je sploh kdaj imel! — nekaj dolga in škatlo lectarije.

Sinko — za Žanča so ga klicali — je pospravil tisto pest lectarije, potlej pa hočeš nočeš, čeprav mladeč, moral po svetu s trebuhom za kruhom. Najpoprej je služil po gruntih za pastirja in hlapčiča, a pobcu tako delo ni kdo ve kaj dišalo. Ko je v senožeti obračal seno in je sonce ko za stavo žgalo, se mu je stožilo po delavcih, ki so delali v opekarni tam čez vodo. Čez poldne so poležkovali v hladni senci za utami, ko je Žanč v neznosni pripeki komaj dihal, ko je zatulilo, so se dvignili, počasi odšli na delo, na večer je takisto zatulilo, in spet je na mah vse popustilo, delavci so se veselih obrazov usuli iz opekarne, ko se je Žanč še zmeraj sukali okoli sena, ob sobotah so oni stiskali kovance, Žanč nič. Kadar se je gospodar zadrl nadenj: »Lenuh, mrtvilo salamensko, če mi ne boš bolj migal, te bom pri priči zapodil v opekarno blato mečkati!« tedaj je fantu vselej zaigralo v prsih: Hm, da bi me le! In zanalasč se je obiral, da bi vendarle sprevideli, kako je sit vsega, in da bi ga že lahko spodili v opekarno. Pa tega niso storili. Sam si je moral pomagati.

Tako je naslednji teden res pokazal hrbet delu po gruntih in prišel med delavce v opekarno. Malo postrani so ga kajpak sprva gledali, a jih ni imel za kdo ve kaj mar. Komaj je pričakal sobote. To so bili najlepši dnevi. Deval je denar na kupec. Ob letu se je nabrala že čedna vsotica, saj zapravljaj Žanč ni, ne popival in kadil kakor drugi, še poštene družčine se je ogibal, da so ga imeli za čudaka vsi od kraja. Ali fant tudi na to ni dosti porajtal. Ščasoma je poplačal dolg, Stope so bile spet njegove, postale so mu prijeten domek. Seveda je imel v butici kopo načrtov, kako si bo ob priliki bajto pozidal, popravil to in ono, postavil še hlevce, kupil kakšno živinče, vsaj kozo, če že kravice ne, da mu bo dajala mleka, kokoške, da mu bodo nesle jajca, nazadnje bi se ogledal še po družici, zakaj čutil je, prebito je Žanč živo čutil, da človeku res ni dobro samemu biti. Štacunarjeva Štefka mu je vselej zaplesala pred očmi, kadar je na to pomislil. Seveda, že iz šole sta se poznala, ona je sedela ravno zraven njega, tako jo je imel rad, ona še bolj njega, kakor se mu je bila nekoč izpovedala, in ko bosta velika, je dejala, se bosta vzela. Nedožna ljubezen, ali zdaj bo postala resna. Dobro, torej Žanč je zrasel, ona tudi, treba bo reči besedo, kako in kaj — in vse bo šlo, kakor se je bilo že zdavnaj v srcu in glavi spočelo...

Ali nesreča nikoli ne praznuje. Kakor da je imela hudoba do ljudi na Stopah še zmeraj svoje pravice — nekoga dopoldne je Žanča podsulo, zvrhan vagonček, ki je imel odpeljati iz jame, se je prevagal in zvrnil ravno na Žanča, pa tako nesrečno, da so mislili, da bo po njem. Komaj je še hropel, ko so ga potegnili izpod mastne ilovice. No — pa je le ostal pri življenju; ampak bi bilo bolje, so dejali, da bi se ga Bog usmili in poklical k sebi, tako se je pa reva martral vse

Zavlekel se je k čevljarju Bančarju tam s konca vasi ob potoku...

življenje. Ko so ga po nekaj mesecih pripeljali iz bolnišnice, so mu naredili bergle. In te so mu postale odslej zveste opornice za vse žive dni. Telo, čokato, težko, se je obešalo nanje kakor mrtvo, glava mu je bila potlačena globoko med široka ramena, na hrbtu je zrasla grba, ki je tlačila telo k tlom, fant, poprej tako silen, močan, da so pokale kosti, kadar je vzdigoval opeko, je postal slabič, pohabljenec. In kdo bo skrbel zanj, komu naj se revše ponudi v nadlego? In ali res ne bo nikoli več stopil na trdne noge?... Ah, s to grenko misljo se zlepa ni mogel sprijazniti.

Cutarica, tista potovka, ki jo je poznala vsa dolina in ki ni bila nič kaj na dobrem glasu, se ga je usmili. Prav za prav ne fanta, ampak bajtica, ta ji je padla koj v oči, lepa bajtica, lična za potovko! Sicer si Žanč ni dal dosti opraviti, trikrat na dan mu je skuhala, a velikokrat še tega ne, ko je ni bilo po cele dneve na spregled. Kaj je kazalo Žanču drugega, ženšče je odslovil. In ostal je spet sam. Jel se je zdaj zibati iz bajte, tudi v vas se je privlekel. Včasih je postal na mostu in se razgledoval na vse strani. Kajpada, svet se mu je videl dokaj čuden, od kar ni hodil tod, to je bilo že dolgo. Vse spremenjeno, kamor koli se je ozrl. Še ljudje so se mu zdeli vse drugačni, njihova govorica in obnašanje. Kakor da ga leta in leta ni bilo doma... V družičino tudi zdaj ni zahajal. Pač, k čevljarju Bančarju tam skonca vasi ob potoku se je zavlekel. Sprva poredko, kasneje je pa ondi posedel po cele popoldneve. Ni dosti govoril, Bančar še manj, pa sta se tako najbolj razumela. Včasih sta spregovorila samo o Marinki. To je bila Bančarjeva hčerka, ki je Žanč še nikoli ni videl; ta čas se je zdravila v nekem zavodu za slepce, kakor je pravil Bančar, pa so menda ondi otroka še ob tisti vid pripravili, kolikor ga je še imelo. Kadar je Bančar to povedal, se mu je glas tresel, oči so se mu ovlažile, nič več ni spravil iz sebe, čutili je bilo, da mu je za dekle hudo bolj ko za vse drugo. Saj je imel še hčere, tri, vse so šle po svetu, tudi sinova Janez in Tomaž, samo Marinka je ostala, na, zdaj so mu pa to naredili. Kdaj si je neki mislil, da bo moral dekle najemati. Ko mu je žena umrla, mu ni bilo hudo. Zdaj pa, ko se je vse tako zasukalo, groza, ti ljubi moj Bog!... Tudi Žanču so se orosile oči, kadar sta o tem govorila. In govorila sta vsako popoldne.

Nekoč je pa Žanč kar na lepem obsedel doma. Ljudje so se spogledovali češ, kje je neki danes kruljavi Žanč, ko so vedeli za uro in minuto, kdaj jo je drugokrat mahal skoz vas. Pogledal je tudi Bančar in se čudil. Žanč pa je sedel doma. Kakor da se mu je v duši nekaj utrgalo, vse se mu je sprevedrilo. Saj je že večkrat o tem sanjal, ali danes je poskusil svoje sanje uresničiti. Nič, si je dejal in krepko pljunil v roke, primojdunaj da bo šlo! Priskrbel si je potrebno orodje: kladivo, šilo, kopita, vse kakor je videl vsako popoldne pri mojstru

Bančarju, in se lotil dela. Po bajti je odmevalo, ko je Žanč razbijal po kopitu, šival, vlekel dreto, mazal, čistil. Žanč je postal čevljar. Najprej je pošil sebi obutalo, potlej se je razvedelo po vasi, da imajo novega čevljarja, in ljudje so začeli njemu nositi.

Tak je bil Žanč. A še zmeraj stari samotarec. Žive duše ni bilo zlepa v bajto, kdor je prinesel kaj v delo, se je zmenil kar skoz okno. Sprva mu tudi niso zaupali, zlagoma so se ga privadili. Delal je dobro, računal malo, so dejali, da pol manj ko Bančar, ali bali so se ga kljub temu, posebno mladi svet in ženske. Kajpak, tako je bilo zmeraj: zaznamovanega se boji! Stop so se ogibali ko hudič križa, hudoba se je blizu še zmeraj poredko oglašala, kot so vedeli povedati sosedje, ob spomladanski povodnji da so jo nekateri celo na lastne oči videli, kako se je navedala na slemenu Žančeve bajte. In če se je Žanč s svojimi berglami pokazal na vasi, se mu je otrobad s strahom umikala že na daleč. Čudno. Žanču je bilo sprva nerodno, potlej pa hudo. Le zakaj se ga vse tako boji?... Zares, nikogar še ni bilo čez prag. Samo Bančar je ondan vstopil. »Hudirja, lej ga — Žanč?!« se je zadril nad njim kakor v prikazen. »Od kdaj pa ti meni zaslužek kradeš, a?« »Hm, od kdaj?« je Žanča privzdignilo. Pa ustrašil se ni nič. Saj je vedel, da Bančar ne more biti hud, četudi mu Žanč ni črnil besedice o tem, kar se je zgodilo zadnje dni v njegovi bajti. Pa bi moral. Ti Žanč čudaški! »Od kdaj?« je zvišal glas in premeril Bančarja od glave do nog, kakor da ga ni še nikoli videl. »Hihih!« se je Bančar zasmel, da se mu je vihal debeli nos. »Hihih!« se je zasmel še Žanč. Potlej nista o tem nič več govorila, čeprav sta še dolgo sedela v bajti. Samo o Marinki sta dejala spet besedo. Kakor navadno. Čudaka, prava čudaka. Ko se je v sobo prikradel mrak, je Bančar vstal in šel. Potem je še večkrat prišel k Žanču.

Vso zimo je Žanč pridno delal. Vso zimo je mislil na Štefko. To je bila poleg Marinke edina duša, ki so se ob njej ustavljale Žančeve misli. Življenje mu je postajalo lepo kakor sončen zimski dan. Še lepše bo nekoč, ko se bo vrnila iz mesta Marinka. In še lepše, ko bo Žanč ustavil Štefko in jo ogoril: »Ti, ali se še spomniš, kako sva se rada imela? Zdaj ne smeja tega pozabiti, kajne, Štefi...«

Na spomlad, ko je bil v trgu glavni semenj, si je Žanč ondi kupil kletko in kanarčka. Da bo malo več življenja v bajti, si je govoril in zadovoljivo pomežiknil v sonce kakor prešeren fantin. Pa se je živalca tesnobne izbe in kletke kar précej privadila. Poskušala je cvrčati, kakor jo je Žanč sam učil, nazadnje je že navijala, da je bilo veselje. Bančar mu je zavidal. Kaj bi mu ne.

Zunaj je sonce pretrgalo megle, pobralo zadnji sneg, posijalo gorko po vrteh, da je drevje pokazalo popje. Žanč je zažvižgal, tako je znal samo on, rumena kepica v kletki se je tedaj koj zganila, stegnila zvedavo svojo glavico iz perja in zapela in potlej pela, pela neugnano, da je glušilo. Žanču je obstalo kladivo na škrpetu, neznana sila mu je vzela moč, pesem, ki se je drobila iz kletke, ga je vsega prevzemala. Odprl je okno. Zazdelo se mu je, da ga nekaj dviga s stolčka na vegasto mizo, z mize pod strop in še naprej, više in više v svežo nebesno modrino, čokato pohabljenno telo se je levilo, izgubljalo svojo okornost in težo, bergel ni bilo čutiti pod pozduho... Saj je imel ptiče zmeraj rad, že otroku so mu bili sila pri sre. Kako jih je lovil, nastavljal limanice, ko je pasel po lazih, stikal za gnezdi, poznal vsakega po perju in tudi po glasu, ampak da bi kateri tako ubrano navijal kot tale kanarček, nak, še lišček in čižek se ne moreta z njim kosati.

Šele čez dobršen čas se je domislil, da si mora vendar pristaviti za južino, pozno čez poldne je že bilo. Odkrevljal je v kuhinjo, si zakuril in kuhal. Kanarček v sobi pa je še kar naprej neugnano pel. Žanču se je samo smejalo. Počohljaj se je po kocinasti bradi. Kajpak, si je zadovoljivo brundal na glas, sam svoj gospodar, to ti je najbolje: nič te ne skrbi, kdaj boš sedel in jedel, komu odrajtal ob mesecu tisto piškavo strežbo, preklemanska Cutarica, ta me je mislila opetnastiti, pa se ji nisem dal, nak, nikoli — no, navsezadnje pa... Glavo je dvignil visoko iznad širokih ramen, iz velikih oči mu je zažarelo, težko neokretno telo se je prešerno zagugalo na dveh berglah. Ha, Žanč je bil veder te dni. Pa še vsak

Počohljaj se je po kocinasti bradi.

dan bolj. Žvižgal je, s kanarčkom sta se merila, kdo bo povzel lepši napev. Spomnil se je očeta. Bog mu daj dobro, je mislil. Tudi oče je znal tako lepo žvižgati; ko je na semnjih prodajal lectarijo, ga je vse poznalo, to je tisti Žvižgač, so govorili, ta ti ima najlepša srčeta za dekleta, če še ne veste! Žanč je bil ponosen nanj, pa kaj, ko je tako kmalu umrl.

Zazrl se je skoz nizko okno. Tedaj mu je težko telo trznilo, žar v očeh se mu je še bolj zaiskril.

»Primojdunaj —?« Žvižg se mu je nenadoma utrgal. Tudi kanarček je prejenjal cvrčati. Kakor da je obadva hkrati nekdo preplašil.

Žanču je v prsih udarila žila na vso moč. Napel je oči. Saj blizu ni bil privid?... Seveda ne. Tamkaj pod orehom, od mosta sem, je zavila. V živordeči jopici. Čisti zares. Štefka. Štacunarjeva Štefka.

Še enkrat se je stegnil v okno in divje izbuljil oči. Pa ta hip se je dekletko izgubilo nekje za plotom ob sosedovem vrtu. Po cesti je priropotal prazen voz. Markovčev Tine je počil z bičem, da sta konja poskakovala ko nora. Potlej se je dvignil za vozom oblak prahu.

Žanč se je sesedel na stolček. Kri mu je še zmeraj udarjala po žilah, saj jo je slišal. In dozdevalo se mu je še zmeraj, da se okno pozibava sem in tja, da se oreh tam skonce vrta obrača, rdeča jopica se pa pobliskava med plotom...

Ko se je zvečer zaril v posteljo, mu je srce v širokih prsih še kar naprej razbijalo ko težko kladivo ob stene. Potegnil je mrtve noge k životu, čisto k prsim, kakor da ga je zeblo. Pa ga ni. Samo tako neznansko lagodje ga je obhajalo, da se

je telo samo od sebe krčilo v klobko in se kopalo v mehkojnih občutjih. Štefka je še zmeraj stala pod orehom in njena rdeča jopica se je bleščala v soncu.

»Kaj jo je neki privabilo na ta konec?« se je Žanč spraševal. »Hihhi, nemara žvižganje; ti, kanarček moj, ali veš, Štefko sva priklicala, hihhi.« Tako se mu je smejalo v sanjah vso noč.

Sredi noči je nenadoma vrgel odejo s sebe in vstal. Nečesa se je domislil. Njegova bajta je bila tako sirotna. Brez vsega. Tiste bore malo ropotije kot je bilo, v kuhinji nekaj posod po policah, v hiši omara s polomljenim krilom, v njej nekaj cunj, drugega nič. Za samotarja dovolj. To že, ampak če pride semkaj še kdo, dekle, recimo ženska, potlej je videti vse strašansko prazno, te stene, kako so gole, mrtvaške. In kôt tamkajle, brez križa, še križa ni v hiši, ta je lepa!... Pa je spet legel. Jutri, koj jutri bo začel z delom, kajpak, vsaj križ v hiši.

In res, komaj je dobro zasinilo jutro, je bil Žanč že v drvarnici. Dvoje polenc je poiskal, ju obrezal v palički, potlej pa lepo pribil eno čez drugo v križ. Tako. Križ je posadil v kôt nad mizo. Vsaj za prvo silo, nekaj spomina mora biti, si je govoril. Potem je sklenil roke, jih stisnil na prsi in pomolil. Kakor v počastitev križa, seveda. Tako molijo duhovniki v cerkvi na veliki petek, ko razgrinjajo križ. Začuda sproščeno mu je vrela molitev iz duše. Kanarček v kletki je zacvrčal. Nemara je tudi živalca občutila, kako se je bajta ta hip spremenila, da je postala vse bolj domača. Da, križ v kotu, to je bilo tisto, kar je izpolnilo veliko praznino. Križ... Potem pa še kaj — stene so bile kljub temu še vse gole, prazne. Kakšno podobo bi si umislil, da ne bo tako dolgočasno. Kajpak, stopil bo v trg in kaj kupil, če ne bo predrago, okvir si bo že sam zrezljal, saj Žanč zna vse take reči napraviti. Tako bo bajta res prijazna. Ali bodo zijali, ko bodo prinašali delat, ta in oni se bo stegnili globlje skoz okno, tretji bo že pritisnil na kljuko in stopil noter, ne bodo se Žanča več tako ogibali, nak, nič več. O, prišla bo blizu tudi ona, tudi Štefka v rdeči jopici, pogledala bo po hiši, vsa zavzeta nad lepoto. O, ti si pa tič, le kdaj si tako napravil, tako lepo?... Tako bo rekla.

Nekdo je stopil po podstenu in potrkal po oknu.

»Kaj še dremlješ, he?«

Žanč se je glasu ustrašil, čeprav ga je koj prepoznal. Bančar je vstopil.

Težak duh je polnil hišo. Zunaj je bil svež sončen dan. Ljudje so hiteli na delo vse križem. Ob potoku so se drli otroci: nekdo je brodil po vodi, temu so se režali, ker je imel desno hlačnico namreč čisto preklano, da se mu je videlo golo bedro, ko se je sklanjal za kapeljni.

Čudno — tako zgoden Bančar zlepa ni bil. Navadno ga je prineslo v vas takole proti večeru. In kako je bil molčeč tokrat. Ali Žanč tega ni spazil. Tako je bil zaverovan v svoje sanje. Ah, naj bi že Bančar pogledal tja lele v kot. To je želel.

Ali Bančar še sedel ni na klopec kakor drugikrat.

»Hm, kako?« je Žanč začel in posadil bergle k steni, da je lahko sedel na stolček. Kadar je tako vprašal, je Bančar koj uganil, da misli na Marinko. Je že imela beseda tak poudarek.

»Slabo. Od hudiča slabo.«

»Hm, kako?« Kakor da je Žanča nekaj zbudilo v život. Saj tako še ni slišal, da bi Bančar rekel. In njegov obraz še nikoli ni bil tako upadel. Oči je upiral v tla.

»Marinka je ob oči...« je izdaval z glasom človeka, ki se lovi za zadnjo rešilno bilko. Tako grozljivo pridržan je bil ta glas, potem ni več spravil iz sebe. Ves se je tresel, iz ust mu je zaudarjalo po žganju, oči je imel krvave, šele zdaj je Žanč spazil, da so res krvave in zmešane, ko sta se za hip spogledala.

Nič več nista govorila. Saj je Bančar s tisto besedo vse povedal. Seveda, je vedel Žanč, pisanje je dobil, Marinko bo vzal domov, kakor je bil že nič kolikrat vzel v misel, mu bo vsaj za družčino in ljudje ga ne bodo tako postrani gledali zastran tiste deklice, ko vse vkup ni nič res, Bančar da bi se kdaj spozabil, bežite no, že zavoljo nesreče pri hčeri ne!

Tisti večer je Žanč v molitvi mislil tudi na slepo Marinko. Kakšna neki mora biti nesrečnica! Pa v teh letih, ko bi moral deklíč uživati največ sreče, Bančar jo je namerjal poro-

čiti, nekaj je omenil zadnjič, da je že zbiral ženina zanjo. Žanč Marinke še nikoli ni videl. Seveda, saj ni dolgo tega, kar se je Bančar priselil v sososko, prav tisti čas, ko se je Žanč ponesrečil, je menda bilo. Ali iz pripovedovanja si je mogel ustvariti natančno sliko o njej: vsa majhna, suhotna, bledična, na, zdaj pa še brez vida, očke so ji ugasnile — ali vendar lepa je bila, tako je menil Žanč, peti je znala, tako so tudi drugi pravili, včasih da jo je vse zavidalo zavoljo krasnega glasu, v cerkvi je vse pridržavalo sapo, kadar se je zaslišalo s kora, da poje Bančarjeva. To je morala zares lepo peti, si je govoril Žanč. In kdaj neki bo prišla domov? Bančar je dejal, da kmalu. Pa je ni bilo. Bančar je od žalosti tiste dni popival, dela se ni pritaknil, saj ga veliko ni bilo, ali vendar, vse je čudno zmajevalo z glavami, češ kaj neki je z mojstrom Bančarjem. Nihče ni vedel, kaj je z njegovo hčerjo, Žanč pa tudi ni črnil nikomur besede.

Saj bi mu pomagal, je dejal Žanč s sočutjem, ampak kako? Ko je bilo pa tudi njemu tako hudo, tudi njemu se je milo storilo, da je le pomislil na slepo Marinko.

Ko je nekega popoldne sedel Bančar pri njem, ne da bi kaj zinil, je skušal Žanč pogovor zaobrtniti na drugo stran.

»Nič ne vidiš pri meni spremembe?«

Bančar se je okrenil, pa lesenega križa v kotu nad mizo ni opazil. Žanč mu ga je moral pokazati z berglo.

»Hm,« je zamrmral Bančar, ker je pač moral nekaj reči. Potem so mu kalne oči spet obvisle na tleh. Tišina je bedela nad njima. Kanarček v kletki ob oknu je skrtil glavico v perje in zadremal.

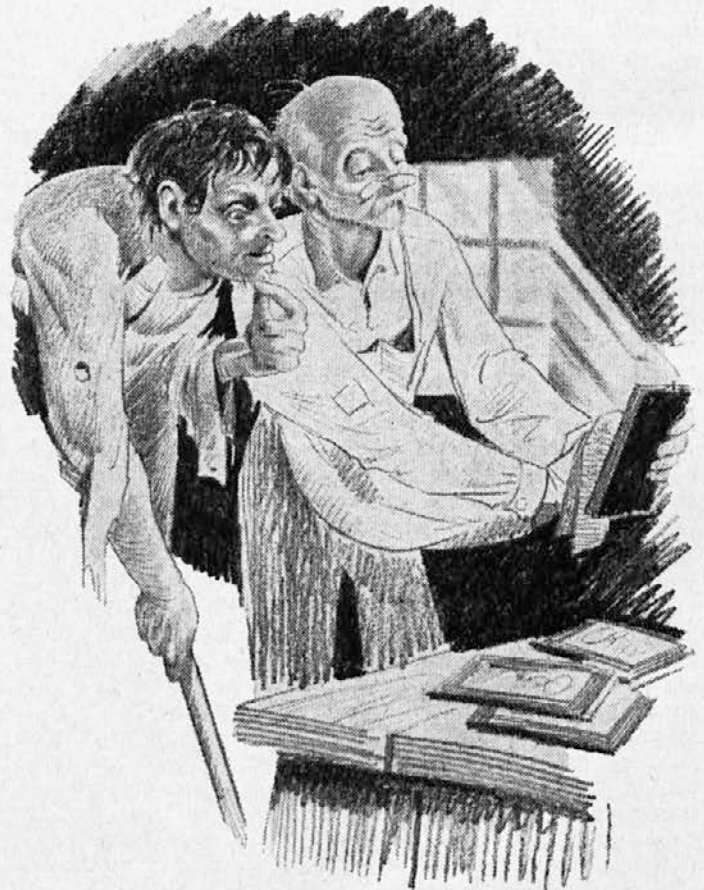
»Še kaj bo potreba razobesiti po zidu,« je pretrgal tišino Žanč. »Kakšno podobo. Tako prazno je vse okoli.«

»Podobo? Hm — ne beli si glave, jaz ti jih privlečem, kolikor hočeš. Pa še dosti čedne so.« To je povedal Bančar, kakor da je že čakal na Žančeve besede. Šele zdaj se je zganil.

»Ti? Saj jih menda sam rabiš?«

»Nič.«

Še tisto uro mu je Bančar prinesel pet podob. Kar pet. Kam bo z njimi! Žanč si ni mogel misliti, da je vzel Bančar vse tako zares.

Gledal je zdaj podobe...

>Tukaj jih imaš. Da ti jih razstavim, čakaj, na!« In Bančar je vse podobe postavil drugo zraven druge ob steni. Dve sta se zdeli Žanču znani, namreč tista svetega Janeza Krstnika, brez šipe, in ona svetega Štefana, ki so ga Judje kamenjali, vsa v živih barvah, rdeča kri se je bleščala v soncu, svetnik je pa zrl, ves vdan v trpljenje, proti odprtim nebesom. Potem sta bili še dve, ki jih Žanč ni poznal, svetega Izidorja, ki je oral leho pa so mu angelci poganjali volička, in svetega Krišpina in Krišpinijana; Bančar mu je dovedal, da sta to njuna patrona, kajpak, zavetnika čevljarjev. Nazadnje je posadil Bančar zraven še manjšo, ki je predstavljala žensko v svetlozeleni halji in s krožnikom pred sabo, na njem pa dvoje oči, bila je Lucija. Te se je držala plesnoba, Bančar je obrisal z rokavom po zgornjem robu, pa pod plesnobo se je držalo še nekaj ali je pa bilo platno že preperelo, se ni videlo. Sveta Lucija — ali ni čudna svetnica? Kajpak, je pojasnjeval Bančar, za oči je priprošnjica, za bolne oči... Pa se Žanč ni spomnil na Marinko. Gledal je zdaj podobe, ki so stale prislonjene ob zidu in jih je božal pramen poznega popoldanskega sonca, ki se je spenjal skozi zaprto okno, zdaj spet Bančarja. Sam ni vedel, kaj bi dejal. Kakor da sanja. Ali se je pa Bančarju zmešalo. Za božjo voljo vendar, saj ni mislil, da bi mu on pomagal, saj je omenil samo zato podobe, ker ni imel druge besede na jeziku. Na, zdaj pa Bančar pride in mu prinese...

>Kako?« se je lovil in gledal v Bančarja, ki je pravkar prijel za kljuko. >Koliko dolgum?«

>Nič.« Premislil se je, spustil je kljuko in sedel za peč. Noč se je poveznila nad vas. Ropotanje voz in pok bičev in glasno govorjenje hlapcev na potoku je potihnilo, samo psi so lajali v vzhajajočo luno.

Dolgo v noč sta čepela v temačni bajti. Tiho, brez besed. Pa kakor da sta se vse razumela.

Bila sta istih misli. In kadar se je odkašljaval Bančar, se je moral še Žanč. Čudaka. Čez dolgo časa, nemara je kazala ura že čez polnoč, se je Bančar presedel, za njim še Žanč, pa so mu ob tem bergle zdrknile na tla, da je votlo zadonelo po hiši.

>Zdaj bi se morala močiti,« je jecljal Bančar pritajeno, z ubitim glasom. Mislil je na hčer. >Močiti, kakor se močijo Kramarjevega Tilna mlajša, štacunarjeva, Petričkova. Vse njenih let. Ona pa ne...« Nizki glas se mu je pretrgal in trdo zadonel v gluho temo. Potem je posvetil mesec izza oblaka, medle, pošastne sence so se vzpele po hiši.

>Kako — štacunarjevih katera?« ga je Žanč ustavil. Bančar je zasmrkal. Tak možak, včasih se je tepel s fantini na vasi, pa je tudi marsikoga podrl, vse se je ustrašilo, kadar je pokazal pest, zdaj pa, na, tako se je spremenil, čisto ga je hrusta razmehčalo. Šel je v se po sapo in kakor da mu je nadložno, zamrmral: >Tista, ki je vse norelo za njo, saj veš — Štefa. Dve sta še pred njo, pa ju ni čakala, se ji je menda mudilo.«

Žanča je privzdignilo. >Katerega jemlje?« je zajecjal zbežano.

>Katerega? Res nič ne veš, kaj se po vasi godi? Markovčevega. To je že stara pesem.«

Žanč bi rad še nekaj vprašal. Iskal je za besedo, pa zaman. V vroči glavi se mu je motovillilo vse polno misli, potem se mu je vse vkup zamajalo in zaplesalo pred njim, vse: sence po podu, hiša, Bančar, ki je smrčal zraven njega na klopi, tiste svetniške podobe, ki jih ni bilo razločiti iz temine, vse. In molk, ki se je vanj pogrezal, ga je dušil.

Tedaj so vrata rezko zaškripala. Žanča je streslo. Kdo je švignil mimo? Sence? Hudoba, nemara strah ali spomin ali kaj? Ne — Bančar je stopil v noč.

Žanč je napel oči. Sence, ki jih je risal mesec po stenah in po podnicah, so izginile neznanu kam. Žanča je stresel mrz.

Nemara ni prav slišal. Nemara se je Bančar zarekel. Kako, Štefka da bi se spozabila —? Meglilo se mu je pred očmi, ledena zona ga je zgrabila za prsi, zahlipal je in noro zakrillil z rokami po temi, kakor da išče bergle, da bi se nanje oprl. Potem je nekaj udarilo ob stolček in klop. Težko telo se je zrušilo ob peči na tla kakor trhlen hrast, ki je kljuboval zadnjemu viharju, potem se pa predal, ko je butnilo vanj z vso močjo.

Sklonil se je in potunknil srajco v vodo.

Skozi okno je silil jutranji svit. Žanč si je pomel trudne oči in pogledal v jutro. Dve noči sta šli mimo, ne da bi jih prespal. Saj mu ni dalo. V glavi ga je bolelo, v prsih mu je vrelo, šele to uro mu je odleglo. Bil je sila utrujen, kakor da je z berglami prehodil neznansko dolgo in naporno pot.

Da, ta hip se mu je sprevedrilo v duši. Milost, ki jo je poslal Bog vedi kdo, ga je obsijala. Vrglo ga je s postelje, da sam ni vedel, kdaj. Ko se je oblekel, je odkravljal, gnan od neke tajne sile, ki mu je prestavljala bergle in vlekla težino telesa za sabo, k potoku. Oslonil je bergle ob škarko. V duši mu je pelo. Zdaj ni bil več podoben staremu Žanču, ki ga je predsinočnjim vrglo po tleh, pa saj ni vedel kaj je bilo, nemara sama hudoba, tista, ki je pretentavala svoj čas tistega kovača in malinarja Jurmana. Z obraza so mu izginile poteze zaskrbljenosti, žalosti in groze, preko lic se mu je razlila otroška milina. Sklonil se je in potunknil srajco v vodo. Opral jo bo. To je storil samo dvakrat v letu, za velike praznike. Danes pa spet. Kakor da bo jutrišnji dan največji praznik. Srajco je prepral, z milom zmencal, spet spral, potem pa ožmel in jo nesel obesit čez tramič v drvarnici. Tako. Zatem je privlekel iz skrinje še zakmašno obleko, da se bo prezračila. Te ni nosil, odkar je bil pohabljen. Kaj jo bo moči zdaj obleči? Hlače že, suknjič bolj stežka, seveda, ko pa grbe poprej še ni bilo na hrbtu, suknjič bo verjetno pretesen. Iz skrinje je vzel tudi čišme. Lani si jih je naredil, obul za veliko noč, potlej nič več. Držal se jih je samo prah, blata nič. Ko jih je zbrisal, jih je še namazal in spet zdrgnil, da so se svetili kakor ogledalo. Ali glavno se je šele pričelo, ko se je Žanč spravil nad hišo. Najpoprej je vso čevljarstvo ropotijo, orodje in druge reči pometal v zaboj, del zaboj na mizo, stolček in klopco tudi, postavil k prvemu kotu škaf, nanosil vanj z loncem vode, prinesel še žakljevinašo cunjjo, sirkovo krtačo in milo, prislonil bergle k mizi in se vrgel na prazna tla. Ribati je jel. Nak, Žanč ni bil kar tako, vse je znal, samo bolj poredko se je lotil takih opravil. Kajpada, vse mora biti počejeno, poribano, prezračeno, tudi kuhinja in veža, pometeno po drvarnici, po podstenju krog in krog bajte, za Stope bo jutri praznik, kakršnega še niso bile deležne. Ko je Žanč drgnil po podnicah s trdo krtačo, neprenehoma, na vso sapo kakor za stavo, da se je glasen šumot trgal od tal, se odganjal v stene in strop in spet nazaj, je kanarček v kletki cvrčal na vse grlo, kakor da je vedel, da gospodarju dobro dene malce popevanja pri napornem delu.

Sonce je posijalo naravnost v hišo in pregnalo iz kotov zatohlost, duh po vlagi, plesnobi in preperelim usnju. Tako osvežena bajta še ni bila, odkar je stala. Ko se je pod žež in čez dodobra presušil, se je Žanč še nečesa spomnil. Kaj

s podobami, ki jih je bil prinesel Bančar? Tudi če se je mož šalil, vseeno bo Žanč podobe razobesil. Vsaj za jutri. Saj potlej jih lahko koj sname in spravi v tisti zaboj. Vsaj jutri naj bi krasile hišo, tako bo lepo, ah, da, tako lepo... Res, najprej je podobe umil, zbrisal, vse drugačne so bile videti zdaj, kakor nove, da bi jih samo gledal in gledal. Pristavil je stolček, se oprl z eno nogo ob berglo, z drugo ob steno in nastavil v zid žebelj ter zabil. Nato še naprej. Pet žebeljev. Vseh pet podob je razobesil. Ko so visele tako pribite po stenah, se je vstopil v sredo hiše, oprt v bergle. To pa že! V očeh, ki so božale steno za steno, mu je poigravalo noro veselje. Prav za prav je šele ta trenutek dognal, da so podobe lepe, kakor žive, kakor da je Štefanu kri znova privrela iz ran, zadanih od težkih kamnov, ki so jih lučali v svetnika hudobni Judje, brazde, ki jih je oral sveti Izidor, so prijetno zadišale po svežini sončnega jutra, delavcema Krišpinu in Krišpinijanu se je razpotegnil obraz v še bolj svetniški nasmeh, svetlo-zelena halja svete Lucije se je zganila, kakor da je od nekod zapihljala rahel vetrič. Na tej in oni zraven, ki je predstavljala Janeza Krstnika z ovčko poleg sebe in križem v roki in v obleki iz živalske kože, se je spet in spet ustavilo Žanču oko. Ko je gruntal, kako ju je obesil drugo zraven druge, se je samemu sebi čudil. Pa do jasnega ni mogel priti. Potem pa še leseni križ v kotu.

Skoz vas so privriskali fantje. Naborniki, je vedel Žanč. Nekaj jih je po glasu spoznal. Skonca Stop jih je nekaj ustavljalo. Nekdo je zavpil: »Gažnikov Žanč, potrjen h kraljevi gardi za cugsfirerja!« Vse se je za njim glasno zakrohotalo. Nekdo je vzdignil tisto: Oblački so rudeči. Pesem se je prisiljeno trgala iz hripavih grl in se izgubljala med bajtami. Žanč se ni menil zanjo. Kakor da je še slišal ni.

Ves zbit je že bil od neprestanega dela. V križu ga je zbadalo, v lica peklo, pa ni imel za mar, krevsal je z berglami iz hiše v kuhinjo, spet nazaj, nič kolikokrat, iz kuhinje v vežo in drvarnico in spet nazaj, ko je nasadil umita okna, se mu je še zmeraj dozdevalo, da še nekaj manjka. Kajpak, kakšno rožo ali kaj zelenja bi kazalo postaviti v lonec na mizo, mizo poriniti na sredo hiše, tako imajo menda pri gospodi doli v trgu, najbrž tudi pri štacunarjevih, seveda, kjer so dekleta, tam mora biti tako. Nič si ni dal dolgo pomišljati. Na vrtu za bajto je raslo nekaj zelenja, grmič španskega bezga in zelenika, ki jo je rajni oče zasadil. Žanč je odlomil nekaj vejic in utrgal nekaj rumenih rož, ki so rasle s sosedovega vrta skoz plot na njegovo, to vendar ni greh, če jih oblomi, ko na njegovo silijo; kaj bi neki! Dišeče rože, to pa že! Posadil jih je nekaj v lonec, škoda, ko ni imel manjšega, tegale bi rabil za kuho; sicer pa samo za jutri bo že prestal brez njega. Tako, zdaj je bila videti njegova hiša prava palača: miza sredi nje, lepo pregrnjena s svežo rjuho, na njej lonec, ovit v bel papir, z rumenimi, lepo dišečimi rožami, nekaj zelenike in vejica španskega bezga, pri mizi pa stolček za Žanča, ne, za nekoga drugega, ki bo prišel, in klopa za Žanča. Še nekaj: tudi za podobe na steni je zataknil nekaj zelenih vejic, največ za ono svetega Janeza Krstnika in svete Lucije, ki sta se mu zdeli najlepši. Škoda, da ni imel še kaj barvanih papirčkov, kakšno lectarijo, kakor je svoj čas oče obešal za podobo, to je bilo neznansko prikupno.

Pozno popoldne se je šele oddahnil, si skuhal skromno južino, ali nič kaj mu ni dišalo. Še manj, ko je pri fari začelo zvoniti delopust. Zdaj je pa Žanča privzdigovalo. Zvonilo je kakor za njegov praznik. Kajpada, Žanču za praznik.

Nekaterikrat je ponovil v duši sklep, ki ga je bil sinoči skoval; takole bo naredil: poprosil bo Bančarja, da stopi do Štefke, naj pride na Stope. Nič drugega. In ona bo prišla. Brez obotavljanja. Tisto z Markovčevim ne more biti res, čenče, same babje čenče so. Če je pa količkaj res, bo pa Štefka rekla: Ti, Žanči, odpusti, rada te imam in... Ne, saj tega ne bo rekla, ker — no, ker ga ima rada, saj mu je takrat povedala, zdaj si bosta dejala samo besedo, tisto besedo, ki se tako lepo sliši, če jo izgovoriš potihno...

Ali bi šel Žanč nemara tudi v cerkev? Kako dolgo že ni bil! Ko je bilo pa reveža zmeraj tako neznansko sram z berglami se pozibavati med praznično oblečenimi ljudmi, otroci so se mu posmjevali in se norčevali iz njegovih mrtvih nog,

Žani z mrtvimi nogami! so kazali za njim, nerodno mu je bilo, potem pa hudo, da bi jokal. Samo enkrat je šel k maši, ali ko se mu je to pripetilo, je sklenil: nikoli več! To je bilo že prve dni, ko je prišel dobro iz bolnišnice. Pa da bi se že s kom kaj razumel! Le z Bančarjem, z drugimi v vasi nič, bil je med njimi tujec. Samo Bančar ga je razumel. In samo Bančar mu bo rad ustregel, ko ga bo poprosil za jutri popoldne, da bi prišla. Hm, kako bo pogledala, ko bo vse praznično po bajti, zlepa se ne bo mogla dovolj načuditi, kaj takega še v mestu ni vsak dan videti. Kako se bo čudila Žančevi pridnosti in — ljubezni. Kajpak, ljubezni, saj je bajto preuredil in okrasil samo zaradi nje.

Tista noč in drugega pol dne se mu je vleklo ko večnost.

Bila je sončna poletna nedelja. Ljudje so prihajali že od druge maše. Zdaj je Žanča zmagalo. Ni mu dalo, da počaka popoldneva. Še enkrat se je vstopil pred ogledalec, prav za prav pred okno, ki mu je služilo za ogledalo, že v tretje si je oslinil goste lase, si jih prečesal v prečo, pod pazduho se mu je cedil pot od tega neznosnega čakanja, da je telo nemirno podrhtevalo, še mrtve noge so se mu tresle, tako okornega se je počutil v novi zametasti obleki, sila težka se mu je zdela, čizmi, lepi, svetili so se, da je jemalo vid, pretesni, vse dopoldne se je vlačil po bajti sem in tja, pa se ni mogel privaditi ne obleke ne obuvala. Nazadnje je zgrabil za bergle in se zavlekel iz bajte. Ves premladen, kakor da mu je deset let več, še velika glava z mokrimi, lepo sčesanimi lasmi se je veselo pozibavala nad širokimi ramami. Kar zavriskal bi.

Potrkal je na Bančarjevo okno. Tako sta se zmeraj klicala, tudi če so bila vrata na stežaj odprta.

Nič glasu.

»Mojster Bančar!«

Vse tiho. Okna zaprta. Pa v tej pripeki! Črno lisast maček se je primuzal skoz odprtino pri vratih, ko je spazil Žančeve bergle, je koj smuknil nazaj v vežo.

Ta hip so se odprla vrata.

»Ti?« se je Bančar čudil. Saj se je prišleca ustrašil.

»Hm — jaz!«

...so bila vrata na stežaj odprta.

Spet tiho. Čudno. Kakor da si nista imela kaj povedati. In Bančar — tako nenavadno je donel njegov glas. Obraz mu je bil mrk, neprijazen. Da bi možak rekel vsaj: Lej ga, Žanča, tako prazničnega še nisem videl! Pa ni rekel. Žanč se je nemirno prestopil z berglo, ki je udarila v cementna tla, da je votlo odjeknilo po veži.

»Bančar, samo nekaj — samo za nekaj bi te pobaral,« je nastavil Žanč in iskal prave besede, tiste, ki jo je doma nič kolikrat ponovil. »Če bi ti stopil do štacunarjeve štefe in ji dejal, naj pride popoldne na Stope.« To je povedal s tako umirjenim glasom, da se je sam sebi čudil.

»Kako —? Hihihhi!« je Bančarju ušlo kakor iz navade. Zdaj bi prav za prav moral tudi Žanč prasnitj v smeh, saj je storil to vselej, kadar se je Bančar zakrohotal s tistim svojim nizkim glasom. Pa ni. Tokrat se mu je ustavilo. Še enkrat je moral povedati: »Če bi ti stopil...«

Bančar se je zresnil. Ali je prav slišal?

»Kaj mar ne veš, da so deklino danes oklicali? Kaj pa misliš s punčaro, ko je na oklicih?...«

»Kako?« ga je streslo. Bergla se mu je sama od sebe spodmaknila, da je telo trznilo, kakor da ga je nekdo zbdel v hrbet. Zazijal je v Bančarja kot v prikazen, ki mu jo je poslala sama hodoba.

»Na oklicih, seveda. — Pa stopi noter, Žanč!« je vabil Bančar. A Žanč ga ni slišal. Tudi je preslišal, kar je Bančar govoril o Marinki. Vrglo ga je iz veže in ga odneslo mimo Bančarjeve hiše.

»Na oklicih?« Ta beseda mu je udarjala na uho kakor da mu nekdo meče žareče železo v glavo. Poganjal se je po cesti, videti je bilo, kakor da mu je nekdo za petami, da ga bo zdaj zdaj zgrabil za vrat in ga treščil ob tla. Čedalje glasneje mu je zvenelo po ušesih: Na oklicih! Ko se je pognal mimo plotu ob orehu, so se zakadili sem od sosedu otroci in kažoč na njegove nove čizme, vpili: »Žanču čizmi škripljejo!« Pa otrok ni slišal. Nekdo drug je kričal iz otroških ust, tega se je bal in bežal pred njim.

Ko je prikrevsal v bajto, ki je čakala vsa bela in dišeča po svežem cvetju in zelenju, kakor nevesta, ko pričakuje ženin, je divje zatulil v strop. Tako grozno je odjeknilo po bajti. Kakor da mu je počilo srce in se mu je duša odtrgala od pohabljenega telesa. Potem mu je roka segla po loncu rož na pregrnjeni mizi, zgrabila lonec in ga treščila po tleh na vso moč, da se je voda razlila na vse strani, črepinje so pa obležale v kotu za pečjo.

Žančevo pohabljeno telo je slonelo na stolčku ob mizi. Čez čas je kanarček v kletki ob oknu milo zacvrčal. Njegov podrhtevajoči glasek se je lovil nekje pod stropom. Potem je bilo v bajti na Stopah vse tiho. Kakor v mrtvašnici, ko prineso mrliča. Še blesk, ki je ožarjal podobe po stenah, je nenadoma ugasnil.

Ko se je Žanč prebudil, je bil zunaj že dan, čemerren, žalosten, ni bilo videti sonca ko včeraj. Pobral je bergle, ki so ležale križem druga prek druge pod nogami, in poskusil vstati. Vse ga je neznansko bolelo, ko se je oprijel za mizo, je boleče zastokal, v rokah ga je trgalo, grba na hrbtu se mu je zdela dvakrat težja.

Strmel je v bele podnice pod sabo in se lovil ko pijan. Tedajci se je domislil včerajšnjega dne. Bila je nedelja, vsa sončna, nekje so kričali otroci, tega se je živo spominjal, videl je tudi Bančarja, ki je započil vanj svoje velike oči in se mu čudil, drugega nič več. To je bil grenak spomin, razlil se mu je na dušo in jo obtežil ko še nikoli. In tokrat se je spomnil, da mu je bil Bančar ondan rekel: Štefka se ženi. Včeraj pa: Na oklicih je... Zazdelo se mu je, da se odstira veliko zagrinjalo, ki mu je doslej zastiralo pogled v čudne temine. Resnica je v vsej svoji živosti in krutosti stopala iz daljine in ga trapila, da mu je duša vztrepetala od bridkega spoznanja.

»Žanč, otroče negodno!« se mu je porogalo od nekod.

»Huuu...« se mu je kot v obupen odgovor utrgalo nekje globoko iz prsi, zatulil je, pa ne več tako grozljivo divje kot včeraj, čeprav je bil občutek bolečine še večji, marveč z glasom človeka, ki so mu stopili na vrat, da ni mogel iztisniti

iz sebe poslednjega krika. Da, šele zdaj se mu je jelo jasniiti v težki glavi, kako strašne otročarije je počenjal te dni. In nazadnje — le kaj za vruga si je umišljal o Štefki — da bi ga vzela, Žanča da bi vzela, takegale z berglami! Trap, huuu!

»Huuu!« je odjeknilo v drugo tako votlo pa obenem tako milo po bajti. Nato še v tretje.

Ko si je obrisal z rokavom nove srajce rosne oči, se je okrenil. Pogled mu je zaplaval po bajti. Tedajci se je zgrabil za razboljene prsi. Vse, kar so v tem hipu objele njegove oči, se mu je grozno zastudilo. Prijelo ga je, da bi snel podobe, ki so mu s svojim mrtvim hladom zagomazele po životu, s sten in jih vse skupaj treščil na tla, da bi se razletele na tisoč koscev. Začemu vsa ta neumnost, le kaj, hudimana, se je v soboto toliko gujavil, trap prebiti! Še kletko s kanarčkom bo snel in zadegal skoz okno naravnost v potok.

V tem hipu je potegnil belo rjuho, ki je pokrivala mizo, jo vrgel na tla, mizo porinil z berglo k zidu, se skobacal nanjo in že zgrabil za okvir prve podobe, tiste svetega Janeza Krstnika. Pa ga je nekaj vznemirilo. Kakor da je zaslišal od nekod neznan glas: Ti, kaj počenjaš?!

V oknu sta stali dve senc.

Žanča je vrglo z mize. Komaj se je ujel, da ni padel

Vrata so se odprla. Počasi, kakor da je prihajal tat. Vstopil je Bančar. Za njim pa dekle v svetlordeči jopici. Bila je majhna, bledečna, na videz plaha kakor šolarka, Bančarja se je držala za roko. Žanč ju je gledal in čakal, da bo kdo rekel vsaj besedo. Šele čez čas se je Bančar oglasil: »Sva mislila že včeraj priti, pa nisva hotela, saj veš...« Govoril je v pretrganih stavkih, s čisto drugim glasom ko drugokrat, tako se je vsaj Žanču zdelo.

Žanč se je prestopil z berglo. Saj ni verjel, da je Bančar pred njim. Ali sanja? In deklica zraven, čigava je neki?

»Sva mislila že včeraj — kaj ne poznaš Marinke, moje Marinke?« je spremenil glas, vzdihnil tako milo, da se mu je solza zableščala v kotu desnega očesa, nato pa se ozrl v dekle. »Včeraj so mi jo pripeljali, včeraj.«

»Pa nisi povedal prej?« je Žanč vprašal in nepremično zrl v dekle. Seveda je povedal, ampak Žanč včeraj ni slišal. Včeraj, ko je bil tak! »Marinka, da je? Tista Marinka...«

»Kajpak, Marinka,« je jecljal Bančar.

Šele zdaj je Žanč ugledal slepe oči dekletove. Šele zdaj je verjel, da je to res Bančarjeva hči Marinka, tista, ki je o njej Bančar že tolikrat pravil. Marinka, slepa Marinka. Takle je človek torej, če je slep. Slepega človeka Žanč še nikoli ni videl. Tako rad bi pogledal dekletu bliže v motne oči, tako rad bi se popolnoma preveril, kako more to neki biti: nič videti, ne sonca, ne ljudi, ne ceste in hiš in ljudi, nič, samo slišiš vse, nič drugega.

Molk je zagrnil vse tri v bajti. Kakor da so čakali drug na drugega, da bodo povzeli besedo. Pa še vzdihni ni bilo čuti. Čudaki, spet stari čudaki! Zrak v bajti je postajal težak, da je kar dušil. Vse je bilo mirno, podobe po stenah, križ v kotu in kletka s kanarčkom, črepinje in rože na tleh zraven peči.

Čez čas je pogledal Bančar po stenah. »Hm,« je dejal skoraj boječ, »torej tako si nama pripravil za sprejem! Lepo, Žanč, prav lepo!« To je povedal tako vdano in hvaležno, da se je Žanču milo storilo. Lej ga, podobe njegove podobe so ga zbdole!

»Lepo, prav lepo si nama pripravil,« je ponavljal in nepremično zrl v oni dve podobi nad mizo: svetega Janeza Krstnika in svete Lucije. Potem je stegnil roko in pokazal s prstom tjakaj. »Prav tako, Žanč, kakor sem si bil zaželel... Marinka, daj mu roko!« Prijel je slepo dekle za roko in jo popeljal bliže, prav do Žanča. Ta se je nerodno prestopil z berglami, nato pa le segel v ponujano desnico dekletovo. In ko je stisnil mehko roko, mu je kakor splahnela v njegovi široki in težki, tako majhna je bila. Tedajci je začutil, da je nekaj šinilo iz dekletove roke v njegovo in mu zaplalo po vsem telesu, prav v mrtve noge.

Prav ta hip se je kanarček v kletki ob oknu zganil in veselo zacvrčal. Kakor v pozdrav svojemu gospodarju.

Ko je bil Žanč sam v hiši, je pogledal po stenah.

»Saj res,« se je domislil, »moj patron sveti Janez Krstnik in priprošnjica za oči sveta Lucija, priprošnjica za Marinkine

Prijel je slepo deklico za roko.

oči, ooo! Ta misel mu je zavela v duši kakor milost, iz samih nebes poslana. Dolgo so božale njegove oči tisti dve podobi, pokleknil bi najrajši pred njima in ju počastil kakor duhovnik Boga v monštranci.

Potlej je vse drugo pospravil, samo podobe je pustil na miru. Preoblekel se je, preobul, opasal delavni predpasnik, porinil mizo na staro mesto, privlekel izpod postelje zaboj z orodjem, nato pa sedel na svoj stolček in jel delati. Spet je bajta oživela, spet je odmevalo s stene v steno in strop staro razbijanje po kopitih, spet je Žanč zažvižgal, tudi kanarček je pel svojo staro pesem, da je glušilo.

Zdaj je prišel Bančar z Marinko vsak dan na Stope. Žanč je na vse drugo pozabil, ko ju je ugledal skoz okno. Saj so potem tako malo govorili, včasih po celo popoldne nič, ždeli so drug ob drugem kakor ukleti, ali vendar jim je bilo tako strašno dolgočasno, če se niso videli vsak dan.

Nekoč je Bančar rekel: »Žanč, kar k nama bi se preselil.« Ta beseda je izzvenela kot prošnja dobrega prijatelja. Žanč ga je debelo pogledal, potem pa dejal: »Ali pa vidva k meni.«

Nihče ni nič rekel na te besede. Samo mislili so si vsi trije enako: kako bi bilo res lepo, takole skupaj živeti na Stopah, Bančar in Žanč bi delala, Marinka bi jim stregla, kolikor bi pač mogla, sicer pa — družčino bi jima delala...

Čutiti je bilo, da bi Marinka rada nekaj povedala. Okrenila je drobno glavo, kakor da išče nekoga, komur bi se zapupala, pa ni iztisnila iz sebe glasu. Nemara jo je bilo sram, nemara se je bala obeh. Mrtve oči so se ji same od sebe povesele. Tiste mrtve oči, brez življenja, ali vendar tako lepe so se zdele Žanču, da bi jih neprestano gledal. Kakor da so mu oči, čeprav mrtve, veliko povedale in mu bodo še veliko govorile, tako je čutil. In zdaj se mu je v prsih vzbujalo novo življenje. Tisto življenje, ki mu ni vedel pravega imena. Kolikrat je že mislil povedati Marinki, kar mu je ležalo na srcu, pa ni mogel. Vsaka beseda se mu je zdela okorna, krhka. In ko je imel v mislih Bančarja, ga je obšlo mehko čustvo neke tihe, nedopovedljive hvaležnosti. Pa ne zavoljo podob, ki so še zmeraj visele na stenah, kakor jih je bil tisto soboto obesil, ne, ampak zavoljo nečesa drugega. Saj mu je Bančar prinesel vedrost v dušo. Saj mu je on vrnil tako rekoč življenje.

Ali tega ni Žanč nikoli rekel Bančarju.

Včasih sta bila z Marinko sama, Bančar je šel v trg po opravkih. Nekoč se je Žanč spomnil, da so pravili, kako je svoj čas Marinka pela. To je bilo že zdavnaj, seveda.

Boječ jo je Žanč pobaral: »Marinka, zapoj, če še znaš!« Marinka se je presedla na klopce. Nerodno ji je bilo. Saj se ji je bralo na bledikastem obrazu. Otupala se je za

rob klopce, kakor da se je zbala, da jo bo kdo napadel. Žanč je v drugo poprosil. Nato je Marinka vzdignila svojo glavico in z mrtvimi očmi iskala v daljo, kakor da je Žanč vzbudil njene, globoko nekje zakopane spomine. Obraz se ji je zvedril, preko lic se je razlila milina nedolžnega otroka, bila je videti ta hip na las podobna svetnici v svetlozeleni halji. Res je zapela. Tisto: Marija z Ogrskega gre...

Žanč je pridržal dih. Pesem, pritažena, milodoneča, mu je blažila dušo, da so se mu rosile oči od ginjenosti. Nak, tega si pa ni mislil, da zna slepa Marinka tako lepo peti. In odslej je zmeraj slišal to pesem, še ponoči mu je zvenela po ušesih in mu božala srce in dušo.

Marinka mu je morala potem vsak dan zapeti. In vsakič si je Žanč brisal mokre oči. Ta Marinka in njena pesem... Ko je vstopil Bančar, je Marinka kar naprej pela. Prisluhnil je, tudi njemu so se zasolzile oči. Nekaj je mislil reči, pa ni mogel. Tisto namreč, da je deklo odslovil, zdaj bi se zmenili, kakor so mislili.

Prav ta hip so se razlegnili zunaj skoz vas glasni vriski. Nato pa ropot težkega voza, ki so ga vlekli okrašeni konji. Balo so vozili. To bi tudi rad povedal Bančar. Balo za štacunarjevo Štefo. Za tisto, ki se ji je menda mudilo k poroki, kakor so vedeli povedati. Žanč pa vriskov in ropota, ki se je valil skoz vas, ni nič slišal. Samo Marinko je slišal, ki je spet od kraja začela peti o Mariji z Ogrskega, ki je ni hotel brodnik prepeljati čez vodo na drugi breg. Žanč se je stisnil čisto blizu k Marinki, da je skoraj čutil utrip njenega srca pod zagorelimi prsi, njen dih in njeno misel. Tako ga je prevzela pesem, da so se mu oči povesele, bilo mu je, kakor da sliši angela poleg sebe, in da ta angel vdihava vanj čustva neskončne sreče in ljubezni, doslej zanj nepoznane. In potem se mu je zdelo, da je angel pogledal vanj, se sklonil, mu vzel nerodne bergele in ga dvignil na svoje naročje in ga vroče poljubil na razgreta lica...

Še tisti teden se je Bančar z Marinko preselil na Stope. In Stope so se prebudile iz svojega mrkega sna kakor ob novi pomladi.

Z oreha na sosedovem vrtu je padalo listje. Jesen je prišla mraz, vrtovi so umirali. Bančar in Žanč sta pa še zmeraj neumorno delala, zidala, belila, popravljala bajto na vseh koncih, postavila nazadnje še hlev, šele ko je zapadel sneg, sta odložila vso ropotijo in se zadovoljna oddahnili. Kajpada, bajta je stala pred njima čisto nova. Na večer sta posedela za pečjo, ki jo je slepa Marinka že kurila, in Marinka je morala sedeti zraven Žanča, da je zapela. Žanč je v temi poiskal njeno drobno roko, prsti so mu zadržali, čutil je, da mu je spolnilo na dlan dekletovo vroče srce. Zaprl je oči, dih mu je zastal, neizmerna radost se mu je prelivala v srce in dušo.

Zapadlo je nad meter snega. Vas je kakor izumrla, še otrok ni bilo nič iz hiš. Na Stopah je pa nekdo žvižgal. Bil je Žanč. Potem se je oglašil še kanarček v kletki.

Še tisti predpust sta se Žanč in slepa Marinka zjokala od sreče. Ljudje so se nemalo čudili, ko sta stopila pred oltar dva pohabljenca, dva zaznamovanca. Toda da bi se še kdaj govorilo, da se hodi hudoba jadrat na sleme Žančeve bajte na Stopah, tega ni bilo več čuti.

Naši klopotci...

Zaklopotali so klopotci... Lahen vetrič je zaplal čez vrhé, med goricami, zaščebetalo je v trsju, list je podrsal ob listi, se vzpel tu in tam, da je izpod njega nasmejano pokukal dozorel grozd, sladko je vzvalovalo razsijano ozračje, kakor v opojni omami. Zacingljalo je tamkaj sanjavo, drhteče, kakor v polsnu. Zaregetalo je budno, izzivajoče. Veselo je zaigralo od vseh strani, zaorglalo je, zaklenkalo, kakor pri veliki maši ob žegnanju.

Tako se zbudijo klopotci vsako jesen. V eno samo pesem zazibljejo vse goričke vrhé, pomagajo jim ljudje, brači, in en sam juhé doni do nebes.

Martín Vrhovlján je vsako léto razločno zaslišal to pesem domače zemljé, teh svojih klopotečv don, pa naj bi bil na kraju sveta. Zaklicalo je naenkrat in tako na glas, da je moral pustiti vse, kot na ukaz, in se vrniti. Umrli bi drugače v tujini.

Takrat je živel za tretjo mejó, za deveto goro je ostal njegov dom. Martín Vrhovlján se je zjokal, ko se je spomnil nanj. Kot otrok, ki so ga v hram zaklenili in ga pustili samega, je v nebogljenosti zahtel, ko ga je poklicalo prvikrat. Zazvalo ga je vdrugo, glasneje, in zgrabil ga je čemér kot otroka, ki začne besneti po hiši, po vratih razbijati in se na vse pretege dreti. Otrok se končno zmodri. Stolec pristavi k oknu in se spretno kot mačka splazi skozenj. Da je zunaj kaka nevarnost zanj, mu še na misel ne pride, a če mu pride, v silnem hrepenenju po prostosti vsak strah odpodi daleč od sebe. Martin Vrhovlján se je tretjemu klicu mo-

ral odzvati. Vedi sam Bog, kako je prešel troje meja, kako se je vzpel preko deveterih gora. Sijalo je sonce vso pot, blesketale so zvezde, iz dalje pa so vabili klopotci tako zvestó, vedno bliže je bil njih glas, zmerom gorkeje je v duši sami pozvanjalo. Močnejše je zadišalo grozdje iz goric, vonj mošta se je razlil iz pivnic, gorički vrhovi so zaplesali pred očmi.

Martin Vrhovlján je slednjič dospel. Bila pa je noč. In čudno je postalo domačinu v duši, ko je na široko razprl oči in zrl krog sebe samo temó. Prisluhnil je. Molk. Velik, grozoten molk. Le od nekod tiho ječanje, pritajen jok, pojemajoč obupen vzkrík kakor otroka, ki se potaplja v navrhani mlaki.

»Kaj, ali nisem doma?«

Premeril je gorice po dolgem, počez, bolnó opotekaje se. Potrkal je na okno zidanice.

»Bože moj, kaj je tod pomrlo vse!«

Grozničnost ga je obletavala. Kot da je zašel v podzemeljski svet. Čutil je, kako nekaj pritiska nanj, kako tudi njega že davi, mori. V zanke smrtnih senc se je ves zapletel.

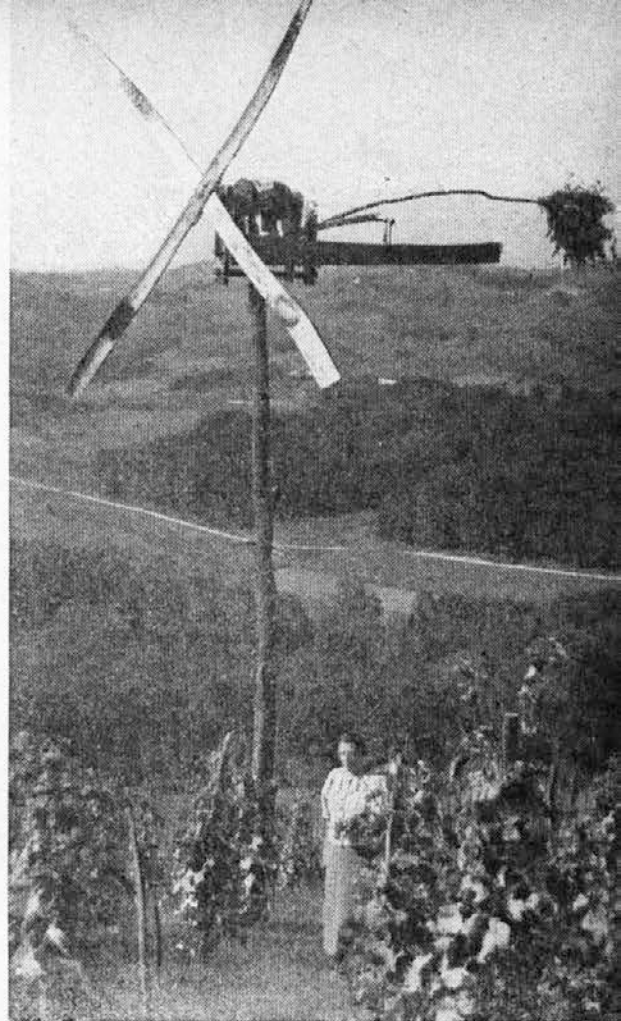
Obstal je sredi vrhnje grábice. Močan, visok drog se je navpik dvigal pred njim.

»Brat klopoteč!« se je v hipu razvnel. »Vsaj ti si živ!« In se je pognal po klinih navzgor.

Od boleznega začudenja je onemel. Klopotca ni bilo nikjer.

Natiho, pretresujoče je tedaj v žalnem napevu zahtelo od nekod:

»Naše gorice
nič več ne vriskajo...
ker so usahnile trtice vse.«

Javkajoče je zajokalo od druge strani:

»Naše vasice
nič več ne pojejo...
ker so utihnile pesmice vse.«

In oglasilo se je od vsepovsod, kot umirajočih čričkov žalostne orglice:

»Naši klopotci
nič več ne vriskajo...
Naši klopotci
nič več ne pojejo...«

Martin Vrhovlján je stal na konci visokega ščapa, široko je imel razprte roke — kakor vetrnice, odpiral je usta, rad bi kričal — kje si, pesem in vrisk! — pa je ostajal ves nem, iz oči so tekle solzé, plapolal je z rokami, z vsem životom — bedni klopotec sredi zatrtih goric — tedaj je zgubil ravnotežje, omahnil je naglavički in bridkó je zazvenelo, ko je z glavo trdo udaril ob drog. Obležal je na goli rodni zemlji ob zapuščenem ščapu sredi mrtvih goric.

Župnik Marko je končal pridigo:

»Preizkušnja je strašna. Satan je zagrabil veliko prgišče zla in ga vrgel na svet. Na naša polja posebej, ker si je naš narod Marijo izbral za Kraljico. — Toda ljubezen Materina je močnejša. Pojdimo k Njej, ki jo Mater kličemo, in vrnila nam bo pregnane, poiskala izgubljene. Dajmo svoje trpljenje v zadostilo za grehe! Opuščajmo, da nam bo prizanešeno! Posvetimo se Njej, da bomo zaradi sprave — v miru bratje in sestre v kraljestvu ljubezni. Amen.«

Roke, ki jih je sklenil, kot da bi hotel vse objeti, so mu omahnile. Zdrsnil je na kolena in molil rožni venec. Po cerkvi, v katero je sonce nasulo zlato razkošje, mu je odgovarjal en sam vzdih.

Župnik Marko gleda s prižnice in moli s srcem...

— Otroci, ki jim z obrazov in oči sili prestani strah, sklepajo prste, naslanjajo se na obhajilno mizo in nemo zrejo v oltar, kot da jih je mladost pozabila.

Balantova Jerica med njimi ima dolgo, za otroka predolgo črno krilo in na glavi črno ruto kot starka. Mater ji je raztrgala granata, ki je potuhnjeno pritulila izza hriba naravnost v hlev, kjer je mati molzla, da bi otroci mleko pili. Potlej je neke noči kovačev Lojz pripeljal iz gozda bradate može, ki so potrkali na okno in zbudili ata. Hoteli so ga imeti s seboj, atek pa ni hotel. Vzeli so ga in za hramom postavili ob hruško. Jerica je skozi okno videla, kako mu je kovačev Lojz posvetil v obraz. Ata je razklenil oči in odprl usta, a glasu ni bilo iz njih. Počilo je — in atek se je prevrnil na obraz. Danes pa Jerica kot starka moli pri obhajilni mizi. Zatržno danes mnogokaj razume in menda moli za kovačevega Lojza, da bi se vrnil, — da ne bi še v drugi hlev pritulila granata in raztrgala Mecetovo, Brezovarjevo, ali pa Frančovo, ali Minkino mamu, ki molze... Potem bi tudi Minka morala nositi mamino črno ruto...

Ženska stran je polna. Okorele roke tiščijo molke, polglasno drsijo besede čez stisnjene ustnice.

»Koliko sivih las sili izpod rut, koliko sivih las izpod črnih rut naših mater, ki jih niso pobelila leta,« misli župnik Marko.

O, saj klečijo tam kot pod križem Murnova Špela, Gregorjeva Lucija, pa Lokarjeva Mica, Smrekarjeva Julka in Vrabčeva Matilda. Pred letom — prav tako dišeče majniško jutro je bilo kot danes — so prišli vojaki s peresi za klobuki in vzeli njihove sinove. Najboljši so bili. Smrekarjev Jaka je pri velikonočni procesiji nebo nosil! Za pokopališčem so jih postavili k zidu in pet fantov je padlo. Kot da se je zrušilo petero mladih hrastov.

Kovačeva Jera se stiska ob škropilniku, kot da se boji ljudi. Ruto ima potegnjeno na oči, z dlanmi si zakriva lica in vzdihuje. Mati...

In kje so drugi, da je moška stran tako prazna? Kje so, da bi petero prvih sobot sprejeli vase Boga ljubezni in sprave? Štiri minule sobote jih ni bilo in danes je peta. Majniška je, da bi Marija zopet pripeljala Ljubezen v spravljena srca, ki jih je očistilo trpljenje in sama smrt. Kje so, da bi sprejeli Ljubezen, ki rane celi?

Župnik Marko gleda od vrat navzgor po moški strani.

V zadnji klopi sedi berač Jozl. Sive ščetine na obrazu mu sršijo na vse strani kot strnišče po žetvi. Prebira debeli molek, ki ga ima obešenega okoli vratu, in počasi

moli za župnikom, da njegov pojoči glas odmeva po cerkvi še dolgo potem, ko so ženske že odmolile.

Potem so tri klopi prazne. Vse tri? — Saj res. Plečati Zaplanci so včasih sedeli v njih tako bahato, da je župniku Marku vselej šlo na smeh, kadar jih je pogledal s prižnice. Dobri pa so le bili. Sedaj so nekje na otokih in troje širokih pleč je že izdolbla lakota, da so se sesula.

Ej, pa Ločani, kje so, da samo Matevžev oče in Lukin Martin sedita v loških klopih? Matevžev oče so palico obesili na klop, da s prsti lahko iščejo jagode na rožnem vencu. Lukinemu Martinu pa zvite, suhe roke trzajo s takšno silo, da mu tudi glava niha in čislo udarja ob sedež. — So to vsi Ločani? Pa jih je vendar včasih bilo preveč za njihove klopi. Tudi ti, ki še vasovali niso nikoli, ki so vedno bili tako ponižni in plahi, — tudi ti so na otokih in za žico kot razbojniki...

Potlej bi morali sedeti Graparji. Da, — Graparji...

»Ponosni vozniki, kaj ste nam storili,« vzdihne župnik Marko, ko ženske molijo.

Ti, ki so včasih prinašali s svojih poti denarja domov, so šli od — doma in zavoljo njih je danes moška stran v cerkvi tako prazna. Zavoljo njih je Balantova Jerica starka v črni ruti. Zavoljo njih je padlo za pokopališkim zidom pet fantov, pet mladih hrastov. Zavoljo njih so klopi Zaplancev prazne in troje Zaplancev zavoljo njih gnoji tujo zemljo.

»O, Graparji, težek, pretežek križ ste nam naložili.«

V prvih klopih je nekaj mož. — Pa — kovača Petra ni?

Župniku uide pogled skozi okno. Vidi, kako kovač Peter pod vasjo razpihuje ogenj in potem udarja s kladivom po žarečem železu, da iskre pršijo po kovačnici. Župnika zaboli, kot da ga je kovač Peter udaril po srcu. Umakne oči, zatrepeta in se zazre v zapuščena polja in vinograde. Tudi preko njih je šla smrt s svojim težkim korakom. Le zelene breze s tenkimi vejami segajo k zemlji, da bi s sončnim vetrom zaigrale pesem dolenskih hribov. Pa je zunaj vse tiho. Tako tiho, da je obup na pol prazne cerkve še bolj tesnoben.

»Gospod, je to moja fara? — Gospod, in mojih trideset let dela...? Gospod...«

Župnik Marko nasloni čelo na sklenjene roke. Sonce mu plete v sivih laseh odsev starosti. On pa moli, moli... Za Balantovo Jerico in tihi drobiž pred obhajilno mizo, za petero mater in duše njih sinov, za Zaplance in Ločane in — Graparje...

»Gospod, naj ne bo zastoj...«

Potem se spusti s prižnice in izpred oltarja kliče razbite drobce fare:

»Glejte Jagnje božje... glejte, ki odjemlje grehe sveta...!«

In nese Boga svojim faranom. Prav na sreca jim ga polaga; Balantovi Jerici, Smrekarjevi Julki, kovačevi Jeri, — vsem... Da bi iz njih src v trepetu in želji šel blagoslavljat pregnane in izgubljene — zaradi mrtvih...

Potem bere mašo. Sreca vseh govori preko njegovih ust. Bolečino vseh nosi v srcu, ki je desetletja delilo veselje in skrbi faranov. Živega Boga dviga tako visoko, da ga roke bolijo. Čuti, da duše vseh faranov visijo na beli hostiji. Trepeta stari župnik Marko in vzdihuje:

»Vzemi, Gospod... Vzemi, kar je Tvojega! — Pridi, Ljubezen, in odpri srca, zakaj preslabotne so moči Tvojega služabnika. Preveliko je trpljenje. Ne vidimo iz njega naprej. Ti pa si grehe vzel na svojo ljubezen in poslal zveličanje. Gospod, usmili se nas, ki smo si Tvojo Mater za Kraljico izbrali... Vemo, da smo grešili, a slepi smo bili, ker si nam toliko sonca dajal. Oči nam odpri, da spregledamo...«

Pade na kolena. S čelom udari na oltar. Po globokih gubah se mu spusti znoj na oči, da se pomeša s solzo in kane v Kri v kelihu.

Po maši vzame brevir in gre po vasi.

»Hvaljen Jezus,« ga pozdravi Breskvarjev Jožek, ki je šolo pustil, da lahko napravlja voz, ker so France in Jure in Luka v pregnanstvu.

Samo po laseh ga pogladi in grlo se mu stisne, ker ne najde tolažbe v besedah...

Pri Smolnikovih stara mati vodijo vole. Pri Balantovih je dom zapuščen, hlev porušen. Župnik Marko dvigne roko v blagoslov.

Med pšenicami se ustavi in poboža mlado zelenje. Tokave cvetijo, da bi bila pot Materina med otroke lepa. Breze nihajo, kot da z rokami krilijo proti nebu, ptiči visoko pod soncem pojejo za Njen prihod. Vse naokoli Jo kliče, da bi zaradi te lepote prinesla spravo po zadostitvi, da bi se preko polj zopet razlil blagoslov v miru. Da bi se očrneli domovi zopet bleščali kot umite golobice med zelenjem polj in bi sreča hvalila — Mater!

»Glej, Mati, v trpljenju se Ti posvečamo, da Te v sreči nikoli več ne pozabimo...«

*

Spokorni zvonček stoka v zvoniku. Za požgane domove, za mrtve, za gladujoče, za izgubljene. Zvoni in vabi — domov...

Spokorni zvonček zvoni in kliče k spravi procesiji, Mater prosit za zbegane otroke.

Vsi prihajajo. Poklekajo k obhajilni mizi, da bi s Sinom v srečo šli k Materi.

Uvrščajo se v procesijo, lovijo jagode na molkih, drhtijo.

Iz zvonika kliče tenki glasek zvončka. Trepeta in se meša z vzdihom sirot, zapuščenih in vdov. Samo eno upanje napolnjuje sreča. Samo Bog sveti ta dan v temi grozot. Pomika se pred njimi in kaže pot. Zdaj pojdejo k Materi, da ne bodo sami v temi in nesreči.

Župnik Marko prinese iz zakristije velik križ. Sonce sije med borovci in brezami in obraz Trpečega se sveti. Ljudje se stresajo. Kot da še nikdar ni bil pred njimi križ tako lep.

Gašparjev Miha stegne roke, da bi ga dvignil.

»Ne,« se župnik Marko skoraj prestraši. »Ne. — Jaz ga bom nesel...«

Dvigne ga proti soncu. Oči mu žarijo. Duša mu odseva skrivnost odrešenja po križu. Objema ga s pogledi, poljublja znamenja ran in šepeta:

»Gospod, velik nauk si nam dal. Odpustil si, da bi mi odpuščali. — Ti si ga prvi nosil in na njem umrl da bi Te spoznali. Mi pa smo ga premalo poznali. Zdaj vemo, da nam samo Ti moreš pomagati, če Te zadosti ljubimo. — Gospod, če Ti je prav, še mi naloži let in še večji križ, a odvzemi ga mojim, ki Te spoznavajo...«

Toliko moči čuti v sebi! Čuti, kako od težkega lesa prihajajo v njegove stare roke napenjajoče moči. Prsi se mu dvigajo, čelo se mu jasni. Ozre se po ljudeh, da bi jim zaklical:

»Pojdimò...«

Tedaj pa vidi starikave otroke, kako se bosí dretnajo za njim. Rdečica ga oblije. Križ nasloni na zid in se sezuje.

»To pot so naši dedje preromali kleče, ko jih je morila kuga. In Bog jih je uslišal.«

Deset ginjenih mož stegne roke, da bi vzelo razpelo.

»Pretežko bo za vas, gospod; stari ste...«

»Ne. Jaz ga bom nosil, ako je Njemu, ki Ga nosim, prav. Pojdimo...«

Po ostrem kamenju se spusti po hribčku navzdol. Otroci poskakujejo za njim. Matevžev oče ob palici lovijo ravnotežje. Drgetajoči Lukin Martin se trudi, da bi v trzajočih rokah obdržal čislo, in se opoteka. Berač Jožl s pojočim glasom moli, da prevpija moške, ki so sezuli škornje in jih obesili preko ramen. Balantova Jerica v dolgem črnem krilu in s črno ruto na glavi gre med storkami, toga kot starka. Droben beli rožni venček vrti med prsti in njena neslišna prošnja prevpije zateglo vzdihujočo molitev peterih mater v črnini in prošnjo skrušenih, zapuščenih žena.

V vas se je spustila procesija, da med praznimi, tihiimi hišami odmeva molitev. Nikogar ni doma. Vsi gredo za križem.

Sonce odseva v sivi župnikovi glavi, v pleši Matevževega očeta in v črnih robcih žena. Vasuje pri vseh procesijah, ki se v isti bolesi in isti prošnji pomikajo za križem po vsej drobni slovenski zemlji, da bi k Materi prišle. Zlato božje oko gleda na slovensko zemljo in pravično sodi zlo in dobro. Dolgo smo uživali Ljubezen in pozabljali Nanj, sedaj poizkušamo Pravičnost da bi pot našli. Kdaj jo pač najdemo da nam bo prej prizaneseno?

Župnik Marko čuti vse, ki hodijo za njim. Še dvigne križ, še glasneje moli.

Zadnja gre kovačeva Jera. Glavo ima sklonjeno, oči solzne. Moli in vzdihuje:

»Lojz... Lojz... Vrní ga, Mati...!«

Tudi njo sluti župnik Marko. Ko gre mimo kovačnice, obrne sijajoči križ proti očrneli delavnici, kjer se za vrati skriva kovač Peter.

Župnik moli:

»Odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo...«

Kovač Peter sliši. Globoki župnikov glas mu udarja na srce kot težko kladivo. Nasloni se na zid. Z laktom si zakrije oči in stisne zobe. V ušesih mu zveni odmev molitve, ki se odbija od Balantovega pogorišča in zapuščenih zidov. Srce mu udarja do bolečine, da sope. Ob zidu zdrzne na kolena, krčevito sklene roke. Skozi okno vidi Balantovo Jerico, matere v črnem in ženo, kako molijo:

»Odpusti...«

Grize si brke in misli:

»Kaj naj vam odpusti...?«

Potem samo od sebe zastoka v njegovi notranjosti:

»Odpusti...!«

Župnika vidi kako bos nese križ.

»Kaj je storil da nosi križ...?«

Sunkoma se dvigne in opoteče ven. S sajastim obrazom, v usnjenem predpasniku in s podvihanimi rokavi zdrvi za procesijo. Mimo vseh ljudi teče k župniku.

»Gospod, meni ga dajte...! Naj ga jaz nesem!«

Župnik se samo nasmehne in še trdneje prime križ. Oči dvigne k trpečemu Obrazu, ki ga poljublja sonce, in moli:

»Zdrava Marija...«

Potlej pa kovač Peter fantu, ki stopa ob njem, vzame rožni venec in glasno nadaljuje:

»Ki je za nas težek križ nosil...«

Vsi romarji mu odgovarjajo in kovač Peter moli po-
tlej namesto župnika.

Za pokopališkim zidom pade Smrekarjeva Julka na
kolena. Zemljo poboža in poljubi dlan, ki se je je do-
taknila. Procesija se za hip ustavi in moli za petero po-
sekanih mladik.

Pri znamenju za vasjo zavijejo med polja in cvetoče
sadovnjake, da do temnih gozdov prinesejo molitev.

Na robu gozda kovačeva Jera zateglo zavpije:

»Lojze... Looojze...«

Pri tistem gabru jo je čakal, da mu je hrano nosila.
Sedaj ga vidi, kako stoji tam in topo gleda očeta in
mater. Stoji kot okamenel in ne gane se, ko gre pro-
cesija mimo in moli:

»Odpusti...«

Stoji in ne sliši molitve Balantove Jerice! Ne sliši
želja mimoidočih. — Kot da stoji tam grm...

»Lo-ojz...«

Kovačeva Jera razprostire roke. Teče proti gozdu in
vpije, da med črnimi lesovi odmeva:

»Looojz... Looojz... Pojdi še ti na goro! Slišiš...«

Med drevjem se opoteka in kliče:

»Lo-ojz... Čakaj... — Mati, mati sem... Ne teci! —
Vrni se! — Kam bežiš? — Looojz... — Mati...«

Zaniha in pade na obraz. S prsti trga zeleni mah in
solze ji močijo lica.

Procesija se ustavi, da jo poberejo in zopet vzamejo
medse. Glasna molitev se odbija med drevesi, kot da se
povrača z obiska pri neposvečenih grobovih. V vejevju
se ustavlja, išče in kaplja z listja kot blagoslov na rušo...

Za ovinkom se je zaiskrila v soncu cerkev na gori.

Vsi padejo na kolena in dvignejo sklenjene roke.

»Prosi za nas!«

Vzdihujejo in pojejo:

»Marija, pomagaj nam vojskini čas,
na Tebe ozira se vsak izmed nas.
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam Ti!...«

Marija z gore daleč vidi in zaplanske in loške žene
s solznimi očmi molijo za svoje:

»K njim pojdi, Mati... Tudi nanje ne pozabi, veš...«

Še hitreje gredo, da jim znoj zaliva oči. Župnik znova
dvigne križ. Ne čuti, da se opotika ob kamenje. Ne vidi,

da mu izza nohta na nogi teče kri in se meša s prahom.
Visoko drži križ in hiti.

V cerkvi pade pred oltar. Do bolečine sklene prste
in za vse glasno vzdihne:

»Tvoji smo, Mati... Pri Tebi smo...«

»Tvoooji...« odmeva po cerkvi.

Posveča svoje farane Mariji z gore in na koncu pravi:

»Kadar smo zapuščeni, se k Tebi zatekamo... Slabi
smo, a Ti nas poznaš in si dobra... Mati... Daj nam
ljubezni, da bomo močni! — Vrni nam izgubljene, pri-
pelji izgnane, izbriši sovražstvo s svoje zemlje! Vrni se
med nas in ostani med nami! — —«

Več ne more. Hlipanje po cerkvi mu duši glas in
davi grlo.

Zruši se na kolena, z obrazom pade na stopnice in
okoli njega vse utihne... — —

Dolge procesije žena v črnih rutah vidi, kako romajo
na Slemence, Kurešček, Štifo, na Veselo, Trško in na
Žalostno goro. Pa na Sveto in Črno goro... In h Kraljici
romajo... Romajo in prosijo... — Za njimi pa gre velik,
črn oblak... Moj Jezus, za njimi gre! Grmi in prasketa
v njem, ogenj šviga iz njega in ruša se napihuje za gro-
bove. Še toliko grobov! — — Kaj? Da, to je Balantova
Jerica. Pa te deklice v črnih maminih rutah in predolgih
črnih krilih? Ta dolga vrsta sirot? Kristus, niso to tudi
Pleščeve in Grmove in Hribarjeve deklice? — In ti fantje,
ki tam ležijo? Saj so vendar šli v procesiji! — — To vse
še pride, ljubi Jezus? — — — Zdaj gre izza oblaka sonce.
Joj, kako je svetlo, kako ščemi v očeh. Zdaj gre dolga,
dolga procesija. Na vse slovenske gore gre! Bandera ve-
selo vihrajo in aleluja pojejo. Še od neba odmeva. —
Potem se otroci gugajo na vrbovih vejah ob potoku.
In na svetlih oknih kipi nagelj in zvonovi pritrkujejo...
Fantje gredo skozi vas. Čez ramena se držijo in po-
jejo... — —«

Župnik Marko se nasmehne:

»Takrat odpusti svojega služabnika...! —«

Cerkev je tiha. Ljudje so že odšli. Le berač Jozl sedi
v zadnji klopi in neslišno pregiba ustnice.

Župnik Marko si zopet oprta križ. Tiho gre po cerkvi
navzdol in ven. Pred vhodom se ustavi in si pomane oči.

Potlej si preloži križ na drugo ramo in se počasi
spusti v dolino.

F. Terčelj:

Vipavska

Divja burja, sonce žgoče,
vinski grički, rodni hribčki,
a nad vsemi skalni Nanos,
kakor skrbni oče.

To vipavska je dolina:
cvetni raj in sončno morje,
sadni vrť, ki ga spomladi
bela vila orje.

Vso dolino ogradili
so očaki fisočletni:
skalni Nanos, črni Čaven,
Javornik priletni.

Po vseh holmih spe vasice,
cerkve sanjajo v njih krogu;
cerkve, polja in vasice
čuva Mafi v Logu.

Naj le divja burja fuli,
naj le močne hraste trese,
nas Vipavcev iz doline
burja ne odnese!

Tu ostanemo, kjer zrasli
smo v viharju in vročini,
dokler Bog nas ne pokliče
k lepši domovini!

Mladi pisatelj romana iz dijaškega življenja »Prebujenja«, Zorko Simčič, se je lotil tudi pisanja libreta Prešernovega Krsta pri Savici. Ni to prvi tak poizkus pri nas. Baje je Krst pri Savici uglasbil (v rokopisu) že Marij Kogoj; ne vem, na čigav libreto. Ob zadnjem razpisu za operne librete so prišli trije libreti na temo Krsta pri Savici: eden, ki se je natančno držal Prešernovega teksta ter ga je samo malo raztegnil; drugi, ki ga je prikrojil na narodnostno noto, kar je vplivalo nasilno, še celo, ker so tudi verzi bili zelo mahedravi; tretji pa je zajel resnično razgibanost in dramatsko napeto zgodbo Krsta pri Savici, toda z nekaterimi novimi dramatskimi prijemi, novimi zapletmi in razpleti; višek je postavil v boj na Ajdovskem gradu, kamor je po skrivnih potih spravil tudi dekleta ter duhovnika: in višek ni bil v Krstu, temveč v prizoru, ko Valjhun predre okope v Gradec, pa zadene ob duhovnika, ki s križem v roki varuje slovenske žene v imenu — Boga ljubezni... Ta libreto je dobil tudi prvo nagrado! Napisala ga je Ruža Petelinova. Zdaj je libreto nekje v Zagrebu, baje rezerviran za komponista Gotovca.

Zorko Simčič je napisal libreto prav tako v smislu novega dramatskega zapleta, kar

edino more biti pravilno za — dramo. Prešernov Krst je namreč — lirski ep ter je tudi višek obdelan — lirski, ne dramatično, še manj psihološko. Tako je Simčič vzel za osnovo Prešernovo zgodbo, obdelal pa jo po svoje dramatsko, za viške porabil Prešernove prizore in njegove besede ter tudi psihološko pripravil Črtomirovo spreobrnjenje. To so dramatske prednosti tega libreta. Zato pa je moral zamisliti glavarjevega sina Gojmira, ki prinaša v dramo vsaj malo zaznaven dramatski zaplet: kot tekmeec Črtomirov v ljubezni do Bogomile, obenem pa — kristjan, ki hoče rešiti Slovence s krstom tudi narodno. Njegova predsmrtna arija vpliva tudi psihološko na Črtomira, pogana: Glejte, kako umira kristjan z vero v onostranstvo in z odpovedjo! Tako Gojmir pomeni erotični zaplet in psihološki razplet. To pa je poleg Ribičeve hčerke tudi edina oseba, ki jo je ustvaril Simčič in ne Prešeren: toda nujna je za odrsko podobo Prešernove zgodbe.

Simčič je razdelil snov v tri dejanja. Prvo dejanje razpade v dve sliki: prva pokaže podobo pogankega češčenja boginje Žive na Blejskem otoku, preden gredo mladec s Črtomirov v boj. Takoj druga slika pa na istem pozorišču kaže čas pol

leta kasneje, ko Bogomila že služi Mariji ter v strahu za življenje svojega ljubljenega Črtomira, voditelja poganov v obkoljenem Ajdovskem gradu, obljubi Devici sveto čistost, če Črtomiru reši življenje. Gojmir pa, ki se je doma izlečil od rane, postane kristjan. Na prošnjo Bogomile, naj pregovori Črtomira na vdajo, da reši sebe in druge, se žrtvuje. Odpravi se v Ajdovski gradec na predvečer napada, da izpolni Bogomilino željo, ne sme pa sporočiti Bogomilinega spreobrnjenja Črtomiru: kajti Bogomila sama mu hoče povedati, da je kristjana.

In tu se začne drugo dejanje. V celoti prinašamo prvo sliko. Druga pa se godi že ob Bohinjskem jezeru, kamor se je rešil Črtomir kot edini iz vse posadke, kot zadnji Sloven — pogan. Tretje dejanje prinašamo v celoti razen prvega prizora, kjer govori s Črtomirov Bistra, hči Ribiča, ki je šel na Blejski otok poizvedovat po Bogomili in bi se moral že vrniti. Medtem Črtomir sam premišljuje svoj položaj.

Upamo, da z objavo teh odlomkov samo ustrezemo stvari, da dobimo vendarle že dober tekst za novo slovensko opero. Saj glasbeniki po njej naravnost hrepene! T. D.

II. DEJANJE.

Ajdovski gradec ponoči. Od časa do časa se zablika in zagrmí. Na okopih je ob bliskih videti Stražarja, ki hodi sem in tja.

Prva slika.

1. prizor.

ČRTOMIR, STRAŽAR.

Stražar: Ah, ta morečim mir! (Pokaže na sedeče.)

Zasanjani so vsi... in mislijo na dom...

Črtomir: To čakanje moreče, ki zrak z nemirom polni krog in krog! Ko vsaj nenehoma bi se borili, da misel druga ne prišla v srce bi...

Stražar: Šest mescev moči tla krvava reka in tednov šest sovrag nam vrata seka, da bi premagal nas.

Črtomir: A vse zaman! Vzdržali bomo vsi do kaplje zadnje! — Če ne napadejo nas, preden vstane dan, planili sami bomo s silo nadnje...

(Zagrmí in se zablika.)

Poglej si Perunove sile skrivnostne! Pred zlati svoj plug je zapregel oblačne valove, zdaj orje po svodu nebeškem...

Že borcev primanjkuje nam in hrane... najboljši padli v roke so Morane...

Stražar: Nobene ni podpore od nikoder! Celó od Bogomile...

Črtomir: Bledo njeno lice je prikazalo se mi v snu... O njej nobenega glasu, o njih nobene ni novice...

Stražar: Bogovi k nam bodo prišli to noč! Že v drugič straža vpije na pomoč!

(Odide.)

2. prizor.

ČRTOMIR.

Črtomir: Ponoči gledal sem na zvezde zlate in nje oči sem videl tam solzeče. Sem videl v snu zelene cvetne trate, čez nje do mene róke hrepeneče..., Vojvódo slabega ste izvolili, da brani vas, bogovi, prečastiti!

Cez jezero k njej misel le mi sili, ki boginjo ljubezni z venci kiti. Če ne vzdržim skušnjavi siloviti? Kaj poreko bogovi, Bogomila, ki dan na dan boginji služi zvesto proseč jo, da nje moč bi naklonila nam zmago — obsijala njo — nevesto...

Sede in se zamisli. Spomini priplavajo... Vojaki moljajo melodijo kola iz prvega dejanja. Iz ozadja je slišati glas Bogomile, ki poje: »Nisem tvoja, nisem tvoja...« Ko prihití Stražar, melodija izgine.

3. prizor.

PREJŠNJI, STRAŽAR.

Stražar (prihití in s svojim glasom razbije razpoloženje):

Hej, Črtomir! Tam na okopih smo prijeli tujca, ki splaziti se hotel v naš je tabor...

Črtomir: Kaj hoče? Sem ga pripeljite! (Stražar odide.)

4. prizor.

PREJŠNJI, GOJMIR.

Gojmir (pride tik k Črtomiru in odkrije zagrneni obraz).

Črtomir: Ti... Gojmir? — Veš, da lice tvoje ni ljubo mi...

Kako prihajaš sem? Čemu ti preobleka?

Gojmir: S teboj na samem rad bi spregovoril.

Črtomir: Pred mojimi ljudmi skrivnosti ni nobene! A vendar, če že hočeš... (Pomigne Stražarju.)

Gojmir: Pozabi stare najine razpore, poslušaj me, kot sluša brata brat! Uдай se, nehaj z hojem brezuspešnim! To prosim te v imenu novega Boga, ki sem spoznal Ga za resnico...

Črtomir: Kaj? Ti — kristjan?

Gojmir: Resnico si povedal!

Črtomir: Ti... izdajnik!

Kako si drzneš pred oči stopiti?

Gojmir: Govoril sem z duhovnom.

Valjhuna je preprosil,

da vam pusti življenje...

Črtomir: Tako! Ne da si nas samo izdal, zdaj hočeš tujcem biti še za — hlapca!

Gojmir: Izdal? — Ti ustne govore,
srce pa to taj!
Mar nisem se boril? In meč,
ki kmalu vzel bi mi življenje,
ni tebi bil namenjen?
A zdaj, odkar spoznal sem vero pravo,
se prazni zdijo mi bogovi naši!

Črtomir: Še sramotiti hočeš jih?
Perun te naj udari!

Gojmir: To veš, da vedno mi je do resnice.
A v dimu ni je, v kipih je le krhka snov...
Mar res veruješ, da v poletu ptice
bodočnost svojo vidiš in želje bogov?

Črtomir: Ne maram misliti na to! Ne, ne!
Naj novi bog prihaja,
naj vsi me tukaj zapuste —
jaz bil se bom do kraja!

Gojmir: Življenje tvoje mlado...

Črtomir: Ne maram misliti na to! Ne, ne!
Če padem — naj! Prišel je čas! (*Pokaže nase.*)
Saj o življenju tem ne sme
odločati nihče — le jaz!

Gojmir: Resnico si govoril! O življenju svojem
odločaš ti. A zdaj, povej, kateri
tvojih je bogov ti dal še to pravico,
(*pokaže na ležee vojake*)
da te vse prepustiš Morani?! —
— Za te pravice nimaš!

Črtomir: (Kaj naj storim? Bogovi!
Ah, kaj bogovi! Kaj bo rekla ona,
če zve nekoč, da sem predal se tujcem?)
— Da bi predal se tujcem?!

Gojmir: Odpri vendar srce besedam mojim!
In če bogovi branijo, zaradi ljudstva
poslušati me moraš! (*Recitativ.*)
Tujci pod pretvezo, da bodo vero širili,
uničili nam bodo ves naš rod. Zato
ohrani ga in reši...

Se mar bojiš, da z vero Krista,
upadla rodu našemu bi moč?

Črtomir: Ne vem, kaj naj storim! — Tovariše
pokličem! — Hej, Stražar! Naj zberejo
se vsi! — (*Gojmiru*) A tebe naj ne vidijo!

(*Gojmir se umakne za drevesa.*)

5. prizor.

PREJŠNJI, BREZ GOJMIRA.

*Rogovi se oglasijo. Vojaki vstajajo in prihajajo iz ozadja.
Na več mestih nekdo prižge plamenice.*

Zbor: Kaj se zgodilo je,
kaj pripetilo?
Pozna je ura žel!

Črtomir (*stopi na vzdvižen prostor*):
Prišla je ura odločilna, bratje,
ko vsi izrekli bomo sklepe svoje!
Ničesa več vam vodja ne zakriva:
Ne meč, pregnala nas bo sreča kriva.
Brez hrane moči ni se dalj braniti.
Kdor se preda, ohrani si življenje,
a le, če vero hoče zapustiti...

Zbor: Kako si ti se, Črtomir, odločil?

Črtomir: Jaz? Jaz ostanem tu, kjer so bogovi!
Manj strašna noč je v črne zemlje krili,
kot so pod svetlim soncem sužni dnovi.
(*Nevihata se bliža, močno je zagrmelo.*)

S seboj povabim druge vse junake,
katerih misli mojim so enake:
Sovražnik se podal bo v svoje koče,
temna je noč in stresa grom oblake.
Le majhen prostor tja je do goščave,
to noč nam jo doseči je mogoče.

Zbor: Manj strašna noč je v črnem zemlje krili,
kot so pod svetlim soncem sužni dnovi!

6. prizor.

PREJŠNJI, GOJMIR.

Gojmir: Poslušajte me vendar, dragi bratje!

Črtomir (*še ves prevzet od uspeha govora*):
Umolkni brž! Besede nimaš več!

Zbor: Gojmir!

Črtomir: Res! On, ki vabi nas v pogubo!
Zbor: Pripasimo si meče vsi krvave!
Največ sveta otrokom sliši Slave!
Svoboda, boj! In proč z okovi!
Tje bomo našli pot, kjer nje sinovi
si prosti volijo vero in postave!
Boj! (*Odhajajo in se pripravljajo za boj.*)

7. prizor.

ČRTOMIR, GOJMIR.

Črtomir: Si slišal jih? — Glasovi so zamrli...

In misliš res, da ti junaki vrlji
klonili bodo tujcu svoje glave?
Nikdar! Naš rod se dvigne v novi moči,
Naj krvavijo, padajo tisoči,
iz njih krvi bo zrasel novi rod!

Gojmir: Poslušati nihče me noče! — V gozdu
čaka te Valjhun z veliko vojsko...

Črtomir: Ne boš me prestrašil!
Zdaj v žilah kipi mi
in sami Morani
pogledal v oči bi!

Bogovi z menoj so in boginja Živa
in misel na devo poguma mi vliva...

Gojmir: (*Prisegel sem pri Kristu...*)

Črtomir: Kako da le hip sem oklevati mogel!
Saj nepremagljivi so naši bogovi!
Kot rod v novi moči nekoč bodo vstali.
Mi z meči zemljó bomo črno zorali,
kjer čaka Valjhun nas in tuji sinovi!
Kdor dvomi, izdaja
in ta naj umre!

Zbor (*se približuje*): Kdor dvomi — izdaja
in ta naj umre!

8. prizor.

PREJŠNJI, OBOROŽENI VOJAKI.

Gojmir: Prav rad brez krivde padem! —
Samo, če tebi bodo se oči odprle...
Morane ni in drugo me življenje čaka!

Zbor: Kdor dvomi — izdaja
in ta naj umre!

Gojmir: Glej, dan že ugaša in noč že prihaja
objela bo celo zemljó.
Noči ne bojim se, saj dolgo ne traja,
ko spet mi bo v duši svelló.

Črtomir: Stražar! Še preden noč na krilih odhiti,
pozdravi naj v naročju ga Morana! (*Odide.*)

9. prizor.

PREJŠNJI, BREZ ČRTOMIRA.

Gojmir (*zapre oči*):

Glej zarja krvava se mi približuje
in mehko mi boža srce.
Iz dalje uho mi glasove že čuje
skrivnostno, vabeče med se...
(*Reminiscenca: »Kako hudo ljubiti je z daljave...«*)
(*Arija Gojmira iz prvega dejanja.*)
A le najlepše je zaman ljubiti
in ne doseči zvezde sred noči,
po poti sreče drugim le svetiti,
sam v senci stati tih — do konca dni...

Oj zbogom Bogomila, sanj kraljica!
Zanj šel na pot sem in za te — vodnica,
zdaj moram jo shoditi sam, do groba...
do groba...

Ne, nisem sam na poti trnoviti,
ki vodi v kraj, kjer smel te bom ljubiti.
Ti, Bogomila, greš z menoj, do groba —
do groba...

Nekoč te bom še gledal v lice belo,
zato usliši prošnjo mojo smelo:
preklinjaj me, sovraži le — do groba...
do groba...

Sovraži me, nekoč me boš ljubila.
Ljubezen moja vse bo odpustila,
samo da tebe sem privedel k sreči —
preko groba...

Oj zbogom, Bogomila, sanj kraljica!

(*Počasi odhaja s Stražarjem na okope.*)

10. prizor.

PREJŠNJI BREZ GOJMIRA IN STRAŽARJA.

Sredi zborovske pesmi pride Črtomir počasi na oder in zamišljen obstoji.

Zbor (*prihaja vedno bliže*): Kdor dvomi — izdaja in ta naj umre...

Črtomir: Le kaj napolnilo Gojmiru srce je? Od kod to žarenje v očeh prej temotnih, od kod ta pogum? — Ah! Glasnik! Brž zatrobil!

(*Rogovi se oglasijo.*)

Zbor (*se zbira*).

Gojmir in Stražar sta se ustavila na okopih. Čez nekaj časa zagrmí in se zabliška in videti je, kako suné Stražar Gojmira preko skal v globino. Med petjem zbora je komaj slišati, kako Gojmir (zakliče): Moj Kriste! (Zgine v globino.)

Zbor: Naj zemlja se trese, odpro se grobovi! Zdaj bratje, pripaše vsak meč naj si svoj! Svobode žar dviga se, tro se okovi! Naprej, bratje, v boj... boj... boj...

11. prizor.

ČRTOMIR, STRAŽA, ZBOR.

Stražar: Srce ne bije izdajalsko več...

Črtomir: Ne bije več... (*sklone glavo*). Le pojdi! Stražar: Tik preden zdrknil čez pečine je v prepad, dejal je: Prosi te, da Bogomili sporočiš: Izpolnil ji je željo. Ona naj njegovo!

Črtomir: Kaj naj pomenijo besede zapletene? In kakšno željo? Kaj za tem se skriva? Zakaj trepečem? (*Mahne z roko.*) Bratje, v boj!

(*Trobente. Vojaki se pripravljajo za izpad.*)

Vojak (*iz ozadja*): Stojte! O gorje nam, bratje...

12. prizor.

PREJŠNJI, VOJAK.

Vojak: Gorje! Sovražniki napadli so obzidje! Ze straže prve bijejo se z njimi!

Črtomir (*skoči pred zbrane vojake*): Naprej! Zdaj vsak pogum pokaži!

(*Stopi na vzvišen prostor.*)

V pomoč pokličimo bogove!

(*Steče prvi na okope.*)

Zbor (*steče za njim*):

Zdaj, bratje, pripaše naj vsak si meč svoj! Svobode žar dviga se, tro se okovi. Naj zemlja se trese, z menoj vsi v boj!

Na okopih se sredi bliskanja prikažejo prve silhete Valjahunovih vojakov. Prvi vojaki se srečajo.

Zdaj meč zavihite! Sovragu le smrt! Boj... boj... boj... boj...!

Vsebinska druge slike: Po boju pribeži Črtomir do Bohinjskega jezera, kjer sreča Ribiča in Bistro. Črtomir pošlje Ribiča s prstanom k Rastislavu, sam pa gre z Bistro k Savici, kjer se skrivata med pečini.

III. DEJANJE.

Zgodnje jutro ob slapu Savice. Bistra se je naslonila na skale in zadremala. Na pol temačno je še. Triglavske vile priplesajo čez oder in se izgubijo med pečini. Na polici se prikaže jelen z zlatim rogovjem. Kmalu se skriva, kajli sonce vedno močnejše prebija meglice. Ptički se oglašajo, jutro se prebujata. Bistra se je prebudila in sedaj s kresilec neti ogenj. Kmalu za njo se prikaže še Črtomir, ki se zamišljen zagleda v peneči se slap.

2. prizor.

ČRTOMIR.

Črtomir: In zopet sam... v samoti tihi...

Ti tuji bog! Daj mi vedeti, kje bivaš! Da te poiščem, vprašam: Zakaj preganjaš me v nočeh samotnih? Zakaj takrat, ko vse utihne zunaj mene, ko sapica in šum najmanjši zgine v dalji,

zakaj vihar takrat najhujši v prsih bije? Zakaj miru za hip ne najde trudna glava? — Ti tuji bog! Če si mogočen, kakor naši so bogovi, daj vzemi mi življenje! Samo da mislil več ne bom, ne mislil več... Ne! Nočem se umreti! Jaz hočem boja, zadnji jaz Sloven svobodni! Bogovi! ... Toda, kaj bogovi! Mar ni navada le, da kličem jih za pričo? — Da ne bi mislil več...

(*Iz ozadja je slišati rušenje grušča.*)

Ze drugič slišati je glas kamna... Zival je ali človek? Kdo ga je odkrnil, da z glasom temnim zgublja se v prepad? — Bogovi! ... Glej, duhoven! (*Izleče meč.*)

3. prizor.

ČRTOMIR, BOGOMILA, DUHOVEN, STAROSLAV.

Duhoven: Le pusti meč! Naj mir s teboj bo, mladeč! Črtomir (*šeled sedaj zagleda Bogomilo*):

Mar sanjam? Bogomila! (*Pohiti k njej in jo objame.*)

Bogomila: Moj Črtomir! Črtomir: O, sem na srce moje, Bogomila!

Skrbi je konec, žalosti nesreče, trepeče od veselja vsaka žila, kar gledam spet v obličje ti cveteče. Naj se nebo z oblaki preobleče, naj brije zdaj okrog viharjev sila, ni nama mar vse to — o, Bogomila!

Duhoven in Staroslav: Presrečen je in njej, poglej, kako žarijo lica! Kako hudo potrla bo usodna ga novica!

Bogomila in Črtomir: Jelenu žejnemu, ki ranjen čaka na hladen curek vode iz izvira in blede cvetki, ki za roso umira, ni težja čakanja jim ura vsaka.

Črtomir: Nikdar se več ne zapustiva! Bogomila: (*se počasi izvije iz objema*): Za hip prisluhni, Črtomir!

Črtomir (*ki je znova zagledal Duhovna*): A kaj za tem se skriva?

Bogomila: Poslušaj, ljubljani, besedo mojo! — Ne združenja, ločitve zdaj so časi...

Črtomir: Bogovi! Ne razumem te... Bogomila: Glej, Črtomir! Po svoji poti življenju vsak bo šel nasproti do konca, ki ga je določil Bog...

Črtomir (*že sluti*): Kateri bog? Duhoven in Staroslav: Kako prenesel bo novico?

Bogomila: Izvedi, Črtomir, da sem kristjan! Soseska vsa malike je pustila, je Kristusu in veri novi vdana.

Črtomir (*kakor odsoten*): Kristjana...

Bogomila: Še oče dal krstiti si je glavo...

Črtomir: Sedaj razumem... Gojmir...

Duhoven: ... ki našli smo ga mrtvega z globoko rano v prsih...

Bogomila (*nadaljuje zamaknjena*): ... z nasmehom srečnim po vsem bledem licu...

— Ko šla nekoč sem vprašat po novicah, tega moža, ki vidiš ga med nami, učiti slišala o božjih sem resnicah: Kako ustvaril nas je Bog pravični, ki Bog resnice je in Bog Ljubezni. Da vse ljudi, otroke svoje ljubi, nikomur smrti ne želi v pogubi, saj vsi rojeni smo le za nebesa. Da nihče takega ni storil greha, da Krist, ki je za nas razpet na križu, več ne bi mogel biti mu uteha. Le ena skrb srce mi je morila, da si med njimi, ki o pravem Bogu še niso čuli, tavajo v temini...

Staroslav: V samoti kolikokrat je molila, naj Bog usmiljeni te ne zavrže.

Duhoven: In milost Njega te je zdaj rešila, saj v noči smrti si ušel edini!

Črtomir: A vendar, glej! Valjhuna meči skončale trume so življenj v poboj,

da kri v potokih morala je teči.
 In Bog, ki čuval ga je meč železni,
 kako da kličeš ga Boga — ljubezni?

Duhoven: Naj mir ljudem bi bil po zemlji celi!
 ob rojstvu Krista angelci so peli. —
 Več škodil ko koristil veri pravi
 Valjhun bo, ker ravna po svoji glavi...
 Kdor Bogu se preda, ga mir objame...

Črtomir: Da meni enkrat že srce prevzame!
 Povejte mi, duhovni oče!
 Moril sem, kri drži se roke...

Duhoven (*prekine*): Brez mej usmiljenje je božje!
 — Druid sem bil. Bila je zmota!
 Sem širil jo, vihtel orožje —
 pripravljam zdaj Gospodu pota...

Črtomir (*Bogomila*): Bogove stare bi zapustil zate!
 Vem da malike in njih službo glave
 služabnikov njih so na svet rodile.
 V njih spoštoval očetov sem postave...
 Ne branil bi se vere Bogomile,
 ljubezni vere in miru in sprave...

Bogomila: Srečnejša nisem še bila na svetu...
 Črtomir: Povej mi, Bogomila,
 ko zdaj ovire ni nobene,
 kdaj zveza naju bo sklenila?

Bogomila: Naj Bog moči mi da in tudi tebi,
 da Bog obvaroval bi te v življenju,
 razsvetlil te in te povabil k sebi,
 sem sanje vse na svetu opustila.
 Odrekla željam sladkim se do konca,
 Bogu sem večno čistost obljubila...
 Kar doživela let bom še števila,
 obljubi da postala bi nezvesta,
 nobena me ne bo premogla sila:
 Nikdar postala ti ne bom nevesta!

Črtomir (*se je ves čas premagoval*):
 Nikar, nikar, to res ni, Bogomila...
 Bogomila: Dejala sem...
 Črtomir: To laž je! Ni mogoče!
 Lagala si, daj, reci!

Bogomila: Ne! Resnica...
 Prav po resnici sem ti govorila!
 Izpolnil je Gospod obljubo svojo,
 zdaj čaka name in zahteva...

Črtomir: Kako je neusmiljen tvoj Gospod!
 Bogomila: Kako je dober! Vse nas osrečuje...
 Črtomir: Ne! Nisi srečna in ne moreš biti,
 kot jaz ne morem biti sam — brez tebe!

Bogomila: Jaz srečna sem...
 Črtomir: Kako je neusmiljen!
 Bogomila: Kako je dober! Glej, edini on je,
 ki nam v srce miru prinese more.
 Kako bi, Črtomir, živela mirno?
 Ne veš, da Gojmira sva v smrt pognala?
 Da! Midva kriva sva njegove smrti...

Črtomir: Gojmir! —
 Kako v trenutku enem razbijó se sanjel
 Te sanje, ki sem sanjal jih v nočeh prečutih,
 ki zibal sem se v njih od zore pa do mraka
 in varoval zvesto jih, da se ne zgubijo...
 ...kot mlad pastirček, ki sedi in sanja
 tam sredi trate in ovčic prebelih...
 Ne, ne! Ni res... To ni mogoče!
 Kako si kruta, Bogomila...

Bogomila: Nikar, moj Črtomir!
 Glej, zemlja, kjer vijó viharji jezni —
 je skušnje kraj, nebesa dom so pravi.
 Za majhen čas ni združiti se vredno,
 da bi ločitve spet se bala vedno...
 Ljubezen brez ločitve naj zazori
 po smrti nama tam v nebeškem dvori!

Črtomir: Kaj trese se skala, kaj roka trepeče,
 kaj res sem si mislil, da toliko sreče
 na dan priti more?
 Kako sem sploh upal pomisliti nanjo,
 zazibati mogel v prelestno se sanjo...
 — Pogubil sem brate...
 Da! Jaz sem jih pogubil, jaz edini! —
 O Bog, ki si v usmiljenju me rešil,
 daj mir sreča! — Kaj naj storim...

Duhoven: Lahko popraviš, sin, kar si zagrešil!
 — Kot nekdanj meni, tebi zdaj godi se!
 Kot jaz — ti z zmoto si slepil rojake!

Prisluhni — kličejo te duše...
 Otmí nam brate naše teme take,
 kot je zajela nas...

Duhoven in Bogomila: Tvoj pot drži v Oglej!
 Črtomir: Moj pot drži v Oglej...?

Duhoven: Tam patriarh te pouči, v duhovnika posvétí
 in brate njih, ki te težijo, mogel boš oleti!
 In mir napolnil bo srce... Glej, duše vabijo...

Zbor (*v ozadju*): Smo duše trpeče — polne tegobe.
 Oči so nam slepe — daj nam svetlobe!
 Sveti nam v temi, reši nas, reši!
 Črtomir, pridi!
 Roké hrepeneče — k tebi stegujemo.
 In ustne žareče — k tebi dvigujemo...
 Zejo nam teši, reši nas, reši!
 Črtomir, pridi!

Črtomir (*zamaknjen sredi pesmi*): Duše me kličejo...

4. prizor.

PREJŠNJI, RIBIČ, BISTRA.

Med pesmijo prideta počasi na oder Ribič in Bistra. On nosi mrežo z ribami. Boječe in obenem začudeno gleda krog sebe, ko so vsi nekam zamaknjeni. Potem plašno stegne mrežo z ribami k Črtomiru.

Ribič: Glej, ribe...
 Duhoven: Gospod mi je dejal: Hodi za menoj in napravil te
 bom za ribiča ljudi...
 Črtomir: (*ozame mrežo in jo zopet vrne Ribiču*).
 Bogomila: Kar dui mi še živeti je na svetu,
 ti v mislih, sanjah zvesto bom služila.
 Po smrti pa se pri nebes Očetu,
 čakala bova, v veke se združila...
 Črtomir: Sam Bog ve, kdaj se bova videla...
 Bogomila: Nikdar več. Črtomir, nikdar na zemlji...
 Črtomir: To ni mogoče! (*Pobito*) Ni mogoče...
 Bogomila: Najlepše cvetke rasejo v samotli,
 kjer noga ni hodila še nobena.
 Nobena cvetka bolj ni zaželenana
 ko ta, ki zacveti ob skriti poti.
 In vir noben ne žubori krasneje
 kot ta, ki v sencah pesem si šepče.
 Nikjer si suhe ustne hrepeneče
 tako ne utešé boleče žeje.
 Zato prišel je Bog in te presadil.
 Ti cvet samotni, drugim daj zacveti!
 Ti potok hladni, jasna zvezda v noči,
 uteši žejo, bratom v temi sveti!

Duše (*iz ozadja, toda bliže in glasneje*):
 Smo duše trpeče — polne tegobe.
 Oči so nam slepe — daj nam svetlobe!
 Sveti nam v temi, reši nas, reši!
 Črtomir, pridi!

Črtomir premišljeno zlomi meč in stopi k vodi. Poklekne in za njim nato vsi drugi. Duhoven ga krsti in mu obesi svoj križec krog vratu. Nad njimi se prikaže mavrica.

Duše (*glasno*): Roké hrepeneče — k tebi stegujemo,
 In ustne žareče — k tebi dvigujemo...
 Zejo nam teši — reši nas, reši!
 Črtomir, pridi!

Črtomir stopi k Bogomili, da bi jo objel, pa mu roke omahnejo in krčevito se prime križa. Nato jo mirno poljubi na čelo. Počasi se dviga po strmi poti.

Bogomila: (Moj Črtomir... Saj ni mogoče...)
 Ne... Črtomir! Kam greš od mene?
 (*Duhoven tolaži Bogomilo.*)
 Črtomir (*se ustavi in se počasi obrne*):
 Nikdar več... Bogomila...
 Bogomila: Ne, ne! Nikar... daj, pridi, Črtomir!
 Duše (*končajo svojo pesem*): Črtomir, pridi!
 Črtomir: (*se je obrnil in stoji s sklonjeno glavo. Nato dvigne obraz k dvigajočemu se soncu in počasi stopi naprej*).
 Bogomila: Kam, Črtomir?... Moj Črtomir...
 Duhoven in Staroslav: Pomiri se...
 Bogomila: Ne, ne... moj oče... Kam, Črtomir?
 Nikar brez mene...
 (*Hoče za njim, pa se zgrudi Duhovnu v naročje.*)
 Nikdar več... Črtomir...

Črtomir se dviga po strmi poti proti soncu, ki se je prikazalo. Mavrica je zginila, krsta pri Savici je konec.

Kar nam je pravil piskrovez...

Spisala ♣ Lea Faturjeva

Pravljica

Slike narisal J. Beránek

Še pred štiridesetimi leti so prihajali v naše vasi piskrovezi s Slovaškega. Na kmetih so imeli večinoma še odprta ognjišča in lončeno posodo, ki ne zdrži, če ni zvezana. Takrat so pripeljali Ribničani po cele vozove loncev in na sejmih so bili glavno nakupilo gospodinjin lonci, lončiči, sklede, vrčki. In otroci so dobili drobne fletne lončke in konjičke, ki odzad piskajo, in so imeli več veselja s tem, kakor če dobi zdaj umetno narejene igrače.

Kadar je šel po vasi glas: »Piskrovezat!« so poiskale gospodinje počeno in celo lončeno posodo in pozdravljale veselo umetnika, ki je znal narediti, če je bilo treba, cel lonec iz črepinj. Piskrovez je vpra-

lila se je v koči za vasjo. Kuhala je maže in pijače, da so hodili še od daleč k njej. Ljudje so rekli, da ima teta Barbara neko skrivnost nad seboj in da zna več kot hruške peč'.

Neki dan sta se pogovarjala Janoš in Marina o svoji ljubezni. Marina zlatolasa je zatrjevala Janošu, da ne vzame nikogar za moža, tudi če je še tako bogat, razen njega, Janoša.

Janoš pa ji je zatrjeval, da je rajši za hlapca pri mlinu kakor za gospodarja drugod, samo da lahko vidi prisrčno svojo Marino.

Menila sta, da je mlinar zdoma; on se je pa potuhnil in poslušal pogovor, ves zelen od jeze.

dal nikdar in nikoli svoje edine hčere fantu, ki sploh ne ve, čigav je in od kod. Pa naj bo ta fant še tako dober, delaven in pošten.

Janoša je prinesla s seboj teta Barbara, ko je ušla iz turške sužnosti. Pravila je, da ga je našla na cesti. Izročila ga je ženi vaškega črednika in skrbela zanj. Tudi v službo k mlinarju ga je spravila ona.

Teta Barbara je bila starejša ženska, doma od tam nekje z ogrske ravnine. Zatekla se je v Slatino, ker je ušla mogočnemu paši v velikem Varadinu, da je ne bi zasledili Turki, ki plenijo večkrat po pustah. Teta Barbara se je nosila drugače kakor Slatinčanke, nase-

šal po domačih in povedal novice iz daljnih krajev. Bil je skromen in varčen. Vsak sold je bilo treba nesti domov.

Ko je sedel piskrovez med kupom loncev in črepinj, zategoval ali odščipaval žico in mazal že zvezan lonec še s stolčnim česnom, smo čepeli otroci okrog njega, kajti piskrovez je imel polno torbo tudi za otroke!

Nekoč nam je pravil:

V vasi Slatina je bil silno bogat in ošaben mlinar. Imel je hčer Marino zlatolasa in hlapca lepega Janoša. Marina zlatolasa in hlapec Janoš sta se rada imela. Tega pa ni smel vedeti oče mlinar, ki bi ne

Skočil je med fanta in deklico in sunil Janoša s pestjo. Ozmerjal ga je bolj kakor psa. Vse mu je rekel, samo človek ne. Pa tak, ki ne ve, od kod je, tak potepuh in berač misli, da bo dobil Marino zlatolaso. Najbogatejše in najlepše dekle v vsem okraju! Bedak prismojeni! Pridi po Marino, kadar boš lahko naložil deset kamel z dragocenim turškim blagom! Zdaj se mi pa izgubi izpred oči in iz mlina, sicer te napodim s psi!»

Janoš pogleda žalostno Marino zlatolaso in reče:

»Grem! In se ne vrnem prej, dokler ne pridem s kamelami. Če me ne bo, kadar se vrnejo drugič lastovke — moli zame, Marina!«

»Počakam te, Janoš!« ihti dekle. Mlinar se zakrohoče: »Kamele pripelješ pred sodnim dnevom predpoldan. Bedasti bahač! — Ti pa, dekle, se zgubi v svojo kamro in zahvali Boga, da sem te zasačil pri tvoji neumnosti. Hlapca bi vzela, ki nima nič in ne ve, od kod je? Če bi bil bogat, naj bi še bilo, in, če bi bil od stanu, naj bi tudi bilo... Ali berača, sina razbojnikov?! Rajši te ubijem pri tej priči.«

Janoš pridrvi v Barbarino kočo, zagrabi Barbaro za ramena, trese jo in vpije: Od kod ste me sem prinesli, teta? Kdo je moj oče? Ubijem vas! Taka sramota! Še pišče ve, kje se je izleglo — mene pa prezira vsak. Zažgem vso vas in pobijem mlinarja. Nemanič sem, berač! In Marina, uboga zlatolaska! Dal jo bo drugemu! Kje naj dobim deset kamel, natovorjenih s turškim blagom?«

Teta Barbara pogleda Janoša s preplašenimi očmi, vsa blede ko na

ново pobeljena stena. Janoš stiska pesti, razgraja po kočii in preklinja. Nikdar ni bil tak. Ko se umiri toliko, da pove, kaj se je zgodilo, premišljuje teta Barbara dolgo in po njenem obrazu bi Janoš lahko sklepal, kako se bori v njenem srcu zloba s kesanjem.

»Pomiri se, Janoš moj!« se zbere Barbara k besedi in preide k obljubi: »Ne boj se! Teta Barbara bo vse uredila, štrana še ni tako zamotana, da se ne bi dala odmotati. Pojdi in poišči dva dobra konja za dolgo pot, potem odjezdiva po kamele.«

Dala mu je denarja za konje in njih opremo. Ko je teta Barbara tako zapodila Janoša, je pohitela v mlin.

Mlinar je ravno pil na čezmerno jezo, ki ga je kuhala. Ko zagleda Barbaro, ji zagrozi s pestjo: »Čakaj, čarovnica! To je tvoje maslo, pa je žaltavo! Si spravila fanta k nam, da bi imela kót in živež. Pa ne boš! Kdaj si že slišala, da bi tak mulec prišel v pošteno hišo za gospodarja?«

»Kakšen mulec?« vzraste Barbara. »Pošten zakonski sin je in še celo takega očeta, ki se še ne požvižga ne na mlinarčka, takšnega kakor si ti. Janoš lahko dobi visokorodno in bogato nevesto, pa ne mara zato, ko mu je v srcu samo Marina zlatolasa. Zato čuj! Midva odpotujeva k Janoševemu očetu. Ti se pa ne drzni oddati Marine, preden ne preteče leto dni. Sicer boš izgubil premoženje in življenje.«

Mlinar bi se bil rad zakrohotal. Pa teta Barbara je bila tako grozna v svoji jezi, da se je ni upal sramotiti. Vedel je, da zna Barbara čarati in narediti, da oboliš in umrješ, da ti pogine živina in pobije toča, da te oplazi strela... Torej je zatajil svojo jezo in rekel prijazno:

»Če je Janoš uglednega in bogatega očeta sin, ne bom branil Marini. Saj je drugače res imeniten gospodar, delaven in preudaren. Le pojdit! Počakam leto dan!«

Lahko je tako obetal, ker je bil v svojem srcu prepričan, da Janoša in Barbare sploh nikoli več nazaj ne bo. Tačas bo že pregovoril Marino zlatolaso, da vzame županova sina.

Teta Barbara se je oglasila tudi pri Marini, ki se je topila v solzah, in jo tolažila:

»Ne boj se Marina zlatolasa! Moli, da se Janoš srečno vrne in ne veruj svojemu očetu, če ti reče, da ga ne bo več! Tu imaš čarobno zrcalce: dokler bo steklo čisto, je Janoš zdrav. Če bo motno, se mu godi slabo, in če oslepi, je mrtev.«

Teta Barbara poišče v svoji skrinji rdeč, širok plašč, ki ga je bila prinesla s seboj s Turškega. Janoš pa se oboroži s sekirico in s sabljo. Jezdita skoz vas, jahata po cesti, preko planjav in rek. Kam? Kako dolgo? Janoš ne ve. Čarovnija je vmes: nakrat je pred njima široka, nepregledna ravan in teta Barbara pravi: »To je ogrska pusta — tamkaj je moj dom! Pastirji ženó črede in moj brat stoji na pragu!«

Janoš strmi v sto in stoglave črede ovác, goved in konj. Gleda pastirje, spravljajoče živino za ograjo pred pritlično hišo, ki se je razsedla široka in oblastna pod drevjem.

Gospodar na pragu dvigne svoj okrogli zdelani klobuk in ostrmi: »Si ti, Barbara?«

»Sem, šandor. Je Ibrahim paša še v velikem Varadinu?«

»Naj ga ocvró peklenščki!« se raztogoti brkati Barbarin brat. »Še je živ in vsak dan je bolj divji. Zaradi ugrabljenega sina se zdaj pesti nad ubogimi kristjani. In ta?«

Pokaže z miganjem brade Janoša. Barbara samo pokima: »Je v redu!« nato pa pripoveduje nekaj v jeziku, ki ga ne razume Janoš. Potem pravi: »Lepe črede imaš. Vas ne ropa več Turčin?«

»Naj ga umori vrag, nevernika! Kadar se nam nabere čreda in zra-stejo dečki, prihrumi, pa ti pobere vse.«

Drugi dan se razbeže pastirji s konji širom in krogom, da povabijo sorodnike in sosede na večerjo. Na velikem ognjišču se kuha in

cvre. Na dvorišče se pečejo na ražnju janci in v peči se rumenijo kolači.

Zbrano sorodstvo posede okrog hrastovih miz. Jedo, pijejo, govorijo. Trpki so njih zagoreli obrazi, težke njih besede. Janoš sliši kar naprej ime: Ibrahim paša, Turki, in kletve. Jedo, pijejo in postajajo vedno bolj glasni in divji.

Polnoč naznanjajo zvezde, ki migljajo goste in velike nad ravnino. Po stajah nastaja nemir, blejanje in mukanje spremlja rezgetanje konj, psi zatulijo. V hišo skoči tedaj stražni pastir in glas mu je divje prestrašen: »Turki!«

»Turki!« gre od ust do ust. Glave se streznijo, lica prebledijo, roke segajo po orožju, a noge se obračajo v beg.

A že so na vratih ropoželjni, krvoločni Turki. Z divjim krikom in mahajočimi sabljami. Polno sveč je še gorelo na mizi. Sorodniki jih ugašajo, poskušajoč se v tmuni preriti v drugo sobo in od tam na dvorišče. Povsod Turki! Ne ubežiš!

Janoš se je prerinil skozi gnečo preplašenih teles v drugo sobo — o, ko bi mogel na dvorišče! Do konja!

Baklja zaplameni pred njim. Sablja mu švigne nad glavo. Prestreže jo s sekirico, razbije nekaj obritih buč, se bije in brani z rokami in nogami. Pa ga kmalu zvežejo in vržejo v kót k drugim, ki so še tam besni in prepadeni. Toliko zapazi Janoš izza zabreklih vek, da ne morijo tokrat kar po vrsti. Bijejo in vežejo. Bo krepkih sužnjev in mastna odkupnina! Dobro, da so ostali nedorastli po svojih domovih. In kje je teta Barbara? Janoš kliče, izprašuje. Nikdo ne ve, kam je izginila. V Janošu se zbudi upanje...

Tačas so posedli Turki okoli obloženih miz in se gostili. Niso pa pozabili svoje naloge in ob zori so bili z zaslužjenimi kristjani že v bližini meje, kjer so zbirali od vseh strani trope nesrečnikov. Janoš vidi med njimi tudi moža s podolgovato usnjato torbo; gotovo kakšen brivec in padar. Turki so se mu rogali, da bo bril odslej glave ne brk in brad, kakor je prekleta navada nevernih psov!

Age in begi si pripovedujejo, kako so se borili z djavri in vmes pregledovali plen. Janoša so trepljali po ramah: »Ti boš vrl sultanov vojščak. Še paša postaneš!«

Bridko se nasmehne Janoš in misli pri sebi: To je torej bogastvo, ki mu ga je obetala teta Barbara. Ne bo čakal mlinar na deset z blagom natovorjenih kamel. O, Marina zlatolasa! Oči bi si izjokal po tebi!

Beg, ki je prej obetal Janošu visoko mesto, vidi njegov smehlaj in misli, da se posmehuje njegovim besedam. Zato ga udari s pestjo v obraz: »Prekleti pasji sin! Tak zavrženeec se bo rogal pravovernim!«

Po Janošu zavre. Ubil bi bega, zadavil, da ima proste roke. Jeza sikne kakor plamen iz njegovih oči in strese z glavo, da mu zafrlijo kodrasti črni lasje. Beg razume pogled in misel. Zavpije: »He! Ti, brivec! Semkaj! Obrij temu vragu lase!«

Preplašenemu brivcu razvežejo roke. Giblje in tere jih, premrle so, in se obotavlja. Sablja mu zablešči nad glavo. Poprosi Janoša: »Odpusti!«

Janoš ga tolaži: »Lasje zrastejo, če bo le glava cela.«

Brivec namili glavo in brije počasi. Beg zavpije: »Hitro! Ne boj se za ušesa — tudi ušesa proč!«

Brivecu zastane sapa — Janošu srce. O, Marina zlatolasa! Nikdar, nikoli več ne vidiš Janoša! Brivec suklja britev mižé nad glavo, ostrina je že nad ušesom, mrzla, jeklena...

Za njim se vzdigne krik: »Bežimo! Kristjanska vojska gre!« Mimo pridrvi rdeče zahaljen jezdec s krikom: »Bežimo!«

Britev zdrzne na tla. Janoš se od dahne; spoznal je teto Barbaro! V zmešnjavi strahu meni, da lahko ubeži, tako menijo in mislijo tudi drugi zaslužjeni. Pa Turki obkolijo ubožce s konjeniki in jih podijo naprej — naprej... Krvavi,

marogasti od udarcev in črni od prahu in potu, raztrgani in bolj mrtvi kakor živi dospajo v prestolnico Ibrahim paše. S podplutimi očmi ogleduje Janoš trdnjavo in dvorišče, kamor jih seganjajo. Težko boš ušel izza teh zidov, a dokler je še glava na ramenih, ne obupa junak! Kaj ukrene z njim paša? Slovel je daleč po krutosti in krvočnosti...

Paša Ibrahim sedi na blazini in kadi iz čibuka na vodi. Sam je. Zamisljen. Trušč z dvorišča ga ne moti. Žalost mu je zagnila srce. V sanjah je nocoj blodil po preteklosti, ki mu je ohetala blagoslov potomstva: dve ženi sta se prepirali za njegovo naklonjenost, dva otroka, sinova njegova, sta postala žrtev ljubosumnosti. Hujša kakor mohamedanka je žena kristjanka. Ne trpi druge poleg sebe. Barbara

in Agata sta mu prinesli in odnesli srečo. Agata je ubila Barbarinega sina in sama pomotoma izpila strup, ki ga je bila pripravila Barbari. In Barbara, divji cvet ogrske ravnine, je pogubila Agatinega sina in ušla. Od tedaj se ni oglasil več otročji jok v Ibrahimovem dvorcu, prazna je hiša in prazno je srce. Krive so čarovnije kristjanov. Kako je iskal Barbaro! Pa ogrska ravnina mu ni odgovorila. Kristjani so trpeli, umrli, niso pa povedali, kje je Barbara.

Zagrinjalo vrat zafarli. Z besno kretnjo suno dvornik zvezanega Janoša skozenj, tako da pade na kolena pred pašo... Nevoljen vpraša Ibrahim:

»Kaj hočeš, Ahmed?«

»Kaj naj storim s sramoto pravovernih? Tu je pokristjanjen Turek...«

Ker je bil Janoš obrit po glavi, je menil dvornik, da je Turek.

Paša še ne pogleda ne zamazane suznja, z dimom iz čibuka puhne tjavdan: »Pokaži mu s palico, da je Prerokova vera prava.«

»Konec!« si misli Janoš. »Tepli me bodo do smrti. Z Bogom, Marina zlatolasa!«

»Pravi kristjan sem, ne Turek,« ugovarja glasno. Ne poslušata ga ne paša ne dvornik, kajti pri vходу je nastalo prerekanje in drugi suženj se vrže paši pred noge: »Oprosti, gospodar! Neka ženska se ne da odgnati.«

In že je ženska tu. Postavi se pred Janoša, vsa zagrnjena v rdeč plašč in le oči ji bliskajo izpod oglavnice.

»Teta Barbara!« se razveseli Janoš.

»Ti, Barbara...« se začudi Ibrahim in vstane z mladeniško na-

glostjo; cev pipe se zvije po tleh.

»Stoj!« veli Barbara dvorniku in položi roko na Janoševo glavo. »Stoj, Ibrahim! Allah te je udaril s slepoto, da ne spoznaš lastnega sina in ga izročiš smrti. Pelji ga v kopel, Ahmed, obleci ga, kakor se spodobi sinu Ibrahim-paše in videl boš, da sta si podobna oče in sin kakor jajce jajcu!«

*

Marina zlatolasa! Kako ti gre, Janoš, dan za dnevom v žaru očeto ve ljubezni? Kako mu ne moreš dopovedati, da si prirastel v krščansko okolje in omiko in se ne moreš privaditi Mohamedovega ozračja?

»Po dekleta pošljem! Tudi mlinar naj pride! Če ti je mlin pri srcu, ga prenesemo sem. Od mene pa ne pojdi! Kaj boš tam? Tukaj

postaneš lahko vezir. Dovolj si moder,« govori Janošu oče Ibrahim paša.

Ne razume oče, da se nikoli ne bi mogla vživeti Marina zlatolasa v turške običaje in da jo bo poročil oče-mlinar z drugim, če ne pride čez leto in dan. Dnevi bežijo...

Teta Barbara mu pravi: »Potrpi, Janoš! Dnevi tvojega očeta so šteti.«

In res. Teta Barbara zna več ko hruške peč. Vedela je iz zvezd: Na lovu s sokoli se je zgodilo, da so pripeljali Ibrahima pašo mrtvega domov.

Ko so minule pogrebne slavnosti, je silil Janoš kar najhitreje nazaj v Slatino.

Naložili so deset kamel z dragocenostmi, enajsta pa je nosila same

nom sosedne vasi. Dolgo se je branila in čakala na fanta, ki je šel na Ogrsko po zaklade. Zdaj pa vidi, da tistega fanta ne bo več. Maša bo, poroka in velikanska pojedina, povabljeni sta dve vasi, na različnih že peko celega vola in veliko jančev in telet.«

Toliko, da ni Janoš padel raz konja.

Teta Barbara ga priganja:

»Hitro pred cerkev! Poroka še ni bila, bomo zamenjali ženina!«

Pred cerkvijo so bili postavljeni mlaji in pred mlinom klopi in mize. Bilo je polno sveta v praznji obleki, prav toliko beračev in godev. Janoš se je v svoji viteški obleki svetil na konju, da je kar jemalo vid. Za njim je stalo deset oboroženih junakov; za njimi enajst kamel.

zlate turške pijastre. In so potovali, potovali, gnani od nemira in skrbi, kajti bil je že mesec dni več, kakor dogovorjeni rok čakanja.

»Če se je že omožila,« je vzdihoval po poti Janoš, »razdelim vse med reveže in grem v samostan.«

Kako mu je bilo revežu pri srečanju, ko zagleda cerkveni stolp ljube vasi in potok, ob katerem stoji dom vse njegove sreče! Ko so prihajali bliže vasi, se je začudila teta Barbara: v Slatino je vrelo ljudi, kakor da je proščenje. Povpraša raz konja kmetico, kam se ji mudi?

»K svatbi! Danes se možič bogatega mlinarja hči z bogatim župa-

Sliši se godba in iz nje jok.

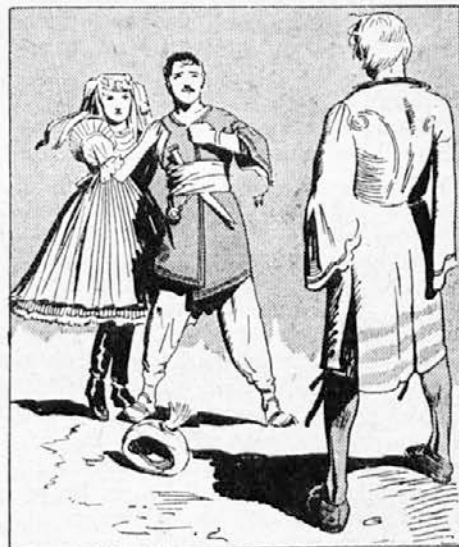
Svat pelje bogato oblečeno nevesto, ki se joče, kakor da gre za pogrebom. Ženin gre z drugim svatom, za njimi oče mlinar in cela rajda sorodnikov.

Janoš skoči s konja pred samo nevesto: »Tu sem, Marina zlatolasa. Oče mlinar! Tu je deset kamel natovorjenih z blagom in enajsta nosi samo zlato! Moja dota, oče mlinar!«

In teta Barbara pristavi ponosno: »Marino snubi sin paše Ibrahima!«

In glejte, kako je z dušami, lakomnimi bogastva? Mlinar vidi kamele, postavnega, bogato oblečenega mladeniča in njegovo spremstvo, pa pravi: »Prejšnji snubač ima staro pravico.«

Marina zlatolasa se pa ne joče

več, vsa blažena se je oklenila tete Barbare.

Ženin župan je hud: »Tako se ne lovijo miši! Jaz zahtevam nevesto zase!«

Pa se ozre po svojih.

Janoš pa se odločno postavi: »Dobro! Se bomo pa bili pred cerkvijo! Nevesta, odloči!«

Marina zlatolasa mu proži roko.

Bila je poroka in potem čudovita svatba, gostili sta se dve vasi, vino in medica sta tekla v potokih, kolačev in piščet so bile cele gore.

Žal, da ni nič ostalo za sedanji hudi čas.

POVESTICE

Na edino okno moje majčkene podstrešne sobice padajo kosmi snega. Sedim na škripajoči postelji in strmim v šipo, oblito od rumenkastih pramenov luči. Srebrni kosmiči snega krvavo žarijo in se sproti tajajo.

Ta študentovska sobica je res tako tesna, da je življenje v njej kakor vklenjeno. Poševna streha jo dela kar nekam vase pogreznjeno. Komaj se malo ganeš, že zadeneš ob zid. Še glavo je treba sklonjeno nositi. Večkrat se v strahu ozrem po njej, kakor bi se bal, da se bodo te nagnjene stene zrušile in me stisnile pod seboj. Ko bi že brž zaplala pomlad in bi človek mogel stopiti pod sonce in pod nebo!

To uro res ne vem početi kaj drugega, kakor da ležem in mislim na okrvavljeno zemljo na vseh koncih in krajih sveta, na poteptane kosti milijonov nedolžnih ljudi, na brezkončne procesije romajočih, izstradanih brezdomcev. — Oh, ljubi Bog, koliko je teh žalostnih stvari!

Zatrepetam v svoji samoti in zapuščenosti, zgrozim se v nemoči. Srce je vse razbolelo. Bridka je misel — brez pomoči — na strte lobanje in pogorele domove. Končno se nasmehnem drobni misli, ki si je upala prikrasti se k meni in me skuša potolažiti z lepim spominom. V tem trenutku se mi zdi kot lepa, čudežna sanja, ki sem zadovoljen in dober z njo kakor otrok z znova najdeno igračo.

Nekoč sem bil prav droben fantek. Suh in koščten, toda žilav in živ. Saj se ne spominjam več, sem takrat že prestopil šolski prag ali še ne. Le po snegu sem prav rad capljal, da so me večkrat mamika zanesli vsega premraženega v hišo ter me posadili na rob velike tople peči v kotu.

»Tu bodi in se nikamor ne gani!« so mi ukazali. »Moj Bog, kako si vendar mrzel! Lepo priden bodi tu na toplem!« so tožili nad mano.

Rad se spominjam teh dni, ko sem bil od mamike sem ter tja pokregan. Ne le kregali, tudi radi so me imeli in skrbeli so zame. Zato so mi ti spomini toliko ljubši, ker mi prinašajo v današnje dni snope svetlih žarkov in vere v samega sebe. Nešetokrat človek kar nenadoma zatrepeta, zdi se mu, kakor bi taval sam po tujem mestu, in zaželi si vsaj dobrega vprašanja: Kako ti gre? Kaj počneš, človek božji? Nekoč so te obsipavali s takimi vprašanji od vseh strani: mamika, atek, sestra, sosedje — oh, ti dobri ljudje. Pa se ločiš od svojega doma in že ni tega od nikoder več, tudi tako dobre roke ne najdeš nikjer, ki bi te mehko in vdano pobožala kakor mamikina. Vsi, ki jih srečuješ na svojih poteh in spregovoriš z njimi mimogrede kako besedo, se ti zde hladni in tuji kot sneg,

ki pada na majhno okno, izvrtano sredi poševne stene.

Neko popoldne smo sedeli zbrani v hiši vsi, kolikor nas je bilo. Atek in mamika, sestra in jaz, najmlajši. Visok sneg je zametel vse poti in gazi, da smo bili kot odrezani od sveta. Haloški hribi so se praznično odeli. Gorice so se poznale le še po črnih vrstah kolja, ki je rilo iz snega. V tesni hišici se je razlivala omamljiva toplota, da še danes občutim veliko prijetnost ob spominu na tisti dan.

Mamika so svoj, od težkih košev in bremen nekoliko zgrbljeni hrbet tiščali k topli peči, držali na kolenskih slamnjačo in luščili vanjo fižol. Sestra Micka, s katero sva si bila po otroški navadi vedno v laseh, je čepela na majhnem stolčku pri postelji in si z rokami, oprtimi na kolena, podpirala glavo. Mene so mamika posadili na peč in mi sezuli premočene čevlje. Atek so sedeli pri oknu, kazali sem po hiši in proti peči hrbet, se naslonili z rokami ob rob mize in nam iz debele knjige brali povestice. Vsemu smo tedaj rekli povestice: tudi pravljicam, romanom — vsemu, kar so nam brali iz knjig. Pa so naš atek znali lepo brati: počasi in razločno, da smo jih vsi lahko razumeli. Še danes se mi zdi, da čujem oddaljen prizvok njihovega glasu in svojski poudarek skoraj na vsaki besedi.

Nihče se ni niti ganil. Bili so to za nas svečani trenutki kot med veliko mašo v cerkvi. Glas je butal ob stene, svete podobe na njih ter počrnili Kristus v kotu, na malo poličko postavljen, so strmeli in poslušali. Vse nas je prevzela povestica o nedolžnih lastovičkah, ki priletijo s pesmijo na drobnih kljunčkih k nam vsako pomlad gnezdit in odgajati svoj zarod, ob jesenskem poletu na topel jug pa jih toliko pade v nastavljene mreže.

Z grozo se nam je krčilo srce, ko smo poslušali, kako se ti morilci drobnih pevk že cele mesece poprej pripravljajo na ta lov. Ko žene drobne, cvrčeče pevke tiha sla pod toplejše nebo, razprostrejo mreže, da jih vanje ujamejo, čeprav se branijo s poslednjimi močmi pred grabežljivimi rokami. S pohlepom na obrazu jih pobirajo in mečejo v vreče, ne oziraje se na poslednji krik drobnega grla po pomladni in življenju.

Nenadoma so atek umolknil. Na pol so se okrenili proti nam in dejali: »Ta podoba nam kaže cel venec na žico nabodenih lastoviček!«

»Kaj? Kje? Kakšne so tiste uboge lastovičke?« je sestra začivkala in brž planila k mizi. Tudi mamika so lezli s slamnjačo v roki bliže. Jaz pa s peči nisem mogel tako naglo zlesti dol. Name so pozabili. Slednjič sem se kar sam popeljal na klop, od tod skobal

na pod in odcapljal k mizi. Stegoval sem vrat, pa mi je precej večja sestra zaslanjala ves pogled. Njen hrbet mi ga je branil. Hotel sem jo odriniti, a se je nalašč uprla ob mizo tako, da niti drobne glavice nisem mogel poriniti h knjigi. Segel sem ji za jopič in jo z ostrimi nohti vščipnil pod rebra.

»Av! Joj, atek! Glejte ga, ščiplje me in brca!« me je v solzah tožila.

»Kaj? Ščiplješ jo?« so atek zarohneli, da sem v strahu zatrepetal.

»Saj ni res! Nič ji nisem storil. Micka se laže!« sem se hotel izmuzniti nedolžen.

Oni pa si niso dali nič dopovedati. Več so ji verjeli kot meni. Težko desnico so že dvignili in široka dlan je bila pripravljena, da bi ploskala po mojem licu. Niti umaknil se nisem, ker si nikoli nisem niti upal, kadar je šlo res za hudo.

Nenadoma me je za ovratnik potegnila mamikina roka nazaj, da sem se sesedel.

»Beži nazaj na peč!« so mi dejali in me spet dvignili na topel rob peči.

»Podobe pa ne bo videl! Jaz mu je že ne pokažem!« so atek zagrozili. »Tak falot je ne sme videti!«

Meni pa je bilo tako hudo, da se nisem mogel joka vzdržati. Zahlipal sem in nič več nisem čul, kaj so atek potem brali. Iz neke užaljenosti in kljubovalnosti sem si držal roke na ušesih, da ne bi slišal besed.

Čez nekaj časa so atek odšli iz hiše. Tedaj so mi dobra mamika hitro prinesli knjigo in mi pokazali podobo: Razkoračen debeloglavec je držal med visoko dvignjenimi rokami venec nabodenih lastoviček...

O, da mi jih ne bi bili pokazali! Uboge lastovičke!

Danes mi je spomin na to povestico kljub temu drag in dober kot kos kruha, ko me zvija glad. To, kar me vselej ob misli nanjo prepoji z neko vdanostjo, je dih domačega doma, tople družinske sreče, ki sem je v svoji rani mladosti tako malo občutil. Mnogo prehitro je udarilo med nas, kakor z jasnega neba: vzelo nam je dobro mamiko v tistih letih, ko sem jo komaj dobro spoznal. Samo naslonil sem se malo v njeno ljubeznivo naročje, okusil le prve kaplje vroče ljubezni in že je ni bilo več. Tedaj je utonila vsa moja lepa in brezskrbna mladost, zrušila se je pod težo vsakdanjosti nekam globoko, da jo moram zdaj v samotnih urah klicati k sebi na kratke obiske. Vsa sreča in materina ljubezen je tedaj umrla, preden sem jo prav spoznal in se njene sladkosti nasrkal. Marsikdaj danes pogrešam to ljubezen, kakor otročiček pogreša in hlasta za materinimi prsi, če mu jih prehitro odtegne. Kolikokrat vzkipi v meni krik

po njej, po tej izgubljeni sanji — oh, čudežni, tako daljni sanji! Vse bi rad dal, da bi se le še enkrat mogli zbrati v nizkem in lesenem domu tam daleč sredi Halož vsi ter spet sanjariti ob branju drobnih povestic. Vsaj za kratek trenutek! Morebiti le za toliko minut, da bi se človek malo pogrel po dolgem času v našem ubogem in zapuščenem domu pri mamiki in ateku, si naložil in odnesel nekaj tiste gorkote in prijetnosti tudi s seboj v življenje. Če bi bilo mogoče: bos in s palico v roki, pa z dobro mislijo v srcu bi šel proti domu. Neprestano, brez počitka bi hodil, dokler ne bi padel dobri mamiki v naročje. Mogoče

bi mi pa po tolikih letih kaj lepega povedala, recimo, kaj novic iz drugega kraljestva. In videl bi dom in naše gorice, naše dobre ljudi. Celo zlati sok iz vinskih gorici!

Venomer pozabljam, da je danes sanjam, ljubezni in dobroti odklenkalo. Na vseh koncih sveta se vrste pogrebi in naša srca čutijo pretresljivo ječanje pogrebnih zvonov. Pravljičice o dobrih ljudeh so zamrle. Vse bolj in bolj nas duši onemogel krik ujetih in strtih ljudi. Nabodene lastovičke!

V zoreči jeseni so letele nad nami vesele lastovice, ki so mirno odgojile svoj zarod pod strehami naših prijaznih domov. Hotele so poleteti mimo

smrti, pa so letele prav v njene razpete mreže...

V teh belih dneh in nočeh, ko so naše Halože spet pokrite z odejo snega, šele prav občutim tisto pravljico o nabodenih lastovičkah. Znova vstaja pred mano vsa živa, bojim se celo, da ne bom zaslišal od kod smrtnega krika zadrgnjenih grl in zasledil raztresenih kapljic vroče srčne krvi.

O ljubi domek, poln miru, blage gorkote in tolažeče ljubezni, kako si še nekje daleč, skoraj nedosegljiv v današnjih mrzlih dneh! Vendar te čutim, kot opojni vonj cvetja iz naših gorici. Slutim te, čutim tvojo toploto. Pozdravljen, moj dobri domek!

Jan Plestenjak:

Urbanova Mina

Snega je padlo za poldrugi meter. Take zime vsa vas ni pomnila, le nekaj nadušljivih starcev se je medlo spominjalo, da je davno, davno zasul sneg vhode in da so si ljudje morali kopati rove, če so hoteli do hlevov.

Bilo ga je že za nad poldrugi meter. Pa še ni jenjal. Bajtarske strehe so se kar šibile, v okna je nametalo snega, da so bila slepa, drevje se je pripogibalo do tal in v prostrani ravnini so se zakopavale v sneg razvlečene bahaške vasi.

Zivega bitja ni bilo zunaj. Če si količkaj prisluhnil, razločno si slišal padanje kosmov. Zdaj pa zdaj se je kje odkrehnila veja, na tla je zagrmel vrhač, zdaj pa zdaj se je sesedla streha ali pa se sesula koliba.

Zivina v hlevih je tulila, gospodinja z otroci, hlapci in dekletke so molili, gospodarji pa grizli in goltali jezo.

»Vse bo polomilo!« je kriknil Ovsenar.

»Vem, da je pod planino vse okleščeno!« je potarnal Močeradnik.

»Zdaj pa še to!« je zajokala Žirovka, ki ji je pšenico toča pobila, ajdo slana pobelila, zelje so ji pa gosenice požrle.

»Ježeš! Ježeš!« je jecljala Urbanova Mina, bajtarica samica, ki se je vse življenje pehala po svetu, da je na stare dni bajto kupila, vsaj toliko da lahko reče, da na svojem sedi in da skozi svoje okno gleda in da okrog bajte raste njeno drevje: presedavka, hlebčar, kosmač, ropotuljček, cibara in medena češplja. Kosmaču je odkrehnilo najlepšo vejo, cibaro na dvoje razčesnilo, hlebčar se je pa nagnil in korenine so pogledale iz snega.

»Marija, pomagaj!« je izgoltala in po namrgodeni koži so se sprožile kot lešnik debele solze. Zaskrbelo jo je, kaj bo s streho. Morda bodo prečniki popustili, morda so križniki prepereli, bogve, če so stropniki dovolj trdni.

Odracala je k peči, da bi ne videla hujšega. Zunaj pa je naletavalo venomer in struga potoka Žabnice se je polnila. Voda je trgala in lomila brvi in odnašala odkrehnjene vrhove jelš in topolov, gradila jezove in se razlivala čez ravan, silila v hleve, drvarnice, trgala, podirala in neusmiljeno grozila.

Pri Jakovih se je sesedla streha, le dva pokončnjaka sta vpila k nebu in izzivala sneg, se majala, kot bi žugala in zaklinjala maščevanje.

»Kaj bo, kaj bo!« je jokala Jakovka, Jakovec si je pa natočil žganje, da bi utopil jezo in skrb.

Mina je odcopotala k ognjišču. V zakrpano in kot stara škrbina v čeljustih občutljivo peč je varno pomaknila še dva panjača.

V hiši je bilo že mračno. Mino je bilo nekam čudno strah in prižgala si je luč, prej pa še pogledala, če ima dovolj smrdljivca.

Ni se mogla domisliti, kaj naj počne; če je prišla za šivanje, se ji je zdelo, da jo peko oči, če je jela plesti, so ji bili prsti prenerodni, in če se je lotila branja, že pri tretjem stavku ni vedela vsebine prvega. Odložila je Domoljuba, pa odprla mašno knjigo. V mašni knjigi so vendar molitve, to jo bo priklenilo, si je mislila. In je brala: »Vsemogočni večni Bog, nebeški Oče, pogledj z očmi svoje neskončne milosti naše bridkosti, nadloge in težave...« Brala je, ni pa molila. Pri besedah bridkosti, nadloge in težave je mislila na polomljeno drevje, na svojo trhlo bajto, brala pa še naprej: »Po tem Gospodu Jezusu odvrni, milostljivi Oče, zaslužene šibe, sedanje in prihodnje nevarnosti, pogubne upore, vojsko, draginjo, boleznin in žalostne hude čase.«

Nekaj jo je poklicalo, vsaj tako se ji je zdelo. Odkrevsala je k oknu; zunaj ni bilo nikogar in še pes ni od nikoder zalajal, le hlebčarju so štrlele korenine izpod snega, kosmač je jokal in cibara se je majala, da se je sama sebi smilila.

»Joj, joj!« je skoro zatulila in se opotekala k peči. Pod železnikom si je izdolbla volilnico in jo zapirala s pečnico. Nihče ne bi mogel vedeti, da se za tisto pečnico kaj skriva, najmanj pa, da Mina tam spravlja svojo pristradarijo.

»Vse bo šlo, vse bo šlo!« je tarnala, odmaknila pečnico, odvezala vrečico in jela šteti.

»Tole sem prihranila pri Kozincu, tole pri Jergu, tale desetak mi je Tončkova mama dala za god, pri Križaju nisem bila dolgo, no, pa bo žel!« se je ogovarjala in zlagala kupček h kupčku.

»Za stara leta!« je šepnila.

»Kaj nisi dovolj stara?« jo je nekaj zagovorilo in zazebljo jo je.

Štela je in štela in zmerom se ji je zdelo, da se je zmotila. Žabnica je pa lomila, trgala, uhajala v hleve in v spodnjem koncu vasi tudi v hiše. Sneg pa še ni pojenjal in zmerom bolj je bil voden. Plasti na strehah so se vidno debelile, stene so se pa kar pogrezale v sneg. Najbolj bahaške hiše so bile v snegu kot drobne

Ksaver Meško:

V tujini

Na Palah v Bosni 1941.

Ob tihih večerih vse misli
v domače mi kraje hiti;
na nebu smehlja se luna,
a v meni joka srce.

Kdor nikdar živel ni v tujini,
samoten, od vseh zapuščen,
ne ve, kaj je hrepenenje,
v nočeh kako težek je sen.

Šumljajo pod hišo gozdovi,
ob hiši studenec šumlja —
a lepše šumljajo lesovi,
mehkeje studenec doma.

Mir božji nad širnim svetom,
vsa tiha počiva vas,
le jaz brez miru bedim še,
solze mi rosijo obraz ...

bajte, le okna je bilo videti, drugače pa sneg, sneg, sneg...

Tončkov Janez je gonil živino iz hleva. Bredel je mrzlo brozgo in pokal z bičem, voli in krave in teleta so pa rinili pod streho in se otepali snega, ki jih je neprijetno ščegetal. Jergov oče je tental in bendal, pa nič ni pomagalo, prašiči so mu vsak trenutek ušli v svinjak, čeprav je bilo v njem že za komolec vode in je bil očanec prepričan, da ga bo voda, pomešana s snegom, zdaj pa zdaj izpodrsnela in ga prekucnila v strugo.

Ratinkova hiša je bila od vseh strani zalita in živa duša ne bi mogla ne v hišo in ne iz hiše. Dobro, da je zidana! Leseno bi izpodjedlo, skrivilo stene in nagnilo v brozgo.

Bilo je komaj štiri popoldne, pa so morali povsod prižgati luč, če so se količkaj lotili dela. Pa nobeno delo ni šlo izpod rok, skrb se je zaglodala še v roke in je v guhi tišini kar lajala.

Mina je štela in štela in se ustavljala ob drobnih spominih iz mladih let prav do te njene zadnje postaje v leseni bajti in pozabila je na sneg in na hlebčar, na kosmač in cibaro.

»O, to pa to, Miklavžev Jaka je bil pa mož. Še oženil bi me bil, če bi bila le hotela!« se je pogovarjala glasno in kar mlado se je počutila, kot da je spet na Burjanovi ohoeti in Ratinkov France sili spet iz meha same stare polke, Jaka mu pa s klarinetom pomaga. Kar zaplesala bi in le za trenutek ji je sladkobne misli premočila tišina

v bajti. V peči pa je prasketalo in skozi razpoke so zdaj pa zdaj švignile iskre; kot da se smejejo Mini, se ji je zdelo in za hipec jo je bilo sram, da se še na stara leta opaja z otroškimi bedarijami.

Nočilo se je, Mina pa je še zmerom čepela pri peči in buljila v svoje pristradane prihranke in bolj ko je mislila, kam bi z njimi, bolj so ji bile misli zmedene. Nenadoma jo je zazebló v dušo in zagomazelo ji je po telesu. »Kaj je neki s Franco?« O, saj je zmerom imela rada tega otroka, rada tudi Podlonkarjevega Janeza, ki bi jo bil rad vzel, pa ni smel, le otroka ji je pustil. Joj, koliko je preslišala in koliko je šele prejkotala in se pokorila.

Odvila je stare papirje, ki jih je tudi hranila v votlinici. Nekaj ji je reklo, naj vendar pogleda hčerino sliko, že dolgo je ni in ni prav, da tako malo misli nanjo. Roke so ji nekam drhtele, ko je segla po sliko, in zazdelo se ji je, da so Franckine oči s slike prečudno zaskrbljeno pogledale, kot bi ji hotele očitati.

»Nič se ne boj, zate sem vse tole hranila!« je šepnila in zazdelo se ji je, da so se Franckine oči zganile, kot bi se hotele zahvaliti.

Sneg je pa venomer naletaval in vmes dež.

Zaškripalo je nekaj in luč je ugasnila. Mina je segla po papirjih in po pristradariji in vse skupaj stisnila v predpasnik, se skrčila in se zavila v cunje, ki so visele izza peči.

»Jezus, Marija!« je kriknila in se stresla po vsem životu.

Pod streho se je nekaj razpočilo, se krčevito upiralo, stokalo, ječalo, potem pa onemoglo tresčilo...

»Bog in sveti križ božji!« se je pokrižala Mina, padla po tleh, čutila je le, da se je zgreznila peč in da je še goreči panjač vrglo v sredo hiše. Zazdelo se ji je, da zija vanjo sto in sto rdečih izzivajočih oči.

Dušilo jo je in skušala je vstati. Pa se je opotekla, nekaj jo je pritisnilo k tlom.

»Pomagajte, pomagajte!« je izgoltala, potem pa jo je nekaj zgrabilo za vrat in nič več ni vedela za svoj hlebčar, za cibaro in kosmač in ne za svoje premoženje, le to je občutila, da je Francka pri njej in da jo prečudno sladko ogovarja.

Sikajoči plameni so zagospodarili po bajti. Mini je telo počasi podrhtevalo, tramovje je pokalo in plast trhlega stropa jo je pokrila. Besnečo jezo razdivjanega ognja so pa hoteli krotiti vodeni curki raztopljenega snega in Mino obvarovali, da ni zgorela, čeprav so jo plameni obliznili po obrazu in ji ožgali lase.

»Gori!« so vpili na vasi.

»Gori!« je bil zvon, pomagati pa nihče ni mogel. Od vseh strani je divjala voda, nihče ni vedel, kje da ima Žabnica strugo. Okrog Urbanove hiše je bilo jezero in v njem so se razčesavali plameni. Bajta se je sesula v sneg in zdaj pa zdaj se je goreči jezik pognal iz ruševin, pa je ugasnil in utonil v vodi.

Šele drugi dan so mogli do podrte in izogljene bajte. Mino so odkopali najprej. Obraz ji je bil od ognja izkažen, le oči so sijale nekam blaženo, kot da niso občutile prav nikake bolečine. Roke so ji stiskale papirje in ves njen zaklad je bil nedotaknjen.

Franckina slika je bila kot nova in Jergovemu očetu se je zdelo, da še nikoli ni bila tako lepa.

»Viš, to je pa Minin testament!« je razsodil očanec nekam hripavo in debela solza se mu je utrgala iz očesa in zdrknila na Franckino sliko.

»Bog ji dal dobro!« je izkolcala Ratince in prižgala svečko ob truplu.

Stoletnico rojstva Josipa Jurčiča obhajamo letos. Jurčič je zbral več narodnih pripovedk, tako tudi znano o raztrgani Višnji gori in zakrpanem Žužemberku. Kdo bi si mislil, da bo res pristna dolenjska šegavost iz te pripovedke še kdaj pomagala vedriti duha Slovincem, zbranim v vseh vetrov na otoku Rabu v letu 1943. Interniranec je tam po spominu napisal to pripovedko in jo tudi ilustriral. Kako zelo je morala zabavati risana zgodba vse, ki so hrepeneli po zelenih dolenjskih gričkih, medtem ko so tavalji po kamniti puščavi na Rabu.

1. Imel sem deda sedem in sedemdeset let starega. Sedeli so vsi zimo na zapečku in zadovoljno kadili pipico. Bili so pa, čeprav stari, brihtne glave, pripovedovali o copernicah, strahovih, zakletih kraljičnah in deveti deželi. Kako je bilo takrat lepo, ko so bili še mladi; takrat ni bilo hudobije in medsebojnega sovraštva, živeli smo v bratski slogi in ljubezni... tako so pripovedovali ded.

4. Hitro sem skočil iz postelje, se umil in počesal. Iz omare sem vzel praznjo obleko, izpod postelje pa zbiksane čevlje; tudi belo platneno srajco sem oblekel, na glavo pa sem si posadil nov, zelen klobuk. Seveda, dežnika tudi ne smem pozabiti. Kaj, če bi bil dež!

2. Bil je semenj v Višnji gori. Ded je dejal: »Veš kaj, Janez, jutri bo semenj, pa boš šel z menoj. Boš videl vsaj raztrgano višnjansko mesto, kjer imajo priklenjenega polža in imenitne hiše, ki nimajo para na tem božjem svetu.«

5. Ded je vzel grčavko, na hrbet zadel bisago in mahnila sva jo po beli kačasti cesti proti višnjanskemu mestu. Srečavala sva voznike s težko naloženimi vozmi. Po polju se je bahavo majala zlato-rumena pšenica. Na poti sva prišla do občestnega znamenja Matere božje, spoštljivo sva pokleknila in prosila za srečno pot.

3. Zgodaj zjutraj je vstal ded, da pripravi vse potrebno za pot. V shrambi je vzel dve suhi klobasi in hleb kruha. Pa si je dejal: »Mislim, da bo za oba zadostovalo, dobro kapljico bova dobila pri Nacetu.« Stopil je v izbo pa zaklical: »Janez, vstani, če hočeš z menoj!«

6. Že precej lepo pot sva imela za seboj. Prišel sem kar malo zaostajati. »Veš kaj, malo bova počivala, Janez,« je dejal ded. Zavila sva v stranpot na jaso. Ded je z rame vzel bisago in urezal velik kos kruha. »Na, le jej, da ne boš omagal! Dolgo ne bo več, ko bova v Višnji gori.«

7.

Krepko sva se podprla in se napolila dalje: »Vidiš, Janez, tam v daljavi, to so razvaline višnjanskega gradu. Tam so nekoč gospodovali oblastni graščaki in izžemali ubogo ljudstvo. Sedaj so časi tlake in desetine pri kraju, so pa zato druge nadloge.«

8.

Zatopljena sva bila v pogovor, ko se je izza hriba pokazala Višnja gora. »Glejte, glejte ded, ni to Višnja gora?« — »Seveda, raztrgana Višnja gora.« — »Zakaj pravite raztrgana Višnja gora, ded?« — »Saj vidiš, kako je vse razdrapano. In to ni od danes!« Ded je za vsako deveto stvarco imel pripravljeno pripovedko:

9.

Od nas dobre tri ure hoda ždi med holmi in gozdíči, vinogradi in cerkvicami, ob živahno šumeči modri Krki prijazni Žužemberk. Domačini se zavedajo, da so Žužemberčanje. Posebno so ponosni na stari grad. Da je vse v redu, zato skrbe občinski očetje in tudi domačini sami. Naravnost kosajo se Žužemberčanje v pridnosti, varčnosti, poštenosti in brihtnosti. Bog jim trosi tudi obilo sreče.

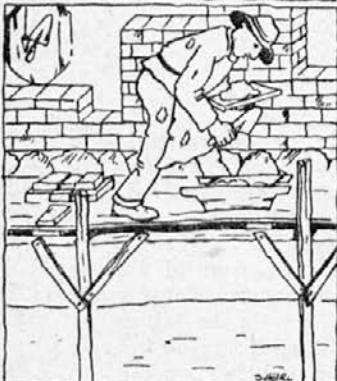
10.

Žužemberčanje niso kar tako, imajo tudi svojo usnjarno. Ob Krki je pridni Jože od zore do mraka neutrudno dronil in strojil goveje, telečje, ovčje in zajčje kože. Stari usnarji so pa imeli svoj ceh. Pravice jim je podpisala že rajnka Marija Terezija.

11.

Že od nekdanj so imeli Žužemberčanje lične hiše. Niso bile to razdrapane kajže kot višnjegorske, kajti pridno so skrbeli, da se je vedno vse lepo popravilo in pozidalo. Ako je s strehe padla opeka, takoj so namestili novo. Tudi so bile vedno hiše vse čedno pobeljene. Zato je skrbel neutrudni Tone, žužemberški zidar.

12.

Daleč po sejnih je bil znan žužemberški lectar Anton. Ni bilo božje poti ali žeganja, kjer bi ne prodajal razne sladke dobrote in odpustke. Imel je obilo stvari iz sladkega lecta, srčeta z ogledalci in napisi, punčke, petelinčke in konjičke, ki piskajo zadaj, urice, sladke štruklje, molke, podobice in mašne knjige.

13.

Spoštovana in najbolj imenitna glava poleg župnika je bil trški župan. Neznansko odprte glave je pridno popravljaval stare »škarpe«, obenem reševal ukaze višje gosposke; zato so ga tržanje jako spoštovali.

14.

Desna roka župana je bil občinski bobnar, mladini posebno priljubljen. Skoraj ni bilo dneva, da ne bi bobnal in bral poslušnim tržanom iz velike listine oznanila in ukaze. Pokorno so ga poslušali. Ko pa je opravil, je zavil v krčmo, saj ga je vedno žejalo.

15.

Večkrat sem obiskal čislana copatarja Pečnika. Na jako umetelni način je izdeloval iz ovčje in kozje dlake tople copate. Tja do pozne večerne zarje je pela kožnata struna tr-tra, tr-tra, tr-tra. Staro in mlado je nosilo tople copate in marsikdo se je obvaroval nadležnega prehlada. Rad ga je pil, delal pa vedno na vse kriplje.

16.

Vse so Žužemberčanje imeli v redu. Nobene mestne strehe prevotljene, podrté; nobene kotanje na tleh ne luknje v zidu. Vse je bilo treba zakrpati, zamašiti in popraviti. Za to so vestno skrbeli. Vlada sta povsod red in snaga. Lenuhe, postopače in gobezdače so sovražili na vso moč.

17.

Še sedaj Žužemberčan starino rad popravi in pogladi, da jo proda za novo. Na nobenem sejmu na Kranjskem ni toliko robe kot na žužemberškem. Vse mogoče stvari dobiš na prodaj, od ur pa do šivank. No, vse, kar hočeš, pa za cenen kup.

18.

Višnjanje so pa čisto druge nature. Ne zmenijo se za luknje v strehi, ne v zidu, ne kje drugje. Vse je pri njih na vso moč raztrgano, razdrapano in nepopravljeno. Nič drugega jim ni mar — marelo in culo na hrbet in palico v roke — pa hajd zakupčijami.

19.

Tako je bilo tudi za njega dni v Višnji gori vse raztrgano, povsod so režale temne luknje kot zmajeva žrela. Županova hiša je bila najbolj imenitna. Krita je bila z deskami in razbito opeko; vrata so bila vržena iz tečajev, okna vržena in polomljena. Na veliki in močni verigi je bil priklenjen častitljivi višnjanski polž.

20.

Že takrat, ko je bil polž še dobro priklenjen pri županovih, so kmetje Višnjane dražili: »Kje pa imate priklenjenega polža?« Žužemberčani pa so še dostavljali: »Luknje si zamašite in zakrpajte, če ne vam polž uide!« Višnjani so se jezili in pestili: »Govorite, kar hočete — kmečki tesači!« Žužemberčane pa naganjali: »Vi, cunjarji in krparji, vam bomo pa že pokazali, kaj znamo!«

21.

Ko je Višnjanom polž prvič ušel in so ga po dolgem iskanju našli, ko je obiral mlado zeljnato glavo v gredi za županovo hišo, so navili druge strune. Da jim ne bi ušel, so mu dali telesno stražo. Stražar je bil dobro oborožen, torej vedno pripravljen, če bi bilo treba kaznovati porednega polža.

22.

Zaradi večnega zbadanja in zabavljanja Žužemberčanov je razglasil mestni pisar neko soboto med gosposke meščane tale oglas: »Čestiti meščanje višnjegorski! V nedeljo se po nauku zberite vsi pred županovo hišo, kjer se bo sklepalo v prid in blagor vseh nas. — Župan Počasne.

23.

V nedeljo se je zbral ves zbor meščanov pri pravkar ujetem in trdno priklenjenem polžu. Častitljivo so ga ogledovali od vseh strani, posebno Počasne. Trdo ga je trepljal po veliki hišici in mrmral: »Preljubi polžek, da smo te le spet ujeli! Hudih uric si nam pripravil. Kaj ne, saj ne boš več ušel, polžek?« Polžek ni rekel nič, le slinil se je.

24.

Župan je nato nagovoril zbor z ognjevitim glasom: »Možje, meščanje višnjegorski. Gre zaradi jezikavih Žužemberčanov. Nikar ne pustimo, da bi nam očitali častitljivega polža, nedolžno živalco! Dražijo nas, da ne krpamo svojega mesta. Ko sem tovoril in prodajal sol, so me pikali, da sem polžar iz raztrgane Višnje gore. Mislim, da smo več vredni kot devet in devetdeset Žužemberčanov.«

25.

»Kaj si jim zabrusil v odgovor?« vpraša zajetna Meta. »Tri sto kosmatih — kaj? Vprašaj mojo staro!« Prav košato se je prizibala Počasnela pa dejala: »Sinoči je prinesel ves hrbet kitast, take nazarenske klobase ima po hrbtu, da se ga Bog usmili. Ne vem, če bo mogel oprtati tri tedne na hrbet vrečo soli!«

26.

Nastal je silen hrušč, palice, klobuki, vse je letelo v zrak. Razkačeni so vpili Višnjani in se drli na vse grlo: »Še to noč gremo na Žužemberčane, polomimo jim vse kosti in vse kolibe prekucnemo v Krko, bodo videli, kaj smo!«

27.

Na vso naglico je tekel pred županovo hišo Ribničan Kozmek, ko je čul: ...to noč gremo na Žužemberčane... polomimo kosti... prevrnemo kolibe v Krko. Sam pri sebi je dejal: Ljubi Bog, tega pa ne! Potem jim ne bom prodal nobenega lonca več!

28.

Ves upehan je lovil sapo, tako je dirjal: »Büzarona, če Višnjane Žužemberk v Krko prekucnejo, bo zgüba. V Žužemberku gospodinje ne kühajo v ubitem loncu, ampak vedno nove küpujejo. Tega ne vaj vsaki, jaz pa vajm. Če se to naredi, adijo, nobene latuce, ne rejne ne bom prodal.« Pričel je kričati na vse grlo: »Višnjani, mene poslušajte, če hočete dobro!»

29.

Možato se je razkoračil, pa na ves glas dejal: »Vajste kaj, prijatelji! I, nu, nikarte se ne obajsite. Ušli itak ne bodo nam. Poglejte na ono okno, kjer se hladi jed, maček krađe koruzni močnik! Najprej ga zagrabim, potlej mu šele pre-strojim kožo.« Hop! in mačka je zalučal preko sosedovega plota.

30.

»Tu v papirju,« je nadaljeval, »imam ubit lonec, vidite ga! Pošljimo ga Žužemberčanom in jim recimo: Ker znate vse zakrpati in zamašiti, še ta lonec nam zamašite, če ne vam bomo vsa rebra polomili. Lonca nikakor ne bodo mogli popraviti kot jaz ne in cela ribniška dolina, kaj šele — cünjarji.« Vsem je bil nasvet všeč. Kozmek je bil izbran, da odpelje ubiti lonec v Žužemberk.

31.

Sonce je zlatilo vrhove, ko je Kozmek naložil na voz lončeno robo. Nazadnje je pa vtaknil med slamo še lepo zaviti ubiti lonec. Vpregel je rjavko, zlezal na boro kareto, a v roke vzel bič. »Hej, hej, rjavka, le stopi, na večerjo bova že prikolovratila v Žužemberk!« In je pognal.

32.

Spotoma je srečal krškega kovača. Bila sta dobra znanca. »Kam greš, Kozmek?« — »Kam? I, nu, v Žužemberk peljem nekaj robe in pa počen lonec. Dali so mi ga Višnjani, da bi ga naj Žužemberčanje zakrпали.« — »Kaaj, lonec, da bi naj zakrпали?...« buli vanj kovač. »Da, daaa! Višnjani, ki so odprte glave, mislijo tako!«

33.

Drugo jutro je že razpostavil v Žužemberku lončeno robo, sklical tržane ter prav hinavsko govoril: »I, nu, poslušajte me, dragi tržanje! Ti neumni Višnjani so na vas strašno hudí, ker ste nabili Počasneti in se vedno norčujete, da imajo raztrgane bajte in žalite polža! Gorje, če pridejo nad vas!« Žužemberčanje so bili grozno hudi in so hoteli Ribničana kar v Krko vreči.

34.

»Stojte, stojte, ljudje božji,« jih je miril. »Saj vsega najsem povejdal. Vsak vendar pozna poštenega lončarja iz Ribnice. Nazarensko sem dobrega srca. Sem vaš prijatelj, da ga ni para na svetul!« Iz voza je privlekel lonec z veliko luknjo v vampu.

35.

»Višnjani hočejo, da ga zakrplate. Poslušajte, kako bi se rešili te hude naloge.« — »Na, tu imaš ti in tvoji Višnjani zašit lonce!« — Ubogi Kozmek, preden se je zavedel, je bil popolnoma moker. Kaj bi ne, saj je dobil poln škaf vode na glavo.

36.

Prestrašen je zavpil: »Za pet ran, poslušajte! V Krko me pa vendar ne bodete vrgli, gospod župan! Po vodi ne znam kobaliti, sicer sem pa že ves moker.« — »Le ne boj se ničesar, ti samo lepo povej, kaj naj bi storili, da se za nas izteče dobro?«

37.

Hinavsko pomoli Ribničan županu pod nos ubiti trebušasti lonec in ga nekaj povpraša. Slovesno se obrne župan do tržanov. »Kozmek je pripravljen pomagati nam, ako mu vsi skupno obljubimo in na pisanju damo, da bomo čepinje samo od njega kupovali.« — Vsi so bili za to. Kaj bi ne, malo so se le bali Višnjjanov.

38.

Kozmek pa je povzel: »Kajne, tržanje, kadar se srajca šiva, se mora najprvo obrniti, potem se šele zašije. Na lice se ne šiva, ampak narobe. Zato tudi vi lonca na licu ne boste krpali.«

Razkoračil se je nato prav na široko in narekoval pisarju pismo za Višnjane. Vsem je bilo pogodu, župan pa je pristavil: »In napisali ga bomo na pergamentno listino!«

39.

Prav slovesno so pismo za Višnjane napisali in zapečatili. Kozmek je tudi dobil obljubljeni pisanje. Skrbno so zavili ubiti lonec. Sosedov petelin, večni pretepač, je skočil na zavoj, zakikirikal... Oboje je Ribničan naložil na svoj voz, lončeno robo je itak vso dobro prodal, in jo odrinil nazaj v Višnjo goro.

40.

Kozmek je v Višnji gori najprvo poiskal župana in mu pomolil pismo in zavoj: »To pisanje so za vas dali Žužemberčanje. Kaj piše v njem, ne vem!« Na ves glas je zastokal župan Počasne ob odprtju zavoju: »O, joj, o, joj, kaj ga niso zakrpali?« Kozmek ni rekel nič. Župana pa je obliil mrzel pot, ko je prebral še pismo.

41.

Drugi dan skliče župan vse meščane. »Poslušajte me! Žužemberčanje so vrnili lonec, v pismu pa stoji zapisano, da ga nam lepo zakrpajo, samo da ga mi prej narobe obrnemo. Kdor je toliko pameten, pa naj poskusi.« Vsi so bili presenečeni, popolnoma jih je zmedla ta novica, kaj bi ne? Lončen, ubit lonec — zaobrnilil

42.

Vsa Višnja gora je bila na nogah in je poskušala, a vsi so zmajali z glavami. Še župan in njegov sosed sta se držala kisle in poskusila vse. A prišla sta do spoznanja, da jo jim je Ribničan Kozmek pošteno — zagodel!

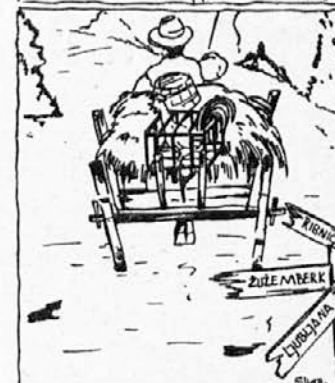
43.

Že drugi dan je bil na občinski tabli poleg županove hiše pribit razglas: Višnjanje! Lončar Kozmek iz Ribnice, zdaj bivajoč v Višnji gori št. 13, se naznanja in da vedet meščanom, da se mora takoj izseliti iz Višnje gore. — Zakaj? — 1. Žalil je našo čast, 2. žalil čast polža in kar je glavno: 3. nas vse skupaj potegnili za nos zaradi ubitega lonca! Tako smo razsodili modri četnje na dolgi seji, ki je bila burna. —

44.

Kozmek ni dejal nič, naložil na voz vso svojo borno beračijo in kurnik s petelinom ter se brez slovesa napolil k svojim rojakom. Zadovoljno se se smejal, veselo zaukal in zapel: »Vre, vre, vre, mi smo pa Rejbenčanje...«

45.

S piskrom so si pa Višnjani še vedno belili glave, kako bi ga obrnili. Nekoč je srečal Počasne popotnega človeka: »Hej, ti ki dosti sveta vidiš in veš, ali bi znal zaobrniliti tale lonec?« Tujec ga ogleduje — ti šment — malo je bil neroden, pa mu je padel na tla. Ostale so same črepinje.

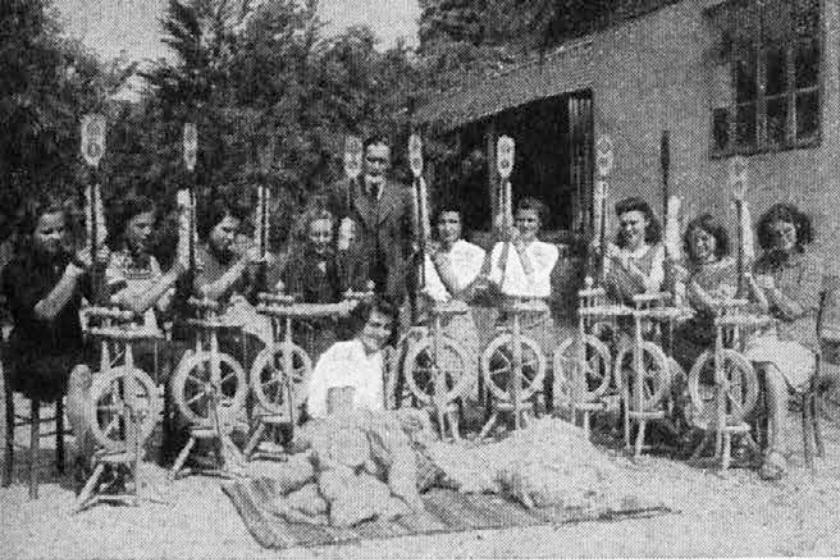

46.

Slovesno in obenem spoštljivo je pobral črepinje, ki so zadale Počasnetu toliko sivih las, in jih vrgel pod hlev »Kruļjevega Nandeta«, kjer še danes leže...

Če boš pa kdaj šel skozi staro višnjansko mesto, vprašaj za razbiti lonec in priklenjenega polža. Ali glej dobro, da si prej nabrusiš podplate — ker si gotovo preveč vprašal.

Ljubljankanke so se že poleti 1943 z veliko vnemo udeležile tečaja, ki naj bi jih naučil presti. Tečaj je priredil Zavod za žensko domačo obrt v Ljubljani.

B. Račič:

Lan, konoplja in volna - naša obleka in perilo

Ni naš namen, napisati podrobno razpravo o lanu, konoplji in volni, kar naj bi služilo za podroben strokovni pouk, ampak hočemo s tem le zopet opozoriti, da se da pri nas marsikaj zopet poživeti in zboljšati ali pa na novo vpeljati. Dobri in slabi časi se hitro menjajo in velikokrat je človek kar nenadoma navezan na samega sebe in na bližnjo okolico. Takšni časi so nastali danes zopet in bodo trajali mogoče še nekaj let. Kljub temu pa človek ne sme tarnati ali pa celo obupavati. Nasprotno, z dobro voljo moramo krepko zgrabiti za delo in si uspešno pomagati sami. Med domačo »samopomoč« spada tudi pridelovanje surovin za tkiva in pletiva, t. j. lanu, konoplje in volne.

Naš delovni človek potrebuje predvsem trpežno obleko, ki si jo z lastnim delom in primernim znanjem lahko sam napravi. Saj še ni ravno tako dolgo tega, ko so pri nas še obleko delali doma. In ta obleka je bila trpežna in lepa! Potem pa je nastopila diktatorica Moda, ki je zaslužnija in še zaslužnjuje zlasti ženski svet ne oziraje se na druge hude posledice, ki jih zapuša. Moda — tujka z velikega sveta — je pregnala skoraj docela lepi domači oblačilni obrt: platnarstvo in suknarstvo. Tudi kmečki človek je na ljubo modnim novotarijam opustil staro in uspešno »domačo avtarkijo«, ko je domačija nudila domačim menda razen soli prav vse, kar so potrebovali. Dandanes zopet živimo v časih samopreskrbe v oblačilih. Dežela premore dalje tudi mnogo izvrstnih delavcev in delavk, ki lahko predelajo pridelane surovine v tkiva in pletila za primerne cene.

V ta namen dajemo nekoliko pojasnil, da opozorimo na koristne panoge domačih obrtov, ki naj služijo k zboljšanju prvih povojnih razmer, in na surovine, ki se pri tem uporabljajo.

LAN.

Do velike svetovne vojne l. 1914 so sejale lan le še stare trdne kmečke hiše, ki so spoštovale navade svojih prednikov in cenile trpežnost domačega tkiva, čeprav so bili tkalci domačega platna že zelo redko posejani. Pomanjkanje platna, ki se je občutno pojavilo po svetovni vojni, je oživel zanimanje za gojitev lanu tudi po drugih krajih izven Bele Krajine, kjer je bilo lanarstvo in tkalstvo še vedno precej živo. V novih razmerah po vojni so se začele razvijati tudi razne industrije, pri nas predvsem tekstilna, ki se je razmahnila do razveseljivega viška. V Grosupljem je nastala prva terilnica in predilnica za lan. To podjetje se je razširilo potem v vrvarno in motvozarno ter v tkalnico lanenega in konopnenega platna. Poleg tega je nastalo še več manjših tkalnic, kjer predelujejo doma pridelane surovine v raznovrstna tkiva.

Tovarna je začela ljudi bodriti za racionalno gojitev lanu in tako so začeli v okolici Grosuplja, Stične in po Dolenjski gojiti lan v nekoliko večji meri. Tovarna je potem odkupovala od kmetov lanišča in predelavala lan za svoje potrebe. Slično delajo tovarne tudi drugod. Direktne koristi pridelovalci od lanu prav za prav niso imeli, pač pa tovarne. Največjo korist imajo in so imeli prav za prav le še Belokranjci in oni pridelovalci, ki so predelavali lan za sebe in prodajali poleg tega še seme. Z ozirom na razmere v bodočnosti je naravnost potrebno, da se pridelovanje lanu razširi tudi po drugih krajih, ker je naše podnebje zanj razen planinskih pokrajin nad 900 m višine res prikladno.

V prejšnjih časih so sejali pri nas domači lan, ki so ga od časa do časa menjali z drugim semenom, zlasti s holandskim in ruskim. Po svetovni vojni so začeli pri nas uvažati seme pernavskega lanu, ki daje visoka stebila in mehko predivo. Treba je pa posvečati vso skrb, da se seme ne meša, ker potem zelo trpi kakovost prediva in semena. Če gojimo lan vestno in pazljivo, je korist zelo velika, sicer pa sledi razočaranje, kakor pri vsakem slabem in površno opravljenem delu na drugih nasadih.

Prav bi bilo, če bi zopet pri nas začeli gojiti več lanu zaradi platna samega. Kdor koli se je samo enkrat prepričal o trpežnosti domačega platna, ga ne bo več opustil. Predvsem je domače platno uporabno za posteljino in namizne prte, tanjše pa za moške delovne srajce, predpasnike, brisače in letne moške in ženske obleke. Uporaba domačega platna je torej vsestranska. Po vojni bo nastalo veliko pomanjkanje denarja in zato je še tem bolj važno, da čimprej z delom pričnemo.

Priprava zemlje.

Lan uspeva pri nas povsod v dobrih zemljah. Predvsem je treba paziti, da pride v spočito zemljo, ki je bila prejšnje leto dobro gnojena s hlevskim gnojem. Potem uspeva tudi prav dobro na preoranih travnikih in pašnikih, deteljšičih, za krompirjem in koruzo. Napraviti je treba dobro praho v jeseni, a pozimi potresti zemljo s pepelom. Spomladi, ko je njiva zbranzana in porahljana, je tako najbolje pripravljena za setev. Posejani lan je treba z lahko brano zabranati in nato z lesenim valjem povaljati, da je njiva lepo ravna in da seme enakomerno nikne — skali. Sejati je treba vedno ob mirnem vremenu,

ker sicer raznaša veter seme zelo neenakomerno, kar nepovoljno vpliva na rast lanu. Po prvem dežju je dobro, polivati njivo z gnojnico, ki zelo pospešuje hitro rast, kar je zelo važno.

Kakšno seme bomo sejali in kdaj?

Lan sejemo konec marca ali začetek aprila, zimce pa jeseni. Vedeti pa moramo, čemu bomo sejali lan — ali zaradi vlakna, ali zaradi semena. V našem primeru bomo sejali lan zaradi vlakna. Zato moramo sejati pomladanski lan, ki daje boljši pridelek od zimskega. Ta je nizek in debel in daje slabše predivo. Seme je najboljše pernavsko ali liško, ker dajeta ta lana najboljša vlakna. Setev naj bo čimbolj gosta, ker gre potem lan v višino. Seme moramo vsaka tri leta menjati, da ne začne kakovost lanu pešati in se poslabševati. Lan dozori navadno v približno štirih mesecih.

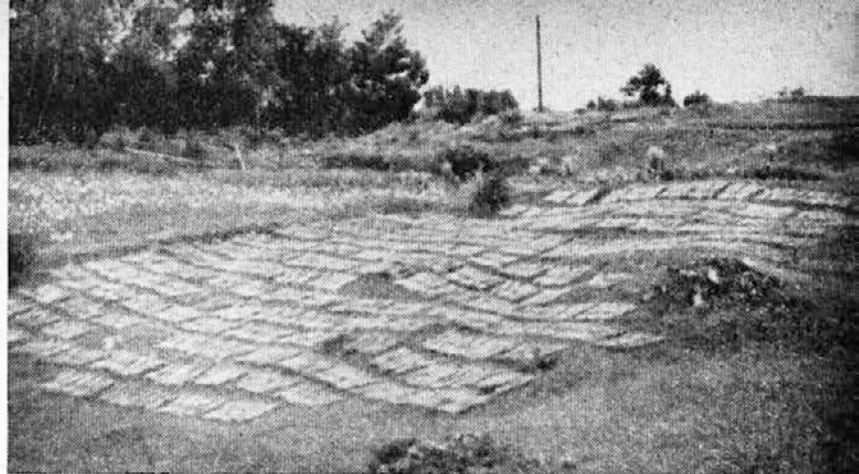
Če pade huda ploha na posejano njivo, se navadno napravi povprek trda skorja, ki ne prepušča klic in zato se setev lahko zaduši. V tem primeru je treba njivo zopet povaljati z lesenim valjem kakor za setev. Valjamo pa takrat, ko je najbolj trdo, t. j. dopoldne ali takoj popoldne. Potem pustimo setev v miru in če se je plevel le preveč razrasel, je treba njivo previdno opleti.

Pukanje in sušenje lana.

Lan, ki ga potrebujemo za vlakna, naj se popuka, ko je dobro odevetel in začnejo semenske glavice in bilke rumeneti. Takrat je kakovost lanišča najboljša. Kasneje popukani lan je trd in se teže predeluje. Za seme pa lahko pustimo samo en del njive, da dozori popolnoma.

Lan popukamo tako, da z levico objamemo toliko stebelc, da je polna roka med palcem in ostalimi prsti (rukovet), z desnico pa dodamo še nekaj stebelc in potem celi snopek naenkrat iz zemlje iztrgamo in odrešemo zemlje. Nato snopek lepo poravnamo in odstranimo plevel. Potem lan lepo razprostrimo po zemlji, da ovane, kar se zgodi ob vročini v nekaj urah. Lan naj se puka popolnoma suh — torej ko mine rosa in samo ob lepem vremenu. Razprostrti lan se nato popolnoma posuši na tleh, kjer je suha zemlja. Obratiti pa ga je treba tudi na drugo stran, da je od vseh strani dobro suh.

Nato snopke povežemo v večje snope in jih postavimo v kope, kjer se lan posuši popolnoma. Mnogo boljše pa je sušiti nepovezan lan v kopah. Te napravljamo takole: močan, debel kol, od katerega še štrle pri vrhu za nekaj prstov dolge, požagane veje, zabijemo v zemljo, da gleda iz nje približno 1 m. Kake 3 m dalje zabijemo sličen drugi kol. Nato položimo na vejne ostanke prvega in drugega kola v primerni višini preklo, na katero začnemo naslanjati v poševni legi nepovezani lan z ene in druge strani tako, da nastane strehi podobna kopa, krajne plasti lanu v debelini prijema pod vrhom povežemo z ene in druge strani, da veter lanu ne raznaša in ne razmrša. Ko je prvi slog končan, previdno izvlečemo vodoravno položeno preklo s kolov in izderemo prvi kol iz zemlje. Zabijemo ga nato zopet 3 m dalje, položimo zopet preklo na kola in znova polagamo lan nanjo. Ta postopek najbolje opravljata dva, ali če je več lanu, štirje delavci ali delavke. Da se lan na soncu enakomerno suši, naj imajo kope smer od severa proti jugu.

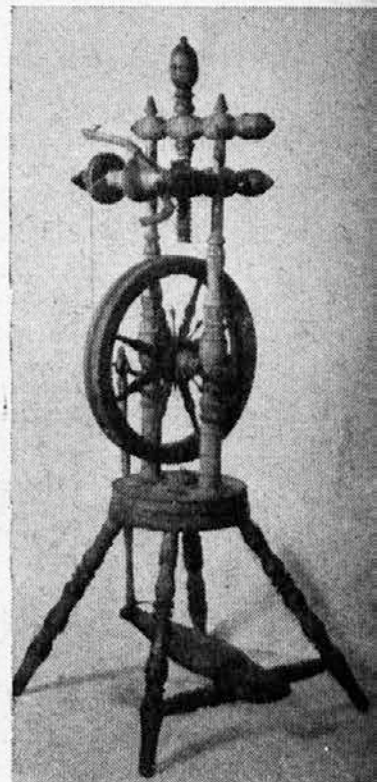
Takole godijo lan na rosi v Beli Krajini.

Namakanje lanu v gorski Kolpi.

Umetnost prstov ob niti, ki jo sproti navija kolovrat.

Prvi »meščanski kolovrat« starega kova. (Nar. muzej.)

Ko je ves lan postavljen, se na drugem koncu lan zopet zveže, da ga veter ne raznaša. V kopah ostane lan kakih 10—14 dni. Ta način sušenja je najprimernejši. Ko je lan dovolj suh, ga povežemo v debelejše snope in ga zvozimo navadno domov, kjer mu potem na podu osmukamo semenske glavice.

Obiranje semena.

Smukanje ali trganje semenskih glavic opravimo s pomočjo grebenov ali železnih česalnikov z dolgimi zobmi, ali pa s tolčenjem in otepanjem. Pri tem moramo lan čvrsto držati, da se bilke ne mešajo in ne skuštrajo. Ko je lan osmukan ali otolčen, ga povežemo v šope, ki so debeli za obseg obeh rok.

Osmukane glavice je treba še nadalje na soncu do dobrega posušiti. Najbolje to delajo v Beli Krajini, kjer imajo skoraj pred vsakim podom sušilnico za žita itd. Na teh sušilnicah je žito varno pred domačo perjadjo in ne pride v dotiko z zemeljsko vlago. Glavice je treba večkrat premešati, da se ne vnamejo. Spomladi se glavice omanejo ali starejo in se seme očisti in preseje. Spravi se v vrečah na suhem, zračnem prostoru, ki je varen pred mišmi in podganami.

Goditev lanu.

Osmukan lan je treba še goditi. To se izvrši na pokošanih tleh, ali v močilnicah, ali v tekoči vodi. Goditev lanu ima namen, omehčati rastlino do takšne mere, da »koža«, to so vlakna, lepo odstopi in se lahko odstrani od stebela. Vlakna so zvezana s stebлом po lepivu, ki ga je treba razmehčati z vlago in raztopiti v vodi, da potem »koža« odstopi.

V Beli Krajini godijo lan v vaseh, ki so blizu Kolpe, kar v tej vodi. Kolpa doseže poleti toplino 28 stopinj in je zato zelo primerna za goditev, ki je opravljena že v nekaj dneh.

Oblasti so sicer branile namakanje lanu in konoplje, ker izločajo lan in konoplje strup, ki ribam škoduje. Ker pa je bil ribolov v obmejni Kolpi prost, so ubijali od prve svetovne vojne sem ribe kar na debelo z dinamitom, zato ne pride riba več za ljudsko prehrano v poštev. Sicer pa je Bela Krajina na vodi tako revna, da je poleti celo zmanjkuje za ljudi in živino. Prav pa bi bilo, če bi občine skrbele za ureditev primernih močilnic.

Godnost lanu je treba preizkusiti, če se ličeje hitro in vse loči od stebela in se steblo krhko prelomi, ne da bi ostalo kaj ličja na njem.

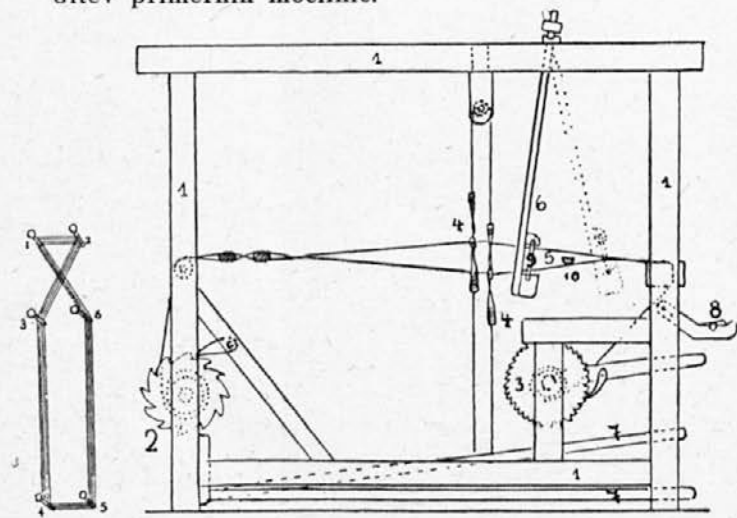
Končno je treba lan še osušiti, kar napravimo najbolje tako, da postavimo snope pokonci in jih spodaj odpremo, da lahko stojijo. Lahko lan tudi razprostremo po suhem, pokošanem travniku, kjer se še malo obeli. Potem postavimo lan na suh prostor s preprihom.

Trenje in mikanje lanu.

Za trenje mora biti lan dovolj suh. Če ni, ga posušimo na sušilnicah. Najbolje nam služijo danes brezdimne zračne sušilnice, ki so že vpeljane povsod. Če pa se lan suši na odprtih sušilnicah, je treba dobro paziti, da ne bo vročina prehuda, ker se sicer lan zapeče, kar zelo škodi kakovosti vlaken.

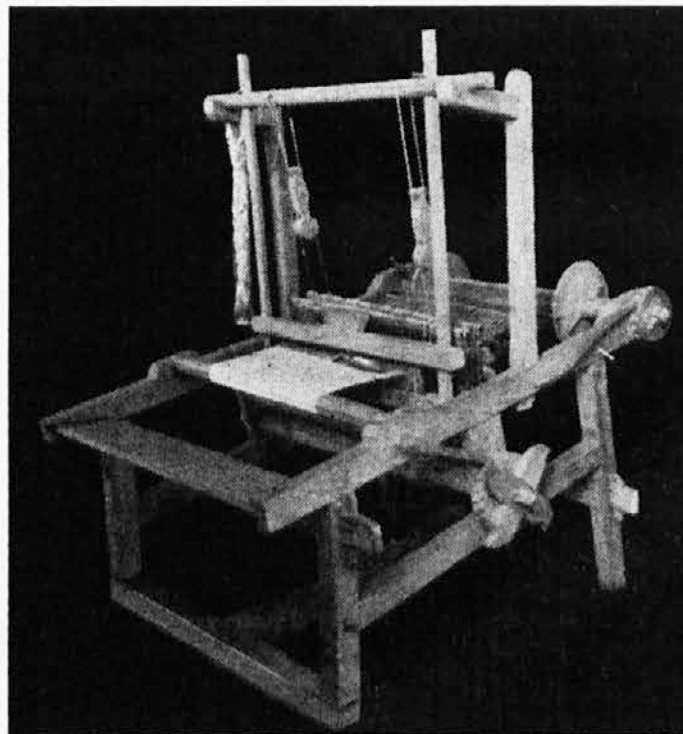
Če je lan dobro suh, ga terice otarejo s trlicami. Če je lan trd, ga prej otolčejo v tolkačah. Terice navadno tarejo lan po štiri na enem stebri, na katerem imajo v podobi križa pritrjene trlice, in sicer en konec trlic na enem stebri, drugi konec pa, kjer se trlica odpira, na drugem kolu. Trlica je podobna klini velikega noža, katerega konica je podaljšana v ročaj in je pritrjena na nasprotnem koncu, da se lahko odpira kakor žepni nož. Šop pripravljenega lanu vtaknemo med nož in nožnico. Nato je treba krepko udarjati po šopu in ga vleči počasi proti sebi, tako da je ves šop z malimi presledki kakor nasekan. Trlica naseka seveda samo steblo, ki se zlomi na drobne koščke, dočim ostane kita vlaken v roki. Tako dobljeni lan je treba še dobro otresti in dati na kupe.

Kadar je čas, se posamezni šopi lanu smukajo. To delamo na grebenih ali česalnikih z dolgimi železnimi zobmi. S česanjem dobimo lepo, enakomerno predivo, ki ga zvijamo v povese. Kar pa ostane na grebenih, je uporabno za debelejšo prejo, ki služi za tkanje debelih rjuh. Tanjše in daljše ko je predivo, boljše je.

Navijanje osnove.

Črtež statev od strani: 1. Ogrodje statev ali krosen; 2. sprednje vreteno; 3. zadnje ali spodnje vreteno; 4. ničalnica; 5. zev; 6. bilo; 7. podnožnika; 8. klop (sedež); 9. brdo (glavnik), 10. čolniček.

Statve, razstavljenе v Narodnem muzeju.

Preja.

Lepa slovenska navada je bila včasih povsod, kjer se je predlo, »prelo«. Danes hodijo le še Belokranjci po prelu. Zvečer se zbirajo žene in dekleta po hišah, kjer imajo veliko sobo in predejo lan. Svojčas so predle samo na roko, danes pa predejo največ na kolovratih. V starih časih so se pomešali med predice »na prelu« tudi domači fantje, ki so tam tekmovali v rezljanju preslic in vretenc in si skušali s svojimi lepimi izdelki pridobiti priznanje in naklonjenost navzočih predic.

Kako je treba prestiti, se kaj lahko priučimo. Svojčas so predli povsod: na kmetih, po gradovih in po mestih v meščanskih hišah. Danes predenje iz potrebe zopet oživlja. Ni se treba čuditi, če celo ljubljanske gospodične predejo, in še prav lepo. Izdelujejo si iz napredene volne najrazličnejše pletenine.

Ker predemo na kolovratih mnogo urneje, je delo na kolovratu tudi bolj ekonomično; čas ima tudi svojo vrednost in ga je treba izkoristiti.

Spredeno prejo moramo previti z motovilom, da dobimo štrenje. Štrenje navadno belijo s kuhanjem in obešanjem na sonce in mrz. Preden preidejo k tkanju, previjejo štrenje na motovilu v klobčiče.

Snovanje.

Predpriprava za tkanje je snovanje. Osnova se napravi takole: 12 klobčičev denemo v 12 loncev ali v zaboj, ki ima 12 enakih predalov, približno malo ped na vse strani velikih. Nato napeljemo vseh 12 niti skozi snovalno deščico, ki ima 12 luknjic, in jih navijamo po posebni poti navpičnega vretena, ki sega od stropa do poda in se obrača. Tako dobljena osnova ima podobo dolge in debele ženske lasne kite. Snovanje zahteva precejšno spretnost in ga moramo pazljivo opravljati.

Tkanje.

Tkemo na statvah ali krosnih. Risba nam kaže v prerezu glavne dele navadnih statv za tkanje platna. Osnovo je treba »presnovati« na statve. Najprej osnovo razpletemo kakor kito in jo privežemo na zadnje vreteno. Nato osnovo napeljemo skozi ničalnice in brdo, ki je v bilu, in jo navijemo na sprednje vreteno. Navijamo toliko časa, dokler ni vsa osnova previta in čvrsto napeta. Enakomerno razdelitev osnove na vreteno regulirajo »grabljice«, skozi katere teče enakomerno razdeljena osnova. Sedaj lahko začnemo s tkanjem. Tkalec ali tkalka odpre s podnožnikom zev, v katero porine čolniček, v katerem je navito vreteno z nitjo. Nit zabije z bilom vodoravno k sebi. Potem odpre z drugim podnožnikom zopet zev, porine čolniček od nasprotne strani skozi in zabije nit z bilom. To se potem ponavlja in platno nastaja pred nami počasi za debelino niti. Za debela in redka platna uporabljamo brda z redkimi zobci, za tanka pa gosta.

Na navadnih statvah gre tkanje bolj počasi od rok. Mnogo hitreje gre na statvah s »hitrim čolničkom«. Vsake statve moremo z majhnimi stroški predelati v hitrejše s tem, da na bilu montiramo žleb, po katerem odskakuje sem in tja čolniček s pomočjo dveh usnjenih nožnic, ki jih tkalec premika s škripcem nad bilom.

Platno se potem premeri in zvije v balo. Ves presežek lanenega platna, ki ga ne porabimo doma, je kaj lahko vnovčiti kjer koli, zlasti po mestih, kjer

Popukani lan, zložen v snopke.

Lep je pogled na gosto rastočo konopljo.

je domače platno zaradi svoje trpežnosti vse drugače cenjeno kakor v kraju izdelovanja — v vasi na kmetih. S primernim poukom lahko domače platno na deželi predelamo v razne izdelke, ki se prav lahko in dobro prodajo.

KONOPLJA.

Poleg lanu gojimo v Beli Krajini in po Dolenjskem tudi konopljo. Tja so jo največ zanesli priseljenci iz južnih krajev. Od tod so jo dobili tudi na Krško polje. V Beli Krajini sejejo konopljo po »dragah«, kjer je največ rodovitne zemlje, in sicer precej na gosto, da dobijo bolj tanka in mehka stebela. Povprečno sejejo konopljo bolj redko in dosežejo višino en in pol metra. Sploh pa urejujejo Belokranjci setev konoplje po svojih potrebah, ki bodo vedno večje.

Zemlja za konopljo mora biti dovolj globoka in dobro gnojena. Zato naj nihče ne pričakuje obilnega pridelka na skopo gnojenih tleh. Gnojimo jeseni s hlevskim gnojem in potem potrosimo še kalijevo sol in apneni dušik. Množina je odvisna od kakovosti umetnih gnojil. Zato naj že pri nakupu vedno ugotovimo odstotek kalija in tudi potrebno množino. Ker

je konoplja precej občutljiva za mraz, je ni dobro sejati pred začetkom aprila.

Če hočemo imeti tanko predivo, moramo sejati konopljo gosto, če pa potrebujemo predivo za izdelovanje debelega motvoza in vrvi, sejemo bolj redko. Redko sejana konoplja doseže pri nas višino čez 2 m.

Konoplja raste do svoje zoritve približno 3—4 mesece. To je odvisno od vremena in tal, na katerih raste. Godna za pobiranje je takrat, ko začne rume neti in ko ji začne listje odpadati. Nato konopljo popukamo in posušimo. Potem jo godimo slično kakor lan, da je sposobna za predelavo v predivo. Ko je dovolj suha, jo otolčemo, staremo in omikamo. Tanka konoplja da lepo predivo, iz katerega dobimo čvrsto platno. Seme porablamo razen za setev še za ptičjo pičo, ker je zelo redilno.

VOLNA.

Volna je vsakdanji gost vsakega doma. Menda je ni rodbine, kjer se ne bi pletle rokavice, nogavice, dokolenke, jopice in celo obleke za deco in odrasle. V prvih povojnih letih bo povpraševanje po njej zelo veliko. Zato je prav, da se tudi o volni malo pomnimmo.

Volno dobivamo od ovac, dlako pa od koz in zajcev. Pri nas je ovčarstvo precej zanemarjeno, ker rejci ne upoštevajo važnosti reje živali z dobro volno. Napredne države so v zadnjih letih dosegle z izboljšanjem pasem velike uspehe, ki so bogato plačali ves trud zlasti v današnjih časih, ko je borba za surovine vedno večja. Pred leti se je tudi pri nas precej pisalo o potrebi izboljšanja ovčje pasme, ali je žal vsa akcija,

kakor mnogo drugih koristnih, ostala le — na papirju. Če bi se bili takrat tudi lotili sistematično tega posla, bi nam izboljšanje ravno v današnjih časih prišlo zelo prav.

Svojčas so delali Kočevci in Škofjeločani trpežno domače sukno, ki je šlo daleč po svetu. Prav gotovo bi se obnovitev domačega suknarstva v prvih povojnih letih izplačala, ker razmere ne bodo tako hitro urejene. Ovca pa raste hitro in se tudi hitro plodi. Zato pride rejec tudi hitro do volne. Pomanjkanje goveje živine bo še nekaj let zelo občutno in zato bo ovcereja tudi glede mesa zelo rentabilna.

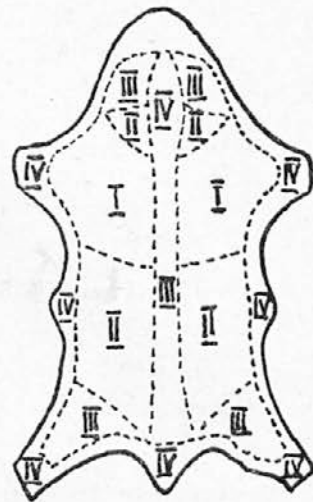
Pristopiti bo treba takoj k izboljšanju pasme glede volne, katero bo treba nato doma kar najbolje izkoristiti. Pri tem bodo imeli prvo besedo seveda strokovnjaki.

Volno strižemo na živih živalih šele potem, ko smo jih kolikor mogoče dobro z milom oprali in posušili. Volno je treba izbrati po kakovosti, in sicer: volna od pleč in ob rebrih do blizu sredine hrbta je dobra, po nogah je najslabša, na hrbtu in bedrih je malo boljša. Hrbtno in bedrno volno navadno zmešajo s slabo in tako dobe prejo za debele zimske nogavice.

Za dolenske kraje bi kazalo poskusiti z ovco, vajeno kraškega sveta. Imeti bi pa morala mehko volno. Bela Krajina ima bosansko ovco, ki ima zelo ostro in debelo volno. Zato bi bilo treba predvsem ovcerejo izboljšati. Še danes v Beli Krajini pridno predejo in pletejo volno. Še bolj pa bi prišli v ceno domači volneni izdelki, če bi se še kakovost domače volne izboljšala. Prav tako ne bi delalo izdelovanje preprostega sukna posebnih težav, ker je tkalstvo tam še zelo v navadi. Drugod pa, kjer so že bile manjše tovarne sukna, so ljudje enostavno zamenjavali volno za izgotovljeno blago. Tako je bilo zlasti po prejšnji svetovni vojni in bo bržkone tudi po sedanji.

Kozja dlaka ne pride pri nas toliko v poštev kakor v južnih krajih, kjer so uporabljali z velikim pridom tudi kozjo dlako, ki je zelo trpežna, za tkanje preprog in torb neverjetne trpežnosti. Zajčja dlaka je po zaslugi organizacij rejcev malih živali prišla tudi pri nas do velike veljave, ker je prav dobro uporabna in se da dobro prestiti in daje zlasti mešana z dobro ovčjo volno zelo uporabno prejo za tople pletenine in tudi blagove (sukna).

Nič ni novega pod soncem, marsikaj se vedno ponavlja in zato je treba tudi nas vedno opominjati na koristna opravila, ki jih je rod pred nami še gojil, sedanji pa že ne več. Z novimi časi so prišle nove navade, stare, lepe in koristne pa so nam v škodo padle v pogubo. Pa ne le navade, tudi prave obrti so kar na lepem zaspale. Tako n. pr. so izumrli krznarji in kožuharji in le po muzejih vidimo še lepoto, trpežnost in praktičnost odličnih izdelkov njihove tako stare umetnostne obrti. Naj bi torej tudi pri nas vzkliklo na pomlad novo življenje na vseh poljih in v vseh strokah, da se čimprej zacelijo globoke rane in da bo sedanji mladi rod živel v boljši in srečnejši bodočnosti.

Kakovost volne na ovci.

Vse za kmeta

stroje
orodje
gnojila
krmila
semenje
cement itd.
po čim bolj
ugodnih cenah
strokovne
nasvete in
navodila
brezplačno
nudi

KMETIJSKA ZADRUGA

n. in pr. z. z o. j.

LJUBLJANA, Maistrova ulica 10

Telefon 49-73

Mestna elektrarna ljubljska

Ustanovljena leta 1897

oskrbuje mesto in okolico z električnim tokom za razsvetlavo, pogon motorjev in v druge svrhe. Uporaba električnega toka za vse panoge gospodinjstva in gospodarstva je smotrena in vsestransko priznana.

Mestna elektrarna izvršuje vse električne instalacije za luč in moč, strokovno, hitro in po najugodnejših pogojih.

Vse informacije prejmete pri Ravnateljstvu Mestne elektrarne, Krekov trg 10/II.

MLADINSKA ZALOŽBA

Zastopstvo Mariettija

ima po najugodnejših cenah misale, brevirje in druge bogoslovne knjige. — Tu se dobijo poleg drugih knjig knjige Selezijanske izdaje, vse knjižice, vse za šolo in pisarno

LJUBLJANA, Stari trg 30

Vrtnarstvo

**Kunover
Valentin**

LJUBLJANA
Sv. Križ

Vsakovrstne cvetlice, šopki in venci. Specialna vzgoja cvetlic za nasade grobov. Oskrbovanje cvetličnih nasadov. Velika izbira cvetlic za okrasitev balkonov in oken, Dekoracija grobov za praznik Vseh svetnikov

TRGOVINA Z ŽELEZNINO

Venceslav Breznik
Ljubljana, Streitarjeva ulica 7

se toplo priporoča cenjenim odjemalcem

Knjižica »Marijino Sree« naj pride kot spomin na narodno posvetitev v vsako slovensko družino!

Le z varčevanjem

si more tudi mali človek s časom pridobiti lepo premoženje. Seveda pa samo varčevanje ne zadošča, prihranke je treba tudi plodno nalagati in si tako z obrestmi povečati glavnico. To resnico so poznali premnogi vlagatelji in so pri „Vzajemni posojilnici reg. zadrugi z o. j. v Ljubljani“, Miklošičeva c. 7 (v lastni palači) od njene ustanovitve leta 1893 dalje nalagali svoj denar, ker so vedeli, da „Vzajemna posojilnica v Ljubljani“ vloge dobro obrestuje in da je denar pri Vzajemni posojilnici popolnoma varen. Zaupajte tudi vi svoje prihranke sedaj in v bodoče „Vzajemni posojilnici v Ljubljani“ in ne bo Vam žal

Ko izbiráš darilce za prijatelja, izberi tudi kakšno knjižico. Je sicer majhna in cenena, a silno koristna, zlasti, če pravo izbereš.

Hranilnica kmetkih občin v Ljubljani

MIKLOŠIČEVA CESTA ŠT. 19, PALAČA VZAJEMNE ZAVAROVALNICE
Telefon 21-83 • Poštni predal 211 • Rač. poš. hran 10.545

Edini pupilarno varen zavod kmetkih občin, kjer nalagajo tudi sodišča in občine denar nedoletnih, skrbilencev, preklicancev, ustanov, ubožnih in drugih javnih zakladov, varščin, zapuščin itd. — Hranilne vloge se obrestujejo najugodnejše. Za varnost vlog jamčijo 16 velikih kmetkih občin-ustanoviteljc z vsem premoženjem in vso davčno močjo. — Posojuje svoj denar na posestva in občinam proti amortizaciji na menice proti mesečnemu odplačevanju. Spekulacija z vlogami izključena, ker je hranilnično poslovanje v smislu pravil pod nadzorom komisarja. Poslovne ure za stranke so vsak dan, izvzemši nedelje in praznike, od 8. do 12. ure

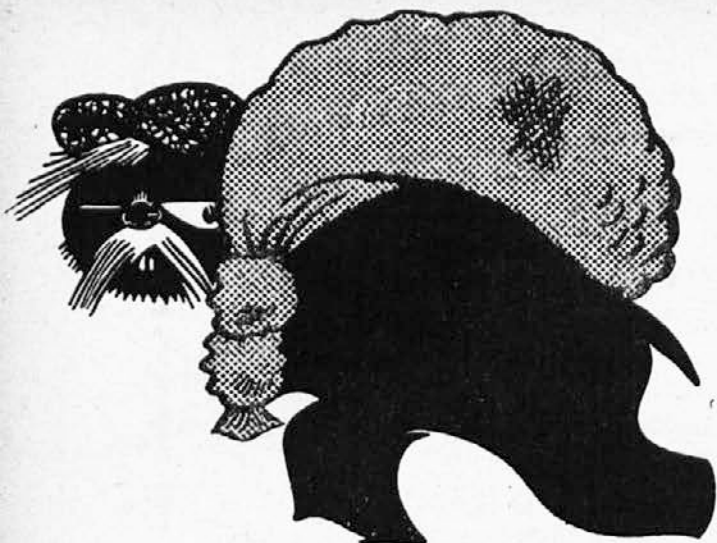
PRVI ŠPECIALNI ATELJE ZA OKVIRJANJE SLIK

Zaloga vsakovrstnih slik v okvirih in brez okvirov
Zaloga izgotovljenih ovalnih in okroglih okvirov

JULIJ KLEIN, LJUBLJANA
WOLFOVA ULICA ŠTEV. 4

Telefon št. 33-80

Tiralica!

Kdo je
Kje je
Kaj dela

kurivo - kradež?

Letošnja zima je za Ljubljano in za druga večja mesta na deželi prva, ko mora vsakdo resno računati s kurivom, ki ga že od lani prejema na nakaznice. Vse leto smo mogli kupovati premog pa tudi drva v čisto odmerjenih množinah. Marsikje so v poletnih mesecih kurili tako brezskrbno, kakor da bi bila pri nas večna pomlad, ne pa kar trda zima najmanj tri mesece. Bela zima pa sedaj neusmiljeno trka na duri in marsikdo začuden ogleduje tako skromne zaloge drv in premoga, ki so mu ostale vse do konca marca. Z njimi bo moral shajati; najbrž bo marsikdaj moral pihati v prste in si meti roke, če si jih bo hotel ogreti; povrhu pa se mu bo še kolcalo, ko bo premišljeval, kako je poleti morda po nepotrebnem zapravljval kurivo.

Oprostite, kdo bo pa tako neumen, da bo po nepotrebnem zapravljval kurivo. Saj vendar vsak rad varčuje s svojim, še bolj pa dandanes, ko ve, da ne more porabljenega nadoknaditi, tudi če bi hotel in če bi bil pripravljen žrtvovati denar. Res, priznamo, večina izmed nas vsaj misli, da varčuje, čeprav je marsikdo med nami še vedno pravi razsipnež, samo da se tega ne zaveda. In tudi pri kurjavi velik del ljudi še vedno hudo zapravlja kurivo; bolj varčno pač ne zna kuriti.

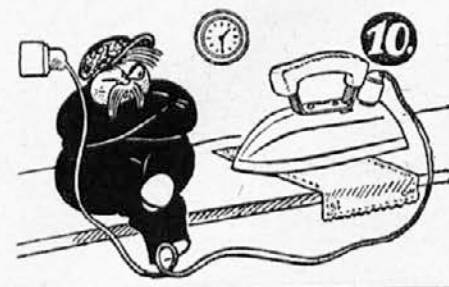
Da, varčnost je tudi umetnost, in to celo velika! Pa ne samo umetnost, dandanes je tudi že presneto učena znanost! Štiri leta vojnega napora so zlasti v Nemčiji izredno pospešila tako umetnost kakor tudi znanost varčevanja. To nam najlepše dokazuje zgled velike propagandne akcije za varčevanje s premogom in energijo sploh. Ta akcija se je začela lansko zimo in je zajela vso državo, vse prebivalstvo, zlasti vsa gospodinjstva. Poleg umetnosti varčevanja je posvetila velik del svojih sil tudi znanosti varčevanja: v poljudni obliki je učila ljudi varčevati s kurivom zlasti tam, kjer človek na varčevanje niti mislil ne bi. Mislimo, da bomo našim bralcem prav ustregli, če jim bomo pokazali iz te akcije nekaj najbolj uporabnih nasvetov za varčevanje s kurivom. Prepričani smo, da bomo ustregli zlasti tistim, ki mislijo, da že znajo tako varčevati, da jih nihče ne poseka. Če bodo morda brali te vrstice, se bodo lahko prepričali, da so v varčevanju še vedno pravi — šušmarji.

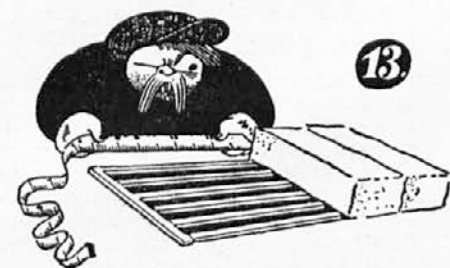
Za začetek kratko pojasnilo: Čim dalj traja vojna, tem bolj jasno postaja gospodarstvenikom v vseh državah, da je

in ostane najvažnejša vojna surovina — premog. Od premoga je odvisna prav vsa oboroževalna industrija, ves promet železniškega omrežja, deloma motorni promet, dalje industrija, ki je navezana na električno energijo, katero v pretežni večini proizvajajo kalorične centrale, ki večinoma vse kurijo zopet premog. V Nemčiji so sicer povečali premogokope, kar se je dalo, in z najmodernejšimi postopki kopanja nakopali vedno več premoga, toda potrebe so rastle še hitreje kakor premogokopna proizvodnja. To ni nič čudnega, saj se je moralo železniško omrežje razširiti daleč proti vzhodu, koksarne so morale silno povečati izdelovanje koks — osnove za vso topilniško in jeklarsko industrijo, vsa ostala vojna industrija je potrebovala več premoga, dalje mnogo več tudi kemična in končno: nekdanji znatni delež angleškega premoga na evropski celine je odpadel — nadomestiti ga je moral nemški (samo Italija letno prejema od Nemčije nad 12 milijonov ton premoga!). Ker je porasel tudi delež premoga za zasebno kurjavo po gospodinjstvih, je bilo treba izvesti varčevalno akcijo povsod tam, kjer se je to dalo brez škode za vojne napore. Torej pri razsipni kurjavi v zasebnih gospodinjstvih, pa tudi pri nepotrebnem zapravljanju električne energije in plina, ki sta oba že predelana oblika prvotne premogovne energije.

Vsi prihranki premoga v zasebnih gospodinjstvih — teh je v Nemčiji nad 20 milijonov — bi šli lahko takoj v korist vojnemu gospodarstvu, ne da bi kdo trpel škodo zaradi tega. Zato je obveljal sklep, naj se poraba premoga po gospodinjstvih zmanjša vsaj za deset odstotkov s prostovoljnim varčevanjem, ki naj se ga prebivalstvo hitro nauči. Pouk pa naj zvede velika propagandna akcija po adiu in zlasti po vsem dnevnem in tudi tedenskem časopisju. V prikupni in ahko umljivi obliki naj akcija uči varčevati, naj podžiga čut za skupnost, naj pokaže pomen majhnega prihranka v enem samem gospodinjstvu glede na veliko število gospodinjstev, naj napravi varčevanje za narodno dolžnost, to so bile res ne lahke naloge akcije. Izvedene so bile temeljito in znanstveno!

Teden dni pred božičem leta 1942 so začeli vsi nemški dnevniki priobčevati tiralice s sliko, kakor jo tudi mi priobčujemo na začetku članka. Besedilo pod sliko se je začelo z vprašanjem: Kdo je kurivo-kradež? (V nem-

ščini: »Kohlenklau« — tisti, ki premog krade.) Sledil je takoj odgovor, da je to zločinec, ki ograža vojno gospodarstvo. Dalje: Kaj dela kurivo-kradež? — Odgovor: V toplo sobo piha skozi špranje. V prazni sobi gori žarnica. Radijski sprejemnik igra, pa ga nihče ne posluša. Napačno kurjene peči slabo grejejo... Povsod, kjer zapravljajo dragoceni premog, elektriko ali plin, ima kurivo-kradež svoje prste vmes! — Kar neverjetno je, kako premeteno nas skuša preslepiti! — Kako ga uženemo? — Vse njegove skrite poteze so razkrinkane. V prihodnjih dneh boste tu brali, kako ga lahko primele. Vsi se ga bomo lotili, pa ga bomo položili na hrbet! — Lov se začelja!

Še pred božičem so prinesli vsi nemški dnevnikarji prvi oglas iz zbirke dvajsetih propagandnih črtežev in besedil, ki so pozivali na boj proti kurivo-kradežu. Besedilo 1. Kurivo-kradež nas skuša okraستي skozi špranje! — Le glejte, kako sili s svojimi šapami skozi špranje v oknih in vratih, da bi nam ukradel toploto iz kurjenih sob. Pa le počakaj, prijateljček! Krepko se postavimo na noge (prav za prav smo to hoteli napraviti že jeseni!) in zadela jmo špranje in rege v vratih in oknih, ki jih pozimi zaradi zračenja ne odpiramo. Če to ti, jaz in mi vsi napravimo, prihranimo v eni sami zimi mnogo tisoč stotov premo ga! — Tako, sedaj je kurivo-kradež priprt in naj od same jeze še bolj požrni! Toda kljub temu se ga varujmo! — Tu ne more nič več opraviti, le pazite, sedaj bo poskusil kaj drugega!

Zadnji stavek je postal refren, ki se je ponavljal pri vseh oglasih do zadnjega! Približno vsakih šest ali sedem dni so prinesli vsi časopisi nov oglas. Vsakokrat je bil priobčen nov nasvet, novo opozorilo. Oglejmo si nekatere! Nasvet iz šte v. 5. Kurivo-kradež pregnan iz kuhinje: Gospodinja naj zlasti pri plinskih štedilnikih kuha v »stolpih«. V »prtiličju« naj se kuha zares, v »prvem nadstropju« pa segreva voda za umivanje posode. Pri plinskih štedilnikih pazite tudi nato, da plamen nikdar ne bo pogledal izpod dna posode. Če liže plamen lonec še ob strani, gori preveč plina brez haska. — Nasvet iz šte v. 6: Kurivo - kradež kot nadkurjač?? Kradež bi seveda kuril tudi ob toplem vremenu. Pustil bo vrata pri peči na stečaj odprta, da bo lahko vsa toplota ušla skozi dimnik neizkoriščena. Zakuril bo dalje vse peči, namesto ene same. Tudi tisti, ki imajo centralno kurjavo v stanovanjih, naj grejejo z eno samo pečjo, druge pa naj dokončno zaprejo in čez zimo ne uporabljajo. — Nasvet iz šte v. 7: Kradež se je zaman vtihotapil: Kjer more, pušča kradež vrata le priprta. Posebej se spozna na vežna in kletna vrata, na vrata po predsobah in na okna v podstrešjih in kletih. Pravi mojster pa je, kadar je treba napraviti prepih, ki ohladi vse postranske prostore in pritlikline. Tudi pri zračenju bi nas rad potegnil, pa se ne damo. Dobro vemo, da več zaleže, če zračimo dvakrat po pet minut pri na stečaj odprtih oknih, kakor pa, če pustimo na pol odprta okna kar dvajset minut. Sveži zrak se namreč hitreje segreva! — Nasvet iz šte v. 10: Kradeža so zapustili njegovi stari zavezniki: Kolikokrat sta razmišljenost in pozabljivost bili

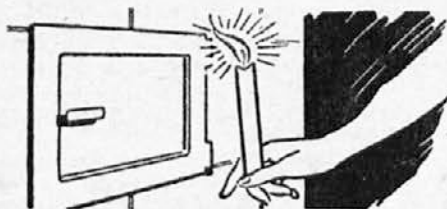
vzrok, da je električni likalnik ves razžarjen stal na stojalu ali pa celo prežgal kos perila! Danes varčna gospodinja ne vključuje likalnika samo zato, da zlika en ali dva robčka. Danes raje počaka, da zbere vse perilo, ki ga hoče zlikati. Najbolj občutljivo perilo pa lika ob koncu, ko se je izklopljeni likalnik že sam ohladil. — Nasvet iz šte v. 12: Čut za skupnost je premagal kradeža: V stanovanjskih hišah z več nadstropji stranke ne morejo kuriti vseh sob v stanovanjih. Navadno se odločijo za eno samo. Medsebojno pa si najemniki lahko mnogo pomagajo, če se dogovore, da bodo v vseh nadstropjih kurili vedno le sobo, ki leži nad kurjeno sobo spodaj; tako ostanejo stropi in podi mnogo bolj gorki. Taka kurjava zahteva sicer po posameznih stanovanjih manjše preureditve, vendar se splača. — Nasvet iz šte v. 13: Kradeževih rešetk ni več: Prevelike rešetke v štedilnikih in pečeh so kradeževo veselje. Če tedaj, ko gori, niso popolnoma pokrite, nastane skozi štedilnik pravi prepih, ki potegne vso vročino v — dimnik. Z opeko in ilovico lahko sami brez strokovnjaka zmanjšamo rešetko, ne da bi zaradi tega štedilnik kaj manj grel. Pač pa pokurimo znatno manj premo ga! — Nasvet iz šte v. 14: Kradež zaman lovi sapo: Kradež bi imel pri štedilnikih in pečeh najraje vsa vrata na stečaj odprta. Potem bi seveda dimnik vlekel, da bi bilo veselje, mi bi pa metali polena in premog skozi okno. Zato imejmo vrata in preduh vedno zaprt, odprimo jih le tedaj, kadar zakurimo in vnovič naložimo, da se ogenj razgori. Sicer pa dajmo ognju, zlasti pa žerjavici le toliko zraka, kolikor je to res potrebno. — Nasvet iz šte v. 15: Kradež pregnan iz kopalne kadi: Marsikdo bi se rad do nosu pogreznil v toplo vodo, ki bi do vrha napolnila kad. Toda za potrebe zdravlja in snage zadostja tudi na pol polna kad. Še manj kurjave pa zahteva prha z mlačno vodo!

Proti koncu meseca marca je bil priobčen že devetnajsti nasvet, konec meseca marca pa so časopisi priobčili zaključek: Kradež poražen na vsej črti! Potem ko ga je pustila na cedilo zima, ga je sedaj ugnala še pomlad. Medtem pa so se vsi naučili varčevati s premo gom! Zato se je oglas končal: Kdor kradež jo jama koplje, ta živi zgledno in — poceni!

Tedniki in ilustracije so medtem izpeljali podobno akcijo. Posebej so prikazovali, kako veliko korist nudijo malenkostni prihranki po posameznih gospodinjstvih, če se v celoti izkoristijo za oboroževalno industrijo. Poleg ponavljajoče se tiralice so to kazale nazorne slike s primernim besedilom. Tako: Če zgori v vsakem nemškem gospodinjstvu vsak teden samo ena lopata premo ga po nepotrebnem, znese to 2 in pol milijona ton premo ga na leto. Z energijo, ki bi

Če »ori vsak dan le ena žarnica v vsakem gospodinjstvu samo čet' ure po nepotrebnem ...

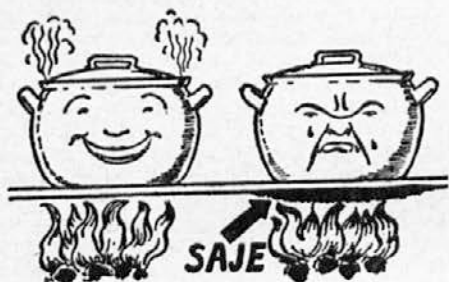

Poiščimo špranje pri štedilniku in peči.

Poskrbimo, da se bodo vrata in okna tesno zapirala.

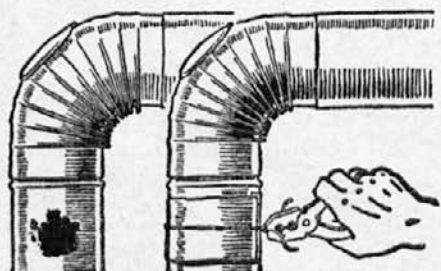
Stran s sajami in pepelom!

Zakaj pečica v štedilniku ne peče dobro.

»Črna umetnost« za belo perilo.

Zasilne obveze za pločevinaste dimnike.

se dala pridobiti iz tega premoga, bi bilo mogoče zgraditi 28.000 težkih tankov ali 22.000 bombnikov. — Ali: Če gori v vsakem gospodinjstvu samo ena 40 vatna žarnica samo četrt ure vsak dan po nepotrebnem, znese to pri 19 milijonih z električnim tokom oskrbljenih gospodinjstvih v Nemčiji ogromno količino električne energije. Za tako zapravljeni električni tok bi pokurile kalorične centrale skoraj 70 milijonov kilogramov premoga! Iz tega premoga bi se dalo izdelati 12 milijonov litrov bencina. — In dalje: V nemških gospodinjstvih je 15 milijonov električnih likalnikov. Če se greje v vsakem gospodinjstvu na mesec likalnik le četrt ure po nepotrebnem, znese to na leto 22 milijonov zapravljenih kilovatnih ur. S to energijo bi bilo mogoče izdelati pol milijona vreč cementa!

Propagandna akcija je s kradežem ustvarila pojmi, ki je bil znan slehernemu. Kradež je postal pomembna, čeprav nevarna osebnost. Polastila se ga je reklama. Radijske trgovine so se sklicevale nanj, tovarne raznih nadomestkov — kock itd., skratka: kdor koli je hotel svoje stranke opomniti na varčnost, je poklical v spomin grožnjo s kradežem. Ali je kaj čudnega, če je moral v mesecu juniju celo sodelovati pri nabirki starih oblek, tkanin in obutve. Prispevali je moral svojo »vrečo«, v kateri je odnašal svoj čas nakradeni premog. Tako so ga namreč predstavile bralcem razne ilustracije v risanih šalah.

Kdo bi si mislil, da se bo sredi poletja začela nova propagandna akcija, ki bo pozivala na boj proti kradežu. In vendar je v mesecu juniju in juliju izhajal po časopisih nov niz risb z besedilom. Okrog dvajset slik je izšlo pod geslom: Sedaj v poletju misli že na zimo. Bili so to sami praktični nasveti, ki jih je bilo lažje izpeljati v poletju kakor pa v mrzli zimi. Za zaključek pa je imel vsak nasvet verz, ki se v prostem prevodu glasi: Kdor se poleti le malo potruži, ta se pozimi smejal bo kradežu v brk! Oglejmo si nekaj nasvetov!

Kako odkrijemo špranje pri štedilniku in peči? Povsod, kjer uhaja v peč ali štedilnik skozi špranje mrzel zrak, povsod tam zapravljamo gorivo. Zaradi špranj lahko porabimo še enkrat več drv in premoga, kakor bi bilo treba. Špranje in razpoke, odn. njihovo škodljivost lahko ugotovimo. Z gorečo žveplenko ali svečo gremo ob vseh špranjah in stikih med posameznimi pečnicami. Prav tako ob vratih, železnih ploščah in obročih na štedilnikih. Kjer koli se plamen nagne proti špranji, je to znak, da vleče štedilnik mrzel zrak vase. Marsikaj lahko sami zamažemo, za drugo pa pokličimo strokovnjaka. — Kako dosežemo, da se vrata in okna neprodušno zapirajo? Skozi špranje uhaja toliko toplote, da je joj. Zato jih je treba zadelati. Zato uporabimo lahko lesene palčice, dalje staro klobučevino ali ostanke blaga. Tudi stare zavese, ki smo jih zvali skupaj, nam

lahko pomagajo. V skrajnem primeru celo časopisni papir. Seveda se ne bomo lotili vseh oken, ampak le tistih, ki so vzrok prepaha. Poiščimo jih torej! — Stran s sajami in pepelom. Saj kar žrejo toploto, zato proč z njimi, kjer jih najdete. Ali veste, da na spodnji strani štedilnikove plošče samo en milimeter debela sajasta plast zmanjša že za eno dvajsetino toploto, ki jo prejema lonec na plošči. Še bolj debela plast pa v še večji meri žre toploto. — Zakaj pečica v štedilniku ne peče kakor treba? Prav po nepotrebnem se jezi gospodinja na smolo, ki misli, da jo ima. Saj je vse prav napravila, samo pečica ni več v redu. Naj vendar pregleda malo bolj natančno, pa bo videla, da je pečica marsikje morda prežgana, da je drugod pločevina, ki naj bi jo vroči zrak segreval, vsa zasuta z drobnim pepelom in sajami. Strokovnjak jo bo popravil, pa bo treba manj kuriti in se bo vse lepo speklo. — »Črna umetnost« za belo perilo. Vestna gospodinja se loti vsega in počisti v območju svojega majhnega kraljestva res vse, kar najde. Tudi v pralnici je kotel vedno čist in svetel. Na drugo plat, kjer se drže za prst na debelo saje, pa vendarle pozabi. Saj je morda samo enkrat na leto treba obrniti kotel. Toda, treba ga je, zato pa potem ni jeze nad kottom, ki »požre toliko premoga in drv«. — Zasilne obveze za pločevinaste dimnike. Rja je prežrla zapuščeni dimnik, ki nam postane ljub šele tedaj, ko plapolata ogenj v železni pečici in ko nas pločevinasta cev tako prijetno ogreva s svojim toplim dihom. Toda, kako žalostno je, da se železna peč tako silno hitro ohladi. Nič čudnega, saj vleče skozi njo kar dvojen prepah. Rja je izžrla v dimnik luknjo. Ali jo ne bi zamažili? Malo pločevine, malo žice, pa bo popravljen zasilen obroček, ki nam bo zmanjšal škodljivi prepah, tako da bo pečica manj vlekla. Zato se bo tudi bolj počasi ohladila. —

Približala se je zima 1943 in konec meseca oktobra se je začel v vsem časopisju tretji niz kradeževih inseratov. To pot preganjajo oglaš kradeža in njegove skrite zaveznike in pomočnike, imenovali bi jih lahko: lahkomišljenost, trmoglavost, starokopitnost, raztresenost itd. Zaradi teh slabih lastnosti pogori vse preveč goriva v pečeh in štedilnikih. Seveda drugod — pri nas pa ne. Zato končujemo z oglaš s priporočilom, naj vsakdo najprej sam sebe pogleda v ogledalu. — Tako končujemo tudi mi in mislimo, da bo marsikdo in masikatera lahko v svojem vsakdanjem delu odkril še kako možnost, da bo varčeval s kurivom in se tako rešil neprijetne zimske stiske, ki mu morda že grozi. J. P.

Če zgori v vsakem gospodinjstvu le ena lopata premoga na teden po nepotrebnem ...

Ing. Neřima Albin:

Od streliva mimo zdravila do umetnega blaga

V davnini je povedal modrec iz Efeza Heraklit besedo: »Iz ognja je vse izšlo in v ognju bo zopet razpadlo.« Ko je človek postal gospodar nad ognjem, je z njim podrl pomembne ovire, ker je postal nevdivisen od tal in toplega podnebja. Lahko je šel v pokrajine, v katerih je sledila poletju zima, saj je imel pri sebi vir toplote — ogenj. Toda ogenj je ščitil človeka le v omejenem obsegu. Zato se je človek sprva odeval z živalskimi kořami, ki ga pa niso samo varovale pred mrazom, ampak se je z njimi tudi krasil — saj je ta želja mnogo starejša, kot pa je bila potreba po oblaćilu. Pozneje si je človek napravljaval obleke iz rastlinskih vlaken in živalskih dlak.

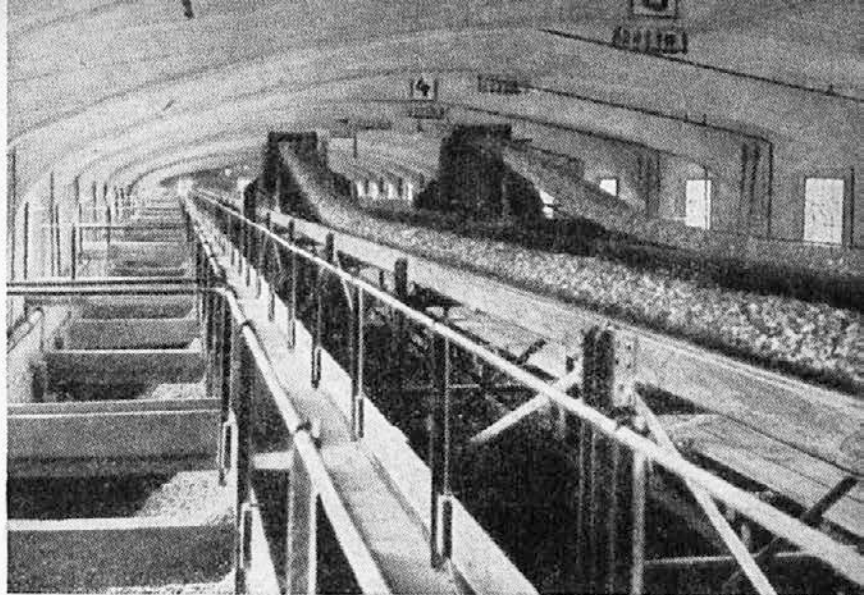
Do uvedbe strojev so blago pletli edino z roko in roćnimi pripravami. Od tod je ostalo ime »manufakturno blago«, t. j. blago, ki je napravljeno z roko. Dandanes ta naziv ni več pravičen, ker izdelujejo blago v pretežni večini le tovarne s stroji in ga zato pravilneje imenujemo »tekstilno blago« (tkano blago).

Surovine za tekstilno blago so razna vlakna, ki nam jih dajejo razne živali in koristne rastline. V novejšem času se je krog prvotnih surovin znatno razširil ter se predelujejo tudi take rastline in umetna vlakna, ki prej niso služile za izdelovanje blaga.

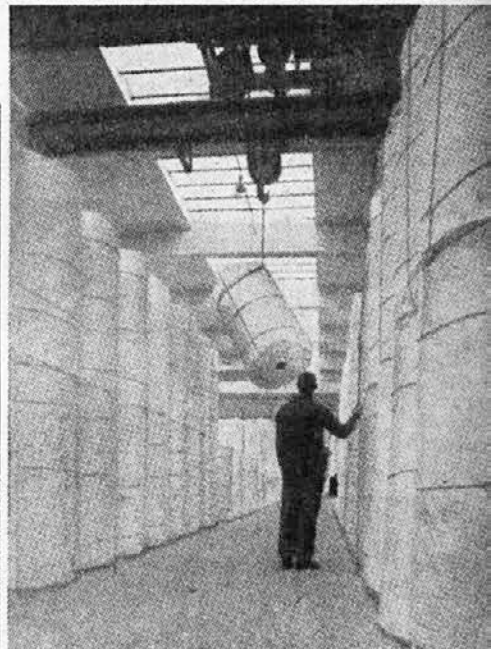
Prvotno je bila glavna surovina za izdelovanje blaga — volna. Najveć volne dobivamo od ovc, redkeje se v industriji uporablja volna od koz, lam, kamel in zajcev. Izmed rastlinskih surovin je pri nas najstarejši lan, najbolj važen pa je postal bombaž, ki je bil sprva luksuzno blago in je dobil svobodno pot na vsa tržišća šele po veliki francoski revoluciji. Tedaj so tudi stroji izpodrinili prejšnji primitivni naćin tkanja blaga. Toda blago iz bombaža je bilo spoćetka zelo umazano in šele James Watt, znameniti izumitelj parnega stroja, je prvi iznašel belilno metodo s klorom. Ta metoda se je vedno bolj izpopolnjevala in se je blago pocenilo. Površina zemlje, posejane z bombažem, je vedno bolj rasla; toda bombaž raste samo v toplih in zmernih podnebnih pasovih. Države, ki ga niso mogle dovolj pridelati, so si skušale najprej pomagati z domaćo volno. Ta pa ni zadošćala za vedno večje potrebe številnega prebivalstva. Prišle so vojne, ki so zaprle vsak dovoz surovin. Ko so v prejšnji svetovni vojni pričeli v Nemćiji izdelovati vreće, brisaće, slamnjaće, konjska pokrivala, nosila za granate in druge proizvode iz papirnate preje namesto iz slame, ki so jo nujno rabili za živinsko krmo, tedaj je bil vzdian temelj za novo panogo industrije, ki izdeluje iz lesa umetno blago. Tako je industrija prešla od naravnih surovin k umetnim snovem.

Prve sanje

Zgodovina umetnega vlakna pa ni tako mlada. Prvi je zapisal misel, da bi se proizvajala svila na umeten naćin, angleški ućenjak *Robert Hooke* (izg. Huk) v knjigi *Micrographia*, ki je izšla leta 1664. Pri opazovanju svilo-

Lesni drobir na poti v kuhalnice, kjer se bo sprostila celuloze.

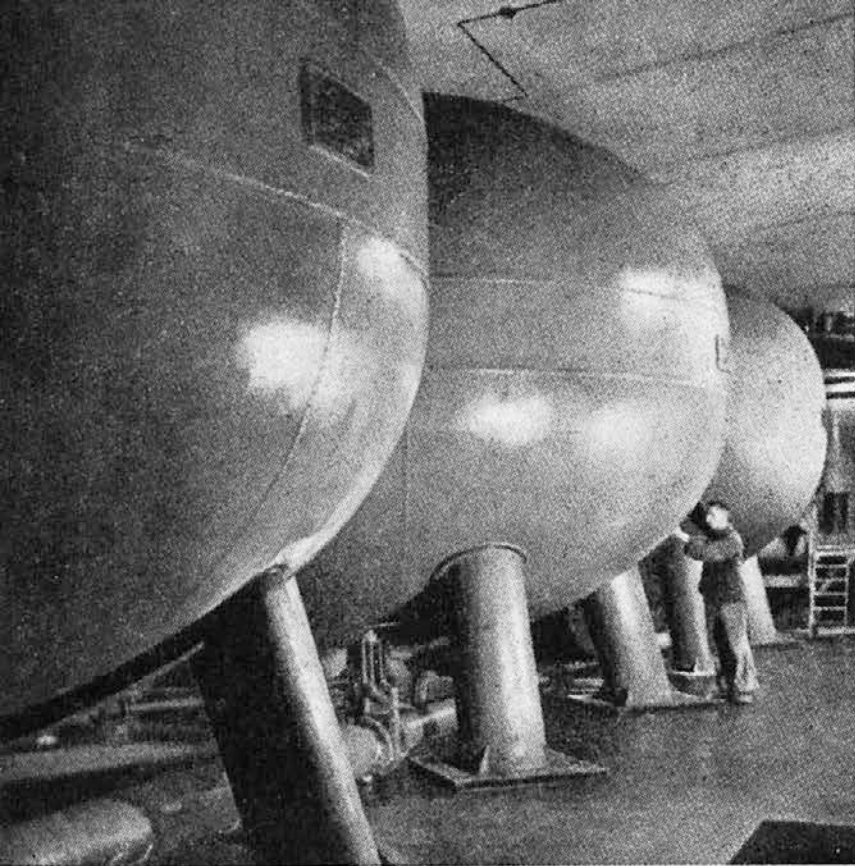

Na desni: V velikih balah se vskladišći čista celuloza. Na levi: Celuloza se namaka v lugu, nato pa raztrga v skrivenćeno maso.

prejke je prišel na misel, da bi bilo najbrž možno napraviti umetno snov, ki bi bila najprej tekoća in bi bila enaka, čeprav ne tako dobra, oni snovi, iz katere tko sviloprejke svoje dragocene niti. Delal je številne poizkuse, da bi izdelal iz klejne mase primerno predivo, toda ni se mu posrećilo, da bi podelil vlaknu primerno trdnost.

Sedemdeset let po Hookeu je francoski naravoslovec *Reaumur* (iz Reomür) pri opazovanju sviloprejke prišel do istega razmišljanja kot njegov angleški prednik. Takole je mislil izumitelj toplomera: »Svila je prav za prav neka vrsta na zraku posušene gumijaste raztopine. Ali ne bi bilo mogoće napraviti iz gumijaste ali smolnate raztopine svili slično snov? Posrećiti bi se moralo, da bi lahko vlekli iz lakov ali firnežev vlakna, ki bi bila uporabna za tkanine in bi najbrž imela sijaj in trdnost svilenih niti.« Toda velike ideje potrebujejo tudi velika sredstva, da se morejo uresnićiti. Oba raziskovalca sta v mislih gledala zelo oddaljen cilj, ker nista imela ne znanstvene niti tehniće opreme, da bi ga uresnićila. Z laki in firneži pać nista mogla tekmovati s sviloprejko pri izdelovanju niti.

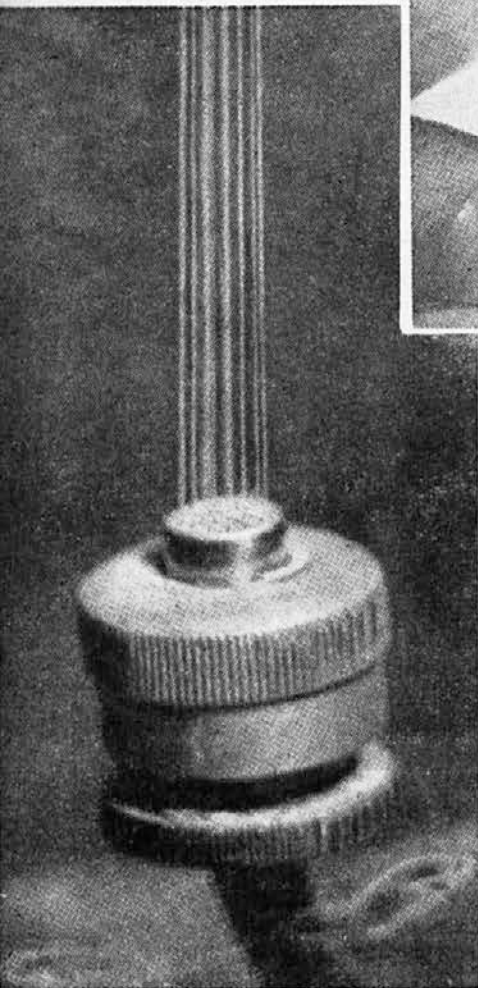
V drugem četrtletju prejšnjega stoletja je z raznimi snovmi delal poizkuse v švicarskem Baslu kemik *Schön-*

V velikih kotlih je shranjena viskoza (zgoraj). Rojstvo umetnega vlakna. Curek viskoze se strdi v vlakno (spodaj).

Šoba, mojstrovina umetne obrti (zgoraj). Iz celuloze pripravijo židko tekočino viskozo, ki jo stisnejo skozi šobo (spodaj).

bein. Opazil je, da se papir izpremeni pod vplivom žveplene in solitrne kisline; postal je krosujen in ni propuščal vode. Tako je ta kemik iznašel *pergament*. Ta papir pa je imel še nevarnejšo lastnost, kajti postal je tudi eksploziven. Schönbein je nadaljeval svoje poskuse tudi s surovinami, iz katerih se papir izdeluje, in ko je izpostavil surovi bombaž učinkovanju mešanice žveplene in solitrne kisline (kemik pravi takemu postopku nitriranje), je tudi dobil snov, ki je eksplodirala pod udarcem. Tak je bil začetek celulozne kemije. Schönbein je tako odkril v nitriranem bombažu *brezdimni smodnik*.

Strelni bombaž je imel močnejše učinke kot do tedaj uporabljani črni smodnik. Imel pa je veliko napako. Pri izdelavi niso mogli dobiti enakomernega izdelka in so bili zato tudi strelni učinki različni. Te nedostatke je skušal Schönbein z novimi poskusi odpraviti. Toda zašel je daleč stran. Mislil je, da bo napako odpravil, če bo celulozo namočil v drugo raztopino. Vzel je mešanico alkohola in etra, v kateri se mu je celuloza raztopila, in je dobil sluzasto, lepljivo snov, ki je bila gosta kot sirup. Če je to maso tanko razmazal, je takoj izhlapelo topilo in je ostala le čista celuloza, ki je napravila na podlogi tanko elastično kožico. Zdravniki so kmalu znali uspešno uporabljati novi izum, ker so se s tankim premazom *kolodija* rane takoj zraketesno zaprle in so bile tako zavarovane pred okužbo.

Važnejša je dandanes uporaba kolodija za izdelavo *celuloida*. Kolodij ima namreč to znamenito lastnost, da se da gnesti z enako množino kafe. Celuloid, ki nastane pri tem gnetenju, je na toploti plastičen; ima pa to slabo lastnost, da se zelo rad vname in ga danes na splošno več ne uporabljajo za izdelavo raznih galanterijskih predmetov. Industrija daje prednost drugim umetnim smolam. Kljub temu pa celuloid še vedno uporabljajo za izdelavo filmov.

Prvi resni poskusi in uspehi

Z utekočinjenjem bombaža je Schönbein uresničil stoletne sanje znanstvenikov, ki so hoteli utekočiniti glavno rastlinsko sestavino — celulozo. Utekočinjena celuloza — kolodij je bila za vlečenje niti primerna snov. Schönbein sicer ni spoznal pravega pomena svojega izuma in so za njim morali priti drugi raziskovalci, ki so napravili iz tekoče celuloze vlakna in niti, o katerih sta sanjala Hooke in Reamur.

Leta 1885. je poskušal Švicar Audemars iz Lausanne raztopiti v alkoholu in etru murvino lubje. Poskus se mu je posrečil. Šel pa je še korak dalje in je potegnil z jekleno konico iz vlečljive snovi niti različne jakosti in debeline. Topilo, v katerem se je raztopilo murvino lubje, je v nekaj sekundah izhlapelo in so se vlakna učvrstila ter jih je bilo mogoče namotati na vreteno. Mnogo s tem še ni bilo doseženo, toda prvotna ideja je bila že uresničena, čeprav še na zelo preprost način. Kmalu nato je skušal najti elektrotehnik Swan primerno snov za električne žarnice. Po dolgotrajnih poskusih je opazil, da so niti iz kolodija v žarnicah uporabnejše kot ogljene niti. Spletel je tudi mrežico, ki je imela poseben — svili sličen — sijaj. Toda za to plat svojega izuma ni imel Swan nobenega smisla. Zaslužil je že itak dovolj, ker je uporabljal primerno nitko, ki je žarela v brezračnem prostoru pri prevodu elektrike. Kljub temu je našel mimogrede novo tekstilno surovino.

Skoraj istočasno je dokončal svoje poskuse v Franciji grof *Hilaire de Chardonnet* (Iler dō Šardoné), ki je iz-

tisnil kolodij s tlakom 40—50 atmosfer skozi fine odprtine steklenih cevok. Iz raztopljene rastlinske celuloze je na zraku takoj izhlapelo topilo in snov se je strdila v niti, ki so imele naraven, svili sličen sijaj in so jih zato imenovali *umetno svilo*. Od leta 1885., ko je bila zgrajena prva tovarna za umetno svilo v Besançonu na Francoskem, je produkcija te surovine tako narasla, da je bilo izdelano v letu 1940 že nad pol milijarde kilogramov. Iz tega bi se dalo napraviti 22 milijard damskih nogavic ali 1.3 milijarde oblek ali 6 milijard kosov perila. Tako je v približni dobi enega rodu nastala iz majhne Chardonnet-jeve tovarne ves svet obsegajoča industrija umetne svile in staničevine (nemško Zellwolle), ki se v vedno večji meri uporablja za izdelavo oblačil in drugih tekstilnih izdelkov.

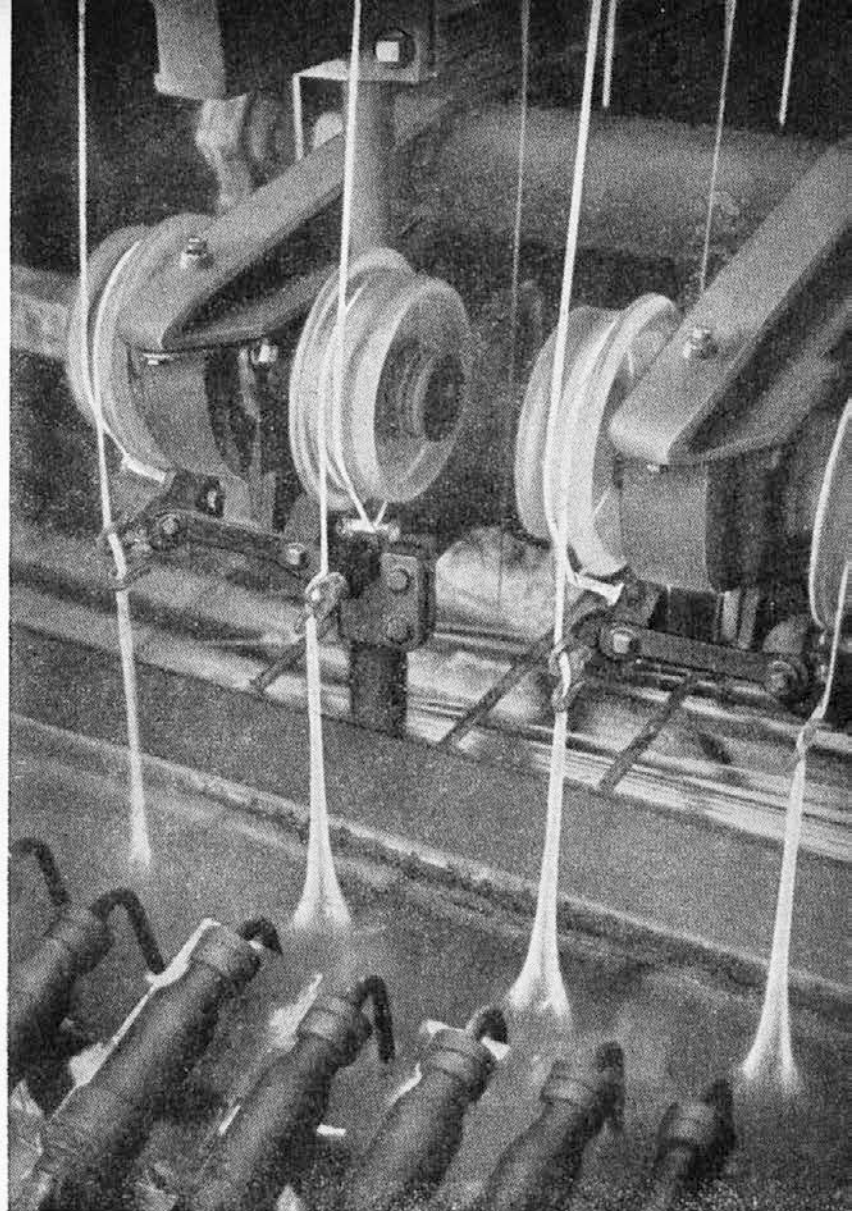
Razni načini izdelave umetnega vlakna

Prvotni način pridobivanja umetnega vlakna so izboljšali z uvedbo *bakrovega postopka*. Cenejša je *viskozna metoda*, ki uporablja namesto bombaževe celuloze za izhodno snov celulozo iz lesa. Ime ima ta postopek po latinski besedi »vilcum«, ki pomeni ptičji klej, s čemer se hoče označiti židkost predivne mase. Leta 1925. se je končno vpeljala še *acetatna metoda*, ki je izboljšana prvotna Chardonnet-jeva metoda.

Če vpliva na celulozo očetna kislina in se nastali produkt topi v primernem topilu, v mešanici benzola, alkohola in acetona, nastane *celon lak*. Ta lak se je v prvi svetovni vojni uporabljal pri letalih. Po vojni pa se je iz njega pričela izdelovati *acetatna svila*, posebna vrsta umetne svile, ki po lepoti in obstojnosti prekaša vse druge umetne svile ter je temu primerno draga. Za izdelavo te umetne svile se uporabljajo odpadki bombaža, tako imenovani »Linters«. V zadnjem času pa v tovarnah s pridom uporabljajo že celulozo iz bukovega lesa.

V zadnjem desetletju so v Italiji začeli na debelo izdelovati umetno vlakno iz posnetega mleka, točneje iz kazeina, ki je glavni organski sestavni del posnetega mleka. Soroden postopek so razvili v Nemčiji, kjer so začeli izdelovati umetna vlakna tudi iz ribjih beljakovin. V Nemčiji so v zadnjih letih na veliko začeli izdelovati izvrstna umetna vlakna na čisto sintetični način iz acetilena, torej iz premoga in apna. V Ameriki pa so prav tako našli podobno pot; iz premoga, vode in dušika izdelano ameriško sintetično umetno vlakno se imenuje »Nylon«. Ker se pridobiva dušik iz zraka, lahko rečemo, da ga izdelujejo iz premoga, vode in zraka. Vendar je dandanes približno 87 odstotkov svetovne produkcije umetnega blaga napravljenega po viskozem načinu, ker je najcenejši, čeprav je bakrena svila bolj trdna, acetatna svila pa se hitreje suši in je lažja. Različne spremembe, ki jih doživlja lesna celuloza na svoji poti do izgotovljenega vlakna so razvidne iz obrobnih slik.

Za izdelavo viskoznih niti se uporablja les in sicer predvsem les iglavcev in bukovina. V celuloznih tovarnah se predela les v kašo, ki se potem namoči v 17—18 odstotno raztopino natrijevega luga. Ta proces se imenuje alkaliziranje. Celuloznim stanicam, ki so v lugu nabrekli, se nato doda ogljikov žveplec, ki reagira s celulozo kemično tako, da jo pretvori v spojino, ki je topna v vodi in lugu. Raztopina mora nekaj časa »zoret«, da dobi primerno židkost. Ko je to doseženo, se masa stisne skozi *šobe*, ki imajo izredno fine kot las tenke odprtine. Ko pride masa skozi odprtino, izhlapi ogljikov žveplec in prosta celuloza se strdi v nit, ki jo je možno namotati na vreteno. Pri celem postopku so

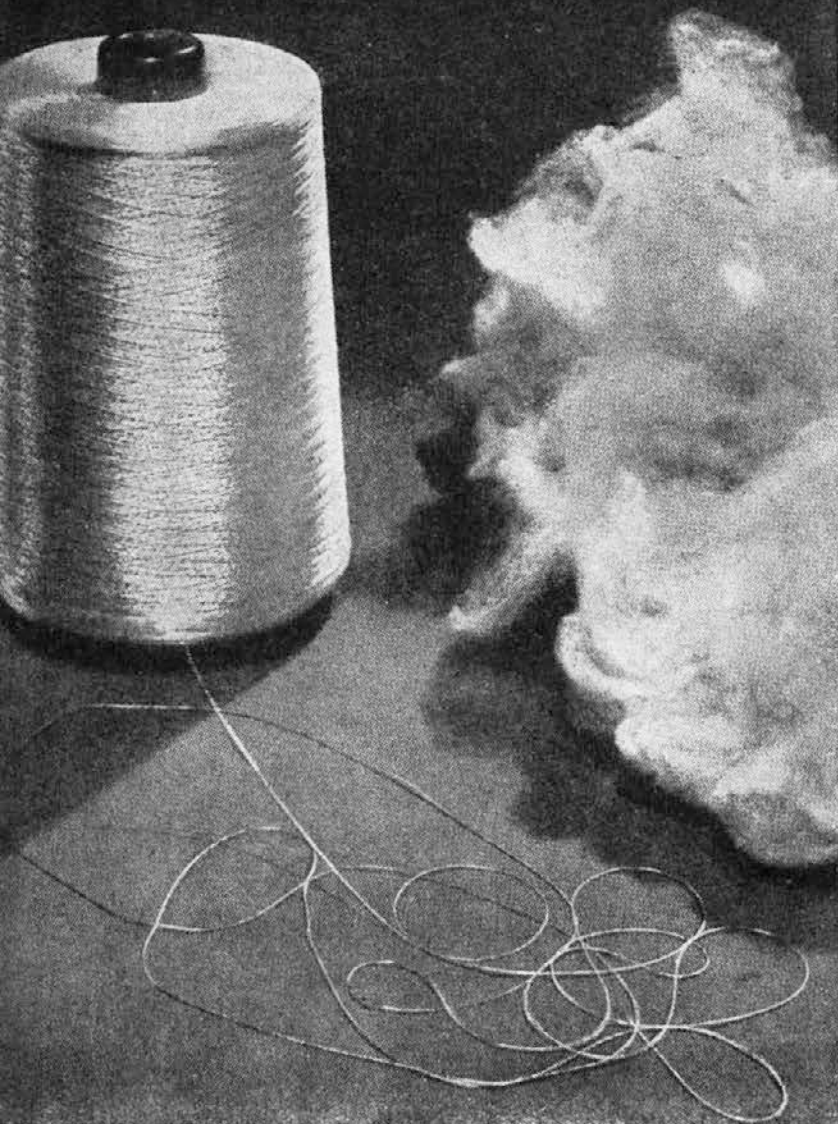
Iz kopeli drse umetna vlakna mimo kolutov. Več vlaken se združi v niti, ki se nakodrajo, umijejo in razrežejo. Ko je staničevina osušena, jo je že mogoče presti.

skoraj najvažnejše šobe. Sprva so jih izdelovali iz zlata ali platine. Danes se pa v ta namen uporablja žlahtna kovina tantal. Predilna šoba ima do 2.500 odprtinic in je vsaka luknjica široka le 7 do 8 stotink milimetra. Prvotno so lahko izdelali na minuto le do 30 metrov vlakna. Danes pa izdelajo že do 100 metrov niti in je vlakno istočasno posušeno, očiščeno in navito.

Kako so odpravljali napake umetnega vlakna?

Umetno blago je imelo sprva mnogo napak. Prve obleke, ki so bile sešite iz njega, so imele to slabo in nevarno lastnost, da so eksplodirale v bližini ognja, ker so vlakna imela v sebi preveč eksplozivnih snovi. To napako so odpravili z izboljšanim postopkom izdelave umetnega vlakna.

Nit je bila pregledka in zato niso iz nje mogli napraviti takega blaga, kot so ga mogli izdelati iz bombažne ali volnene preje. Ker so vlakna te preje mnogo krajša, se dajo lepše presti. Pomagali so si na ta način, da so umetno nit narezali v takih dolžinah, ki so bile enake dolžinam bombaževega ali volnovega vlakna. Toda ni ostalo samo pri tej napaki. Nit je res imela dolžino naravnega vlakna, toda blago, ki je bilo napravljenega iz umetne svile, je bilo grobo, krhko, predvsem pa močno občutljivo za vlago. Če je obleka le malo prišla v dotiko

Umetna svila in celulozna volna (staničevina), oboje iz celuloze, pa vendar bistveno različni. Umetna svila — dolga, gladka preja, staničevina — nakodrana vlakna, ki dajo kosmičasto prejo.

z vlago, že se je takoj raztrgala. Poleg tega pa blago tudi ni bilo toplo.

V stiski se porode nove ideje in če so sredstva na razpolago, se dosežejo tudi primerni uspehi. Ko je zmanjkalo nitriranega bombaža za izdelavo razstreliv, s katerimi so se polnile granate, mine in torpedi, se je takoj našel nadomestek in so uporabljali za razstrelivo nitrirani krep papir, ki ga izdelujejo tovarne iz lesne celuloze. Ista prvotna snov, je dala tudi temeljno snov za oblačila. Celulozni kemik je pač enkrat nitriral, drugič pa je raztopljal isto snov v drugem topilu in je tako dobil prikladno sredstvo za obleko. Ker so imela nova vlakna precej prejšnjih napak, se je moral kemik poglobiti v lastnosti drugih naravnih surovin in vlaken in je opazil, da je volneno vlakno luskavo na površini in da je nakodrano. Prav zaradi tega se v volneni preji vlakna ne dajo zelo stisniti in v volnenem blagu je zato med drobnimi špranjami mnogo več zraka, ki kot slab prevodnik toplote dobro ščiti telo pred toplotnimi spremembami. Podeliti je bilo torej treba celulozni niti nakodranost in gube. Tako je tudi blago iz umetne volne postalo bolj toplo. Poleg tega se umetna nit ni dala tako lepo prestiti kot preja naravnih surovin. Tudi tu sta sodelovala znanstvenik in tehnik ter sta ustvarila prejo, katero so stroji enako uspešno tkali kot naravno prejo. Izdelava je postala že tako izpopolnjena, da tehta 9000

metrov dolga umetna nit le 1.5 grama. Tehniki so iznašli način za različno barvanje umetnih niti, katerim včasih podele lesk, ali pa jih puste motne.

Kritični opazovalci so še vedno godrnjali in so našli to napako, da umetno tkivo ne vzdrži na vlagi. Posrečilo se je tudi to zapreko odpraviti, tako da se vodne kapljice ne vsrkajo v blago, temveč kar zdrse z njega. Umetnemu vlaknu so podelili hrapavo strukturo, ki je seveda s prostimi očmi ne vidimo. Vse te lastnosti ima prava volna in iste lastnosti se je delno posrečilo podeliti tudi umetnemu vlaknu.

Kemik dobiva v naravi glavno surovino za umetno vlakno. Les je sestavljen na polovico iz celuloze, drugo polovico pa tvorijo lignin, smole, masti, proteini in anorganske snovi. Te sestavine je možno ločiti od celuloze, ker imajo to lastnost, da so manj odporne proti nekaterim kemičnim spojinam. Molekula celuloze je zelo velika in je v njej cel kompleks atomov, ki so združeni v posamezne verige. Seveda so ti atomi različno usmerjeni in jih je zato treba pravilno grupirati v vzporedne skupine, ki potem podelijo umetni niti primerno trdnost. Tako je kemik pretvoril naravni proizvod v drug proizvod, ki ga je priličil naravnemu vlaknu ne samo po zunanji obliki, ampak tudi po notranji strukturi. Naravni zglede pa ni bil samo posnet, ampak tudi izboljšal. Čistoča staničevine, enakomerna dolžina posameznih vlaken in njih enakomerna jakost, zvišuje površino preje in olajša tkanje blaga; s tem se pa obenem poceni končni proizvod. Pri naravnih surovinah pa nastanejo v teži velike izgube, n. pr. pri volni se izgubi pri predelavi precej materiala, ko se volna čisti, ker je treba iz nje izprati nesnago in znoj.

Ko so bili odpravljeni nedostatki tehničnega značaja in je bil izdelek tako cenen, da je bil sposoben za konkurenco, so se oglasili barvarji. Ti so imeli nepravilne pri barvanju blaga, ki je bilo tkano iz mešanih vlaken. Ker je celuloza sestavljena enako kot vsak rastlinski proizvod iz ogljika, vodika in kisika, volna pa ima poleg tega še dušik in žveplo, so nujno nastala trenja in težave pri barvanju. Pomagali so si tako, da so tudi umetnemu vlaknu dodali dušik in žveplo, s čimer so podelili snovem iz rastlinskega sveta enako notranjo prvinsko sestavo, kot jo imajo snovi iz živalskega sveta.

Tako so nastala najrazličnejša uporabna umetna vlakna. Iz njih izdelujejo danes na debelo umetno svilo, razne druge tkanine in tudi nadomestke za volneno blago.

Razpoznavna blaga

Ker je zlasti dandanes važno, da vsaka gospodinja zamore ločiti po nekaterih preizkusih umetna vlakna od naravnih, prinašamo spodaj najvažnejša načela za razpoznavanje blaga.

Surova volna se ocenjuje po posebnih lastnostih, kot so: kodravost ali zavrtost vlakna, dolžina in debelina, barva in sijaj kodra, prožnost in elastičnost ter jakost lasu in končno količina vlage. Čim večja je kodravost, t. j. množina zavojev na 1 cm volnene dlačice, tem boljša je volna za predelovanje, trajnejši so izdelki. Volna tanke dlake je finejšega otipa in kar je najvažnejše, lažje se prede. Zaradi tega je volnena nit, ki je sprejena iz tanke dlake, močnejša od niti, ki je napravljena iz debelih volnenih dlak. Tudi prožnost volne je važna lastnost za presojo kakovosti. Najlažje se o tem prepričamo, če zmečkamo volno v pesti. Dobra volna se bo sama raztegnila in bo dobila prejšnjo obliko in položaj. Zato prenese dobro valneno blago tudi močnejše

mečkanje in se nato po kratkem času zopet samo od sebe iztegne in izgadi.

Volna je sestavljena iz sličnih snovi kot človeški lasje ali roževina, zato se tudi pri zapaljenju slično obnaša. Zažgana dlačica ali volnena niti gori samo kratek čas, prav za prav samo zagori in takoj ugasne. Pri tem se razvije dim, ki smrdi po zapaljeni roževini ali laseh.

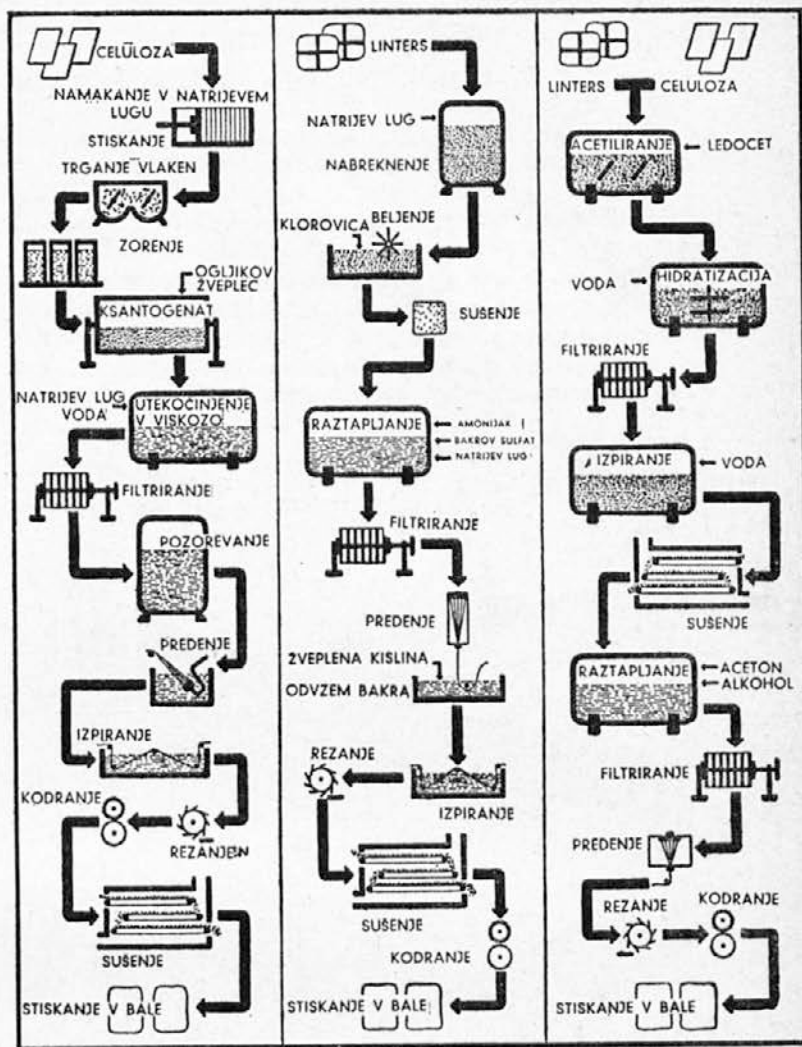
Surova naravna svila je ovita z gumijastim slojem, ki se pri predelavi spere z milnico. Ostanejo pa še vedno majhne krpice gumijastega sloja, ki povzročajo znano zatikanje drseče dlani, če svilo pogladimo z roko.

Naravna svila sliči po svoji kemični sestavi volni in se zato pri zgorevanju enako obnaša kot volna, t. j., da ne zgori do kraja, ampak samo zagori in razvije dim, ki smrdi po zapaljeni roževini, toda vse v manjši meri kot volna.

Surova in oprana naravna svila se ocenjuje po sijaju, šumečem otipu, po jakosti in debelini vlakna, po elastičnosti, množini vlage in končno po raznih dodatkih, s katerimi se doseže večja teža blaga.

Bombažovo vlakno se ocenjuje po dolžini in debelini. Čim daljše je vlakno, tem lažje se da prestiti. Bombažovo vlakno je normalno dolgo približno 25 mm. Najboljša vrsta »Mako« iz Egipta doseže do 40 mm. Najslabši pa je indijski bombaž, ki je dolg le 16 mm. Nit dobrega bombaža zgori enakomerno in mirno do kraja in pusti zelo malo pepela. Pri majhni količini zažganega bombaža ne zaznamo nobenega duha, večja količina pa zapusti kisel duh po gorečem papirju. To pa zaradi tega, ker je v obeh predmetih ista snov, namreč — celuloza.

Umetna svila ne šumi in prsti se na njej ne zatikajo, kar je tako značilno za pravo svilo. Vendar je v zadnjem času uspelo kemikom, da zakrijejo z dodatki raznih kemikalij tudi to pomanjkljivost. Kljub temu pa lahko hitro spoznamo umetno svilo, ker zgori zažgana nit umetne svile naglo do konca in ne zapusti nobenega sledu niti duha.

a) viskoza, b) bakrov postopek, c) acetatno vlakno.
Poenostavljena preglednica izdelave celulozne volne (staničevine):

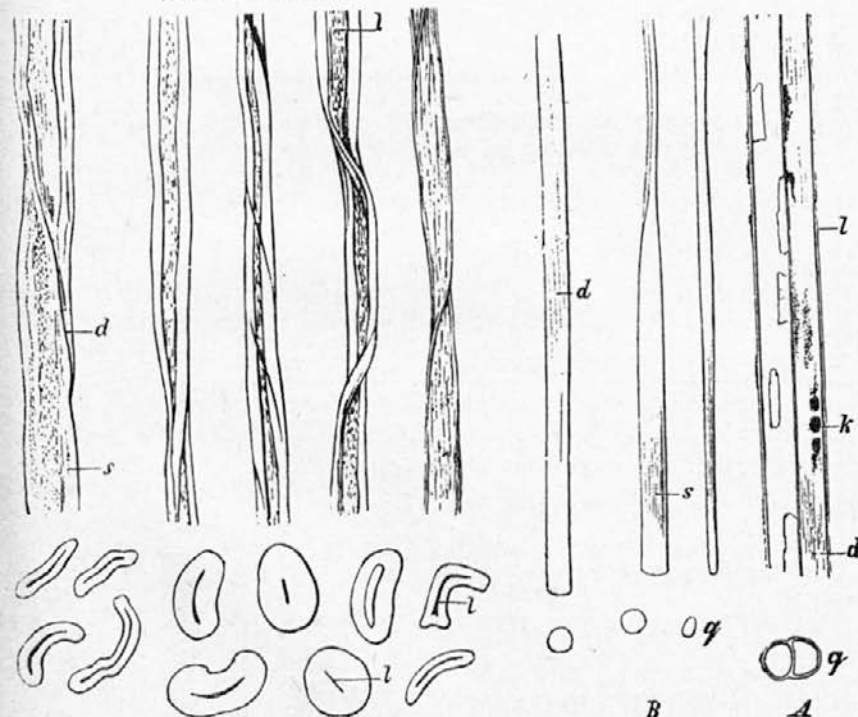
Staničevina je po svoji sestavi slična umetni svili. Ker pa naj služi drugačni uporabi, je njen izdelovalni postopek nekoliko spremenjen. Tako staničevina običajno nima leska in je gosto nakodrana. Skratka, podobna je še najbolj pravi volni ali pravemu bombažu po navideznom zunanjem vtisu. Njena vlakna pa razpoznavamo po istih načelih kot vlakna umetne svile. Staničevino bomo največkrat našli v blagovih za obleke, kjer nadomešča volno ali druga naravna vlakna.

Ocenjevanje in preizkušanje že izdelanega tekstilnega blaga opravljamo z našimi čutili, dalje mikroskopsko ter kemično z različnimi aparati in kemikalijami.

Pod drobnogledom opazuje strokovnjak za vsako vlakno značilne oblike, ki jih ponazorujejo naše slike.

Običajno pa smo navezani samo na naša čutila, ker nimamo na razpolago drobnogleda in drugih kemikalij.

Najprej moramo pogledati, iz kakšnega materiala je blago tkano. Važna je ugotovitev dolžine vlakna. Če hočemo dobiti posamezna vlakna, je treba nit odviti. Čim daljše je vlakno, tem boljši je material. Ta pregled je treba napraviti v obeh smereh tkanine. Treba je pogledati posamezne niti iz osnovne in tudi iz votka, ker je mešanica raznih vlaken v osnovi mnogokrat drugačna, kot je sestava votka. (Tkanino dobimo pri tkanju prejnih niti. Na statvah ali na tkalnem stroju se položi vzporedno mnogo niti. Pravokotno preko teh niti in izmenoma pod njimi se prepeljejo druge niti. Prve niti so osnova, druge pa imenujemo votek. Pri gotovem blagu so osnove

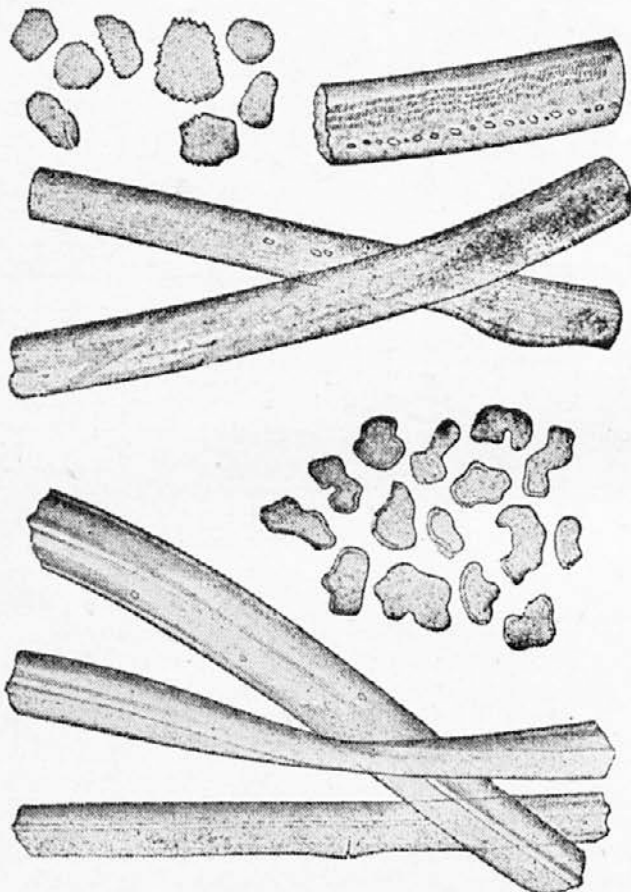
Bombažovo vlakno pod drobnogledom (povečava 600 in 340 kratna) po dolgem in v povprečnem prerezu. d = zavoj, s = hrapava mesta na površini, l = lumen.

Svilena vlakna (povečava 340 kratna). A = nekuhana, B = kuhana, k = zrnca na sericinskem sloju l, s = podolžni pasovi, d = fibroidni trakovi, q = prerez.

one niti, ki teko po dolžini blaga, votek pa je nit, ki teče po širini tkanine.)

Sledi *preskus z ognjem*. Posamezna vlakna približno plamenu in opazujemo način zgorevanja in duha, ki ga zapusti zgorelo vlakno. Če zapusti vlakno kisel duh je rastlinskega izvora, če pa smrdi po roževini, je vlakno volneno ali iz prave svile.

Če smo ugotovili, da je vlakno rastlinskega izvora, opazujemo *način zgorevanja*. Če vlakno bolj slabo gori, imamo opravka z bombažem. Če hitreje gori, je umetna svila ali staničevina. Če pa je acetatna svila, vlakno ne gori, ampak se bolj tali in dela majhne bunkice. —

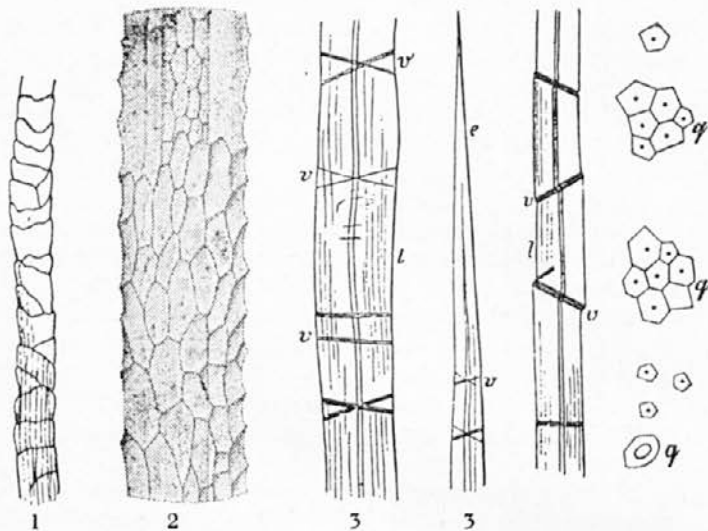
Umetna vlakna pod drobnogledom (povečava 150 kratna) po dolgem in v prerezu. V notranjosti so dobro vidni zračni mehurčki ter hrapava površina.

Sličen način zgorevanja opazujemo tudi pri volni, ki se tudi bolj tali in pri tem dela bunkice.

Sledi *pregled prijema*, ki je možen trd, mesnat ali cunjast. Pri mečkanju pusti bombaž gube in ni elastičen kot volna, ki kar odskoči izpod roke in ne dela gub. Možno je sicer, da bo tudi čista volna ostala zgubana, vendar se bodo vse gube počasi izgubile zaradi prožnosti volne. Ta pomanjkljivost je namreč odvisna od kvalitete volne. Pri volni bi rad opozoril še na razliko med *česano volno* (kamgarn) in *mikano volno* (Streichgarn).

Česana volna ima vselej zelo dolga vlakna (do 36 cm) in so vsa vlakna lepo vzporedna. Mikana volna pa je napravljena iz ostankov in ima krajša vlakna. Obe vrsti tkanine ločimo po videzu, ker je blago iz česane volne vedno bolj gladko in mehkejše, kot je blago iz mikane volne, ki je bolj kosmato in raskavo.

Pregledati je treba tudi še *barvanje* blaga. Pri barvi ločimo več obstojnosti. Najvažnejša je *vodna* obstojnost, ki je v tem, da blago v vodi ne sme puščati barve. Za preizkus stalnosti barve pri pranju se preplete barvan

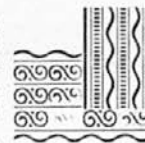

1. fina volna (pov. 340 krat); 2. groba madžarska kmečka volna (pov. 260 krat); 3. lanena vlakna (pov. 200 in 400 krat); v = premik, e = konica, q = prerez.

vzorček z istovrstnim nebarvanim materialom. Nato se temeljito spere v vodi, v kateri je 5 g običajnega mila ali en gram sode v 1 litru. Po pranju mora biti nebarvani vzorec popolnoma bel. Slabo barvane tkanine lahko izgube barvo tudi s trenjem in blago obledi že po kratki uporabi. Poleg tega umaže tako blago tudi naše perilo. To slabo lastnost ugotovimo tako, da preko 10 cm dolgega vzorca potegnemo nekajkrat z belim robcem. Slabo blago bo robec umazalo. *Stalnost na svetlobi* preskusimo na ta način, da prekrijemo del vzorca s črnim papirjem in ga izpostavimo sončnim žarkom. Po šestih dneh odgrnemo papir in vidimo, če se barvni odtenek ni izpremenil. Za ženske obleke je važna še nadaljnja lastnost blaga, da je namreč odporno proti potu. Važen je tudi preizkus na obstojnost barve pri kuhanju (kuhalna obstojnost). Za volnene tkanine je važna pri izdelavi obstojnost barvila pri likanju.

Staroznana manufakturna trgovina **JANKO ČEŠNIK**

Priporoča svojo veliko izbiro volnena, polvolnena in bombažaste blaga za moške in damske obleke.

LJUBLJANA
Lingarjeva 1

Dobro boste postreženi in zadovoljni, ako obiščete

GOSTILNO
»PRI NACETU«

HELENA BANKO

LJUBLJANA, ŠMARTINSKA CESTA ŠT. 3

Naše gozdove ogroža mrčes

Večini naših gozdnih posestnikov je znano, kakšno škodo dela v gozdih mrčes, ako se preveč zaplodi. V manjših množinah se gozdni mrčes pojavlja tu in tam po gozdih skoraj vsako leto. Da se prepreči njegova zaploditev v večjih množinah, opozarjajo že skozi desetletja občna upravna oblastva vsake spomladi z razglasi, kateri ukrepi so potrebni, da se omeji ali prepreči večja škoda. Ti razglasi se objavljajo pri vsaki občini na krajevno običajen način; pritrldijo se na javen vpogled na občinsko desko, prečitajo se ponekod ob nedeljah pred cerkvijo itd.

Kakor hitro gozdarsko osebje občeupravnih oblastev ugotovi, da se je mrčes škodljivo pojavil v kakem gozdu, opozori oblastvo posestnika dotičnega gozda. Pismeno ga pozove, da izvrši do danega mu roka vse naznačene ukrepe, ki so potrebni, da se prepreči nadaljnja škoda. Ta ne preti samo njegovemu gozdu, temveč tudi gozdom sosednih posestnikov. V pismenem opozorilu zapreti oblastvo dotičnemu posestniku kazensko postopanje po predpisih zakona o gozdih in mu tudi zagrozi, da se bodo odredeni ukrepi izvršili na njegove stroške, ako ne bi ugodil izdanimu pozivu do danega mu roka.

Škoda ni majhna.

Kolikšna je bila škoda v posameznih letih, je zbrano v statistiki, ki se je svojčas sestavljala pri deželnih gozdnih nadzorništvi, pozneje pa pri gozdarskem odseku bivših deželnih oblastev, oziroma v letnih poročilih tega odseka za bivšo dravsko banovino. Naj sledijo podatki samo za nekatera izmed preteklih let.

Po mrčesu poškodovanega drevja se je posekalo v območju bivše dravske banovine:

Leta 1930	28000	plm
„ 1931	14100	„
„ 1932	8000	„
„ 1933	8500	„
„ 1934	10000	„
„ 1935	7300	„
„ 1936	6500	„
„ 1937	5500	„
„ 1938	8500	„

Bojazen, da utegne gozdni mrčes napraviti nedogledno škodo ob časih,

kadar se nudijo za njegov razplod ugodni pogoji, tako na primer po velikih vetrolomih, snegolomih, gozdnih požarih, zaradi nepospravljenih in neobeljenih ostankov po izvršenih sečnjah igličastega drevja, je upravičena.

V preteklih časih je bilo po raznih krajih več takih vprav katastrofalnih pojavov gozdnega mrčesa; najbrž pa jih je bilo v starih časih še več, ker takrat razvoj žuželk še ni bil dodobra raziskan. Zato vsebuje že stara, tako imenovana Terezijanska gozdna naredba, izdana leta 1745. poleg raznih gozdnopolijskih predpisov tudi odredbe za zatiranje gozdom škodljivega mrčesa. Za ozemlje bivše Kranjske, katere del tvori današnja Ljubljanska pokrajina, so bili uveljavljeni leta 1756. in pozneje leta 1771. še posebni predpisi za pravilno ravnanje z gozdovi; v teh so bile tudi odredbe za izvrševanje nadzora gozdov po takratnem maloštevilnem gozdarskem osebju.

Navedene naredbe so bile z avstrijskim državnim zakonom z dne 3. decembra 1852., uveljavljenim dne 1. januarja 1853., sicer ukinjene, vendar so bile glede zatiranja škodljivih žuželk v tem zakonu primerne določbe (§§ 50. in 51.).

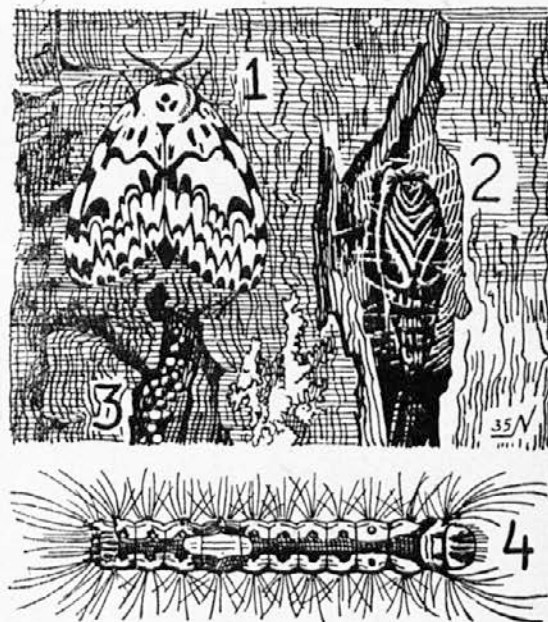
Tudi jugoslovanski, pri nas še veljavni gozdni zakon z dne 21. decembra 1929., uveljavljen dne 1. julija 1930., ima v § 29. zadevna določila. Zakon predvideva kazni za zadevne prekrške (§ 144.). Posebej pa zagroža zakon kazenske posledice onim, ki ne bi upoštevali odredb, izdanih po občeupravnih oblastvih. Ako se s samim kazenskim postopanjem ne bi mogla odstraniti nevarnost razploda žuželk, pa se lahko izvršijo potrebna dela na stroške posestnika, ki bi do danega roka ne izvršil tega, kar mu je bilo oblastveno naročeno. To se je moglo ukreniti po naredbi z dne 20. aprila 1854., drž. zak. štev. 96; po poznejši jugoslovanski zakonodaji pa po čl. 66. in 68. zakona o notranji upravi in izvršbi po upravnem postopku (§ 142. in sled.).

Dva nevarna škodljivca.

Kako velika nevarnost preti gozdom, ako se škodljive žuželke pre-

močno razmnože, je videti na naslednjih primerih:

Smrekov prelec (Liparis monacha) je v letih 1853 do 1863 po pruskih in sosednih ruskih pokrajinah opustošil gozdove na površini 402.825 km², na kateri se je popolnoma posušilo 183.000.000 kubičnih metrov lesa. Leta 1888 se je razplodil tudi po Češkem, Moravskem, Polj-

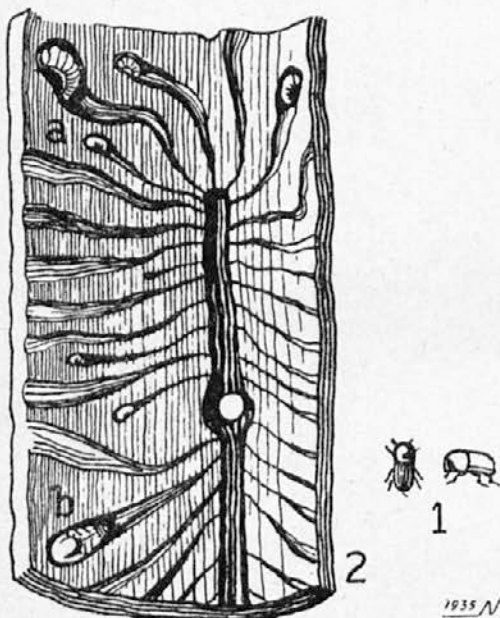
Smrekov prelec:
1 metulj — 2 buba — 3 jajčeca —
4 gosjenica

skem, Nižje- in Gornjeavstrijskem. Pristojna oblastva so izdala daljnosežne ukrepe. Leta 1891 so izšla obširna tiskana navodila o zatiranju smrekovega preleca, ki so bila leta 1892 natisnjena tudi v slovenskem jeziku, ker se je ta škodljivec pojavil tudi pri nas na Dolenjskem, čeprav le v manjših množinah. Morda je bil k nam zanesen po železniških vagonih.

Prav tako škodljivi so lubadarji, posebno pa gozdnim posestnikom dobro znani smrekov lubadar (Ips typographus). Ta škodljivec se je pri nas pojavljal skoraj vsako leto, vendar običajno le na posameznih mestih in ne v velikem obsegu.

Leta 1875 se je lubadar silno razmnožil v radovljiškem okraju, posebno v velikih smrekovih gozdovih na Pokljuki in Jelovici, ki so bili takrat last Kranjske industrijske dru-

žbe na Savi-Jesenicah. Leta 1893 so prešli ti gozdovi v last Kranjskega verskega zaklada. — Lubadar se je tod tako razširil, ker niso mogli pravočasno izdelati in obeliti velikih snegolomov izza zime 1874/75. Ni bilo namreč dovolj delavcev na razpolago; računali so, da bi bilo za pravočasno pospravilo potrebnih 200 do 300 delavcev na dan. Takrat je dalo zemljedelsko ministrstvo na Dunaju deželni vladi v Ljubljani denarno podporo 1000 gl. kot delno pripomoč za pospravo snegolomov. Deželna vlada je dne 10. junija 1875 zaprosila c. kr. Generalno vojaško komando v Gradcu, da bi dovolila dve stotniji

Smrekov lubadar:
1 hrošč — 2 lubje z a) ličinkami
in b) bubo

vojakov za pomoč pri zatiranju lubadarja, kar pa je ta odklonila.

Dne 30. maja 1875 je izdala deželna vlada razglas o ukrepih za zatiranje lubadarja. Leta 1876 je izšla

v Ljubljani tiskana brošura s popisom smrekovega lubadarja in poukom, kako je možno tega škodljivca uspešno zatirati.

Uničeni gozdovi.

Toda ne samo v minulih časih, ko gozdni posestniki niso bili zadostno poučeni o škodi, ki preti gozdom po mrčesu, temveč tudi v novejši dobi smo imeli priliko doživeti velike nesreče v obsežnejših bosanskih gozdovih. Leta 1928 in 1929 so se začeli na področju Državnega gozdnega ravnateljstva sarajevskega in deloma tudi banjaluškega sušiti igličasti sestoji. Najprej so to opazili na površinah, na katerih je bilo leta 1927 mnogo igličastega gozda pogorelo (območje gozdnih uprav v Zavidoviću, Olovi, Han Pjesku); drugod pa so se pojavile sušice, ker so bili pustiti mnogo neizkoriščenega in neobeljenega lesa in vejevja nepospravljenega na posekah. Kvarno je vplivala tudi poletna suša l. 1927 in 1928 ter izredno huda zima 1928/1929.

Dne 15. marca 1930 je vlada v Beogradu izdala zakon, ki je pooblastil ministrstvo za gozdove in rudnike, da je smelo vzeti od čistega donosa državnega podjetja: »Šumsko-industrijsko preduzeće Dobrlin-Drvar d. d.« znesek 3.000.000 din; dalje je bilo z zakonom z dne 27. maja 1930 odobreno, da se je mogel od prodaje sušice in nasekanih dreves za lov lubadarjeve zalege, porabiti 10.000.000 din za zatiranje lubadarja na področju Državnih gozdnih ravnateljstev Sarajevo in Banjaluka.

Dejansko so porabili v Bosni za te namene 10.460.740 din. Podelali so sušcev in lovnih dreves za 1 milij. 596.273 kubičnih metrov.

Ta invazija lubadarja je bila povod, da je najvišje gozdonadzorstve-

no oblastvo odredilo, da morajo vse podrejene ustanove skrbno zasledovati pojave raznih škodljivih žuželk in bolezni na gozdnem drevju, ter pravočasno izdati potrebne ukrepe za zatiranje. Povsod so morali zbirati podatke o nastopu škodljivcev in storjenih ukrepih ter o tem vsako leto poročati gozdnemu nadzorstvenemu oblastvu.

Nova nevarnost grozi.

Čeprav so bili pri nas izdani vsako leto primerni ukrepi in svarila glede potrebnega zatiranja gozdom škodljivih žuželk, je bilo zadnje čase v tem pogledu premalo storjenega.

Mnogo igličastega drevja je bilo v zadnjih letih posekanega. Ostanki po teh sečnjah pa po premnogo krajih niso bili ne obeljeni, niti ni bilo vejevje pospravljeno. To velja posebno za sečnje širokih varnostnih pasov ob železniških progah in cestah, ki so bile posestnikom zaukazane, ob neupoštevanju zadevne odredbe pa na temelju obstoječih predpisov po vojaštvu samem izvršene. Tiče pa se tudi sečenj, napravljeneh drugod po gozdovih, kamor pa je bil pozneje dostop zabranjen ali pa nemogoč. Velja dalje za primere, ko je bil gozd obstreljevan s topovi, ki so mestoma tako poškodovali smrekove gozdove, da se je zaplodel v poškodovanem drevju lubadar. Veliko drevja je bilo oglodanega po konjih in mulah. Zapreke in ograje so bile na nekaterih krajih napravljene iz neobeljenih smrekovih debel.

Zadnje čase je bilo več velikih gozdnih požarov (pri Kočevju, Strži, dalje na Radohi in po raznih drugih krajih na Gorjancih). Od požarov poškodovano drevje gotovo še ni posekano in obeljeno. Dostop do ne-

ALEKSANDER M. FRIEDRICH

eksport lesa

LJUBLJANA, BLEIWEISOVA C. 1b

JOSIP

URCH

TRGOVINA Z VINOM IN ŽGANJEM
LJUBLJANA — TELEFON 29-66
TYRŠEVA 33 (JAVNA SKLADIŠČA)

katerih požganih gozdov je civilnemu prebivalstvu, oziroma lastnikom teh gozdov onemogočen. V teh krajih se bo razmnožil lubadar, ki se bo razširil tudi po sosednih, zdravih smrekovih gozdih.

So pa tudi primeri, ko se pospravilo poškodovanega drevja in ostanke od izvršenih sečenj zaradi pomanjkanja delavcev ni moglo izvesti.

Vse to nalaga poklicanim dolžnost, ukreniti vse, kar je ob današnjih razmerah mogoče, da se odvrne morebitna silno nevarna razploditev škodljivih insektov in uničenje goz-

dov celih pokrajin, kar bi povzročilo zelo težke gospodarske posledice.

Na utemeljeni predlog Gozdarskega odseka so bila izdana meseca julija 1943 občnim upravnim oblastvom obširna navodila s pozivom, da razglasijo po občinah najnujnejše ukrepe. Povabil je tudi glavne gospodarske ustanove, da s primernimi objavami še s svoje strani opozore vse prizadete, da naj v lastnem kakor tudi javnem interesu izpolnijo oblastvene ukrepe. Izdani ukrepi, izmed katerih nekatere nekoliko podrobneje pojasnujem, so sledeči:

Kako preprečimo širjenje mrčesa

Vsi gozdni posestniki, podjetniki sečenj, lesni trgovci in nakupovalci lesa morajo posekano igličasto drevje, posebno pa smrekovo, obeliti in tudi pospraviti iz gozdov vse ostanke vejevja.

Po požarih poškodovano drevje je treba posekati in odstraniti iz gozdov.

Po mrčesu napadena drevesa, ki se sušijo, je posekati, skorjo olupiti in jo sežgati.

Iz gozdov se igličasti les ne sme odvažati, dokler ni bil obeljen.

Če imajo žage in skladišča na zalogi neobeljen igličasti les, ga je nemudoma obeliti.

Krajevna vojaška poveljstva naj se naprosijo, da po vojaštvu dajo izvesti navedene ukrepe tam, koder je samo sekalo ali pa les porabilo v vojaške namene. Nadalje naj se naprosijo poveljstva, da ne ovirajo gozdnih posestnikov in od teh najetih delavcev, ki bi nameravali pospraviti sečne ostanke v svojih gozdih.

V gozdovih, napadenih po lubadarju, naj se na prisojnih krajih poseka nekaj dreves. Ta drevesa naj se neobdelana položijo na tla tako, da ležijo nekoliko od tal. Lahko pa se pustijo tudi v napol visečem stanju z vrhom in vejevjem vred. Priporočljivo je tudi, da se taka drevesa poderejo ob robovih gozdov. Ta drevesa — tako imenovana »lovna« drevesa — privabijo v velikih množinah lubadarje, da se zarijejo v skorjo in nato zaplodijo svojo zalego v lubju. Čim se lubadarjeve ličinke razvijejo, je treba nastavljena lovna drevesa pravočasno obeliti in lubje z zalego vred sežgati na varnem prostoru, po možnosti izven gozda.

Paziti je treba, da se obeljenje teh dreves ne izvrši prepozno, ko se je lubadarjev hrošč iz zalege že razvil in je izletel. Zato se smejo lovna drevesa nastaviti samo tam, koder je dostop vsak čas mogoč zaradi opazovanja.

Gozdnim posestnikom, ki so imeli izredne izdatke za zatiranje škodljivih insektov, daje zakon o gozdih (§ 29.) možnost, da se delno ali v celoti oprostijo plačevanja osnovnega davka v smislu zakona o neposrednih davkih (čl. 12.) z dne 8. februarja 1928. Prošnje je treba vlagati pri občnem upravnem oblastvu prve stopnje, ki jih s svojim utemeljenim predlogom pošlje na nadrejeno mesto.

Gozdni posestniki, katerih gozdovi so poškodovani po lubadarju ali pa so v nevarnosti, da jih lubadar napade, naj se posvetujejo z okrajnim gozdarskim referentom, ki jim bo dal potrebna navodila in nasvete, kako bi mogli škodo čimbolj omejiti, ako ne preprečiti. Po potrebi naj se obrnejo do samega predstojnika občnega upravnega oblastva, da jim po možnosti izposluje dostop v gozd.

Slike so posnete po Pratici za gozdne posestnike (Ing. V. Novak).

Motvoz
in
platno
d. d.

GROSUPLJE

„Rada bi imela klobuk, ki ne bo moderen samo eno poletje!“
„Brez skrbi, ta klobuk bo vedno smešen.“

Ljubljanska mestna plinarna

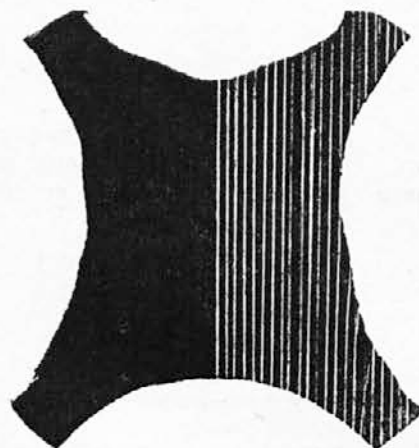
Plinarna ima svoje obratovalne prostore ob Resljevi cesti v bližini kolodvora in so njene obratovalne uprave vidne daleč na okrog. Vsak, kdor se pripelje z vlakom v mesto vidi na velikem plinovniku napis: »**KUHajte S PLINOM!**« Ta napis torej vsakega opominja na plinarno in na nje glavni produkt, t. j. »svetilni plin«, ki je vsestransko uporabljiv v gospodinjstvu, industriji in obrti. Da je uporaba plina res vsestransko priporočljiva, ker je praktična, cenena, udobna, higienična itd. dokazujejo številni odjemalci, katerih število se veča od leta do leta. Plinski aparati so danes s svojo tehnično dovršenostjo tako popolni, da nudijo gospodinjini mnogo več časa za opravljanje drugih gospodinskih del, kar je danes z ozirom na vojne razmere njej le v prid.

Nujno potrebno pa je, da se s plinom varčuje, ker dobava premoza povzroča danes mnogo večje težave kot kdaj preje. Gospodinjje, kuhajte zato s plinom pravilno, upoštevajte vsa navodila za štednjo s plinom, koristile bodete ne samo sebi, ker bo račun za plin nizek, temveč tudi onim tovarišicam, ki bi rade dobile plin, pa ga plinarna zaradi preobremenitve ne bi mogla dobaviti.

Ker je vojna industrija omejila izdelovanje plinskih aparatov, žal ne moremo postreči našim odjemalcem v svoji trgovini v Kresiji, Nabrežje 20. septembra, s plinskimi aparati v taki izbiri, kakor bi želeli.

Poleg plina pridobiva plinarna kot stranska produkta tudi koks in katran. Koks raznih velikosti prodajamo za centralne kurjave, industrijo in obrt. Katran pa predelujemo v lastni destilarni v razne stranske produkte. V napravi za predelavo katrana pa pridobivamo: zidolit, kovaško smolo, lak za železo, katran za strešno lepenko, cestni katran, karbolinij in drugo. Vsi ti produkti po kakovosti povsem odgovarjajo predvojnemu blagu in vsakega kupca v celoti zadovoljijo.

Kdor torej potrebuje plinske aparate, razne produkte katrana ali kakršne koli strokovne nasvete glede uporabe plina in drugih naših proizvodov bo dobil vsa potrebna navodila in nasvete.

TRGOVINA Z USNJEM

K. PEČENKO

LJUBLJANA — SV. PETRA C. 41

Usnje in potrebščine za čevljarje, torbarje
in sedlarje

TELEFON ŠT. 39-22

Ustanovitelj Franc Stupica

1 8 9 3 • 1 9 4 3

Pred 50-timi leti je ustanovil sedaj že pokojni g. Franc Stupica trgovino z železnino in poljedelskimi stroji v **LJUBLJANI**, poleg „FIGOVCA“, na Gosposvetki cesti št. 1. Ta tvrdka obstoja in posluje še danes na istem mestu pod naslovom

Železnina

Fr. Stupica

in se ob svoji 50-letnici najlepše zahvaljuje vsem spoštovanim odjemalcem, prijateljem in znancem za njih naklonjenost in zvestobo!

Ko boste v bodočnosti zopet potrebovali stavbni material, vodovodne potrebščine, gospodinske predmete, poljedelske stroje, obrtniško orodje, razstrelivo itd., obrnite se z zaupanjem na gornjo tvrdko.

Kot doslej si bo tudi v bodoče prizadevala zadovoljiti vsakogar s skrbno, strokovno in točno postrežbo in niskimi cenami.

Ob 100 letnici Vevč

največjega industrijskega podjetja v naši pokrajini

Sredi leta 1943 je poteklo 100 let, odkar je stekel izpod strojev vevške papirnice prvi papir in od tedaj naprej imamo skoro nepretrgano stalno proizvodnjo papirja v Vevčah, ki se je iz malih početkov razvila v veliko industrijsko podjetje, ki je bilo svoječasnno največje slovensko industrijsko podjetje v prejšnji dravski banovini, ki je bilo pa v ljubljanski pokrajini največje industrijsko podjetje sploh, tako po višini vložene glavnice, številu delovnih sil, strojni moči in po veličini proizvodnje. Iz malih početkov je na naših tleh zraslo veliko industrijsko podjetje, za katero so bili dani ugodni predpogoji v meni političnih in upravnih izprememb v zadnjih desetletjih.

Ko so bile Vevče ustanovljene, je bilo na slovenskih tleh le malo industrije. Le počasi so nastajala skromna podjetja, kajti edino železarska stroka je izkazovala nekaj več razmaha zaradi ležišč železne rude. Podjetje je nastalo leta 1842 na pobudo znanega gospodarstvenika Fidelisa Terpinca, ki je bil zelo podjeten mož, zlasti na industrijskem polju. Fidelis Terpinec je leta 1840 kupil mlin v šumu na Velčah na desnem bregu Ljubljanice. Ta mlin je dal ime mogoče Vevčam po svojem prejšnjem lastniku Velču. V tem mlinu je bila osnovana tvornica za papir, do katere je vodil 15 m nad zraven stoječo oljarno poseben odtok vode. Kraj je Terpinec svoji ženi Josipini na čast imenoval Josefthal. Podjetje je prešlo še v letu svoje ustanovitve v last posebne družbe z nazivom »C. kr. privilegirana mehanična tvornica olja, papirja in barvnega lesa«. Ustanovitelj te družbe in njen glavni družbenik je bil Terpinec, z njim pa njegov prijatelj Franc Galle, njegov svak Valentin Zeschko in Josip Bischof. Podjetje si je postavilo za tedanje čase izredno moderen papirni stroj, imenovan po iznajditelju Donkinov stroj. Dne 24. junija l. 1843 je stekel izpod tega stroja prvi papir.

Podjetje je bilo že od svojih početkov prav znatno, saj navajajo za tedaj zgodovinski viri, da je zaposlovalo 70 ljudi, katerih letni zaslužek je znašal 10.000 tedanjih goldinarjev. Nadalje navajajo viri, da je bilo v podjetju poleg že omenjenega Donkinovega stroja še 7 holandcev in poseben Bischofov čistilni stroj. Izdelovalo je vse vrste papirja, ki jih je izvažalo tudi v Trst in Benetke. Na obrtni in industrijski razstavi v Ljubljani je podjetje dobilo zaradi odlične kakovosti svojih izdelkov in drugih prednosti zlato kolajno, kar je tedaj zelo veliko pomenilo.

Vevško podjetje je zelo dobro uspevalo in kmalu se je pokazala potreba podjetje povečati. Že omenjena družba je leta 1850 kupila tako zvani »Šimnov mlin« nasproti papirnice na levem bregu Ljubljanice. Ta mlin je podjetje preuredilo v papirno tovarno, ki je bila dograjena leta 1852. Novo tvornico so imenovali Janezijo. Leta 1852 jo je namreč obiskal nadvojvoda Janez, pokrovitelj Kmetijske družbe v Ljubljani, katere predsednik je bil Terpinec, ki ga je tudi vodil po podjetju. Nadvojvodu Janezu na čast je bila nova tvornica papirja imenovana Janezija.

Statistični viri iz teh časov vedo povedati, da je imela tedaj papirnica (dejansko dve papirni tovarni), zaposlenih okoli 200 delavcev. Kapaciteta podjetja je

bila 8000 stotov najfinejšega papirja, za katero proizvodnjo je bilo potrebno 10.000 stotov cunj. Poleg 2 papirnih strojev je bilo instaliranih v obeh tvornicah 20 holandcev. Pogonska sila pa je znašala 200 konjskih sil. Poleg prodaje v nekdanjih avstrijskih deželah je podjetje imelo dobre odjemalce tudi v Italiji, Levanti in Grčiji.

L. 1868 je kupil Fidelis Terpinec propadlo tvornico papirja Goričane, ki je bila ustanovljena kot papirni mlin že v prejšnjem stoletju. Istega leta je lastnica vevškega podjetja uredila brusilnico za les v Medvodah, naslednje leto pa je na nasprotnem bregu Save na Verju bila zgrajena nova brusilnica za les.

Do leta 1870 se je vevška družba razvila v veliko podjetje, ki je razpolagalo z dvema papirnima tvornicama in tudi že s podjetji v Goričanah, Medvodah in na Verju. V tem letu je prišlo do važne izpreembe v lastništvu podjetja. Na Dunaju je bila z glavnico 4 milij. gold. ustanovljena posebna delniška družba Leykam-Josefthal za papirno in tiskarsko industrijo, ki je s skupno pogodbo dne 1. septembra 1870 dobila za 1.270.000 gold. v posest vsa podjetja C. kr. privilegirane mehanične tvornice olja, papirja in barvnega lesa razen tvornice barvnega lesa na Fužinah, ki je ostala še naprej v lasti podjetja. Družba je v svoj naziv prevzela tudi vevško ime Josefthal ter so v njenem prvem upravnem svetu sodelovali tudi dotodnji lastniki vevških podjetij, ki so pa kasneje izstopili iz uprave podjetja.

Družba Leykam-Josefthal se je razvila polagoma v eno največjih podjetij svoje stroke; bila je največja papirna industrija v nekdanji avstro-ogrski monarhiji, saj je imela pred izbruhom prve svetovne vojne celo vrsto papirnih tvornic v raznih krajih Avstrije, nadalje več tvornic lesovine in celuloze.

Leta 1889 je zgradila na Verju pri Medvodah tvornico papirja, ki pa jo je leta 1910 uničil požar. Leta 1890 je začela v Goričanah obratovati tvornica celuloze. Leta 1891 pa si je družba pridobila v zakup vodne sile na Fužinah, ki so še preostale.

Podjetje si je mnogo prizadevalo za izgradnjo obratov. Potres leta 1895 je znatno poškodoval naprave v Vevčah, ki so bile pa kmalu obnovljene. Leta 1910 je bil zgrajen poseben industrijski tir iz Zaloga do Vevč.

Med prvo svetovno vojno je moralo podjetje v Vevčah znatno omejiti proizvodnjo, v Goričanah pa je obrat med vojnimi leti razen s kratkimi presledki ves čas počival.

Nova doba pa je za vevška podjetja nastopila po letu 1918. Kmalu po prevratu se je Ljubljanska kreditna banka obrnila na dunajsko družbo in njeno banko s ponudbo za odkup podjetij in ustanovitev posebne delniške družbe, ki naj bi prevzela obrate, kolikor jih je imela družba Leykam-Josefthal na slovenskih tleh. Po dolgotrajnih pogajanjih je uspelo leta 1920 ustanoviti delniško družbo Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode s sedežem v Ljubljani, v kateri so imeli v rokah večino delnic slovenski delničarji, dočim je manjšina ostala pri dunajski družbi, kakor je ostalo tudi tehnično vodstvo v nem-

ških rokah, dokler se ni postopno preneslo v slovenske roke. Osnovna glavnicna nove družbe je bila določena na 20 milijonov tedanjih jugoslovanskih kron, kar pa se je kmalu izkazalo za nezadostno in je moralo potem podjetje večkrat še zvišati glavnicno, tako da znaša sedaj glavnicna podjetja 11.4 milijona lir, odnosno leta 1940 50 milijonov dinarjev.

Sprememba v posesti vevških podjetij je pomenila zanje nov napredek. Podjetje je bilo vodilno v papirni stroki v bivši kraljevini Jugoslaviji in se je stalno povečevalo in moderniziralo. Predvsem je podjetje zgradilo svoje lastne baze za dobave električnega toka in sicer predvsem na obilni razpoložljivi vodni sili. Nadalje je obnovilo obrate z novimi stroji in napravami. Tako je bila n. pr. kmalu po vojni zgrajena v Vevčah nova velebrusilnica za les. Ravno tako je družba skrbela za moderniziranje obratov v Medvodah in Goričanah. Za izdelovanje celuloze so bile zgrajene v Goričanah moderne naprave in se je ta obrat omejil samo na proizvodnjo celuloze. V Medvodah je podjetje leta 1936 prenehalo izdelovati lesovino, kakor je leta 1924 prenehalo tudi v Vevčah izdelovati lepenko.

Leta 1930 je nastopila nadaljnja važna izprememba v posesti družbinih delnic. Dunajski Bankverein je prodal ostanek svojih delnic slovenskim delničarjem, tako da je tedaj podjetje prešlo popolnoma v slovenske roke.

Poleg znatne glavnicne 11.4 milijona lir razpolaga danes podjetje tudi z znatnimi rezervami. Te so dosegle s koncem leta 1942 že skoro višino delniške glavnicne z vsoto 10,562.000 lir.

Ni pa podjetje pozabilo tudi na svoje sodelavce. Zanje so bili ustanovljeni trije posebni skladi: pokojninski sklad za uradništvo in mojstre, delavski pokojninski in preskrbovalni sklad ter podporni sklad za uradništvo in mojstre. Vsakoletne dotacije iz čistega dobička so omogočile, da je imovina teh treh skladov narasla do konca leta 1940 na 7,683.000 dinarjev, do konca leta 1942 pa na 4,935.000 lir. Nadalje moramo še omeniti, da je podjetje iz vsakoletnih čistih dobičkov izplačalo v zadnjih 23 letih, t. j. od 1920 do 1942 kot remuneracijo 3,260.000 dinarjev in 400.000 lir. Končno moramo še omeniti, da je podjetje delavstvu in nameščencem meseca avgusta leta 1943 izplačalo v proslavo 100letnice svojega obstoja enomesečno plačo, kar je sklenil upravni svet na svoji svečani seji.

Za podjetje je upravopolitična izprememba aprila leta 1941 pomenila novo dobo. Družbinemu razpolaganju sta bili sicer odtegnjeni tvornici v Medvodah in Goričanah, zato pa je vevški obrat prišel v gospodarsko območje Italije, kjer je sicer papirna industrija znatno razvita, vendar je bil Italiji potreben še velik uvoz papirja, zlasti pa celuloze. V zadnjih dveh letih je podjetje 93 odstotkov proizvodnje plasiralo izven ljubljanske pokrajine, s tem svojim izvozom pa je bistveno vplivalo na ravnotežje plačilne bilance ljubljanske pokrajine, saj sta bila ravno les in papir naša najvažnejša izvozna predmeta, ki sta tvorila skoro dve petini izvoza.

O dividendah družbe moramo reči, da so bile razmeroma stalne, saj so se gibale med 4—11, zadnja tri leta je znašala dividenda 8 odstotkov. Za pomen podjetja za naše gospodarstvo navajamo še naslednje številke: od leta 1920 do 1942 je podjetje izkazovalo 48,442.000 din in 2,149.000 lir čistega dobička, istočasno

pa so znašale davčne dajatve družbe 46,077.000 din in 2,366.000 lir, torej skoro isto vsoto, kot je znašal čisti dobiček. Nadalje navajamo, da je podjetje iz čistih dobičkov dotiralo v že navedenih letih svoje socialne sklade za 4,290.000 din in 155.000 lir.

Končno navajamo še nekaj podatkov o vodstvu podjetja. Prvi družbin predsednik, ki si je pridobil mnogo zaslug za razvoj podjetja v prvih letih, je bil dr. Karel Triller. Dr. Triller je bil predsednik družbe do leta 1926, nato pa je postal predsednik družbe slovenski papirni industrijalec Fran Bonač, ki je ostal na mestu predsednika uprave družbe do leta 1934, ko je bil na njegovo mesto izvoljen Alojzij Vodnik, predsednik uprave Ljubljanske kreditne banke. Po smrti Alojzija Vodnika je bil izvoljen za predsednika uprave slovenski veletržec Ivan Jelačin, ki je že več let prej sodeloval v upravi podjetja.

Družbin podpredsednik je bil do leta 1930 zastopnik nemških delničarjev, od leta 1930 dalje pa je podpredsednik družbine uprave dr. Ivan Bole. Predsednik nadzorstvenega sveta je od leta 1934 dalje dr. Vekoslav Lavš.

Sedanje ravnateljstvo družbe tvorijo: generalni tajnik: ravnatelj dr. Ciril Pavlin; komercialni ravnatelj: dipl. comm. Milan Guzelj; tehnični ravnatelj: dr. ing. Miloš Krofta; šef centralnega knjigovodstva: prokurist Josip Roesmann.

Vodstvu podjetja je v povojnih letih uspelo podjetje izredno modernizirati in ga spraviti na primerno višino tako v tehničnem kot komercialnem pogledu. Že prej navedene številke o socialnih dajatvah pa dokazujejo, da skrbi podjetje tudi za svoje sodelavce, katerim skuša kar najbolj olajšati delovne pogoje.

Producijske številke zadnjega leta pred sedanjo vojno kažejo, da je tedaj, t. j. leta 1940, dosegla proizvodnja papirja v Vevčah 12,584 ton, dočim je znašala proizvodnja lesovine 3794 ton. V Goričanah je znašala proizvodnja celuloze 7914 ton. Za primerom navajamo, da je pred svetovno krizo leta 1931. dosegla proizvodnja papirja v Vevčah 11,447 ton, v Goričanah pa 1899 ton, dočim je v Goričanah znašala proizvodnja celuloze 3473 ton, v Medvodah pa proizvodnja lesovine 1242 ton.

Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode d. d. v Ljubljani so več ali manj znatno udeležene še pri naslednjih podjetjih: Kuverta, konfekcijska tvornica, družba z om. zavezo v Ljubljani, Kuverta d. d. v Beogradu, Gorjana, družba z om. zavezo, Ljubljana (posluje kot nakupovalnica za les). Prodajo papirja je prej izvrševala tvrdka Centropapir, družba z om. zavezo, Ljubljana-Zagreb-Beograd, ki je pa sedaj v likvidaciji. Nadalje so vevške papirnice udeležene tudi pri »Preradi papirnate robe« d. d. v Zagrebu.

Iz navedenih podatkov je v glavnem razvidna razvojna pot Združenih papirnic Vevče, Goričane in Medvode, zlasti pa njenega obrata v Vevčah in Janeziji. Iz skromnih industrijskih početkov se je podjetje razvilo v velike obrate, ki so vseskozi na tehnični in komercialni višini. Zlasti velik napredek pa so obrati zabeležili po nacionalizaciji podjetij, ki je bila izvršena leta 1920. Vevška podjetja lahko z zaupanjem gledajo na bodočnost, saj so zaradi tehnične in komercialne opreme v stanju zadovoljiti tudi bodoče potrebe našega industrijskega razvoja in pa tudi našega papirnega trga s kvalitetno proizvodnjo.

*Ko dneva nam ugasne luč
in stan nam in stezo noč temna pokrije ...
Do dnevne svetlobe Vam v žep dajo ključ
trpežne odlične*

»ZMAJ«

baterije

**PERILO
MODNE
PLETENINE
IN ČEPICE**

kupite pri ALOJZIJ POTRATO, prej
JOS. KUNC & Co.

LJUBLJANA — MIKLOŠIČEVA CESTA ŠT. 32
FRANČIŠKANSKA ULICA 2. TELEFON 30-13, 32-46

D.U.: **Praktični migljaji za domačo telovadbo**

Kar milo se stori človeku, kadar bere o starih športnikih, ki so ostali vse do jeseni svojega življenja zdravi ko dren, pa čili kakor mladeniči. Najbrž se boste še spominjali, da sem o nekaterih »večnih mladeničih« že poročal v »Slovencu«: o nekem 50 letnem možu, ki je preskočil v višino 1.79 m, o 60 letnem profesorju, ki z lahkoto preteče 10 km daleč, o 70 letnem zdravniku, ki razbija led na Donavi, da se lahko sredi zime kopa, o 85 letnem švedskem kralju Gustavu, ki še vedno igra tenis, pa o nekem 90 letnem upokojenem polkovniku, ki je še tako čil, da je preplaval 200 m daleč in si tako priboril športno odlikovanje. Tudi pri nas naletite na podobne primere, iskati jih morate med planinci, telovadci in tudi med kmečkimi očanci. So pa redki, zelo redki! Saj ste gotovo slišali o nekaterih starih grčah, ki so hodili na najvišje alpske vrhove še v letih, ko se njihovi vrstniki le še s težavo in palico v roki premikajo po gladkih mestnih ulicah.

Nikjer torej ni zapisano, da bi moral biti že 60 ali 70 letni mož betežen in nebogljen. Drži pa, da je telesna čilost danost, ki je mladim poklonjena, starajoči se ljudje pa se morajo zanjo boriti, da jo ohranijo. Izkušnja uči, da začnejo ljudje telesno pešati — nekateri že po 30. letu, drugi po 40. Življenje si uredijo čim udobneje, povsem se posvetijo poklicu in družini, za lastno zdravje pa skrbijo le toliko, da jim ni treba leči v bolniško posteljo. Da začnejo po malem pešati, tega niti ne opazijo.

Če bi našli vse, kar opravljajo dandanašnji ljudje v prid lastnemu zdravju ali telesni vzgoji, ter primerjali z onim, kar delajo na škodo zdravja ali kar koristnega opustijo, bi se nič več ne čudili, da srečujemo toliko mladih starcev. Navadno skrbijo mnogi le za okusno jed in za dobro pijačo, za čedno obleko in za mehko ležišče. No, in še to jim je treba šteti v dobro, da se vsak dan umivajo in si čistijo zobe ter da se enkrat na teden tudi okopljejo. Če so pri jedači in pijači zmerni, tedaj jim moramo šteti vse to v prid. V škodo pa jim je, če se premalogibljejo, če se vdajajo alkoholizmu in če preveč kadijo. Kako naj bi ohranili mladeniško čilost, če posedajo ves božji dan po uradih in kavarnah in če jim pomenijo cigarete in četrtinke najljubši užitek! Kdo bi se čudil, da jim telo opeša, če porablja mišice samo za počasno pot od doma v pisarno in nazaj!

Ta ali oni bo dejal: »Kaj mi mar mišice, ko nisem atlet, pač pa razumnik, ki dela z glavo...!« Vse bi bilo lepo in prav, če bi šlo samo za mišice; toda telesno urjenje ni potrebno samo zaradi mišic, temveč zlasti zaradi celokupnega presnavljanja v telesu. Z drugimi besedami: kdor se preda udobnosti in se izmika onemu gibanju, ki ohranja telesno čilost, trpi škodo tudi na dihalih, krvotoku, prebavi itd. Razume se, da postane s časom okoren, slaboten, počasen in len.

Strokovnjaki, ki so preiskali ljudi, ki so dočakali do 100 let, ter natančno poizvedovali o njihovem načinu življenja, učijo takole: »Ne smete uporabiti prvo polovico življenja za to, da si drugo polovico čim slabše uredite!« V letih torej, ko je človek še čil in zdrav ko dren, bi moral misliti že na starost! In isti strokovnjaki učijo, da sta zrak in telesno gibanje na prvem mestu. Pravšno življenje namreč zahteva zadostno gibanje na svežem zraku. O tem piše Bizzarrini, avtor popularne knjige »Dolgost življenja« takole: »Tisti, ki so navezani na delo s sedenjem, imajo slab krvni obtok; noge in roke so jim mrzle, v možgane pritiska kri in večkrat jih boli glava.« Ali ni kar na dlani, da bi takim pomenilo delo na vrtu, delo v drvarnici ali pa vsaj malo domače telovadbe pravšno medicino?

Kdo od onih, ki še nikoli niso gojili telovadbe ali športa še ni imel težave z lastnim bratom oslom? Takole je namreč s človeškim telesom: čim se navadi na udobnost, se začne upirati vsemu, kar je zanj resnično dobro. Le

jed in pijača mu prijata, v ostalem pa bi rad lenaril, posedal ter kadiril dobre cigare. In če ga kljub vsemu kdaj pa kdaj poženete v dir, vam sopiha kakor kovaški meh; če mora na visoko drevo, da bi obiral sočne hruške, se zgovarja z vrtoglavostjo; če mu potisneš lopato v roke, se bo branil z izgovorom, da se bo umazal; če naložiš bratu oslu koš premoga, da bi ga ponesel iz kleti v drugo nadstropje, bo tarnal, da se mu dela črno pred očmi. Kako tudi ne? Revše ni več vajeno delati in se upira, če ga zgrabiš spet bolj trdo, da bi služilo svojemu namenu. Mišice so zgubile moč, sklepi so postali okorni, hrbtnica drvena.

Kdor vse to uvidi in spozna, se ne bo branil niti oprakovk, ki so mu na razpolago, niti domače telovadbe. Za nikogar ni prepozno, vsakomur, ki je zdrav in še ni prestar, je dana priložnost, da se telesno okrepi. Začeti je treba prav postopoma in previdno, zakaj brata zanemarenega osla ni tako lahko spraviti na noge. Pri izbiri vaj je — to moram pošteno priznati — najučinkovitejše in zato najbolj priporočljivo delo na svežem zraku. V poštev prihajajo opravitki na vrtu ali na polju, žaganje in cepljenje drv, prenašanje kuriva ter pomaganje pri drugih domačih delih. Drži, da je navadno delo včasih enostransko, toda saj ne gre toliko za telesno vzgojo v ožjem smislu besede, kakor za zdravje in za negovanje telesne čilosti.

Komur je torej na tem, da bo združil zdravo s koristnim, se bo odločil za delo. Priporočljiva je tudi gojitev športa; treba pa je upoštevati, da je za to dandanes veliko manj priložnosti kakor je bilo v mirnih časih. O domači telovadbi, ki jo gojimo zjutraj ali zvečer, bi dejal, da je nekakšno dopolnilo fizičnemu delu ali pa nadomestilo za šport. To, kar daje domači telovadbi posebno veljavo, je okoliščina, da jo lahko goji vsakdo in vsak dan, ne glede na vreme in na druge priložnostne razmere. Vrh tega je lahko domača telovadba prav smotrna; izberemo si prav one vaje, ki popravljajo morebitno škodo sedečega poklica, ki vplivajo na pravilno držo telesa, ki krepijo trebušne mišice ali vračajo gibčnost onim delom telesa, ki so je najbolj potrebni.

Navodilo za domačo telovadbo.

V naslednjem podajam primer jutranje telovadbe. Izbral sem sedem vaj, ki jih lahko opravite v pičlih 5 minutah. Po prvi vaji se boste pošteno pretegnili, pri drugi boste izdatno izbočili prsni koš ter se poravnali v ramenskem ogrođu (lepa drža!), s tretjo boste krepili trebušne mišice, (ki so navadno najbolj zanemarjene ter zamaščene), s četrto boste negovali gibčnost nog, da se boste lahko še na stara leta stoje obuvali, potem pride na vrsto izdatna vaja, ki krepi noge ter poglobi dihanje, šesta vaja je za ravnovesje in za pravilno telesno držo hkrati, z zadnjo pa boste še prav posebno stopnjevali spretnost in zmogljivost.

Ta ali ona vaja se vam bo zdela na začetku najbrž težka. Nikar se ne ustrašite! Izvajajte kakor znate in morete, s časom pa pazite tudi na pravilnost in na lepoto izvedbe. Pri posameznih risbah je zapisano, kolikokrat mo-

J. Vilhar

U R A R

LJUBLJANA - SV. PETRA CESTA 36

rate posamezno vajo ponoviti. Pri četrti in šesti nikar ne pozabite, da imata obe nogi enako pravico do urjenja.

Začnite takole: ko se zjutraj zbudite, odprite vsa okna v spalnici, vrzite s sebe odvišno spalno obleko in pričnite s prvo vajo. V naslednjem podajam kratko razlago k posameznim vajam.

1. vaja: vzpnete se na prste, pretegnite se od tal do vrha, dvignite glavo ter potiskajte z rokami naravnost kvišku — zdaj z levo, zdaj z desno; roki potiskajte, kakor da bi hoteli doseči nek predmet, ki se vam prav počasi, centimeter za centimetrom odmika; čim višji boste pri tem in čim bolj poravnani, tem bolje; namen vaje: splošna pretegnitev telesa, gibčnost v ramenih, pravilna drža;

2. vaja: malo se razkoračite in pričnite zamahovati z rokami; nazaj zamahnite krepko, da vas bo vsaj malo zabolelo v ramenih, naprej pa ohlapno ali sproščeno; pazite tudi na stoji: boke potisnite naprej, prsni koš lepo izbočite, pogled naprej; učinek vaje: raztegovanje velike prsne mišice, krepitev mišičja na plečih, zdrava drža;

3. vaja: ležite na hrbet in izprožite roki nazaj; počasi dvignite trup do sedenja, počasi se spet nagnite nazaj in ležite na hrbet; zaradi lažje izvedbe lahko zataknete stopala pod spodnji rob omare ali postelje; prizadevajte si, da se boste dvigali in spuščali s poravnano hrbtenico; namen vaje: krepitev trebušnih mišic;

4. vaja: najprej se postavite strumno kakor vojak, ko mu poveljujejo »mirno!«, roki dvignite nad glavo; hitro dvignite levo koleno k prsim, z rokami zamahnite dol in se oprimate stopala, izdihnite; potem sunite z nogo spet dol, z rokami zamahnite gor in vdihnite; ponavljajte najprej z levo nogo, potem z desno; namen vaje: gibčnost v visokem dviganju nog;

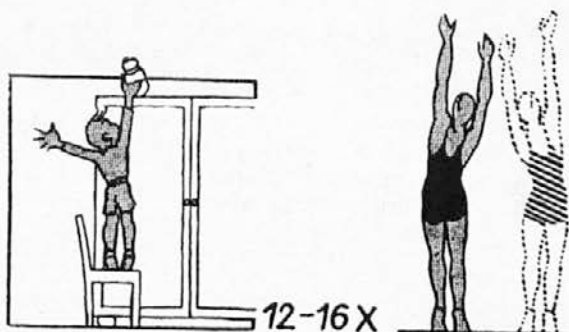
5. vaja: počepnite, kolena in stopala skupaj, z rokami se oprite ob tla; prožno se vzravnavajte do vzpona na prstih, istočasno zamahnite z rokami gor nad glavo in vzdihnite; potem se spet zrušite v izhodni položaj in izdihnite; če morete, dihanje še vedno samo skozi nos; namen vaje: krepitev velikega dela mišičja, spretnost, ravnovesje;

6. vaja: v pokončni stoji dvignite roki nad glavo; počasi izvedite predklon trupa, roki razširite kakor ptič krila, levo nogo potegnite nazaj, da bo tvorila s trupom lepo linijo, istočasno izdihnite; potem se vrnite v izhodni položaj in vdihnite; namen vaje: krepitev hrbtne mišičja (lepa drža), gibljivost noge v kolkih, ravnovesje;

7. vaja: počepnite, razširite roki in poskakujte v drobnih skokih naprej; skočite povsem naravno, ne glede na držo, namen vaje: splošna spretnost, krepitev nog.

Ko ste tako končali z jutranjo telovadbo, vam je gotovo že toplo. Če ste bili posebno vneti, ste se začeli najbrž tudi že potiti. Zdaj se lepo vzravnavajte, stopite k odprtemu oknu ter nekajkrat globoko izdihnite in vdihnite. Prizadevajte si, da bi iztisnili ves zrak iz pljuč in jih spet napolnili s svežim. To bi bilo torej posebno jutranje zračenje pljuč. Toda, ne mudite se predolgo pri oknu, pač pa pohitite v kopalnico, dokler vam je še vroče. Če imate dovolj časa, pričnite z mrzlimi polivi in se potem postavite tudi pod prho; če ne se vsaj dobro umijte. Mimogrede se lahko tudi drgnete po koži in mišicah, kar bo pospešilo presnavljanje ter vam dalo prijeten občutek svežosti in čilosti. Če nimate kopalnice, si lahko pomagata tudi takole: v vedro vode namočite brisačo ter se drgnite z njo po vsem telesu. Glavno je, da si izperete morebitni pot s telesa in da se tako utrjujete tudi proti mrazu. Po končani kopeli se hitro obrišite, prav posebno pa pazite na to, da si boste obrisali ušesa in glavo.

Taka in podobna telesna nega vam vzame vsako jutro 10 do 15 minut časa. Je pa vredno, da ga žrtvujete, kajti tako delate nekaj, kar preprečuje prezgodnje slovo od mladosti. Če pa se lotite tudi sprehodov, dela ali športa — pa če tudi sicer živite tako kakor uči higijena, tedaj se vam ne bo bati, da bi vas že pri 60 letih prištevati med starce, ki niso več za delo, pač pa potrebujejo vse mogoče postrežbe.

12-16 X

12-16 X

6-12 X

8-10 X

8-12 X

4-6 X

12-16 X

Obraz - zrcalo duše

Matjaž Topličar

Pravijo, da je obraz zrcalo človekove duše. Že od najstarejših časov sem so se ljudje zanimali za fiziognomijo obraza, za mimiko, za oči, čelo, nos, usta, ušesa itd. Poklicani in nepoklicani ljudje so sestavili celo vrsto pravil o obrazu, jih razvijali in spopolnjevali ter iz potez na obrazu skleпали na duševne lastnosti človekove. Težko je reči, ali in v koliko so ti izsledki znanstveno ali izkustveno utemeljeni, zanimivi pa so vsekakor.

Čelo.

Čelo daje obličju močan izraz. Herder pravi o čelu: »Tu je sedež luči, veselja, temnih skrbi in bojazni, neumnosti in nevednosti ter zlobe.« Čelo je zrcalo človekovega notranjega stanja. Tu se ne da nič zatajiti ali hliniti. Kdor pozna čelo, lahko iz njega bere kakor iz odprte knjige.

Na splošno lahko rečemo, da izdaja visoko, močno čelo človeka močnega duha, nizko, plosko čelo pa obratno. Vedno pa ti znaki niso zanesljivi in nas pri presoji bližnjega ne smejo zapeljati. Vsekakor navadno velja, da neizrazito, prazno čelo v splošnem izraža majhno stopnjo inteligence. Normalno čelo znaša tretjino obraza. S tem merilom si nekako lahko ustvarimo splošno sliko o človekovi duševni razvitosti. Razmeroma majhno čelo pa ni znak pomanjkljive duševne izobrazbe, če je sprednji del glave markantno razvit. Ljudje z okroglo oblikovanim čelom so navadno nagli in strastni, ljudje z ozkim čelom so zelo občutljivi, melanholični in malenkostni, ljudje s širokim čelom so odporni, močne volje, toda nagibajo k samougodju.

Splošna pravila za obliko čela.

Močno razvito zgornje čelo je navadno znak dobre logike in kombinacijske sposobnosti. Ljudje z močno razvitim zgornjim čelom imajo oster, jasen razum in so radi širokosrčni. Skoraj vsi filozofi imajo takšno čelo. Pretirano razvito zgornje čelo pa često pomeni, da njegov lastnik rad zapada temnim mislim in pesimizmu.

Izrazito spodnje čelo je znak hitrega zapopadanja in dobrega daru za opazovanje. Takšni ljudje ne pomišljajo mnogo, vsaka misel jim bliskovito šine v glavo. Dobri kritiki imajo navadno močno razvito spodnje čelo.

Visoko, oglato in široko čelo označuje moza dela in gospodujoče volje. On se ne bo nikdar predal nedelavnosti ali udobnosti. Imel ho veliko veselje do samostojnega ustvarjanja, vedno bo svež in veder. Duh mu bo iznajdljiv. Takšen človek bo hitro napredoval in ne bo dolgo igral podrejene vloge.

V sredi vdrtlo čelo je znak majhne delavnosti in odločnosti. Takšni ljudje si dajo mnogo opravka z zamotanimi vprašanji, nimajo pa posebnih ciljev. Često so indolentni in pikolovski. Mnogo ljubši so jim telesni užitki kot duševni.

Zelo dolgo, ozko čelo je vedno znak, da takšen človek sicer je inteligenten, toda ozkosrčen ter ima majhno obzorje.

Čisto ravno, navpično čelo je znak neustrašenosti in moči.

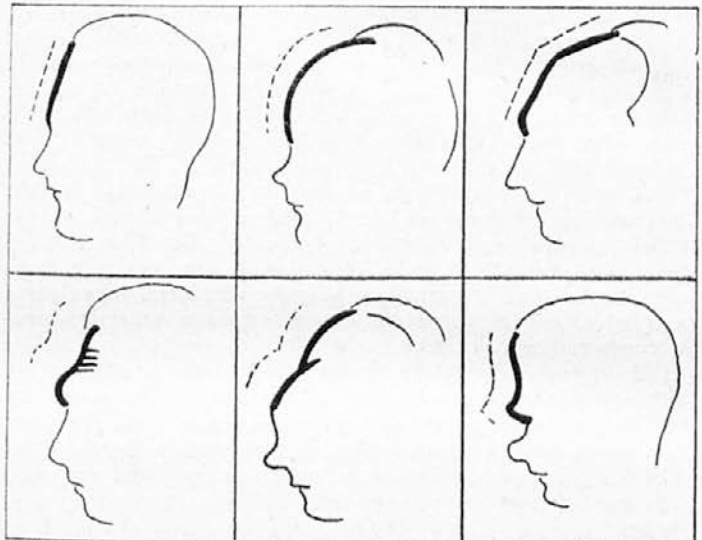
Oglato, grčasto čelo pomeni sebičnost in trmoglavost. Če si tak človek kaj vbije v glavo, zlepa ne bo popustil ali okleval. Slepo bo vztrajal v svoji ideji in bo zelo nestrpen.

Mesnato čelo imajo navadno udobneži in flegmatiki. Čeprav imajo intelektualne sposobnosti, jim vendar manjka potreben zanos pri delu.

Debelokožnato čelo je znak velike aktivnosti in umske sposobnosti. Če je takšno čelo v sredi vdrtlo, pomeni raztresenost in nezbranost. Človek s takšnim čelom bo težko kaj trajnega ustvaril.

Gube na čelu.

Tudi gube na čelu marsikaj povedo. So pa ali podolgovate ali navpične. Gub na čelu ne smemo preiskovati in opazovati samih, ampak v zvezi s pogledom. To velja zlasti za navpične gube.

Ravno čelo.
Izrazito spodnje
čelo.

Močno izrazito
zgornje čelo.
V sredi vdrtlo čelo.

Visoko oglato čelo.
Grčasto čelo.

Navpične gube v zvezi z živahnim pogledom so izraz oholega, nasilnega značaja. Taki ljudje se navadno ne obvladajo, so zelo razburljivi. Z njimi je skoraj nemogoče mirno živeti.

Navpične gube z medlim pogledom so znak skrbi in zahrbtnih bolezni. Takšni ljudje so težki v življenju, manjka jim dar, gledati veselo in jasno v bodočnost in so zelo zagrenjeni. Čim bolj se pogrezajo v svoje žalostne misli, tem brezupnejši postanejo. V življenju naj zato čim več občujejo z vedrimi, v življenje zaupajočimi ljudmi.

Navpične gube s prežečimi očmi imajo ljudje, ki so zelo zavistni in nikomur ne privoščijo nič dobrega. Treba je paziti nanje, ker so veliki spletkarji in stalno prežijo na priložnost, da bi lahko bližnjemu skočili za vrat. Zelo dobro se znajo pretvarjati; če pa jih opazuješ takrat, ko tega ne slutijo, boš kmalu spoznal, da imaš opravka z grdim, hudobnim značajem.

Navpične gube z jasnim pogledom imajo ljudje, ki morajo napeto misliti, zato dobi njih obličje često trd izraz. Tega izraza ne smemo razlagati z zlohotnostjo. Tudi ljudje v poklicih, ki zahtevajo veliko opreznost in previdnost, dobe včasih take poteze. Za primer naj navedemo izumitelje, stratege, kirurge itd.

Navpične gube z očmi brez leska in namršeni obrvi imajo nezadovoljni in zlobni ljudje. Takšnim ljudem je težko ustreči in hudo je živeti v njihovi bližini, ker so stalno nerazpoloženi in godrnjavi. Nikdar niso prijazni, iz njihovih ust slišiš redko ljubeznivo besedo. V življenju jih spremljata vedno trdota in hladnost. Najljubši jim je cinizem.

Navpične gube z nemirnim pogledom in namršenimi obrvmi označujejo človeka brez jasnih ciljev. Takšen človek nikdar ne ve, kaj prav za prav hoče in dela druge odgovorne za svoje slabo razpoloženje. V njegovi bližini se ne počutiš dobro, ker nikdar ne veš, kaj prav za prav misli ter imaš poleg tega še občutek, da mu na tebi marsikaj ni prav. V pogovoru se rad oddalji od predmeta, o katerem se pogovarja in zelo lahko zgubi nit svojih misli. Včasih je tak izraz lahko le posledica duševne prenapetosti. V tem primeru je za prizadetega skrajni čas, da si razbremeni živce in se duševno spočije, ker bo sicer kmalu živčno čisto razrvan.

Vodoravne gube.

Dočim nastanejo navpične gube vsled daljših duševnih naporov, nastanejo vodoravne gube ne le zaradi napete pazljivosti, učenja itd., ampak tudi zaradi naporega fizičnega dela.

Vodoravne gube z živahnim pogledom so znak velike inteligence in hotenja po znanju. Takšni ljudje se zanimajo za vse, hočejo zvedeti vse novice, so bistri in duševno čili. Najlažje jih opazuješ, če poslušajo kako predavanje ali se z zanimanjem udeležujejo kakega pogovora. Duh jim je izredno sprejemljiv za nove ideje, zato često menjujejo svoje nazore.

Vodoravne gube z jasnimi očmi in visokimi obrvmi imajo ljudje, ki morajo biti vedno pozorni, kakor politiki, govorniki, znanstveniki. Taki ljudje so navadno tudi precej radovedni.

Vodoravne gube z očmi brez leska so znak sprejemljivega duha. Toda oči brez leska so tudi znak, da takim ljudem manjka potrebna volja in moč, tako da se jim novi vtisi hitro in brezplodno porazgube.

Vodoravne gube z očmi brez leska in z nekoliko mesnato kožo na čelu so znak flegme in nezanimanja. Takšni

ljudje so sicer lahko inteligentni, pa vendar duševno niso kdo ve kako živahni in so prekomodni, da bi se dvignili iz svoje brezbriznosti.

Nos.

Človekov značaj se odraža tudi v obliki nosu. Vsakdo, pa čeprav niti malo ne pozna svojstvenosti raznih obrazov, ve, da bo dobil zabeljen odgovor, če se bo približal dekletu z malo prifrknjenim nosom; prav tako bo tudi vedel pri pogledu na koničasti nos zarjavele device, da njegova lastnica rada vohuni za drugimi ljudmi in da ima poleg ostrega nosu tudi oster jezik. Teh pravil se nihče ni učil, pa jih vendar vsakdo pozna. Kdo še na primer ni slišal, da je kak užaljenec ali nezadovoljnejš »pobesil nos«?

Nos je edini organ, ki nam štrli z obraza in nujno najprej zablja nase poglede drugih ljudi, zlasti v profilu. Če gledamo koga s strani, bomo najprej opazili njegov nos in bomo verjetno rekli: »To je človek z dolgim nosom.« potem šele bomo opazili njegovo čelo, usta, oči itd.

Že iz velikosti nosu lahko marsikaj sklepamo. Skoraj vsi veliki možje preteklih stoletij so imeli velike nosove. To vidimo pri Cezarju, Danteju, Götheju, Schillerju, Wagnerju in mnogih drugih. Napoleon je načeloma imel v svoji bližini le ljudi z velikimi nosovi. Od njih si je največ obetal. Na splošno lahko rečemo, da je velikost nosu odvisna od duševne razvitosti. Čim markantnejši je nos, tem večjo duševno razgibanost bomo našli pri dotičnem človeku in obratno. Primitivna ljudstva so imela zelo pomanjkljivo razvite nosove. Zato tudi ni čudno, če so že v starem veku visoko cenili orlovski nos in če stare pravljice večkrat prikazujejo svoje junake s plemenitimi nosovi. Nosilci stare kulture — Grki in Rimljani — so imeli velike, lepo izoblikovane nosove.

Splošna pravila za oblike nosu.

Dolgi, naravnost naprej štrleči nosovi so znak napredne, dejavne narave. Njih lastniki hočejo vedno igrati

**CENA: vezana . . L. 50•
broširana . L. 40•
(Poština posebej.)**

Dobi se tudi v vseh knjigarnah.

SANJSKA KNJIGA

sestavljena po najboljših arabskih in egiptskih virih z navodili za igranje v loteriji. Ta najzanimivejša, nenavadno težko pričakovana knjiga pove vsakomur na priprost in umljiv način, kaj so sanje ter jih razlaga

VSEBINA: Obširno razlaganje sanj. — O planetih, njih oddaljenosti in učinkih. — Nebeška znamenja. — Pomen, ki ga imajo sanje vsak dan v mesecu. — Razne vrste sanj. — Uresničenje sanj. — Določevanje usode. — Umetnost vedeževanja. — Prerokovanje po dlani. — Prerokovanje po kuhanem kavinem sesedku. — Prerokovanje po nohtih. — Kazalo o skrivnem kockanju. — Kako zadenemo ambo ali terno. — Tabele, po katerih so ljudje zadeli ambe ali terne. Srečni in nesrečni dnevi. — Seznam sanj, ki so pri človeku najnavadnejše. — Kabala. — Punktiranje. — Znamenja za približno določevanje vremena.

Knjigarna ANT. TURK nasl. LJUBLJANA Pražakova 12

Naš vsakdanji kruh

Priznано je, da peče DOLINARJEVA PEKARNA odličен kruh. — Dobro in skrbno pripravljanje testa ter pravilno zapečen kruh je najbolj priznано delo in pohvala vsaki gospodinjji.

Tako priznanje gotovo zasluži dolgoletna in ugledna ljubljanska pekarna kot je DOLINARJEVA, ki jo sedaj vodi po svojem uglednem pokojnem soprogu — gospa Dolinarjeva.

Dolinarjeva pekarna

na Poljanski cesti št. 19, telef. 30-56
Vam obenem postreže z raznimi slaščicami ter peče tudi po naročilu

MANUFAKTURNA
TRGOVINA

ZAJC JOŠKO

LJUBLJANA

Nabrežje 20. septembra

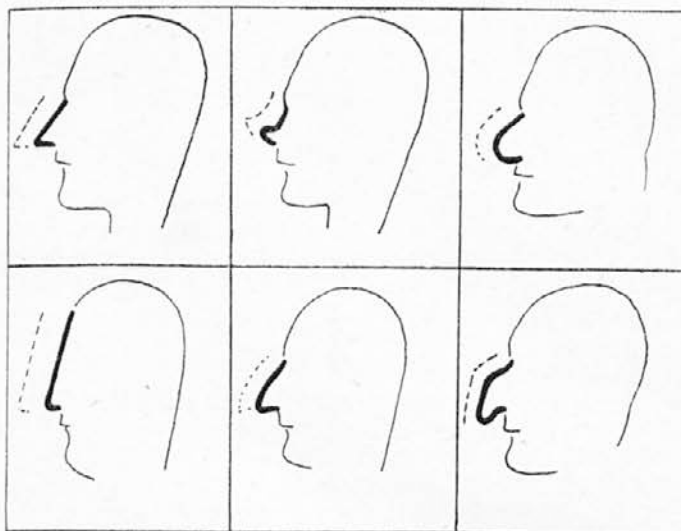
Poleg tromostovja

*Kakršen je temelj,
takšna je
stavba!*

Če hočete imeti trden temelj pri svoji novi hiši, tedaj jo dajte v delo gradbenemu podjetju

KAREL KAVKA, LJUBLJANA

Žibertova ulica št. 11, telefon 20-50. — Podjetje izvršuje vsa v graditeljsko in tesarsko stroko spadajoča dela po predloženih in lastnih načrtih.

Raven, naprej
štrleč nos.
Grški nos.

Navzgor privihan
Navznoter zavihan
nos.

Mesnat nos.
Kljukast nos.

vodilno vlogo in ustvarjati kaj novega. Navadno ravno takšni ljudje utirajo pota novim idejam. Ker se ne ozirajo ne na levo, ne na desno, so često brezobzirni in sebični. Zelo radi se zaletijo.

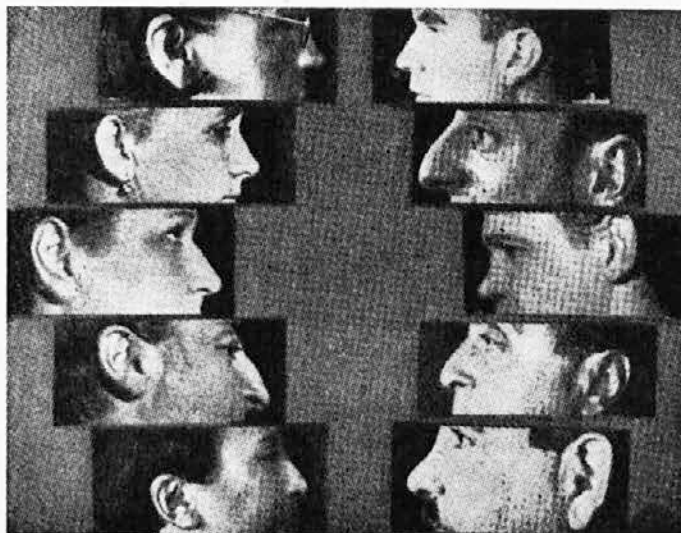
Rimski nos velja kot znak visoke kulture in plemenite, pa vendar nekoliko hladne narave.

Grški nos velja kot znak lepote in uživanjaželjnosti.

Kljukast nos ima v razliko od rimskega nosu nekoliko daljšo nosno konico in ga smatrajo za znak bistrovitosti, preračunljivosti in zlasti zvijačnosti.

Navzgor zavihan nos je često znak smelosti.

Navznoter zavihan nos imajo bojazljivi ljudje, ki so običajno tudi štedljivi. Močno so podvrženi vplivom dru-

1. Naprej štrleč nos, 2. navzgor zavihan nos, 3. rimski nos, 4. dolg, naprej štrleč nos, 5. grški nos.

1. Oglat, ozek nos, 2. kljukast nos, 3. majhen, navzgor zavihan nos, 4. navznoter zavihan nos, 5. mesnat nos.

gih, močnejših ljudi. Če jim nosna konica močno izstopa, so skoraj vedno strašno radovedni.

Majhen navzgor zavihan nos je znak veselega, živahnega značaja. Takšni ljudje so zelo odrezavi in šaljivi, ženske pa še posebej prevzetne in jezikave. Če imajo ljudje z majhnim navzgor zavihanim nosom še len pogled, so zelo arogantni in blazirani.

Zelo koničast nos je znak ujedljivosti in zavisti. Ženske s koničastimi nosovi so tudi navadno klepetave in opravljive.

Na koncu nekoliko preklan nos razodeva trdosrčnost in preračunano mišljenje.

Mesnat nos je znak počutnosti in uživanjaželjnosti. Takšni ljudje imajo redko visoke ideale in niso nagnjeni k duhovnemu življenju.

Široki, rdeči nosovi so znak nezanesljivosti in malovrednosti.

Koničast, čisto suh nos razodeva skopost in škodoljnost.

Robat, ozek nos kaže nezadovoljnost in pedantnost.

Naprej štrleč nos s komaj zaznatno upognjenim nosnim hrbtom je znak zanesljivega presojanja in nadarjenosti za opazovanje.

Visoke nosnice z navzgor zakrivljenim hrbtom pomenijo dobre trgovske sposobnosti, pa tudi nagnjenost k pohlepu in skoposti.

Visoke nosnice z navznoter obrnjenim hrbtom so znak velike prevzetnosti in izrazite arogance.

Velike nosne odprtine kažejo dovezetnost, duševne sposobnosti, ambicioznost. Taki ljudje imajo mnogo (včasih preveč) smisla za nove ideje in so iznajdljivi.

Majhne nosne odprtine so znak ozkosrčnosti, omejenosti in majhnega obzorja.

Napihnjene nosne odprtine (če si jih lastnik v otroški dobi ali tudi pozneje ni »umetno« povzročil z vrtanjem po nosu) kažejo nagnjenost k togoti in neobvladanje samega sebe.

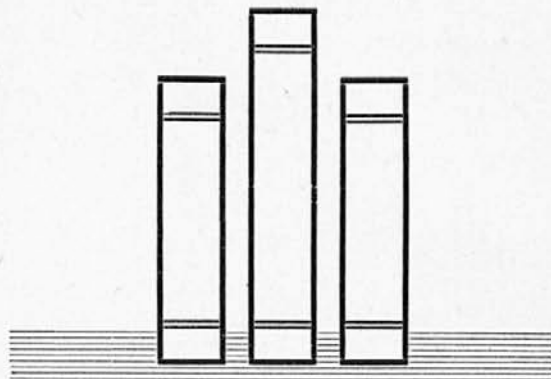
Oko.

Oko je človekovo okno v svet. Barvi oči ne smemo pripisovati prevelikega pomena. Nekateri pravijo, da so modre oči izraz slabosti, medlega in mlahavega značaja; isto trdijo za rjave in črne oči. Jezavi ljudje imajo raznobarvne oči, redko modre, najpogosteje rjave ali zelenkaste. Melanholiki skoraj nikdar nimajo svetlomodrih oči, pač pa flegmatiki. Pesnik Mirza Schaffy pravi, da so sive oči zvite, rjave hudobne, modre zveste, črne zagonetne. Mnogo važnejši od barve je lesk oči. Lesk oči pa je v veliki meri odvisen od telesnega in duševnega razpoloženja in spočitosti ali utrujenosti. Če smo utrujeni, so tudi naše oči medle, če smo veseli in se dobro počutimo, imamo tudi živahnejši lesk v očeh kot navadno. Na to se je treba ozirati pri presoji očesnega leska, čeprav nas pri točnem poznavanju očesnega izraza to ne more preveč ovirati. Ljudje, ki hitro in bistro mislijo, imajo skoraj vedno bleščeče se oči. Čim bolj žareče oči ima kdo, tem bistrejši in aktivnejši je. V življenju je tak človek skoraj vedno optimist, ki z veseljem zre v bodočnost. Potrti in mrtvi ljudje imajo medle oči. Oni se nikdar ne postavijo močno proti življenjskim tegobam; pri najmanjšem razočaranju so potrti ter se čisto predajo svoji boli. Mnogokrat so medle oči tudi znak velike lenobe ter duševne otopenosti.

Velike, živahne oči so znak življenjske sile, poguma in moči. Velike, mirne oči razodevajo smisel za lepoto, sicer pa srednjo miselno sposobnost in ničemurnost. Majhne, živahne oči so znak rafiniranosti in prebrisanosti. Takšni ljudje so navadno zelo aktivni in premeteni. Majhne, mirne oči razodevajo sposobnost za globoke študije. Bele beločnice so znak zdravja in svežosti, rumenkaste so lahko znak za motnje v prebavilih. Iz njih se da sklepati na nekoliko nezadovoljno, hudobno in cinično naravo, dočim označujejo rdečkaste beločnice človeka, ki ne zna obvladati samega sebe. Takšni ljudje pogosto tožijo, da imajo vročino. Izbočene oči razodevajo močno govorniško sposobnost in dober spomin. Globoke oči razodevajo nagnjenost k melanholiji. Če je med očmi precejšnja razdalja, je to znak, da se dotičnik bolj zanima za posvetnost kot duhovnost, če je razdalja majhna, pa ima dar za opazovanje, rad pomišlja, ima dober razum, je pa tudi zelo nepotrpežljiv in trd.

O pogledu.

Pogled je govornica naših oči. Šele igra trepalnic daje obrazu značilni izraz in kaže, kaj biva v človekovi

LENARČIČ IVAN

Ljubljana, Gosposvetska cesta 13

KNJIGOVEZNICA
KARTONAŽA IN GALANTERIJSKA
DELAVNICA

izvršuje vsa v to stroko spadajoča
dela

duši. V pogledu se odraža velikanski niz čustev, iz katerih spoznaš človekovo osebnost, če znaš brati v očesu. Zlasti vsakdanje delo vtisne pogledu posebni pečat; pogled ti govori o načinu življenja, v njem se zrcalijo neizbrisni sledovi poklica. Ali boš mogel videti hlapca v očesu človeka, ki je vaju zapovedovati? Že na prvi pogled ti bo jasno, da ni vaju ubogati, pač pa ukazovati. Ali more skrivni zaljubljenec zakriti izraz svojega pogleda? Ali ne izraža že en sam njegov pogled ljubezni? Ne poznaš li ljudi, ki s prežečimi očmi kažejo, da biva v njihovi duši zloba? Pogled izdaja ponižnost, milino, ljubezen, dobroto, jezo, radovednost, zvijačnost, bojazljivost, vse!

Ob petkih obiše gospodinjo petdeset ali še več revežev, vsak prosi za podporo, vsak poje isto pesem. Gospodinja je vsa obupana, vsem ne more pomagati, ve pa, da mnogi med njimi niso vredni darila, ker ga bodo v prvi gostilni zapili, drugi so ga morda zopet krvavo potrebni, ona pa mora štediti tudi z drobižem. Manj potrebni pridejo morda celo z otroki, zavijajo oči, tarnajo in stokajo, da je joj. Potem pa pride tudi revež, ki boječe prosi, ne pripoveduje pretresljivih zgodb, pogled pa mu je poln obupa, poln skrbi. Gospodinja bo v tem pogledu spoznala, da temu mora pomagati za vsako ceno tudi preko svojih moči.

Trden, miren pogled razodeva dobrega opazovalca, ki se zaveda svojega cilja in pametno misli. Tak pogled

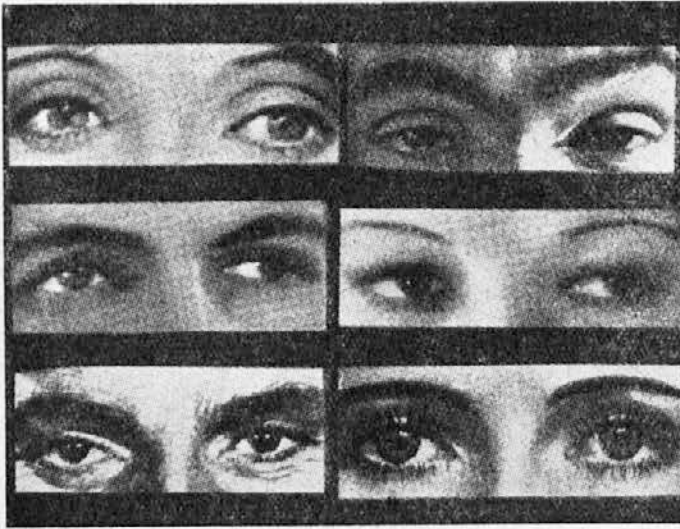
Na Kongresnem trgu 2

Gostilna »Zadružna klet«

Osrednja vinarska zadruga

Vino na debelo

I. delavsko konsumno društvo

1. Oči z veliko razdaljo, 2. globoke oči, 3. majhne, mirne oči.

1. Oči z majhno vmesno razdaljo, 2. majhne, živahne oči, 3. velike živahne oči.

imajo uravnovešeni ljudje. Iz njih izžareva vzdušje miru in gotovosti, pri njih se drugi dobro počutijo ter jih sprašujejo za svet.

Živahen pogled je znamenje življenjskega zanosa in življenjske sile. Ljudje z živahnim pogledom naglo presodijo vsako situacijo, hitro spoznavajo namene drugih in se tudi hitro razburjajo.

Mehak pogled. Ljudje z mehkim pogledom so mirne, mile narave, sočutni in se lahko hitro vživijo v položaj drugih.

Utrujen pogled lahko izvira iz raznih vzrokov: človek z utrujenim pogledom je lahko pretrpel veliko telesno ali duševno bol in se je zdaj vdal v svojo usodo, ali pa je takšne narave, da se za nič na svetu ne briga, mu je vseeno, nima nikakih interesov in pasivno spremlja vse dogodke.

Bodeč pogled. Ljudje z bodečim pogledom močno fascinirajo. Okolica se bo težko izmaknila njihovem vplivu, naj so ji simpatični ali ne. Tak pogled imajo navadno ljudje, ki imajo oblast nad mnogimi podrejenimi.

Predirajoč pogled je precej podoben bodečemu pogledu, samo da imaš pri ljudeh s predirajočim pogledom občutek, kakor da hočejo ne le imeti oblast nad teboj, marveč tudi vsako najmanjšo podrobnost izveči iz tebe. To je pogled oblastnikov. Često razodeva tudi veliko znanje in zelo sposoben um.

Težak, len pogled je znak udobnosti in lenega mišljenja, ki se noče za nobeno stvar opredeliti. Take ljudi je težko spraviti iz njihove letargije.

Nestalen pogled. Če fiziognomično preskušamo ljudi z nestalnim pogledom, moramo biti zelo previdni in točno pregledati ter upoštevati tudi razne druge znake in okolnosti. Nestalen pogled je namreč lahko znamenje velikega strahu in nervoznega nemira, lahko pa tudi znamenje neodkritosti in zavesti težke krivde.

Tog, otrpel pogled je znak duševne nerazvitosti. Takšni ljudje težko dojemajo, so skoraj vedno duševno odsotni in raztreseni.

Sanjav pogled imajo najpogosteje ženske, ki so zelo sentimentalne in se rade hitro zaljubijo. Takšen je tip mladih deklet, ki tajno obožujejo kake slavne igralce in pri tem oboževanju uganjajo vse mogoče nesmiselnosti. Moški s sanjavim pogledom so skoraj vsi hinavci.

Zamaknjen pogled. Ljudje z zamaknjenim pogledom so običajno pobožni. Pri njih imaš občutek, da žive v drugem svetu. Zelo so sposobni za samostansko življenje.

Švigajoč pogled je izraz velikega fanatizma. Pri zelo nervoznih ljudeh utegne biti tudi znamenje duševne bolezn.

Blodeč pogled imajo ljudje brez življenjskih načrtov in slabiči, ki so zelo nervozni in ne vedo, kaj prav za prav hočejo. Navadno je tudi znak pomanjkljive vztrajnosti in velike neodločnosti.

Pogled navzgor imajo skoraj vsi veliki zanešenjaki in fantasti.

Pobešen pogled ima lahko različne vzroke. Utegne biti znak bojzljivosti, ki izhaja iz prave ponižnosti, lahko pa izraža tudi zavest kake krivde; v mnogih primerih je tudi posledica pesimizma. Ker je težko najti pravi vzrok, se je treba pri ljudeh s pobešenim pogledom ozirati še na druge izrazne znake.

Prežeč pogled je najneprijetnejši in najgroznejši pogled, kar jih najdemo pri človeku. Takšnih ljudi se je vedno bati. So zelo zlobni in maščevalni in gorje ti, če postanejo tvoji sovražniki, ker ne pozabljajo in ne odpuščajjo. Pravimo tudi, da imajo takšni ljudje mačji pogled.

Osupel pogled je znak naivnosti, često tudi duševne obolenosti.

Plašen pogled imajo ljudje z zelo šibko voljo in neodločneži. Navadno si domišljajo, da so zelo bolni — so torej hipohondri.

Neutešen pogled utegne biti izraz velikih razočaranj, pa tudi nepotrpežljivosti.

Še nekaj pravil za obrvi.

Močne obrvi so znak močne volje in energičnega človeka, **slabe obrvi** pa imajo navadno bojzljivi in ne-inteligentni ljudje. **Zelo slabe obrvi** izražajo obup, oziroma pomanjkanje samozaupanja. **Dolge, pokončne obrvi** izdajajo smisel za lepoto, željo po znanju in duševnem delu, **kratke, pokončne obrvi** pa so znak suhoparne, materiali-

P *Mineralna olja
in kemični proizvodi*

PETRONAFTA

A. HMELAK — LJUBLJANA
TYRŠEVA C. 35a

**M
E
R
K
U
R**

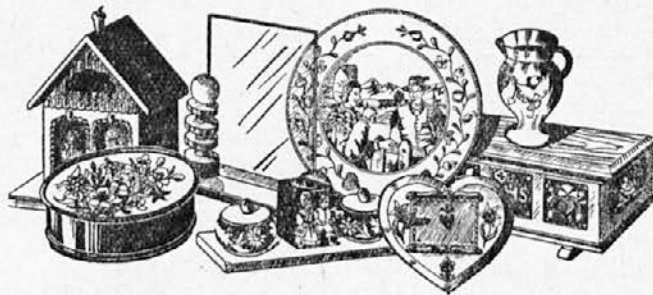
TVORNICA MILA IN KEMIČNIH IZDELKOV PRIPOROČA SVOJE VODEČE IZDELKE:

»Anita«

KREMA - DNEVNA NOČNA
TER PRALNE IN ČISTILNE
POTREBŠČINE

J. VAVPETIČ - LJUBLJANA

IZDELOVANJE
LESENIH
GALANTERIJSKIH
IZDELKOV

CELOVŠKA C. 69
TYRŠEVA C. 35

Telefon 22-71

stične miselnosti. Nad nosom zarasle obrvi pomenijo nagnjenost k melanholiji in pesimističnemu gledanju na svet, če je nad nosom med obrvmi velik presledek, pa je to znak prisrčnosti, svežosti in veselosti. Valovite obrvi izdajajo hitro menjavanje nazorov, enakomerne obrvi pa so znak notranje uravnovešenosti. Košate obrvi pomenijo, da ima njihov lastnik nekoliko roboto naravo, pa zelo dobro srce. Izredno košate, zmešane obrvi so znak strastnosti in nasilnosti. Enakomerne obrvi z nekaj daljšimi, kuštravimi kocinami nad nosom razodevajo veliko vztrajnost in napovedujejo visoko starost.

Usta.

Oblika ust je zelo različna, kar je odvisno od različnih okoliščin, kot so: mišičevje obraza, zgornja in spodnja čeljust, zobje itd. Gibe in poteze ust je teže razvoljati kot gibe in poteze drugih delov obraza.

Velika, lepo oblikovana usta izražajo poltenost in veselje do užitkov. Sicer pa so takšni ljudje prisrčni, naravni in odkriti v življenju. Zelo velika usta so znak ne-inteligenčnosti in samopovzdigovanja, lenobe in nizkih nagonov. Majhna usta so znak sebičnosti, majhna ravna usta pa znak trdosrčnosti in hladnosti. Normalno zaprta usta so znak močne volje in samozaupanja. Takšni ljudje se dobro obvladajo in znajo tudi druge ljudi in njihovo mnenje dobrohotno upoštevati, nekoliko odprta usta pa razodevajo željo po znanju. Močno odprta usta izražajo naivnost, ki lahko meji tudi na neumnost. Stisnjena usta utegnejo nastati iz različnih vzrokov. Navadno razodevajo odločnost, krepko voljo in izrazito trmo. Taki ljudje žilavo vztrajajo pri svojih nazorih in je težko vplivati nanje. Takšna usta pa lahko pomenijo tudi nagnjenost k naglim izbruhom jeze. Tretjič lahko razodevajo trdo dušo in notranje nezadovoljstvo. Nekoliko izbokla usta so lahko znak ošabnosti in cinizma, lahko pa nastanejo tudi iz drugih vzrokov. Navzgor zavite ustne kote imajo vedri, dobrosrčni ljudje, ki gledajo svetlo na življenje in si ne delajo prevelikih skrbi, navzdol zaviti ustni koti pa razodevajo zagrenjenost in melanholičnost.

Splošna pravila za ustnice.

Debele, nabrekle ustnice razodevajo nagnjenost k uživanju in poltenosti, mehke, nabrekle ustne pa toplo čustvovanje in čuteče srce. Močne, nabrekle ustne razodevajo trden značaj in življenjsko spretnost. Mesnate ustne so znak želje po udobnosti, nadalje znak popustljivosti in sladkosnednosti. Ozke ustnice imajo navadno odločni, pogumni ljudje. Zelo ozke, tanke ustnice so znak egoizma in lakomnosti. Če sega zgornja ustnica preko spodnje, pomeni, da ima dotičnik estetske sposobnosti in dober okus, daljša spodnja ustna pomeni zgovornost, v zvezi z navzdol zavitimimi ustnimi koti pa ujedljivost in klepetavost. Rdeče ustne so znak zdravja in življenjske svežosti (se-

veda le, če niso pobarvane). Rdečestni ljudje radi pomagajo bližnjemu in ga podpirajo v nadlogah. Napihnjene ustne kažejo egoizem, zavist in nevoščljivost.

Izrazi na ustih.

S potezami na ustih izražajo ljudje marsikatera čustva in lastnosti. Oglejmo si le nekaj takšnih značilnih potez. Vzvišena drža se kaže pri ljudeh, ki se smatrajo za vzvišene nad kako stvarjo, pa naj bodo preprosti kmetje, ki presojujejo živino, ali pa poznavalci najvišje umetnosti. Pri ljudeh s tako držo je računati z velikim samodopadanjem, včasih tudi s cinizmom. Sladka drža je izraz afektiranosti in priliznjenosti. Takšni ljudje se radi potvarjajo. Grenko držo imajo ljudje, ki so doživeli mnogo razočaranj in mnogo trpeli, ali pa jih mučijo kronične trebušne bolezni. Zaničujočo držo opažamo pri cinikih, ošabnežih, ki domišljavo povzdigujejo sami sebe, vse drugo pa zaničujejo.

Zobje.

Pri presoji človeškega izraza se je treba ozirati tudi na zobe. Kratka pravila za zobe so: Veliki, močni zobje so znak zdravja in dolgega življenja. Majhni, močni zobje razodevajo trdnost in premetenost, majhni slabi zobje pa nežočutnost. Veliki, pa ne močni zobje so znak slabosti in podvrženosti tujim vplivom, zelo ozki zobje izražajo trezno, preračunano mišljenje, izstopajoči zgornji zobje kažejo na sovražnost in zbadljivost, zelo beli, z bledim mesom prerasli zobje so znak slabokrvnosti.

Brada.

Ko smo govorili o nosu, smo rekli, da so imeli skoraj vsi veliki možje velike nosove. Isto trdijo tudi o bradi. Če si ogledamo znane ljudi, bomo opazili, da imajo velike brade vsi, ki stoje sredi življenja in borbe. Izstopajoča brada je znak poguma. Takšni ljudje hitro napredujejo in dosežejo svoj cilj. Široka, izstopajoča brada pomeni energijo in vztrajnost. Koničasta, izstopajoča brada je znak stremušstva, zavisti in nevoščljivosti. Ljudje, ki imajo takšno brado, radi intrigirajo. Polna okrogla brada je znak zadovoljstva in komodnosti. Ozka brada označuje dobrohotnega človeka. Oglata brada izdaja krepkost in trdnost. Zavaljena brada pomeni trdoglavost. Čisto navpična brada je znak mehko in dobrote. Upadla brada je znak neodločnosti in pomanjkljive energije. Takšni ljudje niso zanesljivi, so mehki in dostopni vplivom drugih. Gobata brada kakor tudi dvojna brada pomeni poželjenje po ugodju. Jamica v bradi je znak prisrčnosti, toplote in dobrote.

Priporoča se trgovina
in gostilna

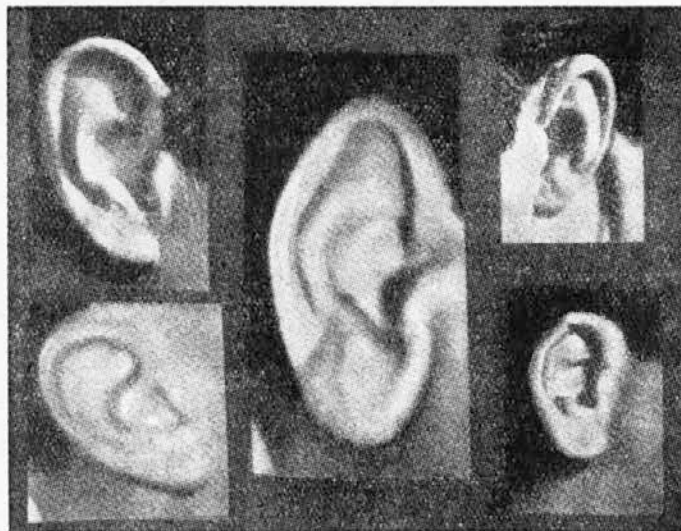
Leopold Müller, Grosuplje

Lica.

Sveža, rožnata lica izražajo zdravje in veselje do življenja. Zelo rdeča lica izdajajo zelo robato naravo s plitkim duševnim življenjem. Bleda lica izvirajo iz slabega zdravlja kakor tudi iz napetega duševnega dela. Bleda, ozka lica imajo pesimisti in zagrenjeni ljudje. Gobasta, polna lica so znak veselja do udobja in razkošja. Upadla lica imajo ljudje, ki so prestali kako težko bolezen ali pa taki, ki jih muči nepozabljiva duševna bol. Če komu lica lahno zardevajo, je to znak občutljivosti in nervoznosti. Jetične lise imajo na pljučih bolni ljudje. Jamice na licih izražajo prisrčnost, vedrost in dobrosrčnost.

Uho.

Že površen opazovalec bo spoznal, da imajo ljudje kaj različna ušesa. Na splošno imajo moški večja in razvitejša ušesa kakor ženske. Merilo za dolžino ušes je dolžina nosu. Lepo izoblikovana ušesa so znak energije in duševne razgibanosti. Prevelika, ploska ušesa kažejo nagnjenje k goljufivosti. Prevelika, debela ušesa so znak okornosti; prevelika, mesnata in rdeča ušesa pa so znak brutalnosti. Debela, nekoliko gobata ušesa pomenijo nagnjenost k uživanju in udobnosti. Zelo dolga, blede, trda ušesa pomenijo egoizem. Zelo dolga, mehka, blede ušesa so znak slabotnosti. Utegnejo pomeniti tudi slaba nagnjenja. Majhna, zelo ozka, okrogla ušesa imajo navadno predrzni ljudje. Majhna, podolgovata ušesa so znak majhne duševne razvitosti. Ljudje s tesno prilegajočimi se ušesi imajo dober volh in se hitro znajdejo v vsakem položaju. Prosto stoječa ušesa so znak dobrohotnosti, zelo vstran štrleča ušesa pa so znak omejenosti in neumnosti. Dolgi uhlji napovedujejo dolgo življenje; mesnate, rdeče uhlje imajo navadno telesno krepki ljudje, ki radi iščejo telesne užitke. Zelo mehke uhlje imajo navadno bolni ljudje ali

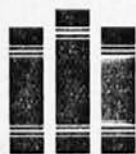
Dolgi, trdi uhlji.
Veliki, mesnati
uhlji.

Veliki, tesno se
prilegajoči uhlji.

Lepo izoblikovani
uhlji. Majhni,
okrogli uhlji.

pa pesimisti. Prirasli uhlji pomenijo preračunano mišljenje, pa tudi brezobzirnost.

Kaj naj rečemo k vsem tem izvajanjem? Ali držijo? Morda, morda pa tudi ne. Iz številnih primeranj in opazovanj je sicer mogoče izluščiti nekaj splošnih pravil, absolutno natančnih in zanesljivih pa gotovo ne. Opazuj razne poteze pri ljudeh, ki jih dobro poznaš, nato pa primerjaj tisto, kar boš opazil, s tem, kar je tu napisano. Če se bo vse strinjalo — prav, če ne, pa si se zmotil morda ti, morda tisti, ki so sestavljali ta pravila, ali pa je narava hotela pokazati, da ji človek ne mora določati njenih potov...

Po Vaši želji Vam izdela

KNJIGOVEZNICA LJUDSKE TISKARNE

Ljubljana, Kopitarjeva 6/II

v svoji črtalnici razne poslovne knjige, ako niso že v zalogi. Isotako izvrši tudi vsa druga knjigoveška dela, razne vezave v različnih velikostih, od preprostih do razkošnih oblik in v vseh barvah. Posebni oddelek za izdelovanje damskih torbic, šolskih torbic in sličnih, pasov, denarnic, kovčkov in drugega galanterijskega blaga. - Vse te predmete Vam nudi vedno v lepih, okusnih in modernih oblikah vsak čas. - Cene so skrajno nizke, poslužite se jih!

Gospodarska zveza

je zadruga z omejenim jamstvom, ki združuje v sebi vse slovenske kmetijske zadruge. V njej so torej včlanjene samo zadruge. Kot centrala slovenskega blagovnega združenstva opravlja svojo nalogo tako, da prevzema od krajevnih zadrug kmetijsko blago v vnovčevanje. Kmetijske zadruge ji pošiljajo vse kmetijske pridelke, kakor sadje, seno, krompir, gozdne sadeže, živino i. t. d. Kot blagovna centrala kmetijskih zadrug pa mora le-te oskrbovati tudi s kmetijskimi potrebščinami. Zato Gospodarska zveza nakupuje doma ali v inozemstvu razna umetna gnojila, kakor superfosfat, kalijevo sol, apneni dušik, kostno moko, razna škropiva (galico) i. t. d. Pri njej dobijo članice zadruge tudi poljedelsko orodje in stroje.

Gospodarska zveza predstavlja višjo organizatorično stopnjo v blagovnem združenstvu in je zaradi tega kmet preko nje povezan s trgom. Vsak kmet mora biti torej vključen v to organizacijo. To stori, če se vpiše doma pri svoji krajevni zadrugi, ki je članica Gospodarske zveze.

Pogovor o milijonu in letalih

Ko je gospod Laik zadel na loteriji milijon, se mu je zresnil obraz. Spoznal je, da je postal v javnem življenju odločujoč činitelj itd. Naenkrat je imel veliko prijateljev. Prišel je premišljevat, kako bi denar najbolje obrnil.

»Kupil si bom avto!« je sklenil.

»Ampak za božjo voljo, kaj ti pade v glavo?« se je prestrašila žena. »Avto, seveda! Danes, ko je toliko nesreč! Pa še šofer! Ali misliš celo sam šofirati, da bo nesreč še več?! Avto! Zakaj ne raje kar letalo?«

»Saj res, letalo!« je prikimal mož. »Imam znanca, g. Tehnika, ta mi bo napravil letalo. To je bila pa izvrstna misel! Kateri milijonar se pa danes še vozi z avtom? Res, napraviti mi mora letalo, ampak nekaj posebnega, specialiteto...«

»Ampak ljubi možek, jaz sem pa še vseeno bolj za avtomobil. Bi se skupaj vozila na izlete? Pa vsaj na zemlji bi ostala?«

Gospod Laik je bil pa že odločen in je odšel.

Ko je pozvonil pri Tehniku, mu je ta sam odprl vrata, se mu priklonil in ga vprašal, kaj želi.

»Imam milijon in želim letalo.«

Tehnik se je spet priklonil, sedaj milijonu, povabil gospoda Laika v sobo, ga potisnil v naslonjač in ponudil cigaro.

»Hm, letalo. Seveda, imamo letala, izdelujemo jih na tisoče. Dosežejo do 700 km na uro, dvigajo se 12 km nad zemljo, lete lahko brez prestanka iz Amerike v Evropo, opremljena so z instrumenti, ki jim omogočajo letenje ponoči, v megli, v oblakih... Ne da bi sploh videla letališče, pristanejo na točno določenem mestu, vse to je res, toda...«

»No, kaj; toda?«

»Ta letala niso za vsakogar. Njihovo pilotiranje je zelo težavno. Izmed več sto ljudi je komaj eden sposoben za vodstvo takega letala. Pa še ti izbranci, se morajo potem učiti dolge mesece, preden so sposobni za svojo službo. Pomislite samo to, gospod Laik, da pristajajo ta letala s hitrostjo nad 100 km na uro! Najmanjša napaka, ki jo napravi pilot, se takoj maščuje z nesrečo in smrtjo! Ne, tako letalo ni za vas! Ampak kako majhno športno

letalo, za dve osebi na primer, s hitrostjo kakih 170 km na uro, to bi bilo pa čisto nekaj drugega. Sicer pa, poveljavno sem pa pozabil: ali sploh znate voditi letalo?«

Sedaj še seveda vse ne znam, ampak odkar imam milijon, lahko...«

»Seveda, seveda, vendar, če niste izkušen pilot, je pa zelo slabo — edino 'Nebeška bolha' vam še lahko pomaga.«

»Kdo? Bolha?«

»Ah, res, vidim da vam je vsa stvar popolnoma tuja. Bom pa povedal prav od kraja.

Vidite, takih ljudi, kot ste vi, pardon, ne mislim tisto z milijonom, ampak to, da bi radi leteli, pa ne znate voditi letala, je zelo veliko. Mnogi so na vse mogoče načine poskušali napraviti letalo, ki bi bilo tako preprosto, da bi ga lahko vodili kot avto, pa da bi bilo povrh še poceni. Pa to so bile večinoma nemogoče zamisli, ki so se rodile v glavah tehnično nepodkovanih ljudi — dolgo ni bilo uspeha. Potem je pa prišel Francoz Mignet. V svetovni vojni je bil letalski mehanik in je samo popravljaval letala in gledal za njimi, leteti pa — ni smel. Po vojni pa se je spravil h gradnji malega, enostavnega letala. Dolgo je poskušal, gradil in popravljaval in končno je prišlo iz njegove delavnice letalo, — le pogledajte si prvo sliko — tako čudne oblike, smešno, da bi človek rekel, ustvarila ga je fantazija risarja, ki ni imel pač nobenega pojma o letalstvu. Letalu je dal Mignet ime 'Pou du ciel', 'Nebeška bolha'.

Niti predstavljati si ne morete, koliko vrlin ima ta 'Bolha'! Tako enostavna je, da jo lahko zgradi prav vsakdo, če se le malo spozna v mizarstvu. Vsak bencinski motorček zadostuje za pogon. Krmarjenje je čisto preprosto: pilot ima pred seboj pokonci stoječo palico. Če jo nagne naprej, leti letalo navzdol, če jo potegne k sebi, se začne letalo dvigati. Če jo potisne na levo ali desno, se letalo obrne v zaželjeno smer. To je vse. Enostavno, kajne? Pa ni bila prav nič slaba, ta 'Nebeška bolha'! Preletela je Rokavski preliv, dvignila se je nad 4000 metrov visoko. Tudi nekaj ljudi se je že ubilo z njo. Nekaj časa se je vse svet zanimal zanjo. Gradili so jo po vseh državah. Nekateri strokovnjaki

»Nebeška bolha« leti čez Kanal.

pravijo, da bo postala, če jo bodo šetili in tam malo izboljšali, pravo ljudsko letalo.«

»Ljudsko letalo? Nočem nobenega ljudskega letala, razumete?! Nekaj posebnega hočem, naj ljudje vedo, da imam milijon!

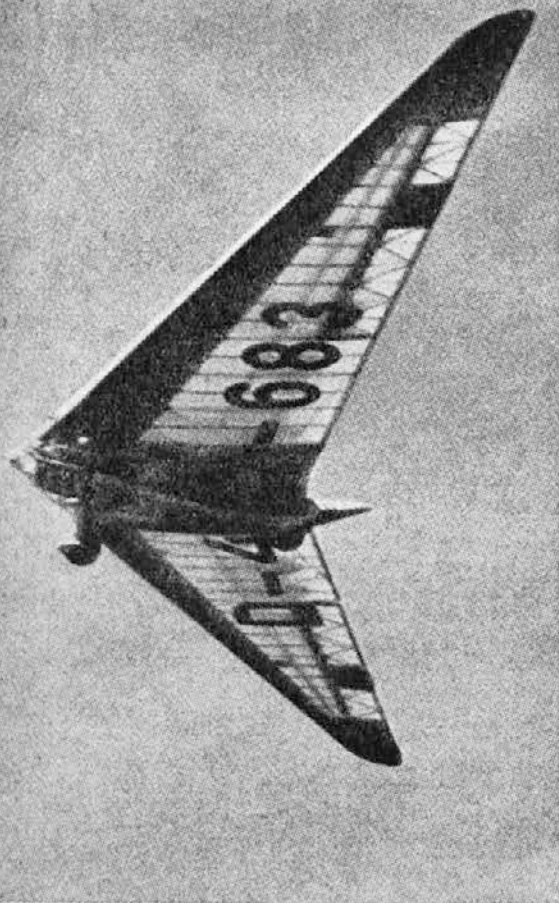
Ampak le zakaj je 'Nebeška bolha' tako čudna? Saj človek ne ve, kaj so krila in kaj krmila?«

»Gospod Laik, povejte mi, kateri avto je lažji, dolg ali kratek? Kratek, gotovo! To velja pa tudi za letalo. Čim krajše je, tem lažje je, in čim lažje je, tem boljše je, kajne?«

Mignet si je mislil: letalo je dolgo zaradi repa in krmilnih ploskev, ki so na njem. Saj poznate krmila? Smerno krmilo, ki stoji vertikalno, rabimo za obračanje letala na levo ali desno, višinsko krmilo, ki leži vodoravno, rabimo za dviganje in spuščanje letala. Pa to vam je itak že vse znano. Kaj, če bi skrajšal trup, si je mislil Mignet, in približal krmila krilu? Če bom krmila še nekoliko povečal, bo letalo vseeno dobro letelo.

Šel je in namestil višinsko krmilo prav tik za krilom, da se zdi, kot bi imelo letalo dve krili. Tako dobimo prav stisnjeno, zgoščeno obliko. In glej, letalo je letelo naravnost izvrstno! Seveda, novih rekordov ni postavljalo, pa saj je že to rekord, da je najmanjše na svetu. Razpetina preko kril je 4 m. Tehta 100 kg!

Nekateri graditelji letal so pa bili v svojih načrtih še bolj drzni. Zakaj, so rekli, naj se mučimo s krilom in

Leteče krilo »Horten«

višinskim krmilom? Zakaj ne bi bila oba en kos, ena sama ploskev? Zasukali so krila na koncih nazaj, da so dobila koničasto puščičasto obliko in sedaj je zunanji del kril, tisti, ki je bil pomaknjen nazaj, deloval kot višinsko krmilo. Tako se zdi, kot bi višinsko krmilo pritrdili zadaj na zunanje dele kril, mesto na trup. In res so računi pokazali, da krilo take oblike ne potrebuje več posebnega višinskega krmila. Celo to se je pokazalo, da večinoma tudi lahko odpade smerno krmilo. Včasih ga pa namestimo na zunanji konec krila, zaradi simetrije seveda na levo in na desno krilo. Tako letala sploh nimajo več repa, zato jim pravimo brezrepci. Nekatera imajo še majhen trup, ki ima obliko čolna, druga pa spravijo pilota, motor, prtljago in vse ostalo kar v krilo, tako da vse letalo obstoji samo iz krila. Eno tako letalo, a jadralno, vidite na drugi sliki.

»Ali so pa ta letala kaj boljša od običajnih?«

»To si vendar lahko mislite! Nič trupa, nič repa, nič krmil, samo človek pa krila!

Ta letala so izredno lahka. In ker nimajo ničesar, ob kar bi se zrak zadeval, imajo zelo majhen zračni upor in zato veliko hitrost.

Pa še eno dobro lastnost imajo.

Za navadno letalo obstoji neka kritična lega, v katero ne smejo priti, ker v tej legi nimajo več ravnotežja in strmoglavijo. Kako pride do tega?

Če se letalo postavi preveč strmo, tako da je rep nižje od kljuna, se

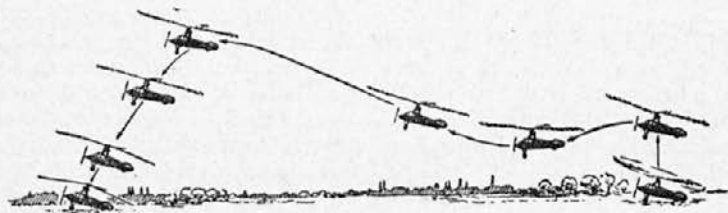
lahko zgodi, da sila, ki drži letalo v zraku — pravimo ji vzgon — izgine. Takrat navadna krila ne nosijo več letala. Celo krmilne ploskve često odpovedo, tako da letala ni mogoče več krmariti. Prične se sukati okrog lastne osi in pada proti zemlji. To gibanje se imenuje vrille (izg.: vrilj) in je letalcem izredno nesimpatično, povzročilo je že premnogo smrtnih nesreč. Mimogrede povedano, vrille je tudi lahko prostovoljna akrobacija, ako jo izvaja izkušen pilot na primernem letalu. Na splošno pa je letalo, ki rado »pade v vrille«, kot pravimo, pomanjkljivo. Graditelji letal se zelo trudijo, da bi to pomanjkljivost odpravili, tudi piloti morajo paziti, da ne pridejo v ta nerodni položaj — brezrepcem je pa ta neprijetnost prihranjena. Kritična lega zanje ne obstoji, nasprotno, njihovo ravnotežje je v tej legi najboljše. To je velika prednost teh letal. Res so še sredi razvoja, niso še dosegli popolnosti, a kdo je sploh danes popoln?«

»Nekoč sem čital, da bodo v bodočnosti letala odletavala kar s streh in spet nanje sedala. To bi moja žena gledala, če bi pristal z letalom kar na vrt doma! Ali pa že imate taka letala, gospod Tehnik?«

»Graditelji letal so že davno mislili na letalo, ki bi se navpično dvig-

ki se lahko vrte. Pri tem, ko se vrte in režejo zrak, nastaja sila, vzgon, ki dvigne letalo. Kako jih pa pripravimo do vrtenja? De Cierva si je mislil: pomagajte si sama, pa vam bom še jaz pomagal. In krila so si pomagala sama. Ko je pilot zagnal motor, je vrtenje čisto običajnega vijaka, kot ga imajo vsa letala, povzročilo močan zračni tok za letalom. V tem toku so se pričela krila vrteti sama od sebe. Letalo je drselo po letališču, dokler se krila niso vrtela toliko hitro, da se je letalo pač dvignilo. Krila so se vrtela natančno tako, kot krila pri mlinu na veter, in tudi isti vzrok, ista sila jih je poganjala, namreč pritisk vetra.

Vendar je bilo treba veliko časa, preden so se krila vrtela dovolj hitro. De Cierva je videl, da kažejo dobro voljo in jim je šel na pomoč. Motor je s posebno sklopko spojil z osjo, na kateri so se vrtela krila, in jih je sedaj vrtel z motorjem. Tako je sedaj tudi lahko izpreminjal število obratov na minuto. Vendar bi bilo premalo originalno, preveč prozaično, če bi motor ves čas poganjal krila. Ne, poganjal jih je le pri odletu, ko je bilo letalo že v zraku, je motor odklopil, krila so se pa sama od sebe vrtela naprej, prav kot pri mlinu na veter. Motor je pa slejkoprej skrbel za pogon propelerja in s tem za potrebno hitrost letala. Avtogiro, slovensko bi to bese-

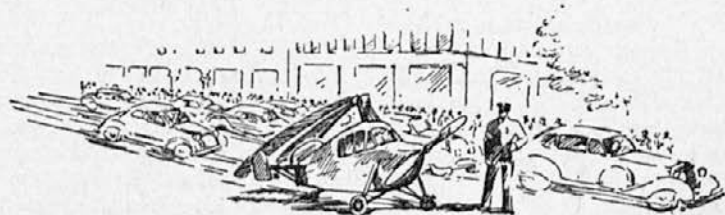

Na desni avtogiro pri odletu, na levi pri pristanku

nilo in pristalo. Če da Vinci je napravil osnutek za tako letalo. Takrat seveda ni bilo govora o uresničitvi in še dolgo pozneje tudi ne. Pred dobrih 10 leti ga je izumil Španec de Cierva.

do prestavili z »samovrt«, lahko torej odleteti vertikalno v zrak.

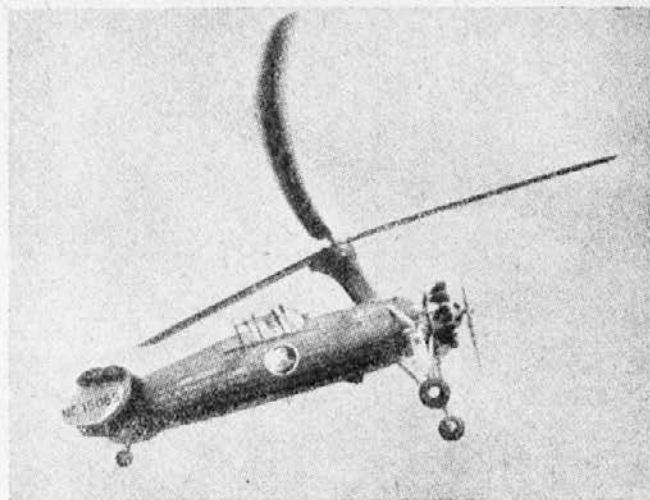
Prav na uho vam lahko povem, da tako čisto enostavno pri odletu ravno ni. Pa saj ste gotovo že slišali o rela-

Avtogiro kot motorno vozilo na sodobni cesti

Prvotno je mislil na gradnjo letala, ki ne bi nikdar padlo v vrille, napravil je pa (vse steze pač ne peljejo v Šiško) avtogiro (izg.: avtožiro). Če si ogledate sliko, kaj vidite? Običajen trup, spredaj motor z običajnim vijakom, zadaj krmilne ploskve, nad trupom pa na navpični osi ogromen vijak, ki pa sploh ni vijak, ampak troje kril,

tivnostni teoriji, vsi že govore o njej, torej je nihče ne razume — ta pravi, da absolutne resnice itak ni, potemtako je za naju skoraj vseeno, ali je res tako, kot sem vam povedal, ali je malo drugače. Če bi vam hotel pripovedovati prav do podrobnosti, bi rabil matematične formule, to pa nama ne diši, kajne, gospod Laik?«

Na levi: Avtogiरो Cierva C. 30 »Rota« na tleh. Na desni: Ameriški poštni avtogiरो Kellet v zraku

»Kako pa pristane ta avtogiरो? Pristane tudi navpično? Pač pa pristane pod tako strmim kotom, da rabi kvečjemu kakih 10 m prostora. To je prav za prav zelo malo, če pomislimo, da rabijo navadna letala okrog 100 m na odlet in pristane.

Ker avtogiरो nima velikih, togih kril kot navadno letalo, se da udobno spraviti v vsako garažo. Vsa tri (včasih so štiri) krila se morejo sklopiti. Napravljen je bil že poskus, da bi avtogi-ro po pristanku nadaljeval pot po zemlji s sklopljenimi krili, kot navaden avto.

Višek vsega, prav posebna delikatesa pa je najnovejši vijakar ali helikopter. Na sliki vidite, kako štrli iz trupa na obe strani kovinsko ogrodje, ki nosi na vrhu na vsaki strani po en velik vijak. Vijaka poganja motor, ki je spredaj v trupu. Osi obeh vijakov, pa tudi posamezne krake lahko pilot nagiba in s tem krmari letalo: vertikalno dviganje in padanje letala, nagib na levo ali desno, let naprej in

celo nazaj! Da, 30 km na uro doseže to letalo, če leti nazaj! Mali vijak, ki ga vidite na motorju, skrbi le za hlajenje motorja, ne pa za premikanje letala!

S tem letalom se lahko dvigneš povsod in povsod lahko pristaneš. Lahko nepremično lebdiš v zraku in znamenita nemška letalka Reitsch se je z njim celo dvignila v zaprti dvorani. Pa še nekaj zmore vijakar: če prekinemo spoj motorja s propelerjema, se vijakar spremeni v avtogi-ro, propelerja se namreč vrtita sama naprej! Res, vijakar je lahko vzor vsakemu politiku, ki se še ne zna obračati »po vetru«!

Vendar je bilo veliko truda, preden je vijakar uspel. Dolgo so bile ovire močnejše od ljudi. Graditelj tega vijakarja, ki ga vidite na sliki, poroča, da so trajali samo teoretični poskusi v laboratorijih nad eno leto!

O uporabnosti vijakarja sploh ni, da bi govoril. Naj omenim le to, da uporabljajo vijakarje danes vsi kon-

voji za opazovanje gibanja sovražnih podmornic.

Hm, pogledjte no! Saj sva zdajle obdelala približno vse, kar ima letalska tehnika novega. Zdaj vam pač ne bo težko izbirati. Sama moderna letala. Skoraj bi lahko dala temu pogovoru naslov: »Kaj prinaša letalska moda 1944«.

Tako. In ker ste vi sedaj milijonar, gospod Laik...«

»Da, razumem, ker sem milijonar, si moram pač omisliti eno izmed »letal 1944«. Ampak malo moram še premisliti, saj mi vse brenči po glavi. Ne, tri dni časa mi dajte.«

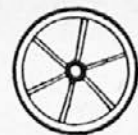

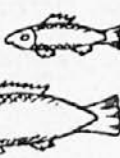

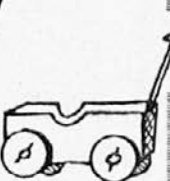

»Strinjam se z vami, samo, — ko ste me pravkar prekinili, sem hotel reči nekaj drugega, da znaša namreč honorar za tale najin pogovor natančno en tisočak — ker ste pač milijonar...«

Ko je gospod Laik prišel domov, je bil dva dni zamišljen in se ni mogel odločiti. Tretji dan pa je imel z ženo resen pogovor, nato pa sta šla skupaj izbirat — avtomobil.

Focke-Wulfov helikopter tik pred pristankom

A a		B b		C c		Č č		D d	
E e		F f		G g		H h		I i	
J j		K k		L l		M m		N n	
O o		P p		R r		S s		Š š	
T t		U u		V v		Z z		Ž ž	

**ZAJČEK JE LEPA REČ,
REPA PA NIMA NIČ.**

**ENA PODGANA MIŠI LOVI,
ENO UJAME,
ZA DRUGO BEŽI.**

PET OTROK PRI HIŠI,
CVILJO KOT MIŠI.
MATI REČE: KAJ JE TO?
OČE PRAVI: BO ŽE ŠLO!

JANEZ 'Z LJUBLJANE
IMA HLAČE PREKLANE,
'Z PAPIRJA KLOBUK.
MU PRAV'JO: SMUK, SMUK!

DEKLICA MAJHENA,
KIKLJA VELIKA.
RASTI BRŽ, RASTI BRŽ,
DA BO PRAV KIKLJA!

VSAK ZAČETEK JE TEŽAK

A, B, C —
krave so več k' ovcé:
krave bezljajo,
ovcé pa ne znajo.

Lisica, lisjak
sta pila tobak.
Tobaka ni b'lo,
sta pila vodo.

Naš maček je šel
v Ljubljano po sol.
Prinesel, pritresel,
pri vratih dol djal:
Mijav, mijav, mijav!

Žaba gre v luknjico —
prim' jo za suknjico!
Žaba prav': Vek, vek, vek!
Prim' jo za zadnji skrek.
Če t' kaj poreče,
prim' jo za pleče!

MICA MACA,
KAJ S' NAR'DILA?
KURJA TACA!
KJE SI BILA?
PRI SOSED'.
KAJ S' NAR'DILA?
MLEK' RAZLILA.
KAJ S' DOBILA?
BRC V HRBET.

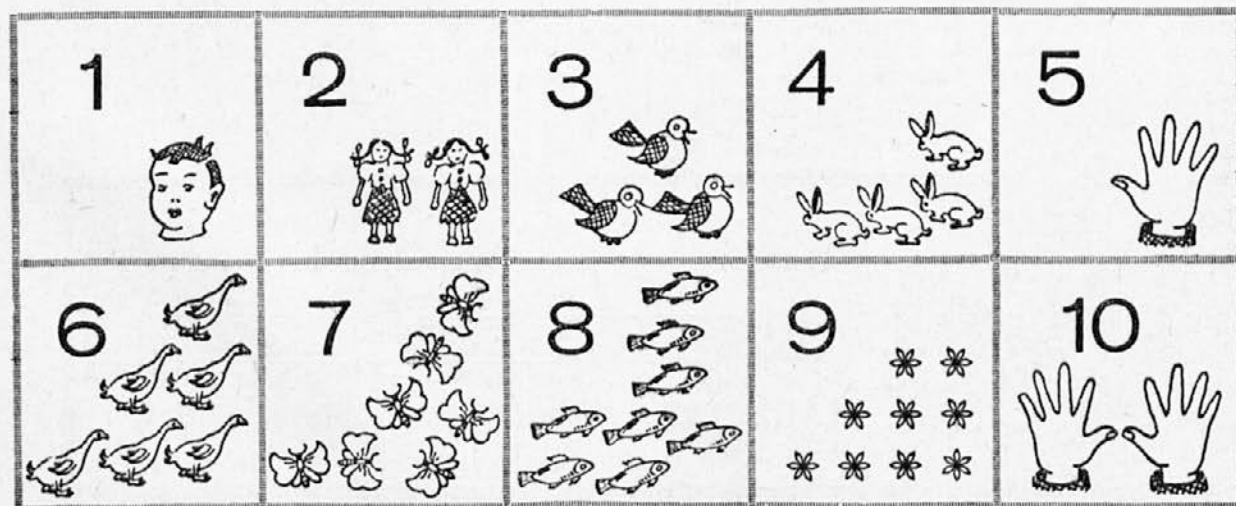
Matija, Mataja
hruške prodaja.
V strganem košu
jih daje po grošu.

Mamka poslušajte,
kaj vam povem:
štruklice kuhajte,
tiste rad jem!

Joj, joj, joj,
repa in fižoj.
Slana riba in polenta —
to je živež moj!

Trdi lampič,
trdi rep.
Zdaj le domov,
hi, ho, hep!
Hep, ho, hil
Ajs, no, štil
Djo, no, djol
He, domov!
Predi riba,
zadi šiba:
Bog med njimi
jaz za njimi.
He, domov!

Ena, dve —
kam pa gre?
Tri, štir' —
po krompir.
Pet, šest —
krape jest.
Sedem, osem —
lepo prosim.
Devet, deset —
v nebesa vzet.

GOSPODARSTVO LJUBLJANSKE POKRAJINE

Leta 1941. ni bilo mogoče podati točne statistične slike gospodarstva Ljubljanske pokrajine. Sedaj, konec leta 1943. pa je mogoče iz zbranih statističnih podatkov podati že nekaj preglednejšo sliko gospodarstva naše pokrajine.

Površina naše pokrajine je bila po italijanskih uradnih virih navedena s 4545 km², prebivalstvo pa po štetju leta 1931. s 303.946.

Kmetijstvo.

Kmetijska statistika naše pokrajine kaže za leto 1942. naslednjo razdelitev zemljišč: orna zemlja 79.481 ha, vrtovi 1618 ha, travniki 97.285 ha, pašniki 74.357 hektarov, vinogradi 6446 ha, sadovnjaki 3681 ha, gozdovi 181.787 ha, močvirja itd. 1340 ha, skupna produktivna površina 445.997 ha, neproduktivna površina 11.468 hektarov, skupna površina 457.465 ha, skupna površina je torej nekoliko manjša kot jo navaja uradna statistika, vendar razlika ni velika.

Površina posameznih okrajev je bila naslednja: Ljubljana-mesto 7554 ha, Ljubljana-okolica 94.246 hektarov, Črnomelj 59.594 ha, Kočevje 106.470 ha, Logatec 56.875 ha in Novo mesto 132.726 ha. Največ kmetijske zemlje je v okrajih Ljubljana in Novo mesto, najmanj orne zemlje pa v okraju Kočevje. Najbolj gozdnata sta okraja Novo mesto in Ljubljana, katera sledi Kočevje.

Vinogradov je v okraju Novo mesto 4183 ha, v Črnomlju pa 2152 ha.

Razdelitev kmetijskih posestev po velikosti je bila naslednja: od 0.01 do 0.5 ha 6211, od 0.51—1.00 ha 3431, od 1—2 ha 4771, od 2—5 ha 8606, od 5—10 ha 8907, od 10—20 ha 9968, od 20—50 ha 4405, od 50—100 ha 343, od 100—200 ha 61, od 200—500 ha 23 in nad 500 ha 21. Velikih posestev je bilo torej (nad 100 ha) v vsej pokrajini samo 105, ki so bila razdeljena po okrajih takole: Črnomelj 1, Kočevje 19, Ljubljana-mesto 2, Ljubljana-okolica 36, Logatec 15 in Novo mesto 32. Seveda so bila to predvsem gozdna posestva.

O površini glavnih sadežev in pridelkov imamo na razpolago za l. 1942. naslednje cennitve: pšenica (ozimna in jara) 12.992 ha, pridelek 94.183 met. stotov, ječmen 5688 ha in pridelek 41.630 met. stotov, rž 2563 ha in pridelek 19.388

met. stotov, oves 5021 ha in pridelek 45.836 met. stotov, koruza 10.446 ha in pridelek 162.544 ha, krompir 15.244 ha in pridelek 914.225 met. stotov. Druge kulture niso zavzemale take površine in tudi niso dajale znatnejšega pridelka.

Število sadnega drevja je bilo naslednje: slive 314.804, jabolka 530.768, hruške 242.444, orehi 75.556, češnje 91.511, višnje 1310, marelice 5599, breskve 24.246, kostanji 164.539.

Vinogradništvo je dalo leta 1942. pridelka 110.854 hl, dočim je bil pridelek leta 1941. znatno slabši.

Končno je štela Ljubljanska pokrajina naslednje število glav živine: konjev 11.610, oslov 87, govedi 71.089, prašičev 41.392, ovc 3590, koz 1370, perutnine je bilo 156.702, dočim je znašalo število čebelnih panjev 17.272, pridelek voska 7959 kg, medu pa 60.540 kg. Po letu 1942. pa se je število v vsej pokrajini zaradi vojnih razmer izredno zmanjšalo, tako da te številke ne držijo več in so nam lahko le merilo, koliko je pomenila naša živinoreja, dokler je vojni dogodki niso popolnoma uničili.

Lesno gospodarstvo.

Gozdna statistika za leto 1942. navaja celotno površino pokrajine na 455.536 ha, torej nekoliko manj kot kmetijska statistika, pa še vedno več kot uradna statistika o pokrajini. Za razliko od kmetijske statistike navaja tudi gozdna statistika drugačno površino gozda v pokrajini. Po gozdni statistiki je znašala površina gozdov 199.478 ha, ki se je razdelila na posamezna glavarstva takole: Črnomelj 16.376 ha, odn. 27.54% celotne površine okraja, Kočevje 50.309 ha, t. j. 47.2% celotne površine okraja, Ljubljana-mesto 55 ha ali 17.15% celotne površine, Ljubljana-okolica 44.875 ha ali 47.9% celotne površine, Logatec 22.410 ha ali 39.4% celotne površine in Novo mesto 64.213 ha odn. 48.77% celotne površine okraja. Na 1 prebivalca odpade povprečno naslednje število hektarjev gozdne površine: Črnomelj 0.56, Kočevje 1.28, Ljubljana-mesto 0.016, Ljubljana-okolica 0.77, Logatec 0.93 ha in Novo mesto 0.85, povprečje za vso pokrajino pa znaša 0.66 ha.

Količina v letu 1942. izkoriščenega lesa je znašala 527.750 pl. m., od tega

trdega lesa 331.550, mehkega pa 196.200. Od množine pridobljenega lesa odpade na drva 320.300 pl. m., na drva za oglje 2400 pl. m., neizkoriščene odpade gozda 29.300 pl. m. in ostalo na tehnični les. V letu 1942. je bila izkoriščena količina manjša kot ocenjeni prirastek.

Razdelitev gozdne posesti je bila naslednja: od 0—10 ha 38.280 posestev v površini 104.550 ha, od 10—40 ha 2478 posestev s 36.610 ha, od 40—100 ha 76 posestev s površino 4627 ha, od 1000—2000 ha 7 posestev s 10.145 ha površine in nad 10.000 ha 2 posestvi v površini 27.708 ha, od tega začasna državna uprava razlaščenih gozdov 15.808 ha in Emona 11.900 ha.

Žag je bilo 439, od tega največ vodnih žag, 227, nadalje na električni motor 96, na parne stroje 58 in na vodne turbine 46. Koliko teh žag je porušenih, danes ne vemo. Imele so te žage 10.645 k. s. s kapaciteto 567.050 pl. m. lesa letno.

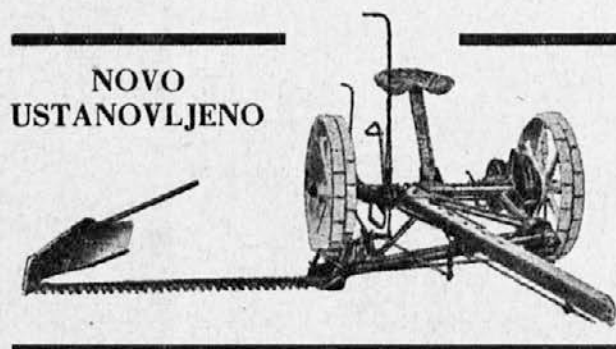
Trgovina.

Zunanja trgovina ljubljanske pokrajine od 11. aprila 1941 dalje nam kaže naslednje številke:

Uvoz je znašal v teku leta 1941. (t. j. od 11. aprila 1941 do 31. decembra t. l.) 217.06 milij. lir, izvoz pa 186.7 milij. lir. Glavni uvoznik je bila Italija s 164.24 milij. lirami, kateri je sledila Nemčija s 47.6 milij. lir, največ izvoza pa je šlo v Italijo, in sicer 169.3 milij. lir, nadalje v Nemčijo za 4.54, Hrvaško 6.04 in Švico 5.0 milij. lir.

V letu 1942. je znašal uvoz v pokrajino 504.74 milij. lir, od tega iz Italije 360.2, iz Nemčije 115.34 milij. in iz Madžarske 10.23 milij. lir. Izvoz pa je znašal 382.9 milij. lir, od tega v Italijo 362.0 milijonov, v Nemčijo pa 10.4 milij. lir.

V letu 1943. (v dobi prvih 7 mesecev, ko so bile razmere relativno normalne) pa je znašal uvoz 335.5, od tega iz Italije 263.96 milij. lir, izvoz v istem času pa 338.94 milij. lir, od tega v Italijo 298.8 milij. lir. Trgovinska bilanca pokrajine je postala tako aktivna za majhno vsoto, in sicer v mesecih: decembra 1942 do aprila 1943, kasneje pa je zopet postala pasivna. Ta aktivnost je bila predvsem znatna v prometu z Italijo, dočim je v prometu z drugimi državami bila pasivnost vedno znatna.

Trgovina z železnino in poljedelskimi stroji

FERRUM LEON STUPICA

LJUBLJANA, Gradišče št. 2 (poleg Uršulink)

HORTENZIJA

Bujna moč cvetenja je v tej rastlini, ki so jo Francozi že v 18. stoletju prinesli z Japonskega in so jo potem vrtnarji še dalje požlahntjevali s posebno vnamo. Tudi pri nas je hortenzija znana, ni pa še močno razširjena; marsikod je ljudje ne znajo pravilno gojiti in jo zato po krivici obsojajo, češ da je občutljiva in muhasta cvelica, ki ne cvete, kakor bi radi, vsako leto.

Prav za prav se hortenzija mnogo bolje razvija zunaj na vrtu nego li v sobi, vendar jo lahko imajo tudi sobni vrtnarji zelo v časteh. Najlepša postane, kadar že doraste in se v čebriči lahko svobodno razvija na vse strani. Zacvete pa tudi že kot majhna rastlina, tako da povsod in hitro najde svoje občudovalce.

Cvetje hortenzije, ki je sicer brez vonja, je združeno v velikih, krasnih kobulih, ki pri novejših velikocvetnih sortah dosežejo do 30 cm v premeru. Glavne barve so bela, rožnata, rdeča, lila in modra v vseh mogočih odtenkih in spremenah. Močno modro barvo cvetja vzgoje vrtnarji navadno umetno, toda niso vse hortenzije za modro barvo enako dovzetne. Pri nekaterih sortah se modra barva rada pojavi, ako ima prst v sebi dovolj železovih spojin (n. pr. barska prst), ali pa če zalivamo hortenzijam z vodo, ki smo vanjo vrgli staro železo ali rjaste železne opilke. Tudi amoniakov galun, ki ga lahko dobiš v drogeriji, povzroči modro barvo; napraviti je treba 1% rastopino galuna (10 gr na 1 liter vode) ter z njo zalivati vsak teden dvakrat.

Hortenzije lahko tu pa tam v zavetnih legah in na propustni zemlji prezimimo na prostem, kjer jih je treba odeti z listjem in jelovimi vejami. Sobni vrtnar prezimuje hortenzije v hladnem in zračnem prostoru, kjer rastlinam listje odpade. Že zgodaj, v februarju, lahko hortenzijo pričenemo siliti na sončnem oknu. Preden zažene, jo je treba presaditi; dobra prst za hortenzije je zmes ilovnate kompostnice, barske prsti in nekoliko sviža (mivke).

Ko spomladi presajamo, izrežemo slabe in pregoste poganjke, če nismo tega storili že sproti, ko se je rastlina razvijala. Močnih in dobro dozorelih poganjkov ne krajšamo, ker se cvetje razvije iz vrhnjih oces na lesu prejšnjega leta. Hortenzija torej cvete na močnih, dobro dozorelih mladikah, in kdor te mladike jeseni ali spomladi odreže, uniči s tem cvetje. Stebelca, ki so že odcvetela, skrajšamo, prirežemo na spodnja dva para oces.

Presajene hortenzije, ki jim skrbno zamakamo, kmalu odženejo iz starega lesa, pa tudi iz korenin se prikažejo številne mladike. Pustimo tri do pet najkrepkejših novih poganjkov, ki naj služijo za rezervo, če bo kasneje treba starejša, odcvetela stebela popolnoma odrezati; vse druge pri tleh pa odstranimo.

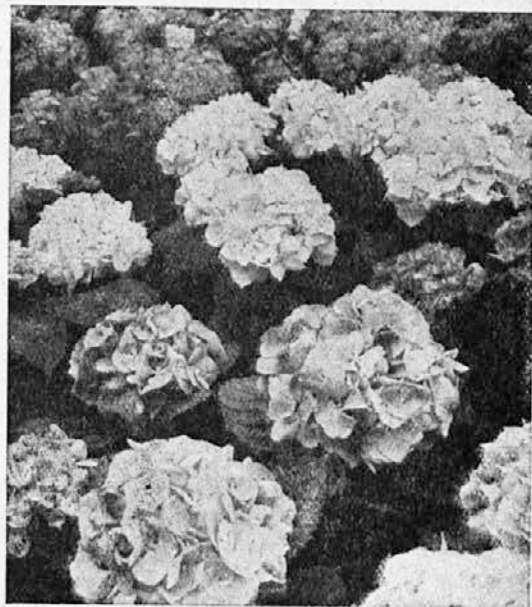
Neolesenele poganjke, ki so odgnali iz korenin, uporabimo za potaknjence.

Potaknjence, ki jih odrežemo tik pod listom, takoj potaknemo v rahlo šotno prst, premešano z izpranim, ostrim svižem. Lonce s potaknjenci postavimo na topel kraj in jih obsenčimo, ker potaknjenci hočejo imeti dosti vlage in toplote, ne prenesejo pa sonca. Ukoreninijo se radi; po presaditvi jih počasi privajaj na zrak in svetlobo ter varuj prehelega sonca.

Zgodaj siljene hortenzije cveto že v aprilu in maju; če jih pa do poletja zdržuješ na hladnem, cveto šele na jesen. Navadno jih do aprila pustimo v kleti in potem preneseemo na prosto, da nam zacveto poleti. Hortenzija ne mara žgočega sonca, zato ji odberi prostor, ki je zavarovan pred opoldansko vročino. Pozimi naj ostanejo rastline skoraj popolnoma na suhem, v rasti pa in zlasti poleti zahtevajo mnogo vode. Vsak drug teden jim zalij z razredčeno gnojnico.

Ko hortenzija odcvete, zalivaj čedalje manj. Ovenelo cvetje odstrani šele pri vzimovanju. Jeseni naj se rast čimprej zaustavi, da potem les dobro dozori.

Mnogo grešimo z nepravilnim prezimovanjem. Čez zimo naj hortenzija nekoliko počije, zato je ne smeš postaviti na toplo in nikakor ne preveč zamakati. Seveda mlade rastline, ki jim les do

zime še ni dozorel, je treba varovati mraza. Toda starejšim rastlinam tudi nekaj stopinj pod ničlo manj škodi nego pa pretopen prostor, kjer prično prezgodaj odganjati ter onemorejo, tako da jim že zgodaj poleti odpada listje.

Skrbno negovane in vsako leto o pravem času dobro gnojene rastline zdrže tudi brez presajanja po več let v eni in isti posodi in bogato cveto. Ne boš pa imel veselja s hortenzijami, ki so že mlade vse bolehe, ki jim hirajo korenine ter jim listje venomer blede in sahne.

SOBNA OSTRICA

Navadno naročamo sobnim vrtnarjem: ne puščati v podstavnici vode, ki zapira odcejalno luknjo iz cvetličnega lonca! Ostrica pa ima rada mokroto pri koreninah in celo všeč ji je, da ji stalno prilivamo vodo v podstavnicu. Saj je sobna ostrica (cyperus alternifolius) prav za prav močvirska rastlina, prinešena daleč z otoka Madagaskarja. Sobna ostrica je sorodna z egiptovskim papirjercem (cyperus papyrus), ki so njegovo ličje v starem veku uporabljali za papir. Svoj naziv so dobile ostrice, ki spadajo v poltrave, po ostrih robovih trioglatih stebel.

Je pa to zares skromna in potrpežljiva ter predvsem tudi lepa rastlina za v sobo; nima uglednega cvetja, njeno zelenje pa poživilja vsak prostor z mirno slikovitostjo. Kakor nalašč naročena tudi za tista stanovanja in uradne pisarne, kjer sobnim rastlinam često ne moremo postreči tako, kot bi želele.

Ne zahteva nobene posebne nege, raste in uspeva v vsaki dobri vrtni zemlji. Redno ji moramo zamakati in jo čistiti, kadar se na listju nabere sobni prah. Ako posameznim listom vršički morda porumene, preprosto izrežemo s škarjami vse take odmrle dele, ki kaze rastlino. Presadimo tedaj, kadar opazimo, da napravlja rastlina majhne nove poganjke.

Sobno ostrico lahko razmnožimo na razne načine. Večje rastline razdelimo pri presajanju na več delov. Često se pa v listni krošnji sami od sebe pojavijo mladi odrastki, katere odkrnemo in posadimo v vodo, da razvijejo korenine. Lahko pa vzamemo za razmnoževanje tudi posamezen list (pahalo), kateremu pecelj odrežemo, list pa damo v vodo, da se čez nekaj tednov blizu rane pojavi nova, samostalna rastlinica. C. J.

Ing. Albin
Neřima:

Razkuřevanje in razkuřila

Često se zgodi, da imamo v hiři bolnika. Ze med boleznijo, posebno pa po ozdravljenju je treba hiřo ali stanovanje razkuřiti (desinficirati). Pod desinfekcijo razumemo uničevanje bakterij in klic, ki so bolezen povzročile. To pa lahko izvrřimo na ta naćin, da bakterije v njihovem razvoju le oviramo ali pa res popolnoma unićimo.

Če bi preiskali bolniřko sobo z mikroskopskimi očmi, bi našli povsod po stenah, obleki, v postelji, pohiřtvu, jedilnem priboru itd. neštivilno izredno majhnih klicbakterij, ki so zapustile bolnika in komaj čakajo prilike, da bi se oprijele zdravega človeka, ki pride v tako sobo. Saj povzročajo difterijo, jetiko, škrlatinko, tifus, koleroin druge kuřne bolezni vprav te tako majhne klice. Zato je borba proti njim zelo potrebna. Znanstveniki so ugotovili z mnogimi zelo skrbnimi preiskavami, da je možno ugnati bakterije s toploto, sonćno svetlobo ali s kemikalijami, ki imajo to lastnost, da jih uničujejo. Borbo s temi škodljivimi klicami imenujemo desinfekcijo ali razkuřevanje.

Loćimo dve vrsti razkuřevanja. Pri prvi vrsti se borimo z bakterijami že med boleznijo, da obvarujemo pred njimi vse one ljudi, ki pridejo posredno ali neposredno v dotiko z bolnikom. Ko pa je bolezen minula, izvrřimo v stanovanju temeljito konćno razkuřenje, po katerem ne sme v sobi več biti kuřnih klic.

Toplotno razkuřenje

Tkanine, ki jih lahko peremo, bomo razkuřili, če jih pustimo četrt ure v vreli vodi, kateri smo primeřali 2% sode. Posode iz stekla, porcelana ali kamenine postavimo

v hladno vodo in segrevamo do vrenja, ker bi sicer zaradi prehitre toplotne spremembe popokale. Lahko gorljive predmete, ki so brez vrednosti: smeti, slamo iz posteljnih slamnjać, ostanke jedi, zavojni material in obveze je najboljše seřgati.

Kemićna razkuřila

Zelo razřirjena, splořno uporabljena in dobro učinkujoća razkuřevalna sredstva so razne kemikalije, ki učinkujejo v raztopljenem ali plinastem stanju.

Vsaka gospodinja gotovo dobro pozna dober učinek raztopine sublimata, karbolne kisline, luga, formaldehida itd. Manj so znani razni klorovi ali krezolovi preparati.

Raztopino sublimata napravimo tako, da raztopimo v vodi rdeće pobarvano in s soljo pomeřano pastilo sublimata, ki je živosrebrni klorid.

Karbolna kislina je jedka; je moćno razkuřilno sredstvo. Po kemićnem znaćaju je fenol in jo pridobivajo iz premogovega katrana. V trdnem stanju jo poznamo v obliki brezbarvnih kristalćkov, ki imajo zelo znaćilen duh. V kemićni industriji je vařen izhodni produkt za izdelavo barvil, razstreliv (pikrinska kislina) in zdravil (salicilna kislina), kakor tudi za dolgo vrsto raznih razkuřevalnih sredstev. Je pa zelo strupena! Raztopino karbolne kisline si pripravimo, če zmeřamo 30 kubićnih centimetrov tekoće karbolne kisline, ki smo jo kupili v lekarni, in jo razredćimo v enem litru vode.

Marsikateri bralec ali bralka se gotovo spominja pri ćitanju besede »karbol« na bolniřnico in ob tem takoj zaćuti moćno neprijetni vonj, ki je tam, ker se obićajno v bolniřnicah prostori razkuřujejo s karbolom. Ker je vonj

Najmoderneje
urejena lekarna

Dr. G. Piccoli

ODDAJAJO SE
ZDRAVILA
NA RECEPTE
ZA VSE
BOLNIŠKE
BLAGAJNE.

Ljubljana

NASPROTI NEBOTIĆNIKA - TEL. 28-85

ŠPEDICIJA
GROM

L J U B L J A N A
CESTA SOŠKE DIVIZIJE 14
BRZOJAV. NASLOV: GROM
TELEFON INTERURB. 24-54
Z A S T O P S T V A
V VSEH VEĆJIH MESTIH TU-
ZEMSTVA IN INOZEMSTVA

karbola tako zoprn, so strokovnjaki poskušali najti enako učinkujoče sredstvo, ki pa naj ne bi imelo tako odurnega vonja. Tako sredstvo je bil lizol, ki je bistra, rdeč-kastorjava tekočina in ima nekoliko blažji duh. Po kemični strukturi je lizol raztopina krezolovega mila.

Ker je lizol hud strup, se je že večkrat uporabljal v nepravne namene. Zlasti žene so v obupu že marsikdaj segle po lizolu in se z njim zastrupile. Lizol razježe kožo sluznico v ustih, goltancu, sili k bruhanju, povzroča krče in poslabša bitje žile. Če je zastrupljenje dovolj močno, otrpnejo srce in dihala. Protistrup ali lek so: glauberjeva sol, sol in voda iz Karlovih varov in uživanje mleka ter drugih tekočin, ki imajo mnogo beljakovin (olje, maslo itd.).

Bolniku, ki je zastrupljen z lizolom, ne smemo dati nobene pitne vode. Razredčeni lizol namreč želodčna sluznica hitreje vsrkava kot nerazredčenega.

V gospodinjstvih pa je tudi duh lizola večkrat neprijeten in se zato v veliki meri uporablja lizoform, ki je raztopina formaldehida, ki mu je primešana raztopina krezolovega mila.

Formaldehid, ki ga pridobivamo iz metilnega alkohola, je ostro dišeč plin, ki se dobro raztaplja v vodi. Njegovo 35% raztopino prodajajo pod imenom formalin. Za razkuževanje se uporablja najobičajneje 1% raztopina formalina, ki si jo pripravimo na ta način, da damo 30 kub. centimetrov formalina v liter vode in dobro premešamo. Ker je formalin zelo občutljiv za svetlobo, se na dnu posode radi vsedajo gosti beli kosmi paraformaldehida, ki pa nimajo enakega razkuževalnega učinka.

Uporaba kemičnih razkužil

Pri uporabi kemičnih razkužilnih sredstev moramo pri desinfekciji upoštevati sledeče:

Tkanine, ki jih lahko peremo, krtače, jedilni pribor itd. so namočene po dveh urah, če jih damo v raztopino sublimata. Bolniške vozičke, nosila, stole itd. pa razkužimo tako, da jih večkrat drgnemo z usnjeno krpo, namočeno v raztopini sublimata. Tla sobe, v kateri je bolnik, je treba vsaj enkrat na dan obrisati z vlažno krpo, ki je prav tako namočena v sublimatovi raztopini. Osebe, ki imajo opravek z bolnikom, naj se tudi umijejo s to raztopino pred in po opraviilu. Pri tem pa je treba strogo paziti na to, da raztopine ne dobimo v oči ali usta, ker je hud strup!

Pri jetiki uporabljamo namesto sublimata druge raztopine, n. pr. 6% raztopino kloramina, ki ima približno 25% učinkujočega klora. Ta raztopina se uporablja uspešno tudi pri tifusu ali griži.

Z raztopino formaldehida lahko razkužujemo nože, vilice, žamet, pliše itd. Knjige iz bolniške sobe razkužujemo na ta način, da jih razprostre mo poleg skodelice formaldehida v dobro zaprti skrinjici. Po dveh dneh pa vzamemo knjige iz skrinje in jih damo na prepil, da se prezračijo.

Temeljito razkuženje stanovanja

opravljamo večinoma s hlapi formaldehida. Da nam plin ne more uhajati, zatesnimo vse špranje pri oknih in vratih s cunjami, ki so namočene v raztopini formalina ter ne pozabimo na vrata pri peči, ki jih moramo zapreti. Morebitne druge špranje v oknih, pečeh ali vratih pa zalepimo. Edino odprtino v ključavnici pustimo odprto. Obleko obesimo na obešalnike in zavijamo ovratnike navzgor ter obrnemo navzven vse žepe, da imajo hlapi čim lažji dostop do slehernega koščka obleke in pohištva. Po omarah odpremo vse predale, odmaknemo postelje od sten, pa tudi žimnice in blazine postavimo pokončno, da ima plin do vseh predmetov čim lažji dostop.

Ko smo izračunali približno prostornino sobe (višina krat dolžina krat širina), postavimo v sredino na ognjavarano podlago velik špiritni gorilnik in ogrejemo z njim veliko pločevinasto posodo, v kateri smo zmešali za vsakih 10 kub. metrov sobne prostornine 150 kub.

MERKUR

TVORNICA MILA IN KEMIČNIH
IZDELKOV - PRIPOROČA SVOJE
VODEČE IZDELKE

»Anita« zobna pasta

Mr. ph. Kolář

KEMIČNA TVORNICA IN DROGERIJA NA VELIKO

Ljubljana VII

SPECIALNA ZALOGA KLJUČEV
ZA VSAKOVRSNE KLJUČAVNICE

Stražišar Avg.

TRGOVINA Z ŽELEZNINO

Ljubljana, Gosposvetska c. 2, tel. 40-60

Priporoča se

OBLAČILNA MANUFAKTURNA TRGOVINA

Jože Olup ml., Ljubljana

ARBOR

LESNA TRGOVSKA IN INDUSTRIJSKA DRUŽBA Z O. Z.

LJUBLJANA

L.M. ECKER SINOVA

LJUBLJANA, Slomškova 4

Tel. int. 29-35 • Pošt. ček. rač. 10.771

Splošno kleparstvo,
lesocementne strehe,
strelvodne naprave,
mrzlovodne in toplovodne
instalacije
ter sanitarne opreme

F. K. O. S.

PLETENINE: jopice, puloverji, sviterji, jersey-obleke, modni in športni dresi, pijame v volni itd.

TRIKOTAŽA: perilo, bluze, srajce v mako, svilenem in volnenem predivu

F. K. O. S.

LJUBLJANA, Židovska ulica št. 5

cm 40% raztopine formaldehida in 225 kub. cm vode. Za manjše prostore vzamemo sorazmerno manj kemikalij. Dodatek vode je važen in potreben, ker suh plin formaldehida nima takega razkužilnega učinka kot pa mokri hlapi. Za uparitev 150 kub. cm. formaldehida poleg 1.5 kratne množine vode porabimo približno 1 del gorilnega špirita. Približno po 4 urah, odkar smo prižgali gorilnik, je razkuženje končano. Tedaj segrejemo pred razkuženo sobo v posodi 120 gramov 25% salmijaka in vodimo uhajajoče hlape skozi odprtino v ključavnici v sobo. Amonijak prav kmalu uniči tudi ljudem škodljive hlape formaldehida. Dobro uro nato pa sobo že lahko prezračimo.

Ciklonizacija se imenuje razkuževanje stanovanj s posebnimi strupenimi plini; v Ljubljani jo izvršuje zdravstvena oblast po naročilu.

Razkuževanje ran

Za razkuževanje ran se pri nas pogosto uporablja jodova tinktura. To je 10% raztopina jodovih kristalčkov v alkoholu. V rabi je tudi mešanica joda s kalijevim jodidom, ki je raztopina joda in kalijevega jodida v vodi. Ta raztopina ima približno 3% prostega joda. Jodova tinktura je rjava tekočina. Prodajajo jo pa tudi v majhnih paličastih stekleničicah, ki jih uporabljamo tako, da odvijemo zamašek in vlečemo z odprtino narahlo okoli rane, pri čemer izteka iz stekleničice razkužujoča jodova tinktura.

Mimogrede omenim, da so včasih rane razkuževali z raznimi tekočinami in praški zato, da bi uničili bakterije

in preprečili gnojenje. Izkušnje novejših dobe pa so pokazale, da razkužilne tvarine prerezanim, živim in nežnim vlaknom škodujejo, ker jih več ali manj razjedajo. Zato se ne dotikajmo ran ter ne ovirajmo strjevanja krvi z razkužilnimi sredstvi, ki jih uporabljamo le za okolično rano.

V najnovejši dobi je industrija dala na trg preparat, ki ga pri nas običajno nazivajo »Brezbarvna jodova tinktura«. Ta tekočina ne vsebuje nikakega joda, pač pa ima približno enak razkužilni učinek kot 10% jodova tinktura. Sestavljena je iz kombinacije zapletenih organskih substanc.

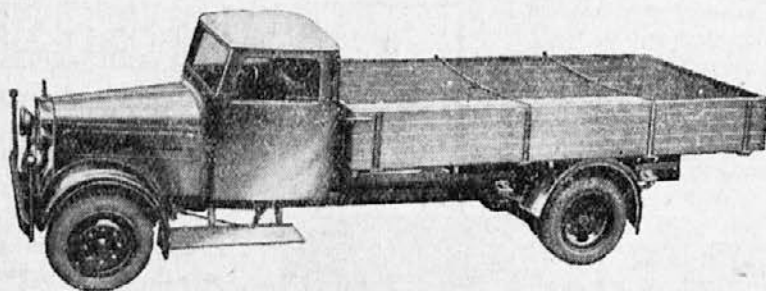
Zaradi preglednosti omenjam še razna razkužilna sredstva, s katerimi razkužujemo usta. Sem prištevamo vodikov prekis (H_2O_2 , perhydrol), ki ga za grgranje uporabljamo v 3% raztopini. V isti namen uporabljamo tudi raztopino kalijevega permanganata ali hiperperman-gana, ki je v domačih gospodinjstvih najobičajnejše razkužilno sredstvo. Kupimo ga v drogeriji ali lekarni v obliki tankih, podolgastih, kovinsko se svetlikajočih kristalčkov, ki se radi tope v vodi. Vijolična barva raztopine je zelo močna. En delček hiperperman-gana v pol milijona delov vode dá še vedno rdečo barvo! Za grgranje uporabljamo svetlo rožnato obarvano raztopino. Vendar ima vodikov prekis nekatere prednosti napram hiperperman-ganu, ki ima to napako, da slabše razkužuje in zapušča zaradi oksidacije rjave madeže manganovega oksida. (Madeže od hiperperman-gana lahko s posod lepo očistimo, če jih drgnemo z bisulfitom.) Tudi raztopina kuhinjske soli ima razkužilni učinek ter se uporablja za grgranje.

Industrija je izdelala še druge vrste razkužilnih sredstev. Iz trgovskih reklam je znano ime »Panflavin«. Flavin je rumeno organsko barvilo s precej zamotano kemično sestavo. Če premažemo rane z raztopino 1 grama čistega flavina v litru vode, so rane dobro zaščitene pred bakterijami. Mešanica tega barvila z mlečnim sladkorjem ima naziv Panflavin. To sredstvo uporabljamo za razkuževanje pri obolenjih vratu in pri gripi.

Razkuževanje stranišč itd.

Za razkuževanje stranišč, stajic za rejo malih živali in pitne vode s pridom uporabljamo klorovo apno. V čebričku zmešamo klorovo apno in malo vode, da napravimo testo. Nato prilijemo vode in dobro premešamo ter pustimo, da se gosti delci vsedejo na dno posode. Za razkuževanje uporabljamo bistro tekočino, s katero premažemo okužene dele ali prostore. V straniščih se klorovo apno posuje kar v prahu.

Izletne vožnje z avtobusi in prevoz blaga s tovornim avtom oskrbuje avtopodjetje

**Pečnikar
Anton
LJUBLJANA
Dolenjska 48
Telef. 49-28**

Trgovsko učilišče

CHRISTOFOV UČNI ZAVOD

Ljubljana — Domobranska cesta 15

Največji in najmodernejši trgovski učni zavod te vrste v Ljubljani

Oddelki: Enoletni trgovski tečaj s pravico javnosti
Višji trgovski tečaj
Večerni trgovski tečaj
Strojepisni in stenografski tečaji
Jezikovni tečaji
Tečaji strokovnih predmetov

Podrobni prospekt za posamezne oddelke na razpolago!

Trgovina z južnim
in domačim sadjem
ter zelenjavo na debelo

Ivan Pielick & Co

Ljubljana

Pisarna in skladišče
Lingarjeva ulica
v knezoškofijski palači

Poštni predal 335 • Brzjavni: Pielick Ljubljana
Poštni ček. račun 17.70% • Telefon interurb. 45-47

Vsakovrstne cvetlice, šopki in venci. Specialna vzgoja cvetlic za nasade grobov. — Oskrbovanje cvetličnih nasadov. — Dekoracija grobov za praznik Vseh svetnikov.

Šimenc Stanko, Ljubljana-Sv. Križ

KMETIJSKA DRUŽBA r. z. z o. z.

V LJUBLJANI, Novi trg št. 3

je najstarejša kmetijska korporacija, ki zastopa interese našega kmeta ter ga ščiti pred izkoriščanjem.

Da bi te svoje naloge mogla čim uspešneje izvrševati, je popolnila duhu časa primerno program svojega dela. Glavna njena naloga je: dobavljati svojim zadrugarjem najboljše in radi tega najcenejše kmetijske potrebščine ter vnovčevati kmetijske produkte, ki so jih zadrugarji pridelali.

Vnovčuje: živino, krompir, žita, fižol, sadje, zdrav. zelišča, razno seme in vse druge pridelke, ako so po svoji kakovosti sposobni za trg in če jih imajo zadrugarji v zadostni količini na prodaj.

Kmetijska družba izdaja svoj strokovni list „KMETOVALEC“, ki naj bi ga imel vsak kmet in vsaka kmetijska hiša.

Kmetovalci, pristopajte kot člani h Kmetijski družbi, če hočete imeti koristi od svoje stanovske organizacije.

Član Kmetijske družbe po pravilih je dotični, ki ga odbor sprejme in ki je podpisal pristopnico in vplačal enkrat za vselej delež od Lir 3⁸⁰. Jamstvo znaša še Lir 3⁸⁰.

Novi člani plačajo razen deleža še vpisnino od Lir 11⁴⁰. Naročnina za „Kmetovalec“ znaša letno Lir 24[—].

Vsakovrsten les

rezan in tesan
dobite v skladišču tvrdke

„MARAD“

z. z. o. j.

v Živinozdravniški ul. (za Cukrarno)

Vodovode, sanitarne opreme, centralne kurjave, plinovode, strelkovode in splošno kleparstvo izvršuje
PODJETJE

LOVRO PIČMAN

Ljubljana — Ilirska ulica št. 15
Telefon šte. 29-11

Mihor Robert

mestni tesarski mojster

Ljubljana

Devinska ulica 5 — Tel. 36-47

Se priporoča za vsa v tesarsko stroko spadajoča dela, vsem cenj. naročnikom in odjemalcem želim blagoslovljen Božič in srečno novo leto

JEJA čevlje si želite?

pojdite takoj k »JEJA«, tam do-
bite v veliki izbiri lepe močne
čevlje za dame, gospode in otroke

Ročno delo, solidne cene

„JEJA“ Miklošičeva c. 36

nasproti Vzajemne zavarovalnice

STAVBNA DRUŽBA D.D. LJUBLJANA

Pisarna: Bleiweisova 17,
telefon 20-46 / Obratova-
lišče: Šmartinska 32, te-
lefon 23-93 / Opekarna:
Vič, Cesta dveh cesar-
jev 114, telefon 26-46 /
Ustanovljena leta 1873.

Kot stavbno in tesarsko podje-
tje projektira in gradi visoke in
talne zgradbe vseh vrst.

Ti večni madeži! Kako bi se jih iznebili?

O čiščenju madežev si je treba predvsem tole zapomniti:

1. Madež je treba odstraniti, dokler je še svež. Če se je že zajedel v vlakno tkiva in se je nanj usedel prah, potem ga je težje odpraviti.

2. Treba se je pripraviti, ali bo blago preneslo sredstva za čiščenje madežev, ne da bi spremenilo barvo. Zato je treba tisto sredstvo preskusiti na krpici istega blaga ali na kakem nevidnem mestu (v gubi šiva itd.) Če se barva ne spremeni in ne ostanejo nobeni kolobarji, potem lahko »napademo« madež.

3. Če upoštevamo več čistilnih pripomočkov, tedaj začnimo s tistim, ki je najmilejši.

4. Pod mesto, ki ga je treba očistiti, podložimo snažno podlago, ki lahko popije tekočino, na primer, debel pivnik, ostanke bombažastega ali volnena blaga itd.

5. Po čiščenju je treba čim hitreje s kako istobarvno krpico zdrgniti tisto mesto do suhega, ali pa tisto mesto polikati.

Iz pralnega belega blaga je madeže mogoče izlahka odpraviti, saj jih večina izgine že med kuho perila. Pri drugih vrstah blaga pa odstranimo madeže, preden kuhamo.

Pripomočki za čiščenje madežev.

Mimo navadnih sredstev za odstranjevanje madežev, kot so: voda, milo, soda, limonov sok itd., imamo v gospodinjstvu še kemične pripomočke in sicer: bencin, špirit in terpentin, ki so jako nevarni spričo ognja. Zatorej ne smemo z njimi nikdar imeti opravka blizu odprtega ognja zaradi nevarnosti eksplozije. Steklenice je treba dobro zamašiti, ker bencin in špirit naglo izpuhtita. Teh sredstev ne imejmo v steklenicah za pivo ali podobnih, saj bi lahko te tekočine zame-

njali za kako pijačo. Na steklenice je treba prilepiti listek z napisom vsebine!

Uporabljati smemo le kemično čisti bencin, ki je na pogled tak kot voda in ki raztaja vse maščobne madeže, ne pa madežev od blata, prahu, ličila in sličnih snovi.

Čisti špirit je prav tako na videz sličen vodi in odstranja madeže od voska, stearina, parafina, ličila, pečatnega voska, kolomaza, oljnatih barv, smole itd.

Terpentín uporabljamo le za ličilo in oljnate barve. Če odpravljamo te madeže z njim, mora biti povsem čist. Po terpenčinu ostane oljnat madež, ki ga je treba nato odstraniti z bencinom.

Kako odpravljamo različne madeže?

Madeži od piva.

Iz belega blaga jih odpravimo z mlačno salmiakovo vodo;

iz volnena in svilnatega blaga z izcedkom kuhane skorje »panama« (dobiš v drogeriji);

iz svilenih blagov z vodo in špiritom.

Krvavi madeži.

Iz belega blaga, pisanih volnenih in bombažastih oblačil z mrzlo milnico;

iz svile in umetne svile z razredčenim špiritom;

na občutljive vrste blaga dajmo kašo iz krompirjevega ali riževega škroba, pustimo, da se posuši, in nato skrtačimo.

Mastni in voščeni madeži.

S pralnega blaga postrgamo mast in vosek in operemo blago na navaden način;

z volnena in svilnatega blaga prav tako postrgamo mast ali vosek, nato pomočimo krpico — če le mogoče iz istega blaga — v bencin ali špirit in drgnemo po madežu, dokler ne izgine;

na blago, ki je občutljivo in barvasto, dajmo kašo iz bencina in magnezijevega praška. Ko se ta posuši, iztepajmo blago in ga skrtačimo. Če madež še ne bi izginil, ponovimo to še enkrat;

po žametu pa skrbno drgnimo s platnenim mošnjičkom, ki je v njem droben pesek, katerega smo prej segreti na štedilnikovi plošči.

Madeži od trave.

Te je treba čimprej odstraniti, dokler so še sveži, in sicer z milom in s sodo. Lahko jih odpravimo tudi z limonovim sokom ali žveplenim izpuhom (slično kot rjaste madeže). Če madeža nismo zmogli z vodo, ga lahko zmencamo s špiritom.

Smolnati madeži.

Odpraviš jih s špiritom, a iz blaga občutljivih barv — z milnim špiritom. Jako stare, trde madeže pa obdelujemo s terpenčinom in nato z bencinom.

Madeži od borovnic in češenj.

Najprej jih zmoliš. Nato pojdi z gorečo žveplenko ali koščkom gorečega žvepla toliko časa sem in tja nad madeži, dokler ne izginejo. Na blagu ostane rumena lisa, ki se da izprati. Če je blago občutljivo, uporabimo za izpiranje razredčen špirit.

Madeži od kave.

Ti madeži izginejo, če tisto mesto namažemo z glicerinom in ga nato izperemo z mlačno vodo in polikamo na narobni strani. To velja za volnene, svilene in občutljive blagove.

Madeži od blata in prahu.

Pustiš, da se posušijo, in jih izmencaš. Lise, ki ostanejo po mencaju v blagu, odstraniš z vlažno krpico ali krtačo.

PARKETI

Cenjene gospodinje! Ne trudite se preveč z drgnjenjem parketov po stanovanjih. Da boste imeli parket spet tak kot nov, za to vam najboljše poskrbi znana delavnica za polaganje in dobavljanje parketov Brlec Josip - Ljubljana, Kolodvorska ulica 28. Tvrška ima strokovne moči, ki izrabljen parket lepo ostružijo, da je tak kakor nov. Vsa dela izvršuje temeljito. Cene so zmerne

PARKETI

Papírocel

A. A d a m i č

Tovarna vrečic
Izdelki iz celofana

Ljubljana, Lepodvorska 23

Telefon 46-69

Drogerija

Donica Sfiligoi - Ljubljana

Tyrševa (Dunajska) cesta 18
nudi vse v drogerijsko stroko spadajoče blago

Etikete

GRAVER
JOŠKO DOLENC
Ljubljana, Mestni trg 5-I.
Telefon 44-25

Madeži od sadja in vina.

Če so na belem blagu, jih damo na sonce obelit ali jih držimo v vodni sopari. Sveže madeže rdečega vina takoj potresimo s soljo in jih nato izperimo. Iz svetlega blaga jih odstranimo s špiritom.

Madeži oljnatih barv.

Odstranimo jih s terpentinom, špiritom ali bencinom. Če uporabljamo terpentini, moramo marogo, ki ostane po terpentinu, še izprati z bencinom, da izgine.

Na nežno svileno blago pa namažemo kašo iz magnezije in vode; pustimo, da se posuši, in nato skrtamo. Nato damo drugo kašo na tisto mesto in sicer iz magnezije in bencina. Ko to odstranimo, podrgnimo to mesto z bencinom in ga zlikajmo med dvema pivnikoma.

Madeže od plesnobe in trohnobe

je jako težko odpraviti, ker je tkivo že prizadeto.

Če so na belem perilu, ga damo na sonce in uporabljamo salmiakovo raztopino (en del salmiaka in 16 delov vode).

Iz volnenega in svilenega blaga je te madeže skoraj nemogoče odpraviti.

Rjasti madeži.

Iz belega perila jih odpravimo z limonovim sokom, nato zmencamo in dobro izplaknemo. Izplakovanje je jako potrebno, ker limonov sok lahko razje tkano.

Iz barvastega blaga je te madeže težje odpraviti, ker limonov sok škoduje barvam.

Petrolejevi madeži.

Te odpravimo z bencinom.

Madeži od potu.

Iz volnenega blaga izginejo z mencanjem z zmesjo iz 3 delov etra, 3 delov alkohola in 1 dela salmiaka.

Madeži od črnila.

Dokler so sveži, jih lahko takoj izperemo v mleku. Ali pa damo tisto mesto v mleko in ga pustimo v njem, dokler se mleko ne skisa. Sicer pa madeže od črnila pokapljamo z limonovim sokom, dobro zmencamo in izperemo.

Kolomazovi madeži

se odpravijo s špiritom.

Sladkorni madeži

pa se izperejo z mlačno vodo.

O čiščenju rokavice.

Svilene, volnene in bombažaste rokavice pereš kakor istovrstno perilo. **Ir-haste in sploh usnjate rokavice** pereš v raztopini milnih kosmičev (pralni prašek!) in dodaš malec salmiaka (če so zelo umazane). Rokavice najlaže opereš, če si jih oblečeš. Da ostane usnje mehko, moramo dati v vodo za izpiranje malo milnih kosmičev (ali pralnega praška). Potem ožmemo rokavice med dvema snažnima prtičema, jih napihnemo, napolnimo s penami od milnice in jih damo v senco sušiti. **Ko so na pol suhe**, jih spet napihnemo in, ko so povsem suhe, jih napihnemo še enkrat.

Tako zvane **glacé rokavice** očistimo z bencinom. Če so jako umazane, jih damo za nekaj minut v bencin, nato jih stiskamo in mencamo, močno ožmemo, poravnamo, jih z ruto drgnemo do suhega, napihnemo in obesimo. — Če so **glacé rokavice** barvaste, jih očistimo z bencinom, ki mu dodamo kanec terpentina. Rokavice si oblečemo in jih zdrgnemo s to zmesjo. Nazadnje jih v bencinu povaljamo in stiskamo in z ruto zdrgnemo do suhega.

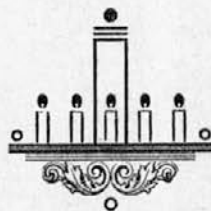
A. KASSIG

uniformski zavod

Ljubljana, Miklošičeva 17 (palača Vzajemne zavarovalnice)

I V A N
KREGAR

LJUBLJANA
Zrinjskega cesta 3
Telefon števil. 32-41

Pasarstvo, izdelovanje cerkvenih in raznih drugih kovinastih predmetov, lestencev, okovja in drugo. Vlečenje žice in galvanizacija

Slašćičarna

BLED

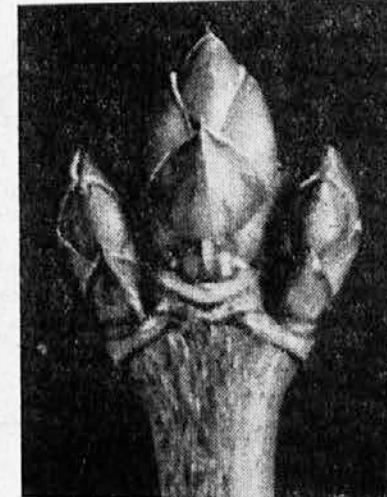
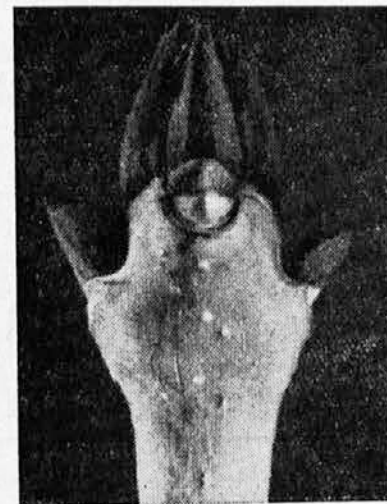
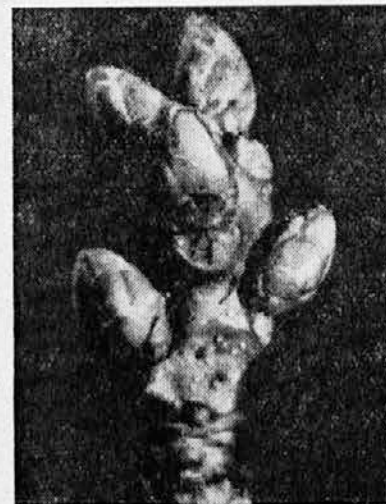
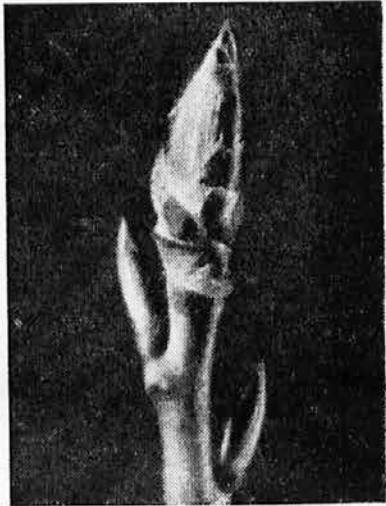
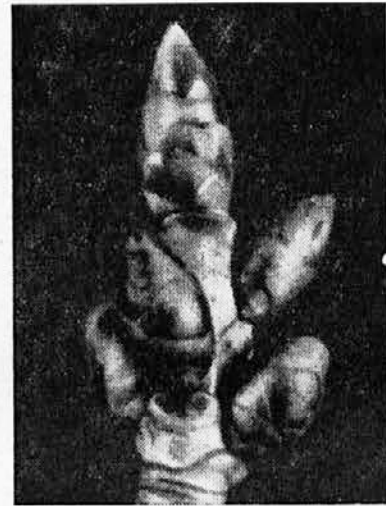
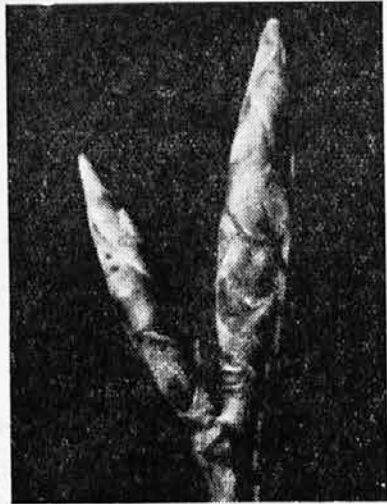
ALEKSA
ALEKSIĆ

Prehod nebotičnika
PODRUŽNICA:
Miklošičeva cesta števil. 18

Izbira najboljših in najfinjših slaščic, kave in raznih drugih poslastic. Vzorna postrežba. — Elegantno opremljeni lokali. Vabljeni k obisku!

Ivan JAVORNİK
mesarija in izdelovalnica vsakovrstnih mesnih izdelkov iz svežega in suhega mesa. Lastna mod. hladilnica
LJUBLJANA
Domobranska cesta 7
Wolfova ulica 12

Meščan na plan!

Prilobčujemo 12 posnetkov in pismo, ki ga je poslal naročnik lanskega »Slovenčevega koledarja«. Napravili smo tudi uganko za Ljubljance, kakor je predlagal. Naj govori kar sam:

»Spoštovani gg. uredniki »Slovenčevega koledarja«!

Ne bom dejal, da ne znate dajati dobrih zastavic in ugank vsem bralcem vašega koledarja. E, prav navite so, pa ne zamerite, včasih tudi učene. Vsak lahko vidi, da ste hodili v šole, medtem ko smo se mi kmetje učili, kako se prime v roke plug, kosa in cepec. Prav zato sem parkrat pri vaših ugankah obtičal. Posebno pri tistih — računskih. Računi so pač nekaj takega, v čemer ste vi doma. Jaz sem pa doma na zelenih travnikih, na svojih njivah in med drevjem v gozdovih. To pa je moj svet. Mislim, da se vi Ljubljančani v njem še veliko manj spoznate, kakor se jaz v vašem — računskem. Ali bi hoteli poizkusiti?

Prijatelj mi je napravil 12 res lepih posnetkov najrazličnejših popkov samega gozdnega drevja. Pri nas take vejice s popki, kakor jih vidite na posnetkih, pozna že mladina. Da ne bom pretiraval, vsaj vsak 15 letni kmečki fant. Presneto bi ga bilo sram, če ne bi znal povedati za vsak popek od poslanih, na kakšnem drevesu je zrastel. Vidite, meni se kar dozdeva, da bi bila to dobra uganka iz mojega sveta za vaš mestni svet. Videl sem namreč zadnja leta, ko so nas mestni ljudje vse bolj pogosto obiskovali, da komaj še dobro ločijo krompir od kosmača, vrabca od ščinkavca pa že ne več.

Dajte, pokažite jim posnetke, naj tudi oni malo preišljejo lepote, ki jih premore popje našega domačega drevja. Sem prav radoveden, ali bo večina mogla spoznati vsaj polovico popkov.

Bog naj vas poživi!

Janez Bertoneclj.◀

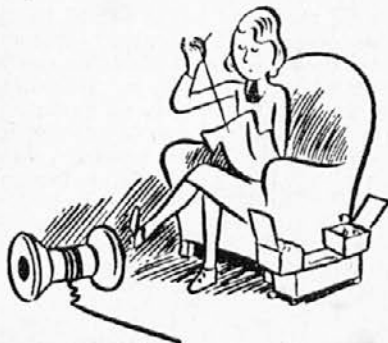
Mislimo, da jo je gospod Bertoneclj nam vsem kar dobro zagodel. Vsekakor pa nas je postavil na lepo preizkušnjo, koliko poznamo zeleno naravo, ki jo sicer tako ljubimo. Glejmo, da nas ne bo treba biti preveč sram!

Če nam ne bo šlo, je pa nekje v koledarju tam proti koncu tudi povedano, na kakšnem drevesu so zrastle posamezni popki.

Prepletene za premetene

UBOGLJIVA TULJAVA S SUKANCEM.

Gospod Pletilko in gospa Pletilko sta zvečer vedno v kuhinji ob toplem štedilniku. Gospod bere »Slovenca«, gospa Pletilko pa vedno šiva. Ko vnovič vdeva sukanec v šivanko, ji zdrkne tuljava s sukanecem z naročja ter se pokotali po tleh v najbolj oddaljeni kot kuhinje. Gospa Pletilko že hoče vstati, da bi šla iskat pobeglo tuljavo, ko jo potisne moč nazaj v naslonjač. »Kaj boš vstajala in se lovila s tuljavo? Ta bo prišla sama nazaj!« pravi gospod Pletilko. Skloni se in začne žvižgati tuljavi. »Daj, daj, pridi nazaj!« Kdo bi mislil, da bo res pritekla tuljava sama nazaj, ne da bi gospod Pletilko moral vstati s stola. Žena ga je vprašala: »Kaj znaš čarati?« Tudi mi bi radi vedeli, kako je to napravil?

LAZ IMA KRATKE NOGE.

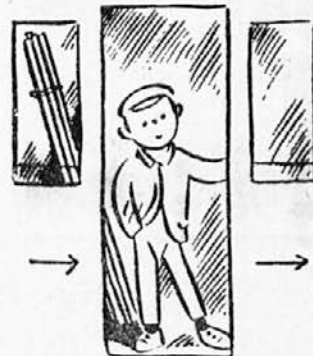

Gospod Branjevec je sedel v pisarni svoje veletrgovine in preračunaval, koliko bo moral izdati za plače svojim uslužbencem, bilo je namreč 1. oktobra. Zazvonil je telefon. Veletrgovec, s katerim je hotel napraviti veliko kupčijo, ga je klical in začel siliti, naj bi že določila dan, kdaj se bosta sestala in kupčijo podpisala. Veletrgovec mu je tudi takoj povedal, kdaj ima čas in da mu je za to predlagal za skupni sestanek enega od naslednjih dni: 3., 7., 12., 26. in 29. oktobra ter 4., 5. in 11. novembra. Gospod Branjevec si je dneve zapisoval, kakor mu je narekoval veletrgovec po telefonu. Nikakor pa ne bi rad podpisal kupčije pred 15. novembrom. Ne bi pa se rad izdal, da hoče zavlačevati in je zato hotel kar na hitro odgovoriti, da ob vseh teh dnevih nima več časa in da je zadržan. Ker se kaj takega dela vedno s koledarjem v roki, je moral hočeš nočeš za vsak dan povedati nekakšen vzrok. Začel je zato lagati in razlagati, da se bo 5. oktobra udeležil neke gospodarske konference, potem bo obiskal tasta in taščo na deželi, kjer bo ostal do srede meseca. 26. ima, kakor vidi, razpravo na so-

dišču, 29. mora na pogreb, 4. in 5. novembra bo potoval zaradi nakupa blaga, 11. novembra pa se mora udeležiti nekega važnega zborovanja. Sele 16. novembra bi imel primeren čas. Branjevec je bil kar zadovoljen, ker je mislil, da je temeljito pregovoril trgovca. Ta pa je vendarle iz pogovora spoznal, da se laže in da samo zavlačuje kupčijo. Kako neki?

ALI IMA SPREVDODNIK PRAV?

Ključavničarski vajenec je dobil v trgovini sveženj železnih palic in jih nesel mojstru v delavnico. Na tramvaju, kamor je vstopil, jih je postavil spredaj, kjer je prostor za prtljago, v kot. Ko je prišel sprevodnik, ga je takoj nadrl: »Neroda! Kako pa postavljaš tako velike železne palice!« Pri tem je sprevodnik sam prijel sveženj in ga postavil v sprednji kot ob vozniku. Užaljen je vprašal vajenec sprevodnika: »Oprostite, saj so čisto trdno stale, kaj pa sitnarite!« In vendar se je vajenec motil in je sprevodnik imel prav. Zakaj? (Smer vožnje je zaznamovana na sliki s puščicami.)

MOTVOZ JE DRAG.

»Vsak zavitek je treba trdno in temeljito prevezati, toda tako, da porabiš čim manj motvoza, da izgubiš čim manj časa in da je zavitek kljub temu kar najbolj trdno povezan,« je razlagal skladiščnik vajencu, ki ni znal povezati zavojev tako lepo, kakor je to kazal vzorec na mizi. Posebno hud pa je bil skladiščnik, ko je videl, da gre motvoz ponekod v dvoje. Kako bi moral vajenec potegniti motvoz, da bi bil zavitek tako prevezan, kakor kaže slika in da motvoz nikjer ne bi bil dvojen. Kolikokrat se mora motvoz križati, kažejo križišča, zaznamovana z 1, 2, 3, 4, 5 na vidnih straneh. Prav toliko križišč je še na nevidnih straneh. Poskusite, če bi lahko vi vajencu pokazali!

Usak kmet

iz ljubljanske okolice, ki ga zanese pol v Ljubljano, se oglasi prav gotovo tudi pri Kmetijski zadrugi v Maistrovi ulici 10. Če je že v Ljubljani, te prilike prav gotovo ne zamudi. Pa zakaj? I, no! Saj tam dobi vse, kar potrebuje, ter poizve vse, kar mu je potrebno: blago, kakor stroje, orodje, gnojila, semenje, krmila, cement itd. dobi po čim najbolj ugodnih cenah, strokovne nasvete ter navodila v vseh panogah kmetijstva pa brezplačno. Torej?

Kmetijska zadruga n. in pr. z. z o. j. v Ljubljani, Maistrova ulica 10, je pač ustanovljena za kmete iz ljubljanske okolice in so včlanjene v njej vse okoliške občine. Zadruga pa tudi postuje zelo pripravno: od 8. ure zjutraj nepretrgoma do pol 2. ure popoldne. Če imaš torej dopoldne opravka drugod, po raznih uradih itd., pri Kmetijski zadrugi v Maistrovi ulici 10 lahko opraviš tudi še po 12. uri, ko ti drugod že zapro vrata pred nosom, in ti zato ni treba čakati do popoldne. Tako je torej, prijatelj! Pojdi, poglej in poizvedi, če je kaj zate, da ne boš zamudil!

Informacije vseh vrst, prevode, prepise, razmnoževanja, vsa pisarniška dela in razna posredovanja izvršuje najsolidneje

„SERVIS BIRO“
LJUBLJANA
SELENBURGOVA ULICA

JOS. OLUP

Priporočamo trgovino z oblekami, manufakturno in perilom. ● Še vedno velika zaloga z dobrim blagom. ● Obleke in perilo se izvršujejo tudi po naročilu. ●

Ljubljana - Stari trg št. 2
Pod Trančo 1

Očetje in matere!

Spominjam Vas na fotografije Vaših sinov in hčera, katere sem fotografiral za časa birm na Dolenjskem, Notranjskem, Gorenjskem in Štajerskem, kakor tudi v letoviščarskih krajih Bohinjsko jezero in Kranjska gora ob raznih prireditvah tudi v Ljubljani in Mostah, katerih morda takrat niste kupili in so zato ostale od pošiljk v zalogi.

Ker bi Vam bile fotografije morda dragocen spomin na Vaše svojce, ki so padli pod zločinsko roko komunističnega nasilja, ali umrli daleč proč v badoglijevskih koncentracijskih taboriščih, Vas obveščam, da dobite te slike z navedbo kraja in letnice pri tvrdki

Marijan Kocmur

fotografija

TEL. 43-54 TEL. 43-55

LJUBLJANA MOSTE

Prešernova 9

Društvena ul. 34

GUTNIK ANTONIJA

MESARIJA IN MESNI IZDELKI

Ljubljana - Vič, Tržaška 73

E. Eifler

TEKSTILNA TOVARNA ZA PLIŠE IN BARŽUN

LJUBLJANA, CIRIL-METODOVA 75

Telegr.: „FER“, TELEFON 27-15

RAZBITA UTEŽ.

Razprodnikova trgovina z mešanim blagom ima že nekaj tednov novega vajenca. Tega se pa drži taka smola, da je joj! Zadnjič je moral prenesti 2 kilogramsko utež iz litega železa od navadne namizne tehtnice k decimalni tehtnici. Seveda je utež med potjo spustil na tla, da se je razbila. Fant je bil zmerjan, da se je kar kadilo. To pot pa vendar le po krivici, zakaj kasneje je pomočnik ugotovil, da se je utež razbila na štiri kose, ki tehtajo natančno po toliko dekgamov, da se da z razbitimi kosi stehtati vse najrazličnejše teže od pet dekgamov naprej, in sicer postopoma vedno po pet več od dveh kilogramov. Kaj pravite, koliko so tehtali posamezni kosi razbite uteži!

HITRI RACUNAR

France in Peter sta vrtnarja pri mestni vrtarniji. Navsezgodaj sta dobila naročilo, naj velikem drevoredu, v katerem je dve sto dreves, odstranita suhe in požagata namoljene veje. »France,« je dejal delovodja, »vi boste vzeli drevesa s številkami 10 do 20, 30 do 40, 50 do 60, 70 do 80 in tako naprej, in jih boste očistili. Vse druge pa očistite vi, Peter!«

France je bil kar zadovoljen in odšel na delo. Peter tudi, in še prav dobre volje je postal. Kar mel si je roke in momljal sam sebi v brado, da

bo imel manj dela kot France. Kako to?

POSEKANI GOZDIČ.

Kmet je dokupil gozdič, ki je mejil na njegov travnik. Hotel je gozd posekati in ledino spremeniti v travnik. Ker je imel še drugo nujno delo, je sklenil, da bo prvi teden podrl samo eno drevo v gozdičku, drugi teden dve drevesi, tretji teden štiri, in vsak naslednji teden še enkrat več kot prejšnji teden. Izračunal je, da bi v tem primeru natančno v sedmih tednih podrl vseh 127 dreves, ki so stala v gozdižu. Koliko časa bi bilo treba, če bi naročil tudi svojemu sinu, naj seka in bi tudi njegov sin sekal tako, da bi podrl prvi teden eno in vsak naslednji teden vedno še enkrat več dreves.

OJ, TO PRESNETO PISARJENJE!

Tilka je pisala svoji sestrični Nežiki, da že dolgo ni prejela od nje nobene pošte. Urška pa je poslala razglednico svoji sestrični Tilki ter ji sporočila, da bo prišla konec tedna k njej na obisk. Gospa Neža je zopet dobila pismo od svoje hčerke Tilke. Teta Ivana je pismeno voščila svoji nečakinji Tilki za god. Ivana je sporočila svoji sestri Neži, da ne bo odpotovala. Teta Neža je dobila raz-

glednico s pozdravi, ki jih je pisala njena nečakinja Urška. Ivanka je pisala svoji sestri Tilki, da se je spoznala s prav zabavno družbo. Ivanka je dobila od svoje botre Ivane zavoj z lepim darilom. Nežika je pisala svoji sestri Urški, da ima sedaj prav dobro službo. Gospa Ivana je v pismu vprašala svojo hčerko Urško, kdaj bo prišla na dopust. Teta Neža je poslala lepo knjigo za darilo dekletu, ki mu je bila tudi botra. Končno je gospa Ivana dobila tako zaželeno sporočilo od svoje hčerke Ivanke, ki je sporočila, da bo naročeno blago kupila. Ivanka je od svoje sestrične Neže dobila pozdrave z dopusta. Urška je sporočila svoji sestrični Ivanki, da se je preselila. Koliko žensk je prav za prav pisalo v tem tako razsežnem sorodstvu?

Ovojni papir vrečice, oglje

nudi najugodnejše
tvrdka
H. Skala
Ljubljana
Mirje št. 2
Telefon 24-50

J. KRAMER

strojna delavnica

LJUBLJANA

CESTA V MESTNI LOG 15

(Trnovo)

Rudolf DERŽAJ

ŽAGE — JERMENA IN
TEHNIČNI MATERIJAL

LJUBLJANA
Kolodvorska 28, tel. 22-02

POTUJOČI NOVEC.

metom dotaknila novca. Če bosta spretna, bosta lahko privabila novca izpod škatlice in celo na rob mize! Poskusite!

Stric Matevž je položil na mizo, pogrnjeno s prtom, velik novca. Pokril ga je z notranjo škatlico za vžigalce, še prej pa je škatlico priredil tako, kakor kaže slika. Obema nečakoma je nato dejal, naj privabita novca iz škatlice, ne da bi premaknila škatlo ali se s prstom ali kakšnim drugim predmetom dotaknila novca. Če bosta spretna, bosta lahko privabila novca izpod škatlice in celo na rob mize! Poskusite!

Novo!

ALEKSANDER DUMAS OČE

Naročite takoj!

TRIE MUŠKETIRJI

V 4 knjigah skupno nad 800 strani. Cena za vse štiri knjige broširane 140 L, vezane 180 L

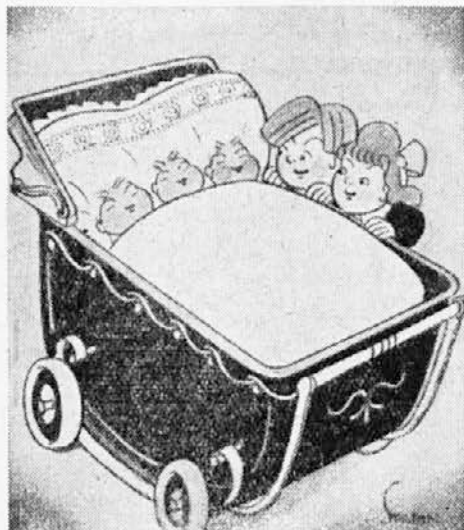
Plača se lahko tudi v štirih obrokih po 35 oziroma 45 L. Poština se računa posebej

Dobi se tudi v vseh knjigarnah

Redki so člani svetovne čitajoče javnosti, ki bi ne poznali najpopularnejšega romana Aleksandra Dumasa očeta z zgornjim naslovom. Živo in pestro pisateljevo pripovedovanje, vedri dvogovori, lagodno modrovanje, lahki slog in jezik, vse to priklepa nase čitateljeve simpatije. Čeprav spada delo med zgodovinske romane, mu je zgodovina samo slaboten okvir, njene resnične osebnosti se mu pojavljajo le bolj v medlih obrisih, dočim nam stopajo junaki njegove bujne, neusahljive domišljije pred oči, kakor bi še sedaj živeli. Kralj Ljudevit XIII., Ana Avstrijska, kovarski kardinal Richelieu, elegant Buckingham niso glavni junaki teh številnih, pogumnih podvigov, dvobojev, bojev, velikih ganotij, ki se s smelo silo vrste drugo za drugim, ampak dajejo samo rahlo snov za velike spletke, ki jih nato v popolni vdanosti in s prezirno do lastnega življenja trije, oziroma prav za prav štirje mušketirji — d' Artagnan, Athos, Porthos in Aramis, — vsak z drugačnim značajem, podprti še po štirih slugah, katerim so po svoji volji in potrebah prikrojili hotenje in vedenje, neusmiljeno razvozlavajo.

Mušketirji se bore za svojo čast, ki jo vidijo po srednjeveškem kriteriju na vsak korak ogroženo, njih vnema se pa stopnjuje zlasti tedaj, ko branijo kraljico ter ji pomagajo iz zank, katere ji nastavlja pretkani kardinal in njegovi pomagači, pred vsemi še poklicna intrigantka „milady“, pobegla redovnica, povzročiteljica celega niza tragedij, žena z neverjetnimi zločinskimi nagnjenji, dokler je končno ne zgrabijo pesti doslednih mušketirjev, ki jo obsodijo na smrt in izroče istemu lilskemu rablju, ki ji je bil že nekoč poprej, v začetku njene pustolovske karijere vžgal na rame sramotno lilijo.

Smeh današnjih dni

»Ti, sedaj pa vem, zakaj je ata kupil kar tri. Dobil jih je brez nakaznic.«

»Kajne, mama, temu je pa zmanjkalo v trgovini točk za blago.«

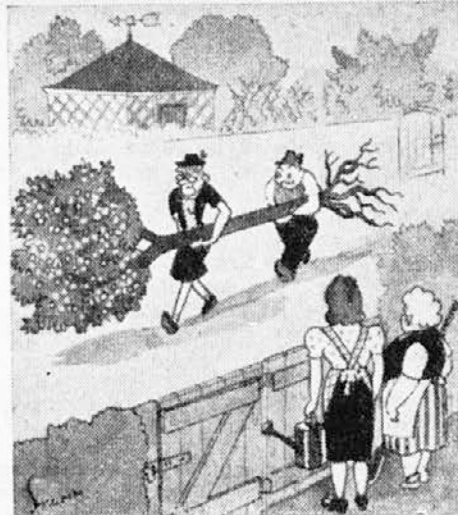
Dve iz ljubljanskih trafik

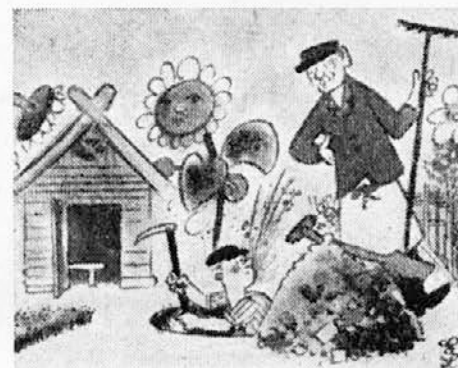
»O, spominčice!!!«
 »Da!«
 »Nevesta?«
 »Ne! Trafikantki jih nesem.«

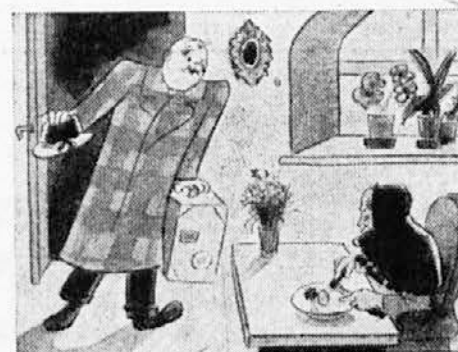
»Samo vedeti je hotel, če lahko dobi zavitek cigaret. — Ko sem ga vprašala, kakšne vrste cigaret hoče, je omedlel, kakor da bi ga zadela strela.«

»Skromnikova sta pa res nezaupljiva. Vsak večer izkopljeta jablano in jo neseta domov.«

»Krompir sem tu vsadil, pa sedaj ne vem, ali naj kopljem še globlje?«

»Kaj, vi ste stara mama? — Pa res še niste videti tako stari!«
 »Kar nič se ne trudite, nimamo niti jajc niti kur naprodaj!«

DRAGOTIN HRIBAR

TOVARNA PLETENIN

LJUBLJANA

ZALOŠKA CESTA ŠT. 14

Telefon 22-05

Razpletene uganke

Ubogljiva tuljava s sukanecem. Če leži tuljava na tleh tako, kakor je na sliki narisano, in če primemo sukanec in ga poševno navzgor vlečemo k sebi, tedaj se sukanec s tuljavo odvijata naprej in tuljava beži še dalj od nas. Če pa potegnemo sukanec k sebi prav pri tleh v vodoravni smeri, tedaj se tuljava ne odmika, ampak beži k nam in hkrati navija sukanec! Kdor bo prvič poskušal, naj vzame tuljavo, na kateri je že malo sukanca, pa se mu bo poskus gotovo posrečil, kakor se je posrečil gospodu Pletilku.

Laž ima kratke noge. Ali morete vi trditi ob začetku meseca, da boste morali 29. na pogreb, ne da bi se lagali.

Ali ima sprevodnik prav. Sprevodnik je imel prav. Če bi tramvaj moral naglo zavreti, bi železne palice zaradi žive sile odletele naprej in padle na kako šipo ali na sprevodnika ali vajenca. Postavljene v sprednji kot pa bi obstale kljub temu, če bi tramvaj nenadoma zavrl.

Motvoz je drag. Če si mislimo nasprotna nevidna križišča, zaznamovana z rimskimi številkami, bi najenostavneje in najbolj praktično zavezali zavoj takole: z motvozom gremo: 1, 3, I, III, 1, — 2, 4, II, IV, 2, — 5, 4, 3, V, III, IV, 5, — II, I, V, 1.

Razbita utež. Vajencu se je utež razbila na kose, ki so bili težki 5 dkg, 15 dkg, 45 dkg in 135 dkg. V resnici se z njimi da stehiati vse teže, ki se postopno večajo za 5 dkg od 5 dkg naprej do dveh kilogramov.

Hitri računar. Videz števil vara. France je moral očistiti vedno skupine po 11 dreves, Francetu pa je ostalo vedno le po 9 dreves. Vsega skupaj je France moral očistiti 110 dreves, Peter pa le 90.

Posekani gozdič. Kmet sam bi po predpisanem načinu posekal vseh 127 dreves v sedmih tednih, če bi mu pa ves čas pomagal sin, bi pa opravila delo komaj v šestih tednih in bi jima ostalo za sedmi teden še eno drevo. Kar pomislite. Prvi teden bi posekala vsak po eno, torej toliko, kakor bi kmet sam posekal v drugem tednu. Drugi teden bi posekala oba vsak po drevesi, torej štiri, ali toliko, kolikor bi kmet sam v tretjem tednu in tako naprej. Torej bi šesti teden oba posekala toliko, kolikor bi kmet sam posekal v sedmem tednu, ko bi padlo zadnje drevo. Stalo pa bi še drevo, ki ga je kmet sam posekal prvi dan!

Oj, to presneto pisarjenje. Le šest žensk si je dopisovalo. Obe sestri in materi: Ivana in Neža. Ivana ima dve hčerki: Urško in Nežiko, Neža pa hčerki: Ivanko in Tilko.

Potujoči novec. Če leži škatlica, da gleda proti nam odprtina, skozi katero lahko vidimo novec, tedaj moramo kakih 20 cm pred škatlico hitro in kratko popraskati po prtu. S praskanjem se drobne zanke v namiznem prtu nategnejo in premaknejo novec proti nam. Ko dvignemo prst, skočijo zanke v prtu nazaj, a novec ne. Če to ponavljamo, spravimo novec kamor hočemo, ne da bi se ga dotaknili.

Mestna
občina ljubljanska

TRGOVINA Z ELEKTRIČNIMI
POTREBŠČINAMI

Mestni trg 2

Lekarna pri
Zlatem jelenu

Ph. Mr. R. SUŠNIK

Zaloga vseh domačih in
tujih zdravilnih sred-
stev, mineralnih vodá,
obvezil, kirurgičnih in
toaletnih predmetov. —
Poštne pošiljatve obratno.

Ljubljana

Marijin trg - Pošt. ček. rač. 10.522, tel. 21-15

Suše
gobe

in deželne pri-
delke kupuje
in prodaja

po najsolidnejšij cenaj

Trgovina

M. ČUČEK

Ljubljana, Sv. Petra cesta šte. 13.

* TISKARNA

ZADRUŽNA

Kadar boste v dvomih, kje naročiti tiskanje raznih revij, knjig, časnikov itd., tedaj se brez skrbi zaupajte Zadrुžni tiskarni, ki vam bo ustregla v vsem kot želite. Razen tega lahko pri njej naročite tiskanje različnih vabil za gledališke odre in koncerte. Kar najbolje boste postreženi tudi z najrazličnejšimi pisarniškimi tiskovinami, kvertami, reklamnimi lepaki in še z vsem takim, kar potrebuje tiskarskega stroja in večjih tiskarskih rok. Kadar boste torej v zadregi, kje naročiti takšne izdelke, tedaj se obrnite na Zadrुžno tiskarno v Ljubljani, na Bleiweisovi cesti 17. — Z izdelki boste vsekakor zadovoljni, prav tako tudi s ceno

LJUBLJANA - BLEIWEISOVA 17

Šimenc
Pavel

Stalna zaloga cvetlic,
šopkov, žalnih vencev
ter raznih aranžmajev,
kakor tudi bogata izbira
cvetlic za vsakovrstne
okrasitve

Ljubljana, Sv. Petra cesta 26, tel. 26-54

Kje dobiti dobro blago?

Nad sto let že posluje v Ljubljani znana
trgovina s tekstilijami tordka

I. C. MAYER

Že štirje rodovi vodijo to manufakturno
trgovino, ki je sedaj na Marijinem trgu.
Tordka si je v teku tega časa pridobila
velik ugled pri strankah, ker ima vedno
na razpolago le prvo vrsto blago.

Da pa ustreže tudi manj premožnim slo-
jem, je podjetje osnovalo v isti hiši (vhod
iz Wolfove ulice) tako zvani cenejši oddelek,
kjer ima blago cenejših, toda prav tako
izbranih vrst, izbranih po najboljšem okusu.

Tordka ima lepe in velike izložbe, kjer
se blago pogosto menjava, tako da ima
občinstvo vedno priliko seznaniti se z naj-
novejšimi pridobitvami v tej stroki in ima
priliko kar najbolj ugodnega oglada in
izbire.

FR. P. ZAJEC

OPTIK IN URAR

Ljubljana, Stritarjeva ul. 6

Telefon št. 44-86

Očala, toplomeri, barometri, ure

LJUDSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

PRED ŠKOFIJO 5

ZALOŽBA:

izdaja leposlovno knjižno zbirko „Naša knji-
ga“, „Bogoslovno knjižnico“, znanstvene
knjige, slovarje in učbenike tujih jezikov,
mladinske knjige, šolske knjige, poučna in
praktična dela, kulturno-leposlovno revijo
Dom in svet, knjižni vestnik „Naša knjiga“ itd.

SORTIMENT:

ima v zalogi slovenske knjige, ki se še do-
bijo na našem knjižnem trgu. Bogata zaloga
knjig vseh strok v tujih jezikih ter strokov-
nih in modnih revij. Cerkevna in svetna
glasba. - Izvrši hitro in točno vsa naročila.

PAPIRNICA:

papir vseh vrst, šolske potrebščine, devoci-
jonalije, keramika, poslovne knjige itd.

Zahtevajte seznam naših knjig. — Kataloge
inozemskih založb si lahko brezobvezno
ogledate v knjigarni.

PODRUŽNICE (knjigarne in papirnice):

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 5
Novo mesto, Ljubljanska ulica 1

LJUDSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

PRED ŠKOFIJO 5

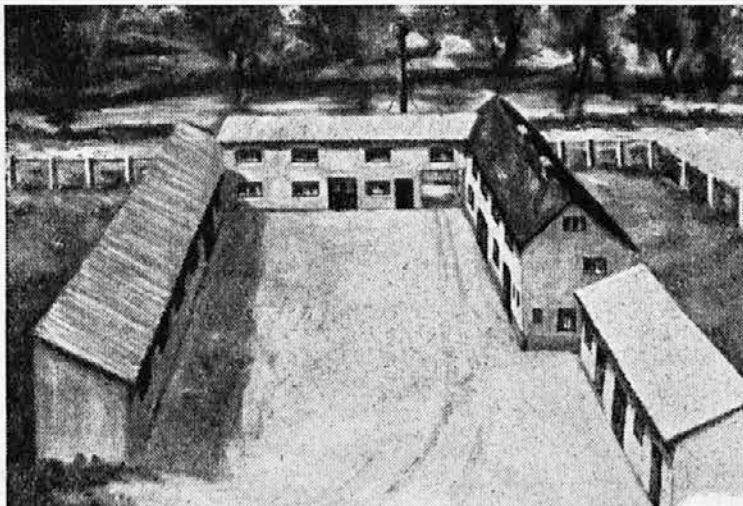
Kdo posreduje med kmetom in meščanom?

Da bi se izpopolnila
zadružna organizacija
tudi v Ljubljani in okolici,
je bila leta 1940 ustanov-
ljena Gospodarska za-
družna, z. z. o. j. v Ljub-
ljani. Za svojo nalogo si
je naredila: potom kmečke
stanovske organizacije tudi
zadružno organizirati kme-
te v mestu in okolici ter
povezati z zadružno vse so-
cialne in vzgojne zavode
v Ljubljani. To nalogo je
v precejšnji meri tudi iz-
vršila. Kot posredovalka
med kmeti in zavodi je v
okviru skupne organizacije
omogočila prvim ugodno
prodati odvišno blago, dru-
gim pa ceneno in solidno
nabaviti razne kmetijske
pridelke. Sedaj je Go-

spodarska zadruga prevzela
vlogo, ki so jo narekemale
razmere in postala tudi
aprovizacijski organ v Ljub-
ljani. A tudi sedaj skrbi,
da ima vedno v zalogi blago,
ki sicer ni racionirano, pa
ga je težko dobiti. Tako
oskrbuje zavode in ostale
svoje člane skoraj z vsemi
predmeti, ki so potrebni v
gospodinjstvu — tudi s ku-
rivom — kmetom pa do-
bavlja razna umetna gno-
jila, cement itd. • V dobrih
treh letih je Gospodarska
zadruga svoje poslovanje
znatno razširila. Organizirala
je skoraj vse zavode
v Ljubljani, mnogo posa-
meznikov in Krajevnih
kmečkih zvez. • Svoje
poslovne prostore in
skladišča ima na Blei-
weisovi cesti števil. 29.

Žimarska industrija v pokrajini

Podjetnost naših ljudi je pogosto prav priznanja vredna. Naši obrtniki in industrijalci se zadnja leta uveljavljajo skoraj v vseh strokah in kljub resnosti časa ter raznim težavam večkrat naletimo na primere prav priznanja vredne iniciative. Tako je v letu 1941. znana ljubljanska tvrdka „Žima“, lastnik Milan Jager, zgradila v bližini Ljubljane pri Fužinah moderno tovarniško poslopje, v katerem predeluje žimo in razne surogate na sodoben, moderen način. V krajih, ki spadajo sedaj pod Ljubljansko pokrajino, žimarstvo ni bilo razvito ter je sedanja pokrajina izvažala sirovine v druge kraje, od koder jih je kupovala v predelanem stanju ali že kot cele izdelke. Tvrdka Milan Jager obstoja že nekaj let ter je znan njen poslovni lokal na Sv. Petra cesti 17 s podružnico v Zagrebu, Preradovičeva ul. 20. Znatno povpraševanje po solidnih izdelkih te tvrdke pa je pripomoglo, da si je tvrdka omislila lastno tovarniško poslopje, kakor nam ga kaže naša slika. V

tem poslopiju obratujejo moderni stroji, ki jih vodijo izvežbane moči. Poskrbljeno je predvsem za absolutno higijeničnost vseh izdelkov, zakaj žima se sterilizira pri 115°C, s čimer so uničene vse nevarne kali, ki bi mogle preiti z žime na človeka in ogrožati njegovo zdravje, razumljivo, da je tako očiščena žima nedostopna tudi raznemu mrčesu. Vsaka okužitev z izdelki te tvrdke je tako popolnoma izključena. Enak higijeničen postopek vlada tudi v predelavi surogatov. S tem novim podjetjem, ki pomenja lep napredek naše industrije, se je naša pokrajina osamosvojila, tako da ji ni potreba več izvažati surove žime in surogatov, ki jih uporabljajo ščetkarji za izdelavo ščetk itd., drugam pa tudi ni potreba uvažati nazaj izdelkov. — Naša slika nam kaže lepo novo poslopje, v katerem obratuje moderno urejena tovarna, ki je največje podjetje te stroke v pokrajini.

Že 90 let

vam razpošilja Družba sv. Mohorja knjige. Vaši pradedi, dedi in očetje so črpali iz njih pouk in zabavo. Družba jih je s svojimi izdajami zvesto spremljala skozi življenje. Ostanite ji tudi vi zvesti, ohranite izročilo in ga sporočite svojim sinovom: **Mohorjeve knjige morajo vsako leto v vsako slovensko hišo!** Vsa podrobna navodila in obvestila dobite v **Mohorjevi knjigarni** na Miklošičevi cesti 19 v Ljubljani (palača Vzajemne zavarovalnice), kjer dobite lahko tudi vse druge slovenske knjige in šolske ter pisarniške potrebščine.

BARVE

Ivan Rozina
Ljubljana
TYRŠEVA CESTA 14
TEL. 39-25

IN LAKI

KOŽUHOVINA

v izbiri, solidne cene in točna postrežba pri trdki
BIZJAK FILIP, KRZMARSTVO
LJUBLJANA, Kongresni trg št. 8 — Telefon št. 50-17

Kvalitetna optika

DIPLOMIRAN OPTIK
Fr. P. **Zajec**
LJUBLJANA, PASAŽA NEBOTIČNIKA

Kvalitetna optika

LJUBLJANA - NASPROTI NEBOTIČNIKA

STEKLO

PORCELAN

STEKLENICE

KOZARCI

Se priporoča svojim cenjenim odjemalcem!

ZVEZA DRUŠTEV MALI GOSPODAR

LJUBLJANA, GALLUSOVO NABREŽJE 33

IZDAJA:

ilustrovano mesečno glasilo MALI GOSPODAR

PRIREJA:

gospodarska predavanja, tečaje ...

DAJE:

praktične nasvete in načrte ...

USTANAVLJA:

strokovne organizacije ...

IMA V ZALOGI:

strokovne knjižice, tiskovine, liste itd.

Lojzetova kosa

Vsi po vrsti prihitite,
mojo koso si kupite,
lahko mi verjamete,
da se z njo postavite.

Jaz sem Lojze jo popravil,
vpeljal, skušal in postavil,
zdaj je kosa najfinejša
in najboljša, najostrejša.

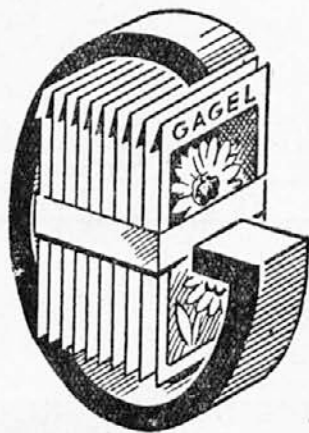
Hej fantiči, brž vstanite,
dobre kose izberite —
travniki so vsi zeleni,
prelepo so razeveteni.

Lojze vaš prijatelj pravi,
se ne laže, ko vam pravi:
Iz najboljšega je jekla,
še nikoli ni odrekla.

Jaz sem Lojze jo izbral,
starim, mladim koscem dal,
zdaj vsa pokrajina naša
z mojo koso se ponaša.

Kadar pa se kosa skrha,
pravi bergamaški kamen
za ostrino si kupite,
pa bo rezala kot plamen.

Železnina
ALOJZIJ HOČEVAR
LJUBLJANA
Ulica 3. maja 9

Ne bo zastoj Tvoj trud,
uspeh bo nagel,
če za semena si zapomniš ime

Gagel

SE PRIPOROČA
CENJENEMU
OBČINSTVU

Holynski
Foto-Studio

SOLIDNO DELO
ZMERNE CENE!

LJUBLJANA, ULICA 3. MAJA 5. - TEL. 37-47

ŽEGOZA

zadruga malih gospodarjev z. o. z.
LJUBLJANA, GALLUSOVO NABREŽJE 33

KUPUJE kunčje in zajčje kože,
angorsko in ovčjo volno

PREDELUJE volno v predivo raznih barv
kožice v krzno in usnje

PRESKRBUJE vsakovrstna krmila za male živali,
in ostale potrebščine

DELNIŠKA DRUŽBA
PIVOVARNE UNION
LJUBLJANA

PIVO

PEKOVSKI KVAS

ŠPIRIT

Stavbenik
Matko Curk
Ljubljana, Mirje 1.

stavbno podjetje - elektro-žaga
izdelovanje cementnih izdelkov

PODJETJE IZVRSUJE
VISOKE IN NIZKE ZGRADBE

**Kreditni zavod za
trgovino in industrijo
Ljubljana**

Prešernova ulica šte. 50
Telefon: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84, 37-85
Brzojavni naslov: Kredit Ljubljana

Obrestovanje vlog, nakup in prodaja
vsakovrstnih vrednostnih papirjev,
deviz in valut, borzna naročila, pre-
dajmi in krediti vsake vrste, eskompt
in inkaso menic, kuponov, nakazila
doma in v tujini, safes deposits itd.

Juan Lupše Galanterija, manufaktura, moda
Velika izbira - nizke cene

Poljanska cesta šte. 1 — Peglezen

STROJNO PODJETJE
R. WILLMANN
LJUBLJANA, SLOMSKOVA ULICA 3
Telefon 20-55

Beneški jarmeniki, cirkularke, nihalne žage
najnovejše sestave, brusilni stroji. Železni
deli k pogonu mlinskih kamnov, zatvornice.
Transmisijski deli, kakor osovine, ležišča,
spojke, jermenice vseh vrst in velikosti. Re-
braste cevi iz kovanega železa in s prav
ugodnim grelnim učinkom. Elektrotovarna in
jamska dvigala, vitli, dvigalne in transport-
ne naprave. Projektiranje in opremljanje
žag, mlinov in drugih industrijskih naprav.

Vsakovrstna popravila strojev! — Razne ponudbe
brezplačno! — Na željo obisk strokovnjaka!

Med javnimi lokali, ki v Ljubljani nudijo slehernemu
gostu prijeten odpočitek in dobro postrežbo, tako z
vsakovrstno pijačo in jedjo, je že dolgo vrsto let znan

Avtomatični buffet »RIO«

Ta lokal je najstarejši te vrste
v Ljubljani in uživa splošno
priznanje pri občinstvu, ki mu
ga toplo priporočamo.

SLIKE IN UMETNINE
ŠTEVILNE RAZSTAVE
naših najboljših umetnikov
OKVIRJE (največja izbira
vzorcev iz lastne izdelovalnice)

Vam nudi

Galerija Obersnel
Gospodsvetska c. 3, telefon 45-56

Popki na strani 215 so seveda nekoliko povečani, da se
bolje razločijo podrobnosti. V prvi vrsti od leve na desno so:
maklen, bukev, velikolistna lipa, bezeg; v drugi vrsti od leve:
beli jagned, vrba, divja češnja, trepetlika; v tretji od leve:
dob ali poletni hrast, jesen; v četrti od leve: ostrolistni javor,
beli javor.

Dominik Bezenšek

Ljubljana, Miklošičeva cesta 6
(v palači Ljudske posojilnice)

Semena za polje in vrt

LJUDSKA KNJIŽNICA
PROSVETNA ZVEZA

Knjižnica šteje nad 20.000 knjig ter je na raz-
polago občinstvu dnevno od 9. do 12. ure do-
poldne in od 2. do 5. ure popoldne razen nedelj
in praznikov. Izposoja tudi na deželo proti
malenkostni odškodnini. Izposoja se istotam
diapozitivi, skioptikoni, epidiaskopii in kino-
aparati za družine, društva in kongregacije. Na
razpolago ogromna garderoba in zbirka iger

LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA 7

Kolkovanje listin in druge takse

Na področju Ljubljanske pokrajine so sedaj v veljavi deloma spremenjeni predpisi Zakona o taksah bivše Jugoslavije.

Prejšnje banovinske takse so sedaj pokrajinske takse. S 1. marcem 1943 je bila uvedena raba taksnega papirja.

Taksni papir po L 6.— za vsako polo se uporablja za:

a) vloge, prošnje in pritožbe, ki se vlagajo na oblastva in urade;

b) izpričevala, potrdila, pismene odločbe, odloke in obvestila oblastev;

c) krstne in rojstne liste, samske liste, poročne in mrliške liste;

d) ponudbe k dražbam, licitacijam in natečajem;

e) prepise raznih zasebnih pogodb, ki so določeni za davčno upravo; izvorniki teh pogodb morajo biti pisani na taksnem papirju za L 8.—.

Zakupne pogodbe o najemu stanovanj, lokalov in zgradb se morajo sestavljati na predpisanih obrazcih, in sicer po višini letne najemnine:

do L 912	L 4.—
nad L 912 do L 1.368	L 8.—
nad L 1.368 do L 2.280	L 16.—
nad L 2.280 do L 3.800	L 24.—
nad L 3.800 do L 7.600	L 40.—
nad L 7.600 do L 11.400	L 80.—
nad L 11.400 do L 19.000	L 160.—

Preko tega zneska od vsakih nadaljnjih L 38.— še ½%. Na istih obrazcih se morajo sestavljati tudi pogodbe za podnajeme.

Kupoprodajne pogodbe.

Izvorniki morajo biti pisani na Taksnem papirju po L 8.—, prepisi pa, določeni za davčno upravo, na taksnem papirju za L 6.—.

Razen tega se plača pri davčni upravi:

a) za nakup in prodajo premičnin 2% od vrednosti;

b) za nakup in prodajo nepremičnin stalna taksa L 20.— v kolkih ter v gotovini:

do vrednosti L 76.000	6%
nad L 76.000 do L 380.000	7%
nad L 380.000 do L 1.900.000	8%
nad L 1.900.000	10%

Pri taksi za prodajo nepremičnin se pobira še:

1% v korist sodnega sklada ter

2% na pokrajinska prenosna taksa; na področju mestne občine ljubljanske pa še 2% na občinska prenosna taksa.

Posodbene pogodbe o oddaji nepotrošnih stvari za določen čas v uporabo: 2%.

Zadolžnice: 1%.

Pooblastila:

a) splošna: izvornik na taksnem papirju za L 8.—, prepis za davčno upravo na taksnem papirju za L 6.— ter L 20.— v gotovini pri davčni upravi, in sicer tolikokrat, kolikor je pooblastitelj oziroma pooblaščenec;

b) posebna (specialna): taksni papir za L 12.—.

Računi:

nad L 1.— do L 100.— kolek L 0.30

nad L 100.— do L 1000.— kolek L 1.—

nad L 1000.— do L 3000.— kolek L 1.50

nad L 3000.— L 0.50 za vsak začetni tisočak, zaokroženo na cele lire.

Za račune nad L 300.000 je stalna taksa L 150.—.

Formalne priznanice: kakor računi.

Neformalne priznanice: ½%.

Naročilnice: L 0.40.

Oporoke: za izjavo poslednje volje kot listine za vsako polo L 6.—; za ustne izjave poslednje volje na zapisnik pri sodišču L 60.—; za predajo izvensodne pismene izjave poslednje volje v shrambo sodišču L 50.—. K tej taksi pa se pobira še 1/10 kot sodni prispevek.

Trgovske knjige: glavne L 0.40, druge L 0.20 od vsakega lista, ne oziraje se na njegovo velikost. Tej taksi so podvrženi tudi kartotečni listi.

Za prepise aktov in listin v pisarni brez overitve: za izpiske iz računskih ali kakih drugih uradnih knjig, ki jih vodi oblast, se pobira od polovične pole: ako izvrši prepis privatna oseba, L 0.80, če izvrši prepis oblast, L 4.—; ako so listine ali akti v tujem jeziku, je plačati dvakratno takso. Za potrditev ali overitev listin, spisov in aktov ter overitev prepisov, ne oziraje se na to, ali jih overovlja oblastvo ali kaka druga uradna oseba, od vsake pole L 6.—.

Za overitev vsakega podpisa L 6.—, a za overitev prepisov, spisov in listin pri sodišču od prve pole L 9.—, za vsako nadaljnjo polo L 6.—; razen tega še 1/10 kot sodni prispevek.

Tovorni listi: za kosovne pošiljke L 0.80, za vagonске pošiljke L 4.—. Za potrditev prenosa pravice s tovarnega lista za prvi prenos na drugega L 12.—, za vsak nadaljnji prenos L 20.—.

Za razglasitev, da ne veljajo raztrgane (nečitljive) ali izgubljene listine in prav tako vrednostni papirji (razveljavitev listin), in sicer pri vrednosti L 190 do L 380 L 6.—, nad L 380 L 12.—; ako pa listina nima označene vrednosti, L 18.—; razen tega je plačati še 1/10 gornje takse kot sodni prispevek.

Vstopnice za gledališča, kino, zabave, plesne veselice 10% od vrednosti vstopnice. Na področju mestne občine ljubljanske se pobira k tej taksi še 50 odstotna občinska doklada.

Davek na dohodek hišnega služabništva znaša na leto L 30.— za vsako osebo.

Dohodki kmetijskih delavcev in služabnikov pri kmetijskem delu ne spadajo pod uslužbenski davek.

KLOBUČARNA
„PAJK“

Vam strokovno osnaži, preoblika in prebarva Vaš klobuk, da izgleda kot nov. Lastna delavnica. Zaloga klobukov. Se priporoča

Rudolf Pajk, Ljubljana
SV. PETRA CESTA ŠT. 38
MIKLOŠIČEVA CESTA ŠT. 12
(nasproti hotela Union)

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

izplačuje »A vista vloge« vsak čas, »navadne« in
»vezane« po uredbi. — PUPILARNO VARNA!

Sodno depozitni oddelek — Hranilniki

Tekoči račun

ZA VSE VLOGE IN OBVEZE JAMČI
MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA

Poštne pristojbine

Pisemske poštne pristojbine	Tuzemstvo		Ino- zemstvo	Paketne pristojbine	Tu- zemstvo
	v kraju	med- kraj.			
	Lire				Lire
Pisma in zalepke				Paketi	
za vsakih 15 g ali del te teže	0·25	0·50		od 10 kg do 15 kg } samo za Ljubljansko	16'—
za prvih 20 g			1·25	od 15 kg do 20 kg } pokrajino	18'—
za vsakih nadaljnjih 20 g			0·75	od 20 kg do 25 kg }	20'—
Dopisnice	0·15	0·30	0·75	Paketi s svežim sadjem in paketi društva	
Razglednice s sporočili	0·15	0·30		Rdečega križa (v Ljubljanski pokrajini)	
Posetnice do 5 besed vljudnosti	0·25	0·50	0·25	do 6 kg	1·90
Naznanila (tiskana)				od 6 kg do 9 kg	3·05
o rojstvu, poroki, smrti itd.	0·15	0·15	0·25	od 9 kg do 12 kg	3·80
Trgovski računi	0·25	0·25	1·25		
Ekspresnina				Denarna in brzojavna	Tu- zemstvo
razen običajne pristojbine		1·25	2·50	pošta	Lire
Priporočnina				Poštne nakaznice	
razen običajne pristojbine za zaprte pošiljke		1·25	1·50	do 25 lir	0·40
za odprte pošiljke		0·60	1·50	od 25 lir do 50 lir	0·80
Poštne ležeče pošiljke				od 50 lir do 100 lir	1·20
razen običajne pristojbine		0·15		od 100 lir do 200 lir	2'—
Zrakoplovna pošta				za vsakih nadaljnjih 100 lir ali del te	
pisma, dopisnice za vsakih 15 g ali del te teže, razen običajne pristojbine		0·50		vsote do zneska 3000 lir	0·50
za Evropo za vsakih 20 g ali del te teže, razen navadne pristojbine			1'—	preko 3000 lir do 5000 lir za vsakih	
Rokopisi				500 lir	1'—
za prvih 200 g (za inozemstvo do 250 g)		0·60	1·25	Brzojavne nakaznice še razen običajne	
za vsakih nadaljnjih 50 g		0·20	0·25	tarife tudi brzojavno obvestilo	0·50
Tiskovine				Izplačilno obvestilo	0·50
za vsakih 50 g ali del te teže		0·10	0·25	Čekovne položnice	
				do 50 lir	0·15
				od 50 lir do 100 lir	0·20
				od 100 lir do 500 lir	0·40
				od 500 lir do 1000 lir	0·60
				od 1000 lir do 5000 lir	1'—
				od 5000 lir do 10000 lir	2'—
				za vsakih nadaljnjih 5000 lir	1'—
				najvišja pristojbina pa	10'—
Paketne pristojbine	Inozemstvo	Tuzemstvo		Brzojavke	
	Lire			do 10 besed	2'—
Mali paketi				za vsako nadaljnjo besedo	0·25
za prvih 200 g			1·20	Medkrajevni telefonski govori za Ljubljansko	
za vsakih nadaljnjih 50 g			0·30	in druge pokrajine čez dan:	
za Nemčijo za vsakih 50 g	1·50			do 25 km	1·50
najmanj pa	2·50			od 25 km do 50 km	2'—
V ostalo inozemstvo niso dovoljeni.				od 50 km do 100 km	4'—
Vzorec brez vrednosti				od 100 km do 200 km	7'—
za prvih 100 g	0·50	0·35		od 200 km do 400 km	9'—
za nadaljnjih 50 g	0·25	0·15		od 400 km do 600 km	11'—
Paketi				od 600 km do 800 km	13'—
do 1 kg			2·50	od 800 km do 1000 km	16'—
od 1 kg do 3 kg } za Ljublj. pokrajino			5'—	nad 1000 km	18'—
od 3 kg do 5 kg } in ostale pokra-			7·50		
od 5 kg do 10 kg } jine Kraljevine			12·50		

SLOVENIJA TRANSPORT JOS. L. ŠILIH

Spedijsko in transportno podjetje • Carinska agentura • Tarifni biro
LJUBLJANA, Miklošičeva cesta — Tel. 27-18, 37-18, 37-19

KAZALO

Prestopno leto 1944	5		
Mesečni koledar	4—15		
Za duha in srce			
Janko Moder: Kolednica	16		
Marija Pomagaj (slika)	17		
Dr. Stanko Majcen: Sveta noč	18—19		
* Posvetitev slovenskega naroda brezmadež- nemu Srcu Marijinemu	20—25		
* Vinko Lavrič: Dve materi	26—28		
Severin Šali: Na grobeh	29		
Kronika zadnjih let			
* Ljubljanska pokrajina v luči dogodkov vojnega leta 1942—1943	30—38		
* France Glavač: Slovenci v ognju revolucije	39—45		
* Joško Krošelj: Ustvarjal je dom trpečemu delavstvu	44—45		
* Dr. Anton Korošec: Mladostna liturgična doživljanja	46		
* Joško Krošelj: Spomini na dr. Korošca	47—49		
Vs svetarice na grobu pesnika Silvina Sar- denka	50		
* J. Pečar: V Ljubljani 8. in 9. sept. 1943	51—54		
Življenje davnih dni			
* Kanonik Josip Volc: Mošenjski župnik An- drej Novak obdolžen čarovništva	55—61		
* Ljubljana pred 100 leti in sedaj	62—64		
Ob stoletnici Bleiweisovih novic	65—66		
A. Potočnik: Meksikajnarji v Ljubljani	67—69		
Naš lep ino pošteni jezik			
Kanonik Josip Volc: Narodne primere	70—75		
* C. K.: Slovenščina — mednarodni jezik pred 100 leti	74—77		
Viktor Steska: Razlaga nekaterih naših krajevnih imen	78—80		
Tolmin s Škrbino in Voglom v ozadju (sl.)	80		
Zrcalo naše kulture			
* France Kremžar: Mecenu in piscu	81—86		
* Viktor Steska: Najstarejša slovenska igra »Raj«	87—88		
* Dr. France Stelé: Srce Jezusovo in Mari- jino v umetnosti	93—98		
* Dr. Tine Debeljak: Literarni jubileji v le- tu 1944	94—107		
* Prof. France Jesenovec: Slovenčeva knjiž- nica	108—109		
Po širni slovenski zemlji			
* Pevec pozabljene dežele	110—112		
Jadransko Primorje	113—115		
* France Kremžar: Po sončni Primorski de- želi	116—125		
* Obrazi z Jadranskega Primorja	126		
		Razgled po zemeljski obli	
		* Razdelitev najvažnejših dobrin na svetu	127—132
		Zemljevid Jadranskega Primorja	132
		Dr. I. P.: Svet v četrtem vojnem letu	133—136
		Iz skritega žitja narave	
		* Marjan Juvan: Naš pušelj po vrtnarsko	137—139
		Izkušnja in znanost o vremenu	140
		Dr. Vital Manohin: Podnebni koledar za Slovenijo	141—143
		* M. K.: Kraguljka — strah vse soseske	143—145
		Slovenski pisatelji bralcem	
		Dr. Ivan Pregelj: Zdrava, Marija Goriška!	146
		* Janez Jalen: Iskre v temi (ilustriral J. Be- ranek)	147—151
		Silvin Sardenko: Delavčev Betlehem	151
		Dr. Stanko Majcen: Poslednje pismo	152—155
		* France Kunstelj: Na Stopah (slike J. Bera- nek)	154—160
		* Stanko Janežič: Naši klopotci	161
		Stanko Kociper: K materi	162—164
		F. Terčelj: Vipavska	164
		Zorko Simčič: Krst pri Savici (besedilo za opero)	165—168
		* † Lea Faturjeva: Kar nam je pravil piskro- vez (slike J. Beranek)	169—173
		Dr. Jože Krivec: Povestice	174—175
		Jan Plestenjak: Urbanova Mina	175—176
		Ksaver Meško: V tujini	176
		* Jos. Jurčič-S. Hotko: Raztrgana Višnja go- ra — zakrpani Žužemberk	177—181
		Za vsakega nekaj	
		* Božo Račič: Lan, volna in konoplja — naša obleka in perilo	182—187
		* J. P.: Tiralica: Kdo je kurivo-krađež?	188—190
		* Inž. A. Nežima: Od lesa mimo zdravila do umetnega vlakna	191—196
		* Inž. A. Šivic: Mrčes ograža naš gozd	197—199
		Ob stoletnici papirnic v Vevčah	201—202
		* D. U.: Nekaj navodil za domačo telovadbo	204—205
		* M. Topličar: Naš obraz — zrcalo duše	206—212
		* Aleš Strojnik: O milijonu in letalih	213—215
		* Abecednik za naše najmanjše	216—217
		Gospodarstvo Ljubljanske pokrajine	218
		* Hortenzija — Sobna ostrica	219
		Inž. A. Nežima: Razkuževanje in razkužila Ti večni madeži!	220—222
			224—225
		* Na plan, meščan! Uganka v slikah	226
		* Prepletene za premetene. Uganke	227—229
		* Smeh današnjih dni	230
		Razpletene uganke	231
		Oglasi	232—236
		Kolkovine in druge pristojbine	237
		Poštarne pristojbine	239

Ovitek izdelala Tatjana Hafner. — Dvobarvni bakrotisk Ljudske tiskarne.

Z zvezdico (*) zaznamovane članki so ilustrirani.

